ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECŢIA DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREŞTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

ANUL XVI — 1963

2

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECŢIA DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREŞTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

2

ANUL XVI

1963

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

„STUDII" — REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (*directorul Colegiului de redacție*); EUGEN STĂNESCU (*redactor-șef*); acad. A. OȚETEA; M. BERZA, T. BUGNARIU, V. MACIU, ȘT. PASCU, membri corespondenți ai Academiei R.P.R.; L. BÁNYAI; V. CHERESTEȘIU; TITU GEORGESCU; V. POPOVICI

Redacția: București, B-dul Aviatorilor nr. 1
Telefon: 18.25.86

www.dacoromanica.ro

S U M A R

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Pag.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU ACTIVITATEA P.C.R. ÎN RÎNDURILE ŞOMERILOR ÎN PREAJMA LUPTELOR DIN IANUARIE-FEBRUARIE 1933

DE

V. LIVEANU

Luptele din ianuarie-februarie 1933 s-au caracterizat prin mobilizarea în jurul muncitorilor ceferişti şi petrolişti a celor mai largi mase populare, printre care şi şomerii. În articolul de faţă ne propunem să prezentăm unele aspecte ale activităţii desfăşurate de către Partidul Comunist din Romînia în rîndurile şomerilor în perioada premergătoare evenimentelor din februarie 1933, activitate care a pregătit mobilizarea şomerilor în sprijinul marilor lupte ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti [1].

În timpul crizei economice din 1929 — 1932 şomajul a luat în Romînia proporţii extrem de mari. Din statisticile oficiale reiese că, în diferitele sectoare, în 1930 — 1932 au fost concediaţi 29,7% din salariaţii angajaţi în 1929 în industria mare (transformatoare şi extractivă) şi la C.F.R. [2]. Chiar şi unii economişti burghezi recunoşteau că numărul muncitorilor concediaţi în 1929 — 1933 ajunsese la 300 000 [3].

Situaţia şomerilor era neînchipuit de grea [4]. O anchetă întreprinsă de organe oficiale în 1931 — 1932 în rîndurile şomerilor din Bucureşti (sectorul I Galben) constata că „clasa muncitoare şi-a consumat încetul cu încetul economiile, fiind silită apoi a-şi reduce standardul de viaţă. În primul rînd s-au restrîns la chirii, mutîndu-se în locuinţe mai mici şi mai

[1] Ne vom referi la activitatea P.C.R. de după Congresul al V-lea şi pînă în preajma luptelor din ianuarie-februarie 1933.

[2] În legătură cu statisticile privind şomajul în timpul crizei economice din 1929—1933 ne propunem să revenim într-un viitor articol.

[3] N. N. Matheescu, *Problema şomajului în Romînia*, „Independenţa economică", an. XII, 1936, p. 86.

[4] În legătură cu această problemă vezi şi Gh. Surpat, *Pauperizarea clasei muncitoare din Romînia burghezo-moşierească*, Bucureşti, 1962.

www.dacoromanica.ro

ieftine. Cînd n-au mai putut rezista, au început reducerea rațiilor alimentare, cantitativ și calitativ. Rezultatul firesc este mizeria și apoi boala"[1]. „Mijloacele de trai ale șomerilor — se arăta în darea de seamă asupra rezultatelor anchetei sus-menționate — sînt atît de reduse, încît 46,2% din șomeri trăiesc în locuințe absolut insalubre ... Ei nu pot să-și permită elementarul lux de a se odihni fiecare în patul lui ... Se întîmplă foarte des ca ei să doarmă pe jos cu rîndul cînd au un singur pat pentru mai multe persoane ... Nu e de mirare că în 30% din familii membrii sînt serios bolnavi, necesitînd un tratament"[2].

La congresul din februarie 1932 al sindicatelor minerilor, un muncitor din Lonea caracteriza astfel situația șomerilor din Valea Jiului: „Oamenii noștri rămași fără de lucru și-au luat traista de grumaz și au pornit-o la drum; umblă din sat în sat și din oraș în oraș ... Vă spunem sfîntul adevăr că la noi oameni, femei și copii se sting de foame"[3]. Tot în februarie 1932, cunoscutul politician burghez N. Lupu considera necesar să amintească în parlament în legătură cu șomerii: „Chestia gravă care se pune este că acum oamenii mor de frig și de foame. Acesta este adevărul"[4].

După cum se știe, numai socialismul poate desființa șomajul. În țara noatră, ca și în celelalte țări socialiste, victoriile construcției socialiste au asigurat lichidarea șomajului. În cadrul orînduirii burgheze șomajul de masă este însă un fenomen inevitabil. De aceea, date fiind condițiile din țările capitaliste, clasa muncitoare din aceste țări formulează revendicarea asigurării contra șomajului, a ajutorului legal de șomaj — plătit într-o formă sau alta de către stat și patroni muncitorilor concediați, deveniți șomeri. În timpul crizei economice din 1929—1933, clasa muncitoare din țara noastră a revendicat adoptarea unor măsuri de natură să ușureze situația șomerilor: legiferarea unui ajutor de șomaj, încetarea concedierilor ș. a.

Guvernele burghezo-moșierești au refuzat însă cu consecvență să adopte o lege cu privire la ajutorul de șomaj. Autoritățile au adoptat sistemul „trimiterii la urmă" a șomerilor, adică a evacuării celor veniți de la țară în satele din care erau originari. Numărul șomerilor astfel evacuați din centrele și regiunile industriale a atins multe zeci de mii. După declarațiile prefectului poliției capitalei, numai din București au fost evacuați 80 000 de șomeri pînă la sfîrșitul anului 1932[5]. În toate centrele industriale se proceda la fel[6].

Evacuările forțate nu puteau nici pe departe evita concentrarea șomerilor în centrele și regiunile industriale. Sub presiunea frămîntărilor șomerilor, autoritățile burghezo-moșierești au fost nevoite să adopte unele măsuri în vederea unei așa-zise „asistențe" a șomerilor. Aceste măsuri nu

---

[1] „Buletinul muncii și Asigurărilor sociale", an. XII, nr. 10—12 din octombrie—decembrie 1932, Partea I, p. 444.

[2] Ibidem, p. 442—443.

[3] *Uniunea muncitorilor din industria minieră din Romînia. Raport către al VII-lea Congres...*, p. 149, 152.

[4] *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea ordinară 1931—1932, p. 1 564.

[5] „Frontul evenimentelor culturale și sociale", nr. 5 din 8 ianuarie 1933.

[6] G. Banu, *Șomajul în Romînia, București 1931*, p. 25—26.

www.dacoromanica.ro

erau însă adoptate pe baza unei legi, şi, departe de a asigura ajutorarea *obligatorie*, *permanentă* şi *eficace* a şomerilor, mergeau pe linia filantropiei burgheze, a împărţirii sporadice şi arbitrare a unor neînsemnate „ajutoare" în bani şi în natură. După date oficiale organele de stat au distribuit în 1929—1931 în contul „asistenţei de şomaj" ajutoare în sumă de 70 882 884 lei, dintre care 57 140 884 de lei din fondurile statului şi restul din contribuţii benevole ale particularilor[1].

Chiar dacă am lua drept bune cifrele oficiale asupra şomajului — după care, în 1929 — 1931, media numerică anuală a şomajului a fost de 22 184 de şomeri — reiese că ajutorul de şomaj a fost mai mic de 3 lei pe zi. Or, preţul unui kilogram de cartofi era în 1931 de 3,05 lei. Dar mai trebuie să ţinem seama că numărul real al şomerilor era incomparabil mai mare decît cel oficial şi că sumele alocate oficial pentru „asistenţa de şomaj" au ajuns numai în parte la şomeri, servind în mare parte pentru îmbogăţirea diferiţilor afacerişti.

Secretarul general al Ministerului Muncii din guvernul Iorga-Argetoianu scria că „putem pune uneori la îndoială îndrumarea reală a fondurilor în scopul strict al asistenţei şomajului" şi că, la cererile Ministerului de a se înainta situaţii asupra utilizării fondurilor, s-au primit răspunsuri vagi „sau nu am primit niciun fel de justificare"[2]. Iar secretarul general al Ministerului Muncii din guvernul următor, naţional-ţărănesc, scria că în legătură cu fondul pentru asistenţa şomerilor „nu există nici un control, nici o socoteală ... "[3]. Arătînd că mulţi consilieri comunali îşi însuşeau fondurile pentru şomaj, el mărturisea : „Eu cunosc oameni de toate condiţiile sociale care au făcut averi de la şomaj"[4].

În timp ce şomerilor se mărgineau să le azvîrle drept „ajutor" o pomană infimă, guvernele burghezo-moşiereşti aveau grijă să verse capitaliştilor şi moşierilor „ajutoare" reale în sumă de miliarde de lei. Dacă în 1929—1931 statul a alocat din fondurile proprii pentru „asistenţa de şomaj" 57 000 000 de lei, numai în 1930—1931, prin aşa-numita „preluare a portofoliului putred" al Băncii Naţionale, statul a făcut marilor bănci şi altor mari întreprinderi şi într-o anumită măsură, moşierilor un cadou de peste 6,5 miliarde de lei, plătind această sumă pentru achitarea poliţelor lor aflate în portofoliul Institutului de emisiune[5]. Care a fost în problema şomajului atitudinea conducerii Partidului Social-Democrat? După cum se ştie, conducerea Partidului Social-Democrat era dominată atunci de liderii social-democraţi de dreapta : Flueraş, Grigorovici, Mirescu, Ilie Moscovici etc. Liderii social-democraţi de dreapta controlau în acelaşi timp şi conducerea sindicatelor amsterdamiste[6], afiliate la Confederaţia Generală a Muncii. Social-democraţii de dreapta promovau politica „în-

[1] Stavri G. Cunescu, *Şomajul. Consecinţe, cauze, remedii*, Bucureşti, 1932, p. 40.
[2] G. Banu, *Şomajul în Romînia*, Bucureşti, 1931.
[3] V. Papazopol, *Oameni, fapte, idei*, Bucureşti, 1935, p. 108.
[4] *Ibidem*, p. 197.
[5] A. Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din Romînia*, Bucureşti, 1958, p. 223—231 ; M. Maievschi, *op. cit.*, p. 186.
[6] *Sindicatele amsterdamiste* — sindicatele afiliate la Internaţionala Sindicală, a cărei conducere, dominată de social-democraţii de dreapta, îşi avea sediul la Amsterdam.

www.dacoromanica.ro

păcării" între proletariat și clasele exploatatoare pe baza unor concesii mărunte acordate de burghezie, cu alte cuvinte politica capitulării față de burghezie, și, în legătură cu aceasta, se străduiau să evite și să împiedice acțiunile maselor pentru apărarea intereselor lor vitale. Pentru a cîștiga încrederea maselor de șomeri, liderii reformiști, folosind largile posibilități legale de care dispuneau, se erijau în apărători ai șomerilor, vorbeau despre necesitatea de a se veni în ajutorul șomerilor. În practică însă, liderii social-democrați de dreapta s-au mărginit la intervenții pe lîngă Ministerul Muncii și la susținerea de cîteva ori, în februarie-decembrie 1932, în parlament, a unui proiect de lege cu privire la instituirea ajutorului de șomaj[1]. Intervențiile și proiectele de lege ale liderilor reformiști aveau în vedere obținerea unor mici concesii din partea claselor exploatatoare[2], dar înseși aceste concesii nu puteau fi obținute fără acțiuni de masă. Liderii social-democrați de dreapta se împotriveau însă acțiunilor de masă ale șomerilor. În martie 1932, cînd Constantin Popovici, secretarul organizației regionale din vechea Romînie a P.S.D., a propus organizarea unor acțiuni de masă ale șomerilor, Comitetul executiv al P.S.D. a răspuns că „conducerea partidului nu crede oportun scoaterea șomerilor pe stradă"[3].

Considerînd utilă activitatea liderilor reformiști, guvernele burghezo-moșierești subvenționau această activitate, printre altele, tocmai din fondul așa-numitului ajutor de șomaj ! Bilanțurile publicate de Comitetul executiv al C.G.M., dominat de social-democrații de dreapta, recunoșteau că în 1931 — 1932 veniturile acestuia au constat în cea mai mare parte din subvențiile primite de la Ministerul Muncii din așa-numitul fond de șomaj. În 1931 și 1932, cota din „fondul de șomaj" primită de la Ministerul Muncii reprezintă 64% și, respectiv, 65% din veniturile Comitetului executiv al C.G.M.[4] Formal, acești bani urmau a fi împărțiți șomerilor membri ai sindicatelor, dar cea mai mare parte a banilor nu erau împărțiți șomerilor, ci rămîneau în mîinile conducerii reformiste a sindicatelor amsterdamiste, pe motiv că ... trebuiau reținute cotizațiile sindicale neplătite[5]. Con-

---

[1] *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea ordinară 1931—1932, p. 1 508 și urm. și, sesiunea extraordinară din 1932, p. 233 și urm. ; „Buletinul Muncii și Asigurărilor Sociale", an. XII, nr. 1 092 din octombrie—decembrie 1932, p. 517.

[2] Proiectul de lege elaborat de social-democrații de dreapta, în loc de a prevedea ajutorarea șomerilor pe socoteala patronilor și a statului burghezo-moșieresc, prevedea ca partea cea mai mare a fondului ajutorului de șomaj să fie dată de muncitorii ocupați, prin : a) reținerile de salarii egale cu cota patronilor și b) amenzile impuse de patroni muncitorilor, ceea ce deschidea calea pentru o nouă reducere de salarii. Pe de altă parte, în cursul dezbaterilor din parlament, din intervenția lui I. Flueraș a reieșit că liderii social-democraților de dreapta erau gata să se mulțumească cu alocarea unor fonduri neînsemnate de către statul burghezo-moșieresc. Ajutorul de șomaj prevăzut în proiectul menționat era foarte modest și de scurtă durată (vezi „Scînteia", an. II, nr. 5—6 din aprilie 1932 ; „Socialismul" din 20 martie 1932 ; *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea ordinară 1931—1932, p. 1 565).

[3] Arhiva C. C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 281.

[4] *C.G.M. Raport moral și material către Congresul General Sindical, ținut la București în zilele de 28—30 octombrie 1934*, București, 1934, p. 52, 53, 55, 56.

[5] La congresul din 1931 al Partidului Social-Democrat, Flueraș a declarat în mod deschis că subvențiile din fondul de șomaj primite de la Ministerul Muncii nu se dau șomerilor, ci sînt oprite de conducerea C.G.M. („Socialismul" din 11 ianuarie 1931 ; vezi și „Unificarea socialistă" din 25 februarie și 10 martie 1933 și Arhiva C.C. al P.M.R., fond 5, dos. nr. 916, fila 392).

www.dacoromanica.ro

secinţele acestei situaţii nu sînt greu de întrevăzut. Adresîndu-se liderilor reformişti ai P.S.D., Constantin Popovici le spunea că „prin subvenţionarea Confederaţiei cu fonduri pentru şomaj care au intrat în fondurile uniunilor şi ale Confederaţiei sub formă de restanţă a cotelor aţi înlăturat acţiunea energică de propagandă şi agitaţie a maselor"[1]. Acest citat ilustrează şi faptul că înşişi membri ai Partidului Social-Democrat erau nemulţumiţi de politica liderilor reformişti[2] şi se pronunţau pentru acţiuni mai energice în vederea satisfacerii revendicărilor maselor, inclusiv ale şomerilor. În ianuarie-februarie 1932, de pildă, înşişi muncitorii aflaţi sub influenţa social-democraţilor se pronunţau, la Reşiţa, Valea Jiului etc., pentru acţiuni energice în sprijinul revendicărilor şomerilor[3].

De această situaţie a ţinut seama Partidul Comunist din România în activitatea sa îndreptată spre făurirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare. Partidul Comunist din România a militat cu consecvenţă pentru organizarea luptei clasei muncitoare împotriva concedierilor, pentru satisfacerea revendicărilor şomerilor. Problema şomajului şi a luptei pentru revendicările şomerilor căpătase în timpul crizei economice un deosebit de ascuţit caracter de masă dat fiind că numărul şomerilor ajunsese a fi de ordinul sutelor de mii. Problema şomajului era de un interes arzător atît pentru sutele de mii de şomeri cît şi pentru oamenii muncii care aveau de lucru. Aceasta nu numai pentru că muncitorii care mai aveau de lucru erau mereu ameninţaţi de a deveni şomeri, dar şi din cauză că pentru succesul luptelor muncitorilor ocupaţi era necesară coordonarea acestei lupte cu acţiunile şomerilor. Într-adevăr patronii răspundeau totdeauna acţiunilor muncitorilor ocupaţi prin ameninţarea cu concedierea şi cu angajarea în locul lor a şomerilor, prin încercări de a recruta spărgători din rîndurile şomerilor. Numai solidaritatea muncitorilor ocupaţi cu şomerii putea asigura desfăşurarea cu succes atît a acţiunilor muncitorilor ocupaţi cît şi a acţiunilor şomerilor şi tocmai aceasta a fost principiul care a călăuzit activitatea Partidului Comunist din România printre şomeri.

Poziţia P.C.R. în legătură cu problema şomajului s-a oglindit, printre altele, în documentele Congresului al V-lea. Congresul al V-lea al P.C.R. a clarificat caracterul şi forţele motrice ale revoluţiei în ţara noastră, a stabilit în funcţie de aceasta linia strategică şi tactică a partidului. Congresul a îndreptat atenţia partidului spre strîngerea legăturilor sale cu masele, şi în primul rînd cu detaşamentele principale ale proletariatului — muncitorii ceferişti, petrolişti, mineri. În cadrul analizei multilaterale a sarcinilor partidului privind strîngerea legăturilor cu masele, congresul s-a preocupat îndeaproape şi de problemele legate de activitatea printre şomeri.

---

[1] „Unificarea socialistă", an. I, nr. 1 din 25 februarie 1933.

[2] La congresul din octombrie 1931 al organizaţiei regionale din Romînia veche a P.S.D., raportul politic al comitetului regional arăta, în legătură cu subvenţiile Ministerului Muncii, că „de pe urma acestei influenţe atitudinea generală a partidului se resimte. Preocupările oportuniste ocupă un loc prea mare" („Socialismul" din 18 octombrie şi 1 noiembrie 1931). Aceeaşi idee a fost expusă şi în intervenţiile unor delegaţi („Socialismul" din 1 noiembrie 1931).

[3] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 5, dos. nr. 1 112, filele 288—289; fond 69, dos. nr. 6 818, fila 16.

www.dacoromanica.ro

Partidul comunist trasa nu numai calea luptei pentru lichidarea deplină a şomajului—prin lichidarea vechii orînduiri — dar şi a luptei pentru satisfacerea revendicărilor imediate, arzătoare ale şomerilor, realizabile în cadrul relaţiilor de producţie capitaliste. Congresul a combătut tactia social-democraţilor de dreapta care, căutînd să stăvilească acţiunile şomerilor, preconizau diverse măsuri filantropice[1]. Arătînd că propunerea liderilor reformişti de a institui un „ajutor de şomaj" pe seama reţinerilor din salariul muncitorilor ar fi dus la o nouă scădere a salariilor, şi venea în ajutorul burgheziei care nu voia să dea nimic pentru înfiinţarea unui fond de asigurare împotriva şomajului [2], rezoluţiile Congresului al V-lea al P.C.R. au subliniat în repetate rînduri necesitatea luptei pentru asigurarea unui ajutor de şomaj pe socoteala exclusiv a statului şi a patronilor[3]; rezoluţiile Congresului al V-lea arătau totodată că diferitele forme şi modalităţi de a obţine acest ajutor trebuiau concretizate şi completate conform condiţiilor locale[4]. Congresul a subliniat necesitatea luptei împotriva concedierilor, pentru reprimirea la lucru a muncitorilor concediaţi.

Partidul Comunist din Romînia pornea de la premisa că revendicările imediate ale oamenilor muncii, inclusiv revendicările imediate ale şomerilor, puteau fi îndeplinite numai prin *lupta* împotriva claselor exploatatoare şi a aparatului lor de stat, numai prin *acţiuni de masă*. Pe linia dezvoltării şi întăririi frontului unic de jos, pe linia creării, în vederea pregătirii şi conducerii nemijlocite a acţiunilor de clasă, a unor organe alese de mase şi strîns legate de acestea, congresul a indicat ca principală formă de organizare a şomerilor comitetele de şomeri. Comitetele de şomeri trebuiau create în locurile unde se adunau şomerii (pieţe, birouri de plasare etc.), precum şi pe scară locală[5]. În scopul asigurării legăturii dintre acţiunile şomerilor şi cele ale muncitorilor ocupaţi, congresul preconiza organizarea şomerilor în sindicate, alegerea în comitetele şomerilor a unor reprezentanţi ai muncitorilor care lucrează şi a unor reprezentanţi ai şomerilor în comitetele de grevă. De asemenea, congresul preconiza organizarea unor demonstraţii comune ale şomerilor şi ale muncitorilor care lucrau, atragerea şomerilor în pichetele şi gărzile de autoapărare cu prilejul grevelor[6]. Aşa cum se vede şi din materialele Congresului al V-lea, partidul comunist — înfruntînd condiţiile grele ale ilegalităţii—a trasat un program concret de *acţiune*, de *luptă* a maselor de şomeri în comun cu muncitorii ocupaţi pentru interesele lor vitale.

În unele hotărîri şi indicaţii ale Congresului al V-lea al P.C.R., şi îndeosebi în activitatea practică de după congres, au continuat însă să se reflecte tendinţe sectariste, oportuniste, privind problemele activităţii de masă, tendinţe la a căror combatere au adus o mare contribuţie luptele

---

[1] *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia. 1929—1933*, vol. III, Bucureşti, 1956, p. 333.
[2] *Ibidem*, p. 335.
[3] *Ibidem*, p. 287, 333 şi 334.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 287, 288 şi 333—335.
[6] *Ibidem*, p. 331 şi 334.

www.dacoromanica.ro

muncitorimii ceferiste și întreaga desfășuare a evenimentelor legate de acestea[1].

Sporindu-și după congres eforturile în vederea organizării și mobilizării oamenilor muncii în lupta pentru revendicările imediate, organizațiile de partid și-au concentrat atenția spre organizarea luptei muncitorimii ceferiste, partea cea mai înaintată a frontului proletar. În ianuarie-martie 1932, Partidul Comunist din Romînia a organizat un val de acțiuni — demonstrații, greve ale ceferiștilor din București, Dej, Iași, Pașcani, Galați, Oradea, Turnu-Severin etc. — împotriva celei de-a doua curbe de sacrificiu aplicate de guvernul burghezo-moșieresc în înțelegere cu „experții" reprezentanți ai marilor financiari străini. În cursul acestor acțiuni, desfășurate în ciuda împotrivirii liderilor reformiști, s-a dezvoltat unitatea de luptă a muncitorilor ceferiști, s-a întărit opoziția roșie din sindicatele amsterdamiste de la C.F.R., care într-o serie de centre feroviare principale și-au ales conduceri pe bază de front unic, s-au maturizat condițiile pentru convocarea, pe baza frontului unic muncitoresc, a conferinței pe țară a muncitorilor ceferiști. Conferința pe țară a muncitorilor ceferiști, întrunită la 20 martie 1932, la București, a ales Comitetul central de acțiune al muncitorilor ceferiști ; secretar al Comitetului a fost desemnat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej care încă din 1931 milita pentru constituirea unui organ central de front unic de acțiune al muncitorilor ceferiști[2]. Crearea Comitetului central de acțiune, care, sub îndrumarea conducerii partidului comunist, a îndeplinit rolul de conducător și organizator nemijlocit al luptei muncitorilor ceferiști, a constituit punctul de pornire pentru ridicarea pe o treaptă superioară a mișcării ceferiștilor. „Folosind experiența acumulată în organizarea mișcării ceferiștilor, partidul și-a intensificat totodată activitatea în rîndurile altor categorii de muncitori, precum și în rîndurile șomerilor și ale păturilor mijlocii"[3].

Pentru a da un impuls acțiunilor șomerilor și unirii lor cu acțiunile muncitorilor ocupați, și în primul rînd ale ceferiștilor, în jurul comitetelor de acțiune, Comitetul Central al P.C.R. a decis să organizeze la 15 ianuarie 1932 ziua națională de luptă a șomerilor[4]. Partidul a legat pregătirea Zilei naționale a șomerilor cu pregătirea luptei ceferiștilor împotriva noii „curbe de sacrificiu". Cu sprijinul organizațiilor de masă — U.T.C., sindicatele revoluționare, Ajutorul Roșu, A.M.R.[5], partidul a chemat pe șomeri și pe muncitorii care lucrau, în special pe ceferiști, ca în zilele de 14 — 15 ianuarie să demonstreze împreună sub steagul revendicărilor economice și politice, pentru acordarea de ajutor permanent de șomaj de către stat,

---

[1] Chivu Stoica, *A 30-a aniversare a eroicelor lupte din februarie 1933*, București, 1963, p. 10.

[2] *Ibidem*, p. 12.

[3] *Ibidem*, p. 15.

[4] „Scînteia", an. II, nr. 1, din ianuarie 1932.

[5] Înființat în 1927 sub lozinca „Solidaritatea proletară ajută eliberarea lumii", Ajutorul muncitoresc romîn (A.M.R.) era o organizație de masă legală condusă de P.C.R., care activa pentru ajutorarea materială a muncitorilor aflați în grevă sau lock-out, a muncitorilor șomeri precum și a celor loviți de o catastrofă (inundații, incendiu). (vezi „Buletinul Ajutorului muncitoresc romîn" și „Statutele Ajutorului muncitoresc romîn", în Arhiva C.C. al P.M.R., fond 4, dosar. nr. 707, filele 222 și urm. și 233 și urm.

www.dacoromanica.ro

pentru drepturi democratice, pentru „muncă, pîine, libertate"[1]. În legătură cu Ziua națională de luptă a șomerilor au fost răspîndite mii de manifeste[2], în diferite locuri au fost organizate comitete de acțiune ale șomerilor[3]. Ziua națională de luptă a șomerilor s-a caracterizat prin ciocniri deschise între muncitori și autoritățile respective, care au încercat să înăbușe prin violență acțiunile maselor.

Puternice acțiuni au avut loc în ziua de 14 ianuarie 1932 în capitală. Comitetul local București al P.C.R., străduindu-se să închege frontul unic de jos, a inițiat organizarea unor comitete de acțiune ale șomerilor pe sectoare și a unui comitet local denumit „de inițiativă" al șomerilor[4]. Acesta a organizat în preajma Zilei naționale a șomerilor o serie de acțiuni pregătitoare : agitație la locurile unde se adunau șomerii[5], adunări ale șomerilor pe cartiere și sectoare (în total șapte adunări)[6] și demonstrații. Încă din ajunul Zilei naționale a șomerilor s-a văzut, pe de o parte, combativitatea muncitorilor, iar pe de altă parte planurile guvernului de a înăbuși prin teroare acțiunile șomerilor. La 11 ianuarie, în timp ce se ținea o adunare pe cartier a șomerilor într-un sediu al Ajutorului muncitoresc romîn, polițiștii au atacat și au devastat sediul, arestînd 20 de muncitori[7]. La 13 ianuarie șomerii care manifestau în fața Ministerului Muncii pentru a li se da ajutor de șomaj au fost atacați de poliție ; a avut loc o ciocnire, fiind arestați opt muncitori[8]. În aceeași zi însă, cîteva sute de șomeri au făcut o nouă demonstrație în fața Primăriei capitalei[9]. Organizația de partid a capitalei a organizat, în legătură cu ziua șomerilor, și adunări în fața fabricilor la ieșirea din lucru a muncitorilor[10].

Pentru ziua de 14 ianuarie, organizația de partid a capitalei a pregătit manifestații ale muncitorilor ocupați[11] și ale șomerilor în mai multe puncte ale Bucureștiului, stabilind din timp locurile de adunare, vorbitorii etc.[12]. Ținînd seama de însemnătatea centrală a sarcinii mobilizării la acțiune a muncitorilor ceferiști, Secretariatul Comitetului Central al P.C.R. a indicat ca principala demonstrație din ianuarie să se organizeze în cartierul Grant, la ieșirea de la lucru a muncitorilor Atelierelor C.F.R.-Gri-

---

[1] „Steagul roșu", an. II, nr. 9 din 15 ianuarie 1932, articolul, *Șomajul și Ziua națională a șomerilor* (cf. Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 3 439, fila 11).

[2] „Scînteia", an. II, nr. 1 din ianuarie 1932.

[3] „Scînteia", an. II, nr. 1 din ianuarie 1932.

[4] Ibidem.

[5] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 5, dos. nr. 916, filele 378 și 389. Notele din 10 și 14 ianuarie ale Brigazii III a Siguranței.

[6] „Buletinul Comitetului local M.O.P.R., Secțiunea București" din 15 ianuarie 1932 (Arhiva C.C. al P.M.R., fond 4, dos. nr. 707, fila 185) ; „Steagul roșu" din 15 ianuarie 1932.

[7] Ibidem.

[8] Ibidem ; vezi și fond 5, dos. nr. 916, fila 385.

[9] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 9, dos. nr. 916, fila 385.

[10] „Scînteia", an. II, nr. 1 din ianuarie 1932.

[11] Prin muncitori „ocupați" înțelegem muncitorii care aveau de lucru.

[12] „Steagul roșu", an. II, nr. 10 din 15 februarie 1932. Arhiva C.C. al P.M.R., fond 5, dos. nr. 916, fila 384.

www.dacoromanica.ro

vița[1]. În ziua de 14 ianuarie, la ora 2 după-amiază, a avut loc o mare adunare a șomerilor din București împreună cu muncitorii ocupați — la Piața Mare (azi Piața Unirii)[2]. „La Halele Centrale — arăta o rezoluție a Comitetului capitalei al P.C.R. — s-a ținut de asemenea o întrunire cu mii de muncitori. Au vorbit mai mulți oratori...”[3].

La ora 16, la ieșirea din lucru a muncitorilor Atelierelor Grivița a avut loc o adunare în fața atelierelor, la care au participat circa 2 000 de muncitori — șomeri și lucrători ai Atelierelor Grivița[4]. Au vorbit un reprezentant al șomerilor, unul al tineretului și unul al ceferiștilor; ei au accentuat necesitatea unirii muncitorilor care lucrează, cu șomerii. Apoi, cu steaguri roșii și pancarte pe care scria: „Vrem muncă, pîine, libertate”, ceferiștii și șomerii au străbătut calea Griviței, respingînd atacurile poliției[5]. O adevărată luptă s-a dat în jurul steagului roșu pe care polițiștii voiau să-l smulgă din mîinile muncitorilor. „În cartierul Grand — arată rezoluția sus-amintită a Comitetului local al P.C.R. — maselor de șomeri li s-au alăturat muncitorii ceferiști. Au vorbit mai mulți muncitori, peste 30 de minute, în legătură cu situația de la C.F.R. și a întregii clase muncitoare, apoi cu steagul roșu în frunte și cu cîntecul Internaționalei au pornit la demonstrație. La Halta Griviței, demonstranții s-au ciocnit cu poliția. . .N-a putut fi arestat nici un muncitor”[6].

Demonstrația din 14 ianuarie 1932 constituia un exemplu de acțiune desfășurată în front unic de muncitorii ceferiști și șomeri, comuniști, social-democrați sau fără de partid.

Participarea în masă a ceferiștilor la demonstrația șomerilor din ianuarie anul acesta în București, a arătat plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1932, a constituit un aspect al noilor lupte ale ceferiștilor, pregătită de către partidul comunist[7].

S-au desfășurat acțiuni și în alte orașe. La Iași, organizația de partid locală a inițiat crearea unui comitet al șomerilor, care în preajma Zilei naționale a șomerilor a organizat adunări pregătitoare ale șomerilor[8]. La 15 ianuarie, cîteva sute de șomeri și muncitori ocupați, cu steaguri roșii și pancarte — pe care scria: „Vrem pîine și muncă, nu gloanțe”, „Vrem pîine, vrem muncă, jos războiul antisovietic!”[9] — au manifestat în fața Inspectoratului muncii pentru ajutor de șomaj. Demonstranții au fost atacați de polițiști și de agenții Siguranței, care au încercat să le

---

[1] „Steagul roșu”, an. II, nr. 10 din 15 februarie 1932.

[2] „Scînteia”, an. II, nr. 1 din ianuarie 1932; „Steagul roșu”, an II, nr. 10 din 15 februarie 1932.

[3] „Steagul roșu”, an. II, nr. 10 din 15 februarie 1932. Rezoluția asupra șomerilor și a pregătirii Zilei naționale a șomerilor.

[4] „Scînteia”, an. II, nr. 1 din ianuarie 1932.

[5] Ibidem.

[6] „Steagul roșu”, an. II, nr. 10 din 15 februarie 1932; cf. „Buletinul Comitetului local M.P.O.R.”, secțiunea București, din 15 ianuarie 1932 și Arhiva C.C. a. P.M.R., fond 5, dos. nr. 916, fila 393.

[7] *Documente din istoria P.C.R. 1929—1933*, vol. III, p. 458 459.

[8] „Scînteia”, an. II, nr. 1 din ianuarie 1932; „Garda roșie a tineretului moldovean” (organul Comitetului regional U.T.C. Moldova), an. II, nr. 1.

[9] „Dimineața” din 17 ianuarie 1932.

www.dacoromanica.ro

smulgă steagurile roşii. Muncitorii au respins însă atacurile poliţiştilor [1] şi, îndrumaţi de comunişti, au plecat să manifesteze în faţa primăriei şi a chesturii poliţiei (la Iaşi aceste două autorităţi erau învecinate). Aici a avut loc o nouă ciocnire cu poliţia. „Din cauza opunerii şomerilor de a preda steagurile roşii — se arată în raportul din 15 ianuarie 1932 al Inspectoratului regional de poliţie din Iaşi — s-a produs o încăierare cu loviri reciproce între şomeri şi agenţii poliţiei" [2]. S-a încins o luptă în jurul steagurilor roşii. Au fost arestaţi comunişti şi militanţi ai organizaţiilor muncitoreşti, unii dintre ei fiind însă eliberaţi de muncitori din mîinile agenţilor. Primăria a fost însă obligată ca în aceeaşi zi să aloce o sumă pentru ajutorarea şomerilor [3].

La Ploieşti, unde se afla o mare masă de muncitori petrolişti şomeri, comuniştii au decis să folosească pentru acţiunea legată de Ziua naţională a şomerilor o adunare convocată la 13 ianuarie de sindicatul local [4], a cărui conducere se afla atunci în mîinile socialiştilor independenţi [5]. Conducerea din acel timp a acestui sindicat se împotrivea acţiunilor de masă, dar, trimiţînd la autorităţi o delegaţie cu un memoriu, izbutiseră să atragă un număr de şomeri. La adunarea convocată la 13 ianuarie, la care au participat cîteva sute de muncitori, organizaţia de partid a mobilizat comunişti şi simpatizanţi pentru a o transforma într-o manifestaţie îndreptată împotriva regimului burghezo-moşieresc [6]. Din însărcinarea organizaţiei de partid a luat cuvîntul un petrolist şomer, care a arătat că sînt necesare demonstraţii de stradă şi alte acţiuni de masă, căci numai aşa şomerii îşi vor putea impune revendicările [7]. În timpul cuvîntării sale, în care s-a referit şi la situaţia oamenilor muncii din U.R.S.S., muncitorii prezenţi au strigat lozinca „Trăiască statul proletar !" [8]. Reprezentantul socialiştilor independenţi, Al. Spirescu, a răspuns că sînt necesare în primul rînd memorii, tratative cu autorităţile şi că nu trebuie recurs la mijloace „ilegale", dar muncitorii din sală au început să-i strige : „Mai lasă cumetria cu autorităţile şi treci la acţiune" ; „Vrem pîine şi muncă, nu panglice pe gură" [9].

---

[1] „Dimineaţa" din 17 ianuarie 1932. Arhiva C.C. al P.M.R., fond 5, dos. nr. 916, fila 416.

[2] Ibidem, fond 5, dos. nr. 916, fila 409.

[3] Cu privire la acţiunile din Iaşi, cf. „Lumea" din 16 ianuarie şi „Opinia" din 16 şi 18 ianuarie 1932 şi Arhiva C.C. al P.M.R. fond 1, dos. nr. 916, filele 409, 416 ; fond 1, dos. nr. 135, fila 21 ; cf. fond 3, dos. nr. 683, fila 239 bis ; cf. „Buletinul Comitetului local M.O.P.R.", Secţia Bucureşti din 15 ianuarie 1932.

[4] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 10, dos. nr. 916, fila 417.

[5] În iulie 1928 din Partidul Social-Democrat s-a desprins o grupare care a format Partidul Socialist al Muncitorilor din Romînia; în 1930, noul partid şi-a schimbat denumirea în Partidul Socialist Independent, iar în august 1932 a adoptat titulatura Partidul Socialist Unitar. Partidul acesta se declara în dezacord cu politica oportunistă a conducerii P.S.D. Majoritatea conducerii acestui partid a promovat o politică reformistă, centristă, camuflată sub o frazeologie „de stînga". Dar în rîndul membrilor acestui partid şi la unii din conducători se manifesta tendinţa spre unitatea de acţiune preconizată de Partidul Comunist din Romînia.

[6] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 10, dos. nr. 946, filele 412—413.

[7] Ibidem, filele 414—415.

[8] Ibidem, fila 414.

[9] Ibidem, fila 415.

www.dacoromanica.ro

Diverse acţiuni (răspîndiri de manifeste, arborări de steaguri roşii uneori adunări) au organizat comuniştii din Constanţa, Timişoara, Arad, Braşov, Cluj, Turda, Oradea, Satu-Mare, Gheorghieni ş. a. [1].

Cu toate că în activitatea desfăşurată de organizaţiile de partid în legătură cu organizarea Zilei internaţionale de luptă a şomerilor s-au manifestat şi anumite lipsuri — concretizate în special în aceea că nu s-au organizat peste tot demonstraţii puternice —, această activitate a dat rezultate pozitive, care au confirmat dezvoltarea influenţei partidului comunist în mase.

Acţiunile desfăşurate în legătură cu Ziua internaţională de luptă a şomerilor au oglindit creşterea revoltei şi a hotărîrii de luptă a muncitorimii, care la Bucureşti, Iaşi şi în alte localităţi au înfruntat şi au respins atacurile poliţiştilor şi jandarmilor. Demonstraţiile s-au transformat în lupte deschise cu autorităţile pentru apărarea libertăţii de întrunire. Au fost dezminţite de viaţă tezele unor elemente oportuniste (ca de exemplu grupul Frasin, exclus din partid, dar rămas încă în organizaţiile de masă din Bucureşti), care, negînd radicalizarea maselor, se împotriviseră organizării demonstraţiilor şomerilor, susţinînd că acestea vor degenera în acţiuni, „luxiministe", lipsite de participarea maselor [2].

S-au conturat perspectivele largi de unire în acţiuni comune ale şomerilor şi ale muncitorilor care lucrau — indiferent de păreri politice —, s-a confirmat rolul de frunte pe această linie al muncitorilor ceferişti, care au imprimat demonstraţiei din Bucureşti forţa şi combativitatea ce au transformat-o în principala acţiune desfăşurată în ţară în legătură cu Ziua şomerilor. S-a verificat în practică însemnătatea comitetelor de acţiune — în acest caz a comitetelor de acţiune a şomerilor — ca formă principală de închegare a frontului unic de jos, ca formă de organizare capabilă să asigure dezvoltarea sub conducerea partidului comunist a luptei maselor largi muncitoreşti. A fost demonstrată creşterea capacităţii organizaţiilor de partid de a pregăti şi conduce acţiuni deschise ale maselor muncitoreşti [3].

După acţiunile din 14—15 ianuarie, frămîntările şomerilor au continuat. S-au făcut progrese în eforturile organizaţiilor partidului comunist de a găsi forme variate, adaptate condiţiilor concrete, pentru îmbinarea activităţii ilegale cu activitatea semilegală şi legală în rîndurile şomerilor, pentru unirea acţiunilor şomerilor cu acţiunile muncitorilor ocupaţi, în special la C.F.R. Experienţa acumulată de organizaţiile şi de membrii

---

[1] „Scînteia", an. II, nr. 1 din ianuarie 1932 şi nr. 3 din 15 martie 1932, şi în „Steagul roşu", an. II, nr. 10 din 15 februarie 1932; *Documente din istoria P.C.R. 1929—1933*, vol. III, p. 435 şi 486; Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 135, fila 21—22, şi fond 11, dos. nr. 2 885, fila 42).

[2] „Scînteia", an. II, nr. 1 din ianuarie 1932 şi nr. 3 din 15 martie 1932; „Steagul roşu", an. II, nr. 10 din 15 februarie 1932.

[3] Înseşi organele de represiune se vedeau nevoite să recunoască forţa crescîndă a Partidului Comunist din Romînia. Într-un referat de sinteză asupra desfăşurării Zilei şomerilor, Direcţia generală a poliţiei era obligată să constate: „În concluzie, mişcarea comunistă ..., cu toate măsurile de prevenire şi represiune luate de autorităţi, continuă să se dezvolte..." (Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 22).

www.dacoromanica.ro

partidului comunist care activau la C.F.R. a constituit un ajutor, un exemplu şi un izvor de învăţăminte şi pentru activitatea în rîndurile muncitorilor şomeri.

La Bucureşti, de pildă, în ianuarie-februarie 1932 comuniştii şi-au intensificat activitatea în rîndurile sindicatului amsterdamist de la C.F.R.[1]. Întărind opoziţia roşie, străduindu-se să antreneze peste capul liderilor reformişti pe muncitorii social-democraţi, socialişti independenţi şi fără de partid, comuniştii care activau în cadrul acestui sindicat organizau şedinţe şi consfătuiri comune ale muncitorilor ocupaţi şi ale şomerilor în scopul organizării acţiunilor la C.F.R. [2]. Comuniştii din Bucureşti activau de asemenea în cadrul sindicatelor revoluţionare — legale şi semilegale — denumite „independente" [3], care îşi aveau sediul principal în str. Smîrdan nr. 4.

De asemenea, la Bucureşti s-a intensificat activitatea Ajutorului muncitoresc romîn în rîndurile şomerilor [4]. A.M.R. îmbina activitatea de ajutorare a şomerilor în spiritul solidarităţii proletare cu educaţia revoluţionară a şomerilor [5]. Călăuzit de îndrumările partidului comunist, A.M.R. se străduia să-şi aducă aportul la unirea acţiunilor şomerilor cu cele ale muncitorilor ceferişti. Din cele cinci sedii din Bucureşti ale A.M.R., unul se afla în cartierul Griviţa; în acest sediu se ţineau unele dintre şedinţele şi consfătuirile menţionate mai sus ale muncitorilor ocupaţi şi ale şomerilor în vederea organizării acţiunilor la C.F.R. [6]. În cadrul sindicatelor independente şi al Ajutorului muncitoresc, comuniştii au antrenat numeroşi muncitori socialişti şi fără de partid energici, combativi, care au contribuit la organizarea acţiunilor muncitoreşti, inclusiv ale şomerilor. Pe linia dezvoltării unităţii de acţiune, a organelor frontului unic de jos, organizaţia de partid a capitalei a continuat să militeze pentru crearea unor comitete de acţiune ale şomerilor. Astfel, cînd în prima săptămînă a lunii februarie autorităţile nu au mai distribuit micul ajutor săptămînal în alimente repartizat pînă atunci cîtorva sute de şomeri, din rîndurile acestora s-a format un comitet de iniţiativă pentru organizarea unei manifestaţii de protest în faţa Ministerului Muncii [7]. Distribuirea micului ajutor în alimente celor cîteva sute de şomeri a fost reluată. La 17 februarie, 500 de şomeri din Sectorul II Negru au ţinut o adunare şi

---

[1] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 5, dos. 937, fila 331.

[2] Ibidem, fila 331 v.

[3] Sindicatele revoluţionare care, după dizolvarea sindicatelor unitare, s-au constituit sub denumirea de „independente" pentru a putea activa în condiţii legale sau semilegale nu trebuie confundate cu sindicatele denumite independente înfiinţate de socialiştii independenţi (şi care la Bucureşti aveau un sediu principal în str. Smîrdan nr. 30) sau de scizioniştii desprinşi din Sindicatele unitare (Müller şi alţii).

[4] Vezi şi ibidem, fond 5, dos. nr. 915, fila 347.

[5] Un raport din 7 februarie 1932 al Brigăzii III a Siguranţei, consemnînd că Ajutorul muncitoresc romîn organiza ajutorarea şomerilor şi conferinţe la care se expuneau ideile partidului comunist, trebuia să recunoască faptul că militanţii Ajutorului muncitoresc romîn „au făcut ca la sediile secţiilor A.M.R.-ului să se adune zilnic cîte un număr apreciabil de şomeri" (ibidem, fond 1, dos. nr. 35, fila 238).

[6] Ibidem, fond 1, dos. nr. 121, fila 90; fond 5, dos. nr. 937, fila 331 v.

[7] Ibidem, fond 1, dos. nr. 35, fila 24.

www.dacoromanica.ro

au ales o delegaţie care a alcătuit şi a prezentat Ministerului Muncii un memoriu cu privire la măsurile necesare pentru uşurarea situaţiei şomerilor [1].

Alegerea comitetelor de acţiune ale muncitorilor ceferişti, Conferinţa pe ţară a muncitorilor ceferişti din 20 martie 1932, alegerea Comitetului central de acţiune al muncitorilor ceferişti în frunte cu tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej constituiau un exemplu şi un impuls şi pentru celelalte detaşamente ale clasei muncitoare, inclusiv pentru „armata de rezervă a proletariatului", pentru şomeri. De altfel, dintre obiectivele de luptă ale Comitetului central de acţiune făcea parte şi organizarea acţiunilor împotriva concedierilor, pentru reprimirea la lucru a feroviarilor concediaţi [2]. Orientarea organizaţiilor de partid de la C.F.R. spre activitatea pentru crearea comitetelor de acţiune a constituit un exemplu pozitiv, care a contribuit la orientarea pe această linie şi a comuniştilor care activau în alte sectoare. Închegarea unităţii de acţiune a muncitorilor ceferişti, faptul că datorită activităţii comuniştilor de la C.F.R. în comitetele de acţiune ale muncitorilor ceferişti intrau, alături de comunişti, şi social-democraţi, socialişti independenţi şi muncitori fără de partid înlesneau închegarea unităţii de acţiune şi în alte sectoare ale frontului luptei de clasă a proletariatului.

În martie 1932 autorităţile şi-au anunţat intenţia de a suprima complet orice ajutor de şomaj [3]. Dată fiind dezvoltarea năzuinţei muncitorilor ocupaţi, ca şi a şomerilor, spre unitatea de acţiune, ca urmare a activităţii desfăşurate de comunişti, sindicatele din Bucureşti conduse de socialiştii independenţi au considerat oportun să accepte propunerea sindicatelor revoluţionare de a se întreprinde acţiuni comune pentru satisfacerea revendicărilor şomerilor. La sediul sindicatelor revoluţionare s-au ţinut în martie numeroase adunări cu şomerii, în care s-a subliniat necesitatea unor acţiuni (demonstraţii ş. a.) în front unic a şomerilor din capitală pe baza unei platforme comune de revendicări [4]. Pentru a contribui la dezvoltarea unităţii de acţiune, comuniştii şi ceilalţi militanţi ai sindicatelor revoluţionare, de acord cu conducerea sindicatelor socialiştilor independenţi, au chemat şomerii la adunări în sediul acestora din urmă (de exemplu la 14 şi 17 martie), în vederea discutării acţiunilor comune ce trebuiau întreprinse [5]. S-au constituit comitete de acţiune ale şomerilor pe sectoare şi un comitet de acţiune pe întregul Bucureşti, intitulat „Comitetul şomerilor din capitală" [6]. A fost elaborată o platformă comună de revendicări, discutată în adunări cu şomerii, care, sub forma unui memoriu iscălit de şomeri, urma a fi predată Ministerului Muncii de către o delegaţie

---

[1] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 265.

[2] Vezi manifestul din 20 martie 1932 al Comitetului central de acţiune (ibidem, fond 69 dos. nr. 6 328, fila 128).

[3] Ibidem, fond 1, dosar nr. 35, filele 314 şi 432.

[4] Astfel de adunări au avut loc la 19, 23, 24, 25 şi 31 martie la 4 aprilie etc. (ibidem, filele 82, 374, 85, 314, 323 şi 331).

[5] Ibidem, filele 298, 300, 82 şi 77.

[6] Ibidem, fila 432.

www.dacoromanica.ro

comună a celor două organizații sindicale [1]. Comitetul de acțiune a răspîndit un manifest care chema muncitorii la acțiuni pentru îndeplinirea revendicărilor șomerilor (instituirea unui ajutor de șomaj pe socoteala statului și a patronilor, aplicarea unor măsuri pentru ca fondurile alocate de stat „asistenței șomerilor" să fie în adevăr folosite pentru acest scop) [2]. S-au organizat manifestații și adunări ale șomerilor pentru obținerea unui ajutor real, împotriva hotărîrilor autorităților de a suprima orice ajutor de șomaj cu începere de la 1 aprilie. La 16 și 18 martie, grupuri de șomeri, avînd în frunte militanți ai sindicatelor respective, s-au adunat în fața Ministerului Muncii și au cerut să li se dea de lucru și să se legifereze ajutorul de șomaj, îndreptîndu-se după terminarea acestor manifestări spre sediile Ajutorului muncitoresc romîn [3]. La 28 martie, cîteva sute de șomeri din Sectorul II Negru [4] au trimis delegație la autorități și au ținut adunări pentru a protesta împotriva faptului că drept „ajutor de șomaj" pe o săptămînă întreagă li s-a acordat ... o singură pîine [5]. În aceeași zi a avut loc o demonstrație a șomerilor din Sectorul IV Verde, în cursul căreia s-au împărțit manifeste îndreptate împotriva pregătirilor de război antisovietic [6]. A doua zi, la 29 martie, în fața unui oficiu al Ministerului Muncii a avut loc în cartierul Grivița o manifestație a circa 1 000 de șomeri pentru instituirea ajutorului de șomaj; șomerii au ocupat oficiul, ceea ce a dus la o ciocnire cu polițiștii veniți să-i evacueze [7].

La 1 aprilie, în același scop, în fața Ministerului Muncii s-au adunat din nou șomeri din sectoarele II Negru și III Albastru; au luat cuvîntul atît comuniști, cît și socialiști independenți[8]. După trei zile a avut loc o nouă demonstrație de stradă: șomerii din sectorul II Negru, refuzîndu-li-se distribuirea unui ajutor în alimente, „au plecat *in corpore*, în număr de 500 — 600, să demonstreze la Ministerul Muncii la primărie și pe Calea Victoriei"[9]. În fruntea demonstrației se aflau militanți ai sindicatelor revoluționare[10]. La 7 aprilie, o delegație aleasă de șomerii din Sectorul IV Verde a prezentat un memoriu de revendicări primăriei[11]. La 8 aprilie a avut loc o nouă demonstrație de stradă și o adunare a șomerilor din Sectorul II Negru în fața primăriei de sector. „Șomerii au început să se adune în Calea Moșilor nr. 115, de unde la orele 16 vor porni spre primăria Sectorului Negru în frunte cu delegații Comitetului de acțiune"[12], semnala

---

[1] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 3, dos. nr. 613, fila 257; fond 1, dos. nr. 35, filele 77 și 331.

[2] Ibidem, fond 1, dos. nr. 35, fila 432; cf. fila 85.

[3] Ibidem, filele 76, 78 și 79.

[4] Acțiunile șomerilor se organizau deseori pe sectoare, deoarece distribuirea mizerelor fonduri alocate de stat pentru „asistența șomerilor" intra în competența celor patru primării de sector existente atunci în capitală.

[5] Ibidem, fila 315.

[6] „Scînteia", an. II, nr. 5—6 din 1932.

[7] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 319.

[8] Ibidem, fila 94.

[9] Ibidem, fila 336 (notă a secției a IV-a a Siguranței din 4 aprilie 1932).

[10] Ibidem, filele 66, 337 și 338 (note din 4 și 5 aprilie 1932 ale secției a IV-a a Siguranței).

[11] Ibidem, fila 99.

[12] Ibidem, fila 341.

www.dacoromanica.ro

în cursul zilei de 8 aprilie o notă a secţiei a III-a a Siguranţei din Bucureşti. În săptămînile următoare au avut loc şi alte adunări ale şomerilor (de exemplu la 15 şi 29 aprilie)[1].

Acţiunile şomerilor au determinat autorităţile să renunţe la planul de a suprima complet, în aprilie 1932, ajutorul de şomaj. Comitetul şomerilor din Bucureşti şi-a încetat însă temporar activitatea. Liderii socialişti independenţi — care în cadrul Comitetului de acţiune căutaseră, fără succes, să înlocuiască acţiunile de masă prin tîrguieli cu autorităţile — au recurs la manevre scizioniste. Pe de altă parte, în sînul organizaţiilor de partid în care mai persistau resturi ale sectarismului şi oportunismului, nu se acorda atenţia cuvenită necesităţii de a se dezvolta comitetele de acţiune ale şomerilor şi de a se asigura activitatea lor permanentă.

În ciuda tuturor greutăţilor, activitatea comuniştilor pentru organizarea mişcării şomerilor a continuat. Militanţii revoluţionari veneau în locurile unde se strîngeau de obicei şomerii, îi îndemnau să facă demonstraţii şi să întreprindă alte acţiuni pentru satisfacerea revendicărilor lor, îi chemau să sprijine Blocul Muncitoresc-Ţărănesc, să lupte pentru răsturnarea orînduirii capitaliste, împotriva războiului antisovietic[2]. Autorităţile represive erau nevoite să recunoască creşterea influenţei comuniştilor printre şomeri. Astfel, relatînd că la 4 august comuniştii au îndemnat un grup de cîteva sute de şomeri strînşi în faţa cantinei din Piaţa Amzei să facă o manifestaţie de stradă şi că a avut loc o ciocnire cu poliţia, o notă a Siguranţei semnala: „Menţionăm că, datorită stării de mizerie în care se găsesc astăzi şomerii, comuniştii cîştigă în fiecare zi aderenţi"[3]. Atunci cînd autorităţile încercau să suprime micul ajutor în alimente ce-l dădeau unui număr de şomeri, comuniştii din Bucureşti organizau demonstraţii şi adunări de protest ale şomerilor în cauză, care impuneau reluarea distribuirii alimentelor (la 7 şi 22 iulie, 2 august, 25 octombrie etc.)[4].

Acţiuni ale muncitorilor concediaţi se desfăşurau în întreaga ţară. Puternice frămîntări au avut loc în legătură cu concedierea muncitorilor de la Atelierele C.F.R. din Dej. Comuniştii din acest oraş care lucrau la C.F.R., în frunte cu tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, au dus o muncă intensă de organizare a muncitorilor ceferişti. Membrii sindicatului C.F.R. din Dej, în cadrul căruia se constituise o puternică opoziţie roşie, au ales la începutul anului 1932 o nouă conducere pe baza frontului unic, în care au intrat muncitori comunişti, social-democraţi şi fără de partid. Noua conducere a sindicatului C.F.R. a organizat în ianuarie-martie 1932 o serie de puternice acţiuni ale muncitorilor ceferişti din Dej. Ca secretar al Comitetului central de acţiune creat la conferinţa pe ţară din martie 1932 a muncitorilor ceferişti a fost ales delegatul sindicatului din Dej, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, sub a cărui conducere nemijlocită s-au desfăşurat pregătirile şi lucrările con-

---

1 Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, filele 103 şi 105.
2 Ibidem, filele 106—110 şi 441, 445 (note ale Siguranţei din mai—august 1932).
3 Ibidem, fila 113. Cf. fond 1, dos. nr. 133, fila 24.
4 Ibidem, filele 108, 115, 427 şi 500—501.

www.dacoromanica.ro

ferinței. În legătură cu măsurile luate de guvernul burghezo-moșieresc pentru a arunca greutățile crizei economice asupra oamenilor muncii și pentru a sancționa pe muncitorii ceferiști din Dej pentru acțiunile lor energice, Direcția generală a C.F.R., ca răspuns la moțiunile votate în adunările ceferiștilor din Dej în care se formulau revendicări economice și politice, a decis închiderea Atelierelor C.F.R. din acest oraș la 11 aprilie 1932 și concedierea muncitorilor[1].

Muncitorii ceferiști din Dej pe care Direcția C.F.R. i-a aruncat astfel în brațele șomajului au făcut o manifestație și alte acțiuni de protest împotriva concedierii, determinînd Direcția C.F.R. ca în lunile următoare să angajeze o parte din ei la atelierele din Cluj și Apahida[2]. Conferința regională a muncitorilor ceferiști din Transilvania, organizată de Comitetul central de acțiune la Cluj la 8 iunie 1932 și care și-a desfășurat lucrările sub conducerea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, a hotărît, pe linia stabilirii unei platforme de revendicări care să țină seama de condițiile locale și a întăririi legăturilor dintre muncitorii ocupați și șomeri, intensificarea acțiunilor pentru reprimirea la lucru a *tuturor* muncitorilor ceferiști concediați din Dej[3]. Comitetul de acțiune regional ales la acea conferință trebuia să se ocupe de organizarea acțiunii. Frămîntările ceferiștilor din Dej au continuat[4], impunînd ca muncitorii concediați de la Atelierele C.F.R.-Dej în aprilie 1932 să fie plasați la alte ateliere C.F.R. din Transilvania[5].

Experiența activității desfășurate în cadrul sindicatelor reformiste de către comuniștii de la C.F.R. a fost folosită și în vederea organizării acțiunilor șomerilor. La Ploiești, comuniștii au continuat să acționeze în cadrul sindicatului socialist independent, singurul sindicat legal al petroliștilor. Comuniștii luau cuvîntul la adunările sindicatului, arătînd că tîrguielile conducătorilor oportuniști cu autoritățile nu vor aduce nimic, se pronunțau pentru acțiuni de masă[6]. Cu toate provocările puse la cale împotriva lor de oportuniștii din conducerea locală a sindicatului, comuniștii au izbutit să cîștige simpatia muncitorilor șomeri[7]. La 3 martie, de exemplu, la o adunare a șomerilor convocată de sindicatul socialist independent, au luat cuvîntul și comuniștii, chemînd pe muncitori să lupte împotriva regimului capitalist. Șomerii prezenți în sală au răspuns cu lozincile „Jos burghezia!", „Trăiască comunismul!"[8]. Conducătorii adunării au încercat să ia comuniștilor cuvîntul, dar la cererea celor prezenți în sală a trebuit să-i lase în continuare să expună poziția partidului comunist.

---

[1] Arhiva C.C. al P.M.R., dos. nr. 18 325/21 036, fila 157; fond 5, dos. nr. 948, filele 83–84.
[2] Ibidem, fond 5, dos. nr. 947, fila 83; fond 1, dos. nr. 7, fila 173.
[3] Arhiva C.C. al P.M.R., foto D 885, 954, 955, nota din 19 iunie 1932.
[4] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 6, filele 173 și 181.
[5] Ibidem, fond 5, dos. nr. 948, fila 83.
[6] Ibidem, dos. nr. 10 749, fila 101; dos. nr. 10 707, fila 33.
[7] Ibidem, dos. nr. 10 706, fila 299.
[8] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

La Cluj, comuniştii care lucrau în Atelierele C.F.R. participau la şedinţele cu şomerii convocate de conducerea sindicatelor amsterdamiste din localitate, criticau refuzul liderilor reformişti de a organiza acţiuni de masă ale şomerilor [1]. La 15 februarie, la chemarea organizaţiilor din Cluj ale partidului comunist şi U.T.C., a avut loc o demonstraţie de stradă a şomerilor, cu steag roşu, sub lozinca „Pîine şi muncă"; a avut loc o ciocnire cu poliţia, fiind arestaţi mai mulţi muncitori [2]. La 9 iunie comuniştii şi utecistii din Cluj au pregătit o demonstraţie antirăzboinică [3]. La această demonstraţie au fost mobilizaţi numeroşi şomeri, inclusiv ţărani veniţi în oraş să caute de lucru [4]. Demonstranţii au străbătut străzile Clujului cu un steag roşu, cîntînd cîntece revoluţionare, manifestînd împotriva pregătirii războiului imperialist, manifestîndu-şi solidaritatea cu U.R.S.S. [5]. Poliţiştii şi jandarmii au atacat pe demonstranţi, arestînd 40 dintre ei [6].

Demonstraţii ale şomerilor au fost organizate de comunişti şi în alte oraşe. La Constanţa, în ziua de 28 ianuarie a avut loc în faţa localului Corporaţiilor adunarea unor grupuri de şomeri care cereau să li se asigure plasarea la lucru, iar în caz contrar să li se asigure un ajutor în lemne şi alimente [7]. Încercarea de a face o demonstraţie de stradă a fost împiedicată de poliţie [8]. La Oradea, în ziua de 18 martie s-a organizat în Piaţa Unirii o adunare împotriva scăderilor de salarii, a concedierilor, împotriva terorii. Demonstranţii au avut o ciocnire cu poliţiştii veniţi să-i împrăştie. Ulterior a avut loc o demonstraţie la care au participat 1 000 de oameni — muncitori, ţărani ş.a. — pentru acordarea de ajutor şomerilor şi ţăranilor loviţi de marile inundaţii din acel an; demonstranţii au protestat de asemenea contra pregătirilor de război antisovietic [9]. Autorităţile comunale s-au văzut obligate să acorde un anumit ajutor bănesc şomerilor şi ţăranilor loviţi de inundaţii [10]. La fabrica „Astra"—Arad, organizaţia locală de partid a organizat o adunare împotriva concedierilor, pentru ajutor de şomaj [11].

La 8 iunie, în timp ce se desfăşura la Arad parada oficială organizată în legătură cu împlinirea a doi ani de la venirea pe tron a lui Carol II, a avut loc o manifestaţie organizată de U.T.C. sub lozinca: „Vrem pîine,

---

1 Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 322.
2 Ibidem, fila 259 (notă a Direcţiei generale a poliţiei).
3 „Tînărul leninist", an. VII, nr. 7 din iunie 1932.
4 Arhiva C.C. al P.M.R., fond 10, dos. nr. 2 554, fila 195.
5 Ibidem; „Tînărul leninist", an. VII, nr. 7 din iunie 1932.
6 „Tînărul leninist", an. VII, nr. 7 din iunie 1932.
7 Ibidem, fila 438.
8 Ibidem, fond 5, dos. nr. 916, filele 394 şi 438.
9 „Scînteia", an. II, nr. 5—6 din 1932.
10 Ibidem.
11 Ibidem.

www.dacoromanica.ro

vrem muncă"[1]. Poliţia încercînd să împrăştie tinerii muncitori, „s-a încins o luptă între poliţişti şi demonstranţi"[2].

Au avut loc demonstraţii sau ciocniri ale şomerilor cu organele represive în diferite alte locuri la Prejmer[3] lîngă Braşov, în 6 ianuarie, în bazinul carbonifer din judeţul Dîmboviţa[4], etc.

Dezvoltarea şi sarcinile mişcării şomerilor erau analizate cu atenţie de conducerea P.C.R. Plenarele din 1932 ale Comitetului Central al P.C.R., discutînd problemele şi sarcinile mişcării revoluţionare, ocupîndu-se în mod special de activitatea partidului în rîndurile muncitorilor ceferişti şi petrolişti, au examinat şi problemele activităţii în rîndurile celorlalte detaşamente ale oamenilor muncii. Plenara din aprilie a C.C. al P.C.R. a apreciat că „un succes important al partidului îl constituie campania larg desfăşurată a şomerilor care a cuprins un şir de oraşe... şi care a dus într-un şir de locuri la concesii făcute şomerilor din partea guvernului (Iaşi, Oradea Mare), precum şi atragerea în această campanie a muncitorilor ocupaţi, cu participarea în masă a ceferiştilor din Bucureşti la demonstraţie şi ici colo şi a ţăranilor..."[5]. De asemenea, plenara a relevat, în legătură cu manifestaţiile şomerilor, „rezistenţa hotărîtă a demonstranţilor faţă de poliţie"[6]. Totodată, plenara din aprilie a atras atenţia asupra lipsurilor activităţii partidului printre şomeri, şi anume asupra caracterului insuficient de sistematic şi permanent al acestei activităţi, care mai păstra uneori un aspect de campanie. Din această cauză, acţiunile şomerilor erau uneori spontane, răzleţe, fără a a fi organizate şi conduse de partid[7]. Sarcina organizaţiilor de partid în această direcţie era de a organiza şi conduce mişcarea şomerilor, prin intermediul comitetelor de şomeri[8].

În legătură cu această sarcină, era deosebit de importantă indicaţia plenarei asupra necesităţii de a se atrage la pregătirea acţiunilor, în spiritul frontului unic, muncitorii social-democraţi nemulţumiţi de politica oportunistă a liderilor reformişti[9].

Plenara din octombrie 1932 a C.C. al P.C.R., ridicîndu-se din nou împotriva propunerilor liderilor reformişti de a se institui un „ajutor de şomaj" prin reţineri din salarii şi preconizînd organizarea luptei

[1] „Tînărul leninist", an. VII, nr. 7 din iunie 1932.

[2] Un raport telefonic din 8 iunie 1932 al chesturii de poliţie din Arad, dînd informaţii asupra manifestaţiei, arăta că, „în momentul cînd s-a încercat răspîndirea lor (a demonstranţilor), o parte din ei s-a opus ordinului poliţiştilor" (Arhiva C.C. al P.M.R., fond 11, dos. nr. 2 806, fila 70).

[3] Ibidem, fond 5, dos. nr. 916, fila 434.

[4] Minele din Şotînga, Doiceşti, Gheboieni, Vulcana, Aninoasa fiind închise complet la începutul anului 1932, „agitaţia printre locuitori se înteţeşte şi, în noaptea de 9—10 aprilie crt., prin sunete de goarnă s-au adunat locuitorii din satele respective spre a porni dimineaţa spre oraş pentru a cere redeschiderea minelor". Jandarmii au împiedicat demonstraţia (ibidem, fond 5, dos. nr. 1 112, fila 296; raport din 11 aprilie 1932 al Prefecturii judeţului Dîmboviţa, cf. ibidem, fila 295).

[5] *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia, 1929—1933*, vol. III, Bucureşti, 1956, p. 442.

[6] Ibidem, p. 435.

[7] Ibidem, p. 442 şi 451.

[8] Ibidem.

[9] Ibidem, p. 453.

www.dacoromanica.ro

pentru înfiinţarea ajutorului de somaj pe socoteala statului şi a patronilor şi pentru îndeplinirea revendicărilor zilnice privind ajutorarea imediată a şomerilor, a atras din nou atenţia asupra necesităţii legării luptei muncitorilor ocupaţi cu a şomerilor, asupra necesităţii de a se lichida subaprecierea, manifestată de o serie de membri şi organizaţii de partid, a activităţii printre şomeri. Alegerea comitetelor de şomeri, arăta plenara, constituia problema organizatorică fundamentală a mişcării şomerilor şi principală verigă capabilă să asigure lichidarea răzleţirii şi a slăbiciunilor mişcării şomerilor [1]. De asemenea, plenara a accentuat necesitatea organizării acţiunilor împotriva noilor concedieri la C.F.R. [2]. (În septembrie-octombrie 1932, Direcţia generală a C.F.R. a concediat un număr de muncitori de la Atelierele C.F.R. „Griviţa" [3]).

Pe linia acestor hotărîri, organizaţiile de partid au înregistrat în noiembrie-decembrie 1932 succese în direcţia organizării mişcării şomerilor în jurul comitetelor şomerilor.

Un rol important în organizarea comitetelor şi acţiunilor şomerilor l-a avut Comitetul central de acţiune al muncitorilor ceferişti. Acţiunile organizate sub îndrumarea directă a Comitetului central de acţiune al muncitorilor ceferişti şi a secretarului său, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în legătură cu noile concedieri de la C.F.R. au constituit un impuls pentru întreaga mişcare a şomerilor. Concomitent cu acţiunile împotriva concedierilor ale muncitorilor care lucrau la C.F.R. [4] Comitetul central de acţiune al muncitorilor ceferişti a organizat şi acţiuni ale muncitorilor ceferişti deveniţi şomeri. Tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej se ocupa în mod direct de îndrumarea activităţii în rîndurile şomerilor proveniţi de la C.F.R. [5]. La o şedinţă din noiembrie 1932 a activiştilor sindicatului C.F.R. [6] din Bucureşti care se ocupau cu activitatea în rîndurile şomerilor, şedinţă condusă de tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, s-a hotărît organizarea unor demonstraţii ale şomerilor [7].

În vederea reînviorării activităţii comitetelor de şomeri din Bucureşti, comuniştii au organizat la 12 noiembrie, în Piaţa Amzei, o adunare a şomerilor, care „au hotărît ca marţi 15 noiembrie să se aleagă dintre şomeri comitete de acţiune pe sectoare" [8].

Tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej a condus în mod nemijlocit, în repetate rînduri, şi adunările muncitorilor şomeri. Luînd cuvîntul la adunarea din 15 noiembrie din Piaţa Amzei, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej a chemat pe şomeri să facă demonstraţii în faţa Ministerului Muncii, a primăriei şi altor organe de stat, explicîndu-le că numai

---

[1] *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia, 1929 1933*, vol. III, Bucureşti, 1956, p. 533–534.

[2] *Ibidem*, p. 533.

[3] „Curentul" din 12 octombrie 1932. Cf. Arhiva C.C. al P.M.R., fond 68, dos. nr. 6 168, fila 177.

[4] Vezi articolul semnat de V. Ionescu din „Studii", nr. 1, XVI, 1963.

[5] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 137.

[6] În această perioadă, membrii sindicatului C.F.R. din Bucureşti îşi aleseseră deja un comitet format pe bază de front unic, în fruntea căruia se aflau membri ai P.C.R.

[7] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 137.

[8] Ibidem, fila 530.

www.dacoromanica.ro

prin acţiuni de masă vor putea impune asigurarea unui ajutor real de de şomaj [1].

Au mai vorbit încă nouă muncitori concediaţi de la C.F.R., activişti ai sindicatului C.F.R., chemînd pe şomeri la acţiuni de masă pentru ajutor de şomaj [2].

La 17 noiembrie, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej a luat din nou cuvîntul în faţa muncitorilor şomeri adunaţi în Piaţa Amzei, care au făcut apoi o demonstraţie în faţa Ministerului Muncii [3].

La 19 noiembrie, la o şedinţă cu şomerii ţinută la sediul sindicatului C.F.R. din Bucureşti, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej ,,le-a vorbit despre mizeria în care trăiesc şomerii'', despre metodele de luptă pentru îmbunătăţirea situaţiei lor [4].

La 29 noiembrie, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, vorbind din nou şomerilor adunaţi în Piaţa Amzei, i-a chemat să participe la consfătuirile muncitorilor ceferişti, la şedinţele sindicatului C.F.R. în vederea organizării unor acţiuni comune cu muncitorii ocupaţi [5]. Şomerii din Bucureşti şi-au ales comitete de acţiune pe sectoare, precum şi un comitet de acţiune pe capitală [6], care au organizat un şir de acţiuni adunări în faţa Ministerului Muncii (ca de exemplu la 24 noiembrie)[7] şi a primăriei (21 decembrie), proteste ale şomerilor cărora li se refuza înscrierea pe listele asistenţei de şomaj, acestea din urmă ducînd de obicei la ciocniri cu poliţia (ca, de exemplu, la 4 şi 19 decembrie)[8]. Comuniştii îndemnau şomerii ca în acţiunile pentru revendicări imediate să aplice forme de luptă superioară, să pătrundă cu forţa în localurile autorităţilor şi, în semn de protest, să refuze a le părăsi pînă la obţinerea unor ajutoare de şomaj. Muncitorii concediaţi de la C.F.R. care, din însărcinarea partidului, făceau agitaţie în locurile unde se strîngeau şomerii i-au îndemnat pe aceştia, la 23 noiembrie, ,,să plece in corpore la Ministerul Muncii şi la primăria capitalei şi să nu părăsească aceste instituţii pînă cînd nu vor fi satisfăcuţi. Şomerii manifestîndu-şi aprobarea faţă de aceste chemări, a intervenit poliţia, care a făcut arestări'' [9].

La 22 decembrie, comitetul şomerilor din capitală a organizat o puternică demonstraţie a şomerilor în faţa Ministerului Muncii pentru ajutorul de şomaj. O parte a şomerilor a pătruns cu forţa în minister şi nu l-a părăsit decît siliţi de jandarmi[10]. În fruntea celor pătrunşi în minister se aflau ,,cunoscuţi comunişti'' [11].

Cu sprijinul comitetelor de acţiune şi al sindicatelor muncitorilor ceferişti s-au ales comitete ale şomerilor şi în alte oraşe. La Cluj, comi-

---

[1] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 138.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem, fila 139.
[4] Ibidem, fila 141.
[5] Ibidem, fila 145.
[6] Ibidem, filele 150 şi 608.
[7] Ibidem, fond 68, dos. nr. 6 238, fila 118.
[8] Ibidem, fond 1, dos. nr. 35, filele 546 şi 595.
[9] Ibidem, fila 143.
[10] Ibidem, filele 602 şi 149.
[11] Ibidem, fila 149.

www.dacoromanica.ro

tetul sindicatului C.F.R., care era format pe bază de front unic și avea în frunte comuniști, membri ai Comitetului central de acțiune și ai comitetului de acțiune din Cluj, a convocat la 28 noiembrie la sediul sindicatului o adunare a șomerilor. La această adunare condusă de un membru al Comitetului de acțiune al ceferiștilor s-a discutat despre crearea comitetelor de acțiune ale șomerilor [1]. A fost ulterior constituit un comitet al șomerilor din Cluj, cu delegați ai șomerilor de diferite profesiuni, care își avea sediul în localul sindicatului muncitorilor ceferiști [2]. La sfîrșitul lunii noiembrie 1932 s-a constituit un comitet de acțiune al șomerilor și la Tg.-Mureș [3].

Combativitatea, hotărîrea de luptă a muncitorilor șomeri era ilustrată de puternicele demonstrații însoțite de ciocniri cu poliția, desfășurate în diferite orașe. La Brașov, organizația de partid locală a antrenat alături de comuniști, la acțiuni în front unic pentru ajutor de șomaj, peste 1 000 de muncitori șomeri [4] — social-democrați și fără de partid. A fost ales un comitet de acțiune al șomerilor [5]. Comitetul de acțiune a lansat manifeste care chemau șomerii la o manifestație în ziua de 26 decembrie. În această zi, în ciuda interdicției autorităților, s-a desfășurat în front unic o mare demonstrație, cu placarde avînd lozinca „Vrem muncă și pîine", la care, peste capul social-democraților de dreapta, au participat și muncitori social-democrați; a avut loc o ciocnire între muncitori și polițiști [6].

La Gheorghieni, în ziua de 5 decembrie, din inițiativa organizației de partid locale s-au adunat în curtea primăriei șomeri din localitate, care au semnat un memoriu cerînd plata unui ajutor de șomaj, au pătruns în primărie și au declarat că nu vor pleca pînă nu va veni prefectul sau primarul să le satisfacă cererile [7]. Încercările poliției de a evacua șomerii au eșuat. Șomerii cîntau cîntece revoluționare, strigau lozinci: „Jos capitaliștii", „Trăiască Rusia Sovietică". Șefii autorităților locale refuzînd să vină la primărie, șomerii au părăsit în cele din urmă localul demonstrînd pe străzi.

Sub impulsul acțiunilor muncitorilor petroliști s-au dezvoltat, în primele zile ale anului 1933, acțiunile șomerilor din Ploiești. În a doua jumătate a anului 1932, datorită activității organizației de partid locale, în unele mari întreprinderi petrolifere muncitorii și-au ales comitete de acțiune pe bază de front unic. La 2 ianuarie, comitetul de acțiune de la rafinăria „Orion" a organizat o demonstrație a muncitorilor concediați de această întreprindere, care s-au îndreptat în masă spre Inspectoratul muncii spre a protesta împotriva concedierilor (în ajunul anului nou

[1] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 565.
[2] Ibidem, fond 5, dos. nr. 948, fila 87.
[3] Ibidem, fond 1, dos. nr. 35, fila 583.
[4] „Scînteia", an. III, nr. 8, din ianuarie 1933.
[5] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 26, dos. nr. 4 232, fila 845.
[6] Ibidem, fond 5, dos. nr. 890, fila 180; dos. nr. 26, fila 845; „Descătușarea", an. III, nr. 11 din ianuarie 1933.
[7] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 35, fila 568; dos. nr. 124, fila 330; fond 10, dos. nr. 2 705, fila 183.

www.dacoromanica.ro

fuseseră concediați 400 de muncitori, iar la 2 ianuarie 300)[1]. La 3 și 4 ianuarie, cu toate interdicțiile autorităților și atacurile poliției, au avut loc noi demonstrații de protest contra concedierilor, ale muncitorilor concediați de la „Orion" și a celor rămași în lucru [2].

În legătură cu noile concedieri și cu noua agravare a șomajului, organizația de partid locală a chemat șomerii să-și aleagă comitete de acțiune care să organizeze demonstrații pentru instituirea asigurării de șomaj [3]. La 12 ianuarie șomerii din Ploiești au ținut o adunare și au ales un comitet de acțiune spre a organiza lupta pentru obținerea ajutorului de șomaj. Peste patru zile, comitetul de acțiune a organizat o demonstrație a șomerilor, care, după ce au manifestat pe străzi, s-au strîns în jurul primăriei și au pătruns înăuntru, de unde poliția i-a evacuat cu greu [4].

Acțiunile din prima jumătate a lunii ianuarie 1933 ale muncitorilor petroliști concediați au fost un simptom al frămîntării ce domnea în masa muncitorilor petroliști, un indiciu al pregătirilor de luptă, un preludiu direct al marilor lupte duse de către muncitorimea petrolistă la sfîrșitul lunii ianuarie și începutul lunii februarie 1933 [5].

★

Astfel, în preajma luptelor din ianuarie-februarie 1933, acțiunile șomerilor conduse de Partidul Comunist din România se dezvoltau în ritm rapid, în ciuda terorii guvernului burghezo-moșieresc și a manevrelor liderilor reformiști. Principala formă a acțiunilor șomerilor erau demonstrațiile de stradă în fața autorităților burghezo-moșierești, însoțite uneori de pătrunderea cu forța în sediile unor organe de stat. Pornite sub semnul revendicărilor imediate, arzătoare, ale șomerilor, aceste acțiuni îmbinau deseori revendicările economice legate de ajutorul de șomaj cu revendicări politice, cu revendicarea libertăților democratice și cu revendicări îndreptate împotriva pregătirilor de război antisovietic. Manifestațiile șomerilor organizate de P.C.R. duceau de multe ori la ciocniri cu poliția și jandarmii. Șomerii opuneau rezistență atacurilor organelor represive, smulgeau uneori din mîinile lor pe cei arestați, apărau steagurile roșii, demonstrîndu-și în practică combativitatea, hotărîrea de luptă împotriva regimului burghezo-moșieresc. Lupta șomerilor, lupta întregului proletariat, a cărei parte integrantă erau acțiunile șomerilor, a constituit factorul care a obligat autoritățile burghezo-moșierești să accepte unele concesii, să aloce unele fonduri, foarte mici, pentru „asistența de șomaj".

Este adevărat că, din cauză că în acea perioadă în activitatea partidului și a conducerii sale se mai manifestau puternice resturi ale opor-

---

[1] Arhiva C.C. al P.M.R., fond 5, dos. nr. 807, fila 76.
[2] Ibidem, filele 99, 100, fond 79, dos. nr. 7 602, fila 9.
[3] Ibidem, fond 79, dos. nr. 7 589, fila 10.
[4] Ibidem.
[5] În ianuarie 1933 au mai avut loc demonstrații pentru reprimirea celor concediați ale metalurgiștilor din Reșița, de la Astra-Arad, din Brăila, demonstrații pentru ajutorarea șomerilor ale minerilor din Anina etc.

www.dacoromanica.ro

tunismului, sectarismului, tendințelor de izolare de mase[1], posibilitățile obiective, considerabila creștere a acțiunilor șomerilor n-au fost pe deplin folosite pentru a imprima acestor acțiuni continuitatea, organizarea și întreaga amploare corespunzătoare condițiilor existente. Tocmai de aceea acțiunile desfășurate nu au putut duce la impunerea asigurării ajutorului obligator de șomaj, iar fondurile distribuite de autorități șomerilor în cadrul „asistenței sociale" de șomaj au fost, în ansamblu, neînsemnate. În ciuda greutăților și slăbiciunilor, caracteristica precumpănitoare, esențială a luptei șomerilor a fost tocmai dezvoltarea rapidă, puternică a luptei lor revoluționare și a influenței partidului comunist în rîndurile lor, care arătau maturizarea condițiilor pentru ridicarea luptei maselor pe o treaptă nouă, superioară.

Dezvoltarea activității Partidului Comunist din România în rîndurile șomerilor și dezvoltarea acțiunilor acestora constituiau unul dintre aspectele particulare ale dezvoltării generale a activității partidului și a influenței sale în rîndurile maselor largi populare, aflate în plină radicalizare, oglindeau maturizarea factorilor și a proceselor care au pregătit organizarea de către Partidul Comunist din România a luptelor muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933.

Acțiunile muncitorilor șomeri ilustrează totodată influența pe care o avea asupra celorlalte categorii de oameni ai muncii închegarea unității de acțiune a muncitorilor ceferiști și, în general, luptele muncitorilor ceferiști. Acțiunile șomerilor oglindeau de asemenea forța exemplului dat de formele largi, deschise, variate de mobilizare a maselor aplicate de organizațiile de partid care își desfășurau munca în rîndurile muncitorilor ceferiști. Făurirea comitetelor de acțiune alese de mase pe baza frontului unic și în general folosirea formelor deschise de activitate, adecvate creșterii combativității și stării de spirit revoluționare a maselor, aplicate pe scară largă de activiștii de partid care lucrau la C.F.R. și promovate de partid prin intermediul Comitetului central de acțiune au contribuit la orientarea spre aceste forme și a activiștilor de partid care își duceau munca în alte domenii, de pildă, în rîndurile șomerilor. Totodată, rolul direct pe care l-au avut Comitetul central de acțiune al muncitorilor ceferiști și, sub îndrumarea lui, comitetele de acțiune locale și comitetele sindicatelor C.F.R. situate pe platforma unității de acțiune în organizarea Comitetelor de acțiune ale șomerilor și a acțiunilor lor la București, Cluj, ș.a. confirmă rolul muncitorimii ceferiste ca detașament principal al clasei muncitoare, ale cărei acțiuni erau capabile să atragă în luptă și alte largi pături ale oamenilor muncii, confirma justețea orientării partidului comunist spre concentrarea eforturilor în direcția organizării mișcării muncitorilor ceferiști.

Activitatea P.C.R. în rîndurile șomerilor, eforturile depuse pentru dezvoltarea solidarității între șomeri și muncitorii care lucrau au înlesnit în același timp dezvoltarea grevelor și luptei muncitorilor ocupați.

---

[1] Chiar la ședința din 31 ianuarie a comitetului local al P.C.R. din București s-a apreciat că activitatea în rîndurile șomerilor și legătura cu comitetul șomerilor nu au fost suficient de intense (Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, inv. 8, dos. nr. 116, filele 221–222, 226–227).

www.dacoromanica.ro

Raportul pregătit de Comitetul central de acţiune al muncitorilor ceferişti pentru congresul muncitorilor ceferişti proiectat la un moment dat pentru sfîrşitul anului 1932 constata că „şomerii în mai multe cazuri n-au mers ca spărgători de grevă, formînd împreună pichetele de grevă"[1].

Progresele realizate în activitatea partidului comunist în rîndurile şomerilor, acţiunile şomerilor, deseori comune cu ale muncitorilor ocupaţi, mai ales ceferişti şi petrolişti, desfăşurate în 1932, legăturile stabilite în cursul acestor acţiuni între luptele muncitorilor ceferişti şi ale şomerilor au pregătit condiţiile pentru ca, în cursul marilor bătălii proletare din ianuarie-februarie 1933, Partidul Comunist din Romînia să mobilizeze alături de muncitorii ceferişti şi petrolişti, împreună cu alte categorii de oameni ai muncii, şi pe şomeri.

Studierea activităţii desfăşurate de P.C.R. în rîndurile şomerilor în preajma marilor bătălii de clasă din februarie 1933 contribuie la înţelegerea condiţiilor în care, în focul luptelor glorioase din 1933 ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti, s-a înfăptuit o cotitură în dezvoltarea mişcării revoluţionare din ţara noastră condusă de Partidul Comunist din Romînia.

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КПР СРЕДИ БЕЗРАБОТНЫХ НАКАНУНЕ ЯНВАРСКО-ФЕВРАЛЬСКИХ БОЕВ 1933 г.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются некоторые стороны деятельности, которую развернула Коммунистическая партия Румынии среди безработных в период, предшествовавший февральским событиям 1933 г., деятельности, создавшей условия для мобилизации безработных вместе с широкими слоями трудящихся масс на великую борьбу, начатую рабочими железнодорожниками и нефтяниками. На основе архивных материалов и печатных сведений того времени, описываются выступления безработных, организованные КПР в 1932 г. Эти выступления часто развертывались совместно с выступлениями занятых рабочих, главным образом рабочих железнодорожников. В своей деятельности в рядах безработных Коммунистическая партия Румынии использовала опыт, накопленный в организации движения железнодорожников. В статье приводятся новые документы относительно деятельности, проводившейся среди безработных Центральным комитетом действия железнодорожных рабочих и его секретарем товарищем Георге Георгиу-Деж, а также местными комитетами действия железнодорожников. Были достигнуты успехи в области создания — по инициативе КПР — комитетов действия безработных как органов единого фронта, снизу, в который входили коммунисты, социал-демократы и беспартийные. Главной формой действия безработных являлись демонстрации, в которых требование пособия по безработице сочеталось с политическими требованиями (демократические свободы).

[1] Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Cota Db XVI—1.

www.dacoromanica.ro

В течение 1932 г. происходили мощные демонстрации безработных, организованные КПР, часто приводившие к столкновениям с полицией, так как безработные оказывали сопротивление репрессивным действиям властей. Эти выступления подготовили почву для проявлений солидарности безработных с борьбой рабочих железнодорожников и нефтяников в январе—феврале 1933 года.

L'ACTIVITÉ DU P.C.R. PARMI LES CHOMEURS À LA VEILLE DES LUTTES DE JANVIER—FÉVRIER 1933

RÉSUMÉ

L'étude expose certains aspects de l'activité menée par le Parti Communiste de Roumanie dans les rangs des chomeurs au cours de la période précédant les événements de février 1933, activité qui a créé les conditions nécessaires pour la mobilisation des chomeurs—à côté d'un grand nombre d'autres éléments des masses laborieuses — au moment des grandes luttes des cheminots et des ouvriers du pétrole. L'auteur expose, sur la foi de documents d'archives et de la presse du temps, les actions accomplies par les chomeurs, organisées par le P.C.R., au cours de l'année 1932. Plus d'une fois, ces actions étaient menées de concert avec celles des ouvriers occupés, notamment des cheminots. Il est évident d'ailleurs que l'activité du P.C.R. dans les rangs des chomeurs a bénéficié dans une large mesure de l'expérience acquise par le parti lors de l'organisation du mouvement des cheminots. L'auteur cite des documents inédits concernant l'activité menée parmi les chomeurs par le Comité Central d'Action des cheminots et par son secrétaire, le camarade Gh. Gheorghiu-Dej, ainsi que celle des comités d'action des cheminots. Un succès dû à l'initiative du P.C.R. fut la création des comités locaux d'action des chomeurs, en tant qu'organes du front unique composé de communistes, de sociaux-démocrates et de sans-parti. Le plus souvent, c'est aux démonstrations que les chomeurs avaient recours pour soutenir leurs revendications économiques (secours de chomage) et politiques (libertés démocratiques, cessation des preparations pour la guerre antisoviétique). Au cours de l'année 1932, les chomeurs ont effectué de puissantes démonstrations organisées par le P.C.R. qui occasionnèrent maintes fois des chocs avec la police, les manifestants s'opposant par la force aux attaques des organes de répression. Ces actions furent le prélude des actions de solidarité des chomeurs qui se produisirent lors des luttes des cheminots et des ouvriers du pétrole en janvier février 1933.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

DESPRE STRUCTURA SOCIALĂ A ORAŞULUI MOLDOVENESC LA MIJLOCUL SEC. AL XIX-LEA

DE

L. BOICU

Studierea oraşului, a originii şi evoluţiei sale, a rolului pe care l-a jucat în dezvoltarea economică şi social-politică a societăţii ocupă un loc remarcabil în istoriografie nu numai prin importanţa deosebită a problemelor pe care le implică, ci şi prin excepţional de bogata literatură care i-a fost consacrată. Apariţia şi răspîndirea unor şcoli şi curente în istoriografia burgheză pot fi puse în legătură şi cu studiul oraşului. Numai cercetarea şi stabilirea originii şi a evoluţiei oraşului medieval au dat naştere la numeroase teorii, dintre care cea a lui Henri Pirenne, potrivit căreia „oraşele sînt opera negustorilor; ele nu există decît prin ei" [1], reluată recent de americanul Stephenson [2], a fost larg răspîndită.

Istoricii marxişti explică însă apariţia şi dezvoltarea oraşelor în strînsă legătură cu dezvoltarea forţelor de producţie şi cu procesul separării meşteşugului de economia-sătească, acordînd un rol determinant meşteşugarilor. Ei au ajuns la această concluzie pornind de la factorul hotărîtor al procesului de apariţie şi dezvoltare a oraşului : adîncirea diviziunii sociale a muncii, care a dus la desprinderea meşteşugarilor de economia sătească, la întemeierea de către aceştia din urmă a unui nucleu care a stat la baza constituirii oraşului în care ei au jucat un rol important.

Abordată în istoriografia burgheză romînească numai sub aspect juridic sau politic, edilitar sau urbanistic, istoria oraşului de pe teritoriul patriei noastre a fost înfăţişată într-un cadru strîmt, în care analiza factorilor esenţiali şi determinanţi ai dezvoltării vieţii urbane nu şi-au găsit locul cuvenit.

Cei mai mulţi dintre istorici, sociologi şi economişti neabordînd procesul istoric de pe poziţii materialiste, nu au văzut în dezvoltarea

---

[1] Henri Pirenne, *Les villes et les institutions urbaines*, tom. I, Paris-Bruxelles, 1939, p. 47.

[2] Vezi critica concepţiei lui Stephenson la I. A. Leviţki, *Средневековый город в кривом зеркале американского историка*, în „Средние века", vol. III, Moscova, 1951, p. 288 şi urm.

www.dacoromanica.ro

forțelor de producție elementul determinant al transformărilor prin care a trecut orașul, nu au sesizat prefacerile și evoluția categoriilor sociale specific orășenești care au oferit orașului acea forță materială și spirituală care l-au situat mai presus de sat și i-au dat rolul conducător în societate încă în perioada de descompunere a feudalismului.

Problemele esențiale ale istoriei orașelor noastre au fost doar în parte lămurite de către istoriografia noastră marxistă, deși ele, nu-i mai puțin adevărat. au fost abordate în mai toate monografiile și studiile consacrate istoriei social-economice și în mod special în lucrările privitoare la luptele de clasă în orașe, la procesul de sporire a populației orășenești ș.a.

Cu toate succesele dobîndite în această direcție, ni se pare totuși de netăgăduit că în privința istoriei orașului mai sînt încă multe de făcut. Bunăoară, o problemă atît de însemnată ca structura socială a orașului în perioada de ascensiune a capitalismului, problemă prin lămurirea căreia s-ar putea preciza locul real al orașului în viața socială a țării, rolul real al categoriilor sociale orășănești în înfăptuirea marilor evenimente istorice care au grăbit prăbușirea regimului feudal este încă insuficient studiată.

★

Cercetarea structurii sociale a orașului în condițiile decăderii feudalismului și ascensiunii capitalismului impune luarea în considerație a faptului că în societate domnește orașul și nu satul, că dezvoltarea orașului este legată indispensabil de mișcarea înainte a societății de la feudalism la capitalism [1], că dezvoltarea orașului în acea epocă nu a fost numai un rezultat al transformărilor interne orășenești, ci și un rezultat al progresului social-economic la sate și al luptei de eliberare a țăranilor împotriva feudalismului; ea mai presupune cunoașterea progreselor pe care le-a făcut diviziunea socială a muncii, stabilirea cu o precizie pe cît posibil de mare a măsurii în care orășenii sînt rupți de agricultură, a măsurii în care categoriile sociale specific orășenești se diferențiază de restul populației, poziția pe care o dețin ele în viața economică și socială a orașului ș.a.m.d.

Lămurirea acestor chestiuni atît de importante ar fi de dorit să se facă prin utilizarea unor izvoare sigure și de prima mînă. Din capul locului trebuie să spunem însă că stabilirea structurii sociale a orașului moldovenesc nu poate fi făcută decît cu aproximație, dat fiind că statisticile din 1838, 1845, 1851 și 1859, singurele materiale documentare pe baza cărora se poate întreprinde o astfel de operație, au multe lipsuri și imperfecțiuni, iar erorile în alcătuirea lor ating uneori procentajul de 28% [2]. Evaziunea fiscală, poziția refractară a boierimii față de recensăminte [3], confundarea categoriilor sociale, neînregistrarea consecventă a boierilor, sudiților și a populației de alt rit decît cel ortodox, ridică în fața istoricului mari dificultăți.

[1] P. G. Rîndziunski, *Городское гражданство дореформенной России*, Moscova, 1958, p. 10.

[2] N. Șuțu, *Opere economice*, Edit. științifică, București, 1957, p. 254.

[3] Vezi J. Neigebauer, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Breslau, 1854, p. 295 (ed. a II-a).

www.dacoromanica.ro

În ceea ce ne priveşte, am încercat să împlinim aceste goluri prin folosirea tuturor izvoarelor publicate şi inedite de natură să ne ofere fie şi un minimum de certitudine asupra datelor pe baza cărora tragem concluzii. Socotim că erorile care n au putut şi nu pot fi corectate nu modifică concluziile generale care se impun.

Abolirea monopolului otoman asupra comerţului exterior (1829), anularea unor taxe şi practici feudale interne, instituirea prin Regulamentul Organic a unui regim de ordine relativă în administraţie şi finanţe, obţinerea de către orăşeni a unor drepturi limitate de autoconducere şi îndeosebi rapida dezvoltare a producţiei de mărfuri după 1829 şi adîncirea diviziunii sociale a muncii au avut o puternică înrîurire favorabilă asupra dezvoltării oraşelor. Acestea continuă să-şi schimbe înfăţişarea într-un ritm mai accelerat decît în epoca preregulamentară, populaţia lor creşte vertiginos, în cele mai multe dintre ele ea se dublează în cîteva decenii şi, ceea ce-i mai important, structura socială a oraşelor suferă prefaceri vizibile în sensul că un număr sporit de orăşeni se rup parţial şi, într-o oarecare măsură, chiar total de agricultură, practicînd îndeletniciri specific orăşeneşti. „Dezvoltarea economiei de mărfuri înseamnă — spune Lenin — [...] eo ipso separarea de agricultură a unei părţi din ce în ce mai mari a populaţiei, adică creşterea populaţiei industriale pe seama celei agricole [...]; nu ne putem închipui capitalismul fără o sporire a populaţiei comerciale-industriale pe seama celei agricole" [1].

Vechile tîrguşoare îşi schimbă caracterul medieval de reşedinţă a unei autorităţi; ele devin centre de schimb de însemnătate locală. Cele mai multe dintre oraşe sînt centre de schimb de importanţă regională, iar unele (Iaşi, Galaţi) de importanţă naţională. Locuitorii ocolului Cîrligătura (Iaşi) arătau la 1841 că obiectele de care „au trebuinţă le cumpără de prin tîrguri" [2].

Miile de documente din Arhivele Statului Iaşi referitoare la acte de proprietate dovedesc că în principalele centre urbane ale Moldovei, şi în special la Iaşi, bunurile imobiliare, inclusiv şi îndeosebi parcelele de teren din moşiile oraşelor şi „dughenile", erau angrenate la mijlocul veacului trecut într-o mare măsură în circulaţia mărfurilor. Aşadar, aveau loc transferuri masive de proprietăţi şi posesiuni de la o categorie socială, adesea boieri şi mănăstiri, către alta — negustori şi meşteşugari înstăriţi. În oraşe, ierarhia socială începea să fie apreciată nu după tipicuri feudale, ci după criterii materiale.

Diviziunea socială a muncii, „baza întregului proces de dezvoltare a economiei de mărfuri şi a capitalismului", cum o numeşte Lenin [3], făcea mari progrese. Avea loc o specializare progresivă a meşteşugurilor şi a negustorilor, însoţită de un intens proces de diferenţiere şi stratificare materială. Negustorii şi meşterii treceau cu repeziciune dintr-o treaptă sau stare în alta [4]. Unii se îmbogăţeau, alţii se ruinau. Unii deveneau

---

[1] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, Editura politică, Buc., 1961, p. 24.
[2] Arh. St. Iaşi, Tr. 1759, op. 2 008, nr. 1877, f. 45.
[3] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 23.
[4] Vezi pentru anul 1845, Arh. St. Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 938; Tr. 1768, op. 2018, nr. 880·

www.dacoromanica.ro

patroni de ateliere, iar alții lucrători angajați. Relațiile de producție capitaliste tindeau să devină sau chiar deveniseră precumpănitoare în principalele orașe moldovenești.

Victoria deplină a relațiilor de producție capitaliste și progresul lor mai lesnicios întîmpinau însă mari obstacole, căci economia Moldovei la mijlocul secolului trecut mai păstra încă multe din caracteristicile esențiale ale modului de producție feudal. În principala ramură economică — agricultura — dominau relații de producție feudale, puterea politică și în mare parte cea economică se aflau în mîna marilor proprietari funciari, suzeranitatea turcească nu fusese înlăturată.

Marea majoritate a tîrgușoarelor și multe din capitalele de ținut (Dorohoi, Vaslui, Fălciu, Romanul pînă la mijlocul sec. al XIX-lea) erau proprietăți particulare, boierești și mănăstirești. Locuitorii lor aveau obligații feudale. Dreptul de a vinde bunurile de primă necesitate era monopol al proprietarilor. Chiar în orașele zise libere, libera concurență era îngrădită; asupra desfacerii bunurilor de primă necesitate (pîine, carne, băuturi, iluminare) era instituit monopolul eforiilor. Imigrarea țăranilor în orașe era împiedicată prin prevederile restrictive ale Regulamentului Organic și ulterior prin așezămîntul din 1851. În pofida principiilor proclamate prin Regulamentul Organic, circulația oamenilor precum și a mărfurilor se lovea de numeroase piedici (taxe de intrare în orașe, taxe asupra desfacerii în piețe a bunurilor de schimb, taxa răvașelor de drum impusă birnicilor, brudina care se plătea la trecerea apelor curgătoare ș.a.). Mijloacele bănești nu luau întotdeauna o destinație firească. Investițiile productive în orașe, formarea capitalului industrial deci, erau lente și se făceau în proporții mici. În orașe dominau capitalul comercial și cel cămătăresc. Și la noi, ca pretutindeni, regimul feudal constituia o mare piedică în calea dezvoltării orașelor,.

Cu excepția orașelor Iași, Galați, Bacău, Focșani și a tîrgurilor Neamț și Piatra Neamț care, toate la un loc, aveau cîteva făbricuțe cu un număr total de lucrători ce nu depășea cifra 300, în restul orașelor și al tîrgurilor din Modova funcționau cîteva zalhanale-manufacturi (Huși), cîteva zeci de ateliere ale cooperației capitaliste simple, 6 tipografii (3 la Iași, 2 la Galați și una la mînăstirea Neamț) și 2 litografii (Iași)[1]. Rezultă, așadar, că în orașele moldovenești domina în ramura producției industriale mica producție de mărfuri. Afirmația ni se pare de netăgăduit și ea poate fi demonstrată prin numărul mic al meșteșugarilor de treapta I-a și a II-a. În forma de producție a cooperației capitaliste simple pot fi sigur încadrați numai meșteșugarii de treapta I-a și parte din cea de a II-a, căci Marx consideră cooperația capitalistă simplă o „*formă de muncă* în care un *număr mare de persoane* lucrează una alături de alta...” [2]. Or, după cum se știe, majoritatea covîrșitoare a atelierelor industriale din Principatele Romîne nu aveau mai mult de 1 — 3 lucrători salariați. Chiar dacă numărul celor care pot fi plasați între patronii de ateliere ale cooperației capitaliste simple ar spori prin

[1] Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16 587 (nepaginat).
[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a III-a, E.S.P.L.P., Buc., 1957, p. 345.

www.dacoromanica.ro

adăugirea meşteşugarilor de rit mozaic şi sudiţi (a căror clasificare nu apare în statisticile moldoveneşti), credem că raportul nu s-ar modifica sensibil în favoarea cooperaţiei capitaliste simple.

Predominarea în oraşe şi tîrguri în domeniul producţiei industriale a micii producţii, slaba dezvoltare a cooperaţiei capitaliste simple şi îndeosebi a manufacturilor, precum şi faza de început în care se afla industria mecanică explică caracterul meşteşugăresc-negustoresc şi într-o măsură rural al oraşului moldovenesc. Ruptura totală a oraşului de sat nu se produsese, căci numai industria mecanizată „...a desăvîrşit victoria oraşului comercial asupra satului"[1].

În cele ce urmează ne propunem ca, după o expunere statistică succintă şi pe categorii fiscale a populaţiei principalelor oraşe şi tîrguri[2] din Moldova la mijlocul sec. al XIX-lea, să precizăm pe cît posibil mai detaliat configuraţia socială[3] a oraşului moldovenesc, forţa economică şi politică a diferitelor categorii sociale orăşeneşti, sporirea populaţiei pe calea imigrării în oraşe ş.a.

În fruntea oraşelor moldoveneşti se afla Iaşul, care ni se înfăţişează la jumătatea secolului trecut şi ca unul din cele mai populate centre urbane din răsăritul Europei. El depăşea Kievul[4], Belgradul, Sofia şi

---

[1] K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 3, Edit. politică, Bucureşti, 1958, p. 62.

[2] În perioada care face obiectul studiului nostru nu s-a făcut o deosebire precisă, pe baza unor criterii sigure, între oraş şi tîrg. În statistici, tîrgurile erau trecute la un loc cu oraşele : 40 de oraşe şi tîrguri în 1832, 44 în 1849 şi 78 în 1859 (vezi *Documente privitoare la istoria economică a Romîniei 1766—1861. Moldova.* Seria A, vol. II, Direcţia generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1960, p. VII). Încercările ulterioare ale istoricilor şi sociologilor burghezi de a delimita cele două noţiuni au rămas infructuoase. Istoricii marxişti definesc oraşul pornind de la indicaţia lui Marx că „baza oricărei diviziuni a muncii dezvoltate şi întreţinute prin mijlocirea schimbului de mărfuri este separaţiunea dintre sat şi oraş. Se poate spune că întreaga istorie economică a societăţii se rezumă la evoluţia acestui antagonism" (K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a III-a, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 370): Astfel, de exemplu, A. A. Zimin (*Состав русских город* XVI *в.*) în „Исторические записки", nr. 52, (1955) p. 337) trece centrele importante negustoreşti şi meşteşugăreşti în rîndul oraşelor ; V. V. Stoklitkaia-Tereşkovici (*Originea oraşului feudal în apusul Europei*, în „Analele romîno-sovietice. Istorie" nr. 2, 1955, p. 49) socoate oraşe acele aşezări în care predomină meşteşugarii. Deosebirea între tîrg şi oraş este făcută cu multă preciziune de E. V. Gutnova în recenzia la cartea lui I. A. Leviţki, *Города и городское ремесло в Англии X—XII вв.*, Moscova, 1960, recenzie publicată în „Средние века", vol. XX (1961), p. 242. Împărtăşind părerea lui Leviţki şi a majorităţii specialiştilor sovietici, E. Gutnova ia meşteşugurile drept criteriu al deosebirii între oraş şi tîrg. Tîrgul este, înainte de toate, un centru de schimb ; oraşul este o aşezare în care s-a separat deja un nou domeniu al producţiei materiale : meşteşugurile. Acesta este criteriul principal al deosebirii, nu însă şi unicul căci altfel am descoperi multe oraşe cu „caracter sătesc" şi multe sate cu „caracter orăşenesc" (vezi P. G. Rîndziunski, *op. cit.*, p. 12). La elementul principal care defineşte oraşul — meşteşugurile — mai trebuie adăugate şi altele : specificul vieţii orăşeneşti (centru administrativ, cultural, urbanistică, situaţia juridică a locuitorilor săi în epoca de destrămare a feudalismului etc.). Pornind tocmai de la aceste criterii vom deosebi în cursul expunerii noastre oraşele de tîrguri. În Moldova, în acea epocă, tîrgul, spre deosebire de oraş, era într-adevăr aproape exclusiv un centru de schimb.

[3] Delimitarea categoriilor sociale o vom încerca pornind de la categoriile fiscale. După cum se ştie, recensămintele populaţiei în acea epocă erau alcătuite în funcţie de categoriile fiscale, nu sociale.

[4] La 1840 Kievul avea 44 683 locuitori (*Історія Києва*, *Видавництво Академии наук Украинскои Р.С.Р.*, tom. I, Kiev, 1960, p. 281).

www.dacoromanica.ro

Tabelul

Populația principalelor orașe ale Moldovei

Capi de

Orașele	Meșteșugarii clasificați pe trepte					Negustorii clasificați pe stări					Populația de rit mozaic
	I	II	III	Calfe	Total fam.	I	II	III	Calfe	Total fam.	
Iași	1	16	508	1 055	1 580	8	33	378	748	1 167	6 178
Botoșani	2	16	306	542	866	1	14	193	235	443	2 464
Galați	5	21	373	317	716	4	18	407	341	770	234
Roman	17	64	178	207	466	15	53	136	55	259	584
Bacău	—	1	162	56	219	1	11	93	52	157	435

* Tabelul a fost întocmit după datele catagrafiei din 1845 a orașelor și a tîrgurilor moldovene. Catagrafia se află la Arh. St. Iași, Tr. 1423, op. 1619. Catagrafia fiind incompletă, nu am putut extrage pentru toate orașele date care să ne îngăduie stabilirea precisă a numărului locuitorilor lor. Tabelul întocmit de noi respectă formularul catagrafiilor. În felul acesta, avem posibilitatea să facem comparațiile care se impun în vederea analizei modificărilor pe care le suferă structura socială a orașelor. De altfel, o clasificare numerică a populației pe stări sociale este imposibilă pentru acea epocă. Datele pe care ni le oferă statistica sînt mai aproape de realitate decît oricare alt izvor de această natură. Ele pot fi utilizate atît pentru corectarea informațiilor furnizate de pildă de N. Suțu, J. Neigebauer (*op. cit.*, p. 802), Al.D. Moruzi (*Progrès et liberté*, Galatz, 1861) *Dictionnaire universel théorique et pratique du commerce et de la navigation*, tom. II.

Tabelul

Populația tîrgurilor Moinești

Capi de

Tîrguri	Meșteșugarii					Negustorii					Populația de rit mozaic
	Treapta			Calfe	Total	Starea			Calfe	Total	
	I	II	III			I	II	III			
Tg. Ocna	—	—	10	22	32	—	2	21	18	41	42
Moinești	—	—	30	9	39	—	1	23	66	90	178

* Arh. St. Iași, Tr. 1423, op. 1619, nr. 912.

Δ La totalul indivizilor trebuie adăugați, pentru fiecare tîrg în parte, cîțiva zeci de boieri și funcționari neînscriși în catagrafii.

era mai mic decît București cu aproximativ 10 000 de locuitori. Între 1820, cînd Iașul avea 21 000 — 22 000 de locuitori [1], și jumătatea veacului, populația lui a sporit de aproximativ trei ori. De altfel, în epoca

[1] Vezi „Ioan Neculce. Buletinul muzeului municipal Iași", Fasc. 3, (1923) p. 4—5. Numărul locuitorilor orașului Iași în acei ani l-am calculat adăugînd și cei 158 de boieri (vezi p.18 a aceluiași număr din „Buletinul Ioan Neculce"), care n-au fost incluși de către alcătuitorii statisticii.

www.dacoromanica.ro

1

la jumătatea veacului al XIX-lea *

familie

Sudiţii	Birnicii	Căpătîierii	Ţigani mănăstireşti	Bejenari	Stări nesupuse dărilor					Total familii	Total aproximativ indivizi △
					Slugi boiereşti	Privilegiaţi	Eclesiastici	Bătrîni nevolnici	Văduve. Orfani		
993	1 264	—	187	—	237	146	264	273	129	12.418	63.000
289	558	105	34	—	39	44	96	162	228	5 348	27.000
1 430	662	329	45	72	25	74	69	143	126	4 695	24.000
53	400	58	97	—	53	37	37	129	136	2.309	12.000
70	226	147	—	61	12	22	23	42	78	1.492	8.000

Paris, 1863, p. 1806, cit şi, îndeosebi, pentru aprecierea critică a ştirilor, adesea fanteziste, puse în circulaţie de călătorii străini.

△ Totalul indivizilor a fost făcut prin înmulţirea cu cinci a totalului numărului de familii, procedeu unanim admis şi a cărei justeţe a fost pe deplin confirmată. El este totuşi aproximativ şi întotdeauna cu cîteva sute mai mare decît rezultatul înmulţirii cu cinci a numărului de familii. Cele cîteva sute reprezintă numărul aproximativ al boierilor şi funcţionarilor, care n-au fost înregistraţi în statistică. În catagrafia din 1845 nu a fost înregistrat nici numărul familiilor de rit mozaic din oraşul Iaşi. Acest număr, inclus în tabelul nostru, l-am luat din sămile vistieriei pe anii 1846—1847 (*Analele Parlamentare ale Romîniei*, P. a II-a, t. XIV, p. 401, t. XV, p. 897), sămi care au fost întocmite după catagrafia evreilor din 1845—1846.

2

şi Tg. Ocna la 1845 *

familie

Sudiţii	Birnicii	Căpătîieri	Bejenari	Oamenii cămării ocnelor	Ţigani	Nesupuşi dărilor					Total fam.	Total aproximativ indivizi △
						Eclesiastici	Nevolnici	Văduve	Alte categorii	Total		
25	132	142	78	997⊕	—	81	210	203	80	574	1257⊖	6 287
4	95	10	—	—	—	—	33	—	76	109	525	2 625

⊕ In catagrafie, la această rubrică, apare numărul indivizilor şi nu al familiilor.
⊖ Aproximativ.

regulamentară, aproape toate oraşele moldoveneşti îşi dublează populaţia, iar unele tîrguri, ca de pildă Fălticeni, şi-o măresc de peste patru ori[1].

Creşterea populaţiei urbane, un fenomen caracteristic perioadei de destrămare a feudalismului şi de ascensiune a capitalismului, are loc pe calea sporului natural şi pe calea imigrării externe şi interne.

[1] În 1832, Fălticeni avea 898 de familii, iar în 1849 peste 3 400 de familii. Arh. St. Iaşi, Tr. 1763, op. 2012, nr. 2095 f. 386 şi Tr. 885, op. 1011, nr . 7. În tabelul din acest din urmă dosar lipsesc 80 de birnici, pe care i-am adăugat la totalul general.

www.dacoromanica.ro

Dictonul: „aerul de oraş te face liber" (adică liber de servituţile feudale) era aplicabil şi la noi în acea epocă într-o bună măsură, în condiţiile cînd la sate dominau relaţiile de producţie feudale, „robia clăcii". Spunem numai într-o bună măsură deoarece în Moldova acelei perioade, spre deosebire de apusul Europei, nu toate oraşele erau libere. „Trecerea de la sat la oraş — cum remarcă pe bună dreptate un istoric — a avut loc şi în capitalism, dar în feudalism ea avea o mai mare însemnătate — era trecerea spre libertate...", deşi ţăranul strămutat în oraş nu găsea acolo libertatea pe care o căuta [1]. Ea era însă singura posibilitate de care dispunea ţăranul spre a deveni un mic producător liber.

Trecînd la oraş, chiar în oraşele aflate în proprietate feudală, ţăranul devenea liber de obligaţiile feudale în măsura în care se rupea de agricultură — baza relaţiilor feudale — şi practica negoţul sau meşteşugurile. Această trecere, spre care năzuiau numeroşi ţărani, deşi în perioada de care ne ocupăm devenise relativ mai lesnicioasă ca urmare a stabilirii între sat şi oraş a unor legături nemijlocite, era totuşi împiedicată de către marii proprietari funciari feudali interesaţi în sporirea braţelor de muncă pe moşii. În această privinţă, măsurile restrictive prevăzute de Regulamentul Organic şi Aşezămîntul din 1851 au constituit obstacole peste care ţăranii nu puteau trece decît jertfind bunurile lor mobile şi chiar imobile (plata datoriilor, a birului şi a clăcii, constrîngerea la vînzare pe preţuri derizorii a „averii").

Numărul cererilor de strămutare în oraşe sporea însă într-o astfel de măsură, încît boierimea a încercat mai întîi să-şi impuie punctul de vedere potrivit căruia strămutarea nu putea avea loc în cazul cînd ţăranii nu „ar fi lipsiţi de pămînt la o moşie" [2], iar mai tîrziu a invocat o dispoziţie inexistentă care ar fi limitat dreptul de strămutare numai de la sat la sat şi nu de la sat la oraş[3]. Constrîngerea economică, folosirea forţei, sistemul feudal al răspunderii colective a sătenilor faţă de plata birului, coruperea autorităţilor de care depindeau aprobarea strămutării, procedura şi sistemul complicat al întocmirii formalităţilor de strămutare în care erau implicaţi ispravnicii, privighetorii de ocoale, vorniceii, proprietarii sau posesorii ş.a. îngreuiau mult mutarea sătenilor la oraş. În aceste împrejurări, ţăranii părăseau satul adeseori în mod ilegal, fugind în oraşele mai mari, în special în capitală, unde îşi pierdeau urma găsind scăpare fie în corupţia poliţiei, fie în protecţia unui stăpîn influent, fie intrînd în rîndul numeroşilor „oameni fără căpătîi" pe care poliţia n-a reuşit niciodată să-i înregistreze pe toţi.

Fuga le crea însă o existenţă precară; de aceea ţăranii foloseau un procedeu prin care reuşeau să escamoteze prevederile restrictive ale strămutării, forţînd într-o oarecare măsură lucrurile. Şi anume, ei cumpărau în prealabil locuri şi construiau dugheni în oraşe, rămînînd să plătească birul la satele de unde plecaseră pînă ce erau înscrişi în oraş la prima catagrafie. Pe această cale au reuşit să obţină strămutarea în 1852 şi

[1] P. G. Rîndziunski, *op. cit.*, p. 14.

[2] *Documente privitoare la istoria economică a Romîniei. Oraşe şi tîrguri 1776—1861.* Moldova, seria A, vol. II, Direcţia generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1960, p. 150 şi urm.

[3] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2026, [illegible] (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

1857 în oraşe numeroşi ţărani din ţinuturile Neamţ, Tecuci, Putna, Covurlui [1].

La 1856 s-a constatat că în decurs de cîţiva ani s-au strămutat la Galaţi din satul Slobozia Cornii 126 de locuitori [2]. Alcătuitorii catagrafiei din 1838 au descoperit că în oraşul Iaşi vieţuiau [3], provenind din sate, 353 familii de birnici, 33 calfe, 4 negustori, 19 meşteri ş.a. În oraşul Botoşani, din totalul de 558 familii birnice existente în 1845, 218 familii birnice [4] erau „venite din alte locuri" în decurs de 7 ani. În oraşul Bacău [5], între 1832 şi 1838 au intrat 90 familii birnice şi 4 meşteşugari din sate, iar între 1838 şi 1845 au venit din sate şi s-au stabilit în oraş 164 familii de birnici şi căpătîieri, 4 de negustori şi 18 de meşteşugari [6]. In oraşul Galaţi s-au stabilit între 1838 — 1845, provenind din sate, 72 familii de negustori din ţară, 87 de meşteşugari şi 261 de birnici din sate, 57 din alte tîrguri şi 29 de peste graniţă [7]. Şi exemplele ar putea fi sporite prin cercetarea imigrărilor în toate oraşele [8]. Socotim însă că informaţiile de mai sus sînt suficiente pentru a demonstra că imigrarea ţăranilor clăcaşi în oraşe era în acea epocă un fenomen social răspîndit şi caracteristic pentru dezvoltarea oraşelor în condiţiile destrămării feudalismului.

Cauzele strămutării ţăranilor în oraşe sînt peste tot aceleaşi : tendinţa de desprindere din cadrul relaţiilor şi al obligaţiilor feudale, împilările, abuzurile arendaşilor şi proprietarilor ş.a. Cercetările întreprinse de autorităţi în 1856 în legătură cu descoperirea cauzelor pentru care s-au strămutat în Galaţi ţăranii din satul Slobozia Cornii confirmă afirmaţia noastră. Un revizor întrebînd pe unul din ţăranii strămutaţi asupra cauzei care l-a determinat să-şi părăsească satul, acesta din urmă i-a răspuns că „trebuie să se mai uşureze muncile către proprietate, deşi nu lucrează mai mult decît glăsueşte aşezămîntul" şi că „dreptatea sa este în Galaţi" [9].

Din sate se strămutau în oraşe şi ţărani înstăriţi şi ţărani zişi „codaşi". Cei dintîi, de obicei, reuşiseră ca săteni să înjghebe „un negoţ" şi se străduiau să părăsească definitiv satul socotind, pe bună dreptate, că oraşul este mai prielnic desfăşurării activităţii lor de negustori. Vistieria însă se servea de toate mijloacele pentru a le face imposibilă strămutarea, căci pe umerii lor apăsa toată greutatea cislei şi numai ei asigurau într-o măsură mai mare decît restul consătenilor achitarea ei. De cele mai multe ori, încercările vistieriei rămîneau infructuoase, căci ţăranii „fruntaşi" dispuneau de mijloacele necesare pentru înlăturarea

[1] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 25 299, 39 680, 39 596, 16 781, 33 192.

[2] *Ibidem*, nr. 33 192 (nepaginat).

[3] Arh. St. Iaşi, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1293. Calculele privind provenienţa celor înscrişi în catagrafie au fost făcute de noi prin adunarea tuturor menţiunilor din recensămintele privitoare la cei mutaţi în oraş. Adeseori, datele cifrice au fost stabilite prin urmărirea în catagrafie a fiecărei persoane în parte.

[4] Arh. St. Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 859.

[5] Ibidem, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1218.

[6] Ibidem, Tr. 1423, op. 1619, nr. 912.

[7] Ibidem, op. 1619, nr. 951.

[8] Vezi catagrafiile oraşelor din 1838, 1845 şi 1851. Arh. St. Iaşi, Tr. 1423 şi 1316

[9] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 33 192 (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

piedicilor din calea strămutării. Cealaltă categorie de ţărani, „codaşii", vedeau în strămutarea în oraşe principala cale de ieşire de sub jugul clăcii şi al numeroaselor datorii şi obligaţii, cale pe care în cazuri extreme nu ezitau să apuce.

De cele mai multe ori, o dată strămutaţi în oraşele zise libere, clăcaşii deveneau „liberi de clacă", dar situaţia lor nu se îmbunătăţea potrivit năzuinţelor lor. Numai puţini dintre ei ajungeau meşteşugari [1] şi negustori şi mai puţini proprietari sau posesori de ateliere şi „dugheni", şi anume cei mai înstăriţi [2], majoritatea celorlalţi intrau în rîndul birnicilor. Între 1832 şi 1838, dintre ţăranii strămutaţi în Iaşi, 353 de familii au pătruns în rîndul birnicilor şi numai 23 între negustori şi meşteri [3]. La Bacău, între 1838 şi 1845, 104 familii de ţărani au intrat în categoria birnicilor şi numai 18 în categoria meşteşugarilor [4]. Chiar dacă acest raport ar putea suferi unele modificări în favoarea acestei din urmă categorii prin adăugarea ţăranilor meşteşugari şi negustori neînscrişi în bresle, sîntem convinşi că concluzia noastră ar rămîne pe deplin întemeiată şi chiar confirmată.

Unii dintre ţăranii înscrişi printre birnicii oraşelor se îndeletniceau cu agricultura dacă reuşeau să ia în posesie un lot de pămînt din moşia oraşului, alţii practicau cărăuşia dacă îşi păstraseră boii, cei mai mulţi însă lucrau vremelnic ca angajaţi „pe la unii şi alţii". Iată, de pildă, cu ce se îndeletniceau cei 61 de birnici veniţi în despărţirea a III-a a oraşului Iaşi între 1845 — 1851: 2 erau păzitori, 3 fanaragii, 4 sacagii, 2 cotigari, 2 ciocli, 9 chelari, 11 vizitii, 1 portar, 21 rîndaşi, 2 argaţi, 1 slujitor la spital, 1 grădinar şi 2 „slujind la dugheni" [5]. Îndeletnicirile lor în oraşe au fost determinate de lipsa unei industrii ajunsă la acel stadiu de dezvoltare în care absorbirea braţelor de muncă imigrate din mediul sătesc devine una din condiţiile dezvoltării ei. In aceste împrejurări, puţini dintre ţăranii imigraţi în oraşe izbuteau să se angajeze în industrie. Majoritatea lor îngroşa rîndurile celor „mai de jos" categorii sociale orăşeneşti, dînd structurii sociale a oraşului moldovenesc un caracter specific. Aceasta explică şi numeroasele cazuri de părăsire a oraşelor [6], instabilitatea celor care ajunşi în oraşe n-au găsit libertatea pe care o căutau.

Rolul hotărîtor însă în fixarea specificului social-economic al oraşului moldovenesc l-au avut meşteşugarii şi negustorii, îndeosebi meşteşugarii. Aceştia din urmă aveau o însemnătate covîrşitoare în viaţa economică şi socială a oraşului nu numai prin numărul lor, ci şi îndeosebi prin locul pe care îl ocupau în producţia orăşenească. Datorită lor

---

[1] Noţiunea de meşteşugar cuprinde pe cea de meşter şi pe cea de calfă — adică ea desemnează o categorie de oameni ce practică un meşteşug.

[2] Emigrau şi ţăranii mai înstăriţi pentru a scăpa de clacă şi în cazul cînd intrau în conflicte cu proprietarii şi posesorii. Din satul Slobozia Cornii au emigrat la Galaţi în curs de un an „cei mai de frunte locuitori ai satului" tocmai din această din urmă cauză. Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 33 192.

[3] Arh. St. Iaşi, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1293.

[4] Ibidem, Tr. 1423, op. 1619, nr. 912.

[5] Ibidem, Tr. 1768, op. II. 2018, nr. 883.

[6] Între 1838 şi 1845, din oraşul Bîrlad au fugit 62 de meşteri şi calfe. Arh. St. Iaşi, Tr. 423, op. 1619, nr. 962.

www.dacoromanica.ro

oraşul, spre deosebire de tîrg, era înainte de toate un centru al producţiei meşteşugăreşti.

În primele cinci oraşe ale Moldovei, ca însemnătate economică, familiile meşteşugarilor alcătuiau peste 30% din totalul familiilor (vezi tabelul 1). În Iaşi ei formau peste 32% din totalul familiilor, în Botoşani peste 33%, în Galaţi peste 27%, în Roman peste 31% şi în Bacău peste 26% (vezi tabelul 1). În cele 5 oraşe, numărul familiilor de negustori depăşea cu puţin pe cel al meşteşugarilor (aproximativ 8 360 familii meşteşugari faţă de 9 153 familii negustori)[1].

În tîrguri, raportul între numărul meşteşugarilor şi al negustorilor este cu mult mai mare în defavoarea celor dintîi, chiar în acele tîrguri care au un caracter meşteşugăresc mai pronunţat (vezi tabelul 2).

Numărul meşteşugarilor este în continuă creştere, procesul atingînd la jumătatea secolului trecut punctul culminant. Aceasta rezultă din sporul meşteşugarilor moldoveni (fără meşteşugarii de rit mozaic şi sudiţi)[2]. In Iaşi, numărul familiilor lor creşte de la 691 în 1835[3] şi de la 1580 în 1845 la 3 024 în 1859 — 1860, în Galaţi — de la 716 în 1854 la 3 632 în 1859 — 1860, în Bacău — de la 85 în 1838[4] şi 219 în 1845 la 468 în 1859 — 1860, în Roman — de la 466 în 1845 la 1 018 în 1859 — 1860, în Botoşani — de la 866 în 1845 la 1 390 în 1859 — 1860[5].

Acest proces de creştere are loc pe cale naturală (fiul moşteneşte de regulă meseria tatălui), pe calea imigrării după cum am văzut mai sus şi îndeosebi pe calea dobîndirii de patente de meşteri sau certificate de calfe de către oameni reprezentînd categorii sociale orăşeneşti care năzuiau să obţină o situaţie materială superioară. În catagrafiile oraşelor din 1845 şi 1851 se menţionează intrarea în rîndul meşteşugarilor în cursul celor şapte ani ce despart o catagrafie de alta a unor „indivizi scăpătaţi": un privilegiat, doi mazili, un ruptaş (Tecuci), 16 negustori sărăciţi, 12 rupte ale vistieriei, 5 mazili (Huşi), sau promovarea în rîndul meşterilor a 80 calfe, 41 de însurăţei (Tecuci) şi 10 birnici (Huşi)[6]. În oraşul Iaşi, alcătuitorii catagrafiei din 1845 au descoperit în rîndurile meşteşugarilor 574 „familii noi"[7].

Dezvoltarea relaţiilor de tip capitalist, ai căror purtători sînt mai ales meşteşugarii şi negustorii din oraşe, descompunerea breslelor ş.a., au determinat şi grăbit procesul de diferenţiere şi stratificare socială a meşteşugarilor. Prin Regulamentul Organic ei fuseseră împărţiţi în trei

[1] Tabelul cuprinzînd meşteşugarii şi negustorii din Moldova în 1853, publicat în „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iaşi", fasc. 7 (1928), p. 145, are înregistrate numai familiile de meşteşugari şi negustori indigeni. Raportul între numărul meşteşugarilor în oraşe şi restul populaţiei l-am stabilit ţinînd cont de faptul că aproximativ 1/3 din totalul familiilor de rit mozaic şi sudite şi cel puţin 1/2 din numărul familiilor de ţigani erau meşteşugari.

[2] În catagrafii, îndeletnicirile sînt menţionate numai la moldovenii de rit ortodox.

[3] Arh. St. Iaşi, Tr. 875, op. 997, nr. 280, f. 3—20.

[4] Ibidem, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1218.

[5] Pentru datele din 1845 vezi tabelul 1, pentru cele din 1859—1860 vezi *Din lucrările statistice ale Moldovei*. Cap. II. *Populaţiunea pe 1859—1860*, Iaşi (1862), p. 108—109. Şi aici, la rubrica meseriaşi, sînt trecuţi numai indigenii de rit ortodox, aşa încît comparaţiile sînt posibile.

[6] Arh. St. Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 938; Tr. 1768, op. 2018 nr. 880.

[7] Ibidem, Tr. 1423, op. 1619, nr. 1015, 1017, 1018.

www.dacoromanica.ro

trepte, în funcţie de starea materială, plus calfe, făcîndu-se deosebirea între meşteşugarii ce posedau ateliere şi cei care lucrau cu braţele din loc în loc [1]. Trecerea meşterilor de la o treaptă la alta, sau de la starea de meşter la cea de calfă şi invers, este un fenomen frecvent, cauzat de schimbările care se produc în starea materială a meşteşugarului. Meşterii cu dugheni „scăpătaţi" sînt reînregistraţi de către visterie la calfe, adică la meşteşugari fără dugheni, iar calfele înstărite obţin patente.

Aceste prefaceri, transformări în starea materială şi socială a meşteşugarilor, care demonstrează progresele pe care le-au făcut relaţiile de producţie capitaliste în oraşe, n-au fost de natură să schimbe în mod substanţial raportul dintre cooperaţia capitalistă simplă şi manufactură, pe de o parte, şi mica producţie pe altă parte. Aceasta din urmă a continuat să rămînă predominantă în economia orăşenească.

În 1845, în cinci din cele mai importante oraşe ale Moldovei numărul meşteşugarilor moldoveni (fără meşteşugari de rit mozaic şi sudiţi) de treapta întîia era de 25, de treapta a doua — 118, în schimb numărul celor de treapta a treia era de 1527 (vezi tabelul 1). Dacă avem în vedere că numai meşteşugarii de treapta întîia şi în parte cei de treapta a doua pot fi încadraţi în cooperaţia capitalistă simplă, atunci concluzia că forma predominantă de producţie în domeniul industriei în oraşul moldovenesc era mica producţie ni se pare de netăgăduit. Raportul n-ar suferi modificări sensibile nici dacă am avea posibilitatea să includem în calculele noastre date privind clasificarea meşteşugarilor de rit mozaic şi sudiţi, căci majoritatea covîrşitoare a celor dintîi îndeosebi o forma sărăcimea boccegiilor, a coropcarilor şi a precupeţilor. Aşadar, în Moldova, ca şi în Rusia din perioada de sfîrşit a sec. al XVIII-lea şi începutul celui următor[2], micul producător a continuat să rămînă la jumătatea sec. al XIX-lea tipul predominant al industriei orăşeneşti.

În aceste împrejurări, apare pe deplin explicabilă şi legătura care mai exista între mulţi dintre meşteşugari şi îndeletnicirile specific rurale. Este adevărat că aceste din urmă sînt complementare pentru meşteşugari, dar ele sînt evidente şi ne obligă să luăm în consideraţie faptul că de cele mai multe ori mulţi meşteşugari orăşeni erau rupţi numai parţial de agricultură. Parte din ei mai posedau vite şi făceau agricultură pe terenurile care le aparţineau în moşia oraşului. Din acest punct de vedere, ei dau o altă notă specifică structurii sociale a oraşului moldovenesc, firească pentru oraşele aflate în zone agricole şi rămase în urmă în privinţa dezvoltării sociale, tocmai pentru că în agricultură dominau relaţiile de producţie feudale, în condiţiile transformării domeniilor agricole în centre de producţie cerealieră pentru piaţă. Aceste zone, în care se încadrează într-o foarte mare măsură şi Moldova, şi în care ocupaţia principală a locuitorilor era agricultura şi creşterea vitelor, au avut o puternică înrîurire asupra vieţii social-economice urbane, în sensul că pe primul plan era situat comerţul, nu industria. Particularitatea principală a acestor oraşe consta în marea răspîndire pe care o aveau înde-

[1] *Analele Parlamentare ale Romîniei*, tom. I, P. II, p. 150—151.
[2] P. G. Randziunskii, *op. cit.*, p. 6.

www.dacoromanica.ro

letnicirile săteşti în rîndul populaţiei orăşeneşti. Această observaţie se aplică într-o mai mică măsură Iaşului, un mare centru meşteşugăresc—negustoresc şi administrativ, dar întru totul celorlalte oraşe mai mici şi tîrguri din zona agricolă a Moldovei.

Se înţelege că meşteşugarii nu formau o clasă socială omogenă, dimpotrivă. Dacă patentarii (meşterii de treptele întîia şi a doua) pot şi trebuie să fie încadraţi în clasa burgheză aflată în proces de formare şi dezvoltare, în schimb patentarii de treapta a treia şi mai ales calfele alcătuiesc o categorie socială distinctă, formată din mici meşteşugari „dughengii" şi calfele, îndeosebi lucrători salariaţi din care s-a recrutat o parte a acelor elemente sociale care au stat la baza constituirii proletariatului. Numărul lor, cum e şi firesc, depăşeşte pe cel al meşterilor patentari. În cinci din principalele oraşe ale Moldovei (vezi tabelul 1) numărul calfelor meşteşugari moldoveni (fără calfele de rit mozaic şi sudite) la 1845 este de 2 681, pe cînd cel al meşterilor patentari de 1 670. (În realitate, numărul calfelor este mai mare căci, de regulă, calfele sub 25 de ani nu erau înregistrate).

Alături de meşteşugari, negustorii alcătuiau o altă stare socială care ocupa un loc dominant în viaţa socială şi economică a oraşelor. Prin schimbul de mărfuri, prin relaţiile de afaceri pe care le întreţineau şi cu care cuprindeau întreg teritoriul ţării, ei dădeau oraşelor caracterul unor centre de legătură în procesul formării pieţii interne. Numărul negustorilor a crescut cu repeziciune la mijlocul sec. al XIX-lea într-un raport direct proporţional cu dezvoltarea economiei de mărfuri şi adîncirea diviziunii sociale a muncii. În cinci din cele mai importante centre urbane moldoveneşti ei alcătuiau la 1845 peste 34%[1] din totalul populaţiei. La Iaşi, numărul familiilor de negustori formează peste 38% din totalul familiilor, la Galaţi peste 36%, la Botoşani peste 34%, la Bacău peste 27% şi la Roman peste 35% (vezi tabelul 1). Împreună cu meşteşugarii, familiile negustorilor ating procentajul de peste 64% din totalul familiilor din primele, ca însemnătate economică, cinci oraşe ale Moldovei. Numărul familiilor de negustori de rit ortodox creşte în Iaşi de la 574 în 1835[2] la 1167 în 1845, în Bacău de la 74 în 1838[3] la 157 în 1845. În deceniile patru şi cinci ale secolului trecut, numărul acestor negustori se dublează în cele mai importante oraşe. Ritmul creşterii numărului lor este aproximativ acelaşi cu cel al meşteşugarilor. La sporul negustorilor de rit ortodox ar trebui adăugat şi cel al negustorilor de rit mozaic şi numai în felul acesta am putea lua cunoştinţă de proporţiile reale, şi mult mai mari decît cele pe care le indică datele de mai sus, ale măririi numărului de negustori.

Diferenţierea şi stratificarea socială a negustorilor se reflectă şi ea foarte limpede în catagrafiile epocii. În 1845, în oraşele Iaşi, Botoşani, Galaţi, Roman şi Bacău vieţuiau 29 de familii de negustori indi-

---

[1] Proporţia a fost stabilită potrivit procedeului folosit la calcularea raportului între numărul meşteşugarilor şi restul populaţiei orăşeneşti.

[2] Arh. St. Iaşi, Tr. 875, op. 997, nr. 208, f. 3—20.

[3] Ibidem, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1218.

www.dacoromanica.ro

geni de starea întîia, 129 de starea a doua, 1207 de starea a treia şi 1431 de calfe (vezi tabelul 1). Aşadar, o situaţie asemănătoare cu cea în care se aflau meşteşugarii. Înşişi negustorii făceau deosebire între „clasul cel mai di sus neguţitoresc" şi cel mai de jos[1].

La negustori, ca şi la meşteşugari de altfel, procesul diferenţierii şi stratificării merge către descreşterea numărului celor aflaţi în starea întîia şi a doua şi către sporirea numărului celor aflaţi în starea a treia. La Iaşi de pildă, numărul negustorilor indigeni de starea întîia a scăzut de la 11 în 1838 la 8 în 1845, la Bacău, în aceeaşi perioadă, el a scăzut de la 3 la 1, iar a celor de starea a doua de la 42 la 33 în Iaşi şi de la 18 la 11 în Bacău[2]. Dacă mărirea numărului negustorilor aflaţi în starea a treia este firească (el creşte prin imigrarea ţăranilor în oraşe şi prin intrarea în rîndul patentarilor a calfelor şi a altor indivizi „scăpătaţi" sau „ajunşi"), în schimb reducerea destul de mare a numărului negustorilor de starea întîia şi a doua pare un fenomen excepţional, de vreme ce transformările social-economice prin care treceau oraşele în acea epocă aveau ca urmare nu numai ruinarea unora, ci şi înavuţirea altora. Este adevărat că meşteşugarii şi negustorii înstăriţi treceau fie în rîndul boierilor, fie, îndeosebi, în rîndul sudiţilor, atraşi fiind de avantajele şi privilegiile de care se bucurau cele două categorii. Eforia oraşului Iaşi, de pildă, a constatat[3] în 1833 că „toţi fruntaşii neguţitorilor fiind sudiţi", nu are posibilitatea să aleagă un mai mare staroste (starostele tuturor breslelor de negustori din Iaşi) de negustori, care trebuia să fie indigen. Trecerea lor la cele două categorii mai sus menţionate era operată în catagrafie, aşa că descreşterea numărului patentarilor de starea I-a apare limpede. Numai că, de fapt, nu este vorba de o descreştere reală, ci de o schimbare a poziţiei sociale cu menţinerea îndeletnicirilor anterioare.

Ruperea de agricultură a negustorilor a atins în acea vreme acelaşi grad ca şi al meşteşugarilor. Ea a avut loc într-o mai mare măsură în Iaşi, Galaţi şi într-o mai mică măsură în celelalte oraşe din zona agricolă. Îndeosebi negustorii care nu-şi aveau prăvăliile în centrul oraşelor cultivau, în cea mai mare parte a lor, un lot de pămînt din moşia oraşului şi aveau şi vite. În moşia oraşului Bîrlad, de pildă, se afla în 1856 o „hliză a neguţitorilor"[4], adică o porţiune de moşie cultivată de negustori. Este foarte probabil chiar ca unii negustori, şi anume cei ce-şi transportau mărfurile cu propriile lor vite, să fi cultivat pămînt nu numai pentru hrana familiilor lor, ci şi pentru furaje. Dar, ca şi meşteşugarii, ei practicau agricultura sau creşterea vitelor ca îndeletniciri complementare. Faptul că problema aprovizionării oraşelor cu alimente constituia în acea epocă o chestiune de importanţă capitală pentru eforii şi Ministerul de

---

[1] Arh. St. Iaşi, Eforia Iaşi, nr. 44/1849, f. 25.

[2] Pentru anul 1838 vezi Arh. St. Iaşi, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1293 şi 1218 (calculele au fost făcute de noi). Pentru anul 1845, vezi tabelul 1.

[3] Arh. St. Iaşi, Eforia Iaşi, dos. 29/1833, f. 31 şi Tr. 875, op. 997, nr. 279, f. 44.

[4] Ibidem, Tr. 1785, op. I 2035, nr. 1949, f. 2.

www.dacoromanica.ro

Interne devedeşte că o parte a negustorilor şi meşteşugarilor, care alcătuiau majoritatea populaţiei în principalele oraşe, erau rupţi total de agricultură.

Ruperea totală de agricultură a meşteşugarilor şi a negustorilor a fost un proces îndelungat, care nu s-a încheiat nici în acea epocă şi nici în deceniile ulterioare. El făcuse însă la mijlocul sec. al XIX-lea progrese evidente. În oraşul Bacău, de pildă, la 1859 — 1860 se aflau 677 familii de cultivatori [1]. În moşia oraşului însă, aveau loc de hrană numai 425 de locuitori [2].

Ca şi în cazul meşteşugarilor, şi la starea social-fiscală a negustorilor trebuie făcută o distincţie între calfe şi patentari. Cei dintîi erau, în marea lor majoritate, salariaţii celor din urmă. Numărul calfelor depăşea la 1845 în cele cinci oraşe menţionate la tabelul 1 numărul patentarilor indigeni: 1431 calfe de negustori indigeni faţă de 1365 negustori patentari indigeni.

Starea de mijloc [3], în sensul medieval al noţiunii folosită şi aplicată în izvoarele epocii, cuprindea pe lîngă negustori şi meşteşugari cea mai mare parte a populaţiei de rit mozaic şi a sudiţilor. Numărul celor dintîi a sporit prin imigraţie, iar al celor din urmă pe calea atragerii elementelor indigene între beneficiarii stării de subordonare în care se aflau ţările noastre faţă de Poartă. Trecerea elementelor indigene la sudeţie se explică, pe de o parte, prin siguranţa insuficientă pe care o oferea regimul feudal moldovenesc afacerilor comerciale, iar pe de altă parte, prin dorinţa unora de a se îmbogăţi la adăpostul protecţiei străine.

La 1845, în oraşele Iaşi, Botoşani, Galaţi, Roman şi Bacău se aflau aproximativ 2 835 de supuşi străini (vezi tabelul 1). Numai în oraşul Iaşi, numărul familiilor de sudiţi a crescut de la 705 în 1820 [4] şi de la 993 în 1845 la 1092 în 1859 — 1860 [5]. Procesul de creştere a numărului de sudiţi a durat pînă către sfîrşitul celui de-al VI-lea deceniu al secolului trecut, cînd, ca urmare a evenimentelor care au dus la întărirea autonomiei ţării, „tragerea din sudeţie" a început să facă progrese în toate oraşele Moldovei cu excepţia capitalei, unde îşi aveau reşedinţa agenţii consulari gata oricînd să facă acte de autoritate în această materie şi unde supuşii străini mai puteau trage foloase de pe urma situaţiei lor juridice. Pînă în acea epocă, oraşul şi portul Galaţi a continuat să aibă, între oraşele Moldovei, cel mai mare număr de sudiţi (1430 familii în 1845), ceea ce este şi explicabil pentru un centru comercial internaţional şi în bună măsură cosmopolit.

Şi evreii şi sudiţii erau înscrişi în catagrafii aparte din motive fiscale.

Este adevărat că şi unii şi alţii erau în majoritate covîrşitoare negustori şi meşteşugari, dar aici diferenţierea, cu cele două extreme —

[1] *Din lucrările statistice ale Moldovei ..., loc. cit.*
[2] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 43 578, f. 15.
[3] Adică, categoriile sociale situate pe scara socială între ţărănime şi boierime.
[4] „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iaşi", fasc. 3 (1923), p. 4—5.
[5] *Din lucrările statistice ale Moldovei ..., loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

mizeria şi bogăţia —, apare mai limpede, în ciuda situaţiei juridice excepţionale pe care o aveau sudiţii şi în pofida faptului că autorii catagrafiilor nu i-au împărţit nici pe unii nici pe alţii în trepte, în funcţie de starea lor materială.

Într-o copie, reprezentînd o încercare neterminată de a clasifica pe stări populaţia de rit mozaic şi sudiţii din Iaşi în 1860, sînt menţionate la despărţirea a IV-a 828 familii de evrei, din care numai 25 erau de starea I-a şi 49 de a II-a [1]. Dintr-o altă catagrafie [2] de la jumătatea veacului, neterminată, cuprinzînd 638 capi de familie evrei din Botoşani, rezultă că 407 familii nu aveau nici dugheni, nici case proprii. Bărbaţii practicau peste 70 de îndeletniciri, de la croitori de haine femeieşti şi ţărăneşti, pînă la „negustori din picioare" (fără dugheni), slugi şi cerşetori.

În despărţirea a II-a din Iaşi la 1860 se aflau 159 de negustori sudiţi [3], din care numai 29 erau de starea I-a şi 22 de-a II-a, restul fiind de starea a III-a şi calfe. Între cei dintîi se numără Leiba Cana cu 10 000 galbeni venit anual şi Pavli cu 4 600 galbeni.

Şi populaţia de rit mozaic şi sudiţii alcătuiesc categorii sociale orăşeneşti eterogene, rupte în marea lor majoritate total de agricultură. Ele au constituit elemente de adîncire a diviziunii sociale a muncii, a căror contribuţie în procesul de separare a oraşului de sat, de consolidare şi dezvoltare a funcţiilor economice specific orăşeneşti a fost foarte însemnată.

O altă categorie de locuitori ai oraşelor, avînd cele mai felurite ocupaţii, şi care constituia o parte a populaţiei orăşeneşti legată de agricultură într-o măsură mai mare decît altele, o formau birnicii. În 1845, în cinci din principalele oraşe din punct de vedere economic ale Moldovei birnicii alcătuiau 11% din totalul familiilor (vezi tabelul 1). În Iaşi, procentul familiilor de birnici, faţă de totalul familiilor, era de 10,3%, în Botoşani — 10,4%, în Galaţi — peste 14%, în Roman — peste 17%, în Bacău — peste 15%, şi procentajul în favoarea lor sporeşte în raport invers proporţional cu gradul de dezvoltare a fiecărui tîrg sau oraş în parte.

Creşterea numărului de birnici în oraşe s-a făcut îndeosebi pe calea imigrării ţăranilor. În oraşul Iaşi, în 1838 existau 1750 de birnici creştini. Între 1832 şi 1838, în rîndul lor au intrat 353 birnici provenind din sate şi 35 din alte tîrguri [4]. Pînă la 1845, numărul lor a scăzut la 1264 ca apoi, pînă la 1859 — 1860, să crească la 3435 [5]. În Botoşani, din cei 258 de birnici existenţi la 1845, 218 erau „veniţi din alte locuri", dar, în aceeaşi vreme, 176 au fugit din oraş [6], iar la Galaţi, din cele 662 de familii birnice, 261 de familii de birnici şi căpătîieri au imigrat din sate,

[1] Arh. St. Iaşi, Tr. 1768, op. 2017, nr. 2801, f. 63.
[2] Ibidem, Tr. 696, op. 772, nr. 1548 (nepaginat).
[3] Ibidem, Tr. 1768, op. 2017, nr. 2801, f. 65 şi urm.
[4] Ibidem, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1293.
[5] *Din lucrările statistice ale Moldovei. . . , loc. cit.*
[6] Arh. St. Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 859.

www.dacoromanica.ro

57 din alte tîrguri şi 29 de peste graniță [1]. La Bacău, numărul birnicilor scade de la 334 în 1838 [2] la 226 în 1845 [3].

Situația birnicilor se caracterizează printr-o mare fluctuație. Aceasta se datoreşte stării lor materiale precare, care-i constrîngea să se mute dintr-un loc în altul, în speranța îmbunătățirii soartei lor. Evaziunea fiscală şi tendința de a scăpa de beilicuri [4] sînt alte motive care explică instabilitatea lor.

Scăderea vertiginoasă a numărului de birnici de la o catagrafie la alta, ca de pildă la Iaşi şi Bacău între 1838—1845, nu trebuie pusă numai pe seama nestatorniciei lor, ci trebuie avut în vedere şi politica fiscală, desele schimbări în sistemul încasării capitației. Este de netăgăduit însă că în acea epocă avea loc o sporire absolută a populației birnice, în condițiile cînd imigrarea țăranilor în oraşe apare ca un fenomen social real şi confirmat.

Situația materială precară a birnicilor rezultă din îndeletnicirile lor. O parte dintre ei, îndeosebi cei statorniciți de mai multă vreme în oraşe sau originari acolo, practicau agricultura şi creşterea vitelor pe moşiile oraşelor. Mulți însă se ocupau cu cărăuşia, harabagilîcul, erau argați, zilieri ş.a.m.d. Am văzut mai sus cum toți cei 61 de birnici strămutați în despărțirea a III-a a oraşului Iaşi între 1845 — 1851 au fost angajați ca argați, vizitii, sacagii, rîndaşi, portari etc.

Birnicii oraşelor, în majoritate covîrşitoare, locuiau în mahalale confundate adesea, în cursul operațiilor de fixare a cislelor şi beilicurilor, cu satele. Confuziile nu erau provocate numai de aspectul rural al mahalalelor, ci şi de ocupațiile celor care le locuiau.

Dintre birnicii mahalagii se ridica o categorie de înstăriți, oameni care creşteau vite pe imaş pentru negoț, care reuşiseră să acumuleze o oarecare sumă de bani sau să se califice într-o meserie. Aceştia din urmă promovau fie în rîndul meşteşugarilor patentari, fie în cel al negustorilor. Au existat cazuri excepționale, ca de pildă la Tecuci între 1832 — 1838, cînd între meşteşugari au intrat 80 de birnici mahalagii [5]. În Iaşi, la 1861, dintre cei 2384 mahalagii cu case în Tătăraşi [6] numai 300 aveau vite mari. Între acei mahalagii 10 erau proprietarii tuturor oilor (3025) care păşteau pe imaş. Vitele erau crescute şi îngrăşate numai pentru piața orăşenească. Distribuția pămîntului nu s-a făcut într-un mod echitabil, după necesități, ci în funcție de suma pe care orăşenii o avansau eforiei, aşa încît, în cele din urmă, şi pămîntul se concentra în mîna orăşenilor mai înstăriți, mai ales că şi pămîntul intrase în circulația mărfurilor, începuse să fie vîndut şi cumpărat. Pentru cultivarea acelor

[1] Arh. St. Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 951.

[2] Ibidem, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1218.

[3] La data întocmirii catagrafiei, 129 de birnici erau „fugari". Arh. St. Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 912.

[4] Cu excepția a 90 de birnici, restul birnicilor din oraşul Bîrlad fugiseră în 1845 pentru a scăpa de obligația muncii la şosele. Arh. St. Iaşi, Tr. 1316, op. 1488, nr. 217, f. 86.

[5] *Ibidem*, nr. 938.

[6] „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iaşi", Fasc. 4 (1924), p. 57.

www.dacoromanica.ro

loturi ajunse în proprietatea unui orășean mai înstărit trebuiau brațe de muncă salariate, năimite cum se spunea în acea epocă.

Cei mai mulții dintre birnici, chiar dacă aveau în posesie mici loturi de pămînt, practicau cele mai felurite îndeletniciri. Ei erau socotiți „oameni de adunătură niște săraci, carile toți se găsesc argați pe la unii și alții, negăsind (e vorba de 90 de birnici din Bîrlad —n.n) la ei un bou măcar" [1]. Dintre birnicii orașului Roman, parte au pribegit „ca unii ce s-au aflat niște slugi și săraci". În 1843 mai rămăseseră 242 birnici „și din aceștia numai 9 erau fruntași", iar ceilalți „mijlocași" și 178 „codași", afară de 10 surugii [2]. Ispravnicul ținutului Neamț aprecia la 1855 că „birnicii mahalalelor de la tîrguri sînt cei mai ticăloși lăcuitori, dacă la un număr de 373 birnici din Piatra nu se găsesc decît zăci părechi de boi" [3].

În lipsa unei industrii dezvoltate, în stare să absoarbă brațele de muncă care nu găseau o plasare productivă, birnicii erau nevoiți să îngroașe rîndurile slugilor, angajaților vremelnici și ale lumpenproletariatului. Puțini dintre ei pătrundeau, pe de o parte în rîndurile burgheziei orășenești în dezvoltare, iar pe de altă parte în rîndurile lucrătorilor din ateliere sau în cele cîteva instalații mecanice.

Una din urmările descompunerii sistemului feudal era „pauperizarea populației din orașe și sate, care apare ca un element însoțitor al epocii de trecere de la feudalism la capitalism. Orașul atrăgea către sine oamenii ce-și pierdeau mijloacele de întreținere" [4]. În Moldova, o asemenea categorie o formau căpătîierii, adică oamenii fără căpătîi, fără domiciliu stabil, fără ocupații certe. Din rîndul lor se recrutau slugile și argații, „vagabonzii" și cerșetorii, dar mulți dintre ei erau salahori, lucrători „naimiți cu ziua". Puțini ajungeau calfe sau negustori și meșteșugari de ultima treaptă. Unii se angajau însă lucrători la diverse ateliere. Aceștia din urmă alcătuiau împreună cu lucrătorii din industrie și calfe nucleul social din care se va desprinde ulterior proletariatul aflat, în acea epocă, la începuturile formării sale.

Numărul lor este în continuă creștere, deși aceasta nu rezultă limpede din catagrafia din 1845, ceea ce este și firesc dacă avem în vedere că ei n-au putut fi înregistrați în toate orașele, ca de pildă în Iași. Într-un referat al Sfatului din 13 decembrie 1856 se nota că „aici în capitalie viețuiesc sute de indivizi fără nici o garanție despre conduita lor și fără a plăti un ban la casa statului..." [5]. Alături de ei, în orașele mai mari, se aflau o mulțime de „vagabonzi" (adică oameni fără „acte") și „potlogari". Numai la Iași, în mai 1858 comisia de cercetare a „vagabonzilor" a descoperit printr-o acțiune neterminată 402 „vagabonzi" [6]. Ei erau

[1] Arh. St. Iași, Tr. 1316, op. 1488, nr. 217, f. 86.

[2] *Documente privitoare la istoria economică a Romîniei. Orașe și tîrguri. Moldova.* Seria A, vol. II, Buc., 1960, p. 274.

[3] Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 34 134 (nepaginat).

[4] P. G. Rîndziunskii, *op. cit.*, p. 172.

[5] Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 35 605, f. 1.

[6] Ibidem, nr. 42 896 (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

atît de numeroşi şi în Galaţi, încît secretariatul de stat comunica departamentul din lăuntru că „liniştea publică era ameninţată" [1].

Numărul real al căpătîierilor, „vagabonzilor" ş. a. în principalele oraşe nu poate fi stabilit, fie şi numai datorită faptului că tocmai în cel mai mare oraş al ţării, Iaşi, ei n-au putut fi înregistraţi. Este neîndoielnic însă că ei ating un procentaj destul de ridicat, dînd oraşului moldovenesc caracteristica proprie tuturor oraşelor în perioada descompunerii feudalismului şi ascensiunii capitalismului.

După ţiganii mănăstireşti şi bejenari, al căror număr în oraşe este destul de mic şi al căror rol în viaţa socială a oraşului este neînsemnat, ultima categorie fiscală care apare în catagrafii este cea a stărilor nesupuse dărilor. Membrii lor alcătuiau la 1845 în cinci din cele mai importante oraşe ale Moldovei peste 0,90% din totalul familiilor. Cei mai numeroşi sînt bătrînii şi nevolnicii, apoi văduvele şi orfanii, eclesiasticii, slugile boiereşti şi privilegiaţii (căpitani, polcovnicei, în general ranguri mărunte, scutiţi de obligaţii fiscale pentru serviciile aduse statului). Numărul lor real era cu siguranţă mai mare, dat fiind că, de pildă, slugile boiereşti erau mai numeroase decît ne lasă să înţelegem catagrafiile. În curţile boiereşti de la oraşe se pătrundea foarte greu, şi era şi mai greu să se obţină îngăduinţa de a le catagrafia [2] „fără scăpări din videre".

La cele de mai sus se cuvine să adăugăm faptul că între stările nesupuse dărilor n-au fost incluşi slujbaşii şi boierii. Deşi numărul acestora din urmă era relativ mic (3323 în 1853) [3] ei mai jucau în oraşe nu numai un rol social-politic important, ci şi unul economic.

În Iaşi, la 1852, din cei 9 proprietari de dugheni de clasa I-a numai doi erau negustori, restul — toţi boieri. Dintre ei, logofătul D. Cantacuzino avea 10 dugheni (plus alte 8 de clasa a II-a), Lascar Cantacuzino — 10 dugheni, Postelnicul Grigore Codreanu — 8 dugheni ş. a. Din cei 82 de proprietari de dugheni de clasa a II-a, aproximativ jumătate erau boieri [4]. La 1841, mănăstirile din Iaşi posedau în capitală 157 de dugheni şi locuri [5], iar mitropolia avea în 1852 nouă dugheni de clasa I-a [6].

Este însă neîndoielnic că, în acea epocă, marii boieri proprietari de prăvălii îşi aveau mai toate prăvăliile arendate, şi mai devreme sau mai tîrziu arendaşii deveneau şi proprietari. Pînă atunci însă, o bună parte din profit revenea celor dintîi şi din acest punct de vedere ei constituiau o piedică în calea acumulărilor băneşti în mîna burgheziei.

Ar fi o greşeală să extindem caracterizarea situaţiei economice şi sociale a marilor boieri din oraşe asupra întregii boierimi, căci marea majoritate a boierimii nu avea comun cu boierii mari decît rangul. Cei mai mulţi dintre aceştia din urmă erau şi prin concepţie şi prin îndeletniciri burghezi, ca să nu mai vorbim de o mică parte a boierimii, aşa-zisă liberală, din

[1] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 40 438, f. 1.
[2] Vezi J. Neigebauer, *op. cit.*, p. 301.
[3] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2013, nr. 28 251, f. 55—81.
[4] Vezi *Listele caselor şi a dughenilor capitaliei*, Iaşi, 1853, partea a II-a, p. 1—2.
[5] *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, tom. I, Iaşi, 1853, p. 193—199.
[6] *Listele caselor şi a dughenelor capitaliei*, p. a II-a, p. 1—2.

www.dacoromanica.ro

care s-au recrutat cadrele conducătoare ale mişcărilor social-politice cu caracter burghez. Eforia oraşului Iaşi, referindu-se în 1833 la unii negustori, arată că deşi primiseră „numiri de boieri... nu se leapădă de cea întîi a lor fiinţă" [1]. Casierul din 1855 al cămării ocnelor fusese funcţionar al isprăvniciei, făcuse avere, „de dînsul cîştigată, în moşii şi binale", iar pentru slujbele aduse statului i se conferise rangul boieresc de sulger, rang pe care-l arbora demonstrativ şi de pe urma căruia trăgea foloase. În cele din urmă el a ajuns însă, ca reprezentant al tîrgoveţilor, membru şi preşedinte al eforiei Tg. Ocna [2]. D. Căliman, deşi avea în 1846 rang de boier, era librar.

Aşadar, nici boierimea nu constituia în oraşe o pătură socială omogenă. Boierimea mică, şi în parte cea mijlocie, se afla, fie şi parţial, pe poziţii economice şi politice burgheze. Şi ea forma majoritatea covîrşitoare a boierimii.

Se cuvine să subliniem că raportul între categoriile sociale orăşeneşti existente în acea epocă în principalele oraşe, amintite mai sus, nu poate fi extins, cum e şi firesc, şi asupra celorlalte oraşe şi tîrguri. Cu cît funcţia economică, productiv-industrială a oraşelor şi tîrgurilor este mai mică, cu cît ne coborîm pe scara ierarhiei urbane, cu atît greutatea specifică a elementelor sociale specific orăşeneşti este mai redusă, iar diviziunea socială a muncii mai puţin avansată. Problema pămîntului, a locului de hrană în tîrguri şi oraşele mai mici constituia o chestiune de importanţă capitală, chiar în tîrgurile cu activitate industrială mai avansată, ca de pildă Tg. Ocna [3] şi Piatra [4], fără să mai vorbim de micile tîrguri particulare, în care majoritatea populaţiei o formau birnicii clăcaşi, care se ocupau cu agricultura şi unde trona atotputernicia monopolurilor şi a privilegiilor proprietarilor feudali [5]. Tîrgoveţii aveau reglementate relaţiile cu proprietarii pe baza unui hrisov asemănător chartei pe care orăşenii din Europa apuseană o obţineau în evul mediu de la rege în vederea asigurării independenţei lor. Numai că la noi hrisovul era obţinut de proprietarul feudal al tîrgului şi nu de tîrgoveţi.

În Tg. Ocna, numărul familiilor birnice la 1845 depăşea aproape de două ori numărul familiilor de meşteşugari şi negustori şi era aproximativ egal cu cel al meşteşugarilor şi negustorilor indigeni, al familiilor de rit mozaic şi al celor sudite luate la un loc (vezi tabelul 2). În Moineşti, numărul birnicilor depăşea pe cel al meşteşugarilor şi negustorilor indigeni. Ceea ce caracterizează aceste două tîrguri este numărul mare al nevolnicilor (infirmilor) şi al văduvelor în raport cu totalul populaţiei (233 şi respectiv 203); aceasta ca urmare a condiţiilor inumane în care munceau lucrătorii salinelor.

---

[1] Arh. St. Iaşi, Eforia Iaşi, dos. 29/1833, f. 62—63; dos. 279, op. 997, f. 39, Tr. 875.

[2] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 45 552, f. 16.

[3] Vezi *Chestia domeniului Tg. Ocna*, Buc., 1900, p. 9 şi Arh. St. Buc., Ministerul Agriculturii, Fondul bunuri publice, dosar 651/1855, f. 7.

[4] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 39 508, f. 1.

[5] Vezi condiţiile în care vieţuiau locuitorii Tg. Piatra. Arh. St. Buc., Ministerul de Interne — Moldova, dos. 716/1859.

www.dacoromanica.ro

La mijlocul secolului trecut, Tg. Ocna arăta ca „o mahala îndestul de întinsă a vreunei capitale". Acolo existau doar cîteva case bine zidite [1]. La 1849, în Tg. Piatra, situat într-o regiune unde materialul de construcţii se putea obţine cu uşurinţă, se aflau numai 20 case de piatră, iar restul — 220 — erau din lemn şi 800 de lut [2].

Tîrgurile erau, înainte de toate, centre de schimb, mai mari sau mai mici; aceasta explică şi rămînerea lor în urmă sub raportul evoluţiei economice şi sociale în condiţiile stăpînirii lor de către feudali dar, totodată, şi premisele favorabile ale dezvoltării lor urbanistice, căci un centru de schimb se putea transforma mai uşor într-un oraş decît un sat.

Este limpede că structura socială a oraşului moldovenesc la jumătatea sec. al XIX-lea oglindeşte fidel ultima etapă a istoriei Moldovei din perioada feudală şi prima din cea capitalistă, care se caracterizează la noi prin slaba dezvoltare a formelor industriale mai evoluate (cooperaţia capitalistă simplă, manufactură) prin predominarea în oraşe a micii producţii pentru piaţă şi a capitalului cămătăresc şi comercial [3], prin împletirea pe plan social a elementelor feudale cu cele capitaliste. Este şi firesc deci ca structura socială a oraşului să fi fost foarte complexă. Birnici agricultori, cărăuşi, argaţi, vagabonzi, calfe, meşteşugari, negustori, zarafi, bancheri şi cămătari, slugi şi boieri, ofiţeri şi funcţionari alcătuiau o societate pestriţă specifică unei perioade de tranziţie. La 1840, „Iaşii însuşi — spune Alecu Russo — este un monstruos amestec de clădiri masive ori elegante, de palate şi de magherniţi împrejmuite de ogrăzi nemăsurate; pe uliţele lui furnică lucruri de la ţară, lux îmbelşugat, echipagii repezi, livrele, toalete pariziene ori vieneze, zdrenţe franco-moldave, fizionomii vesele, aspre, originale, felurit îmbrăcate, ca pentru un bal mascat. Populaţia lui de 60 000 suflete e tot aşa de felurită ca şi costumele şi un observator de moravuri, stînd la fereastră o jumătate de ceas, ar avea de observat destul, ca să poată face cunoştinţă cu zece popoare şi să călătorească totodată în Franţa, Germania şi în Orient... Ori cum ar fi, bunul nostru oraş începe a-şi schimba straiul oriental" [4]. Prefacerile aveau loc într-un astfel de ritm încît, după 10 ani, W. de Kotzebue aprecia, exagerînd, că „Orice urmă de oraş oriental s-a şters, numai turcul care vinde rahat la poarta mitropoliei şi-şi linge degetele vînzînd a mai rămas" [5].

La jumătatea veacului trecut, tipul ideal al orăşanului era burghezul, „un om ca oamenii", care trebuia să fie, potrivit „regulilor obşteşti", abonat „la un cabinet de lectură", să bea şampanie, să fie îmbrăcat după ultima modă, să poarte baston rococo şi pumnal cerchez, să scrie cu

---

[1] Alecu Obreja, *Ocnele Moldovei*, în N. Şuţu, *Notiţii statistice asupra Moldovei*, traducere cu adăogire de T. Codrescu, Iaşi, 1852, p. 152.

[2] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16 587 (nepaginat).

[3] „...între mica producţie pentru piaţă şi dominaţia capitalului comercial există o legătură cauzală necesară" — V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 353.

[4] Alecu Russo, *Iaşii şi locuitorii lui în 1840*, în „Viaţa Romînească", an. VII (1912), vol. XXVI, p. 295, 300.

[5] W. de Kotzebue, *Lascăr Viorescu*, Buc., 1892, p. 71.

www.dacoromanica.ro

„condei de oţel", să joace şah, să danseze polca şi să aibă pe biroul său „cel puţin o duzină de albumuri caricaturale şi de cărţi ilustrate" [1].

Această mentalitate este foarte semnificativă. Ea reflectă marile transformări prin care trecuse oraşul moldovenesc, transformări care ridicaseră pe primul plan al vieţii urbane burghezia.

Burghezia oraşului moldovenesc nu forma însă în acea epocă o pătură socială avînd toate atributele clasice ale burgheziei în momentul istoric al preluării puterii de stat pe cale revoluţionară. Principala particularitate a burgheziei moldoveneşti în acea epocă rezulta din slabele ei legături cu formele mai evoluate ale industriei şi ale capitalului, în legăturile ei de interese cu o parte a boierimii. O astfel de burghezie nu era şi n-a fost capabilă să provoace o ruptură hotărîtă cu regimul feudal. Cînd spunem formele mai evoluate ale industriei, nu ne referim la marea industrie mecanizată, a cărei dezvoltare are loc în condiţiile dominării relaţiilor capitaliste, ci la cooperaţie capitalistă simplă şi la manufactură, care ating punctul culminant al evoluţiei lor în perioada de descompunere a feudalismului şi de trecere la capitalism. Or, tocmai slaba dezvoltare a celor două stadii ale industriei în Moldova, menţionate mai sus, insuficienţa creditului, preponderenţa capitalului cămătăresc şi a micului negoţ au lipsit burghezia din Moldova de o bază materială corespunzătoare menirii sale în acea perioadă. Aceasta explică şi alianţa ei cu o parte a boierimii şi rolul pe care l-a jucat această din urmă pătură socială în evenimentele epocii.

Categoria socială a marii burghezii din oraşele Moldovei era compusă din cîţiva mari bancheri, antreprenori care luaseră în regie monopolurile desfacerii bunurilor de larg consum în oraşe şi cîţiva negustori de cereale şi mărfuri de lux. Mulţi dintre ei erau legaţi într-o măsură mai mare sau mai mică de boierimea feudală, de procedeele tipic feudale aplicate în domeniul aprovizionării cu hrană a orăşenilor, beneficiind de pe urma îngrădirii liberei concurenţe. Numai unii din cei care îşi plasaseră banii în întreprinderi ale cooperaţiei capitaliste simple, în instalaţii mecanice sau practicau un negoţ internaţional militau pentru desfiinţarea hotărîtă a regimului şi a relaţiilor feudale.

Burghezia mijlocie era alcătuită din starostii de bresle, din o parte a meşterilor şi negustorilor patentari de starea I-a şi a II-a ş. a., care beneficiau şi ei de regimul feudal în măsura în care aveau acces la dobîndirea monopolului asupra unor antreprize, la conducerea breslelor şi a eforiilor. Ei puteau fi aleşi în acest din urmă organ cînd depăşeau vîrsta de 30 de ani, aveau un capital negustoresc de 25 000 lei, o casă şi erau pămînteni [2]. O dată ajunşi în fruntea eforiilor, ei se foloseau de poziţia lor pentru a-şi spori veniturile prin indiferent ce mijloace şi nu arareori deveneau aliaţi ai regimului împotriva „obştei" care i-a ales. „A cere dreptate — se plîngeau 40 de locuitori ai oraşului Focşani împotriva

---

[1] Vezi N. A. Bogdan, *Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales a celui ieşean*, Iaşi, 1925, p. 142.

[2] Vezi Regulamentul Organic al Moldovei, în *Analele Parlamentare ale Romîniei*, tom. I, p. a II-a, Bucureşti, 1890, p. 130.

www.dacoromanica.ro

eforilor în 1849 — era a o pierde şi a fi izgonit de tulburător de linişte publică"[1]. Dacă orăşenii îndrăzneau să se plîngă de conduita eforilor, aceştia din urmă apelau la ispravnic şi arătau „că unii din noi vorbim împotriva cîrmuirii şi că facem comploturi"[2]. Cei mai mulţi însă, patroni de ateliere sau de prăvălii mai mari, se situau pe poziţii antifeudale.

Aceste două categorii formau în oraşe aşa-zisul patriciat, în înţelesul tîrziu al noţiunii[3], care însemna bogaţi, spre deosebire de restul comunităţii — săracii.

Majoritatea covîrşitoare a burgheziei orăşeneşti o constituia însă mica burghezie: patentarii de treapta sau starea a treia, micii negustori şi meşteşugari din afara breslelor care practicau negoţul cu amănuntul, sutele de ambulanţi, miile de crîşmari, bacali, lipscani ş. a. Numai în oraşul Iaşi, la 1845, din cei 1167 negustori şi calfe indigene, 264 erau cîrciumari, 173 erau rachieri, 182 bacali[4] ş.a.m.d., adică în cea mai mare măsură negustori care vînd produse rezultate din activitatea agricolă, nu industrială. Alcătuind în oraşe majoritatea din totalul familiilor cu îndeletniciri specific orăşeneşti, ei dădeau oraşului particularităţile caracteristice unor centre de producţie şi schimb dominate de mica producţie destinată pieţii. Toţi aveau de suferit de pe urma regimului feudal, de pe urma privilegiilor starostilor de bresle şi practicilor[5] instituite în producţie şi desfacere. Ei luptă împotriva starostilor, împotriva proprietarilor de case şi loturi de teren pentru care plăteau bezmăn.

Ideile, concepţiile lor politice şi economice în măsura în care poate fi vorba de concepţii, nu depăşeau cercul îngust al intereselor lor. „Micul burghez — spune Engels — reprezintă comerţul intern şi comerţul de cabotaj, meşteşugul, manufactura bazată pe munca manuală — ramuri ale economiei care au un cîmp de acţiune limitat şi care necesită capitaluri neînsemnate a căror rotaţie se înfăptuieşte încet şi care generează o concurenţă slabă şi pur locală... Micul burghez este conservator de îndată ce clasa stăpînitoare îi face concesii oricît de neînsemnate..."[6]. Acest mare adevăr este pe deplin confirmat la noi de mişcarea breslaşilor din Iaşi în 1846, ale căror revendicări s-au mărginit la o mai justă repartiţie a sarcinilor fiscale, la înlăturarea abuzurilor prilejuite de catagrafii.

În Moldova, mai mult decît în Ţara Romînească, burghezia era slabă datorită lipsei de omogenitate, datorită intereselor contradictorii izvorîte dintr-un tratament fiscal şi juridic inegal care îi fărîmiţau forţele, abătînd-o într-o oarecare măsură de la direcţia către care trebuiau să se îndrepte loviturile ei: regimul feudal.

Cei aflaţi în bresle erau opuşi celora care izbutiseră să iasă din bresle şi în felul acesta să scape de obligaţiile breslaşilor şi de sub controlul

---

[1] Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16 708, f. 2.

[2] Ibidem.

[3] Vezi Erich Maschke, *Continuité sociale et histoire urbaine médiévale*, în „Annales Economies, Sociétés, Civilisations", nr. 5, sept.-oct., 1960, p. 940.

[4] Arh. St. Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 1015, 1016, 1017, 1018, 1019.

[5] Vezi de pildă condiţiile în care făceau comerţ micii negustori ambulanţi din Iaşi. Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14 410.

[6] Karl Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 7, Edit. politică, Bucureşti, 1958, p. 46.

www.dacoromanica.ro

staroştilor. Meşteşugarii şi negustorii breslaşi indigeni se socoteau nedreptăţiţi faţă de cei de rit mozaic care, nefăcînd parte din breslele lor, îi concurau şi le „smomeau" lucrătorii şi calfele, iar toţi la un loc se situau pe o poziţie potrivnică faţă de sudiţii care beneficiau de un regim cu totul excepţional, formînd un adevărat stat în stat. Pentru a nu plăti patente şi a scăpa de celelalte obligaţii, cei mai bogaţi dintre meşteri şi negustori treceau în rîndul sudiţilor slăbind în felul acesta forţa păturilor sociale antifeudale, căci cei mai mulţi dintre sudiţi nu aveau interes să lupte împotriva unei stări de lucruri de pe urma căreia aveau atîtea avantaje. În felul acesta, capacitatea de luptă antifeudală a oraşului a fost diminuată, deşi, incontestabil, el a rămas totuşi principala forţă de şoc antifeudală. Trecerea de la feudalism la capitalism nu s-a produs însă pe cale revoluţionară, şi una din explicaţii ne-o oferă chiar structura socială a oraşului moldovenesc la mijlocul veacului al XIX-lea : elementele burgheze, deşi numeroase şi majoritare în principalele oraşe, erau fărîmiţate, slabe.

О СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ МОЛДАВСКОГО ГОРОДА В СЕРЕДИНЕ XIX В.

РЕЗЮМЕ

Автор, основываясь на неопубликованных переписях середины XIX в., главным образом на результатах переписи населения Молдовы в 1845 г., делает многочисленные уточнения, касающиеся роста городского населения, наплыва крестьян в города, социально-экономической роли городских сословий и социальной структуры главных молдавских городов.

Он приходит к заключению, что в 30—50 годы население молдавских городов удваивается в результате экономических преобразований, имевших место в княжествах после 1829 г. В 1845 г. в Яссах насчитывалось около 60 тыс. жителей, в Ботошани 27 тыс., а в Галаце 24 тыс.

В пяти главных в экономическом отношении городах Молдовы семейства ремесленников составляли свыше 30 % общего числа семейств, семейства торговцев — 34 %, а семейства «бирников» — 11 %. Остальная часть населения состояла из людей без крова (без определенного местожительства и занятий), «бродяг», а также представителей привилегированных сословий (бояр, государственных служащих и т.д.) и других.

В середине XIX в. молдавский город является ремесленно-торговым центром, в отличие от местечка, чьей главной функцией оставался товарообмен.

Автор приходит к заключению, что ремесленники и торговцы, представлявшие собой большинство населения главных городских центров, были уже частично оторваны от сельского хозяйства, которым они занимались дополнительно.

Особое место в статье занимает исследование экономической и социальной роли городской буржуазии. Слабость городской буржуазии автор объясняет тем, что в большинстве своем она была связана с зачаточными формами промышленного (мелко-

www.dacoromanica.ro

товарного) производства и капитала (ростовщического), что ее силы ослаблены вследствие политического и экономического неравенства, из-за чего имели место трения и даже противоречия между членами цехов и ремесленниками, не входившими в цеха. между судитами (иностранными подданными, пользовавшимися определенными привилегиями) и остальной частью ремесленников и торговцев.

Главной же причиной отсталости городов в социальном отношении являлся феодальный строй, замедлявший темпы развития как свободных городов, так и, особенно, городов и местечек, составлявших частную феодальную собственность.

REMARQUES SUR LA STRUCTURE SOCIALE DES VILLES MOLDAVES AU MILIEU DU XIXe SIÈCLE

RÉSUMÉ

S'appuyant sur un certain nombre de statistiques inédites et en particulier sur le recensement de la population moldave de 1845, l'auteur fournit d'intéressantes précisions sur l'accroissement de la population urbaine, l'immigration paysanne dans les villes, le rôle social-économique des différentes catégories sociales urbaines, ainsi que sur la structure sociale des principales villes de la Moldavie.

La conclusion qui se dégage de cette étude est qu'à la suite des transformations économiques qui eurent lieu dans les Principautés après 1829, les villes moldaves virent doubler le chiffre de leur population entre 1830 et 1860. Ainsi, en 1845 Jassy comptait environ 60 000 habitants, Botoşani 27 000, Galatz 24 000.

Dans cinq des principales villes de quelque importance au point de vue économique, les familles des artisans représentaient plus de 30 %, celles des commerçants 34 % et celles des autres contribuables 11 % du nombre total des familles. Le reste de la population était formé de nomades, sans domicile stable nii occupations définies, de « vagabonds », ainsi que de ceux qui faisaient partie des états privilégiés (boïards, fonctionnaires d'Etat, etc.).

La ville moldave nous apparaît, vers le mili u du XIXe siècle, comme un centre à la fois artisanal et commercial, à la différence des bourgs, dont la principale fonction demeure l'échange de marchandises.

Une autre constatation à laquelle aboutit l'auteur est que les artisans et les commerçants qui composaient la majeure partie de la population urbaine, n'avaient pas entièrement abandonné l'agriculture, que beaucoup d'entre eux continuaient de pratiquer comme occupation accessoire.

Une place à part est réservée à l'analyse du rôle économique et social de la bourgeoisie urbaine. La faiblesse de cette bourgeoisie est attribuée par l'auteur au fait qu'elle était liée l plus souvent aux formes inférieures de la production industrielle (petite production de marchandises) et du capital (capital usuraire) ; son rôle était en outre réduit par suite du régime politique et juridique inégal auquel elle était soumise, ce qui donnait lieu à d'incessantes frictions et même à des conflits entre les membres des corporations et les métiers libres, ainsi qu'entre les *sudiţi*, sujets étrangers bénéficiant d'un régime privilégié, et le reste des artisans et commerçants.

Néanmoins l'état d'arrièrement social des villes avait pour cause première le régime féodal, qui freinait le rythme du développement des villes en général et plus particulièrement celui des villes et bourgs appartenant à un seigneur féodal.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CU PRIVIRE LA CARACTERUL RĂSCOALEI DIN 1655 ÎN ȚARA ROMÎNEASCĂ

DE

L. DEMÉNY

Răscoala populară din 1655 în Țara Romînească, cunoscută în istoriografia romînească sub numele de răscoala seimenilor, a fost în general puțin cercetată. De fapt, lucrările lui N. Iorga [1], care s-a ocupat mai îndeaproape de istoria acestei mișcări, unele studii ale lui N. C. Bejenaru [2] și articolele semnate de I. Minea [3], care privesc numai parțial răscoala, epuizează în fond tot ceea ce a dat vechea istoriografie romînească în acest domeniu. Cercetarea acestui eveniment important din istoria medievală a poporului romîn nu a progresat prea mult nici în cercetările mai noi [4].

---

[1] N. Iorga, *Răscoala seimenilor împotriva lui Matei Basarab*, „Analele Academiei Romîne", Seria a II-a, tom. XXXIII (1910—1911), Memoriile secțiunii istorice, p. 187—211 ; în afară de acest studiu, N. Iorga a adus o contribuție de seamă la studierea răscoalei în general, în volumele IV, V și IX ale colecției sale *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*. În prefața volumului IV al colecției amintite, N. Iorga a dat cea mai amplă sinteză în istoriografia romînească veche despre această temă.

[2] N. C. Bejenaru, *Răscoala seimenilor (1655) și stabilirea supremației politice a lui Rákóczy asupra Țării Romînești*, „Arhiva", Iași, XXXI (1924), nr. 3—5 (iulie—octombrie), p. 239—242 și XXXII (1925) nr. 2 (mai), p. 99—115 ; idem, *Constantin Șerban înainte de domnie, ibidem*, XXXI (1924), nr. 1, p. 14—26 ; idem, *Constantin Șerban domn, ibidem*, XXXI (1924), nr. 3—4, p. 227—239 ; idem, *Constantin Vodă Șerban față de imperiali și cazaci*, „Revista Arhivelor", vol. I, nr. 1—3 (1924—1926), p. 400—404.

[3] I. Minea, *Contribuții la domnia lui Constantin Vodă Șerban*, „Buletinul Institutului de istorie a romînilor «A. D. Xenopol»" Iași, 1941, nr. 1, p. 27—40 ; idem, *Urmările militare ale celei de-a doua luptă de la Șoplea, ibidem*, 1942, nr. 1, p. 61—70.

[4] În monografia întocmită de V. Costăchel, P. P. Panaitescu și A. Cazacu (*Viața feudală în Țara Romînească și Moldova sec. XIV—XVII*, Ed. științifică, București, 1957), în paragraful special consacrat luptei de clasă, se afirmă că „în veacul XVII au existat mai puține răscoale țărănești cu caracter mai larg, țăranii șerbi deși mai asupriți recurg la răscumpărare sau, dacă n-o pot obține, la fugă. Aceasta se datorește faptului că domnul are acum oaste permanentă de mercenari, cu care reușește să apere interesele boierimii și să impună cu forța supunerea țăranilor". Marea mișcare populară din 1655 este caracterizată în această lucrare într-un mod cu totul greșit ca o „mișcare a mercenarilor" (p. 207—208). Această apreciere a mișcării reprezintă un pas înapoi chiar față de unele aprecieri făcute în vechea istoriografie, mai ales în lucrările lui N. Iorga. Menționăm că, de fapt, tot ce se scrie despre întreaga mișcare în paragraful amintit mai sus se rezumă la această apreciere unilaterală.

www.dacoromanica.ro

Abia în ultimul timp a apărut o lucrare special consacrată răscoalei din 1655, care prezintă mai cu seamă evenimentele din București din timpul mișcării, unul din centrele importante ale luptei și rezistenței răsculaților [1]. Autorul lucrării, bazîndu-se în genere pe publicațiile de izvoare și lucrări mai vechi, aduce totuși unele materiale documentare noi, mai ales în ce privește participarea și rolul maselor în această mișcare. Lucrarea lui P. I. Cernovodeanu are meritul de a readuce în atenția cercetătorilor o temă care merită să fie studiată cu multă atenție [2].

În volumul III al noii sinteze a istoriei Romîniei, răscoala populară din 1655 este tratată într-un paragraf special, prezentîndu-se succint, de pe pozițiile concepției marxist-leniniste, principalele aspecte ale acestei mișcări [3].

Cît privește caracterul mișcării, care va sta în centrul studiului de față, a fost foarte contradictoriu și în general unilateral prezentat în vechea istoriografie. Astfel, A. D. Xenopol considera că ea a fost îndreptată „mai mult contra boierilor sfătuitori de rău decît în contra domnului" [4] și nega caracterul antiotoman al răscoalei, susținînd chiar că „Poarta, văzînd că gîndul răsculaților nu este îndreptat în contra ei, se grăbește a reînnoi către Racoți ordinul de a nu intra în țară" [5]. Xenopol a adoptat în linii generale o poziție neștiințifică față de răscoală [6]. Este important să arătăm însă că pe lîngă afirmația eronată că răscoala ar fi fost „provocată tot de grecii introduși de Matei Basarab în ocîrmuirea Munteniei" [7], A. D. Xenopol a recunoscut că mișcarea n-a fost numai o răscoală a „mercenarilor străini", și că seimenii care au pornit acțiunea au fost sprijiniți de „oștirea de țară, dorobanții ce erau încuscriți și în legătură cu ei" [7].

La începutul sec. al XX-lea, istoriografia romînească a făcut unele progrese în studierea răscoalelor din anii 1654 — 1655 în Țara Romînească și Moldova prin cercetările lui N. Iorga. O dată cu cercetarea arhivelor străine și descoperirea a o serie de documente noi incluse în diferitele volume ale colecției de *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, N. Iorga a căutat să folosească și principalele publicații străine unde se aflau materiale documentare referitoare la răscoalele din 1654 — 1655. Astfel, N. Iorga a reușit să dea la începutul secolului nostru o bază documentară mai largă studiilor sale despre mișcările din 1654 — 1655. Acest fapt i-a permis să lărgească cunoștințele despre principalele aspecte

[1] Paul I. Cernovodeanu, *Răscoala seimenilor și dorobanților din București la 1655* (București, 1962) apărută în colecția Muzeului de istorie a orașului București.

[2] Lucrarea amintită a lui P. I. Cernovodeanu a fost pozitiv apreciată și în paginile revistei „Studii", nr. 4, an. XV (1962), p. 1066—1067.

[3] *Istoria Romîniei*, vol. III, partea I, cap. III (redactat de P. P. Panaitescu).

[4] A. D. Xenopol, *Istoria romînilor din Dacia traiană*, ed. a III-a, vol. VII, București, f. a., p. 154.

[5] *Ibidem*, p. 166.

[6] Sînt semnificative în acest sens caracterizările date de A. D. Xenopol răsculaților ca „firea sălbatică a mercenarilor", „periculoasa răscoală" etc. El susținea că, în timpul mișcării, răsculații „pradă și pustiază așa de înspăimîntător precum nu o făceau nici turcii, nici tătarii" (cf. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. VII, p. 152—156).

[7] *Ibidem*, p. 55.

www.dacoromanica.ro

și evenimente ale răscoalelor amintite, să restabilească unele evenimente din desfășurarea mișcării din 1655 și să aibă o viziune mai largă asupra caracterului ei.

În ciuda concepției sale idealiste, N. Iorga a reușit să surprindă faptul că, dincolo de „zburdăciunea unor pretorieni ajunși obraznici... față de un domn zgîrcit", existau cauze mult mai profunde — după el —, în primul rînd politice, care au dus la izbucnirea acestei mișcări [1]. Cu toate că n-a cercetat mai profund și n-a înțeles motivele social-economice ale mișcării, el a fost primul în istoriografia romînească care a constatat că răscoala a fost sprijinită de masele largi populare [2]. Tot lui Iorga îi aparține prioritatea în istoriografia romînească de a fi constatat faptul că prin înfrîngerea de la Șoplea răscoala n-a fost înăbușită și că rezistența răsculaților a continuat, concretizîndu-se, printre altele, și într-o serie de ciocniri care au avut loc după bătălia din 26 iunie 1655 de pe Teleajen între răsculați și detașamentele boierești și ale voievodului muntean, sprijinite de oastea lui Gh. Rákóczy al II-lea rămasă pe lîngă Constantin Șerban[3].

După cercetările lui N. Iorga vechea istoriografie romînească n-a făcut progrese mai remarcabile în studierea mișcării populare din țara noastră de la mijlocul secolului al XVII-lea. Deși N. C. Bejenaru a scris și a publicat o serie de studii referitoare la domnia lui Constantin Șerban, cît privește informația științifică el a adăugat puține elemente noi față de lucrările lui N. Iorga, iar în privința generalizărilor și a aprecierilor evenimentului, rămîne tributar concepțiilor subiectiviste, idealiste. N. C. Bejenaru a încercat să reducă toată răscoala la luptele politice dintre diferitele facțiuni boierești și la sfera relațiilor politice dintre Constantin Șerban și Gh. Rákóczy al II-lea. El explica izbucnirea nemulțumirilor și frămîntărilor în sînul armatei muntene la sfîrșitul domniei lui Matei Basarab prin acțiunile lui Constantin Șerban pentru răsturnarea domnului[4].

N. C. Bejenaru susține în mod eronat că nu cauze interne, de ordin social și profunda nemulțumire a maselor față de exploatarea feudală, agravată de birurile din ce în ce mai grele, au dus la mișcarea din 1655, ci ea a fost rezultatul unor provocări ale lui Gh. Rákóczy al II-lea, care căuta să supună politicii și influenței sale și pe Constantin Șerban [5].

---

[1] N. Iorga, *Răscoala seimenilor împotriva lui Matei Basarab, loc. cit.*, p. 201.

[2] Idem, *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, vol. IV, București, 1902, p. CCLXIII—CCLXV, idem, *Istoria romînilor*, vol. VI, *Monarhii*, București, 1938, p. 211 și 214.

[3] N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. IV, p. CCLXXII—CCLXXIII; idem, *Istoria romînilor*, vol. VI, p. 214.

[4] N. C. Bejenaru, *Constantin Șerban Vodă înainte de domnie*, „Arhiva", XXXI, nr. 1, p. 20, N. C. Bejenaru nega chiar și faptul că neplata lefilor a constituit cauza imediată a izbucnirii nemulțumirilor în sînul oștirii lui Matei Basarab. După autor, evenimentele au fost „montate" de un „regizor" care era Constantin Șerban, iar „scopul răscoalei nu era căpătarea de lefi, ci aceasta era un mijloc de care trupele se serveau pentru răsturnarea domnului", *ibidem*, p. 21—22.

[5] N. C. Bejenaru scria în legătură cu aceasta: „Astfel, văzînd Rákóczy că uneltirile sale de la Poartă nu duc la nici un rezultat, și-a intensificat intrigile printre boierii cunoscuți lui, din principat pentru ca aceștia prin acțiunea lor dimprejurul domnului să provoace o mișcar a trupelor seimenilor contra stăpînirii și care mișcare ar aduce sfîrșitul domniei lui Constantin Șerban. Această răscoală și izbucni la începutul anului următor" (cf. *Răscoala seimenilor (1655) și stabilirea supremației politice a lui Rákóczy asupra Țării Romînești*, „Arhiva" XXXI, nr. 3—4, p. 240—242).

www.dacoromanica.ro

Pe o poziţie şi mai subiectivistă s-a situat I. Minea, care a căutat să explice o mişcare socială de proporţii aşa de mari, cum a fost răscoala din 1655, prin slăbiciunea lui Constantin Şerban. După Minea, „Constantin Şerban prin domnia sa ar fi putut începe o lume nouă. Pentru ca să realizeze aceasta ar fi fost nevoie ca să creeze forme noi în viaţa de stat, să statornicească pacea internă prin împăcarea dintre boieri şi armata permanentă"[1]. Nepriceperea sau poate chiar lipsa dorinţei lui Constantin Şerban de a „împăca clasele", de a crea o „armonie" între ele, iată care ar fi — după Minea — cauzele principale ale răscoalei din 1655 [2]. Minea nu pomeneşte nici un cuvînt despre acţiunea sau atitudinea maselor în timpul răscoalei. Avînd, în general, o poziţie ostilă şi neînţelegătoare faţă de răsculaţi, el prezenta în aşa fel evenimentele, încît rolul hotărîtor în istoria ţării îl atribuie boierimii. În primul rînd boierii au fost aceia — după Minea — care au cîştigat bătălia de la Finta; fără boieri, considera el, nu se putea „conduce ţara". Cu toate aceste aspecte negative, trebuie arătat că I. Minea a susţinut teza rezultatului negativ al bătăliei de la Şoplea. El arată, pe bună dreptate, că după 26 iunie 1655, Ţara Romînească, cu toată hotărîrea de a opune rezistenţă, nu mai avea la dispoziţie o armată bine instruită şi bine echipată cu care să facă faţă nevoilor mari de apărare a ţării [3], fapt care a fost relevat şi de N. Iorga încă în 1915[4].

Făcînd o privire de ansamblu asupra tot ceea ce a realizat vechea istoriografie romînească în studierea mişcării din 1655 se poate spune că în lucrările istoricilor amintiţi, dar mai ales în cele ale lui N. Iorga şi A. D. Xenopol, s-au adus unele contribuţii parţiale pozitive. Au fost cercetate mai pe larg aspectele politice interne ale răscoalei, precum şi unele probleme referitoare la relaţiile dintre cele trei ţări romîne, şi îndeosebi cele privind legăturile politice dintre Ţara Romînească şi Transilvania.

În linii generale aceleaşi trăsături caracterizează şi lucrările istoricilor burghezi maghiari care s-au ocupat de această temă în mod special[5] sau în cadrul unor lucrări monografice referitoare la istoria Transilvaniei de la mijlocul sec. al XVII-lea. Trebuie să arătăm însă că aceste lucrări mai sînt deficitare şi din cauză că majoritatea istoricilor burghezi maghiari, vorbind despre evenimentele legate de răscoala din 1655 în Ţara Romînească şi de intervenţia lui Rákóczy, prezentau în mod apologetic politica externă a principelui Transilvaniei. O poziţie mai obiectivă dintre

---

[1] I. Minea, *Urmările militare ale celei de-a doua lupte de la Şoplea* „Buletinul Institutului de istorie a romînilor «A. D. Xenopol»", Iaşi, nr. 1, 1942, p. 68.

[2] Este semnificativ în acest sens afirmaţia lui I. Minea conform căreia Constantin Şerban „n-a putut realiza împăcarea internă. Nici nu ştim dacă a încercat-o. Cînd îl constatăm activînd îl vedem că făcuse alegerea ! era hotărît să conducă ţara, cum o condusese Matei Basarab, cu boierii şi clerul înalt. Astfel, s-a ajuns la revoluţia militară din februarie 1655" (*ibidem*, p. 68–69).

[3] *Ibidem*, p. 70.

[4] N. Iorga, *Istoria romînilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I, Bucureşti, 1915, p. 255.

[5] I. Kemény, *II. Rákóczy György havasalföldi győzödelme*, „Új Magyar Múzeum", 1859, I, p. 502 şi urm.

www.dacoromanica.ro

istoricii maghiari burghezi a avut în expunerea evenimentelor legate de răscoală istoricul pozitivist Szilágyi Sándor[1]. Studiind istoria Transilvaniei în strînsă legătură cu istoria celorlalte două țări romîne, Szilágyi, mai ales prin vasta sa activitate de publicare a izvoarelor, a adus o anumită contribuție la cunoașterea epocii cercetată în genere și a răscoalei din Țara Romînească în special. Nici Szilágyi însă nu a înțeles cauzele profunde și caracterul social, antifeudal al răscoalei.

Constatăm deci ca o trăsătură general valabilă tuturor lucrărilor burgheze referitoare la răscoală sau a celor care măcar parțial se ocupă de mișcare, că în ele nu s-a dat o interpretare corespunzătoare adevărului istoric în ce privește cauzele și caracterul evenimentelor din 1655 în Țara Romînească și că se bazau pe o documentare insuficientă, ceea ce a contribuit și ea la această trăsătură a vechilor lucrări. Studierea atentă a izvoarelor narative și documentare ne permit să dezvăluim modul unilateral și neștiințific al unor încercări ale istoriografiei burgheze de a prezenta izbucnirea răscoalei ca rezultat al unor evenimente sau fenomene cu caracter întîmplător, să dezvăluim cauzele adînci sociale și politice, caracterul antifeudal și antiotoman al uneia din cele mai mărețe mișcări populare din istoria țării noastre în epoca feudală. Cadrul studiului de față nu ne permite să abordăm multiplele aspecte ale acestei mari mișcări, dintre care multe vor trebui să fie luminate abia în cursul cercetărilor viitoare[2]. Ne propunem doar să aducem o contribuție la lămurirea cauzelor imediate, a caracterului antifeudal și antiotoman ale mișcării populare din 1655 din Țara Romînească, precum și la scoaterea în relief a participării maselor țărănești asuprite și a populației orașelor și tîrgurilor la răscoală și aceste a în lumina unor izvoare noi, îndeosebi transilvănene, necunoscute pînă acum în istoriografia romînă sau folosite insuficient.

Ne referim aici în primul rînd la corespondența dintre pașa de la Silistra, Gheorghe Ștefan. Constantin Șerban și Gh. Rákóczy al II-lea cu privire la pregătirea intervenției armate îndreptate împotriva răscoalei din Țara Romînească, corespondența dintre Gh. Rákóczy al II-lea și solii săi de la Poartă, documente în mare parte editate[3], dar și unele

[1] Introducerea lui Szilágyi la vol. XI din *Monumenta Comitiala Regni Transsylvaniae*, Budapesta, 1886, p. 33—37; și lucrările *Transilvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, Budapesta, 1890, p. 359—365; *II. Rákóczy György 1621 — 1660*, Budapesta, 1891, p. 118 — 126.

[2] În colaborare cu N. Stoicescu, cercetător la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., pregătim o monografie consacrată mișcării populare din 1655 izbucnită în Țara Romînească, în care ne propunem să tratăm pe larg multiplele aspecte ale temei.

[3] Meritul de a fi cercetat și publicat cel dintîi aceste izvoare îi revine istoricului transilvănean din a doua jumătate a sec. al XIX-lea Szilágyi Sándor într-o serie de publicații de izvoare pe care le-a întreprins privitoare la perioada domniei celor doi Rákóczy, perioadă care a constituit obiectul cercetărilor sale. Vom enumera aici numai principalele publicații ca *Transsylvania et bellum boreo-orientale. Acta et documenta*, vol. I, Budapesta, 1890; *A két Rákóczy fejedelem családi levelezése* (Corespondența familială a celor doi principi Rákóczy) în colecția *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. XXIV, Budapesta, 1875; *Okmánytár II. Rákóczy György diplomacziai összeköttetéseihez* (Culegere de documente privitoare la legăturile diplomatice ale lui Gh. Rákóczy al II-lea), în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria* vol. XXIII, Budapesta, 1874. *Levelek és okiratok II. Rákóczy György diplomacziai összeköttetései történetéhez*

www.dacoromanica.ro

scrisori inedite care se află în arhivele din Transilvania cercetate de noi. De asemenea, am analizat mai pe larg izvoarele narative, cronicile săsești[1] și maghiare din Transilvania care au fost insuficient folosite în vechea istoriografie pentru studierea mișcării din 1655, deși ele conțin informații ample și foarte prețioase despre temă[2].

Cercetările efectuate în anii regimului democrat popular au reușit să lămurească o serie de aspecte majore ale profundelor transformări economice, sociale și politice în istoria Moldovei și Țării Romînești în prima jumătate a sec. al XVII-lea. Pe baza acestor cercetări pot fi schițate principalele aspecte ale agravării situației social-economice și juridice a producătorilor direcți și a creșterii obligațiilor celor două țări față de Poartă; toate acestea avînd repercusiuni însemnate asupra situației populației, atît le orașe cît și la sate.

În unele lucrări mai noi se consideră chiar că „secolul al XVII-lea marchează o nouă perioadă în istoria economiei feudale"[3]. Pătrunderea din ce în ce mai mult a relațiilor de marfă-bani și antrenarea din ce în ce mai accentuată a domeniului feudal în aceste relații au creat noi posibilități pentru boierime și biserică în mărirea veniturilor lor și în consecință în agravarea exploatării feudale a țăranilor dependenți. Creșterea exploatării feudale (boierești și mînăstirești) are loc în sec. al XVII-lea pe două căi principale. Pe de o parte, sînt mărite obligațiile în dijmă și mai ales cele în muncă ale țăranilor dependenți, pe de alta, se lărgește domeniul feudal, noi și noi categorii sociale decăzînd în situația țărănimii dependente.

(Scrisori și documente referitoare la istoria relațiilor diplomatice ale lui Rákóczy al II-lea) în „Történelni Tár" (Magazin istoric) 1889; *Török-magyarkori államokmánytár* (Culegere de documente statale, din perioada turco-maghiară) vol. III în colecția *Monumenta Hungariae Historica*; *Monumenta Comitialia Regni Transilvaniae*, vol. XI, Budapesta, 1886. La aceste publicații ale lui Szilágyi s-au adăugat unele documente noi publicate în colecția lui A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Romînești*, vol. X, *Acte și scrisori*, București, 1937, și în publicația lui I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I, 1599—1691, Cluj, 1910.

[1] În afară de cronica lui G. Kraus, *Siebenbürgische Chronik des Schässburger Stadtschreibers*, în *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores*, vol. III și IV, Viena, 1862—1864, amintim următoarele cronici brașovene și săsești: *Chronik von D. Nekesch — Schuller*; *Diarium des Herrn Laurentii Kusch centumviri Coronensis*; *Historische Anmerkungen*; *Kalenderaufzeichnungen*; *Ex fragmentis diarii domni Magistri Martini Albrich, pastoris Rosonensis*, publicate toate în colecția *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. IV, Brașov, 1903, p. 240—241, și vol. VI, p. 57, 112, 129, 145—146.

[2] Este caracteristic faptul că aproape nu există cronică redactată în a doua jumătate a sec. al XVII-lea în Transilvania în care să nu se vorbească de răscoala din 1655 și de intervenția lui Rákóczy pentru înăbușirea mișcării. Dintre cronicile latine și maghiare ne-au reținut atenția în special următoarele care conțin relatări din cele mai ample: *Nagy Szabó Frencz, Kronikája avagy az Erdély országi történetek leirása* (*1580—1658*) (Cronica sau descrierea istoriei țării Ardealului de Nagy Szabó Ferencz), copie contemporană în Biblioteca documentară Teleki din Tg. Mureș, cota: f. 1077 b; *Szalárdi János, Siralmas magyar kronikája kilencz könyvei* (Cele nouă cărți a cronicii maghiare) editat de Kemény Zsigmond, Pesta, 1853; Ioannis Com. de Betlen, *Comentarii de rebus Transsilvanicis proximis ab abitu Gabrielis Betlenii triginta quatuor annis gestis*. Viena, 1776, idem, *Rerum Transsylvanicarum libri quatuor* (*1629—1663*) f. l. 1664.

[3] V. Costăchel, *Domeniul feudal*, în lucrarea *Viața feudală...*, p. 251.

www.dacoromanica.ro

Prima jumătate a secolului al XVII-lea este caracterizată în cercetările mai noi ca o perioadă în care decăderea țărănimii libere și procesul de transformare a ei în țărănime dependentă s-a intensificat. Se formează domenii boierești și mînăstirești care cuprind zeci de sate [1].

Exploatarea boierească și bisericească, deși foarte apăsătoare, reprezenta însă numai o parte a obligațiilor țărănimii dependente. Paralel cu exploatarea feudală propriu-zisă, au crescut obligațiile față de stat, care cuprindeau și acele pături ale societății care nu erau supuse exploatării feudale directe. În lucrările mai noi referitoare la epocă s-a demonstrat caracterul extrem de apăsător și continua agravare a obligațiilor față de stat. Cercetările cu privire la evoluția cantitativă a haraciului plătit de Țara Romînească și Moldova Porții Otomane au dovedit că haraciul și alte obligații au cunoscut o sensibilă creștere în prima jumătate a sec. al XVII-lea, ajungînd să reprezinte o dublare față de perioada războiului de eliberare purtat în timpul lui Mihai Viteazu [2]. Apăsătoarea dominație otomană și creșterea obligațiilor țărilor romîne față de Poartă și în special a obligațiilor Moldovei și Țării Romînești în prima jumătate a sec. al XVII-lea, au avut consecințe grave nu numai asupra dezvoltării economice generale a acestor țări, ele reprezentînd principala frînă a progresului economic, dar au avut repercusiuni din cele mai adînci îndeosebi pentru dezvoltarea socială internă a Moldovei și a Țării Romînești. Fiscalitatea excesivă care apăsa țărănimea dependentă și celelalte pături producătoare ale societății a constituit cel de-al doilea factor de căpetenie în înrăutățirea situației social-economice a producătorilor direcți. Cercetările recente au adus în circuitul științific dovezi grăitoare asupra caracterului deosebit de apăsător al birului pentru populația rurala [3]. Îndeosebi reforma fiscală din vremea lui Matei Basarab și aplicarea ei a reprezentat o înăsprire a situației birnicilor. Creșterea obligațiilor față de Poartă, în special începînd din deceniul al treilea al sec. al XVII-lea [4], a avut drept rezultat introducerea unor dări noi, creșterea cuantumului celor vechi și înmulțirea ratelor de plată a birului, ajungîndu-se pînă la a fi lunare [5]. Preocuparea clasei stăpînitoare, în frunte cu domnul țării, de a perfecționa permanent sistemul fiscal, pentru a asigura încasarea dărilor, în cazul de față a birului pe seama producătorilor direcți, reflectă faptul că fiscalitatea excesivă a provocat vii ne-

---

[1] Cu privire la evoluția proprietății feudale cf. Șt. Ștefănescu, *Evoluția proprietății feudale în Țara Romînească pînă în secolul al XVII-lea*, „Studii", nr. 1, an. XI (1958) p. 53–67. Vezi de același autor critica concepțiilor burgheze despre relațiile feudale în articolul: *Date cu privire la problema relațiilor feudale pe teritoriul Țării Romînești în istoriografia romînească*, „Studii" nr. 1, an. X (1957) p. 199–221.

[2] Cf. M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Romînești în sec. XV–XIX*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. II, București, 1957, p. 17–22; idem, *Variațiile exploatării Țării Romînești de către Poarta Otomană în sec. XVI–XVIII*, „Studii", nr. 2, an. XI (1958), p. 59–73.

[3] Cf. Damaschin Mioc, *Despre modul de impunere și percepere a birului în Țara Romînească pînă la 1632*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. II, p. 49–117; idem, *Reforma fiscală din vremea domniei lui Matei Basarab*, „Studii", nr. 2, an. XII (1959), p. 53–85.

[4] D. Mioc, *Reforma fiscală...*, „Studii", nr. 2, an. XII (1959), p. 53.

[5] *Ibidem*, p. 54.

www.dacoromanica.ro

mulţumiri în sînul maselor şi împotrivirea lor crescîndă. Măsurile de introducere a dării numită taler, confiscarea averilor celor fugiţi de biruri, lărgirea sferei solidarităţii fiscale erau menite să asigure strîngerea operativă şi la timp a dării faţă de stat. Acest sistem nou a asigurat prin măsurile de constrîngere luate de organele statului, creşterea cuantumului dărilor şi prin urmare înăsprirea exploatării ţărănimii [1].

În condiţiile intensificării exploatării feudale şi a apăsării fiscale, cînd marea majoritate a ţărănimii nu mai putea să facă faţă obligaţiilor mereu în creştere, fuga ţăranilor devine un fenomen şi mai frecvent. Fuga apare în anii premergători răscoalei populare ca una din formele principale ale manifestării luptei ţăranilor împotriva exploatării feudale şi a fiscalităţii excesive. Numai în perioada anilor 1636 — 1650 sînt cunoscute 65 de menţiuni documentare privitoare la fuga de bir. Este semnificativ că din cele 65 de cazuri, mai mult de jumătate, adică 34 de documente, se referă la spargerea şi fuga a 39 de sate de moşneni, ceea ce demonstrează situaţia extrem de grea în care ajunsese ţărănimea liberă şi încercarea acesteia de a scăpa de apăsarea birului. Era frecventă şi fuga individuală, cît şi cea în grup a rumînilor de pe domeniile mînăstireşti şi boiereşti [2]. În faţa fenomenului fugii în masă a ţăranilor, Matei Basarab adoptă o serie de măsuri cu totul excepţionale, menite să consolideze legarea de glie a ţărănimii dependente, măsuri care vor îngrădi şi posibilităţile ţăranilor liberi moşneni de a părăsi satul.

Prima jumătate a sec. al XVII-lea reprezintă o etapă nouă în procesul de aservire a ţărănimii, nu numai prin intensificarea procesului de ruinare a ţăranilor liberi şi prin intensificarea exploatării celor dependenţi, ci şi prin consolidarea legării ţărănimii de pămînt, de moşie, de stăpînul feudal [3]. Spre sfîrşitul domniei, Matei Basarab a încercat să supună la obligaţii faţă de stat şi acele pături sociale care în virtutea obligaţiilor lor militare se bucurau de anumite scutiri fiscale. Aceste măsuri alături de puternicile contradicţii şi frămîntări care existau între oraşe şi stăpînii feudali, între oraşe şi domnie [4] au dus la încordarea situaţiei sociale în Ţara Romînească, la ascuţirea contradicţiilor de clasă. Răscoalele şi frămîntările locale au început să ia proporţii, creşteau nemulţumirile în sînul ţărănimii dependente şi libere, în sînul diferitelor categorii ale armatei lui Matei Basarab, în sînul oraşelor [5], unde se afla un mare număr dintre elementele militare nemulţumite [6]. Pe fondul acestor profunde nemulţumiri se va maturiza din ce în ce mai puternic mişcarea populară, care va primi, cum era şi firesc, un pronunţat caracter social, antiboieresc, antifeudal şi în acelaşi timp, antiotoman.

---

[1] D. Mioc, *Reforma fiscală...*, „Studii", nr. 2, an. XII (1959), p. 73—74.

[2] Mai pe larg despre fuga ţăranilor, *ibidem*, p. 75—81.

[3] Cf. P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare a ţăranilor în ţările romîne (pînă la mijlocul sec. al XVII-lea)*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. I, Bucureşti, 1956, p. 105 — 120.

[4] Lia Lehr, *Organizarea administrativă a oraşelor din Ţara Romînească în anii 1501—1650*, „Studii", nr. 2—3, an. IX (1956), p. 57—59.

[5] cf. St. Olteanu, *Meşteşugurile din Bucureşti în secolele XVI şi XVII*, „Studii", nr. 5, an. XII (1959), p. 108—110.

[6] N. Stoicescu, *Rolul curtenilor şi slujitorilor din Ţara Romînească şi Moldova ca instrumente de reprimare a luptei ţărănimii*, „Studii", nr. 3, an. XV (1962), p. 631—649.

www.dacoromanica.ro

Cît priveşte cauzele imediate ale răscoalei izbucnite în sînul armatei Țării Romîneşti, atît cronicile muntene, cît şi cele moldovene şi transilvănene relatează aproape unanim că seimenii şi dorobanții s-au răsculat în urma încercării lui Constantin Şerban de a desființa corpul de seimeni şi a-i transforma pe aceştia în țărani dependenți. Astfel în *Istoria Țării Romînești* faptul este relatat în felul următor: „Că au chemat Costandin vodă pre toți căpitanii de dorobanți şi iuzbaşii şi ciauşii vătaşi şi cetaşii, de s-au sfătuit cu dînşii zicîndu-le: Feții miei, tuturor am făcut ce s-au căzut, şi roşiilor şi tuturor cetelor şi voao. Încă una mai trebuiaşte să facem. Să scoatem din mijlocul nostru pre siiménii sîrbi, că nu iaste țării nici de un folos. Răposatul Matei vodă i-au strîns pentru vrăjmaşul Vasilie vodă. Iar eu acum, au dat dumnezeu de n-am nici un vrăjmaş şi m-am împăcat cu toate țările... Şi mai bine voi da acéle lefi simeneşti voao şi feciorilor voştri. Deci ei cu un cuvînt fură bucuroşi şi ziseră toți: aşa să fie! Şi într-acéiaşi zi au făcut Costandin vodă masă mare de i-au ospătat şi i-au dăruit cu coftirii şi cu atlaze şi cu postave bune[1]". În continuare cronica relatează faptul că „neamul dorobănțesc", fiind „în rudenie" cu seimenii, în ziua de 17 februarie s-a ridicat alături de aceştia împotriva domnului şi a boierilor [2]. Este important de reținut că cronicarul menționează faptul că dorobanții şi seimenii s-au ridicat împotriva boierilor socotindu-i „că sînt hicléni şi ei au sfătuit pre Costandin vodă să scoată pre siiméni" [3]. În *Istoriile domnilor Țării Romînești* a lui Radu Popescu, care, de fapt dintre cronicele interne, conține cea mai amplă relatare despre mişcarea din 1655, aceste evenimente şi fapte sînt prezentate şi mai detaliat. Sînt aici o serie de elemente noi față de relatarea din *Letopisețul Cantacuzinesc*. După *Istoriile domnilor Țării Romînești*, principalul motiv pentru care Constantin Şerban intenționa să lichideze pe seimeni consta nu atît în faptul că el, stabilind relații bune cu vecinii, nu ar mai fi avut nevoie de corpul seimenilor, ci pentru „ca să aibă odihnă țara" [4], adică să înăbuşe frămîntările în sînul armatei care continuau încă de la sfîrşitul domniei lui Matei Basarab. Că acesta era sensul încercării lui Constantin Şerban de a lichida pe seimeni, cronica nu lasă nici o îndoială. Constantin Şerban „au socotit — relatează tot cronica lui Radu Popescu — în oarece chip să potolească nebuniile dorobanților şi ale seimenilor, ca să nu mai facă acele hoțeşti lucruri ce făcuse în zilele lui Matei vodă, de-l batjocoriea şi ucidea boierii şi alte nebunii... ci s-au sfătuit cu meşteşug să scoată pe seimeni din țară"[5]. Nu lipseşte nici din această cronică afirmația categorică că seimenii şi dorobanții răsculați au considerat pe boieri drept sfătuitori ai lui Constantin Şerban în încercarea de a lichida corpul lor: „S-au sculat cu toții,

---

[1] *Istoria Țării Romînești, 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediția critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960, p. 120—121.

[2] *Ibidem*, p. 121.

[3] *Ibidem*

[4] *Istoriile domnilor Țării Romînești*, ediție critică îngrijită de C. Grecescu, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1963, p. 112.

[5] *Ibidem*, p. 112.

www.dacoromanica.ro

dorobanții, seimenii, asupra boierilor să-i ucigă, vinuindu-i că ei sînt pricina de îndeamnă pe domn să scoată seimeanii din țară[1]".

Cronicile moldovene și transilvănene, cu unele excepții, sînt mai sărace în informații despre motivele imediate ale izbucnirii răscoalei. Astfel Miron Costin, dînd relații ample despre mișcare [2], nu spune nimic despre cauzele imediate ale izbucnirii ei. La fel se prezintă și majoritatea cronicilor săsești din Transilvania [3] sau cronica maghiară a lui Nagy Szabó Ferencz [4]. Dintre cronicile transilvănene cele ale lui Szalárdi János și George Kraus conțin și de data aceasta cele mai ample informații despre cauzele imediate ale izbucnirii răscoalei din 1655. Este interesant faptul că relatările acestor cronicari transilvăneni coincid în multe privințe cu cele aflate din cronicile muntene. Astfel Szalárdi vorbește despre faptul că Constantin Șerban s-a sfătuit cu boierii în privința lichidării seimenilor, prezentînd însă această acțiune ca o necesitate din cauză că vistieria Țării Romînești ar fi fost golită [5]. Spre deosebire de cronicile muntene, Szalárdi aduce și elementul nou și anume că „ei (seimenii) fiind lăsați la vatră nu au vrut însă să se împrăștie, plata lor încă cereau, care nefăcîndu-se, ci dimpotrivă le era arătat drumul lăsării la vatră, din această cauză înfuriindu-se, că boierii ar fi trădătorii lor, au început să esclame, în sfîrșit complotînd... au început lupta împotriva boierilor și a domnului" [6].

Cu toate că relatarea cronicarului sighișorean G. Kraus despre cauzele imediate ale răscoalei este mai succintă decît însemnările cronicarilor amintiți mai sus, ea prezintă un deosebit interes. Kraus vede cauza nemulțumirilor profunde ale seimenilor și roșilor, precum și cauza imediată a izbucnirii violente a acestor nemulțumiri față de boieri și domn nu numai în încercările acestora de a refuza plata lefilor și de a lichida pe seimeni, ci și în faptul că, „la îndemnul principelui Rókóczy și a unor boieri, Constantin vodă a vrut să facă birnici pe mai mulți seimeni și roșii, lipsindu-i de libertățile lor" [7]. După Kraus această intenție fiind cunoscută seimenilor și roșilor, ei „n-au putut suferi aceasta și zilnic s-au gîndit cum ar putea să se răzbune pe boieri... și pe vodă însuși" [8].

Un interes deosebit prezintă în privința cauzelor imediate ale răscoalei din Țara Romînească însemnările cronicarului sas David Herman, care arată că: „cu circa douăzeci și cîțiva ani în urmă" era în Serbia un război-

---

[1] *Istoriile domnilor Țării Romînești*, p. 112—113.

[2] Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, ed. critică de P. P. Panaitescu, București, 1944, p. 177—183.

[3] cf. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. IV, p. 240—241.

[4] *Nagy Szabó Ferencz Kronikája, avagy az Erdély országi történetek leirása* (*1580—1658*), Mss. Biblioteca documentară Teleki din Tg. Mureș, cota f/1077 b, fila 157.

[5] Szalárdi János, *Siralmas magyar kronikája*, Pesta, 1853, p. 280.

[6] *Ibidem*, p. 280—281.

[7] *Siebenbürgische Cronik des Schässbürgen Stadtschreibers Georg Kraus* în *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores*, vol. III, p. 230. Textul cronicii lui Kraus a fost folosit de noi în traducerea lui Gheorghe Duzinchevici și Eugen Reus Mîrza, care se găsește în curs de publicare la Editura Academiei R.P.R. Aducem și pe această cale mulțumirile noastre celor doi traducători pentru amabilitatea cu care ne-au pus la dispoziție traducerea.

[8] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

nic cu numele de Simion; acesta a venit în Țara Romînească cu mulți oameni liberi care s-au angajat să servească în armata cu plată a domnului muntean. Cronicarul arată că așa s-a format corpul de seimeni, care erau cu toții oameni liberi, dar după un timp „mulți dintre ei ajung ca și alți valahi" în situația de țărani dependenți și iobagi (*Unterthanen und Leibeigenen*). Cronicarul relatează că o parte a seimenilor stătea la țară, iar alta în jurul domnului. Ei sînt din ce în ce mai mult supuși la obligații fiscale crescînde. Li se cerea un „*starker Frondienst*" și „*ein grosser Zinse*" pe an, ceea ce a fost refuzat de către seimeni. Atunci domnul țării la sfatul boierilor a hotărît să-i gonească în Serbia. La această măsură seimenii se opuneau cu toată hotărîrea și șeful lor a fost arestat. După ce au încercat fără rezultat să-l elibereze pe comandantul lor, seimenii pornesc un atac furibund împotriva boierilor și a voievodului. Astfel a izbucnit răscoala din 1655 în Țara Romînească. Elementul nou și foarte important care apare este relatarea despre încercarea boierimii și a domnului muntean de a readuce pe seimenii liberi la situația țăranilor dependenți, la situația rumînilor[1].

Din toate aceste informații ale cronicarilor, cu toate că ele sînt expuse de pe poziții dușmănoase răsculaților și favorabile clasei stăpînitoare, se desprind unele din cauzele profunde ale nemulțumirii maselor și motivele imediate ale izbucnirii răscoalei în rîndurile armatei care nu putea să nu aibă un ecou larg în sînul maselor țărănești împilate de boieri și biserică, asuprite de statul feudal. Se reflectă foarte clar în aceste relatări politica domniei și a clasei boierești de a arunca toată povara birurilor crescînde asupra maselor populare.

Ruinarea masivă a țărănimii libere și încercarea clasei dominante de a readuce la situația de birnici și de țărani dependenți și acele categorii sociale care se bucurau de anumite libertăți și scutiri a avut drept rezultat că nemulțumirile și frămîntările în cadrul acestor categorii sociale au devenit deosebit de puternice, ca la prima ocazie să izbucnească într-o răscoală antiboierească și antifeudală violentă, pornită în cadrul armatei, care, pe fondul exploatării feudale apăsătoare și a nemulțumirilor generale, să se transforme într-o mișcare largă populară, cuprinzînd toate păturile asuprite ale societății muntene.

Răscoala a izbucnit la București în a doua jumătate a lunii februarie 1655[2]. Ea a pornit din cadrul armatei, ridicîndu-se în primul rînd seimenii, dorobanții și roșii. În curînd însă mișcarea a cuprins și celelalte categorii ale armatei, avînd un larg ecou în sînul maselor țărănești și orășenești.

Furia răsculaților a fost îndreptată în primul rînd împotriva boierimii. Cronicarul Radu Popescu relatează că răsculații seimeni și dorobanți „pe domn l-au necinstit cu cuvinte proaste, iar pe boiari, cîți n-au putut scăpa din mîinile lor, i-au omorît". Cronicarul dă numele a 14 boieri mari uciși, afirmînd că „alți boieri mulți" au fost lichidați de către

---

[1] N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. IV, p. 127—128. Vezi și A. Veress, *Cîntece istorice vechi ungurești despre romîni*, București, 1925, p. 34, nota 2.

[2] Izvoarele conțin informații contradictorii cu privire la data izbucnirii răscoalei. Analiza lor detaliată o vom face în cadrul unui studiu ce este în pregătire.

www.dacoromanica.ro

răsculaţi cu această ocazie. Cu vădită duşmănie de clasă scria cronicarul : „Decii încruntîndu-se în sînge, se făcură ca neşte cîini turbaţi ; căuta pe cine vor muşca şi începură casele boierilor a le jefui şi nu numai ale boierilor, ci şi ale altora şi bisericile jăfuea : odăjdiile, potirile, discosile, cărţile, lua de le vindea pen tîrg ; pe mulţi preoţi îi scotea de plete de unde făcea liturghie şi-i bătea ; icoanele le ardea să scoaţă aurul şi pen prestoale căuta de găsiea moaşte sfinte şi le lepăda, zicînd că sînt farmece"[1].

Şi mai largă şi mai completă este relatarea *Letopisețului Cantacuzinesc* despre acţiunile răsculaţilor. După ce se arată că răsculaţii „începură a sudui pre domnu-său, Costantin vodă. Şi făr nici o milostivire abătură... în boiari, de-i ucidea ca pe nişte dobitoace" [2], cronicarul enumeră numele a 15 boieri ucişi de răsculaţi. Cronicarul sighişorean G. Kraus spune că 32 de boieri au fost ucişi, el dînd numele a 13 boieri, după care spune : „şi alţi mulţi al căror nume trebuie să fie identificat ulterior" [3]. Gh. Rákóczy, în scrisoarea sus pomenită, aminteşte de 25 de boieri, ucişi de seimeni, pe lîngă răpunerea vieţii lui Preda[4], cronicarul Szalárdi vorbeşte de 17 boieri ucişi împreună cu soţiile şi copii[5], iar în *Historische Anmerkungen* se spune că au fost răpuşi cu ocazia izbucnirii răscoalei circa 20 de boieri[6]. Atacul violent împotriva boierilor exploatatori s-a răsfrînt nu numai asupra boierimii mari din jurul domnului sau a celor aflaţi în Bucureşti. Miron Costin arată : „Şi nu numai în Bucureşti, ce şi la ţară, la multe case, perit-au mulţi boieri şi negustori jecuiţi de dînşii"[7]. Dar această relatare nu lipseşte de fapt nici din cronicile muntene sau transilvănene. Cît de puternică şi violentă a fost izbucnirea nemulţumirilor din sînul armatei muntene o dovedeşte şi faptul că nu există nici o cronică scrisă în a doua jumătate a sec. al XVII-lea în ţările romîne care, vorbind de răscoală, să nu pomenească de încercarea răsculaţilor de a lichida boierimea.

Răscoala însă nu s-a mărginit numai la lupta împotriva boierilor şi în parte a domnului ţării. Izvoarele contemporane menţionează că răsculaţii s-au ridicat chiar din primul moment şi împotriva bisericii exploatatoare. În acest sens este semnificativă relatarea *Letopisețului Cantacuzinesc*. Răsculaţii, relatează cronica, „călcară şi sfintele biserici ale lui dumnezeu încă, slujind preoţii sfînta liturghie. Iar ei intrară în biserică de-i scotea de păr afară şi-i dezbrăca de veşminte. Şi au jefuit sfintele biserici şi préstoalele. Şi lua potirile de au vărsat jos sfîntul sînge şi trup al domnului nostru Isus Hristos. Şi sfintele moaşte le călca cu picioarele şi zicea că sînt farmece. Tot ce au aflat în bisérici au luat.

---

[1] *Istoriile domnilor Țării Romîneşti*, p. 113.

[2] *Istoria Țării Romîneşti*, p. 121.

[3] *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores*, III, p. 231.

[4] A. Veress, *Documente*... vol. X, p. 287 („căci au omorît vreo 25 dintre boieri cum ne aduce ştirea, iar înainte de aceea a rămas răpusă şi viaţa domnului Preda, poate că i-au omorît şi soţia şi fiul").

[5] Szalárdi János, *op. cit.*, p. 281.

[6] „Kaum hat sich in diesem Monat das Landvolk in der Walakei empört und etlich 20 Bojaren niedergehauen" (cf. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. VI, p. 57).

[7] Miron Costin, *op. cit.*, p. 178.

www.dacoromanica.ro

Numai pietrile goale au lăsat. Sfintele veşminte făcutu-le-au muerilor şi fételor chinteşă"[1]. Aceste fapte, după cum am văzut şi mai sus, au fost relatate şi în cealaltă cronică munteană, *Istoriile domnilor Ţării Romîneşti*. Dar ştirile despre acţiunile răsculaţilor îndreptate împotriva bisericii exploatatoare nu lipsesc nici din cele transilvănene [2]. O dată cu bisericile erau atacate şi mănăstirile, aşa cum semnalează cronica lui G. Kraus [3]. Despre atacul răsculaţilor îndreptat împotriva mănăstirilor vorbesc şi unele documente interne. Astfel, într-un hrisov dat de Constantin Şerban mănăstirii Tîrnovul din Bucureşti, la 11 august 1655, se arată că „s-au sculat dorobanţii şi seimenii şi călăraşii acolo la Bucureşti şi asupra domniei mele şi asupra boierilor domniei mele de au călcat curtea domnească şi *au prădat mănăstirile şi toate bisericile* (subl. noastră — *L.D.*) cîte au fost în oraşul Bucureşti ... de au luat tot ce au aflat întru dînsele". Documentul relatează că răsculaţii au atacat şi „mănăstirea Tîrnovul şi *au luat cărţile şi zapisele cîte au avut pentru moşiile mănăstirii*"[4] (subl. noastră — *L.D.*). Relatări despre atacul îndreptat împotriva mănăstirilor nu lipsesc nici din alte documente interne [5].

Este deosebit de semnificativ faptul că acţiunile răsculaţilor nu s-au limitat numai la o luptă dîrză împotriva clasei feudale în ansamblul ei (boieri, domn, biserică), ci s-au răsfrînt şi asupra unor elemente exploatatoare orăşeneşti. Acest fapt este relatat pe scurt şi de Miron Costin[6]; dar cea mai interesantă şi mai semnificativă din acest punct de vedere este din nou ştirea cuprinsă în *Letopiseţul Cantacuzinesc*. Cronicarul, situîndu-se pe poziţiile marii boierimi, acuză pe răsculaţi pentru următoarele fapte: „întîi uciseră pre... boiari"; „a doao, batjocoriră pre domnul lor"; iar „a treia, călcară şi sfintele biserici", şi, în sfîrşit, „a patra, *au dat jaf caselor boiereşti şi neguţătorilor şi tuturor cîţi ştiia ei că să biruesc şi au bucate*" [7] (subl. noastră — *L.D.*).

Reiese clar din cele relatate că răscoala n-a fost numai o mişcare întreprinsă de „pretorieni" îndreptată numai împotriva unor elemente ale boierimii mari sfătuitoare ale lui Constantin Şerban în încercarea acestuia de a lichida pe seimeni. Ea n-a fost un complot de palat ivit în sînul clasei dominante şi provocat de factori externi — cum susţineau unii istorici burghezi. Mişcarea izbucnită în armată a cuprins din primul moment mase populare orăşeneşti şi săteşti largi şi, cum s-a văzut din cele expuse mai sus, a fost îndreptată împotriva boierilor, a domnului ţării şi a bisericii, într-un cuvînt, împotriva întregii clase feudale, precum şi împotriva elementelor bogate şi în primul rînd a negustorilor mari de la oraşe. Faptul că răscoala nu s-a limitat numai la Bucureşti sau la împrejurimile acestui oraş şi că ea a cuprins nu numai armata ţării

---

[1] *Istoria Ţării Romîneşti*, p. 122—123.
[2] Cf. Kraus, în *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores*, vol. III, p. 231.
[3] *Ibidem.*
[4] Cf. Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 60 şi 62.
[5] N. Iorga, *Studii şi documente...*, vol. IV, p. CCLXIII—CCLXIV, vol. V, p. 443 doc. nr. 18.
[6] Miron Costin, *op. cit.*, p. 178.
[7] *Istoria Ţării Romîneşti*, p. 122—123.

www.dacoromanica.ro

este relatat aproape în toate izvoarele contemporane. În *Istoriile domnilor Țării Romînești* faptul este surprins în felul următor : „Ca aceste lucruri făr de leage făcea dorobanții, seimenii și alți slujitori, de *cuprinsease răotatea lor toată țara, atît cît se mira bieții boiari ce vor să facă, ci fugiea care încotro putea scăpa*" [1] (subl. noastră — *L.D.*). G. Kraus arată că „multă oaste de țară trecuse de partea lor" și că răscoala a devenit atît de periculoasă, încît nici Constantin vodă Șerban nu se simțea în siguranță, cu toate că — așa după cum relatează cronicarul — el avea oști de lefegii unguri, polonezi, cazaci, dragoni și soldați tot timpul în permanentă stare de alarmă și gata oricînd de acțiune. Voievodul și boierii — arată în continuare G. Kraus, — erau stăpîniți ziua și noaptea de o mare frică [2]. Într-un alt loc, G. Kraus, afirmînd și mai categoric că răscoala izbucnită în armată a avut sprijinul celor mai largi mase populare, spune : „În Țara Romînească izbucnește o răscoală care ia proporții din ce în ce mai mari. *Marea majoritate a țării trece de partea seimenilor*" [3] (subl. noastră — *L.D.*). Este demn de remarcat faptul că în *Însemnările istorice* din Brașov răscoala este caracterizată drept o ridicare a poporului de la țară [4].

Astăzi, nu putem prezenta încă un tablou complet al răspîndirii și întinderii răscoalei în provincie. Dispunem însă de unele date și în acest sens. Astfel, într-un document din 8 aprilie 1655, deci încă la începutul răscoalei, se semnalează că rumînii din Dobriceni și Bărbătești s-au „răsvrătit" împotriva mănăstirii Arnota : „și acea carte, și acel zapis au fost la Preda vornicul, și au perit acum, cîndu cu această răzvală, cu toate cărțile lui, iar după aceia voi în pismă ați mersu la mînăstire de ați umblat să prindeți egumenul și pre alalți călugări, să-i ucideți, și ați jăfuit metofurile sfintei mănăstiri, de ați luat tot ce ați găsit ; dar nește hoți ca voi, cu a cui învățătură și cu ce semeție umblați voi să ucideți călugării, și jăfuiți voi bucatele mănăstirii ?" [5]

Într-un alt document, tot din 1655, se semnalează izbucnirea unor frămîntări în jurul Bucureștiului. Un rumîn din Dudești, cu numele Gavrea, „s-a sculat... cînd s-au sculat slujitorii țării de au tăiat boiarii și au jehuit toate casele boierilor și au jehuit casa boiarului Domniei mele... și au luat și toate cărțile și zapisele Radului... și au fugit în alte țări ca un om rău și hiclean" [6]. În jalba rumînilor din Drăgești pe Argeș, din 1 februarie 1656, în care ei cereau la Divan în fața lui Constantin Șerban judecarea, se arată : „*pre vreme ce s-au sculat slujitorii țării pre boierii de i-au tăiat și le-au jăhuit casele și mănăstirile și bisericile și toată țara* (subl. noastră — *L.D.*), atunce au jăhuit și casa jupînesei Stancăi și i-au luat cărțile și zapisele și au fost luat și cărțile ce au avut de rămas pre partea din Drăgești" [7].

---

[1] *Istoriile domnilor Țării Romînești*, p. 113.
[2] Cf. *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores*. vol. III, p. 231.
[3] *Ibidem*, p. 235.
[4] Cf. *Historische Anmerkungen*, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. VI, p. 57.
[5] N. Iorga, *Studii și documente...*, IV, p. CCLXIII—CCLXIV.
[6] Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 67.
[7] *Ibidem*, p. 67—68.

www.dacoromanica.ro

Chiar și din aceste date răzlețe și afirmații ale cronicarilor se desprinde tabloul răspîndirii cu iuțeală a răscoalei în toată țara și faptul că ea a cuprins masele largi populare. Despre caracterul general al mișcării în toată Țara Romînească vorbește și faptul relatat în mai multe cronici și într-o serie de izvoare documentare că boierii, pentru a scăpa de mîna răsculaților, au fugit în masă la pașa de la Silistra, în Moldova sau în Transilvania. Brașovul și Sibiul, așa cum se va întîmpla și cu ocazia răscoalei lui Tudor, au servit boierilor fugari drept refugiu, de unde ei unelteau împotriva mișcării populare.

Clasa dominantă din Țara Romînească, în frunte cu domnul țării, era cu totul neputincioasă în fața unei izbucniri a nemulțumirilor populare într-o asemenea proporție. Boierii și domnul nu dispuneau de data aceasta de acea forță de constrîngere care era de obicei armata și care în multe cazuri salva însăși existența clasei feudale în fața unor răscoale populare țărănești, pentru că mișcarea a pornit din însăși sînul armatei. Garda de lefegii a domnului și cetele boierești nu puteau opune nici o rezistență în fața unei forțe numerice zdrobitoare și în genere bine organizate.

În primul moment al izbucnirii răscoalei, boierii și domnul țării au cerut ajutor din afară pentru înăbușirea mișcării. Kraus arată în legătură cu aceasta că, din cauza creșterii din ce în ce a mișcării, „... vodă și boierii ceilalți n-aveau siguranța vieții, domnul căuta posibilități pentru a opri răul și trimitea pe ascuns însemnate daruri pașei de la Silistra, care era cel mai aproape de Țara Romînească, și solicita în același timp ajutor și de la Rákóczy"[1]. Cronica munteană *Istoriile domnilor Țării Romînești* arată și ea că „domnul văzînd că nu se va putea potoli acest lucru (răscoala — *n.n.*) într-alt chip, s-au sfătuit cu boiarii ca să aducă oști striine asupra lor, să-i tae să-i omoare, cu de tot fealiul de cazne și au trimis o seamă de boiari la Rakoți, craiul Ardealului, alții la Ștefan vodă din Moldova (și așa au scos cuvînt că au fugit boiarii fără știrea domnului), cari mergînd pe acolo, au rugat pe acei domni să vie cu oștile lor să bată pe cei făcători de rău"[2]. Semnalăm aici că nu există nici o cronică a vremii care, vorbind de acest eveniment, să nu fi pomenit într-o formă sau alta de solicitarea ajutorului extern de către boieri și domnul Țării Romînești, sau de faptul că Sultanul a ordonat pregătirea intervenției.

Vestea izbucnirii răscoalei în Țara Romînească a ajuns foarte repede în țările vecine. Ea a fost dusă de boierii care căutau, prin fuga lor peste hotarele țării, să scape de sabia răsculaților; ea se reflectă și în corespondența diplomatică a vremii. Silistra, Brașovul, Sibiul, Iașul și Timișoara sînt primele locuri unde această veste a ajuns chiar în primele zile ale pornirii mișcării. În a doua jumătate a lunii martie vestea izbucnirii răscoalei în Țara Romînească a ajuns la Constantinopol, Varșovia, Bratislava, de unde mai tîrziu la Viena și Veneția și în alte orașe și țări europene[3].

---

[1] G. Kraus, în *Fontes Rerum Austriacarum*, vol. III, p. 230.

[2] *Istoriile domnilor Țării Romînești*, p. 113—114.

[3] În corespondența purtată de Rákóczy cu unii magnați din Ungaria, din Bratislava, cu regele Poloniei și cu cazacii lui B. Hmelnițki, în rapoartele reprezentanților dogelui venețian la Bratislava și Viena, încă în lunile martie—aprilie apar știri despre izbucnirea mișcării în Țara Romînească.

www.dacoromanica.ro

La dieta din Cluj, ţinută spre sfîrşitul lui februarie, se anunţase deja convocarea unei diete parţiale extraordinare în vederea examinării situaţiei din Ţara Romînească şi a măsurilor ce urmau să fie luate de către principe pentru a sprijini boierimea şi domnul ţării vecine în înăbuşirea mişcării izbucnite acolo. La 12 martie 1655, Gh. Rákóczy, îngrijorat de desfăşurarea evenimentelor în Ţara Romînească, scria : „de vreo patru zile au început să ne aducă în două rînduri veşti cu toate că nu a venit nici scrisoarea de la voievodul din Ţara Romînească, nici omul nostru, ceea ce nu o putem tălmăci ca un semn bun... O parte din boieri au fugit în munţi, unde pot aştepta în siguranţă, ceea ce dacă e adevărat e neapărată nevoie să veghem asupra gloatei obraznice aţîţate" [1].

În calitate de mare feudal şi domn al unei ţări vecine cu care se întreţineau strînse legături, Gh. Rákóczy al II-lea era îngrijorat de desfăşurarea răscoalei în Ţara Romînească şi îşi exprima teama ca nu cumva răscoala să se răspîndească şi în Transilvania. La 22 martie 1655 el scria de la Mirăslău : „Situaţia în Ţara Romînească este grea şi acuma... Voievodul fără întrerupere anunţă prin strigăte ca toată lumea să fie liniştită. *Şi paşa Sciaus este supărat pe ei* (pe răsculaţi — *n.n.*), *întrucît lotrii au tăiat mulţi turci* (subl. noastră — *L.D.*), pînă cînd (răsculaţii) nu vor fi tăiaţi pînă atunci linişte permanentă nu va fi" [2]. Unul din colaboratorii apropiaţi ai lui Rákóczy, Andrei Klobusiczki, scria principelui la 23 martie 1655 din Bratislava : „Întîmplarea din Ţara Romînească nu este un lucru mic, mă tem să nu se răspîndească mai departe dacă nu va fi cumva, înăbuşită, la ce — după cît am înţeles — Măria Ta va avea grijă" [3]. Încă la sfîrşitul lui martie, Gh. Rákóczy al II-lea luase unele măsuri pentru a preîntîmpina eventuala întindere a răscoalei şi în Transilvania şi pentru a pregăti în acelaşi timp intervenţia armată împotriva răsculaţilor. Pe la sfîrşitul lui martie şi începutul lui aprilie s-au stabilit relaţii strînse între paşa de la Silistra, reprezentantul porţii şi Gh. Rákóczy pe de o parte şi Constantin Şerban şi Gheorghe Ştefan pe de alta, pentru a coordona toate acţiunile clasei dominante din cele trei ţări romîne cu ajutorul otoman pentru a înăbuşi răscoala. Cu excepţia lui Rákóczy, însă, nici unul dintre aceşti reprezentanţi ai clasei feudale nu dispunea de forţa militară suficientă pentru a ţine piept unei mişcări populare de proporţia celei din Ţara Romînească. Gheorghe Ştefan se temea de posibilitatea reizbucnirii frămîntărilor în însăşi oastea sa. Paşa de la Silistra, care era chemat să aplice hotărîrea Porţii privind înăbuşirea răscoalei, nu dispunea de o armată suficientă ; în aceeaşi situaţie se găsea şi paşa de la Timişoara, iar Poarta era frămîntată de lupte interne puternice şi angajată în război cu Veneţia. Singurul care putea să mobilizeze o armată bine organizată, supusă pentru a executa voinţa clasei dominante, era Gh. Rákóczy al II-lea, principele Transilvaniei. Era firesc în aceste condiţii ca toate firele organizării intervenţiei armate împotriva mişcării din Ţara Romînească să ducă la curtea princiară din Transilvania.

---

[1] A. Veress, *Documente...*, vol. X, p. 287.
[2] S. Szilágyi, *Transilvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 384.
[3] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

Răscoala din Țara Romînească cuprinsese întreaga țară. Este caracteristic în acest sens relatarea cronicarului sighișorean G. Kraus care arată că, paralel cu solicitarea ajutorului din afară, Constantin Șerban „s-a străduit cum ar putea liniști pe seimeni și roșii pînă la sosirea ajutoarelor, la care se aștepta. Voievodul a dispus ca zilnic să se anunțe prin strigături ca toată lumea să fie liniștită"[1]. Cu toate acestea, situația voievodului, cu atît mai mult a boierilor, era foarte nesigură[2].

Răscoala izbucnită în cadrul armatei Țării Romînești a avut în perioada de la izbucnire și pînă la bătălia de la Șoplea o anumită evoluție. Ea a cuprins în această perioadă nu numai mase largi ale țărănimii și orășenimii asuprite, dar la mișcare au aderat o serie de elemente ale micii boierimi și chiar unele elemente ale boierimii mari. Tocmai din această cauză compoziția socială a mișcării a devenit foarte complexă, am spune chiar eterogenă, ceea ce s-a reflectat negativ nu numai în desfășurarea ulterioară a evenimentelor (în special în timpul bătăliei de la Șoplea), ci și în caracterul mișcării. Aderarea unor elemente ale boierimii la mișcare era determinată de anumite interese personale sau de grup, sau pur și simplu de motive de oportunitate. Este semnificativă în legătură cu acest ultim motiv relatarea cronicarului Kraus, care arată că în urma izbucnirii violente a răscoalei „mulți boieri fiind foarte înfricoșați și îngroziți trec de partea seimenilor și roșilor"[3].

Acei boieri care au aderat la mișcare reprezentau tocmai elementul care din însăși interiorul ei acționa împotriva maselor răsculate și se folosea de toate posibilitățile spre a trăda mișcarea. Din rîndurile acestora au apărut acele elemente care au uneltit alături de boierii pribegi de pe lîngă Rákóczy și Gheorghe Ștefan sau pașa de la Silistra, ajutînd acestora în organizarea intervenției armate.

După dieta parțială din 28 aprilie 1655, în care s-a hotărît intervenția armată a principelui din Transilvania împotriva mișcării din Țara Romînească[4], pregătirea nemijlocită a intervenției a intrat în ultima sa fază. În mai, voievodul Țării Romînești, în scrisoarea sa către Rákóczy, cere urgentarea intervenției; peste cîteva zile sosește solul principelui Transilvaniei de la pașa din Silistra anunțînd pe Rákóczy despre hotărîrea Porții cu privire la necesitatea înăbușirii răscoalei[5]. În aceeași zi este expediată scrisoarea lui Váradi, solul lui Rákóczy la Constantinopol, în care se transmitea hotărîrea Porții și aprobarea acțiunilor lui Rákóczy de a înăbuși mișcarea în Țara Romînească, „oricine ar face, numai să poată să ducă pînă la capăt, să liniștească pe aceia

---

[1] *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores.* vol. III, p. 231.

[2] Scrisoarea lui Rákóczy din 4 mai 1655 și scrisoarea trimisului lui Rákóczy în Țara Romînească, Petru Budai, conțin o serie de informații cu privire la evoluția răscoalei în această perioadă : cf. Szilágyi, *A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése*, în seria *Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria*, vol. XXIV, p. 491. și Szilágyi S., *Levelek és okiratok*, în „Történelmi Tár", 1889, p. 664—665.

[3] *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores.* vol. III, p. 231.

[4] *Monumenta Comitialia Regni Transilvaniae*, vol. XI, p. 224, și *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores.* vol. III, p. 232.

[5] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 395.

www.dacoromanica.ro

(pe răsculaţi — *L. D.*) şi să-i pedepsească pe lotri, va face un lucru plăcut puternicului împărat "[1].

La 20 mai 1655, o delegaţie numeroasă de boieri munteni soseşte la Rákóczy cerînd acestuia să intervină şi să înăbuşe mişcarea din Ţara Romînească. În frunte cu vlădica Ignatie, Gheorghe vel dvornic, Dicul biv spătar, Stroe logofătul, Constantin biv vistiernic, Preda vel logofăt şi încă 28 de boieri semnează scrisoarea adresată lui Rákóczy. În acest document deosebit de important pentru stabilirea caracterului şi amploarei mişcării din Ţara Romînească se scrie următoarele: „întîmplîndu-ne-se întru ţara noastră a să face neşte lucrurile riale dentru neşte oameni streini, carii... începură a îngreuiarea şi a stricarea raiaoa pre-a luminatului şi prea puternicului Împărat cu jacuri şi cu hoţii, păn mai o fărşără, după aceaia să apucară de noi, cari dam şi rădicam haraciul cinstitului Împărat, de începură a ne jăcui şi a ne prăda casele şi bucatele şi avuţiile noastre, păn întrară şi cu sabiia în noi, în doo trei răndure, de omorără atăta samă de boierime, dentru mijlocul nostru... asăjderea şi pre noi, gonindu-ne ca să ne omoare, scoaserără-ne şi den ţara noastră, şi, ce avum, mult puţăn, tot ne luară. Deč unii dentru noi scăpăm în pămîntul cinstitutului Împărat, la poala Măriei Sale lu Siiaus paşa al Dărstorului, alţii, la paşa de la Temesvar (Timişoara), alţii prin Moldova, alţii scăpăm şi aici" [2]. Arătînd toate acestea, delegaţia cerea, în numele lui Constantin Şerban şi a boierimii mari muntene, lui Rákóczy să intervină cu armata sa pentru înăbuşirea mişcării maselor. În timp ce răsculaţii se ridicaseră nu numai împotriva boierimii, a domnului şi a mănăstirilor, dar şi împotriva asupririi otomane, în numele clasei dominante muntene, delegaţia de boieri urgenta lichidarea mişcării populare „ca să fie ţara iarăşe supusă şi plecată prealuminatului Împărat, şi să dăm haraciul Împăratului" [3]. Apare cît se poate de limpede caracterul de clasă al politicii şi al acţiunii marii boierimi faţă de interesele vitale şi independenţa ţării. Scrisoarea boierilor munteni adresată lui Rákóczy la 20 mai 1655 constituie un act de acuzare la adresa acestei boierimi. Ea avea menirea să urgenteze, să susţină planurile duşmanilor externi ai răscoalei, planuri ce se elaborau tocmai în acea perioadă pînă la cele mai mici detalii.

Răsculaţii, aflînd de pregătirea intervenţiei dinspre Moldova şi Transilvania la sfîrşitul lui mai, îşi concetrează forţele în două locuri principale, la Tîrgovişte şi lîngă Focşani [4]. La Tîrgovişte, în vechea capitală a ţării, răsculaţii seimeni şi dorobanţi şi-au întocmit tabăra şi s-au pregătit de luptă întărindu-se în şanţurile săpate încă în timpul lui Matei Basarab în jurul cetăţii domneşti. Răsculaţii, organizîndu-se mai bine în interior, au căutat şi ei sprijin din afară.

Cercetări recente au dovedit cu toată certitudinea că între răsculaţii seimeni şi cazacii lui Bogdan Hmelniţki au existat legături strînse încă

---

[1] S. Szilágyi, *Levelek és okiratok* ... în „Történelmi Tár", 1889, p. 665—666.
[2] N. Iorga, *Studii şi documente...*, vol. IV, p. 34.
[3] *Ibidem*, p. 35.
[4] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 398—399.

www.dacoromanica.ro

înainte de bătălia de la Șoplea [1]. Într-o scrisoare a lui Gheorghe Ștefan, din 22 mai 1655, către Gh. Rákóczy al II-lea se semnala faptul că seimenii răsculați au trimis o solie la hatmanul cazacilor zaporojeni. Gheorghe Ștefan vorbește despre informațiile primite de la solul său pe lîngă Bogdan Hmelnițki, informații obținute de la un cazac fost slujitor la Suceava, care cunoștea bine limba romînă și care în momentul respectiv se afla la curtea lui Bogdan Hmelnițki. Acest cazac, aflîndu-se în relații bune cu solul voievodului moldovean, îi furniza unele informații pe care acesta nu le putea obține pe altă cale. El relatează solului lui Gheorghe Ștefan că seimenii din Țara Romînească au trimis o solie la Bogdan Hmelnițki cu o scrisoare în care ei se angajau ca, în cazul în care hatmanul va dori să-i aibă în ajutor, ei vor porni într-un număr de 12 000 luînd cu sine toate armele de foc ale voievodului Constantin și vor chema alături de ei mulți sîrbi și bulgari și în felul acesta vor porni în ajutorul hatmanului [2]. Din informațiile obținute de Gheorghe Ștefan și transmise de acesta lui Rákóczy în scrisoarea amintită, reiese și răspunsul pe care l-au primit seimenii la propunerea lor și la solicitarea ajutorului căzăcesc împotriva dușmanilor lor externi.

Este cunoscut faptul că relațiile dintre Gheorghe Ștefan și cazacii lui Bogdan Hmelnițki, după evenimentele din 1653, erau încordate. Ținînd seama de aceasta și de pregătirea lui Bogdan Hmelnițki pentru participarea la războiul împotriva Poloniei, alături de Rusia, hatmanul oastei căzăcești zaporojene i-a sfătuit pe seimeni ca deocamdată să nu întreprindă nimic, pentru că el nu poate acorda sprijinul necesar, iar trecerea lor printr-o țară al cărui domn îi este dușman va fi foarte grea. În același timp Bogdan Hmelnițki promitea că, imediat după terminarea expediției îndreptate împotriva Poloniei, el va întoarce armele spre dușmanii seimenilor și va acorda sprijinul necesar lor. „El hatmanul însuși — scria Gheorghe Ștefan lui Rákóczy — se află în tabără împotriva polonilor și dacă gîndurile lui vor fi realizate și va putea să obțină victoria asupra polonilor, el vrea să se stabilească mai întîi la Lvov, iar de acolo va trimite oaste în țara noastră (Moldova — *n.n.*), atunci (seimenii) vor putea să treacă la el cînd va vizita pe dușmani și pe prieteni" [3]. Reiese foarte clar din toate aceste relatări deosebit de prețioase că paralel cu pregătirea intervenției externe se pregătea o coaliție a forțelor luptei de eliberare de sub jugul străin, a cazacilor lui Bogdan Hmelnițki și a răscula-

[1] L. Demény-Meșcova, *Relațiile seimenilor cu cazacii lui Bogdan Hmelnițki în timpul răscoalei populare din 1655 în Țara Romînească*, în *Studii privind relațiile romîno-ruse* vol. III.

[2] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale* vol. I, p. 396—397.

[3] *Ibidem.* În studiul amintit a lui L. Demény-Meșcova, se aduc și alte dovezi despre legăturile seimenilor răsculați cu cazacii. Astfel se arată că solul lui Gheorghe Ștefan la curtea lui Bogdan Hmelnițki a fost întrebat de Vihowski, diacul hatmanului, dacă „voievodul Moldovei va permite acelor seimeni din Țara Romînească să treacă prin țara sa la hatman de prietenia acestora față de hatman". Se arată că într-o scrisoare din 4 iunie 1655 adresată Porții de către Gh. Rákóczy al II-lea, acesta denunța planul de alianță a seimenilor răsculați cu cazacii. Rapoartele trimișilor lui Rákóczy la Poartă conțin și ele informații ample cu privire la legătura cazacilor cu seimenii răsculați. Astfel, într-o scrisoare a lor din 23 iulie 1655 scriau lui Rákóczy că „s-a adeverit că lotrii din Țara Romînească au purtat corespondență cu cazacii".

www.dacoromanica.ro

ților din Țara Romînească. Planurilor clasei dominante din cele trei țări romîne și ale Porții Otomane li se opunea, în felul acesta, un plan de joncțiune a armatelor lui Bogdan Hmelnițki cu oastea răsculaților.

Aceste informații din scrisoarea amintită a lui Gheorghe Ștefan cu privire la relațiile răsculaților din Țara Romînească cu cazacii sînt confirmate și de alte documente și știri. Solii lui Rákóczy la Constantinopol și solul său care tocmai în lunile aprilie și mai făcuse o călătorie la cazaci confirmau știrile despre aceste relații [1]. Alianța dintre cazaci și seimeni era îndreptată în primul rînd împotriva lui Gheorghe Ștefan și Gh. Rákóczy, dar ea a avut și un caracter antiotoman. Acest fapt este surprins în una din scrisorile lui Gh. Rákóczy al II-lea adresată pașei de la Silistra în cursul lunii mai, deci atunci cînd principele Transilvaniei a aflat despre legăturile seimenilor răsculați cu cazacii. În această scrisoare Rákóczy arăta că exista pericolul ca răsculații din Țara Romînească, dar în special seimenii, după ce vor fi nimicit „stările suspuse ale țării" și vor proceda la fel și cu „voievodul țării numit de Împăratul otoman", se vor putea uni cu „o asemenea țară de unde vor putea să facă multe neplăceri puternicului Împărat" [2]. Nu este greu de observat că aluzia se făcea la Ucraina lui Bogdan Hmelnițki reunită cu statul centralizat rus. Cazacii zaporojeni reprezentau singura țară a cărei forță militară simpatiza și se angaja să sprijine pe seimeni. Caracterul antiotoman al alianței seimenilor din Țara Romînească cu cazacii lui Bogdan Hmelnițki poate fi deslușit și din alte izvoare. Astfel, după bătălia de la Șoplea, Bogdan Hmelnițki este foarte nemulțumit de acțiunile lui Gh. Rákóczy al II-lea, care de fapt aveau drept rezultat lichidarea forței militare a Țării Romînești și îi reproșa acestuia că el, Bogdan Hmelnițki, ar fi știut ce să facă cu o asemenea forță militară cum era cea a Țării Romînești, dar în special cu viteji seimeni, el ar fi știut împotriva cui să-i folosească [3]. Este iarăși ușor să surprindem că Bogdan Hmelnițki făcea aluzie la turcii cotropitori, știut fiind că țările romîne ocupau un loc important în planurile lui antiotomane.

Descoperirea la sfîrșitul lunii mai, de către Gheorghe Ștefan și Gh. Rákóczy, a relațiilor dintre seimeni și cazaci a făcut ca pregătirea intervenției armate împotriva răsculaților să fie urgentată atît de Poartă, cît și de celelalte forțe reacționare. Pe lîngă o serie de motive interne din Moldova și Transilvania, cauza determinantă care a făcut ca declanșarea intervenției să aibă loc în iunie a constat în situația externă care în acel moment era cea mai favorabilă forțelor care pregăteau intervenția și foarte nefavorabilă răsculaților. Acest lucru este limpede exprimat de Gheorghe Ștefan în scrisoarea sa din 29 mai către Gh. Rákóczy în care scria: „... numai să nu întîrziem cu acest lucru (înăbușirea răscoalei în Țara Romînească — *n.n.*), întrucît acum și noi avem posibilități favorabile, pentru că oștile vecinilor noștri s-au potolit, polonezii sînt în pierdere, cazacii pînă acum încă nu s-au adunat în tabără, tătarii s-au

[1] Mai pe larg cf. L. Demény-Meșcova, *art. cit.*, p. 8.
[2] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 541—542.
[3] L. Demény-Meșcova, *art. cit.*, p. 12—13 și 15.

www.dacoromanica.ro

îndepărtat de aici... timpul se poate schimba ușor, iar noi în mijlocul acestor țări aflate în războaie sîntem expuși pericolului"[1]. Astfel a fost ales momentul înfăptuirii intervenției tocmai cînd forțele căzăcești nu puteau da ajutorul necesar seimenilor. Considerăm deci că nu este întîmplător faptul că tocmai la sfîrșitul lunii mai și începutul lunii iunie pregătirile în vederea punerii în aplicare a planului intervenționist s-au intensificat, atît din partea pașei de la Silistra, cît și din partea lui Rákóczy și a lui Gheorghe Ștefan.

Planul acestei intervenții a fost elaborat încă în cursul lunii mai și el se poate reconstitui din corespondența dintre Rákóczy și pașa de la Silistra. Conform acestui plan, la o anumită dată fixată de comun acord (precizată ulterior pentru 27—28 iunie), răsculații din Țara Romînească urmau să fie atacați din mai multe părți. Rákóczy intenționa să pornească cu oastea sa prin pasul Buzăului sau eventual prin Bran, îndreptîndu-se spre Ploiești și București; pașa de la Silistra urma să treacă Dunărea și să înceapă atacul dinspre Giurgiu; Gheorghe Ștefan, cu oastea sa, avea ca sarcină să atace din direcția orașului Focșani îndreptîndu-se spre Rîmnicu-Sărat — Buzău — Gherghița; de aici, unindu-se cu oastea transilvăneană, să înainteze spre București, unde se presupunea că sînt concentrate toate sau cel puțin principalele forțe ale răsculaților. Cît privește pașa de la Timișoara, care în acel moment nu dispunea de o armată necesară unui atac împotriva Țării Romînești, el trebuia totuși să concentreze toate forțele sale militare la frontiera țării, creînd impresia unui atac în direcția ținutului Mehedinți. Acest plan constituie și el o mărturie despre amploarea mișcării din Țara Romînească, mai ales dacă adăugăm datele cu privire la efectivele ce urmau să fie mobilizate împotriva răsculaților. Rákóczy urma să pornească și a și pornit cu un efectiv de 30 000 de soldați și, după unele izvoare, cu 12, după altele, cu 24 de tunuri, iar Gheorghe Ștefan cu oastea sa de 15—17 mii, avînd în ajutor, din partea tătarilor, un detașament de circa 1 500 de soldați; pașa de la Silistra, împreună cu detașamentul condus de Constantin Șerban, care urma să i se alăture într-un anumit moment al desfășurării evenimentelor, dispunea, după anumite izvoare, de circa 3 000 de ostași, iar la frontiera de vest a țării, pașa de la Timișoara concentra circa 1 000 de soldați[2]. Este deci vorba de o armată care ajungea pînă la 50 000 de soldați care urmau să fie mobilizați și au și fost mobilizați împotriva răsculaților.

La vestea apropierii oștilor intervenționiste, răsculații își organizează forțele, iau măsuri de apărare, iar populația țării, care îi sprijinea, este chemată să se retragă spre bălțile Dunării, ducînd cu sine tot ce avea. Izvoarele atestă că țărănimea a sprijinit din plin acțiunea răsculaților. Mai ales în momentul trecerii oastei lui Rákóczy se constată în Țara Romînească o nouă activizare a forțelor sociale angajate în mișcare. G. Kraus constată acest fapt arătînd că atunci *„cînd știri despre aceasta* (pornirea lui Rákóczy cu armata sa spre Țara Romînească — *n.n.*) sosesc

---

[1] S. Szilágy, *Okmánytár II. Rákóczy György diplomacziai összeköttetéseihez*, p. 180—181.
[2] Idem, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 542.

www.dacoromanica.ro

în Țara Romînească, izbucnește o răscoală care ia proporții din ce în ce mai mari. *Marea majoritate a țării trece de partea seimenilor*" (subl. noastră — *L.D.*)[1].

Cunoscînd planurile înaintării oștilor lui Gh. Rákóczy și Gheorghe Ștefan și faptul că aceste oști trebuia să se unească lîngă Gherghița pe data de 28 iunie și de aici să pornească împotriva oastei răsculaților, aceștia au hotărît să iasă în întîmpinarea lui Rákóczy nimicind pe rînd oștile intervenționiste încă înainte de a se uni. Ei silesc pe Constantin Șerban să pornească de la București, alături de ei împotriva lui Rákóczy. Constantin Șerban însă părăsește la Gherghița oastea răsculaților fugind cu o serie de boieri la pașa de la Silistra. În aceste condiții, răsculații seimeni și dorobanți proclamă ca domn pe Hrizea, care preia conducerea oastei răsculate și pornește spre Ploiești. La data de 26 iunie, nu departe de Ploiești, în satul Șoplea pe malul Teleajenului, armata lui Rákóczy a fost atacată prin surprindere de răsculați. Atacul violent și viguros al răsculaților a pus într-o situație grea oastea lui Rákóczy și a fost un moment în desfășurarea bătăliei — așa cum ne înfățișează izvoarele — în care părea probabilă victoria răsculaților, deși oastea lui Rákóczy era mai numeroasă și era mai bine organizată. Pînă la urmă însă, oastea răsculaților a suferit o grea înfrîngere. Principala cauză a înfrîngerii a constat în trădarea răsculaților de către elemente boierești alăturate la mișcare. Cronicile interne vorbesc de două momente decisive în desfășurarea bătăliei, cînd boierii trădaseră pe răsculați. În primul rînd este vorba de trădarea comandantului artileriei seimenilor, Buliga aga. Acesta a plasat în așa fel artileria oastei răsculate, care era mai puternică decît cea a lui Rákóczy, încît proiectilele treceau pe deasupra pedestrimii principelui care s-a putut apropia fără vătămare de această artilerie și a capturat tunurile răsculaților. În același timp are loc o trecere directă a unor detașamente conduse de boieri de partea lui Rákóczy. Aceste trădări au dezorganizat sistemul de apărare și ordinea de luptă a răsculaților făcînd posibilă victoria oastei lui Rákóczy. A început un groaznic măcel în rîndurile răsculaților. Forțele reacționare triumfau. La 27 iunie Gheorghe Ștefan se unește cu Rákóczy, peste cîteva zile cei trei domni, Gheorghe Ștefan, Constantin Șerban și Gh. Rákóczy, sărbătoreau în tabăra de lîngă Gherghița victoria obținută.

Deși victoria de lîngă Șoplea a constituit o lovitură puternică dată principalelor forțe militare ale răsculaților, și o dată cu aceasta forței armate a Țării Romînești, totuși rezistența și împotrivirea răsculaților n-a fost cu totul lichidată. Tocmai acest fapt l-a făcut pe Gh. Rákóczy al II-lea să lase la dispoziția lui Constantin Șerban și a boierilor munteni un puternic detașament de ostași (pînă la 3 000 de soldați) pentru a lichida complet rezistența răsculaților. Rezistența locală a răsculaților care se retrăseseră după bătălia de la Șoplea spre București, la sud de București și în bălțile Dunării, avînd un sprijin puternic din partea maselor, a avut în unele momente caracterul unei ridicări generale împo-

[1] *Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores.* vol. III, p. 235.

www.dacoromanica.ro

triva boierimii, a domnului țării și a armatei lui Rákóczy aflată în slujba acestora. Înseși cronicile interne menționează că împotrivirea maselor din Țara Romînească a continuat și după înfrîngerea din 26 iunie 1655. Astfel *Letopisețul Cantacuzinesc* relatează: „Iar ei (răsculații—*n.n.*), ca niște îndrăciți, nu să mai așăza, ci umbla tot turburați. Și să strînsă care de unde era; o dată la București, altă dată la Brăila, ca să vie cu armă asupra domnu-său" [1]. De altfel, despre rezistența seimenilor și a dorobanților după Șoplea vorbește și Miron Costin și alți cronicari. Chiar unul dintre comandanții oastei învingătoare de la Șoplea scria către un nobil din Transilvania la 1 iulie 1655: „Drumul este de temut, nici nu pot umbla sigur din pricina lotrilor" [2]. Rákóczy, în înțelegere cu ceilalți doi voievozi, a fost nevoit să ia unele măsuri militare împotriva răsculaților. Încă în ziua de 2 iulie, un detașament de 5 000 de soldați ai lui Rákóczy, sub comanda lui I. Boros, s-a îndreptat spre București [3], avînd de înfruntat detașamente de călărași și dorobanți în bătălia de lîngă București și de la Daia [4]. Detașamente ale voievodului moldovean și cel al tătarilor sub comanda lui Rustem Mîrza erau și ele în urmărirea răsculaților.

La 9 iulie, Gh. Rákóczy al II-lea și, cu cîteva zile înainte, Gheorghe Ștefan au început retragerea forțelor lor militare din Țara Romînească; Rákóczy, abia reușind să treacă munții, era informat de către Boros despre reizbucnirea mișcării. Acesta scria principelui Transilvaniei la 16 iulie: „ne aduc știri din toate părțile că populația țării din nou se adună" [5]. Mișcarea a reizbucnit și de data aceasta în orașe și s-a răspîndit repede în întreaga țară. Boros arată că acționau în special călărașii, susținuți de seimeni și dorobanți și de către țărani și orășeni, inițiatorii mișcării fiind căpitanii orașelor București, Ploiești, Gherghița și Daia. Acești căpitani, adunați împreună cu comandanții seimenilor și dorobanților rămași în viață după bătălie, au și hotărît ca imediat ce Rákóczy va părăsi țara să pornească la răscoală [6]. Alte centre de rezistență erau la Roșiorii de Vede și Tîrgșor [7], dar în special la Craiova. „Toți aceia care au reușit să scape după bătălie s-au adunat din nou acolo, lîngă Dunăre la sud de Craiova" scria Boros la 16 iulie lui Rákóczy [8]. Frămîntările în sînul populației Țării Romînești, dar în special în rîndurile armatei răsculate, s-au întețit pe la mijlocul lunii iulie 1655 datorită și faptului că Hrizea în aceste zile urma să fie expediat din Tîrgoviște spre Transilvania. Mai ales seimenii și dorobanții nutreau mari speranțe în eventuala eliberare a lui Hrizea. Este semnificativ faptul că chiar în orașul Tîrgoviște, considerat de Constantin Șerban citadela puterii sale,

---

1 *Istoria Țării Romînești*, p. 126–127.
2 A. Veress, *Documente...*, vol. X, p. 226.
3 S. Szilágyi, *A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése*, în *Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria*, vol. XXIV, p. 494.
4 S. Szilágyi, *Okmánytár II. Rákóczy György diplomacziai összeköttetéseihez*, p. 208.
5 Idem, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 416.
6 *Ibidem*, p. 416.
7 *Ibidem*, p. 415.
8 *Ibidem*, p. 416.

 www.dacoromanica.ro

în ziua în care Hrizea sub paza unei escorte puternice a fost scos din închisoare și expediat spre Transilvania, au avut loc vii manifestări de simpatie a populației față de Hrizea. „Cînd a ieșit din curte — scria Boros lui Rákóczy — îl plîngeau oamenii, se plecau înaintea lui și-l sărutau; bine că l-a prins pașa și l-a trimis în mîinile noastre, căci zău că toată țara s-ar fi sculat pe lîngă dînsul și l-ar fi privit ca pe voievodul ei, și ar fi și murit lîngă el" [1]. Cît de gravă era considerată situația din Țara Romînească în aceste zile de către reprezentanții clasei feudale ne-o dovedește elocvent solicitarea unui nou ajutor din partea lui Rákóczy, a unei noi intervenții militare. La 16 iulie 1655 Boros scria în acest sens lui Rákóczy: „Voievodul și boierii mă roagă ca Măria Ta să scrii domnului Acațiu Barcsai, ca acolo sus la Jiu, în munți, să aducă cel puțin 1 000 de oameni și Măria Ta de ai trimite cîteva porunci, care să fie răspîndite printre lotri" [2]. Și Constantin Șerban se adresa la 18 iulie lui Rákóczy pentru ajutor: „Ne-ar plăcea și nouă — scria el — dacă Măria Ta ar da poruncă oaștei de un anumit număr să fie gata la vamele" [3] care treceau dinspre Transilvania spre Țara Romînească.

În Țara Romînească lupta răsculaților continua. La mijlocul lunii iulie, locuitorii din Tîrgul de Floci au opus o puternică rezistență detașamentului tătarilor condus de Rustem Mîrza, care urmărea pe răsculați și jefuia țara. Însuși comandantul detașamentului tătărăsc a fost ucis în luptă [4]. Răscoala a fost sprijinită și de băieși, probabil de la ocnele de sare ale Țării Romînești, împotriva lor fiind trimise detașamente ale boierilor și voievodului [5]. Acest avînt al mișcării a fost vremelnic oprit de clasa dominantă în urma măsurilor luate împotriva răsculaților cît și datorită caracterului local, fărîmițat, al împotrivirilor în această perioadă. Ele au dovedit însă profundele nemulțumiri care mocneau în sînul marii majorități a populației. Tocmai de aceea potolirea mișcării pe la sfîrșitul lunii iulie era numai vremelnică, am spune chiar aparentă. În Țara Romînească circulau diferite știri și zvonuri cu privire la succesele armatei căzăcești. Cei asupriți priveau cu simpatie succesele militare ale cazacilor lui Bogdan Hmelnițki în războiul dus împotriva Poloniei, iar răsculații așteptau armata căzăcească pentru a-și uni forțele împotriva dușmanilor țării. Boros arată într-o scrisoare către Rákóczy că „sosirea cazacilor aici nu se află în secret pentru că... este o săptămînă și jumătate că se vorbește deschis despre ea..." [6]. La începutul lui august sosise chiar o solie căzăcească în Țara Romînească care a fost cu multă simpatie primită de populația țării [7].

---

[1] S. Szilágyi, *Okmánytár II. Rákóczy György diplomacziai összeköttetéseihez*, p. 206; trad. la N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. IV, p. CCLXXII.

[2] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 417.

[3] Idem, *Okmánytar II. Rákóczy György diplomacziai összeköttetéseihez*, p. 210.

[4] *Ibidem*, p. 212.

[5] *Ibidem*, p. 214—216.

[6] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 423.

[7] Cf. L. Demény-Meșcova, *art. cit.*, p. 15.

www.dacoromanica.ro

La 8 august izbucneşte din nou o puternică mişcare în Ţara Romînească şi de data aceasta cu centrul la Bucureşti. La 9 august 1655 Boros înştiinţează pe stăpînul său, Rákóczy: „În mare grabă trebuie să scriu Măriei Tale... aseară ne-au dus ştirea că aproape 300 de călăraşi s-au adunat la Bucureşti dintre lotri, de aceea şi omul voievodului, logofătul Radul aflîndu-se acolo cu 300 de călăraşi şi el abia a reuşit să fugă din faţa lor" [1]. Primele ştiri despre reizbucnirea mişcării la Bucureşti primite de către Boros la Tîrgovişte nu erau încă sigure. În cursul zilei de 9 august, Boros se informa mai amănunţit şi scria lui Rákóczy: „Astăzi au sosit din nou şase oameni de încredere tot din Bucureşti şi eu am fost chemat de voievod şi boieri şi îndată ce am intrat între ei, imediat am recunoscut că sînt cu înfăţişare speriată; ei mi-au spus că din nou ne-a sosit un om al nostru domnule Boros; se zice că s-a înmulţit duşmanul şi sînt vreo cinci sute; dar dumneata să scrii principelui ca şi lui Toma Basa repede" [2]. Dar nici cele relatate de boieri şi voievod nu reprezentau adevărata situaţie la Bucureşti. Boros a luat legătura directă cu cei sosiţi de la Bucureşti care arătau că aici soseau „din toate părţile, de unde zece de unde şase, tot aşa se adunau", numărul răsculaţilor ridicîndu-se după aprecierea acestor martori oculari la circa două mii de oameni. Răscoala izbucnită în Bucureşti la 8 august începea să se răspîndească în ţară fiind activ sprijinită: „Cred, Măria Ta, că populaţia ţării a ştiut aceasta, întrucît ieri, azi noapte şi azi toţi, toţi aleargă (acolo)" [3]. La cererea boierilor şi a voievodului muntean, fiind şi el îngrijorat de reizbucnirea mişcării, Boros se adresa lui Rákóczy cerînd grabnic ajutor militar şi muniţii [4]. În acelaşi timp, Boros se adresa şi lui Toma Basa, comandantul oştilor de graniţă ale lui Rákóczy, să „vină pe drumul Rucărului şi să vină în mare grabă" [5].

Rákóczy, primind scrisoarea lui Boros, s-a adresat unor membri ai consiliului princiar cerînd părerea acestora în privinţa măsurilor ce urmau să fie luate în legătură cu situaţia creată în Ţara Romînească. La 12 august 1655, Ioan Kemény, comandantul suprem al oastei transilvănene şi unul dintre cei mai apropiaţi sfetnici ai lui Rákóczy, a şi trimis la cererea principelui răspunsul său scris în care propunea o serie de măsuri excepţionale în vederea pregătirii pentru o nouă intervenţie în Ţara Romînească. Kemény arată că „este de temut că situaţia se va agrava", fiind îngrijorat de o eventuală răspîndire a mişcării nu numai în Ţara Romînească, ci şi în Moldova, pe care el o considera foarte posibilă dacă nu vor fi luate măsurile necesare pentru înăbuşirea ei. Kemény propunea lui Rákóczy să fie trimisă o solie la cazaci care să ceară lui Bogdan Hmelniţki să nu intervină în sprijinul răsculaţilor, să fie trimisă poruncă comitatelor ca să se pregătească de război; din părţile aflate în vecinătatea Ţării Romîneşti să fie trimise urgent detaşamente în Ţara Romînească pentru a

---

[1] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 427.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, p. 428.
[4] *Ibidem*, p. 427.
[5] *Ibidem*, p. 428—429.

www.dacoromanica.ro

acorda ajutor prompt oastei lui Boros şi voievodului muntean, să se ia toate măsurile necesare în vederea asigurării cu muniţii şi alimente a detaşamentului lui Boros, să fie pregătită armata de mercenari a principelui pentru a putea porni la expediţie în orice moment.

Izvoarele care ne stau la dispoziţie nu ne permit să înfăţişăm un tablou mai detaliat asupra acţiunilor răsculaţilor. Nu cunoaştem încă desfăşurarea evenimentelor în zilele imediat următoare reizbucnirii răscoalei de la Bucureşti. Ştim doar că acţiunile răsculaţilor se desfăşoară în primul rînd în regiunile aflate la sud de oraşul Bucureşti, în jurul Călugărenilor şi în părţile bălţilor Dunării. Aici şi-au îndreptat voievodul Ţării Romîneşti şi Ioan Boros toate forţele lor militare pentru înăbuşirea mişcării. La 16 august 1655 Constantin Şerban se afla în tabără la Călugăreni. În aceeaşi zi ei încearcă să nimicească oastea răsculaţilor printr-o bătălie decisivă, însă nu reuşesc. Răsculaţii sînt sprijiniţi de ţărănime. „Toată ţara şi ţărănimea vor să se ridice împotriva noastră" — scria Boros, din tabăra de la Călugăreni, judelui primar al oraşului Braşov, cerînd şi acestuia ajutor armat [1]. Încercarea lui Boros şi a lui Constantin Şerban de a lichida răscoala printr-o bătălie decisivă nu reuşise. „Aici, în locul în care sîntem — scria Boros lui Rákóczy de lîngă Călugăreni la 16 august —, nu putem să facem nimic întrucît duşmanul scapă din faţa noastră" [2]. După cît se pare, răsculaţii duceau lupte de hărţuială şi, în faţa acestei tactici, Boros şi armata sa rămîneau neputincioase. Boros trimitea detaşamente puternice pînă la Dunăre, dar nici aceştia nu reuşau să pună mîna pe răsculaţi, cum se exprima el, întrucît aceste detaşamente „nu văd nici un duşman" [3]. În schimb Boros este informat că o bună parte dintre dorobanţi s-a retras în regiunile bălţilor Dunării, „dar pe acelea noi nu le putem scoate".

Paralel cu luptele ce se dădeau în jurul Călugărenilor, răsculaţii, într-un număr apreciabil — izvoarele pomenesc de un detaşament de două mii —, opuneau o vie rezistenţă în jurul tîrgului Roşiorii de Vede. Boros informa pe Rákóczy că marele vornic cu un detaşament puternic tocmai în aceste zile ale lui august se afla în urmărirea răsculaţilor care acţionau în jurul tîrgului Roşiorii de Vede [4].

Şi în această perioadă a răscoalei, forţa militară principală care opunea rezistenţă rămîneau dorobanţii şi seimenii. Mai rar sînt amintiţi în izvoare călăraşii; după cît se pare detaşamentele lor nu se angajează în lupta deschisă împotriva voievodului şi a armatei lui Boros. În schimb, cunoaştem că cei mai mulţi din comandanţii lor duceau tratative cu Constantin Şerban pentru a se supune ordinii voievodului. Trebuie arătat, de altfel, că tactica tratativelor era una din metodele folosite de voievod şi boieri pentru a dezbina forţele răsculaţilor. Aceeaşi tactică a fost folosită şi faţă de roşii care, după cît se pare, au reprezentat în general

[1] S. Szilágyi, *Transsylvania et bellum boreo-orientale*, vol. I, p. 430.

[2] Idem, *Okmánytár II. Rákóczy György diplomaczai összeköttetéseihez*, p. 228.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, p. 228–229.

www.dacoromanica.ro

un element mai șovăielnic în timpul întregii mișcări din Țara Romînească. Însuși Rákóczy se folosea de unii boieri pribegi aflați la curtea sa care aveau o anumită influență în rîndurile roșiilor, cum era Preda, pentru a-i determina să nu se ridice împotriva boierilor și a voievodului muntean [1].

În urma incursiunilor făcute de armatele lui Constantin Șerban și ale lui Boros în direcția Călugărenilor și de cele aflate sub comanda marelui vornic în direcția tîrgului Roșiorii de Vede, pentru urmărirea cetelor de răsculați, împotrivirea armată a răsculaților a intrat în faza de declin și o dată cu aceasta și mișcarea din Țara Romînească a fost în ansamblu înăbușită. Dacă la bătălia decisivă de la Șoplea cauza principală a înfrîngerii răsculaților a constat în trădarea unor boieri și a unor comandanți alăturați la mișcare, în faza de după această bătălie una din cauzele principale ale înfrîngerii și lichidării împotrivirii răsculaților a fost fărămițarea locală și izolarea diferitelor cete ale lor. În felul acesta, cetele răsculate au putut fi mai ușor urmărite și lichidate în parte de forțele concentrate ale boierimii, voievodului și a detașamentului condus de Boros și Gaudi. Rînd pe rînd, pînă la sfîrșitul lunii august, principalele cete ale răsculaților au fost lichidate. După această dată izvoarele nu mai pomenesc de împotriviri armate ale răsculaților. Lichidarea seimenilor și dorobanților și în parte a călărașilor a fost înfăptuită de către boieri și voievodul muntean cu ajutorul forțelor militare intervenționiste, dar în special cel al lui Gh. Rákóczy al II-lea. O dată cu aceasta clasa dominantă a dat o puternică lovitură și luptei antiotomane a țărilor romîne. A fost în fond lichidată acea forță militară în Țara Romînească care era capabilă să opună rezistență armată față de turci. A fost dată o lovitură puternică însăși forței armate a sistemului de alianță care se închega între cele trei țări romîne. Gh. Rákóczy al II-lea, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban acționînd în interesul îngust de clasă al boierimii și al nobilimii mari, orbiți de dușmănia de clasă față de puternica mișcare populară, au diminuat însăși temelia acelei mișcări antiotomane care se va declanșa în țările romîne în anii ce au urmat răscoalei și în fruntea căreia se vor situa domnii celor trei țări. Iar atunci cînd unii dintre ei își vor da seama că fără participarea maselor populare purtarea cu succes a luptei antiotomane era imposibilă, era deja prea tîrziu.

Din cele spuse, se desprind cîteva concluzii cu privire la caracterul mișcării populare din 1655 în Țara Romînească. În primul rînd, apare foarte clar caracterul larg și complex al mișcării din punct de vedere al forțelor ei motrice. Nu este deci vorba nici de lupta dintre diferitele facțiuni boierești, care s-ar fi folosit de „mișcarea mercenarilor", și nici de o mișcare restrînsă a oastei, a „pretorienilor de pe lîngă domnie", ci de o largă mișcare populară. Răscoala a izbucnit într-adevăr în sînul armatei, dar ea a fost larg sprijinită de țărănimea dependentă și liberă,

---

[1] S. Szilágyi, *Okmánytár II, Rákóczy György diplomacziai osszeköttetéseihez,* p. 230.

www.dacoromanica.ro

de orășenime și băieși, ceea ce de fapt a asigurat și succesele ei, lunga ei durată și capacitatea de rezistență îndelungată și puternică a răsculaților față de forțele concentrate ale clasei dominante din cele trei țări romîne, sprijinite de Poartă.

Cercetarea listelor de închinări va putea desigur aduce multe aspecte noi cu privire la participanții la răscoală, dar această analiză nu o putem face în articolul de față [1]. Deși mișcarea din 1655 în Țara Romînească nu poate fi considerată drept o mișcare țărănească medievală, avînd o serie de trăsături deosebite față de răscoalele țărănești, totuși trăsătura dominantă a ei, pe lîngă unele elemente de ordin politic-statal, o constituie caracterul său social. Mișcarea din 1655 este în primul rînd o manifestare foarte puternică și violentă a luptei de clasă. Ea a fost îndreptată în primul rînd împotriva boierimii, a exploatării bisericești, a elementelor bogate și exploatatoare de la orașe și împotriva domnului. Este interesant pentru acest aspect antifeudal al mișcării felul cum argumenta curtea princiară a Transilvaniei, prin opera polemică a lui Basirius, necesitatea intervenției armate în Țara Romînească: „*Bellum vero Transalpinum quod attinet, bellum istud revera fuit sociale* ac proinde iustum simul ac honorificum; socios enim et juvemus, non tantum ipsa fides et religio pactorum jubet, sed etiam ipsum jus naturae, quae cognationem quandam inter homines constituit ... Attamen id ipsum bellum Transalpinum etiam cum consensu regni in partialibus comitiis Alba Juliae habitis susceptum fuit, eo quod dirigeretur *contra rebelles legitimum dominum suum vi et armis excutere molientes*, quod etiam excusso partes regni nostri Transylvaniae ipsi Transalpinae finitimae in manifesto *invasionis atque devastationis fuissent periculo*; *etenim Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet*" (subl. noastră — *L.D.*) [2].

Este interesant de notat că unele izvoare, în special externe, vorbesc despre mișcarea din Țara Romînească ca despre o răscoală a „popoli" [3], „popoli et li soldati" [4], iar în alte izvoare se vorbește de „popoli rebelli" [5] sau „Landvolk" [6].

Mișcarea din Țara Romînească a avut, în același timp, după cum s-a văzut în cele spuse mai sus, un pronunțat caracter antiotoman. Poarta

---

[1] Se știe că una din condițiile tratatului încheiat dintre Gh. Rákóczy II și Constantin Șerban prevedea obligativitatea voievodului muntean de a supune pe toți participanții la răscoală rămași în viață după bătălia de la Șoplea să depună jurămînt de credință principelui Transilvaniei. La depunerea jurămîntului au fost obligate în primul rînd diferitele corpuri militare. Jurămîntul sau închinarea se făcea în fața reprezentantului comandantului lui Rákóczy aflat în Țara Romînească și se alcătuia o listă cu numele tuturor care se închinau sau depuneau jurămîntul. Listele acestea se trimiteau lui Rákóczy. În mare parte ele au fost publicate — cf. Thallóczy Lajos, *II. Rákóczy György és a szemények*, în „Századok" 1892, p. 449—456; N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. IV, p. 35 și urm.

[2] L. Kropf, *Basire védirata. Válasz az „Innocentia Transylvaniae" czimü röpiratra*, „Történelmi Tár", 1888, p. 520 521.

[3] Cf. raportul lui Battista Nani către dogele Veneției în Hurmuzaki, *Documente*, vol. IX, partea I, p. 64.

[4] *Ibidem*, p. 62.

[5] *Ibidem*, p. 65.

[6] *Historische Anmerkungen* în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, v. VI, p. 57.

www.dacoromanica.ro

a depus toate eforturile pentru înăbușirea răscoalei, jucînd un rol important în organizarea intervenției militare. În legătură cu aceasta, este interesant răspunsul pe care l-a dat Basirius în scrisoarea sa polemică, la acuzările adversarilor politici ai lui Rákóczy: „Quod enim sine consensu Portae bellum Transalpinum gestum fuisse asserunt, hujus affectate calumniae falsitatem palpabilem evincunt auxiliares Satrapae sive Bashae Silistriensis ad bellum istud facilius conficiendum praeparatae et quatriduo post victoriam ad nos adductae... Quid quod idem Basha Silistriensis ducem conspiratorum ipsum Herizam ad se transfugam in manus nostras tunc victrices tradidit ipsum, imo etiam ad belli huiusce societatem Rusti Merza cum copiis a M. Chamo Tartarorum nobis suppeditatis ad nos (sed etiam demum triduo post victoriam nostram) adventavit pro suppetiis; nec mirum, si tam Tartari quam Turcae ad bellum hoc Transalpinum nobiscum concurrebant, siquidem bellum istud, utpote in socii defensionem fundatum fuit in tenore articuli VII^{mi} Athname nobis anno 1649 concessi" [1].

Este cît se poate de elocventă împletirea răscoalei împotriva boierimii, a bisericii și a domnului, în general, împotriva exploatatorilor, cu lupta antiotomană, ambele aspecte constituind două laturi indisolubil legate una de alta ale acestei mișcări populare.

О ХАРАКТЕРЕ ВОССТАНИЯ 1655 г. В ВАЛАХИИ

РЕЗЮМЕ

Народное движение 1655 г. в Валахии было сравнительно мало изучено. Работы историков А. Д. Ксенопола, Н. Беженару, И. Миня и особенно Н. Йорги содействовали выяснению некоторых сторон политической истории восстания. Но из-за своих идеалистических взглядов и классовой позиции эти историки в общем односторонне представляли восстание, не исследуя его глубоко социальный характер. Лишь в годы народно-демократической революции были достигнуты более значительные успехи в изучении этого вопроса.

Автор настоящего исследования после краткого историографического обзора рассматривает общие и непосредственные причины этого крупного восстания, вспыхнувшего во второй половине февраля 1655 г. в войске Валахии. В статье подробно исследуется, главным образом на основании трансильванских источников, размах движения, его антифеодальный и антитурецкий характер. Автор указывает, что хотя восстание и началось в армии, главным образом в рядах сейменов (наемных пеших солдат) и в частях доробанцев, оно вызвало широкий отклик в народных массах. Он с полной достоверностью устанавливает, что в движении принимали широкое участие свободное и независимое крестьянство, горожане, некоторые слои мелкого боярства. Доказывается, что восстание было направлено против бояр, господаря и церкви. Автор использует ряд новых убедительных источников, относящихся к изгнанию

[1] L. Kropf, *art. cit.*, p. 521.

www.dacoromanica.ro

бояр, к упорной борьбе с эксплуатацией, осуществляемой боярами, монастырями и богатыми городскими купцами. Первый раз в историографии ставится вопрос об антитурецком характере восстания 1655 г. в Валахии. Указывается, что повстанцы отказались платить харач и изгоняли сборщиков податей. Во время восстания происходили бурные выступления, направленные против представителей Турции в Валахии. В связи с антитурецким характером восстания ставится и вопрос об отношениях восставших сейменов с запорожскими казаками Богдана Хмельницкого, недавно исследованный в румынской историографии. Союз, предложенный восставшими сейменами Богдану Хмельницкому, усиливал антитурецкий характер движения.

Автор приводит новые сведения о размахе и ходе восстания. В этом отношении характерен тот факт, что для подавления движения были мобилизованы крупные военные силы трансильванского князя, молдавского воеводы, паши из Силистры, а также паши из Тимишоары. Восстание могло быть подавлено лишь благодаря мощному военному вмешательству. Автор указывает, что хотя в решительном сражении при Шопле (26 июня 1655 г.) между повстанцами и тридцатитысячным войском князя Г. Ракоци II главная военная сила восстания была сломлена, сопротивление повстанцев, однако, продолжалось и в течение июля и августа, когда происходили новые выступления в различных областях страны.

Лишь к концу 1655 г. движение было подавлено классом феодалов при помощи поддержки, оказанной им извне.

Исследование этого крупного народного движения опровергает также ложное положение буржуазной историографии о так называемом патриархальном характере феодальных общественных отношений в Молдове и Валахии и о том, что в период феодализма в этих государствах будто бы не существовало классовой борьбы.

LE CARACTÈRE DE LA RÉVOLTE VALAQUE DE 1655

RÉSUMÉ

La révolte populaire dont la Valachie fut le théâtre en 1655 a été assez peu étudiée jusqu'ici. Des historiens tels que A. D. Xenopol, N. Bejenaru, I. Minea et surtout N. Iorga se sont attachés à élucider certains aspects politiques de la révolte, mais, du fait de leur conception idéaliste et de leur position de classe, les travaux de ces historiens donnent, dans l'ensemble, une vue unilatérale du soulèvement, sans en analyser le caractère profondément social. Ce n'est que sous le régime de démocratie populaire que les recherches consacrées à ce mouvement révolutionnaire ont réalisé de sérieux progrès.

Après un bref exposé historiographique, l'auteur examine les causes générales et immédiates du soulèvement de vastes proportions qui éclata en février 1655 dans les rangs de l'armée valaque. Se fondant notamment sur des sources transylvaines, il met en lumière l'ampleur de l'insurrection et son caractère à la fois antiféodal et anti-ottoman. Partie de l'armée, notamment des rangs des *seimeni* (corps de mercenaires formant la garde princière) et de l'infanterie, la révolte eut un retentissement considérable dans les masses populaires et bénéficia du concours d'une grande partie de la paysannerie libre et de la population urbaine, ainsi que d'un certain nombre de petits boïards. La révolte était dirigée contre la caste des boïards, le voïvode et l'Eglise, comme le prouvent de façon concluante une série de sources inédites relatives aux actions violentes

www.dacoromanica.ro

entreprises pour l'expulsion des boïards et à la lutte acerbe des révoltés contre l'exploitation exercée par les boïards, le clergé et les riches commerçants des villes. L'auteur est le premier de nos historiographes à mettre en évidence le caractère anti-ottoman du soulèvement de 1655. Les révoltés refusent de payer le tribut perçu par la Porte et pourchassent les collecteurs d'impôts. On signale même au cours de la révolte des actes de violence contre les représentants de l'Empire ottoman en Valachie. C'est également sous cet aspect anti-ottoman du mouvement qu'est examiné le problème des relations entre les *seimeni* révoltés et les Cosaques Zaporogues de Bodhan Khmielnitsky, récemment étudiées par l'historiographie roumaine. L'alliance préconisée par les *seimeni* rebelles avec Bodhan Khmielnitsky met en pleine lumière l'aspect anti-ottoman du mouvement.

De nouveaux témoignages illustrent l'ampleur et le développement de la révolte. Il est particulièrement intéressant de signaler à cet égard que, pour venir à bout du mouvement, des forces militaires considérables furent mobilisées par le prince de Transylvanie, le voïvode de Moldavie, les pachas de Silistra et de Timişoara, et que la révolte ne fut étouffée qu'au prix d'une intervention militaire de grande envergure. La bataille décisive entre les révoltés et les 30 000 hommes du prince Gh. Rákóczi II fut livrée le 26 juin 1655 à Şoplea. Malgré la défaite infligée aux insurgés, ceux-ci continuèrent leur résistance au cours des mois de juillet et d'août, et de nouvelles émeutes se produisirent dans différentes régions du pays.

Ce n'est qu'à la fin de 1655 que le mouvement put être étouffé par les forces conjuguées intérieures et extérieures, de la classe féodale.

L'étude de ce vaste mouvement populaire infirme une fois de plus la thèse fallacieuse de l'historiographie bourgeoise touchant le caractère soi-disant patriarcal des relations sociales féodales en Moldavie et en Valachie et l'inexistence d'une lutte de classe dans ces pays, à l'époque féodale.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

NOTE ŞI COMUNICĂRI

DURATA EXCESIVĂ A ZILEI DE MUNCĂ ÎN INDUSTRIA ROMÎNIEI ÎNTRE ANII 1934—1940

DE

I. PUIA

În perioada dintre cele două războaie mondiale, datorită crizei generale a capitalismului cînd toate contradicţiile acestuia s-au ascuţit şi agravat tot mai puternic, dezvoltarea anarhică şi unilaterală a economiei Romîniei s-a accentuat din ce în ce mai mult. Criza economică de supraproducţie din 1929—1933 care a cuprins întreaga economie naţională, slaba dezvoltare a industriei în perioada istorică următoare, dezvoltarea uniunilor monopoliste în condiţiile menţinerii unor rămăşiţe de exploatare semifeudale în agricultură ilustrează înăsprirea contradicţiilor orînduirii burghezo-moşiereşti din Romînia.

Dar cu tot caracterul ei înapoiat economia Romîniei era o economie a stadiului imperialist al capitalismului în care procesul concentrării şi centralizării capitalurilor, procesul concentrării producţiei s-au desfăşurat ca procese legice. Goana claselor exploatatoare după cît mai multă plusvaloare, goană facilitată de către însuşi statul burghezo-moşieresc prin nenumăratele sale măsuri*, a impulsionat procesul de concentrare şi centralizare a capitalurilor, de concentrare a producţiei şi, pe această bază, a dus la dezvoltarea monopolurilor şi la creşterea puterii lor.

După criza economică din 1929—1933 pînă la al doilea război mondial, principalul în dezvoltarea industrială a ţării — aşa cum arăta „Lupta de clasă" — „consta nu în progresul industrial absolut ci în deplasarea dezvoltării în direcţia industriei de armament şi în general a celei legate

* Scutirile şi reducerile de impozite şi taxe vamale acordate unor întreprinderi industriale, protecţionismul vamal şi acordarea de credite avantajoase, decretul din iulie 1936 pentru înfiinţarea de întreprinderi pentru produse nefabricate în ţară, legea din mai 1937 pentru reglementarea şi controlul cartelurilor sînt numai cîteva din măsurile luate de stat în această perioadă în vederea consolidării marilor întreprinderi capitaliste.

www.dacoromanica.ro

de furniturile de război..." [1]. Demascînd faptul că un rol de prim ordin în pregătirea războiului l-au avut vîrfurile oligarhiei financiare și subliniind că pericolul de război trebuie arătat necontenit și în toate manifestările sale, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej scria în 1933 : „...uneltirile războiului se fac nu numai la Paris ci și la București, iar între urzitorii războiului nu sînt numai industriașii Detterding, Schneider, Loucher etc. ci și domnii Auschnit, Mociornița, Lemaître etc." [2].

Finanțarea industriei de război s-a realizat prin mărirea bugetului statului, prin alocarea unei tot mai mari părți din venitul național, prin împrumuturile de înzestrare și prin diverse alte impuneri. Toate acestea au însemnat jefuirea și exploatarea sălbatică a maselor populare, aruncarea tuturor cheltuielilor de război pe seama oamenilor muncii. Banca Națională a Romîniei a fost principalul pivot de sprijinire financiară a statului. Dările de seamă ale B.N.R., care nu erau publicate oficial, sînt documente care dovedesc din plin complicitatea acestei instituții cu reprezentanții regimului burghezo-moșieresc. Astfel, în darea de seamă a B.N.R. pe 1941 se afirma: „clipa mult așteptată... (dezlănțuirea războiului antisovietic — *n.n.*) a sunat în acel moment... și trecerea de la economia de pace la cea de război s-a făcut grabnic datorită *măsurilor de pregătire luate din vreme* de guvern și de către Banca Națională" [3].

Ca urmare a unei asemenea politici financiare a crescut producția industrială în industria metalurgică, textilă, extractivă și chimică, ramuri legate de necesitățile producției de armament și echipament militar. În cadrul acestor ramuri atenția statului burghezo-moșieresc s-a îndreptat mai ales spre industria metalurgică, care treptat a devenit nemijlocit ramura legată de producția în vederea războiului. Dacă la Societatea de Credit Industrial ponderea finanțării industriei metalurgice era în anii 1924—1932 între 20—25% din totalul creditelor acordate, în anul 1941 aceasta reprezenta 47% din creditele furnizate industriei [4].

Încă cu mult înainte de război, în afară de „Arsenalul Armatei" (București), „Arsenalul naval" (Galați), uzinele „Copșa Mică și Cugir", produceau armament toate întreprinderile metalurgice mai importante. Uzinele „Malaxa", grupul „Titan-Nadrag-Calan", uzinele „Astra" și I.A.R. din Brașov , S.E.T. din București fabricau — satisfăcînd comenzile statului — material rulant, care de luptă, tunuri și alte arme automate. Concernul „Reșița" a devenit principala bază a industriei de armament. De altfel, într-una din adresele trimise de U.D.R. primului ministru, în cursul anului 1936, se arăta : „U.D.R. este gata să execute pentru M.A.N. orice comenzi de munițiuni de la calibrul de 37 mm pînă la calibrul de 150 mm sau mai mare... U.D.R. a expus Ministerului Armamentului acest punct de vedere încă în cursul anului 1935 cînd a solicitat o mai mare comandă de munițiuni, socotind o astfel de comandă ca unica solu-

[1] „Lupta de clasă", august, 1938, p. 37.

[2] „Buletinul Comitetului de acțiune contra războiului", nr. 6 din 4 februarie 1933.

[3] Arhiva Băncii Naționale a Romîniei, Dosar nr. 25/1942 (Darea de seamă pe 1941 prezentată adunării generale).

[4] „Probleme economice", nr. 5, 1962, p. 99.

www.dacoromanica.ro

ţiune ce ar permite uzinelor noastre o pregătire temeinică pentru ciclul complet de fabricaţie : material de artilerie şi muniţiuni" [1]. La rîndul lui marele industriaş N. Malaxa, asigurînd guvernul de concursul uzinelor proprii pentru producţia de muniţiuni, spunea: „Uzinele Malaxa ... acceptă să construiască staţiunea de încărcare de proectile şi de focoase..." [2]. În anul 1936 Ministerul Armamentului indica societăţii R.I.M.M.A. (care cuprindea şi uzinele statului de la Hunedoara)... „să concureze la fabricarea de proiectile..." [3], iar fabricilor „Lemaître" şi „Wolff" să producă unele părţi pentru asamblarea proiectilelor [4].

Sub influenţa pregătirilor de război cît şi a unor măsuri protecţioniste s-a dezvoltat şi industria textilă. Marile întreprinderi din această ramură lucrau — sublinia „Lupta de clasă" — pentru comenzile de echipament şi furnituri militare făcute de statul burghezo-moşieresc [5].

Ramurile industriei care produceau pentru consumul populaţiei au bătut pasul pe loc, iar în unele ramuri producţia a scăzut. Industria alimentară, cea mai importantă ramură în perioadele anterioare, acum se afla în declin. Întreprinderile aparţinînd acestei ramuri lucrau numai cu o parte restrînsă din capacitatea lor de producţie.

Din cele spuse mai sus reiese că sporirea producţiei de război, crearea industriei de armament şi echipament militar s-a făcut pe seama reducerii simţitoare a producţiei bunurilor de consum şi în primul rînd a unei ramuri atît de importante pentru traiul oamenilor muncii, cum e industria alimentară. Aceasta a determinat o puternică reducere a consumului maselor populare, o înrăutăţire tot mai accentuată a condiţiilor lor de trai.

Strîns legat de dezvoltarea industriei de război, o trăsătură caracteristică a economiei Romîniei era „...concentrarea colosală a industriei, dezvoltarea monopolurilor, creşterea colosală a capitalului monopolist... şi acapararea de către el a tuturor ramurilor fundamentale şi a posturilor de comandă în economia naţională şi în stat..." [6].

Concentrarea şi centralizarea tot mai puternică a capitalurilor în perioada premergătoare celui de al doilea război mondial este dovedită de către înseşi datele statistice burgheze. Pînă în anul 1939 capitalul societăţilor anonime pe acţiuni a crescut cu aproximativ 116,2% faţă de 1928 [7]. Mult mai rapidă a fost însă creşterea capitalului tuturor societăţilor industriale mai mari. Comparativ cu anul 1928, pînă în 1939 capitalul social al acestora a crescut de la 46,1 miliarde lei la 86,9 miliarde lei, procentual creşterea fiind de 188,5% [8]. Concentrarea

---

1 Arhivele statului Bucureşti, Dep. Pantelimon, dosar nr. 15/1936 (nepaginat).

2 *Ibidem.*

3 *Ibidem.*

4 *Ibidem.*

5 „Lupta de clasă", 1938, p. 24—25.

6 *Ibidem*, p. 40.

7 Indicele este calculat pe baza datelor din „Statistica Societăţilor Anonime din Romînia", vol. XXII, 1940, Bucureşti, 1942, p. 2—3.

8 *Ibidem*, p. 56—57.

www.dacoromanica.ro

şi centralizarea capitalurilor a favorizat, în acelaşi timp, concentrarea producţiei. În această perioadă s-au dezvoltat unele întreprinderi într-o asemenea proporţie încît furnizau majoritatea producţiei din ramura respectivă. Astfel, în industria petrolieră numai 5 mari societăţi dădeau în anul 1935 peste 70% din întreaga producţie de ţiţei. Cele două mari uzine din industria metalurgică — Reşiţa şi Călan — produceau cea mai mare cantitate de fontă şi oţel din producţia ţării şi aproximativ 70% din producţia laminatelor. Producţia de aur, în anii premergători războiului, era dată într-o proporţie de peste 60% de puternicul concern „Mica”[1].

Dezvoltarea industriei capitaliste însoţită de procesul concentrării şi centralizării capitalurilor a dus atît la creşterea numerică a clasei muncitoare, cît şi la concentrarea acesteia în întreprinderi capitaliste mari. În anul 1929. în industria mare prelucrătoare, potrivit „Anuarului Statistic al Romîniei 1939—1940”, ale cărui date sînt doar orientative, existau 176 879 muncitori, în anul 1935 numărul acestora crescuse la 206 100, pentru ca în anul 1938 să ajungă la 255 336 muncitori [2].

Creşterea numerică a muncitorilor a fost însoţită de concentrarea acestora în mari întreprinderi capitaliste. În 1928, în industria prelucrătoare, reveneau în medie aproximativ 61 muncitori pe întreprindere, iar în 1939 media crescuse la aproximativ 84 muncitori pe întreprindere [3].

Acest proces de creştere numerică şi de concentrare a muncitorilor în întreprinderi capitaliste mari s-a desfăşurat în condiţiile intensificării exploatării clasei muncitoare şi a înrăutăţirii continue a nivelului ei de trai, ceea ce a adîncit şi mai mult contradicţiile dintre clasa muncitoare şi exploatatori.

În perioada de după criza economică din 1929—1933 burghezia şi moşierimea, speriate de amploarea eroicelor lupte ale ceferiştilor şi petroliştilor din ianuarie-februarie 1933, au luat noi măsuri pentru intensificarea teroarei împotriva maselor muncitoare.

Exploatarea clasei muncitoare s-a agravat în această perioadă, deoarece oligarhia financiară din Romînia se orienta categoric spre fascism[4], iar pe plan extern, spre alianţă cu Germania hitleristă în vederea dezlănţuirii războiului antisovietic. Vîrfurile oligarhiei financiare — îndeosebi marii industriaşi interesaţi în dezvoltarea producţiei de război care le aducea profituri mari — impuneau statului „raporturi economice mai strînse cu Germania”, în care vedeau „...posibilităţile de dezvoltare normală ale economiei romîneşti” [5]. Această politică n-a apărut întîmplător, ci, aşa cum explicau chiar unii reprezentanţi ai oligarhiei financiare:

---

[1] „Industrie şi comerţ”, 15 aprilie 1940, p. 14.

[2] „Anuarul Statistic al Romîniei, 1939—1940”, Bucureşti, 1940, p. 478—479.

[3] Pentru anul 1928 media a fost calculată pe baza datelor prezentate de N. N. Constantinescu şi T. Paul în „Analele institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 3/1962, iar pentru anul 1939 prin prelurarea datelor din „Indicatorul industriei romîneşti 1939 1940” din „Revista de statistică“ nr. 4/1963.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 378.

[5] Arhivele statului Bucureşti, Dep. Pantelimon, Fond. „Malaxa”, Dosar nr. 27/1936 (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

„Problema capitală care domină totul este lupta împotriva bolşevismului"[1], iar Romînia trebuia să constituie „o barieră împotriva comunismului..."[2].

Starea de asediu şi teroarea asupra maselor muncitoare ca metode de guvernare a ţării s-au intensificat în perioada premergătoare războiului[3]. Un manifest din 1935 al P.C.R., demascînd politica teroristă dezlănţuită asupra maselor muncitoare, scria că: „...printr-o serie de legi şi măsuri, guvernul liberal pregăteşte drumul dictaturii fasciste şi al războiului, drum de exploatare, de terorizare a maselor din întreaga ţară..."[4]. În asemenea condiţii, regimul de muncă din Romînia s-a înăsprit continuu.

Unul din factorii importanţi prin care continua să se agraveze situaţia clasei muncitoare a fost durata excesivă a zilei de muncă din industrie. Burghezia, folosind teroarea, presiunea şomajului, concedierile masive, a impus muncitorilor o zi de muncă extrem de lungă. De aceea, în întreaga perioadă dintre cele două războaie mondiale, printre revendicările clasei muncitoare în lupta ei împotriva capitaliştilor, respectarea zilei de muncă de 8 ore a fost mereu prezentă.

Se ştie că în anul 1920 Romînia a semnat convenţia privind stabilirea zilei de muncă de 8 ore în stabilimentele industriale, convenţie încheiată la Washington în 1919 cu ocazia unei conferinţe internaţionale a muncii. Totuşi, pînă în anul 1928 guvernele burghezo-moşiereşti nu au adoptat nici o măsură pentru consacrarea zilei de muncă de 8 ore. Prin „Legea ocrotirii muncii minorilor şi a femeilor şi durata muncii", adoptată în aprilie 1928, în articolul 34 se arăta: „În întreprinderile industriale de orice natură... durata normală de muncă efectivă, scăzîndu-se timpul de repaos, se stabileşte la 8 ore pe zi sau 48 ore săptămînal"[5]. Dar cu toate că s-a adoptat oficial această lege, în anii următori muncitorii au continuat luptele lor pentru ziua de muncă de 8 ore, deoarece capitaliştii, în goană după cît mai multă plusvaloare absolută, impuneau o zi de lucru mult mai lungă. Articolul 37 şi capitolul II al legii cuprindeau o serie de dispoziţii din care rezultă posibilitatea folosirii unei zile de muncă mai mare de 8 ore. În acest sens se arăta că „... limita zilei de 8 ore poate fi depăşită... cu condiţia ca limita săptămînală a orelor de lucru să fie respectată şi limita zilei să nu treacă de 10 ore"[6]. Prin modificarea adusă legii în 1932 limita celor 10 ore a fost redusă la 9. Nerespectarea de către capitalişti a legii cu privire la durata zilei de muncă era asi-

[1] Arhivele statului Bucureşti, Dep. Pantelimon, Fond. „Malaxa". Dosar nr. 27 1936. (nepaginat).

[2] *Ibidem.*

[3] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia 1934 1937*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 209.

[4] Gh. Surpat, *Pauperizarea clasei muncitoare din Romînia burghezo-moşierească*, Ed. ştiinţifică, 1962, p. 203.

[5] „Monitorul Oficial" din 13 aprilie 1928. Cu privire la durata muncii în întreprinderile comerciale, „Indicatorul muncii" din 1938 arăta că nu exista un regim legal pentru ziua de muncă; „momentul punerii în aplicare este lăsat la dispoziţia Ministerului Muncii" („Indicatorul muncii", febr. 1938, p. 72). În agricultură „durata muncii — scria publicaţia amintită va fi întotdeauna limitată la timpul ce se scurge între răsăritul şi apusul soarelui" (*Ibidem*, p. 91—92).

[6] *Codul muncii*, 1940, p. 69.

www.dacoromanica.ro

gurată deci de sprijinul statului burghezo-moşieresc. De aceea legii duratei muncii i s-au adus modificări în decembrie 1932, august 1938 şi octombrie 1939. Guvernul autoriza Ministerul Muncii să poată aproba „Ca întreprinderile industriale şi de transport, care au de executat comenzi în legătură cu înzestrarea armatei şi apărarea naţională, să poată lucra un număr de ore suplimentare mai mare"[1] decît cel prevăzut de art. 34 din „Legea pentru ocrotirea muncii minorilor şi femeilor şi durata muncii" din anul 1928 şi art. 1 al legii din 11 octombrie 1932 care aducea o serie de modificări legii anterioare. Această lege prevedea că, în întreprinderile care produceau pentru armată, prelungirea zilei de muncă peste 8 ore putea să aibă loc deocamdată pe mai mult de 3 luni în cursul unui an.

Într-adevăr, burghezia şi apologeţii ei făceau toate sforţările, opunîndu-se introducerii zilei de muncă de 8 ore. Declarîndu-se împotriva aderării guvernului romîn la convenţia internaţională pentru reglementarea problemelor de muncă, apologetul burgheziei şi duşman al clasei muncitoare Ştefan Zeletin spunea: „Cu 8 ore de muncă nu s-a ridicat nici o ţară civilizată"[2]. Acesta susţinea necesitatea unei zile de muncă prelungite nu pentru „a ridica" ţara la civilizaţie, ci pentru a asigura profituri cît mai mari capitaliştilor. „De un regim de 8 ore nu poate fi vorba — scria acelaşi apologet al burgheziei — dacă ţara noastră nu vrea să se sinucidă" şi că „ţara care ar admite o asemenea absurditate — şi Romînia o comite — se osîndeşte la o veşnică înapoiere şi sărăcie"[3].

Marii industriaşi se ridicau deschis împotriva zilei de muncă de 8 ore. Preşedintele U.G.I.R. arăta că regimul de muncă trebuie să fie lăsat la „înţelegerea" fiecărui capitalist în parte. Adresîndu-se, în anul 1934, Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Asigurărilor Sociale, preşedintele UGIR spunea: „Atît legile existente cît şi situaţia de fapt... cer ca în interesul bunului mers al industriei, fiecare întreprindere să-şi păstreze întreaga libertate de a proceda în această privinţă (respectarea sau nerespectarea zilei de 8 ore de muncă — n.n.) conform intereselor ei"[4].

Iată şi protestul categoric al marilor industriaşi, stăpînii industriei carbonifere, împotriva reducerii zilei de muncă din minele de cărbuni: „... ne pronunţăm în modul cel mai hotărît — scriau aceştia într-o adresă trimisă ministrului Muncii, în anul 1935 — contra ideii ca ţara noastră să adere la convenţia internaţională prin care să se reducă durata muncii în minele de cărbuni..." şi „...exprimăm speranţa că guvernul nostru se va călăuzi de considerentele exprimate de noi şi va avea grijă de interesele economice naţionale, în primul rînd"[5].

---

[1] „Monitorul Oficial", din 19 octombrie 1939.

[2] Ştefan Zeletin, *Politica muncii*, în „Dreptatea socială" nr. 20 din 15 noiembrie 1923, p. 462.

[3] *Ibidem.*

[4] Arhivele statului Bucureşti, Dep. Pantelimon, Fond. U.G.I.R., Dosar nr. 31/52, 1934 (nepaginat).

[5] *Ibidem*, Dosar nr. 11/54, 1935 (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

Aceste interese economice „naționale" însemnau de fapt a adînci, prin orice metode, exploatarea clasei muncitoare, de a stoarce cît mai multă plusvaloare destinată consolidării economice și politice a burgheziei.

Pregătirile de război au afectat direct durata zilei de muncă și în general regimul de muncă. După criza economică din 1929 — 1933, în întreprinderile capitaliste, durata zilei de muncă s-a menținut între 10 pînă la 12 și chiar mai multe ore.

Durata zilei de muncă, în principalele ramuri ale industriei, era în anul 1938 următoarea[1]:

Ramuri industriale	Numărul orelor de muncă pa zi
Industria de panificație	14 — 18
„ forestieră	12 — 16
„ textilă	10 — 16
„ extractivă	10 — 16
„ metalurgică	10 — 14

Așadar, ziua de muncă de 8 ore nu se aplica în niciuna din ramurile industriei. Cît privește limita minimă a zilei de muncă se remarcă faptul că ea era de 10 ore în industriile metalurgică, extractivă și textilă. În schimb în industriile forestieră și alimentară, care cuprindeau întreprinderi mai mici, cu un număr relativ redus de muncitori, era impusă o zi de muncă excesiv de lungă.

Ziua de muncă varia însă nu numai de la o ramură la alta, ci și de la un grup de întreprinderi la altul. În unele întreprinderi ziua de muncă era de 8 ore, în altele de 10 și 12 ore. Dar chiar la aceeași întreprindere în unele perioade se lucra 8 ore pe zi, în altele 10 sau 12 ore. Variația mărimii zilei de muncă reflecta raportul de forțe în lupta dintre muncitori și capitaliști.

În cel mai mare centru carbonifer al țării — Valea Jiului — în condiții deosebit de grele, minerii munceau în medie cîte 12 — 13 ore pe zi[2].

Nerespectarea zilei de muncă de 8 ore era recunoscută pînă și de cei mai autorizați în această problemă, și anume de reprezentanții inspectoratelor de muncă. În majoritatea rapoartelor întocmite cu ocazia vizitelor făcute întreprinderilor industriale se consemnează durata de peste 8 ore a zilei de muncă.

Astfel, pentru cel mai mare centru industrial al țării — București — inspectoratul muncii arăta, în 1938, că: „În industriile din București durata normală de muncă era de 10 — 12 ore chiar în întreprinderile mari"[3]. Astfel, în industria morăritului, 4 întreprinderi din cele 6 inspectate lucrau în două echipe a 12 ore; în industria cauciucului se lucra

[1] Gh. Surpat, *op. cit.*, p. 155.
[2] „Buletinul muncii" vol. III, 1939, p. 650.
[3] „Inspecția muncii", 1938, p. 28.

www.dacoromanica.ro

normal 12 ore; în industria textilă 10 — 12 ore; în boiangerii şi curăţătorii chimice 12 — 16 ore; în metalurgie 10 — 12 ore etc.[1]

În întreprinderile din Galaţi, alt centru industrial al ţării, „...lucrătorii muncesc cîte 10 — 12 ore pe zi" fără a mai vorbi că „...munca se efectuează în condiţiuni cu totul neigienice dăunînd astfel sănătăţii acestei categorii de oamenii nenorociţi..."[2]. „Peste legile în vigoare — se semnala în presa locală — patronii marilor industrii crează noi legi şi noi regulamente"[3].

Din ancheta făcută în municipiul Cluj, în anii 1937 — cu privire la durata muncii în întreprinderile industriale, care cuprindeau aproximativ 30 000 de muncitori — reiese că lucrau peste 48 ore săptămînal aproape un sfert din numărul muncitorilor calificaţii şi aproximativ 13% din numărul celor necalificaţi[4]. Orele suplimentare — arată ancheta amintită — „...nu numai că nu sînt plătite cu plusurile fixate de lege, dar în majoritatea cazurilor nu sînt plătite de fel"[5]. Pentru 85% din numărul muncitorilor calificaţi şi pentru 99% din cei necalificaţi nu se plăteau orele suplimentare. Introducerea de către capitalişti a sistemului orelor suplimentare constituia în fond o prelungire a zilei de muncă. Dacă ţinem seama că sistemul orelor suplimentare se practica de obicei la întreprinderile unde se declara că se lucrau doar 8 ore, este clar că în practică ziua de 8 ore devenea o raritate. Prelungirea zilei de muncă constituia pentru capitalişti un mijloc eficace de a obţine cît mai multă plusvaloare.

Unele ramuri ale industriei materialelor de construcţie, ca industria sticlei, cărămizilor şi ţiglei, fiind încadrate, prin lege, în industriile sezoniere, nici măcar nu erau cuprinse în legea cu privire la durata muncii, adoptată în mod oficial. Articolul 39 al legii din 1928, cît şi modificările aduse acesteia în 1932 arătau că la industriile sezoniere „repartiţia orelor normale nu este obligatorie, ea se face pe săptămînă"[6]. Pornind de la acest fapt, U.G.I.R. atrăgea atenţia inspectoratului muncii din Braşov, care hotărîse ziua de muncă — în ramurile amintite mai sus — la 9 ore, asupra unei „greşeli" de interpretare a legii duratei muncii.

Folosindu-se de impreciziunile legii cu privire la durata muncii şi dînd fel de fel de interpretări diverselor articole ale legii, patronii arătau că în industriile cu caracter sezonier repartiţia orelor făcîndu-se pe săptămîni „... cu atît mai puţin se poate limita repartiţia orelor de lucru la 9 ore pe zi"[7]. Cu alte cuvinte pe cale legală ziua de muncă era mai mare de opt ore.

Este interesant de luat în consideraţie laudele capitaliştilor care încercau uneori să demonstreze că există muncitori care lucrează sub 48

---

[1] „Inspecţia muncii", 1938, p. 28.
[2] „Ancheta", Galaţi, 13 septembrie 1935.
[3] *Ibidem.*
[4] T. V. Bindea, *Condiţiunile de muncă şi de trai ale muncitorilor din Cluj,* 1939, p. 14.
[5] *Ibidem.*
[6] Arhivele Statului Bucureşti, Dep. Pantelimon. Fond. U.G.I.R. dos. nr. 31/52, 1934 (nepaginat).
[7] *Ibidem,* 1939 (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

de ore pe săptămînă. Aceasta nu însemna însă nicidecum că ziua de muncă ar fi fost mai mică de opt ore. Fenomenul se datora „... caracterului sezonier al unora din activitățile de producție industrială" [1], în sensul că unele întreprinderi lucrau numai cîteva zile pe săptămînă.

Lucrîndu-se numai cîteva zile pe săptămînă, aceasta nu schimba cu nimic tendința capitaliștilor de a prelungi cît mai mult ziua de muncă pentru zilele cînd întreprinderile funcționau. Așa cum a arătat K. Marx: „Cu cît se încheie mai puține afaceri, cu atît trebuie să fie mai mare cîștigul din afacerea încheiată. Cu cît timpul în care se poate lucra e mai scurt cu atît trebuie să fie mai lung timpul de supramuncă" [2].

Din cele spuse pînă acum cu privire la durata zilei de muncă în industria Romîniei rezultă că muncitorii, pe a căror exploatare capitaliștii își bazau bogăția și puterea economică, erau supuși unui regim de muncă din cele mai insuportabile. „Ziua de muncă de 8 ore este desființată — se arăta în documentele P.C.R. — și introdusă ziua de muncă de 10 — 12 — 14 ore, protecția muncii tinerilor și femeilor este valabilă numai pe hîrtie, condițiile contractelor de muncă sînt mereu înrăutățite cu ajutorul teroarei polițiste..." [3].

O serie de organe de presă arătau existența, în întreprinderile capitaliste, a unei zile de muncă adesea mult mai îndelungată decît cea arătată în anchetele oficiale întocmite de inspectorii muncii. Trebuie precizat că cele mai multe întreprinderi nu puteau fi vizitate de inspectorii muncii din cauza că aceștia erau în număr redus. Astfel, pentru regiunea București existau în anul 1938 numai 8 inspectori la un număr de 18 467 întreprinderi și ateliere meșteșugărești [4] și evident că aceștia nu putea cuprinde numărul mare al întreprinderilor.

Sub titlul: *Fabrica Malaxa — ocnă de muncă silnică*, „Scînteia" scria că „N. Malaxa... a impus muncitorilor ziua de lucru de 11 ore (schimbul de zi) și 12 ore (cel de noapte). S-au impus și ore suplimentare, dar nici coeficientul de 25% la primele două ore, nici cel de 50% de după acestea nu se plătește" [5]. La fabrica „Lemaître", unde lucrau în 1934 peste 350 muncitori, durata muncii era de 11 ore, iar „...ucenicii muncesc ca hamalii 10 — 11 ore, din care numai opt ore sînt plătite, orele suplimentare nu li se socotesc..." [6]. Cu ocazia unui control al Camerei de muncă, efectuat în 1938, au fost găsiți, la turnătoria fabricii „Industria electrică romînă" din București, lucrători care se aflau în producție de 18 ore [7].

Ziua de muncă în întreprinderile aparținînd industriei textile era de asemenea extrem de lungă. Numai în București lucrau în 1938 peste 10 000 de muncitori textiliști în întreprinderi în care „în loc de cele opt

---

[1] T. V. Bindea, *op. cit.*, p. 14.
[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, E.P.L.P., București, 1953, p. 264.
[3] Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Cota Ab XXIV-3, inv. 1097.
[4] „Lumea nouă", nr. 16 din 18 septembrie 1938.
[5] „Scînteia", 8 septembrie 1939, p. 11.
[6] „Constructorul", 14 octombrie 1934.
[7] „Lumea romînească", nr. 415 din 27 iulie 1938.

www.dacoromanica.ro

ore legale se lucra zilnic 10 — 12 ore" [1]. Despre ziua de muncă, excesiv de lungă, de la Atelierele Centrale de Confecții ale armatei din București, ziarul „Drumul femeii" arăta, în 1935, că lucrătoarele „intră dimineața la 8 și ies seara la 5" [2], că „lucrează de dimineața pînă seara nemișcate, nici capul nu pot să-l ridice..." [3]. Nici muncitorii textiliști din Iași nu se bucurau de un regim de muncă mai bun. „Patronii, din dorința de îmbogățire — arăta un manifest al P.C.R. în 1938 —, din dorința ca cîștigurile lor să fie din ce în ce mai mari, au făcut din noi niște sclavi care lucrăm 12 — 16 ore pe zi" [4]. La fabrica de postav din Azuga „tirania se desfășoară în toată deplinătatea prin teroare, muncitorii fiind supuși la munci istovitoare, prestate uneori și 11 — 12 ore, cu salariu de mizerie cruntă..." [5], scria în 1937 ziarul „Gazeta Ploieștilor". Despre ziua de muncă din industria cauciucului, la fabrica „Bazalt" de pe șoseaua Panduri (București), ziarul „Drumul femeii" scria în 1935 că „se lucrează, în sezon mai slab cîte 12 ore jumătate pe zi, de la 7 dimineața la 9 seara, cu o pauză de un ceas și jumătate la prînz" [6]. Același ziar scria: „După lege, în Romînia se lucrează numai 8 ore pe zi. Totuși cine nu știe că la « Balcan » se lucrează 11 și 12 ore, la « Venus » 12 ore, la « Dîmbovița » 11 ore, la « Catelli » 12 ore, la « Zamfirescu » 10 — 11 ore" [7].

În industria alimentară, ramură în care existau numeroase întreprinderi de dimensiuni mici, ziua de muncă întrecea cu mult durata celei folosite în alte ramuri industriale. Astfel, cu ocazia unei anchete efectuate în 1934 la cele 50 de brutării din București, în procesele verbale de contravenție încheiate se arăta că muncitorii „...lucrează cîte 18 — 20 ore pe zi, nu au casă, dorm pe cuptor..." [8].

Durata muncii de peste opt ore zilnic se aplica nu numai muncitorilor bărbați, ci și femeilor și copiilor ocupați în întreprinderile capitaliste. Se știe că numărul acestora în industria textilă, alimentară, a sticlei, ceramicei etc. era foarte însemnat. În cadrul proletariatului din țara noastră numărul femeilor muncitoare era destul de mare și în continuă creștere. „O parte însemnată (aproximativ 30%) a proletariatului romîn — arăta un manifest al P.C.R. în 1934 — se compune din femei ocupate în fabrici... precum și în birouri, magazine, la argățit" [9]. Faptul că ziua de muncă pentru femei și minori era la fel de lungă ca și pentru adulți a fost recunoscut de însăși Ministerul Muncii. În 1938, directorul general al ministerului, subliniind că regimul de muncă al femeilor nu era deloc satisfăcător, spunea că „în loc de cele 8 ore legale se lucrează 10 — 12 ore; femeile și copiii sînt utilizați la munca de noapte..." [10].

---

[1] „Lumea romînească", nr. 553 din 12 decembrie 1938.

[2] „Drumul femeii", 22 iunie 1935.

[3] *Ibidem.*

[4] Arhivele statului Iași, Dosar nr. 231, 1938, citat după J. Benditer: *Politica antipopulară și antinațională a burgheziei și moșierimii romîne*, „Studii", nr. 2, VII, 1954, p. 58.

[5] „Gazeta Ploieștilor", 20 iunie 1937.

[6] „Drumul femeii", 20 mai 1935.

[7] *Ibidem*, Toate aceste întreprinderi erau din București.

[8] „Facla", nr. 923 din 24 februarie 1934.

[9] *Documente din istoria P.C.R., 1934—1937*, E.S.P.L.P., 1957, p. 137.

[10] „Lumea romînească", nr. 553 din 12 decembrie 1938.

www.dacoromanica.ro

Într-o anchetă făcută în 1937 asupra unui grup de 100 muncitoare se arăta că circa 60% din muncitoarele anchetate lucrau peste opt ore, dintre care aproape 50% între 10 — 14 ore[1], iar în 1938, 70% din numărul ucenicilor cuprinşi în întreprinderile din Bucureşti munceau neîntrerupt între 9 şi 16 ore pe zi [2].

Industria textilă din Capitală cuprindea un mare număr de femei (peste 60% din totalul muncitorilor aparţinînd acestei ramuri) „...care lucrau noaptea în ateliere instalate în localuri insalubre, lipsite de aer şi lumină" [3]. În aceleaşi condiţii lucrau femeile şi copiii angajaţi în fabricile de textile din Iaşi [4]. Despre folosirea minorilor şi crunta exploatare a acestora de către capitalişti, ziarul „Drumul femeii" scria următoarele: „Copii cruzi, rupţi din sînul familiei, de pe cîmpul de joacă, uneori de la şcoală, muncesc de dimineaţa pînă seara, chiar noaptea tîrziu în ateliere şi fabrici; sînt puşi la corvezi grele, nemîncaţi şi bătuţi pentru ca apoi să-şi odihnească oasele trudite 4 — 5 ore pe noapte în cîte o pivniţă umedă..." [5].

Durata excesivă a zilei de muncă era însoţită întotdeauna de condiţii deosebit de grele în care se desfăşura munca. În cea mai mare parte a întreprinderilor capitaliste nu se acorda repaus — pentru mîncare şi odihnă — sau dacă se acorda, acesta era foarte scurt. Ziarul „Reporter", din 1937, arată că 57% din numărul femeilor lucrau fără să obţină nici o pauză, 2% aveau repaus de un sfert de oră, 16% de o jumătate de oră, 21% de o oră şi numai 4% aveau un repaus mai mare de o oră [6]. În întreprinderi, „unde schimburile se succedau la 12 ore, muncitorii nu aveau voie să se aşeze jos nici măcar pentru a mînca. Deoarece maşinile nu se opreau nici o clipă, ei puneau mîncarea alături, pe ciment, ca să poată înfuleca fără să părăsească lucrul" [7]. Iată, aşadar, numai un exemplu — care se referă la industria textilă — de lipsa de repaus în timpul celor 12 — 16 ore de muncă istovitoare.

Lipsa aproape totală a unor condiţii de muncă omeneşti n-a putut fi ascunsă de capitalişti. Muncitorii lucrau în ateliere întunecoase şi umede care de multe ori nu erau încălzite în timpul iernii.

În ce condiţii se lucra la una din marile întreprinderi care producea pentru armată — Atelierele centrale de Confecţii din Bucureşti? „...Sînt numai două ventilaţii în plafon şi nu le dă drumul, spun că nu au curent... îi doare capul pe muncitori de mirosul de mangal, de multe ori le vine rău, cad jos şi-i scot pe braţe afară" [8]. La uzinele „Malaxa", care, de asemenea, executau comenzi militare, se lucra în condiţii insuportabile: „...acum 3 — 4 săptămîni — se arăta într-o notă in-

---

[1] „Revista de igienă socială", nr. 7—8 din 1937, p. 368.
[2] „Buletinul camerei de muncă", nr. 1—2, Bucureşti, 1938, p. 22.
[3] „Lumea romînească", nr. 553 din 12 decembrie 1938.
[4] Vezi: „Studii", nr. 2, VII, 1954 (articolul *Politica antipopulară şi antinaţională a burgheziei şi moşierimii romîne*, de I. Benditer).
[5] „Drumul femeii", 22 iunie 1935.
[6] Gh. Surpat, *op. cit.*, p. 165.
[7] „Drumul femeii", 22 iunie 1935.
[8] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

ternă a întreprinderii, pentru anul 1938 — cîțiva lucrători de la muniții au leșinat în timpul lucrului... ; în aceeași zi, după masă, cazul s-a repetat fără ca intervenția medicală să fie posibilă" [1].

La lipsa acestor condiții materiale care să asigure condiții elementare de igienă și securitate a muncii se adăugau teroarea, supravegherea atentă a patronilor și slugilor lor. De altfel, în perioada de după criza economică din 1929 — 1933, cînd s-a trecut deschis la pregătirea războiului antisovietic, în întreprinderile capitaliste metodele polițiste și teroarea au devenit condiții caracteristice în care lucrau muncitorii. „N-ai voie să schimbi o vorbă cu vecina. De cum deschizi gura ai parte de o ploaie de înjurături..." [2], arăta „Drumul femeii" referindu-se la fabrica de cauciuc „Bazaltul" din București. „Cel ce ar îndrăzni să ridice cuvîntul sau să se plîngă, știe ce-l așteaptă"[3], scria „Gazeta Ploieștilor" despre regimul de muncă din fabricile din Azuga. Administratorul delegat al uzinelor „Malaxa" dădea ordine subalternilor: „... să se facă zilnic poliție printre lucrători, pentru ca să se poată preîntîmpina din timp eventualele mișcări subversive ale lucrătorilor" [4].

Zilele de lucru lungi ale muncitorilor nu erau, în cele mai dese cazuri, întrerupte nici cel puțin de repausul duminical, astfel încît pentru țara noastră a fost caracteristică, pe lîngă durata mare a zilei de muncă, și prelungirea săptămînii de lucru. Deși exista, încă din 1925, „Legea pentru reglementarea repausului duminical și a sărbătorilor legale", ea era foarte puțin respectată de către patroni. De altfel, nerespectarea acesteia de către capitaliști era favorizată de însuși textul legii care arăta că se poate suspenda repausul duminical „pentru executarea lucrărilor urgente în vederea apărării naționale..." [5]. Legii i s-au adus modificări în august 1938 și în octombrie 1939 prin jurnale ale Consiliului de miniștri. Acesta din urmă se referea la unele derogări privind repausul duminical în stabilimentele industriale ce executau comenzi pentru înzestrarea armatei. Textul legii arăta că ministrul Muncii „este autorizat să aprobe lucrul în zilele de duminică și sărbători legale..." [6].

Cît de mare era scara nerespectării legii repausului duminical și al sărbătorilor ne arată numărul foarte mare de procese verbale de contravenție încheiate de organele aparatului de stat. Bineînțeles că împotriva contravenienților nu se luau niciodată măsuri eficace. Numărul contravenienților a crescut de la 7 075 în 1934 la 14 004 în anul 1938[7]. Dintre acestea, numărul contravențiilor la legea repausului duminical și al sărbătorilor legale, a fost de 3 056 în anul 1934 și de 7 372 în 1938 [8]. Numă-

---

[1] Arhivele statului București, Dep. Pantelimon, Fond. „Malaxa", Dosar nr. 12/1938 (nepaginat).

[2] „Drumul femeii", 22 iunie 1935.

[3] „Gazeta Ploieștilor", 20 iunie 1937.

[4] Arhivele statului București, Dep. Pantelimon, Fond „Malaxa", Dosar nr. 12/1938 (nepaginat).

[5] „Monitorul Oficial" din 18 iunie 1925.

[6] *Ibidem*, 19 oct. 1939.

[7] „Buletinul Muncii", an. XIV, vol. II, 1936, p. 137 și „Anuarul Statistic al Romîniei, 1939 1940", p. 333.

[8] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

rul mare şi în continuă creştere de contravenţii la legea repausului duminical dovedeşte că acesta nu era respectat de către capitalişti şi că, în fapt, se practica pe scară largă săptămîna de lucru de 7 zile. Ceea ce este însă mai semnificativ e faptul că, folosind organele aparatului de stat, capitaliştii obţineau sute de autorizaţii pentru derogări de la legile muncitoreşti. În cursul anului 1935 s-au acordat 763 autorizaţii de derogări, din care 589 la legea repausului duminical şi 174 la legea pentru ocrotirea muncii minorilor şi femeilor şi la durata muncii [1]. Pentru anul 1936 s-au acordat 534, iar pentru anul 1937, un număr de 968 asemenea derogări [2], dintre care cele mai multe se refereau la repausul duminical.

Cercetarea legislaţiei muncitoreşti în perioada pregătirii războiului demonstrează — aşa cum am văzut — că burghezia şi moşierimea din Romînia au instaurat cea mai odioasă legislaţie a muncii. Deşi muncitorii erau supuşi unei zile de muncă extrem de lungi, fără repaus duminical, deşi legal ei aveau concediu la odihnă, în practică nu se respecta acest drept. Aşa cum arăta tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, : „După o istovitoare trudă de ani de zile, muncitorul, de multe ori, în loc de concediu pentru odihnă, era concediat, adică era trimis la « odihnă » de luni de zile, fără salariu, fără posibilitatea de a-şi asigura hrana zilnică” [3].

O dată cu instaurarea dictaturii regale, în 1938, şi cu intensificarea pregătirilor de război, vîrfurile cele mai reacţionare ale burgheziei şi moşierimii şi-au sporit ofensiva neîntreruptă în direcţia prelungirii zilei de muncă a muncitorilor, prin introducerea unui regim de teroare necunoscut pînă atunci. Printr-un decret, din 27 februarie 1940, asupra rechiziţiilor se stipula că putea fi rechiziţionată pentru muncă — în afara mamelor cu copii sub 12 ani, a femeilor gravide, invalizilor de război, a celor de peste 70 de ani, a unor categorii de funcţionari ai statului — „...orice persoană civilă, bărbat sau femeie, care nu a împlinit vîrsta de 70 de ani...” [4]. În martie 1940, printr-o altă lege, Ministerul Muncii era autorizat „să decidă mărirea numărului orelor de lucru la întreprinderile industriale sau miniere, oricînd necesităţile economice de ordin general... vor impune o sporire a producţiei” [5].

În sfîrşit, prin „Decretul-lege pentru stabilirea regimului muncii în împrejurări excepţionale” din 24 iulie 1940, se consfinţea prelungirea duratei zilei de muncă, dacă patronii şi autorităţile considerau acest lucru necesar, se suspendau repausul duminical şi sărbătorile legale, se suspendau temporar concediile. De asemenea, se introducea munca de noapte a femeilor pentru toate întreprinderile industriale, comerciale şi de transporturi [6]. Neprecizînd cu cît se prelungea durata zilei de muncă peste opt ore, capitaliştii aveau toate posibilităţile să prelungească ziua de muncă după bunul lor plac.

---

[1] „Buletinul Muncii”, an. XIV, vol. II, 1936 şi „Anuarul Statistic al Romîniei” 1939—1940”, p. 333.

[2] *Enciclopedia Romîniei*, vol. III, p. 82.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, Bucureşti, 1959, p. 64.

[4] „Monitorul Oficial”, din 27 februarie 1940.

[5] *Ibidem*, partea I, din 4 martie 1940, p. 1048.

[6] C. Hamangiu, *Codul general al Romîniei*, vol. XXVIII, partea a II-a, Bucureşti, 1940, p. 1103.

www.dacoromanica.ro

La toate acestea se adăuga supravegherea muncitorilor de către organele Siguranței, de organele militare, de agenți informatori etc. Într-un ordin al Ministerului Apărării Naționale, trimis întreprinderilor capitaliste, se arăta: „...să se supravegheze cu deosebită grijă activitatea întregului personal", „...să se observe dacă au loc consfătuiri", „...să se informeze stăruitor și neîncetat... de orișice mișcare" și „să se țină sub strictă supraveghere elementele dubioase" [1].

Așadar, teroarea, supravegherea atentă, carcera, însoțeau muncitorii, care, lihniți de foame, lucrau un număr nelimitat de ore pe zi. Din bruma de legislație a muncii existentă mai înainte, în ajunul declanșării războiului antisovietic n-a mai rămas nimic.

Prin legislația dată, burghezia și moșierimea căutau să înăbușe mișcarea muncitorească și să asigure marilor industriași posibilități nelimitate pentru stoarcerea ultimelor surse de energie ale muncitorilor și obținere, pe această cale, a unor profituri de monopol.

Studierea problemelor duratei excesive a zilei de muncă folosită în întreprinderile capitaliste cît și , în general, a condițiilor de muncă și de trai, dezvăluie din plin crîncena mizerie a clasei muncitoare, exploatată în chip sălbatic de capitaliști, într-un regim ce se întemeia pe disprețul față de toți oamenii muncii, de pe urma cărora capitaliștii își sporeau nemăsurat huzurul.

Dar și în această perioadă, ofensiva patronală împotriva drepturilor elementare ale muncitorilor a atras după sine o înăsprire a luptei de clasă.

Conducînd clasa muncitoare pentru îmbunătățirea situației sale, împotriva prelungirii zilei de muncă, pentru repaus duminical și condiții mai bune de muncă și de trai, partidul comunist arăta muncitorilor că numai lupta pentru revendicări economice nu poate salva clasa muncitoare de exploatarea capitalistă. „Orice luptă pentru cerințele zilnice — sublinia un manifest al P.C.R. — trebuie legată cu lupta împotriva dictaturii regale, a Gărzii de fier și a celorlalte organizații fasciste, pentru apărarea independenței țării amenințată de imperialismul hitlerist" [2].

P.C.R., care, în această perioadă, ducea o luptă neobosită împotriva fascismului și a pregătirilor de război, a condus în același timp, în mod nemijlocit, grevele, demonstrațiile, întrunirile de protest organizate de muncitori, împotriva condițiilor grele de muncă din întreprinderile capitaliste. Acțiunile clasei muncitoare s-au desfășurat în condițiile împletirii revendicărilor economice și politice în lupta împotriva vîrfurilor oligarhiei financiare care promovau fascismul și pregăteau războiul antisovietic.

Astfel, în anul 1934 muncitorii din bazinul Comănești-Bacău, metalurgiștii de la Schiell-Brașov, muncitorii de la întreprinderile forestiere din Ciuc au declarat grevă, cerînd încetarea concedierilor și sporirea salariilor. La scurt timp, muncitorii C.F.R.-iști din București, Iași, Galați, Timișoara și din alte centre feroviare au desfășurat puternice acțiuni de luptă. Petro-

---

[1] Arhivele statului București, Dep. Pantelimon, Fond U.D.R., Dosar nr. 55/6, 1941 (nepaginat).

[2] Arhiva Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., cota Ab XXII-13, nr. inv. 1015.

www.dacoromanica.ro

liştii din Valea Prahovei, acţionînd în front unic, au părăsit lucrul. Luptînd împotriva condiţiilor grele de muncă, metalurgiştii de la uzinele „Malaxa" împreună cu cei de la „Titan" au organizat o demonstraţie, scandînd lozinci ca: „Jos fascismul, jos războiul" [1].

Luptele greviste şi antifasciste ale clasei muncitoare au continuat şi în anii următori. Între 1935—1936 valul grevelor a cuprins muncitorimea din Arad, Timişoara, Bucureşti, Tg. Mureş, Cluj etc. [2].

Un înalt model de combativitate şi solidaritate proletară l-a constituit, în 1935, putenica grevă a celor peste 4 200 muncitori de la fabrica „Buhuşi" împotriva condiţiilor de muncă şi a încercărilor autorităţilor de militarizare a întreprinderii. Regimente de soldaţi aduse din Bacău, Iaşi, Piatra-Neamţ, Focşani n-au putut înfrînge hotărîrea de luptă a muncitorilor. Timp de 70 de zile textiliştii din Buhuşi au respins atacul patronilor [3].

După datele oficiale, numărul grevelor şi al conflictelor de muncă a crescut de la 258 în 1934 la 343 în anul 1936 [4].

Un prim rezultat al luptei muncitorilor a fost impunerea încheierii de contracte colective de muncă, care prevedeau printre alte revendicări şi respectarea zilei de muncă de opt ore. Numai în anul 1935 au fost încheiate 55 contracte colective de muncă care se refereau la un număr de 25 267 muncitori [5]. Cele mai multe contracte colective au fost impuse în industria extractivă (9), metalurgică (9) şi altele, ramuri în care muncitorii erau mai bine organizaţi şi unde rezistenţa lor n-a putut fi înfrîntă prea uşor de către patroni. În februarie 1936, la „Reşiţa" 9 000 de muncitori, la Călan 320 de muncitori au denunţat contractul colectiv din cauza concedierilor şi a salariilor mici [6]. În martie, acelaşi an, la Arad 2 600 muncitori textilişti au intrat în grevă. „Textiliştii de aici — scria ziarul « Vîltoarea » — se luptă strîns uniţi, romîni, unguri şi şvabi şi după exemplul « dermatiştilor » [7], sînt ajutaţi de masele muncitoreşti din celelalte oraşe..." [8]. Muncitorii din Valea Jiului au organizat, în aprilie 1936, numeroase întruniri la Petroşani, Petrila, Lonea, Aninoasa, Vulcan şi Lupeni, cerînd sporirea salariilor cu 15% şi protestînd împotriva încercărilor capitaliştilor de a închide unele mine [9].

În ciuda condiţiilor deosebit de grele, create prin instaurarea dictaturii regale şi a febrilelor pregătiri de război, P.C. R. a reuşit totuşi să organizeze şi în anii 1938 — 1940 o serie de acţiuni greviste. Înseşi datele ofi-

---

[1] *Lecţii în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, p. 349.

[2] *Ibidem*, p. 364.

[3] A. Roman, *Din istoria luptelor revoluţionare ale muncitorilor textilişti de la fabrica de postav din Buhuşi*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1959.

[4] *Conflictele colective de muncă*, Bucureşti, 1940, p. 39—41. Precizăm că nici pe departe aceste cifre nu cuprind toate grevele şi conflictele de muncă care au avut loc în perioada respectivă. Ele se referă numai la întreprinderile care au fost inspectate în anii 1934 şi 1936.

[5] „Buletinul muncii", an. XVI, vol. I, ianuarie-iunie 1936, p. 138 şi urm.

[6] „Vîltoarea", 9 februarie 1936.

[7] Se referă la puternica grevă din 1936 a muncitorilor de la „Dermata" din Cluj.

[8] „Vîltoarea", 1 martie 1936.

[9] „Avîntul", Petroşani, 12 aprilie 1936.

www.dacoromanica.ro

ciale ale timpului care, aşa cum se ştie, în mod intenţionat au trecut sub tăcere multe din acţiunile clasei muncitoare, recunosc că în 1939 au avut loc 18 greve şi 321 conflicte de muncă, numărul participanţilor fiind de aproape 70 000 muncitori [1]. Faptul că statistica burgheză a micşorat, în mod vădit, numărul grevelor este cît se poate de evident, deoarece într-o notă a Siguranţei statului se arăta că numai în Bucureşti în 1939 au avut loc 24 de greve [2].

Cu toate că dictatura regală a luat cele mai severe măsuri pentru înăbuşirea mişcării muncitoreşti, îndreptîndu-şi atenţia îndeosebi asupra principalelor centre industriale, nu au putut fi împiedicate acţiunile muncitorilor de la Reşiţa, din porturile Galaţi şi Constanţa, din oraşele Cluj, Arad, Oradea etc. De asemenea, n-au putut fi împiedicate nici grevele muncitorilor din Bucureşti de la „Vulcan", „Metaloglobus", „Arsenal", „Pirotehnia armatei", „Mociorniţa", „Galia", „Fichet" ş.a.[3]. Expresie elocventă a creşterii intensităţii şi combativităţii luptei clasei muncitoare au fost manifestaţiile care au avut loc la 1 mai 1939 în aproape toate centrele mari din ţară şi în primul rînd în Bucureşti.

În toată această perioadă, P.C.R. acţionînd pentru înfăptuirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare, pentru concentrarea forţelor democratice contra pregătirilor războiului antisovietic, care era „...totodată războiul nemilos contra maselor muncitoare din Romînia însăşi"[4], s-a dovedit apărătorul celor mai vitale interese a maselor de oameni ai muncii, conducătorul luptei pentru eliberarea clasei muncitoare şi pentru independenţa economică şi politică a ţării noastre.

ЧРЕЗМЕРНАЯ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ РАБОЧЕГО ДНЯ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ РУМЫНИИ В 1934—1940 гг.

РЕЗЮМЕ

В буржуазно-помещичьей Румынии одним из важных факторов, усиливавших эксплуатацию рабочего класса, являлась чрезмерная продолжительность рабочего дня. Поэтому среди требований рабочего класса в его борьбе с капиталистами всегда фигурировало требование о восьмичасовом рабочем дне. Несмотря на то, что Румыния подписала соглашение о введении восьмичасового рабочего дня, принятое на международной конференции 1919 г. в Вашингтоне, до конца 1928 г. в стране не было осуществлено ни одно мероприятие в связи с регламентацией рабочего дня. Само трудовое

[1] „Buletinul muncii", an. XX, vol. I, ianuarie-martie 1940, p. 18 şi *Zece ani de domnie ...*, 1940, vol. III, p. 108.

[2] „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 1, 1962, p. 105.

[3] *Lecţii în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, p .393.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, 1959—1961*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, p. 434.

www.dacoromanica.ro

законодательство, принятое в этот период, содержало многочисленные отступления от закона о восьмичасовом рабочем дне. Положение особенно ухудшилось в связи с усилением военных приготовлений, когда в 1940 г. правительство официально отменило восьмичасовой рабочий день.

Автор, критически анализируя архивные материалы, официальную статистику и печать того времени, показывает, что в 1934—1940 гг., хотя в результате борьбы рабочего класса рабочий день и не был уже таким длительным как раньше, все же он намного превышал восемь часов. Это явление автор прослеживает как на примере целых промышленных отраслей, в главных промышленных центрах, так и на примере отдельных капиталистических предприятий.

Исследуемый исторический период, когда промышленность была поставлена на службу антисоветской войне, характеризуется чрезмерно продолжительным рабочим днем, очень тяжелыми условиями работы, а также террором, строгим надзором за рабочими, милитаризацией промышленных предприятий.

Изучение вопросов, связанных с продолжительностью рабочего дня, полностью раскрывает жестокую нищету, в которой находился рабочий класс при строе, характеризующемся явным презрением к трудящимся, труд которых приносил капиталистам огромные прибыли.

На наступление хозяев, стремившихся к увеличению рабочего дня, рабочие ответили многочисленными выступлениями. Борьба за восьмичасовой рабочий день переплеталась в этот период с борьбой, направленной против буржуазно-помещичьего строя, против предательской политики верхов финансовой олигархии. Во главе всех выступлений рабочего класса находилась и в этот период Коммунистическая партия Румынии — защитник жизненных интересов трудящихся, руководитель борьбы за освобождение рабочего класса и за экономическую и политическую независимость страны.

LA DURÉE EXCESSIVE DE LA JOURNÉE DE TRAVAIL DANS L'INDUSTRIE DE LA ROUMANIE ENTRE 1934 et 1940

RÉSUMÉ

Dans la Roumanie bourgeoise-agrarienne la durée excessive de la journée de travail fut l'un des facteurs essentiels qui contribuèrent à aggraver l'exploitation de la classe ouvrière. Aussi la journée de huit heures a-t-elle constamment figuré au nombre des revendications des travailleurs dans leur lutte contre les capitalistes. Bien que la Roumanie eût signé la convention adoptée en 1919 par la Conférence internationale de Washington limitant à huit heures la journée de travail, aucune mesure n'a été prise avant 1928 pour l'application de cette convention dans l'industrie roumaine. Plus encore, la loi de huit heures une fois adoptée, la législation du travail en vigueur prévoyait de nombreuses dérogations à son application. La situation des travailleurs s'est encore aggravée par suite de l'intensification des préparatifs de guerre, et la loi de huit heures fut finalement abrogée en 1940.

A l'aide d'une documentation sérieuse puisée dans les statistiques officielles, les archives et la presse de l'époque, l'auteur démontre qu'au cours des années 1934—1940 la journée de tra-

www.dacoromanica.ro

vail dépassait de beaucoup huit heures, bien que, grâce à la lutte de la classe ouvrière, elle n'ait plus atteint la durée antérieure. Cet état de choses est illustré par des exemples concrets pris dans toutes les branches de l'industrie, les principaux centres industriels et un certain nombre de grandes entreprises capitalistes. Ce qui caractérise la période historique étudiée par l'auteur, est que dans les conditions créées par la préparation de la guerre antisoviétique, la durée excessive de la journée de travail était encore aggravée par des conditions de travail des plus dures, auxquelles s'ajoutaient la terreur, une surveillance de tous les instants et la militarisation des entreprises industrielles.

L'étude du problème de la durée du travail met en pleine lumière la misère de la classe ouvrière sous un régime délibérément hostile aux travailleurs, grâce à l'exploitation desquels les capitalistes réalisaient des bénéfices démesurés.

A l'offensive patronale pour la prolongation de la journée de travail, les ouvriers répondirent par de nombreuses actions. La lutte pour la journée de huit heures allait de pair à cette époque avec la lutte contre le régime bourgeois-agrarien et la politique félonne de l'oligarchie financière. Dans toutes ces actions, la classe ouvrière a eu pour guide le Parti Communiste de Roumanie, qui s'avéra une fois de plus le défenseur des intérêts vitaux des travailleurs et le champion de la lutte pour l'affranchissement de la classe ouvrière et l'indépendance économique et politique du pays.

www.dacoromanica.ro

DOCUMENTE NOI DESPRE ARITON PESCARIU, LUPTĂTOR REVOLUŢIONAR ŞI OM DE CULTURĂ

(1890—1920)

DE

V. CURTICĂPEANU

Activitatea lui Ariton Pescariu e puţin cunoscută în istoriografia noastră [1]. Făcînd parte din conducătorii grupului romîn al P.C.(b) din Rusia şi activînd în rîndurile partidului ţărănesc revoluţionar romîn din Moscova în anii 1918—1919, Ariton Pescariu a avut un rol important în popularizarea marxism-leninismului în limba romînă, mai întîi în coloanele ziarului „Foaia ţăranului" (15 febr. 1918—1919), al cărui redactor principal a fost, apoi în broşurile apărute în „Biblioteca revoluţionară" şi în „Biblioteca comunistă" [2], la Moscova. „Foaia ţăranului" a început să apară la Moscova din 15 februarie 1918, sub îngrijirea prizonierilor romîni şi cu sprijinul Guvernului sovietic, fiind redactată în cea mai mare parte de Ariton Pescariu. „Foaia" a jucat un rol important în educarea prizonierilor de război romîni, muncitori şi ţărani originari din Transilvania.

„Foaia ţăranului" a continuat să apară în perioada martie—aprilie 1919 sub acelaşi nume, ca organ al comuniştilor din Oradea, important

---

[1] Unele date importante aduce articolul publicat de revista „Tribuna", bazat mai ales pe informaţii culese de la martori contemporani cu Ariton Pescariu, cf. Al. Keleti, *Un luptător al clasei muncitoare* — Ariton Pescariu, „Tribuna" (1957), 26 oct., p. 6, apoi unele aprecieri şi elemente noi adaugă articolul *Ariton Pescariu (1890—1920)* apărut în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 5 (1959), p. 97—98. Scurte referiri asupra activităţii lui A. Pescariu mai fac şi studiile: J. Gall, *Ardelenii în mişcarea revoluţionară a prizonierilor din Rusia 1917—1919*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", I (1959), p. 207; R. Deutsch, *Din activitatea şi lupta grupurilor revoluţionarilor romîni din Rusia pentru apărarea puterii sovietice (1917—1920)*, în *Studii şi materiale de istorie contemporană*, vol. II (1962, p. 449).

[2] În perioada cuprinsă între 1 ianuarie şi 25 martie 1919, grupul romîn a editat 19 broşuri în 229 000 exemplare, ceea ce dovedeşte propaganda intensă desfăşurată de revoluţionarii romîni în Rusia. Cf. Arhiva de stat a Armatei Roşii, Moscova, fond 803, inv. 19, dos. C. 1, dos. 30 c. (apud J. Gall, *art. citat*, p. 212; R. Deutsch, *art. citat*, p. 450).

www.dacoromanica.ro

centru muncitoresc. Lozincile : „Țărani și muncitori din lumea întreagă uniți-vă ! ; „Pace colibelor — război curților domnești !", înscrise pe frontispiciul ziarului, sînt o dovadă a orientării sale internaționaliste.

Răpus în fragedă tinerețe de vîrfurile contrarevoluționare ale burgheziei și moșierimii romîne din Transilvania, după întoarcerea sa din Rusia socialistă, unde fusese luat prizonier din armata austro-ungară în timpul războiului, Ariton Pescariu constituie unul din exemplele cele mai concludente ale omului din popor, care, pătruns de ideologia marxistă, se ridică fără nici o rezervă împotriva tradiționalelor rînduieli în care a fost crescut.

Viața plină de lipsuri din anii copilăriei și ai școlii, apăsarea socială și națională pe care a simțit-o îndeajuns în Transilvania înrobită monarhiei austro-ungare, cît și atmosfera clericală a Blajului au făcut din entuziastul și studiosul elev un element înaintat, receptiv ideilor progresiste cu care a intrat în contact în anii studenției la București, dar mai ales în Rusia revoluționară, unde a cunoscut nemijlocit leninismul, militînd pentru răspîndirea și triumful lui.

Încă din clasele superioare de liceu, în anii 1907—1911, Ariton Pescariu s-a distins ca un elev eminent, apoi prin lucrările proprii citite în cadrul societății de lectură, al cărui președinte era, făcînd totodată parte din „comisia critică" ce avea ca scop corectarea lucrărilor ; s-a impus apoi prin aptitudinile sale de orator, rostind „7 discursuri" și ținînd disertația care s-a bucurat de multă apreciere : *Petru Pavel Aron de Bistra* [1].

Orizontul larg al vederilor lui Ariton Pescariu iese în evidență încă din timpul ultimelor clase de liceu prin preocupările ce le manifestă pentru viața științifică și culturală în general , prin atragerea sa către studiul limbilor străine. Se abonează la revistele : „Viața Romînească", „Convorbiri critice", „La Patrie", cunoaște operele scriitorilor din „țară" și e atras mai ales de scrierile lui I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea ș.a. [2]. Setea pentru studiu îl îndeamnă să plănuiască acțiuni îndrăznețe, să ia contact cu o serie de învățați din București, printre care în primul rînd Ion Bianu, directorul Bibliotecii Academiei și profesor la Universitate, apoi cu profesorul de limba romînă Iosif Popovici de la Budapesta, cere ajutor de la Societatea „Transilvania" din București care, după cum se știe, acorda burse tinerilor transilvăneni în scopul de a-și continua studiile. Mai interesantă e calea pe care o apucă în vederea studierii limbilor slave, cerîndu-și anul de „voluntariat" [3] în armata austro-ungară la Zagreb, unde spera să poată urma cursurile universității de aici. În acest scop cere sprijinul profesorului dr. Cjuro Jurmin din Zagreb, recomandat fiind de profesorul Iosif Popovici din Budapesta.

---

[1] Pentru activitatea lui școlară cf. pe larg *Raport despre institutele gr. cat. de învățămînt din Blaj pe anul școlastic 1910—1911*, Blaj, 1911, p. 40, 85, 86, 114, 521 ; cf. și lucrarea memorialistică scrisă în spirit romantic a lui Aral Chazi, *Conspirația de sub hrubi. Însemnările unui fost „student" din Blaj*, 1931, 67 p. Printre elevii care manifestă tendințe de emancipare din mentalitatea închistată a școlii blăjene, Pescariu, deși sărac, se bucură de autoritate și stima celorlalți.

[2] Cf. Alexandru Keleti, *art. cit.*

[3] În Austro-Ungaria recruții care aveau bacalaureatul se bucurau de privilegiul de a-și face stagiul militar, cu termen redus, în timp de un an, în localitatea pe care și-o alegeau.

www.dacoromanica.ro

Nu şi-a putut vedea însă visul împlinit de a urma în timpul stagiului militar cursurile la universitatea din Zagreb, deoarece regimentul său n-a mai fost cantonat pînă la urmă aici, ci la Carlovitz.

Nu se descurajează şi învaţă cu pasiune limbile sîrbă şi croată, în timpul său liber. Din mărturisirile proprii reiese că face progrese însemnate în însuşirea acestor limbi, fiind ajutat de camarazii săi sîrbi şi croaţi, reuşind în scurt timp să citească o serie de reviste ca : „Hrvatscki Pokret", „Sovremelnnik", „Branko Kolo" şi „Delo" [1].

Peste un an, la 20 octombrie 1912, după încheierea stagiului militar, îl întîlnim la Bucureşti, prezentîndu-se la Ion Bianu, cu recomandarea canonicului din Blaj, Ion Micu Moldovanu pentru a se putea înscrie la universitate [2].

La mai puţin de o lună, referindu-se la aptitudinile şi trăsăturile de caracter ale lui Ariton Pescariu, Ion Bianu sublinia într-o corespondenţă către Ion M. Moldovanu : „rar am mai văzut un tînăr mai hotărît şi cu mai puternică voinţă de a munci şi învăţa" [3]. Aceasta îl face pe Ion Bianu să-i acorde toată atenţia, luîndu-l sub ocrotirea sa şi ajutîndu-l să intre în unul din serviciile Bibliotecii Academiei ca „scriitor", apoi să-şi continue studiile la Facultatea de litere şi filozofie de la Universitatea din Bucureşti.

În ianuarie 1913, Ariton Pescariu pleacă din nou la Zagreb, probabil pentru aranjarea unor chestiuni militare sau pentru studii unde îndeplineşte totodată şi unele misiuni încredinţate de Ion Bianu pe linie de Academie. Îi furnizează acestuia o serie de informaţii asupra vieţii culturale sîrbeşti, după ce ia contact cu secretarul Societăţii culturale şi ştiinţifice „Srpska Matica" [4], constatînd că acesta „ar fi foarte bucuros să stea în legătură cu Academia noastră" [5]. Se interesează de publicaţiile de istorie, filologie şi folclor ale Societăţii şi în special de revista acesteia, „Letopis". Urmăreşte îndeaproape ecoul publicaţiilor Academiei Romîne în Serbia şi constată cu satisfacţie buna primire a lucrării lui Bărbulescu : Les roumains avec les Bulgares, Serbes etc. [6].

Num rea lui Pescariu în postul de „scriitor" [7] la Biblioteca Academiei Romîne începînd cu 1 mai 1913 e comunicată cu satisfacţie de Ion Bianu lui I. M. Moldovanu ; în aceeaşi scrisoare Ion Bianu evocă momentul

[1] Scrisoarea lui Ariton Pescariu către Ion Bianu din 31.XII.1911, Bibl. Acad. R.P.R., coresp., nr. 58 782.

[2] Scrisoarea lui I. M. Moldovanu către Ion Bianu din 20.X.1912, Bibl. Acad. R.P.R., coresp, nr. 108 ; vezi şi N. Comşia, *Corespondenţa dintre Ion M. Moldovanu şi Ion Bianu, un capitol din colaborarea dintre Blaj şi Bucureşti*, Blaj, 1943, p. 105.

[3] Scrisoarea lui Ion Bianu către I. M. Moldovanu din 12/25 nov. 1912, Bibl. Univ. Cluj, coresp, nr. 2 051.

[4] Societate literară şi de luminare a poporului prin biblioteci, calendare, prin publicarea literaturii de popularizare şi promovarea scriitorilor sîrbi. Înfiinţată în 1826, joacă un mare rol cultural în deşteptarea naţională a sîrbilor, în promovarea literaturii naţionale ; cf. *Большая Советская энциклопедия*, vol. 38, p. 552.

[5] Scrisoarea lui Ariton Pescariu către Ion Bianu din 5 ian. 1913, Bibl. Acad. R.P.R., coresp. nr. 58 783.

[6] *Ibidem*.

[7] Cf. adresa semnată de I. C. Negruzzi, preşedintele Academiei, din 2 mai 1913, Acad. R.P.R., msse, nr. 754, An/1912, f. 231.

www.dacoromanica.ro

intrării sale în aceeaşi instituţie culturală, ocrotit de A. Treb. Laurian, cu 37 ani în urmă, văzînd în Pescariu pe unul din continuatorii luminişti ai generaţiei sale : „Aşa să ne continuăm unii pe alţii tot mai bine, spre luminarea neamului nostru ! " [1].

La Academie, Ariton Pescariu se dovedeşte a fi zelos, căci în 25 aprilie 1913 e numit „scriitor definitiv" [2]; se bucură de aprecierea lui Ion Bianu care în 1913 îl aminteşte în prefaţa vol.III al *Catalogului manuscriselor romîneşti*, unde se menţionează şi „contribuţia parţială a răposatului Ariton Pescariu la analiza materialului din colecţia lui G. Bariţ..."[3].

Paralel cu munca de „scriitor" pe care o făcea la bibliotecă, Pescariu frecventa cursurile Facultăţii de litere şi filozofie din Bucureşti ca student, obţinînd permisiunea de a frecventa săptămînal în timpul orelor de serviciu seminariile lui Ovidiu Densuşianu [4].

Activitatea lui Pescariu la bibliotecă s-a încheiat în vara anului 1914 o dată cu plecarea sa în concediu în Transilvania, la părinţi, cînd e prins de izbucnirea războiului şi mobilizat la Blaj, de unde îi scrie lui Bianu o postolă la 1 august 1914[5] făcîndu-i cunoscut că peste o zi urmează să plece de aici, după cum s-a şi întîmplat, căci, în procesul verbal din 18 oct. 1914 aflăm că „a fost luat la regiment în garnizoana sa la Alba Iulia, de unde a trimis veşti..." [6].

Comisia Academiei întrunită să decidă asupra cazului lui Pescariu hotărăşte ca : „împiedicat fiind de forţă majoră de a se întoarce la serviciu" să fie considerat în „concediu permanent" şi „să i se trimită leafa regulat"[7].

E de subliniat grija pe care i-o poartă lui Ariton Pescariu Biblioteca Academiei, desigur prin aceasta se înţelege Ion Bianu, căci, deşi lipsind de la postul său de muncă, fiind luat în armata unui stat străin, în Austro-Ungaria, numele lui figurează în statele de plată ale Academiei la rubrica „scriitor" pînă în februarie 1917 [8]. Nu poate fi scăpat din vedere nici

---

[1] Scrisoarea lui Ion Bianu către Ion M. Moldovanu, Bibl. Univ. Cluj, coresp. nr. 2 052.

[2] Acad. R.P.R., msse, 1914/A. 7, p. 48.

[3] *Catalogul manuscriptelor romîneşti*, tom. III, întocmit de Ion Bianu şi G. Nicolăiasa, Craiova, 1923.

[4] Cf. Cererea lui Ariton Pescariu din 20 noiembrie 1913. Acad. R.P.R., msse, 1913/A 11. În registrul-matricol pe anii 1911—1912 şi 1912—1913 Ariton Pescariu figurează la nr. 410 ca student al facultăţii de filozofie şi litere, specialitatea : *filologie clasică* cu următoarele examene : limba romînă şi filozofia clasică : bilă albă (1913) şi bilă albă (1914) ; istoria literaturii romîne : bilă albă (1912—1913) ; istoria romînilor pînă la înfiinţarea principatelor (bilă roşie) ; limba paleo-slavă : bilă albă (1914). Cf. *Registrul matricol pe anii 1912—1913, Univ. din Bucureşti, Fac. de litere şi filozofie*, p. 262, nr. 410. În procesele verbale pentru examenele generale de licenţă pe anii 1910—1919 Ariton Pescariu nu este cuprins, ceea ce denotă că, din cauza războiului şi a plecării sale pe front, nu a reuşit să-şi încheie studiile la Universitatea din Bucureşti.

[5] Acad. R.P.R., msse, 1914/A. 7, p. 104.

[6] Acad. R.P.R., msse, 1914/A. 7. f. 193.

[7] Delegaţiunea nr. 124 din 18 oct. 1914, Acad. R.P.R., msse, 1914/47, fila 246 şi Delegaţiunea nr. 2178 din 16/29 oct. 1914, Acad. R.P.R., 1914/A. 7, fila 193.

[8] Cf. Statele de achitarea lefurilor funcţionarilor la serviciul Bibliotecii Academiei Romîne pe anii 1913—1917. Acad. R.P.R., msse.

www.dacoromanica.ro

faptul că i s-a trimis salariul regulat pe front cu mandat poştal prin banca Marmorosch Blank, iar în prizonierat în ruble [1].

După februarie 1917 Academia Romînă nu mai ţine legătura cu Pescariu. De acum începe activitatea sa revoluţionară propriu-zisă devenind una din figurile cele mai cunoscute ale prizonierilor romîni transilvăneni care au susţinut revoluţia proletară din Rusia.

Contactul nemijlocit cu făuritorii primului stat socialist precum şi cu comuniştii celorlalte popoare, au făcut din tînărul intelectual, fiu de ţăran obidit, un revoluţionar, un comunist de mari nădejdi, ce aştepta cu înfrigurare ziua reîntoarcerii sale în rîndul oamenilor muncii de pe meleagurile natale, spre a-şi închina viaţa şi experienţa revoluţionară pentru cauza acestora.

Desigur, va fi făcut şi el parte dintre mulţii prizonieri germani, maghiari, romîni, cehi, sîrbi, polonezi, slavi de sud, din armata austro-ungară care s-au înfrăţit cu proletariatul rus încă din primăvara anului 1917 în luptele revoluţionare apoi în octombrie 1917 la asaltul Petrogradului şi al Moscovei, pentru cucerirea puterii de către proletariatul rus.

Începînd din 23 februarie 1917 îl găsim făcînd parte din Comisia a VI-a de recrutare la Darniţa lîngă Kiev [2], pentru organizarea unor unităţi romîne cu menirea de a contribui la eliberarea Transilvaniei. Nu peste mult timp evoluţia lui Pescariu spre comunism este marcată de o bogată muncă organizatorică şi de o intensă activitate ideologică-politică în rîndurile prizonierilor romîni, în coloanele „Foii ţăranului" şi ale broşurilor de răspîndire a ideilor revoluţiei în limba romînă. El este ales împreună cu Henegaru ca reprezentanţi la Congresul foştilor prizonieri ţinut la Moscova în 13—18 aprilie 1918, care avea drept scop coordonarea acţiunilor revoluţionare ale prizonierilor răspîndiţi în toate părţile Rusiei. În urma congresului „iau fiinţă cele 6 grupuri ale Partidului Comunist (bolşevic) din Rusia după limbile pe care le vorbeau prizonierii, unite în Federaţia internaţională a grupurilor, din străinătate ale Partidului comunist din Rusia" [3].

Activitatea revoluţionară a lui Ariton Pescariu în acest cadru se profilează la proporţii nebănuite pînă acum, prin rolul pe care l-a avut, după cum reiese din discursul lui Béla Kun rostit la 4 noiembrie 1918 la o conferinţă a comuniştilor maghiari, romîni, sîrbo-croaţi, foşti prizonieri în Rusia din armata austro-ungară. Cu această ocazie a luat fiinţă un organ de conducere comun ce avea ca scop dirijarea mişcării revoluţionare din Ungaria şi Transilvania şi din care au făcut parte: Károly Vántus, Béla Kun, Ernö Pór, Hariton Beszkárid, < Ariton Pescariu > Emil Bozdogh < Emil Bozdog > Mátyás Kóvács, Mátyás Krisjak, Iván Matuzovits şi Ferenc Drobnik" [4].

---

[1] *Ibidem.*

[2] *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918—1928*, I, Bucureşti, 1929, p. 129.

[3] V. Cheresteşiu, *Pătrunderea ideilor Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie în masele din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj" (1958—1959) I—II, p. 258—259; V. Liveanu, *1918. Din istoria luptelor revoluţionare din Romînia*, ed. politică, 1960, p. 443, 593.

[4] Béla Kun, *La République Hongroise de conseils. Discours et articles choisis*, Budapesta, 1962, p. 96.

www.dacoromanica.ro

Asupra misiunii ce revenea comuniştilor în lumina principiilor conferinţei din 1918, se subliniază în acelaşi document că toţi acei care sînt actualmente membri ai Partidului comunist din Rusia şi sînt proveniţi de pe teritoriul fostei Ungarii, trebuie, revenind acasă „să servească cauza revoluţiei proletare" [1].

În aceste împrejurări s-a întors Ariton Pescariu din Rusia împreună cu miile de prizonieri ardeleni în focul marilor evenimente şi al luptelor revoluţionare din noiembrie—decembrie 1918, în condiţiile dezmembrării putredei monarhii austro-ungare şi ale unirii Transilvaniei cu Romînia. Ariton Pescariu s-a înrolat în primele rînduri ale luptei revoluţionare de eliberare socială şi naţională a Transilvaniei, aducînd o dată cu experienţa sa revoluţionară, suflul nou al Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi hotărîrea fermă de a contribui la cauza maselor populare din mijlocul cărora se ridicase.

Activitatea revoluţionară desfăşurată de Ariton Pescariu în regiunea Blajului şi în alte oraşe şi sate ale Transilvaniei, propagarea ideii eliberării naţionale a maselor muncitoare din Transilvania în condiţiile eliberării lor de exploatare capitalistă s-au soldat cu arestarea sa de către vîrfurile reacţionare ale burgheziei şi moşierimii romîne care nu doreau democratizarea Transilvaniei, ci încadrarea acesteia în regimul burghezo-moşieresc monarhic al Romîniei, în care ei să deţină puterea politică pentru a putea exploata în voie masele muncitoare.

La 6 ianuarie 1919 fruntaşul comunist Ariton Pescariu a fost ridicat de organele poliţiei din Ciufud, satul său natal şi dus dezbrăcat pe un ger cumplit pînă la sediul poliţiei unde a fost bătut cu cruzime.

Maltratat apoi în închisoarea din Alba Iulia, a putut fi eliberat cu multă greutate, la intervenţia unor intelectuali progresişti, dar în urma schingiuirilor s-a îmbolnăvit grav de plămîni.

A fost internat în spitalul de tuberculoşi din Geoagiul de jos de unde îi scrie profesorului său Ion Bianu încă din toamna aceluiaşi an, comunicîndu-i dorinţa de a veni la Bucureşti pentru a-şi încheia studiile, ideal pentru care sacrificase atîta energie.

Speranţele de reîntoarcere în Bucureşti la Universitate îi sînt destul de îndepărtate, „abia la primăvară" [2] ceea ce denotă gravitatea bolii sale. N-a apucat însă să-şi îndeplinească nici acest din urmă vis căci în 17 februarie 1920 s-a stins din viaţă.

Aşa a fost răpusă în faşă una din speranţele vieţii noastre ştiinţifice şi culturale, un comunist cu o mare forţă revoluţionară, crescută în clocotul marelui Octombrie, tocmai în clipa cînd întrevăzuse zarea împlinirii marilor sale idealuri sociale şi naţionale, cînd, revenit în Transilvania, a găsit un larg avînt revoluţionar în ale cărui prime rînduri s-a înrolat cu toată dăruirea, însufleţind marile acţiuni ţărăneşti pentru ocuparea cu forţa a latifundiilor grofilor maghiari şi a episcopiei greco-catolice din acest ţinut....

---

[1] *Ibidem.*

[2] Scrisoarea lui A. Pescariu către I. Bianu, Bibl. Acad. R. P. R., coresp, nr. 58785.

[3] *Din Istoria Transilvaniei*, Vol. II, ediţia a II-a, 1963, p. 535.

www.dacoromanica.ro

Aceasta a făcut ca el, propagandistul marxism-leninismului printre foştii prizonieri romîni din Rusia, redactorul înflăcărat al „Foii țăranului” şi luptătorul neînfricat pentru o Romînie a muncitorilor şi țăranilor să prilejuiască pentru vîrfurile reacționare din Transilvania care pozau pe nedrept în protagonişti ai Unirii, una din țintele de atac ce s-a soldat cu exterminarea sa fizică.

Lupta lui Ariton Pescariu, alături de lupta tuturor revoluționarilor care şi-au jertfit viața pentru doborîrea lumii vechi a însemnat aluatul din care s-a plămădit gloriosul nostru partid, făuritorul vieții noi, al Romîniei socialiste.

1

Ariton Pescariu către Ion Bianu. *Îl informează că se găseşte în Carlovitz pentru a-şi face stagiul militar, despre legăturile sale cu profesorul Iosif Popovici din Budapesta, cu profesorul croat Gjuro Jurmin, despre preocupările sale pentru studiul limbii croate, contactul cu diferite reviste şi publicații sîrbeşti.*

Karlovac 31 decembrie 1911

Magnifice D-le Profesor !

Nepotul d-voastră, Cornel, îmi spune, că ați binevoit a da atenție epistolei mele, prin care ceream ajutor de la „Transilvania”[1] şi vă interesați de pasul ce-l fac în vederea studiilor, ce voi să urmez.

De aceea permiteți-mi vă rog să vă aduc la cunoştință, ceea ce am făcut pînă acum.

Astă primăvară am fost asentat[2]. Anul de voluntar l-am cerut în Zagreb. De fapt l-am şi căpătat. Dar deoarece şcoala regimentului e în Karlovac a trebuit să vin aici pe aste şase luni. Prin aceasta am pierdut — poate mult, căci în Pesta — fiind la ora de lit. rom. cînd am călătorit spre Zagreb, Dl. prof. Dr. I. Popovici, cînd a aflat gîndul meu, a binevoit a-mi da o epistolă de recomandare către dl. prof. universitar Dr. Gjuro Jurmin.

Dar şi aşa, cu toate că n-am avut nici un ajutor decît doi colegi sîrbi, care ştiu ungureşte, o gramatică curat croațească şi un Tacitus în original şi traducere croată, totuşi pot zice că am făcut un progres destul de bunişor. Pricep tot ce citesc şi colegii bucuroşi mă servesc. Citesc foaia politică „Hrvatski Pokret”, apoi revistele: „Sovremenik” din Zagreb, „Brankow Kolo” din Karlovatz şi „Delo” din Beograd.

În conversație încă merge deşi mai greu. Colegii însă sînt hotărîți să vorbească numai croațeşte cu mine.

Nădăjduiesc tare, că voi face un bun progres anul acesta. În tot cazul eu îs hotărît nu numai să învăț, dar să fac şi studii. La Universitate nu pot urma căci nu-s în Zagreb, dar am de gînd ca în septembrie să fac examen de maturitate din limbă şi literatura croată ca să am pe ce să-mi bazez rugarea, pentru ajutor.

---

[1] Societatea culturală „Transilvania” din Bucureşti înființată de Al. Papiu Ilarian.

[2] Recrutat.

www.dacoromanica.ro

Nu ştiu cum, dar parcă puteri noi s-au sălăşluit în mine, o nouă dragoste faţă de studiu şi o paciinţă de fier. Din răsputeri mă silesc să fiu vrednic de atenţia d-voastră.

După care cerîndu-vă atenţia şi bunăvoinţa şi pe mai departe, rămîn al d-voastră,

recunoscător

Ariton Pescariu.

Bibl. Acad. R.P.R. Coresp. nr. 58782

2

Ion Micu Moldovanu către Ion Bianu. *Îl recomandă pe Ariton Pescariu şi stăruie să-i acorde ajutorul o dată cu ajungerea acestuia în Bucureşti.*

Blaj, 29 octombrie 1912

D-le Bianu!

Cînd ai plecat la Bucureşti, am expediat prin poştă d-lui Laurian, o recomandaţie, la care dînsul mi-a răspuns peste mai multe luni şi mi-a mulţumit pentru că te-am recomandat.

Acum merge tînărul *Ariton Pescariu* pe care ţi-l recomand. Nu ştiu de-l vei putea ocroti ori nu; dar doresc ca în caz de aşa şi dta să fii aşa de mulţămit ca odinioară repaosatul L. < aurianu >. Tînărul este bun şi stăruie spre bine. Salutare sinceră.

I. M. Moldovanu

Scrisoarea a mai fost publicată de N. Comșa, *Corespondenţa dintre Ion M. Moldovanu şi Ion Bianu, un capitol din colaborarea dintre Blaj şi Bucureşti*. Blaj, 1943, p. 105.

3

I. Bianu către I. M. Moldovanu. *Răspunde scrisorii lui I. M. Moldovanu în care îşi manifestă admiraţia faţă de Ariton Pescariu şi, totodată, dorinţa pentru ca acesta să-şi poată continua studiile.*

Bucureşti 12/25 noiembrie 1912

Reverendissime şi prea bune,

De cînd a venit tînărul *Pescariu* cu scrisoarea dtale mereu am vrut să-ţi scriu, după cum se şi cuvenia. Dar am tot amînat cu gîndul să ajungem la postul dorit cu aşezarea acestui excelent tînăr. Pînă acum însă nu am ajuns la acest mult dorit post, spre care ne năzuim din toate puterile. Răul este însă că acuma puterile mele s-au împuţinat (vorba Mitropolitului: luna fără soare!). Sper totuşi că vom ajunge la bun sfîrşit şi Pescariu îşi va putea face studiile. Rar am văzut un tînăr mai hotărît şi cu mai puternică voinţă de a munci şi a învăţa.

www.dacoromanica.ro

Altfel şi aici lumea este foarte îngrijită de ziua de mîine: anul a fost peste măsură de ploios, teama de război bagă în griji capitalurile şi mişcarea bănească.

Ai mei sunt sănătoşi. La Academie am pus la cale facerea unui mare şi frumos local pentru bibliotecă cu sală de lucru pentru 120 persoane, sală specială de lucru pentru membrii Academiei, alta pentru cetirea revistelor nouă, alta pentru lucrarea asupra manuscriptelor, loc de depozit de cărţi pentru un milion de volume. Deschidem deci cîmp de lucru pentru urmaşii cărturari pentru doi secoli şi mai bine. Anteproiectul a fost aprobat; proiectele vor fi gata în 4—5 luni. La vară dacă ne lasă cel de sus în pace, sperăm să începem lucrările.

Al dtale devotat

ss. I. Bianu

Bibl. Univ. Cluj, coresp. msse. nr. 2051.

4

Ariton Pescariu către Ion Bianu. *Îl informează despre activitatea şi publicaţiile societăţii ştiinţifice şi culturale Matica Srpska şi stabileşte un contact între Academia Romînă şi această asociaţie.*

Zagreb, 5 ianuarie 1913

Domnule Profesor!

Sînt de 11 zile în Zagreb. Nu v-am scris încă pentru că aşteptam să se facă lumină. M-au ameninţat cu închisoarea pentru că am întîrziat atîta. Mare noroc am avut că veneam din Romînia. Un coleg a întîrziat numai 2 zile, dar fiindcă a fost în Serbia, a fost închis 10 zile.

După protocolul luat de un maior îs aproape sigur că nu se va întîmpla nimica, aşa că peste 67 zile mă voi putea reîntoarce.

Am vorbit cu secretarul societăţii „Matica Srpska" din Neoplanta — ar fi foarte bucuroşi să stea în legătură cu Academia noastră. Au publicaţiuni frumoase de istorie, filologie, folclor şi literatură. Revista pe care o scoate „Matica Srpska", „Letopis" e una din cele mai bune reviste sîrbeşti. Cartea d lui Bărbulescu — a fost primită atît aici, cît şi în Sîrbia foarte bine. Un tînăr profesor de aici şi foarte bun literat, scrie în „Sovremenik" foarte elogios despre „Les roumains avec les Bulgares, Serbes, etc". Domneşte o atmosferă foarte prielnică pentru noi.

Şi-acum permiteţi-mi vă rog să vă urez „Sărbători fericite" şi fiindcă se impun economii totodată: „An nou fericit"!

Ariton Pescariu

Bibl. Acad. R.P.R. Coresp. nr. 58783.

5

Adresa Preşedintelui Academiei Romîne către Ariton Pescariu. *I se comunică primirea în serviciul Bibliotecii.*

www.dacoromanica.ro

București, 2 mai 1913

D-lui Ariton Pescariu
Student la Facultatea de filosofie

Domnule,

Vă aducem la cunoştinţă că Academia Romînă v-a numit scriitor provizoriu în serviciul bibliotecii ei cu începere de la 1 Mai curent şi cu salariu de 150 lei pe lună.

Preşedinte
I. C. Negruzzi

Secretar general
D. Sturdza

Acad. R P.R., msse., nr. 754, An/1913, f. 231.

6

Ion Bianu către I. Micu Moldovan. *Ion Bianu îi comunică lui I.M. Moldovanu că Ariton Pescariu a fost numit în serviciul Bibliotecii Academiei.*

București, 15 mai 1913

Reverendissime !

Am bucuria a-ţi aduce la cunoştinţă că astăzi *Ariton Pescariu* a fost numit scriitor în serviciul bibliotecii Academiei cu plata de 150 lei pe lună, începînd cu ziua de ieri.

Nădăjduiesc că prin muncă stăruitoare acest tînăr, care mi se pare harnic, va face carieră bună în serviciul acestei instituţiuni, după cum un alt tînăr ca dînsul, venind acum 37 de ani cu scrisoarea d-tale către A. Tr. Laurianu a făcut din darul lui Dumnezeu bună carieră !

Aşa să ne continuăm unii pe alţii tot mai bine spre luminarea neamului nostru !

Al dumitale cu tot devotamentul şi iubirea

I. Bianu

P.S. : Pescariu nici nu ştie încă ce-l aşteaptă, căci în acest moment nu este la bibliotecă ca să-i comunic numirea.

Bianu

Bibl. Univ. Cluj, coresp. msse., nr. 2052.

7

Ariton Pescariu către direcţia Bibliotecii Academiei. *Cere să i se aprobe frecventarea seminariilor ţinute de Ovidiu Densuşianu la universitate.*

www.dacoromanica.ro

București, 20 noembrie 1913

Domnule bibliotecar!

Subsemnatul vă rog să binevoiți a-mi îngădui să iau parte, Miercurea de la 4—5, la, probele de seminar ale domnului profesor Ovidiu Densușianu.

Primiți vă rog încredințarea deosebitei mele stime.

Ariton Pescariu de la manuscrise

D-sale

D-lui Bibliotecar al *Academiei Romîne*

Pr. 20 nov. 1913
nr. 2206

Dl. Pescariu se arată zelos și exact funcționar; de aceia i se dă permisiunea cerută cu condiția înțeleasă și primită de D-sa că ora și jumătatea arătată să o compenseze cu altă oră și jumătate.

Bibl. Acad. I. Bianu

Acad. R.P.R., msse., 1913/A. 11.

8

Ariton Pescariu către președintele Academiei. Cere să fie numit definitiv în postul de scriitor la bibliotecă.

București, 25 aprilie 1914

Domnule președinte

La 1 Mai 1913 fiind numit scriitor provizor la Academia Romînă și acum îndeplinind anul, vă rog ca potrivit regulamentului Academiei să fie numit definitiv.

Primiți vă rog domnule președinte, asigurarea stimei mele.

Ariton Pescariu
funcționar la manuscrise

D-sale

D-lui Președinte al Academiei Romîne

Conform articolului 8 din Reg. Serviciilor, petiționarul dovedind aptitudini și pregătirea necesară mă rog să i se dea numirea de funcționar definitiv.

ss. I. Bianu

Rezoluția

Pr. 25 april. 1914
nr. 831

Acad. R.P.R., msse. 1914/A. 7, f. 48.

www.dacoromanica.ro

9

Pr. 22 iulie 1914 adăugat cu cerneală

Ariton Pescariu către Ion Bianu; *carte poştală prin care îi comunică plecarea sa pe front.*

[Blaj] 1 august 1914

Domnule profesor,

Sunt chemat. Mîine plec. Cred că nu voi putea fi punctual cu concediul. Atmosfera pare foarte încărcată.

Primiţi vă rog asigurarea adîncei stime ce vă păstrez.

A. Pescariu

Acad. R.P.R., mss., 1914/A. 7, p. 104.

10

Conducerea Academiei Romîne constată că Ariton Pescariu se află în garnizoana de la Alba Iulia.

ACADEMIA ROMÎNĂ

Rep. 17/30 oct. 1914
nr. 2164

Bucureşti 16/29 octombrie 1914

Delegaţiunea nr. 2178

Funcţionarul Bibliotecii Academiei Ariton Pescariu, a obţinut concediu pentru 1—31 iulie 1914. A mers în Transilvania unde este născut şi îi trăiesc părinţii.

Acolo l-au apucat declararea de război; dînsul fiind soldat rezervist în armata austriacă, a fost luat la regiment şi pînă în zilele trecute am primit de la dînsul ştiri că se află nemişcat în Garnizoana de la Alba-Iulia.

Împiedicat fiind de această forţă majoră de a se întoarce la serviciu, i s-a trimes regulat leafa.

Delegaţiunea (sic !) să decidă dacă i se va mai trimite şi în viitor sau dacă se va socoti locul lui vacant.

Bibliotecar
I. Bianu

Se consideră ca fiind în concediu
ss. Dr. C. I. Istrati

Acad. R.P.R., 1914/A. 7, fila 193.

www.dacoromanica.ro

11

Conducerea Academiei Romîne constată că Ariton Pescariu fiind plecat în concediu în perioada 1—31 iulie 1914 a fost încorporat în armata austro-ungară; e considerat ca fiind în concediu și i se trimite salariu.

ACADEMIA ROMÎNĂ
Nr. 2178

Delegațiunea nr. 124
Ședința de la 18 octombrie 1914

Prin raportul înregistrat la nr. 2164 de la 17 octombrie curent, D-l bibliotecar al Academiei arată că dl. Ariton Pescariu, scriitor în serviciul bibliotecii, obținînd concediu de la 1—31 iulie 1914, s-a dus în Transilvania spre a-și vedea părinții; că acolo l-a prins războiul și că dînsul fiind soldat rezervist în armata austriacă, a fost luat la regiment în garnizoana de la Alba Iulia de unde a trimis vești pînă zilele trecute; că fiind astfel împiedicat de forță majoră de a se întoarce la serviciu, i s-a trimis regulat salariul. Dl. bibliotecar referind acest caz, roagă Delegațiunea să iea deciziunea ce va crede de cuviință cu privire la situația acestui funcționar.

Delegațiunea decide ca dl. Ariton Pescariu să fie considerat ca fiind în concediu.

Dr. C. I. Istrati

Dir. administrativ
Ion Bianu

D. Onciul

Acad. R.P.R., mss., 1914/47, fila 246.

12

Ariton Pescariu către Ion Bianu. [1] *Pescariu îi comunică lui Ion Bianu starea sănătății sale și își exprimă dorința de a veni la București, la universitate.*

Geoagiul de jos, 5 noembrie 1919

Domnule profesor,

Vă scriu din sanatoriul de tuberculoși din Geoagiul de jos, unde mă aflu acum de cinci luni. La înscrieri voiam să vin la București; dar medicul m-a oprit din cauza călătoriei dificile. Mai stau aici pînă la 1 (?) decembrie, dar nefiind pe deplin restabilit, voi fi necesitat

[1] Pescariu îi scrie cele cîteva rînduri lui Ion Bianu pe o ilustrată cu creion negru. Se pare a fi ultima scrisoare adresată lui Bianu.

www.dacoromanica.ro

să rămîn acasă, așa că abia la primăvară, dacă voi putea veni la București. Mă doare că pierd atîta dar ce să fac !.

Vă salut cu profund respect,

A. Pescariu

D-sale

D-lui Ion Bianu, prof. univ. *București Academia Romînă*

Bibl.Acad. R.P.R., Coresp. nr. 58785.

Ariton Pescariu (1890—1920)

www.dacoromanica.ro

НОВЫЕ ДОКУМЕНТЫ О РЕВОЛЮЦИОННОМ БОРЦЕ И КУЛЬТУРНОМ ДЕЯТЕЛЕ АРИТОНЕ ПЕСКАРИУ

(1890 – 1920)

РЕЗЮМЕ

В статье приводятся новые свидетельства о пролетарском революционере Аритоне Пескариу (1890—1920), развивавшем широкую пропагандистскую деятельность по распространению идей ленинизма в Румынии в период первой мировой войны. А. Пескариу был сыном крестьянина. Он родился в селе недалеко от г. Блажа и окончил гимназию в 1911 г. Отбыв в течение одного года воинскую службу в Загребе, он отправился в Бухарест, где стал работать в Библиотеке Румынской Академии и поступил на философско-филологический факультет. В августе 1914 г., когда он находился в отпуске у родителей в Трансильвании, он был призван в австро-венгерскую армию и отправлен на русский фронт, откуда попал в плен в Россию. Там он стал сторонником ленинизма и развивал широкую деятельность по распространению через газеты и брошюры идей научного социализма среди румынских военнопленных. Он был главным редактором газеты «Фоая царанулуй» (Крестьянский листок), издававшейся в Москве в то время.

Нахдясь в русскомаплену он стал одним из организаторов румынских добровольческих частей, создавшихся с целью освобождения Трансильвании, а в ноябре 1018 г. вместе с Бена Куном и другими комунистами входил в состав руководящего органа комунистов, находившихся в плену в России; в заоачи этого органа входило руководство революционным двнжением в Венгрии и Трансильвании.

Документы проливают свет на некоторые менее известные стороны жизни А. Пескариу: на его ученическую, культурно-просветительную деятельность в 1907 1911 гг. в Блажской гимназии и в обществе чтения, на ознакомление Пескариу с литературой Румынии, с рядом журналов и главным образом на связь с некоторыми учеными — с проф. Поном Биану(Бухарест), проф. Иосифом Поповичем (Будапешт). Питая страсть к изучению славянских языков, он окончил университетские курсы в Загребе, выучил сербский язык, ознакомился с рядом сербских и хорватских журналов (« Hrvat ki pokret », «Современник», «Банко Коло», «Дело»), был связан с культурно-просветительным обществом «Матица српска» и добился установления некоторых связей между Румынской Академией и этим обществом.

В статье говорится о деятельности Пескариу в Бухарестском университете, где он был студентом и учеником известных филологов О. Денсушану, Иона Богдана и др., о его желании продолжать свое образование по окончании войны, в 1919 г., когда он находился в санатории в Джоаждиул-де-жос, после пыток, которым его подвергли трансильванские реакционеры за распространение ленинских идей после возвращения из России.

Аритон Пескариу является одной из самых светлых личностей поколения, действовавшего накануне великого народного собрания, состоявшегося 1 декабря 1918 г. в Алба-Юлии, поколения, боровшегося за воссоединение Трансильвании в рамках демократической Румынии.

www.dacoromanica.ro

NOUVEAUX DOCUMENTS SUR ARITON PESCARIU, RÉVOLUTIONNAIRE ET HOMME DE CULTURE

(1890 – 1920)

RÉSUMÉ

L'article contient des témoignages inédits sur Ariton Pescariu (1890—1920), révolutionnaire prolétarien qui déploya pendant la première guerre mondiale une vaste activité de propagande pour la diffusion des idées léninistes en Roumanie.

Fils de paysans des environs de Blaj, Ariton Pescariu, fit ses études secondaires dans cette ville. Son lycée achevé, il passa une année à Zagreb comme militaire, puis vint à Bucarest, où il obtint un emploi à la bibliothèque de l'Académie Roumaine et s'inscrivit à la Faculté des Lettres et de Philosophie. Se trouvant en congé chez ses parents en août 1914, il fut incorporé dans l'armée austro-hongroise et, pendant la guerre, fut fait prisonnier par les Russes. Pendant sa captivité il adhère au léninisme et s'emploie activement à répandre par la presse et des brochures, les idées du socialisme scientifique parmi les prisonniers roumains ; il est en même temps le principal rédacteur de la « Foaia ţăranului ».

Comme prisonnier en Russie, il a été l'un des organisateurs des unités roumaines de volontaires en vue pe la libération de la Transylvanie et en novembre 1918 il faisait partie, avec Béla Kun et d'autres communistes, de l'organe dirigeant des communistes prisonniers de Russie, organe qui conduisait le mouvement révolutionnaire de Hongrie et de Transylvanie.

Les documents produits par l'auteur éclairent d'un jour nouveau certains aspects de la vie d'Ariton Pescariu, notamment sur le plan culturel, tels que son activité d'élève et d'animateur culturel de 1907 à 1911 au lycée de Blaj, dans le cadre de la société de lecture du lycée, ses contacts avec la littérature et les revues de Roumanie et en particulier avec des hommes de science tels que les professeurs Ion Bianu (Bucarest) et Iosif Popovici (Budapest). Poussé par la passion des langues slaves, il suit comme auditeur libre les cours de l'université de Zagreb, apprend le serbe et lit assidûment une série de revues serbes (« Hrvatski Pocret », « Sovremennik », « Banko Kolo », « Delo »), il est en contact avec l'association culturelle « Srpska Matica » et réussit à amorcer des relations entre l'Académie Roumaine et cette association.

A l'Université de Bucarest, où il fait de brillantes études, il a pour maîtres des philologues réputés comme Ovidiu Densuşianu et Ion Bogdan. Le désir de poursuivre ses études l'obsède après la guerre, lorsque, en 1919, il se trouve interné au sanatorium de Geoagiul de Jos, à la suite des violences qu'il avait souffertes en Transylvanie de la part de la réaction, hostile aux idées léninistes dont Pescariu s'était fait l'actif propagandiste à son retour de Russie.

Ariton Pescariu est l'une des plus lumineuses figures de la génération qui atteignait l'âge d'homme à la veille de la grande assemblée populaire d'Alba-Iulia du Ier décembre 1918 et qui milita activement pour la réunion de la Transylvanie à la Roumanie, dans le cadre d'un grand pays démocratique.

---

www.dacoromanica.ro

MATERIALE NOI PENTRU BIOGRAFIA LUI NICOLAE BĂLCESCU (II)

DE

CORNELIA BODEA şi PAUL CERNOVODEANU

Studiile consacrate vieţii şi activităţii lui N. Bălcescu — datînd atît din perioada dinainte de 1944, cît şi din anii regimului democrat-popular — se resimt de pe urma informaţiei, pe cît de sărace tot pe atît de incerte, cu privire la familia sa, în linie ascendentă sau colaterală, la situaţia materială şi socială a înaintaşilor săi, a părinţilor. Conturarea personalităţii omului de acţiune, a istoricului sau a ideologului revoluţionar, aşa cum s-a făcut pînă acum, nu răspunde la o întrebare firească: ce influenţă sau ce stimul a putut exercita asupra revoluţionarului Bălcescu mediul social în care s-a născut şi a crescut? Unde a putut el constata primele nedreptăţi ale orînduielilor vremii sale? Preocuparea aceasta a călăuzit în principal investigaţiile noastre documentare, care au condus la stabilirea ascendenţei sale — paternă şi maternă — pînă în mijlocul secolului al XVIII-lea şi la reconstituirea cadrului social şi material corespunzător, rezultate care ajută la explicarea unora din trăsăturile esenţiale ale caracterului său: dragostea statornică pentru masele exploatate şi patriotismul activ.

★

Prima cheie care deschide uşile spre drumuri încă nestrăbătute o constituie foaia de zestre a *Zincăi* Bălcescu — mama revoluţionarului — întocmită la 1 noiembrie 1811 în vederea căsătoriei sale cu *Barbu* (Petrescu). Zinca sau Joiţa Bălceasca aducea în căsnicia pe care o întemeia: 900 stj. (adică jumătate) din moşia Bălceşti de pe Topolog — Argeş; ca la vreo 12 pogoane de vie, cu case, şopron, lin, teasc, „cu vase cu tot şi cu obraţiia de pometuri", pe *Valea Orliţei* din judeţul Saac, şi 200 stj. (sau jumătate) din moşia *Gîltofani*, ce se afla în partea de nord a moşiei Bălceşti.

www.dacoromanica.ro

La acestea se adăugau „scule, haine şi argintărie” în preţ de 5500 taleri, 5 ţigani robi, şi altele trebuincioase în casă şi pe lîngă casă [1].

Logofătul Barbu sau Bărbuceanu (Petrescu) aducea din parte-i o vie *lîngă Urlaţi* — Prahova [2], vecină cu via Zincăi de pe Valea Orliţei, şi case în Bucureşti (mahalaua Mîntuleasa) [3], închegînd astfel baza materială a unei noi familii ce avea să pătrundă în istorie cu numele purtat pînă atunci de ascendenţa femenină.

Fig. 1
Portretele ctitoriceşti ale familiei logofătului Stoian Pavel din biserica Icoanei (ultima din dreapta Ecaterina Bălcescu).

1. Fiică a postelnicelului Tănase şi a Ecaterinei sin Stoian Pavel, logofăt za vistierie [4], *mama lui Nicolae Bălcescu* a fost nepoata directă, după tată, a popii Necula din Bălceşti ; după mamă, strănepoată de frate a postelnicului Mihail — din neamul Băbenilor — călugărit sub numele de

[1] Vezi anexa nr. 5.

[2] Vezi mai jos, p. 378—379.

[3] „Logofătul Bărbuceanu” le cumpărase, la 30 decembrie 1801, de la Costandin cismarul şi, la 29 februarie 1808, de la Dinu sin Costandin Ploeşteanu. Amănunte în partea a III-a a prezentării noastre.

[4] Cf. *Biserici cu averi proprii*. Seria a II-a. *Note istorice şi anexe documentare*, publicate de P. Gîrboviceanu, Bucureşti, 1910, p. 36 (Diata lui Panait Băbeanu biv vel sluger, martie 1808) ; G. Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594—1821)*, Bucureşti, 1961, p. 558—560. Vezi de asemenea Arh. St. Buc., *Condica domnească 17*, f. 110—110[v] (Doc. din 30 nov. 1786).

www.dacoromanica.ro

Misail (m. 1777), ctitor al bisericilor Hagiu [1] şi Ceauş David (sau Icoanei) din Bucureşti [2]. Stoian Pavel, bunicul Zincăi, figurează el însuşi — cu familia sa — pe peretele ctitoricesc din dreapta al bisericii Icoanei [3].

Moşia Bălceşti — avînd iniţial o suprafaţă, declarată, de 1760 stj. — a intrat în stăpînirea familiei la 20 aprilie 1766. Popa Necula, bunicul Zincăi, o cumpără de la serdăreasa Marioara Canache (născ. Hrisoscoleu), cu 880 taleri [4], sumă greu întîlnită documetar — nu numai la vremea aceea, dar în genere în toate timpurile — în mîna unui preot de ţară. Cazul popii Necula — ajuns la o situaţie atît de înfloritoare, încît să se strecoare între boierii cu moşii mari, să învingă dreptul de protimisis al rudelor de neam, al moşnenilor din satele învecinate (Izbăşeşti, Corbi, Măngureni, Milcoi) sau puterea de cumpărare a mănăstirilor Horezu şi Cîmpulungul — învecinate şi ele prin moşiile Stoiceni şi Mihăieşti — şi să pună stăpînire pe 1760 de stînjeni dintr-o dată, constituie o excepţie pentru care nu am găsit pînă acum o replică asemănătoare. Putem cita de pildă, pentru o vreme relativ apropiată, cîteva cazuri, rare şi ele, ca acelea al popii Ioan sin popa Neagoe ot Bălteni (Vîlcea) care dă, în 1752, 150 de taleri pe 300 stînjeni de moşie în Bălteni [5], al popii Neagu din Bănceşti (Buzău), ce obţine în iunie 1763, tot cu 150 de taleri, o parte din moşia Creţuleştilor din Bănceşti [6], sau al popii Matei, care acaparează — între 1757 — 1759 — părţi întregi din pămînturile moşneneşti de la Tărtăşeşti, Şărlăiasca şi Porceasca (Ilfov), pentru împrumuturi nerestituite [7]. D. Furtună, ocupîndu-se în mod deosebit de starea materială a preoţimii romîneşti de-a lungul sec. al XVIII-lea, [8] reuşeşte să descopere numai la sfîrşitul sec. al XVII-lea un caz, considerat şi de el cu totul rar, al preotului Fierea din Băjeşti (Ilfov), ctitorul bisericii cu Sfinţi din Bucureşti, căreia îi testează, la 1696 — între altele — jumătate din moşia Băjeşti, jumătate din heleşteu, mori şi cinci pogoane de vie din jud. Saac [9]. Dar

---

[1] Cf. Pr. Gr. N. Popescu, *Un colţ de oraş şi un sfînt lăcaş*, Buc., 1935, p. 34—38 ; pentru biserica Icoanei, v. *Biserici cu averi proprii*, II, p. 16—20.

[2] Pe ferecătura icoanei de hram din 1682 (leat 7190) — a bisericii Icoanei — citim următorul pomelnic al ctitorilor Băbeni din sec. al XVIII-lea: „I o a n n: S o f i i a: E l e n i // M a r i i a: B ă l a ş a: M a r i i a // I l i n c a: T ă n a s i e // C a t r i i n a: A l e x a n <d r u> // P ă u n̆ a". (Vezi şi *Inscripţiile medievale ale Romîniei*, Buc., Ed. Acad. R.P.R. (sub tipar).) Potrivit identificărilor bazate pe documentaţia citată în notele precedente, precizăm că este vorba de Ioniţă Băbeanu, logofăt de bresle, cu soţia sa Sofia, născută Nenciulescu şi cu fiicele lor Elena Hristodor Neculescu şi Maria Const. Neculescu ; *Bălaşa*, sora lui Ioniţă Băbeanu, cu cele patru fiice ale ei, Maria Const. Predescu, Ilina Dr. Const. Darvari, *Catrina* şi soţul ei *Tănase* Bălcescu şi Păuna cu soţul ei Alex. Lămotescu.

[3] Ilustraţia de la p. 374. La rezugrăvirea din 1889, numele lui Stoian Pavel a fost înlocuit — confundîndu-se — cu Pană Băbeanu, restauratorul lăcaşului din 1838. Acesta de altfel figurează pe peretele din stînga, copil. Vezi şi N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, vol. I, Buc., 1905, p. 284 ; acelaşi, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Craiova, 1921, p. 61, 62.

[4] V. anexa nr. 1.

[5] Arh. St. Buc., *M-rea Horezu*, X/8.

[6] Ibidem, *Episcopia Buzău*, X/108.

[7] Ibidem, *Mitrop. Ţării Rom.*, CCCXXXVI/15, 17—19, 24 (doc. din : 7 dec. 1757 ; 25 martie 1758 ; 12 ian. şi 17 mai 1759).

[8] D. Furtună, *Preoţimea romînească în secolul al XVIII-lea. Starea ei materială*, Vălenii de Munte, 1915, 258 p.

[9] *Ibidem*. p. 86—87 ; Gh. Timuş, *Documente relative la Mitropolia din Bucureşti*, în „Bis. ort. rom.", XVII, 1893, p. 752—753, 753—755.

www.dacoromanica.ro

nici unul din exemplele enumerate nu ating nici pe jumătate capitalul acumulat de popa Necula. — Supoziţia noastră este că în afară de veniturile obişnuite preoţeşti [1], care puteau acoperi în cel mai bun caz situaţii ca acele amintite mai sus, popa Necula trebuie să fi fost dublat şi de o veche experienţă negustorească şi cămătărească.

Fig. 2
Pomelnicul ctitorilor Băbeni de pe ferecătura icoanei de hram a bisericii Icoanei.

Cu o asemenea chezăşie, ascensiunea socială a urmaşilor era asigurată. Fiul preotului — *Tănase* —obţine rang de postelnicel; după „răsmeriţa" sau războiul încheiat la 1774, e zapciu la plasa Topologului, în care calitate îi surprindem o pîră cu pîrcălabul de la Izbăşeşti, pentru o pricină nu tocmai clară, în legătură cu o sumă de bani, reprezentînd cisla satului pe făină, pe care o încasase cu anticipaţie de termen [2]. În martie 1779, Tănase postelnicelul este rînduit polcovnic la Saac [3], în funcţia administrativă nou instituită de Alexandru Vodă Ipsilanti (1774—1782) pentru potere sau paza judeţelor. Autoritatea de slujbaş domnesc nu-i va servi însă la judecata pe care o poartă cu moşnenii din satul Corbi, pentru o extindere a hotarului moşiei sale mai mult decît era cu cale să o facă; după repetate înfăţişări în faţa domnului, pricina deschisă

[1] D. Furtună citează şi categoria privilegiată a preoţilor în funcţii administrative, ca de pildă „vătăşeii preoţeşti", „zapciii preoţeşti", *ibidem*, p. 74, n. 2.

[2] Cf. Pricina lui „Radu pîrcălab dă la Izbăşăşti sud Argeş cu Tănase postelnicel, pentru taleri 50", din 8 mai 1778 (Arh. St. Buc., *Condica domnească 6*, f. 181—181v).

[3] V. A. Urechiă, *Istoria romînilor*, vol. I, Bucureşti, 1891, p. 43, n. 1.

www.dacoromanica.ro

de moşneni se încheie cu recunoaşterea dreptăţii de partea acestora[1], rămînînd a fi confirmată printr-o hotărnicie [2].

Cîţiva ani mai tîrziu, Tănase este „boier şezător la Bucureşti" [3], unde căsătoria cu Ecaterina — fiica lui Stoian Pavel şi a Bălaşei Băbeanu — îi măreşte averea[4], veniturile şi familia. Urmaşii se succed unul după altul. Ecaterina şi Tănase au trei fete, pe Safta, Maria sau Uţa şi pe Zinca (Zoi, Zoiţa sau Joiţa), şi un fiu, pe Iancu — nesemnalat pînă acum de către biografii sau genealogiştii familiei Bălcescu [5]. Maria sau Uţa se va căsători cu paharnicul Costache sau Dinu Tătăranu şi va avea la rîndul său şase fete şi doi fii[6]; Safta, cu medelnicerul Grigore Argintoianu, va avea trei fete [7]; Iancu — pitar şi subcîrmuitor la plasa Oltului — rămîne holtei, iar Zinca se va căsători în 1811 — aşa cum am amintit în primele pagini — cu logofătul Barbu, sau Bărbuceanu Petrescu. În lipsa părinţilor — amîndoi decedaţi la această dată — foaia ei de zestre o semnează cumnatul său C. Tătăranu pe atunci medelnicer[8]. Este inte-

---

[1] Arh. St. Buc., *Condica domnească 4*, f. 116v (documentul din 18 mai 1778), şi anexele nr. 2, 3.

[2] Cf. anexa nr. 3, p. 389, n. 1.

[3] Faptul acesta trezeşte gînduri de acaparare a moşiei din partea clucerului Vintilă Prejbeanu ce lucra în arendare via de la Tîrgovişte, aparţinînd m-rii Horezu. Acesta propune, în martie 1790, să cumpere moşia Bălceşti şi să o ofere m-rii în schimbul viei, ca „fiind mai în partea locului" şi mai cu folos şi îndemînare m-rii, decît îndepărtata vie de la Tîrgovişte, pe care în acest caz ar reţine-o el. Ideile schimbului se întemeiau pe socoteala că „acea moşie [ce] să chiamă Bălceşti, şi acel boieriu ce o are iaste şăzătoriu în Bucureşti şi îi iaste şi dum-lui foarte peste mînă şi cu puţin folos, fiind moşiia depărtată". Arh. St. Buc., *M-rea Horezu*, XXVIII 41, 43, 46. (documentele din aprilie 1790 şi 18 februarie 1795).

[4] Între altele, via din Valea Orliţei — citată în foaia de zestre a Zincăi — este partea adusă de Caterina, din averea Băbenilor. Cf. *Biserici cu averi proprii*, Seria II, p. 36; Potra, *op. cit.*, p. 452.

[5] Singura menţiune publicată despre Iancu Bălcescu o găsim într-o scrisoare a lui Barbu C. Bălcescu, reprodusă de Barbu Lăzăreanu în „Adevărul", XL, 1927, dec. 2, sub titlul *Date noi asupra familiei Bălceştilor*. Aug. Z. N. Pop, în ale sale recente *Contribuţii la biografia lui Bălcescu*, din „Limbă şi literatură romînă", nr. 6 1962, p. 469, menţionează existenţa fratelui Zincăi (în împrejurări însă care nu corespund realităţii). Amintim în treacăt că Ştefan Greceanu în *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti*, I, Bucureşti, 1913, p. 255—258, da o genealogie fantezistă familiei trecută în lucrarea sa sub numele de *Balcescu*, amestecînd neamuri de boiernaşi originari din Bălceşti-Gorj, Bălceşti Vîlcea şi din Bălceştii de pe Jaleş, fără nici o legătură de rudenie între ei, şi cu atît mai puţin cu înaintaşii lui N. Bălcescu din Argeş. De altfel, singurul biograf al lui N. Bălcescu, care s-a lăsat convins pînă acum de genealogia alcătuită de Şt. Greceanu, este Aug. Z. N. Pop, *art. cit.*, p. 468.

[6] Eufrosina măr. dr. Constantin Estiotu, Anica măr. Constantin Buescu, Ecaterina măr. dr. Pantazi Exarhu, Elena măr. Ianache Apostol Arion, Sevastiţa măr. Ioniţă Lăceanu şi Marghioala decedată la 17 ani; Gheorghe (Iorgu) Tătăranu căs. cu Elisabeta Predescu şi Nicolae Tătăranu căs. cu Elena Creţeanu. Reconstituire după: Arh. St. Buc., *Poliţia oraşului Bucureşti*, dos. 1798/1831, partea III, Culoarea de Galben, f. 75v; *Catagrafia oraşului Bucureşti din 1838* (*Catagrafii*, ms. 82/1838), Culoarea de Roşu, Mahalaoa Vergului, f. 162; *Ibidem, Trib. Jud. Ilfov, Secţia Politicească*, dos. 11375/1832; *Min. Just. — Judiciare*, dos. 425 1838; vezi şi Ilie Corfus, *Însemnările Androneştilor*, Buc., 1947, p. 75, 82; *Analele Parlamentare*, vol. VI (*1835—1836*), Buc., 1895, p. 288. Vezi de asemenea Anexele documentare ale părţii a III-a, din prezentarea noastră.

[7] Zoe Dr. Dimitrie Paciurea, Elena Costache Izvoranu şi Maria maior Constantin Ieronim. Reconstituire după *Catagrafia citată*, ms. 82/1838, Culoarea de Roşu, Mahalaoa Arhimandritului, f. 382; Arh. St. Buc., *Condica pentru căsătorii* (Biserica Sf. Ilie Rahova, sub 12 nov. 1839 şi 18 aprilie 1848). — şi *Analele Parlamentare*, vol. II[1] *(1831—1832)*, Buc., 1892, p. 330.

[8] V. anexa nr. 5.

www.dacoromanica.ro

resant de semnalat de pe acum că în averea dotală a Zincăi intra via de la Valea Orliței [1] și jumătate din moșia Bălcești-Gîltofani, cealaltă jumătate a moșiei revenind exclusiv lui Iancu, fără amestecul surorilor. Dacă mai ținem seama și de suma importantă de 5 500 taleri primiți de Zinca în obiecte, zestrea ei, reprezentînd 1/4 din averea Bălceștilor la 1811, este grăitoare pentru saltul material ce se realizase în familie [2].

2. Starea socială și materială a tatălui lui Nicolae Bălcescu—Barbu sau Bărbuceanu Petrescu — ca și a înaintașilor săi, este mult mai modestă decît a Zincăi. Acest fapt a determinat probabil menținerea numelui Bălcescu în familia nou întemeiată.

Pe tatăl lui Barbu — Petre căpitanul — îl cunoaștem datorită unor pricini de judecată pe care le are, între 1791—1794, cu boierii Urlățeni, megieșii viei sale de la Urlați [3]. Proprietatea aceasta[4] — cuprinzînd patru pogoane de vie și 19 pogoane „țelină împrejurul viei" — era zestrea Mariei — soția lui — întrucît socrul său, popa Dima, *zugravul*, o cumpărase în 1753, de la un Ștefan lipțcan [5]. Din alte împrejurări și documente, am mai putut afla că Barbu a avut un frate, *Ilie Petrescu* (sau Iliuță) [6], el însuși fost sameș de Gorj [7], și o soră Stancuța măritată la București cu Gheorghe Mora din „mahalaoa Neguțătorilor" [8].

Numele de „căpitan" i-a rămas de la slujba de „căpitan de seimeni" pe care a îndeplinit-o, după cum apare de altfel și într-un act de hotărnicie datînd din septembrie 1776 [9].

---

[1] Suprafața viei, reprezentînd zestrea Zincăi, este egală cu partea din aceeași vie, zestrea mătușei ei Elena dr. C. Darvari (Sora Catrinii Bălcescu). În 1791, în foia de zestre a acesteia, via din Valea Orliței, anume „12 pogoane de vie lucrătoare... cu pămîntul lor... cu șopron și cu alte trebuincioase, precum să află", era evaluată la *1500 taleri* (G. Potra, *op. cit.*, p. 559).

[2] După moartea lui Iancu Bălcescu — 1851 — moșia revine în întregime Zincăi.

[3] Filiația Petre căpitanul — Barbu pitarul este atestată într-un document datat 28 nov. 1832 — (în procesul dintre Zinca și Costache Urlățeanu). „Acest loc, de prigonire, cu sadurile de viia ce au fost pă dînsul este împresurat de multă vreme din locul vii lui P e t r e c ă p i t a n u l, t a t ă l p i t a r u l u i B a r b u, s o ț u l j ă l u i t o a r e i p i t ă r e s e i, de Stan Urlățeanu..." (Documentul integral, în anexele de la partea a III-a a prezentării noastre).

[4] Credem că împreună cu via de la Valea Orliței, forma „via de la D e a l u (M a r e)", predilectă în familia Zincăi. Aici s-a născut și Costache, la 21 noiembrie 1813, cel mai mare dintre copii. Vezi și scrisorile Alexandrei (Luxița) Florescu și Sevastiței Bălcescu către N. Bălcescu, din 2 și 18 noiembrie 1852, în N. Iorga, *Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu*, București, 1927, „Analele Acad. Rom." Mem. Secț. Ist., s. III, t. VII, mem. 10, p. 6, 10—11. Aug. Z. N. Pop, în *art. cit.*, p. 467—468, nebănuind existența viei din județul Prahova, identifică expresia „la deal" din scrisorile amintite cu via de la Bălcești.

[5] V. anexa nr. 4.

[6] Ilie Petrescu locuia în casa Zincăi, din mahalaoa Bradu-Boteanu. (Arh. St. Buc., *Poliția orașului București*, dos. 1798/1831, partea a III-a, Culoarea de Galben, f. 90^v; *Catagrafii*, ms. 82/1838, Culoarea de Roșu, Mahalaoa Biserica Albă [!], f. 10).

[7] La 24 febr. 1836, logofătul Ilie Petrescu cerea domnului „pensie pentru slujbele sale din copilărie, rămînînd și secat de dambla cînd s-a aflat sameș la jud. Gorj în venirea armiei rosești [probabil 1828—1829]". (*Analele Parlamentare*, vol. VI_1 (*1835—1836*), Buc., 1895, p. 280—281).

[8] Documentul din 5 mai 1833 (în seria proceselor cu Urlățenii) în partea a III-a a prezentării noastre; cf. și Arh. St. Buc., *Poliția orașului București*, dos. 1798/1831, partea a V-a, Comisia Vopselei Negru, f. 123^v; *Catagrafii*, ms. 82/1838, Culoarea de Roșu, Mahalaoa Neguțătorilor, f. 155.

[9] Cf. N. Iorga, *Documente prahovene și dîmbovițene privitoare la moșiile lui Scarlat Greceanu*, în *Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei*, XI, 1932, p. 77, nr. 68.

www.dacoromanica.ro

Un document din 1794, publicat parțial de V. A. Urechiă [1], amintește de un P e t r e c ă p i t a n u l „boiernaș mazil" din București, „trecut de 70 de ani", care cere — și i se aprobă — „ertare dă dajdie și dă scuteala bucatelor", fiind „sărac lipit" cu „casă grea și fată dă vîrstă", avînd pe deasupra și o datorie de peste 1 000 de taleri. Apropierea între situația acestui Petre căpitanul cu aceea a lui Petre căpitanul tatăl lui Barbu ni se pare întemeiată; pe deoparte, pe faptul că, în februarie 1796, Petre căpitanul tatăl lui Barbu era constrîns să-și scoată la mezat casa din București de „la poarta din jos a Curții cei vechi" — constînd din două „odăi cu doaă cămăruțe și cu curte" — și să o vîndă pe 750 de taleri [2], desigur pentru a face față unor datorii. Pe de altă parte, pe faptul că dacă fiica popii Dima era căsătorită — *a doua oară* [3] — în 1766 cu Petre căpitanul, sîntem în drept să presupunem că acest Petre căpitanul, tatăl lui Barbu, nu mai era în plină tinerețe, și să-i acordăm în consecință o vîrstă cu aproximație de 40—42 ani. În cazul acesta, el putea avea de asemenea — în 1794 — și „o fată de vîrstă", pe Stăncuța, amintită și în procesul cu Urlățenii. Dacă am mai admite că și Barbu, la rîndul său, să fi avut vreo 40 de ani în 1811 — la căsătoria cu Zinca — am putea considera, tot cu aproximație, ca dată a nașterii Barbului anii 1770. La această dată tatăl său, Petre căpitanul, ar fi avut circa 45 de ani.

Fiind și Petre căpitanul „șezător la București", moșia sa este rîvnită de vecini. Așa se întîmplă că, în 1793, el repetă o plîngere mai veche împotriva boierului Stan Urlățeanu care „ar fi volnicit pe niște oameni de au pus saduri de vie" [4] înlăuntrul hotarului său dinspre Valea Bobului, ca pe via proprie. Pricina se dezbate în fața ispravnicului, a Judecătorescului Divan al județului și în fața Divanului domnesc, recunoscîndu-se în toate instanțele dreptatea jeluitorului; dar întîmplîndu-se să moară pîrîtul, moștenitorii Urlățeni, împotrivindu-se de a executa hotărîrea domnească, mențin dosarul deschis. După noi înfățișări, în 1793—1794, în fața Divanului, Alexandru vodă Moruzi poruncește revizuirea hotarelor cu martori. Hotărîrea domnească a rămas însă nepusă în lucrare timp de 17 ani, pînă ce în 1811, la sesizarea lui Barbu, determinată probabil de căsătorie și deci de nevoia precizării averii ce-i revenea, Logofeția Țării de Sus însărcinează cu executarea hotărniciei pe paharnicul Enache

---

[1] V. A. Urechiă, *Istoria romînilor*, vol. VI, București, 1893, p. 619—620. Textul integral, Arh. St. Buc., *Condica domnească 27*, f. 527v—528.

[2] Lui Ioniță paharnicul (Arh. St. Buc., *Condica domnească 31*, f. 90v—91).

[3] „... Urlățenii ziseră că să mulțumesc acum la arătarea și mărturia ce va da prin blestem Anghel uncheaș ce este fin și vier lui Petre, i a Radului Butea, fiind oameni bătrîni și cu știință de stăpînirea și a Urlățenilor și a socrului lui Petre căp<itan>, cum și la arătarea a chear soții lui Petre, a căreia este viia de zestre și care are știință mai multă și adevărată decît toți, ca să arate de unde și pînă unde îi coprinde viia ce i s-au dat de zestre și s ă a r a t e d e s-a u î n t i n s b ă r b a t u l e i c e l d i n t î i, s a u c e l d e a l d o i l e a mai mult peste zestrea ei, ce i s-au dat de tată-său, sau nu. Și precum vor mărturisi aceștiia, ei *sînt mulțumiți* și odihniți, ca pe acolo să rămîie stăpînirea lui Petre". (Din Anaforaua marelui logofăt Scarlat Ghica, *27 noembrie 1793*; Arh. St. Buc., *Condica domnească 25*, f. 306 —308v.)

[4] Din anaforaua marelui logofăt Sc. Ghica, 8 septembrie 1793, *ibidem*, *Condica domnească 24*, f. 444—445.

www.dacoromanica.ro

Hafta. La măsurătoare, şi din harta topografică ridicată atunci, a reieşit că nu numai via şi pămîntul ce se revendicau de la urmaşii Urlăţeni, ci şi alte părţi de pămînt fuseseră încălcate de alţi rîvnitori.

După o nouă stagnare a lucrurilor, în timpul vieţii lui Barbu, procesul avea să fie reluat de Zinca în 1831, şi purtat de ea mai bine de 20 de ani în ciuda zbuciumărilor şi alergăturilor de la o instanţă la alta [1].

Barbu, tatăl lui Nicolae Bălcescu, s-a ridicat în rang social pînă la treapta, modestă, de pitar. Ca slujbaş administrativ îl cunoaştem numai în situaţia de *sameş la Dolj*, pe scurtul interval din decembrie 1820 pînă în ianuarie 1821, două luni care au fost deajuns însă să pecetluiască atît soarta lui cît şi a familiei sale. Traiul îmbelşugat şi cu perspective materiale, care puteau să atragă după sine pe cele sociale, îl face să atingă maxima bunăstării tocmai în ajunul răscoalei lui Tudor. La începutul lui iulie 1819 — ca un semn de sărbătorire a evenimentului familiar ce se petrecuse cu cîteva zile mai înainte, prin naşterea celui de al patrulea copil al Zincăi, Nicolae [2] — modesta aparenţă a locuinţei din Bucureşti începea tocmai a se transforma în casă boierească. Barbu pitarul planuise să investească suma de 9350 [3] de taleri pentru o construcţie ce trebuia să se ridice în decurs de trei luni în mahalaoa Bradului, sau a Boteanului, în aşa fel încît să cuprindă cinci odăi şi o cămară, o sală mare in mijloc şi în faţă o galerie „cu stîlpi chemerlii" [4]; la subsol, înspre răsărit, „o vărzărie săpată în pămînt", în partea despre uliţă „un beci săpat asemenea", iar supt odaia mare să se deschidă „un gîrlici [5] cu cercevea, care gîrlici să meargă supt case pînă la gîrliciu cel vechi al pimniţii" raspuuzînd în dosul casei, unde „preste cîte trepte va eşi afară" avea să se facă „acoperămînt cu stîlpi" rămînînd „dăşchis fără uşă". Plata, urma să se efectueze în patru sferturi succesive: unul înainte de începerea lucrului, al doilea cînd să va pune ferestrele, al treilea cînd să va săvîrşi zidirea de roşu şi al patrulea la săvîrşitul binalii cînd rămînea să se pue geamurile la ferestre. Se mai prevedea că dacă lucrările nu puteau fi terminate la soroc, „să rămîie numai odaia cea mare şi sala a să tencui în primăvara de atunci" (1820), iar toate celelalte să fie în stare „ca să poată să şază într-însele" [6].

În aprilie 1820, casele se mai aflau în roşu numai pe din afară, în interior fiind gata a-şi primi stăpînii. Cheltuielile suplimentare depăşind însă cu 1852 de taleri suma prevăzută în contract au pricinuit oarecare strîmtorare bănească pitarului. Greutăţile achitării lor s-ar fi putut înlătura — treptat — datorită sporului de venituri realizat din rosturile sămeşiei, care promitea a înmulţi — la propriu — belşugul din casa Bălceş-

[1] Pe larg, în partea a treia a prezentării noastre, într-un număr viitor al revistei „Studii".

[2] Data de 29 iunie 1819, o considerăm astăzi sigură, confirmată fiind de cererea autografă a lui Nicolae Bălcescu de înscriere în armată, din 13 iunie 1838 (Arh. St. Buc., *Depart. ostaşesc*, dos. 108/1837, f. 147), întărită de mama sa şi de patru martori, toţi rude apropiate (dr. C. Estiotu, I. Arion, dr. A. Arsache şi M. Darvari).

[3] Pentru comparaţie, menţionăm de pildă că paharnicul Alex. Creţulescu lasă să i se construiască o casă boierească pe suma de 10 750 de taleri (G. Potra, *op. cit.*, p. 718, nr. 587).

[4] Susţinatori de arcade.

[5] Intrare îngustă în pivniţă.

[6] Amănunte în partea a III-a a prezentării noastre.

www.dacoromanica.ro

tilor, recent îmbogățită prin nașterea lui Nicolae, cel de-al patrulea copil. Amînînd scadență după scadență, lucrurile au alunecat în curînd pe făgașul declinului, aruncînd și acest litigiu — nerezolvat la moartea pitarului — în șirul judecăților fără număr purtate de Zinca, rămasă văduvă cu cinci copii [1] la 1825.

3. *Datoriile lui Barbu pitarul.* Răscoala poporului care începuse a prinde viață o dată cu moartea lui vodă Suțu, în cursul lunii ianuarie 1821, răspîndise atîta groază între beneficiarii vechii stări de lucruri, încît pentru măsurile excepționale de stăvilire a mișcării, „comitetul provizoriu de oblăduire" al boierilor ocîrmuitori pun în joc întîi finanțele țării. Primul izvor la îndemînă îl constituiau sămile județelor, între care Doljul singur contribuia lunar cu aproximativ 9 000 de taleri [2].

Dar pînă nici nu apucaseră a fi adunate sămile pe decembrie 1820 — ianuarie 1821 [3], trecerea sau prezența lui Tudor prin centrele și localitățile înșirate pe drumul București — Pitești — Tg. Jiu — Padeș, avusese darul de a împrăștia oficialitățile și boierii cei fricoși în toate părțile. Izvoarele contemporane relatează că orașul Craiova a început a se „sparge" către sfîrșitul lui ianuarie [4]. „*Răspîndindu-se țara în toate părțile* — scrie mai tîrziu și Zinca Bălcescu în una din jalbele sale către stăpînire — *s-au strămutat și răposat* [Barbu — *n.n.*] *din Craiova, rămîind o sumă dă bani rămășiță în județ, pă care mai nainte cu împrumutare îi și răspunsese la Vistierie*" [5].

Refugiul boierilor și al dregătorilor din fața „norodului cel amărît și dosădit" [6] era Sibiul sau Brașovul, peste munți. Sameșul Barbu Bălcescu și-a luat și el familia și a urmat același drum [7], adăstînd acolo cu toții „incetarea apostasiei" pentru „a ieși" din nou în țară. La întoarcere nu-l mai aștepta postul de sameș... ci doar creditorii, care-l ajutaseră să împlinească suma ce vărsase vistieriei. Cum însă completarea dajdiilor fusese executată, de la locuitori, de către slujbașii care rămăseseră pe loc sau de către cei numiți în urmă, ispravnici și zapcii, răfuiala trebuia începută în primul rînd cu aceștia.

---

[1] Costache, Maria, Sevastița, Nicolae și Barbu.

[2] Suma este dedusă din „*Perilipsisul dă socoteala banilor semilor lui aprilie și mai*" *1820*, Arh. St. Buc., *Ad-tive Vechi, Vist. Țării Rom.*, dos. 2216/b 1820, f. 412.

[3] Din rînduiala încheierii socotelilor pe „diminii" (adică pe două luni odată) banii pe luna decembrie a anului scurs se strîngeau împreună cu banii pe ianuarie a anului urmator. În nota precedentă, perilipsisul e pe „aprilie—mai" 1820.

[4] Din raspunsul Căimăcămiei din Buc., dat Divanului din Craiova la 2 febr. 1821 (*Doc. privind ist. Romîniei. Răscoala din 1821*, Buc., 1959, vol. I, p. 219; vol. II, p. 302).

[5] Din jalba Zincăi Bălcescu către Marea Logofeție a Dreptății, 1 martie 1832 (v. anexa nr. 8).

[6] Din răspunsul lui Tudor către Divan (*Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821*, vol. I, p. 229).

[7] Informația aceasta confirmă pentru prima dată afirmația lui Tocilescu — deținută probabil de la frații lui Nicolae Bălcescu — că „revoluțiunea de la 1821 constrînse pe familia Bălcescului... a fugi la Brașov". (Gr. G. Tocilescu, *Nicolae Bălcescu. Viața, timpul și operile sale (1819—1852)*, București, 1876, p. 27.)

www.dacoromanica.ro

S-a întîmplat însă să moară Barbu curînd după întoarcere, ceea ce a provocat îngrijorare între creditori; şi teama lor că aveau să rămînă cu împrumuturile nerecuperate s-a răsfrînt în primul rînd asupra văduvei pitarului. De aceea „căutînd cu deamănuntul socotelile răposatului ce au avut cu numitu judeţ" [1], Zinca a reconstituit pe baza lor sumele ce avea de încasat de la fiecare zapciu de plasă — nouă la număr — la care a adăugat, alături de alte sume mărunte, peste 2 000 de taleri ce rămăseseră neîncasaţi de la paharnicul Jianu şi de la fostul ispravnic Vasile Caloithis. Totalul se ridica la 16 143,3 taleri [2]. Lista astfel întocmită a înaintat-o domnului ţării, cerîndu-şi drepturile.

La avizul Vistieriei, Grigore Ghica vodă a orînduit anchetă între birnicii judeţului pentru cunoaşterea adevărului. Însărcinat cu investigaţiile a fost Iancu Bălcescu, fratele jăluitoarei, [3] care a putut dovedi că sumele revendicate rămăseseră în mică măsură neîncasate „pe la sate", deoarece le adunaseră zapciii, sameşul, „şi alte ipochimene ce au fost slujbaşi ai judeţului atunci" şi fuseseră reţinute de ei pe cont propriu în total 13 065,63 taleri [4]. Cu poruncă domnească, s-a putut recupera ceva; celor mulţi şi tăgăduitori însă li s-a pus în vedere prin anaforale întărite de domn — fiind ei înfăţişaţi la Bucureşti marelui vistier, vornicul Mihalache Ghica — să-şi achite obligaţiile cu care erau încărcaţi. Aceasta cu atît mai mult cu cît — după aprecierile Vistieriei — din totalul sumei, 4 221,60 taleri trebuiau restituiţi statului, reprezentînd „socoteala înplinirii lefilor lui dechemvrie 1820 şi ghenarie 1821" [5].

Problema datoriilor ţării, contractate în timpul răscoalei şi al ocupaţiei turceşti ce a urmat, era la ordinea zilei în perioada 1822—1829 [6]. Peste cinci milioane datorie publică se impuneau a fi împlinite. În ianuarie — martie 1825, făcîndu-se bilanţul „Casei datoriilor ţării", s-a constatat că se achitase numai jumătate din total. Or, între formulele găsite pentru stingerea lor era şi perceperea rămăşiţelor de dăjdii sau a banilor pentru lefurile pe 1821 [7].

Moartea pitarului Barbu cădea aşadar tocmai cînd urmărirea datornicilor putea fi mai uşoară. Dealtfel, şi desemnarea lui Iancu Bălcescu ca „cercetător" în judeţ s-a datorat morţii cumnatului său, petrecută înainte de luna martie 1825.

Continuarea răfuielilor cădea astfel tot în grija Zincăi, pe care ameninţătoarea creştere a dobînzilor şi greutăţile de întreţinere a casei ce

[1] Cf. jalba către Marea Logofeţie, din 2 februarie 1833 (v. anexa nr. 9). Este de remarcat că în toate jalbele pe care le-a înaintat, Zinca arată că a început urmărirea debitorilor, *după moartea lui Barbu pitarul*. O singură dată — în jalba de la 1 martie 1832 — declară că bărbatul ei a adresat prima plîngere lui Grigore Ghica vodă (Cf. anexa nr. 8).

[2] V. anexa nr. 6, n. 1.

[3] Porunca domnului poartă data de 27 martie 1825 (ibidem).

[4] Ibidem, n. 2.

[5] Anaforaua Vistieriei din 27 iunie 1825 (v. anexa nr. 6).

[6] S. Iancovici, *Lichidarea mişcării lui Tudor Vladimirescu şi repercusiunile ei în lumea agrară* (în *Studii şi materiale de istorie modernă*, IV — în pregătire pentru tipar).

[7] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

avea o obligau să stăruie şi să se zbată pentru lichidarea favorabilă şi cît mai grabnică a socotelilor.

Dar, dacă în primii ani după răscoală, urmărirea debitorilor era înlesnită de către Vistieria Statului [1], o dată cu intrarea în vigoare a prevederilor Regulamentului Organic, banii revendicaţi de Zinca nu au mai fost priviţi ca *bani publici*, ci ca *bani particulari*, şi în consecinţă în loc de a mai intra în competenţa forurilor administrative superioare (Vistieria), dosarul ei a trecut în seama instanţelor judecătoreşti civile — potrivit cu sfera de extindere juridică a judeţelor şi cu apartenenţa fiecăruia dintre debitori. Cu toate acestea, după 1829, cînd se constată desfiinţarea „Casei datoriilor ţării", lichidarea rămăşiţelor datoriei publice a intrat în competenţa Sfatului Administrativ şi a Obşteştii Adunări, iar sumele aferente au fost vărsate la Vistierie. Mai mult, după 1830, o serie întreagă de boieri veliţi şi negustori mari şi-au obţinut restituirea sumelor împrumutate în 1821, cu dobînzi cu tot [2].

Pricinile Zincăi au fot repartizate totuşi Divanelor Judecătoreşti Civile judeţene, la Craiova, la Vîlcea sau la Bucureşti etc., după domiciliul reclamatului. S-a întîmplat însă ca lista debitorilor ei să fie mare, iar sumele cele mai importante să fie în mîini de boieri caftanlîi — cu imunităţi judecătoreşti — ca paharnicul Stan Jianu, vistierul Ştefan Zătreanu, stolnicul Barbu Socoteanul, paharnicul Vasile Iconomu (Caloithis) sau vistierul Ianache Serghiades. S-a întîmplat deopotrivă ca din lista iniţială să nu poată fi urmărită o mare parte din datornici, fie pentru că Zinca nu le cunoştea adresa, fie că unii din ei murind, avuseseră parte de succesori şi mai răi platnici. Aşa că, înfăţişările şi jălbile se repetau pînă la istovirea păgubaşului, fără alt rezultat decît acela al constatării dobînzilor crescînde.

Zinca îşi reînnoia intervenţiile la fiecare schimbare în cîrmuirea ţării, sperînd de la fiecare domn sau general-guvernator [3] rezolvarea situaţiei. În jalba pe care o adresa — la 8 decembrie 1833 — generalului Pavel Kisseleff, de pildă, Zinca Bălcescu scria textual: „...am cinci copii şi mă stenahoricesc neavînd nici hrana cea din toate zilele, precum este ştiut dă obşte, plecat mă rog înaltei Ecselenţii Voastre să vă milostiviţi asupră-mi şi cu mărime de suflet să porunciţi la cine să cuvine din dregători, ca să apuce pe aceşti datornici a-mi înplini banii ce am să iau de la dînşii cu dobînda lor după hotărîrea domnească, fiind cei mai mulţi cu stări bune, căci va fi păcat eu văduvă, cu copii şi fete de măritat, să mă stenahoricesc chear dă hrana vieţii, neavînd nici o stare" [4]

Cauza era însă ca şi pierdută.

Îi rămînea totuşi o speranţă legată de venirea ca domn a lui Alexandru Dimitrie Ghica (1 aprilie 1834), fiindcă acesta fusese caima-

---

[1] Cf. achitările parţiale specificate în lista de la anexa nr. 9.

[2] S. Iancovici, *op. cit.*

[3] În timpul guvernării militare ruseşti dintre mai 1828 — aprilie 1834.

[4] Jalba citată din 29 noiembrie 1833 (v. anexa nr. 10).

www.dacoromanica.ro

camul Craiovei în 1825 cînd au început cercetările în pricina datoriilor — şi prin urmare îi cunoştea situaţia. Pentru a-i reaminti mai bine cele petrecute, Zinca cere — şi obține — din partea Logofeției Dreptății [1] restituirea documentelor originale depuse de ea ca mărturie la jalba precedentă. Şi la 8 iulie 1835, înfățișează lui Alexandru Ghica vodă istoricul pricinii, cerînd să fie aduși toți datornicii îndărătnici „a sta față în judecătoreasca instanție" pe care măria sa va găsi cu cale că „are dreptul să să cerceteze o asemenea pricină, ce trebuia să să cerceteze dă către cinst. Vistierie înaintea înființării Organicescului Regulament"[2]. „Mărinimia" domnului s-a mărginit în a cere avizul Vistieriei..., ceea ce era totuna cu oprirea cursului pricinii înainte de a începe. Alexandru Villara, titularul Departamentului, s-a pronunțat categoric pentru deferirea pricinii „Ocîrmuirilor județelor pă unde să află pîrîții șăzători", iar cazurile de împotrivire... Tribunalelor sau Judecătoriilor județene [3].

Procesul rămînea așadar în continuare pe seama Divanurilor Judecătoreşti civile, ceea ce atrăgea după sine nu numai tărăgănarea rezolvării lui, dar și cheltuicli, deplasări în provincie și alte angarale pe care Zinca nu le îndura uşor. În petiția de la 8 aprilie 1837 [4], ea cere expres domnului readucerea dosarului în cercetarea forurilor administrative. Dar și acum tot în zadar.

Peste toate acestea a survenit și participarea fiului ei, Nicolae, la „complotul" sau *mișcarea de la 1840*, cu grelele implicații politice care au urmat pentru întreaga familie din pricina arestării tînărului revoluționar. Așa ne explicăm și stagnarea cererilor Zincăi, și de ce, în mai 1846 cînd le reia, situația era prea puțin schimbată. Suma scăzuse de la 9 597,111 lei cît era în 1835 [5] abia la 9 447,57 lei. Revenind — la 1 mai 1846 — către Marea Logofeție cu aceeași stăruință cu care se adresase în 1837 domnului, Zinca anunța totodată renunțarea ei la cîteva sume din lista inițială — reprezentînd datoriile lui Ioniță Dîrzeanu, N. Buescu, precum și a celor 8 ceauși, 2 fîntînari și 1 scutelnic — „fiind ca niște sume foarte mici"[6]. Logofeția refuza și de data aceasta soluționarea favorabilă a cererii pe motivele cunoscute din 1832 și 1835.

Dosarele pricinii se închid cu această ultimă intervenție. Bănuim că și cauza plecării precipitate a lui Nicolae Bălcescu din țară, în mai 1846 ca și celelalte evenimente politice generale care s-au succedat, au contribuit la stingerea procesului, deoarece nu i-am mai găsit „urmarea".

Dar acesta nu era nici singurul proces al Zincăi și nici singura adversitate întîlnită în casa ei.

---

[1] Arh. St. Buc., *Min. Just.—Judiciare*, dos. 18911/1833, f. 48—48v, 49.

[2] V. anexa nr. 11.

[3] Raportul Vistieriei nr. 2481/1835 (anexa nr. 11, n. 1).

[4] V. anexa nr. 12.

[5] Vezi și Arh. St. Buc., *Min. Just.—Judiciare*, dos. 16 282/1835, f. 1.

[6] V. anexa nr. 13.

www.dacoromanica.ro

FAMILIA BĂLCESCU CU ÎNRUDIRILE EI
(Schiță sumară)

Partea I

Toma
- 1. Mihail Băbeanu (în călugărie Misail) (m. 1777) postelnic, ctitor al bis. Hagiu și Ceauș David
- 2. N.
  - 1. Ioniță zis „Breslea" Băbeanu (m. 1808) logofăt za bresle 1786—1794
  - 2. Panait Băbeanu (m. 1812) căpitan za lefegii 1783—1791
  - 3. Bălașa Băbeanu cca. 1783, 1786, 1791, 1808 = Stoian Pavel logofăt za vistierie 1775—1786
    - 1. Maria cca. 1783, 1808 = Constantin Predescu al treilea log. 1791
    - 2. Elena (Ilinca) 1791, 1840 = 1791 Constantin Darvari (cca. 1760 — 1823) medic
    - 3. Păuna cca. 1783, 1808 = Alex. Lămotescu (1748—1819) logofăt za vistierie 1792
    - 4. Ecaterina cca. 1783, 1794, 1808

Popa Necula din Bălcești 20 apr. 1766
- Tănase Bălcescu postelnicel 1778—1780

Ecaterina + **Tănase Bălcescu**
- 1. Maria 1831, 1838 = Constantin Tătăranu paharnic
- 2. Iancu Bălcescu (cca. 1779—1851) pitar 1843
- 3. Safta 1831, 1838 = Grigore Argintoianu medelnicer
- 4. Zinca Bălcescu (cca. 1788—1862)

Petre căpitan de scimeni 1776, 1792—1794 = Maria sin popa Dima zugravul
- 1. Barbu Petrescu (cca. 1770—1825) log. 1808, pitar 1819
- 2. Ilie Petrescu 1831, 1838 log. 1836
- 3. Stăncuța 1831, 1838 = Gh. Mora din mahalaua Negutătorilor (București) 1832

Zinca Bălcescu + **Barbu Petrescu** (1 nov. 1811)
- 1. Costache (1813—1902)
- 2. Maria (1817—1882) = 1835 Scarlat Geanoglu (cca. 1803—1864) paharnic
- 3. Sevastița (1818—1883)
- 4. NICOLAE (1819—1852)
- 5. Barbu (1824—1884)

www.dacoromanica.ro

A N E X E

1.

1766 aprilie 20.

Zapisul serdăresei Marioara Canache prin care vinde popii Necula moşia Bălceşti-Argeş, pe 880 taleri.

† Adec<ă> eu Marioara sărd<ăreasa> a răposatului Canache sărd<ar>, dat-am credincios zapis mieu la mîna sfinţii sale pop<ii> Neculii ca să-i fie de bună şi mare credinţă precum să să ştie că avînd eu o moşie sud Argeş pe apa Topologului ce să chiamă Bălceştii care moşie şi mie mi s-au venit de crironomie de la unchiu-mieu Gavrilaşco biv vel post<elnic>[1].

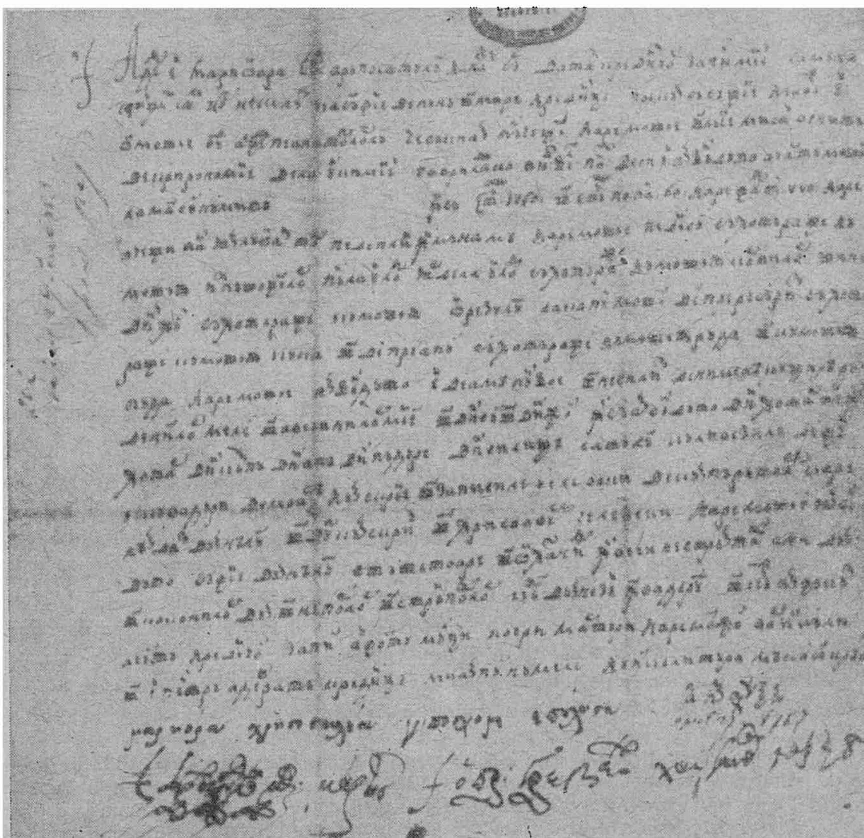

Fig. 3
Zapisul serdăresei Marioara Canache, prin care vinde popii Necula moşia Bălceşti—Argeş la 20 aprilie 1766.

---

[1] Din lipsă de spaţiu, mărginim istoricul moşiei Bălceşti-Argeş la cîteva date sumare urmînd a-l dezvolta şi confirma prin indicarea izvoarelor într-un apropiat studiu.

www.dacoromanica.ro

Deci eu am vîndut-o această moşie la mai sus numitu, însă st<î>nj<eni> 1760 şi st<î>nj<enul> po bani 60, care fac t<a>l<eri> 880; care aceşti bani i-am luoat toţ pe deplin în mîna mea. Care moşie pe din sus să hotărăşte cu moşiia Izbăşăştilor păn la un loc, iar de la un loc să hotărăşte cu moşiia Corbilor, şi pe din jos să hotărăşte cu moşiia Orezului [1], la capul moşii despre răsărit să hotărăşte cu moşiia Cuca şi despre 'apus să hotărăşte cu moşiia Ruda şi cu moşiia Buda; care moşie am vîndut-o eu de a mea bun<ă> voe şi nesilit<ă> de nimenea, cu ştirea rudeniilor mele şi a vecinilor miei şi din sus şi din jos. Însă am vîndut-o din hotar pînă în hotar, din cîmpu, din apă, din pădure, din siliştea satului cu livezile de fîn i cu vaduri de moară, cum scrie şi zapisile cele vechi de cumpărătoare care le-am dat dumnealui şi după cum scriu şi hrisoavele cele vechi. Care moşie i am vîndut-o să fie dumnealui stătătoare şi ohabnic<ă> în veci nestrămutaţi ani, dum<nealui> şi coconilor dum<nealui> şi nepoţilor şi strănepoţilor cîţi Dumnezău îi va dărui.

Şi cînd am făcut acest credincios zapis, au fost mulţi boeri marturi care mai jos vor iscăli; şi eu pentru adevărată credinţă mi-am pus numele cu iscălitura mea ca să s<e> creaz<ă>.

ap<rilie> 20 dni 1766.

μαρηδρα Χρησοσκ<ου>λέα γιποσχομε επούλησα [2]
† ὁ . . . . μ<ατ>θ<αῖ>ος (?) μάρτυς [3]
† ὁ πρ<ώην> Γρεβένων Χρύσανθος μαρτυρῶ [4]

Acad. R.P.R., Pach. CCCCX, doc. 75. Original.

2.

1779 iulie 6

Porunca lui Alexandru vodă Ipsilanti către ispravnicii judeţului Argeş, pentru a cerceta pricina de moşie dintre Tănase postelnicelul din Argeş şi moşnenii de la Corbi.

Dumnv. ispravnicilor ot sud Argeş sănătate. Vă facem în ştire că la leat 1778 maiu 19 s-au înfăţişat la Divan înaintea domnii mele moşnenii ot Corbi dintr-acel judeţ, cu Tănase postelnicel, zicînd moşnenii că alăturea cu moşiia lor Călăceştii[5] dintr-acel judeţ, avînd şi numitul postelnicel moşie, le-ar fi împresurat o făşie dă loc. Împotrivă au arătat şi Tănase postelnicel că adevărat la început au fost a lor acea făşie, dar dă 30 de ani nu se stăpîneşte de dînşii, ci atît mai nainte au stăpînit-o vînzătorii cum şi el dă cînd au cumpărat-o pînă acum o stăpîneşte fără dă a nu face nici unul pîră.

S-au cerut lui Tănase postelnicel vreo dovadă sau mărturii vrednice, cum că s-au stăpînit această făşie dă loc, mai naintea cumpărătoarii lui, de boierii ce i-au vîndut-o lui şi au

---

Numele moşiei şi al satului este întîlnit pentru prima dată la 10 oct. 1652 în diata căpitanului de păhărnicei Arsenie Şoimu din Birci şi Vlădeni-Muscel. Moşia ajunge apoi în stăpînirea fraţilor săi, Tudor paharnicul din Vlădeni şi Ştefan postelnicul din Birci precum şi a urmaşilor lor. Între 1690—1701, prin vînzare, Bălceştii trec în mîinile lui Diicu Buicescu vtori-spătar; de la el la sora sa Dumitrana, soţia lui Vintilă Bucşanu — mare căpitan de margine — şi apoi la fiica acestora, Ancuţa, soţia lui Gavrilaşco mare postelnic. Murind fără scoborîtori direcţi, Gavrilaşco lasă o parte din averea sa — inclusiv Bălceştii — nepoatei sale Marioara Hrisoscoleu soţia lui Canache, mare serdar ,de la care, însfîrşit, a cumpărat popa Necula, în 1766.

[1] Moşia Stoiceni a M-rii Hurezu.

[2] Marioara Hrisoscolea declar că am vîndut.

[3] Matei (?(al . . . . . martor.

[4] Hrisant fost al Grevenei mărturisesc.

[5] Corect : Bălceşti.

www.dacoromanica.ro

răspuns că are mărturii și va aduce. Și așa s-au dat numiților moșneni cartea domnii mele cu hotărîre de a stăpîni acea fășie de loc, dar s-au zis și lui Tănase că de va avea mărturii vrednice, nu din sătenii lui sau din oamenii lui, ci megiiași bătrîni dăn alte sate du prinprejur sau streini, care să mărturisească s<ă>[1] au stăpînit această fășie dă loc mai nainte de dînsul tot boerii vînzători ce au vîndut-o tătâne-său[2] și ca să poată aduce acest fel de mărturii s-au dat soroc dă trei luni.

Care mărturii aducîndu-se, văzum domnia mea și pitacul dum. biv vel log. Scarlat Greceanul, cu care din porunca domnii mele s-au rînduit spre a se da mărturia lor la prea sfinția sa părintele mitropolit, cum și mărturia a 5 martori ce au dat-o supt pecetea prea sfinții sale că nu țin minte niciodată să fi stăpînit acea fășie dă loc de către acei moșneni, ci mai întîi s-au stăpînit dă Gavrilaș[3] și mai la urmă de sărdar Canache cum și acum dă numitul postelnicel. Deci face trebuință de a lua această pricină săvîrșire, pentru care iată scriem dumnv., ca să le dați dă știre ca după sînta Mariia Mare negreșit să se scoale să vie și de vor avea niscareva dovezi și mărturii înpotriva lui Tănase postelnicel să și le aducă ca să ia săvîrșire, că neviind să știe că în urmă să va da cartea domnii mele de stăpînire la mîna lui Tănase postelnicel pentru acea fășie de loc ce iaste dă pricină.

iulie 6

1779 iulie 6

S-au scris poruncă legată către ispravnicii din sud Argeș ca după sînta Măriia Mare dîndu-le de știre moșnenilor ot Corbi ce au pricină pentru o fîșie de loc cu Tănase postelnicel să vie aici la Divan spre a li să izbrăni pricina, că neviind să știe că să va da carte de stăpînire postelnicelului după mărturiile ce au adus.

Arh. St. Buc., *Condica domnească 8*, f. 156–156v.

3.

1780 mai 10

Cartea de judecată dată de Alexandru vodă Ipsilanti cu privire la pricina dintre Tănase postelnicelul din Bălcești și moșnenii de la Corbi.

Zemle Vlahiscoe. La leat 1778 maiu 19 judecîndu-să înaintea domnii mele moșnenii ot Corbi sud Argeș cu Tănase postelnicel pentru o fășie de loc ce să jăluia moșnenii că le-au înpresurat-o din moșia Corbi, lîngă care are și el moșie cumpărată de la Maria Cănăchioaia anume Bălcești, și neavînd Tănase să ne arate nici un fel de sinet și dovadă pe acea fășie de loc, ci încă singur mărturisind că este în hotarul pietrilor moșii Corbilor a moșnenilor, am hotărît, ca să și-o ție să și-o stăpînească moșnenii cu bună pace de către Tănase precum să arată pe larg în osebita cartea domnii mele ce li s-au dat la mînă atunci.

Hotărîrea ce am făcut cînd neputînd a sta Tănase împotriva lor cu nici un fel dă temeiu fără numai pricinuind că are mărturii la fața locului care știu că acea fășie de loc totdeauna s-au ținut de stăpînitorii moșii lui, Bălcești; i s-au zis că dă are mărturii vrednice, să și le aducă.

---

[1] s<ă> = dacă.
[2] Popa Necula.
[3] Gavrilașco mare postelnic, amintit în anexa nr. 1.

www.dacoromanica.ro

Deci acum la leat 1780 maiu 15 [!] eşind de iznoavă înaintea domnii mele la Divan de faţă amândoao părţile, s-au întrebat Tănase ce marturi au adus. Şi scoase doao adeverinţe de mărturie ce au dat cinci oameni înnaintea prea sfinţii sale părintele mitropolit, care citindu să s au văzut netemeinice şi nu cu bună descoperire şi înţelegere precum trebuie. Iar numiţii moşneni Corbeni scoaseră trei mărturii anume Ion ot Cuca i Vlad ot Schei şi Stan ot Mancioiu, oameni bătrîni lăcuitori de acolo, pe care întrebîndu-i pe cîte unul osebit, cîte trei deteră un fel marturie că ei sînt crescuţi născuti şi acea făşie de loc totdeauna au stăpînit-o moşnenii Corbi pînă în hotaru lui Tănasie ce este împietrită şi hotărîtă cu semnile ce stau şi pînă acum de faţă. Încă unul dintr-înşii anume Stan din Măncioiu adeveri judecata pe acea faşie de loc cînd irà moşnenii Corbi fugiţi de răzmeriţa cea veche[1], găsind Gavrilaşco ce stăpînea atunci moşia Bălceşti vreme cu părlej[2], au făcut o moară pre dînsa, iar după ce au venit moşnenii de unde era băjănăriţi văzînd că au făcut-o pe moşia lor şi vrînd să o strice, el s au învoit cu dînşii ca să împarţă oemul[3] în doao ce să va strînge de la moară şi aşa au lăsat moara de n au stricat o, şi lua jumătate ei şi jumătate Gavrilaşco, care şi aceasta este osebită dovadă.

Am cerut lui Tănase sa ne arate vreo altă dovadă vrednică de scrisori şi sineturi, şi n-au avut să arate nimic, fără numai zapis cumpărătorii lui, care citindu-să la Divan şi văzînd că nu arată într-însul semnile moşiii anume, am zis lui Tănase să arate cele vechi sineturi ce scrie vînzatoarea [4] în zapis că i le-au dat, ca dintr-aceia să luăm pliroforie, şi pricinui că le-au răpus în vremea răzmiriţii. La care aceasta nu s-au dat crezămînt, căci de rapunea acele cărţi putea să răpue şi acel zapis şi s au cunoscut că nu-i dă mîna să le arate, ca să poata metaherisi vicleşugul ce au gîndit de nedrept cu suma stînjenilor ce scrie în zapis, care după voia lui îi va fi pus vînzătoarea mai mult decît au avut, precum ni s au întîmplat a vedea şi la alte pricini de judecată numindu-se în zapis mai mult decît ceia ce au avut.

L-am mai întrebat de este măsurată şi hotărîtă moşiia, sau cînd au cumpărat-o şi zise că numai zapisul i au dat fară de a nu o măsura la faţa locului niciodată. Iar moşnenii scoaseră şi un hrisov al răposatului Vlad vodă[5] ot leat 7242 [6] întru care scrie toate semnile moşiilor Corbi anume, dupe care zic că au şi stăpînit, precum cu marturii ce arată mai sus au şi dovedit.

Deci fiindcă n-au avut să arate nici un fel de sinet sau mărturii vrednice şi însuşi mai arătă că aceasta făşie de loc iaste în moşiia Corbilor înpietrită şi hotărîtă, am hotărît ca şi de acum înainte să stăpînească acea făşie de loc şă toată moşiia Corbi întocmai după hrisov Vladului vodă pă semnile şi hotarele vechi cu bună pace de către Tănase şi de către tot neam lui şi pentru ca să nu să întinză după vremi să le coprinză iară şi moşiia precum s-au şi întîmplat acum, am poruncit să meargă boeri hotarnici la faţa locului şi urmînd întocmai după hrisov răposatului Vladului vodă ce au moşnenii la mîini, pe hotar ce să coprinde într-acel hrisov care ziseseră că să văd şi pînă astăzi, să pue semne pe

[1] Războiul austro-ruso-turc din 1735–1739.

[2] Prilej.

[3] Uiumul.

[4] Marioara Canache serdăreasa.

[5] Vlad vodă Vintilă 1532–1534.

[6] Corect: 7042 = 1534.

www.dacoromanica.ro

acele hotare vechi apoi să tragă moșiia lui Tănase să vază cîți stînjeni es, de vreme ce însuși zise că nu este hotărîtă nici pînă acum [1].

1780 maiu 10

Arh St. Buc., *Condica domnească 8*, f. 262 262^v.

4.

1792 decembrie 8

Anaforaua veliților boieri către Mihail vodă Suțu, cu privire la pricina dintre Petre capitanul și Stan Urlățeanu „pentru niște saduri de vie", de lîngă Urlați (județul Saac), dovedindu-se a se afla pe pămîntul celui dintîi.

Prea înălțate doamne,

Din luminată porunca înălțimii tale, prin zapciile dum<nea> lui vătafului za aprozi, sa înfățișară la judecată Petre căp<i>t<an> cu jalba ce au dat înălțimii tale pentru Stan Urlățeanul, zicînd că nu-l îngădue să stăpînească niște saduri dă vie, pricinuind numitu Urlățean că sînt pe moșiia lui, pentru care au mai fost jăluit înălțimii tale și au fost orînduiți la ispravnicii județului, ca să li să cerceteze pricina în fața locului. Dum<nea>lor ispravnicii au orînduit boerinași mazîli și acei orînduiți citind cărțile și văzînd coprinzătoarele semne, ce i ocolesc viia cu obrațiile eĭ, și i-au dat în scris alegerea ce i-au făcut, cu care mergînd iarăși la ispravnici, au cerut ca să l aducă și pă numitu Urlățean față și neaducîndu l, au cunoscut că l diefeldipsesc [2].

Acum aflîndu-se acel Stan Urlățean aici în București, al doilea au jăluit înălțimii tale și să poruncește dă către înălțimea ta ca să i înfățișeze la judecată să întrebe pe Stan ce are să răspunză înpotriva ziselor lui Petre căp<itan> și răspunse că Mariia, soția lui Petre căp<itan> aceste vii le are dă zestre, date de la tată său popa Dima, care și popa Dima

[1] Într-o copie de pe hrisovul de hotărnicie al moșiei Corbi cu data citită greșit 1785, fiind întocmit la porunca lui *Alexandru vodă Moruzi* (*1793—1796*) — se amintește de această judecată : „Iar moșnenii Corbi scoaseră mărturie pe un Stan Suflă, tot din Schei, om cu vîrsta trecută peste 40 de ani, și în frica lui Dumnezeu, [care] arată că ar fi șezut mai înainte acolo la hotar, cînd se stăpînea de postelnicul [!] Tănase Bălcescu funia de loc, pînă a nu se lua de moșnenii Corbi prin judecata ce au avut înaintea măriei sale Alexandru vodă Ipsilante la 1779; și dijma și claca o da la numitul Bălcescu. Deci după încredințarea ce au dat mai sus numitul Stan Suflă, s-au pus piatra, și la mijloc au pus sfoară, din matca vaei Săscei, unde se hotărăște cu hotarul moșiei Căzănești a polcovnicului Sandu Vărzaru, pe luncă la vale pînă în Piatra - ce - Veche a hotarului Bălcești, stînjeni... Și fiindcă din această Piatră, pînă sub coasta spre răsărit, în gura văei Priboiul, se calcă moșia Bălcești de către moșnenii Corbi un petec de loc, și după jalba ce au dat-o măriei sale lui Vodă dumneaei Catrina Bălceasca, stăpîna moșiei Bălcești, am făcut cercetare, față fiind amîndouă părțile și găsindu-se acel petec de loc călcat de către moșnenii Corbi, s-au îndreptat hotarul cu semne, însă din gura văei Priboiul, drept peste Topolog de-a curmezișul, pînă unde s-au curățat un anin alb...". Document comunicat în copie de Radu Mandrea, scoborîtor în linie feminină din familia Bălceștilor.

[2] Îi face greutăți.

www.dacoromanica.ro

le are cumpărate de la Ştefăni lipţcanu sin Dima şi Ştefăni lipţcanu încă le are cumpărate de la o Mandea, soţiia lui Mihaiu, fratele Mănticăi, arătînd că acel Măntică, cu fratele său Mihaiu, au fost avut stăpînire de cumpărătoare de la moşnenii lor, peste o sută dă pogoane şi după moartea lor, acele vii le-au vîndut, altele le-au dăruit, altele sînt date danie pe la biserici; ci să scoaţă şi Petre zapisile cele vechi.

Şi ne arată Petre un zapis cu leat 7258 dich<emvrie> 21, de sînt ani 40, al Mandii soţiia lui Mihaiu, fratele Mănticăi, cu care îi vinde 4 pogoane dă vie, cu livedea ei şi cu locul cît ţine jur înprejur, care vie este alăturea cu viile lui jupîn Dumitru Ghizdaveţ şi din jos cu viile popii lui Iordache din Urlaţi şi dă altă parte drumul ce coboară la Gura Văii Nucetului şi dă altă parte drumul ce coboară în Gura Văii Bobului, arătînd că au dat şi alte zapise vechi dă delniţă şi alte locuri ce au cumpărat soţul ei Mihaiu înprejur vii aceştiia. Asemenea ne mai arată zapisul lui Ştefăni lipţcanu ot leat 1753 ghen<a>r<ie> 23, scris grecesc, cu care vinde această viie popi<i> Dimii zugrav, dîndu-i şi toate zapisile cele vechi, care cercetîndu-le cîte unul, să văzură că coprinde într-însele atît acele patru pogoane dă vie cît şi ţelină înprejur viei, pogoane 19, ce sînt obraţii.

Să întreabă Stan Urlăţean de sînt bune aceste zapise de cumpărătoare a lui Petre şi că sînt din stăpînirea Mănticăi şi nu le tăgădui, fără de cît arată o carte de hotărnicie ce s-au făcut de 12 boeri hotarnici în zilele răposatului întru fericire Nicolae Caragea v<oe>-v<o>d, care citindu-să, nu pomeneşte alt nimic, fără de cît după întăreala moşii de la cîmp zice: „Iar pentru viile din deal, să aibă a şi le ţinea fieştecare înfundate după vechime". Să întreabă Stan Urlăţeanu, dacă sînt zapisile lui Petre bune şi c-au fost stăpînirea Mănticăi, dicè nu îngăduеşte pă Petre să stăpînească după semnile ce să arată mai sus? Şi răspunse că unde să întinde Petre cu stăpînirea, nu este loc de al Mănticăi, şi mai ales unde este gîlceava la aceste saduri şi nu este loc de care au fost al Mănticăi, ci au fost parte Cocoräştilor care au cumpărat el, după cum ne şi arată un zapis, 1772 oct<omvrie> 16, al Zaharicăi, soţia lui Dumitru, dă vînzare la mîna lui Stan Urlăţeanu, în care arată că au crescut-o Gheorghe Cocorăscul şi i-au dat stînjeni 138 de zestre în Broşteneasca, ce este alăturea cu moşiia dum<nea>lui, dîndu-i şi o carte a şase boeri alegători, i o carte domnească a lui Costandin vodă Brîncoveanu.

Petre căp<itan> încă ne arată înpotriva acestor zapise o carte ot leat 1792 octo<om>-vrie 15 a şase boeri alegători care din luminată porunca înălţimii tale au fost în faţa locului acolo şi au cercetat semnile acolo din jur înprejurul vii şi le-au găsit întocmai dupe cum scrie zapisile Mandii ce vinde lui Ştefăni lipţcanu şi nu pomeneşte nici în zapisile cele vechi, nici în cărţile domneşti, ce sînt întărite, că ar fi avut Cocorăştii niscareva delniţe înprejur vii.

Stan Urlăţeanu ceru prin log<o>f<ă>t Stoica, vechil fiind, ca să-i orînduiască pricina afară, iarăşi la dum<nea>lor ispravnici, ca să cerceteze şi să dovedească locurile Cocorăştilor. Petre căp<i>t<an> îşi cere izbrănirea dreptăţii sale de aici, fiindcă în multe rînduri au fost orânduiţi la ispravnici şi săvîrşire n-au luat.

Deci de vreme ce viia lui Petre căp<i>t<an> cu obraţiile ei este încunjurată de semne precum le arată atît zapisile dă vînzare cele vechi a cumpărătorii, cum şi în cartea răposatului întru fericire Grigore vodă Ghica de la leat 1750 maiu în 20, arată semnile tot anume precum şi numiţii boeri cercetători au fost de au văzut încunjurarea acestor vii cu obraţiile ei, dă semnile cele vechi, găsim cu cale <ca> Petre căpitan să aibă a stăpîni atît viia cît şi locul sterp ce va fi în mijlocu acestor semne, adică pă lîngă viia lui Ghizdavăţu şi pă lîngă viia popii lui Iordache din Urlaţi şi pă lîngă drumul ce pogoară în Valea Nucetului şi pă lîngă drumul ce coboară în Valea Bobului şi în mijloc acestor semne, Petre au arătat că sînt şi sadurile carele au să le stăpînească cu pace de către Stan Urlăţeanu.

www.dacoromanica.ro

Iar Stan Urlăţeanu, ca unul ce este moşnean din Urlaţi cunoscut, este că ştie tot adevărul şi cînd va priimi carte de blestem, cum că pă acel loc unde sînt sadurile cu gîlceavă au fost pă loc Cocorăştilor, iar nu pă locu stăpînirii lui Mihaiu [fratele] Mănticăi, atunci va pierde Petre căpitan stăpînirea acelor saduri.

La care alegere a noastră odihnindu-să jăluitorul, într-acestaşi chip găsim cu cale ca să lipsească gîlcevirile dintre dînşii. Iar hotărîrea cea desăvîrşită rămîne a să face dă către înălţimea ta.

1792 dich<em>v<rie> 8

Dimitrache clucer Theodorache Tufeanu serdar Dimitrache Brezoianu serdar
Barbu Ciorogîrleanu Ştefan Greceanu Mateiu Greceanu vătaf.

Arh. St. Buc., *Condica domnească 19*, f. 369–371v

5.

1811 noiembrie 1.

Foaia de zestre a Zincăi Bălcescu, semnată de cumnatul ei, medelnicerul Costache Tătăranu.

† Cu mila şi ajutorul lui Dumnezeu, foaie de zestre a prea iubitei cumnati-mii Zincîi.

1811 noemv<rie> 1

— Stînjeni : 900 adică nouă sute, jumătate din moşiia Bălceştii sud Argeş, cu din toate veniturile pă jumătate, după seneturi.

— Viia după Valea Orliţei, ca la 12 pogoane sau cît să va alege, cu case, şopron, lin, teasc şi cu toate vasele ei, i cu obraţiia de pometuri.

— Pentru scule, haine şi argintărie . . . . . taleri ; 5.500

1 bohcealîc de ginere
1 bohcealîc de nun
1 bohcealîc de socru
1 bohcealîc de soacră
20 gevrele
3 cămăşi de batistă cu horbotă
3 cămăşi de borangic fămeeşti.

Rînduiala aşternutului

1 saltea cu trei perne di stofă
1 plapomă de stofă, cu cearşafu ei de agabaniu
3 perne de aşternut, 1 mare şi 2 mici umplute cu puf, fultucurile de maltez ghiurghiuliu, feţele de agabaniu
1 cearşaf de agabaniu pentru aşternut
1 cearşaf ipac de batistă supţire.

www.dacoromanica.ro

Orînduiala mesii

1 masă lungă de 12 coți pînză vărgată
2 șărvete
1 masă ipac de 12 coți lungă
12 șărvete ipac
1 prosop cusut
2 prosoape sadea
1 lighian cu ibric
1 sipet pentru haine
44 boi de jug
33 vaci

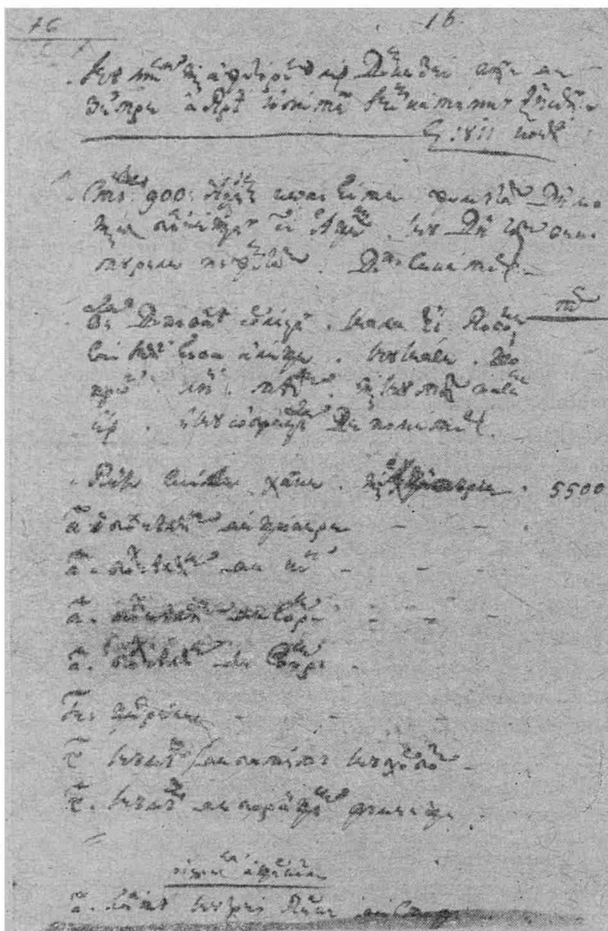

Fig. 4
Foia de zestre a Zincăi Bălcescu din 1 noiembrie 1811.

www.dacoromanica.ro

Ţiganii

— Stan ţigan de vatră, ca de ani 22, sin Tudorache
— Stanca ţiganca, soru-sa, ca de ani 18, cusătoare i bucătăreasă
— Zlate ţiganul de laie
 — soţiile lui
 — fii-său holtei

Adică,
acestea de la noi cu blagoslovenie iar de la Dumnezeu bogată milă şi dar
Costachi biv vel medelnicer, adeverez.

Două sute stînjeni dă moşie din Gîltofani ipac dat, sau cîţi vor eşi pă jumătate din cumpărătoare care sînt în cap moşii Bălceşti.
— zece scroafe
— un v<i>er. *Costachi medelnicer*

Acad. R.P.R., Pach. CCCCX. doc. 76. Original.

6.

1825 iunie 27 — iulie 3

Anaforaua marelui vistier, Mihalache Ghica, către Grigore Ghica vodă despre rezultatele cercetării făcute de Iancu Bălcescu în pricina datornicilor lui Barbu pitarul — din judeţul Dolj şi despre nevoia de a fi însărcinat în continuare Iancu Bălcescu cu urmărirea datornicilor. Rezoluţia domnească din 3 iulie.

Prea Înălţate Doamne,

Cu luminată volnicie fiind orînduit Iancul Bălcescu la sud Dolj[1] ca să cerceteze rămăşiţurile ce le-au arătat prin jalbă pităreasa Joiţa Bălceasca a răposatului pitarului Barbul, ce au fost sameş la acel judeţ, în leat 821 înştiinţează la vistierie trimiţînd şi foaie arătătoare de banii ce s-au dovedit asupra celor mai jos însemnate obraze şi zapcii împliniţi după

[1] Într-o „*Prescriere pă scurt dă ducumenturile d-ei pităresii Zinchii Bălceaschii după care cere a i să împlăni de la unile feţe lei 9579 bani 111, datorie către soţul său răposat pitarul Barbu Bălcescu*" — datînd din 1835 — (Arh. St. Buc., *Vist. Ţ. Rom.*, dos. 8131/1835) porunca domnească dată lui Iancu Bălcescu este rezumată în felul următor:

„*1825 martie 27*. Porunca răposatului domn Grigorie Dimitrie Ghica vvd. dată la mîna Iancului Bălcescu cuprinzătoare ca să meargă la judeţu Doljului şi prin ajutoru dumnealui caimacamului să cerceteze şi să facă împlinire de la arătatele feţe. Însă:

De la Costache Lipănescu zapciu din plasa Cîmpului	1.476,27
„ „ zapciu plăşii Dumbrăvii dă Jos	257 —
„ „ Ianachi polcovnic, zapciu plăşii Dumbrăvii dă sus	179 —
„ „ zapciu plăşii Jiului dă Jos	666,102
„ „ Ghiţă logofeţelu, zapciu Jiului dă Sus	485, 60
„ , zapciu plăşii Hămăradii dă Jos	3.235, 90
„ „ „ Gilortului	3.945, 72
„ „ comisul Ştefan Zătreanu zapciu Amaradii dă sus	3.531, 18
„ „ zapciii plăşii Bălţii-dă-Jos	118,108
Datorie la 8 ceauşlii şi 8 căprari isprăvniceşti	64
Ipac la 2 fîntînari ai Craiovii	8
Ipac la un scutelnic al comisului Iancu Slătineanu	50
Ipac la paharnicul Stănuţă Jăianu ce au luat de la primitor untul Diiului	1.053, 6
Ipac asupra paharnicului Vasile Caloithis ce au fost ispravnic . . .	1.072 —
	16.143, 3

 www.dacoromanica.ro

la sate din dăjdiile ce au urmat atuncea şi popriţi asupră-le, care dăjdii le-au istovit la Vistierie răposatul pitar Barbul şi fiindcă pricinuiesc cu a-i răspunde după răvaşile şi sineturile ce au găsit numitul cercetător la mîinile lăcuitorilor dă răspunderea banilor şi numita pităreasă fiind apucată de către creditori, care au împrumutat pe răposatul soţul ei la leat 821 zorindu-să ca să le plătească banii după zapisile răposatului ce au la mîinile lor, iar mai ales avînd a lua dintr-aceşti bani şi Vistieria taleri 4221 bani 60, ce să văd în socoteala înplinirii lefilor lui dechembrie 820 şi ghenar 821, este cu nedreptate a să păgubi dă dreptul ei şi banii să stea înprăştiaţi pe la măinile unora şi altora fără cuvănt.

De aceia de să va găsi cu cale şi de acum înainte înţelepciunea mării tale să fie luminată poruncă a să orîndui tot numitul Bălcescu, cel care au cercetat rămăşiţurile la judeţ şi înplinire de la obrazele ce să arată ca să-i apuce cu străşnicie şi să-i înplinească banii fără să li să mai dea ascultare la deşartele pricinuiri ce vor arăta, din care unii fiindcă să află aici, să vor apuca ca să plătească aici, iar cei de la Craiova să vor apuca acolo prin cinst. Căimăcămie, dăndu-să şi poruncile Vistierii ce trebuinţă va cere, iar hotărîrea cea desăvîrşită rămîne la măriia ta.

1825 iunie 27.

Vel vistier [*Mihalache Ghica*]

taleri	*parale*		
1053	9	Paharnic Stănuţă Jiianul	Ispravnici
1072	,,	Paharnic Vasile Iconomul[1]	Ispravnici
898	96	Sărdar Barbul Socoteanu	Ispravnici
3596	18	Vistieru Enache Serghiadis, ce au fost sameş	
1696	117	Polcovnic Gheorghe i Dumitrache Milescu	zapcii du prin plăşi
779	33	Vistieru Ştefan Zătreanu	zapcii du prin plăşi
574	12	Gheorghe Bojoiu	zapcii du prin plăşi
1293	27	Costache Lipănescu	zapcii du prin plăşi
256	90	Ghiţă logofeţelul	zapcii du prin plăşi
563	12	Toma căpitan ot Cîineni	zapcii du prin plăşi
73	60	Nicolae Buescu[2]	zapcii du prin plăşi
11856	114		

[1] Vasile Caloithis.

[2] În „Prescrierea pă scurt", amintită mai sus, (*dos. cit.*, f. 7) ca şi în copia aflată în dosarul provenit de la Ministerul Justiţiei (Arh. St. Buc., *Min. Just. — Judiciare*, dos. 18911/1833, f. 11—11v) la lista datornicilor se adaugă:

	Taleri	*bani*	
	309	21	postelnic Costandin zapciul
	732	—	sărdar Panait de la Casa Poştilor ot Craiova
	64	—	8 ceauşi, căprari
	8		2 fîntînari
	50	—	1 scutelnic
	45	48	Ioniţă Dîrzeanu
[Total general]	13065	23	

www.dacoromanica.ro

[*Rezoluția domnească:*]

Io Grigorie Dimitrie Ghica vvd i gospodar Zemle Vlahiscoie

D-ta vel vistiere după arătarea ce ne faci printr-această anafora, cît pentru cei ce să vor fi aflînd aici dintre cei mai jos arătați, orînduind domniia mea pe vătaful de vistierie și-i poruncim să înplinească de la dînșii banii ce sînt arătați de orînduitul cercetător că s-au dovedit asupra lor. Iar arătîndu-să cu vreo pricinuire, să-i înfățișăzi înaintea dumitale și făcînd cuviincioasa cercetare să arăți domnii mele prin anafora. Iar pentru cei ce lipsesc de aici, să să facă porunca domniei mele cu orînduitul cercetător, ca să-i apuce a face înplinire iar pricinuind și aceia în vreun fel de chip, să-i ia de acolo prin marafetul și ajutorul d-lui caimacamului nostru ot Craiova și să-i aducă aici.

(L.S.) 825 iulie 3

Trecut în condică
Prezident. Divanului Judecătoresc
Secsia Sivilă din Craiova
Copie scoasă întocmai după cea adevărată
(ss) *Dimitrie Ralet*
832 avgust 15

Arh.St.Buc.,*Log. Dreptății*, dos. 14038 1832, f. 11–11ᵛ; *Min. Just.*, – *Judiciare*, dos. 18911/1833, f. 11–11ᵛ; *Vist. Ț. Rom.*, dos., 8131/1835, f. 7 (rezumat).

7.

1825 iulie 7

Porunca lui Grigore Ghica vodă către Iancu Bălcescu — orînduit cercetător în județul Dolj — să pretindă datornicilor lui Barbu pitarul a achita sumele datorate.

Io Grigore Dimitrie Ghica vvd Milosteiu
Bojieiu i gospodar Zemle Vlahiscoe

Sluga domnii mele Iancule Bălcescule ce ești orînduit la sud Dolji cercetător, fiindcă după cercetarea ce s-au făcut la jalba ce au dat pităreasa Zoița Bălceasca a pitarului Barbu carele au murit, fiind fost sameș la acel județ în leat 821, și dovedindu-să o sumă de bani luați de unii și alții din dăjdiile ce s-au urmat pe acea vreme și popriți asupră-le, care dăjdii numitu sameș le-au istovit la Vistierie, dupe anaforaoa ce s-au făcut către domniia mea de către d-lui vel vistier, la care anaforà s-au dat întărire a plăti fieștecarele banii ce sînt asupră-le, între care sînt și cei mai jos arătați cu suma banilor ce să însemnează asupra fieștecăruia, poruncim

www.dacoromanica.ro

domniia mea să aduci să facă înplinire. Iar cei ce vor pricinui în vreun fel de chip, prin marafetul şi ajutorul d-lui caimacamului să-i ei şi să-i aduci aici a să înfăţişa cu vechilu jăluitoarei.

1825 iulie 7

taleri	*bani*	
898	96	asupra serdar Barbul Socoteanu ce au fost pe acea vreme ispravnic
1696	117	asupra polcovnicului Gheorghe ce au fost zapciu la Gilort i Dumitrache Milescu
779	33	asupra vistierului Ştefan Zătreanu, carele au fost zapciu
3375	6	
309	21	polcovnic Costandin ot Spahiu sud Dolj
3684	27	adecă lei trei mii şasă sute opt zeci şi patru, par. dooă zeci şi şapte.

Prezidentul Divanului judecătoresc. Secsia Sivilă din Craiova. Copie scoasă întocmai după cea adevărată carte.

1832 avgust 15

(ss) *Dim. Rallet*

Arh. St. Buc., *Log. Dreptăţii*, dos. 14038/1832, f. 12; *Vist. Ţ. Rom.*, dos. 8131/1835, f. 7v (rezumat).

8.

1832 martie 1

Jalba pităresei Zinca Bălcescu către Marea Logofeţie a Dreptăţii, cerîndu-i să intervină pe lîngă Divanul Judecătoresc al Craiovei pentru urmărirea paharnicului Stănuţă Jianu, a stolnicului Barbu Socoteanu şi a vistierului Ştefan Zătreanu pentru sumele datorate răposatului ei soţ.

Cinstita Mare Logofeţie a Dreptăţii
Plecată jalbă

Cu plecăciune arăt cinstitei Mari Logofeţii, că răposatul soţul meu la leat 821 aflîndu-să sameş la sud Dolj şi din întîmplarea zaverii răspîndindu-să ţara în toate părţile, s-au strămutat şi răposat din Craiova, rămîind o sumă dă bani rămăşiţă în judeţ, pă care mai nainte cu înprumutare îl şi răspunsese la Vistierie.

Dar după liniştirea vremii, dînd bărbată-mieu jalbă la fost <ul> domn Grigore Ghica şi orînduindu-să cercetare la judeţ, au şi dovedit toată acea rămăşiţă şi pă la sate, dar cea mai multă pă la zapcii şi pă la alte ipochimene ce au fost slujbaşi ai judeţului atunci, şi din poruncă domnească de la unii s-au şi făcut puţină înplinire. Iar alţii aducîndu-să aici după poruncă s-au şi înfăţişat cu dînşii înaintea d-lui dvornicului Mihalache Ghica aflîndu-să atunci vel vist <ier> şi prin anaforalele dumisale ce sînt întărite şi de domn, să hotăraşte a mi se înplini aceşti bani. Din care fiind şi aceşti mai jos arătaţi boieri cu suma banilor ce să vede, mă rog cinstitei Mari Logofeţii să să facă o cinstită poruncă către Prezedentul Divanului Craiovii, ca văzînd cercetarea pricinii aceştii şi hotărîrile Vistieriei şi domneşti ce sînt, să apuce pă

www.dacoromanica.ro

numiţii a-mi face înplinire, fiindcă pe mine mă apucă datornicii ce au să ia aceşti bani şi nu am dă unde să răspunz, aflîndu-mă văduvă cu 6 [!] copii şi fără dă nici o stare.

A cinstitei Logofeţii plecată

Joiţa Bălceasca pităreasa

taleri	*bani*	
1.053	9	d-lui paharnic Stănuţă Jiianu
898	—	d-lui stolnic Barbul Soc <o>teanu
557	60	vistier Ştefan Zătreanu din taleri 779, 39 ce s-au găsit asupră-i
2.508	69	dă orînduita cercetare.

[Rezoluţie :] Să aducă hotărîrea domnească

Arh. St. Buc., *Log. Dreptăţii*, dos. 14038/1832, f. 2[1]. Original.

9.

1833 februarie 2

O nouă plîngere a pităresei Zinca Bălcescu către Marea Logofeţie a Dreptăţii, stăruind pentru recuperarea banilor — potrivit tabelului anexat.

No 171 febr. 5 No 646 priimită febr. 3 833

[1] La 21 aprilie, Logofeţia Dreptăţii trimite jalba, spre executare, Divanelor judecătoreşti judeţene, Muscel şi Dolj (dos. Logofeţiei nr. 14038/1832, f. 3). Preşedintele Divanului Craiovei, D. Ralet, relatează la 13 mai 1832 că văduva stolnicului *Barbu Socoteanu* ca şi fratele acestuia, *Ioniţă Socoteanu*, refuză să se recunoască datornici. În consecinţă întreabă ce măsuri să ia faţă de „îndărătnicia" de care dăduseră dovadă : „Să să ridice la arest", sau „să să supuie la plată" ; (*ibidem*, f. 5). — De altfel, în ianuarie 1827 se mai făcuse o somaţie asupra lui Ioniţă Socoteanu, în acelaşi sens, şi acesta refuzase şi atunci să se conformeze (*ibidem*, dos. *Vist.*, nr. 8131/1835, f.7).

Logofeţia răspunde la 25 mai 1832 (dos. 14038/1832, f. 6), că potrivit prevederilor Regulamentului Organic, art. 251, datornicii mai sus citaţi nu puteau fi arestaţi, rămînînd numai să li să poprească veniturile caselor lor.

Divanul Craiovei trimite şi întîmpinarea făcută de *Ştefan Zătreanu* care preciza că la 1825 — cînd a fost chemat înaintea marelui vistier la Bucureşti, împreună cu ceilalţi datornici — a fost osîndit să plătească suma de mai sus (cf. rezumatul anaforalei poartă data de 17 dec. 1825, dos. *Vistieriei*, f. 7v), fără a se ţine seama de justificările prezentate de el la înfăţişare. Apelînd chiar de atunci la judecata domnească a „orînduit vechil pă logofătul Răducanu Şomănescu din Bucureşti". Cum însă înfăţişarea n-a avut loc, el cere Divanului Craiovei să se facă aceasta cunoscută Cinst. Mari Logofeţii ca să cheme pe numitul vechil care să arate „dreptăţile ce fără sminteală socoteşte a le avea". (Dos. 14038/1832, f. 13.)

La 5 august 1832 (*ibidem*, f. 7—7v) D. Ralet relata din nou că faţă de Ştefan Zătreanu, văduva paharnicului Stănuţă Jianu, şi cei doi Socoteni — „n-au lipsit Prezidenţiia a face punere la cale, întrebuinţînd cu neîncetare felurimi de mijloace spre a să înplini banii şi n-au stătut putinţă, arătîndu-să toţi cu pricinuiri că nu să ştiu datori şi că nu plătesc...". De aceea continuă raportul „... nu stă mijloc a să înplini pomenita datorie, mai ales că nu are poruncă a-i sili prin mumbaşir, alt nu rămîne după chizbuirea ce am făcut, decît, de să va găsi cu cale şi de cinstita Logofeţie, — fiindcă toţi sînt cu cinuri de caftane, să li să poprească această datorie din pensiia ce o priimesc de la cinstita Vistierie a Statului sau a cinst. Dvornicii spre despăgubirea jeluitoarei...".

www.dacoromanica.ro

Cinstitei Mari Logofeții a Dreptăților,

Plecată jalbă

După moartea răposatului soțului mieu, pitaru Barbu, văzîndu-mă apucată de vreo cîțiva datornici a plăti o sumă de bani ce au fost luat cu înprumutare răposatul soțul mieu pentru judeţu Doljului, unde s-au fost aflat sameș, după grabnicile porunci ce au fost pă acea vreme; și căutînd cu de-amăruntul socotelile răposatului ce au avut cu numitul județ, am dovedit că cu adevărat răposatul au avut daraveri și din pricina răsvrătirii după acea vreme, au rămas nerăfuite dă răposatul și văzîndu-mă apucată de datornici, încă de la leat 1825 am pornit jalbă la domnu după acea vreme cerînd înplinire de la datornicii miei, care jalbă orînduindu-să în cercetarea Vistieriei s-au și făcut alegere socotelii ce am înfățișat la cinstita Vistierie pă acea vreme după dovezile și înscrisurile ce am înfățișat și s-au și dat luminată poruncă ca să mi să înplinească dreptul mieu de la cei mai jos arătați, de la carii, de la unii carii să și însemnează, mi s-au înplinit dreptul mieu, iar ceilalți pricinuind cu feluri dă dășărtăciuni mă prelungesc pînă acum.

De aceia mă rog cinstitii Logofeții ca să binevoiască a pune în lucrare porunca domnească spre a mi să înplini dreptul mieu înpreună cu a lor dobîndă, de cînd s-au dat hotărîrea domnească mai ales de la casa răposatului paharnic Stănuț Jăianu, carele m-au prelungit pînă acum cu feluri de pricinuiri deșarte, fiindcă eu din pricina neînplinirii acestor bani și pînă astăzi mă aflu datoare și plătesc dobînzi la înprumutătorii răposatului soțului mieu după acea vreme, precum este știut, căci va fi cu păcat eu să plătesc dobînzi și să fiu datoare aflîndu-mă văduvă și cu casă grea.

taleri	*bani*	
1053	9	paharnic Stănuț Jăianu
1072		paharnic Iconomu
898	96	sărdar Barbul Socoteanu
3956	18	vistier Ianache Serghiadis ce au fost sameș
1696	117	polcovnic Gheorghe i Dimitrache Milescu — acesta au plătit
779	33	vistier Ștefan Zătreanu
574	12	Gheorghe Bojoiu
1293	27	Costache Lipănescu — acesta au plătit
256	90	Ghiță logofețel
563	12	Toma căpitan ot Cîineni
73	60	Nicolae Buescu
303	21	Costandin postelnicelu zapciu—acesta au plătit
732		sărdar Panait din Casa Poștilor ot Craiova — acesta au plătit
64		8 ceauși i căprari
8		2 fîntînari
50		un scutelnic
45	48	Ioniță Dîrzeanu
13065	63	

Zoița Bălceasca pităreasa

1833 februarie 2

Arh. St. Buc., *Min. Just. Judiciare*, dos. 18911/1833, f. 1 2[1]. Original.

[1] Anul întreg aproape se pierde din nou cu corespondența pentru precizarea adreselor reclamaților: cu Judecătoria județului Argeș — pentru vistierul Ianache Serghiadis și a

www.dacoromanica.ro

10.

1833 noiembrie 29 — 1834 ianuarie 26

Jalba pităresei Zinca Bălcescu către generalul Pavel Kisseleff, despre caracterul special al pricinii şi despre forurile superioare de stat de care ar depinde soluţionarea ei. — Rezoluţia Mari i Logofeţii a Dreptăţii.

No 2220 dechemvrie 8 Reçu le 29 9-bre 1833 No 4105

No 7666. Priimit dechemvrie 4.833

Înaltei Ecselenţei Sale

Deplin înputernicitului Prezident al Divanurilor Moldavii şi Valahii d. gheneral leitenant Gheneral adiutant şi a feluri dă ordine cavaler, Pavel Dimitrievici Kisselev

Prea plecată jalbă

D-le Gheneral, la leat 1820 şi 1821 aflîndu-să răposatul soţul mieu pitar Barbul Bălcescul sameş la jud. Dolj din Valahiia Mică, după străşniciia ce au avut de la stăpînire, potrivit cu vremea de atunci cînd apostasiia aici în ţară să ivise, au luat bani cu înprumutare şi au istovit capitaţiia judeţului la Vistieria ţării. Cînd totodată capul apostasii ivindu-să şi înmulţindu-să în mişcările lucrurilor sale, au încetat stăpînirea, fugind toţi dregătorii peste graniţă în ţara nemţească. Apoi după încetarea apostasii, cînd am eşit aici în ţară, întîmplîndu-să moarte bărbatului mieu, am cerut eu prin jalbă la stăpînire, ca să mi să înplinească banii dă la slujbaşii judeţului, fiindcă bărbatul mieu au răspuns la Vistierie datoriia judeţului. După cercetările ce au urmat judecîndu-ne la stăpînire s-au dat hotărîrea fostului atunci domn Grigorie Ghica ca să-mi plătească şi cei mai jos arătaţi sumele de bani ce să arată la fieştecare, ca unii ce i-au priimit din capitaţiia locuitorilor judeţului şi la Sărăfie nu au răspuns.

După care hotărîre domnească unii au şi plătit, iar alţii au tot prelungit aflîndu-să şi cu dăpărtare în Valahiia Mică.

Apoi viind oştirile roseşti aici în ţară, măcar dăşi i-am făcut arătare cinstitei Mari Logofeţii ca să puie în lucrare a-mi înplini dreptul mieu din hotărîrea domnească, dar tot m-au prelungit zicînd că au dat porunci a înplini şi să aştept.

Apoi tocmai acum mi-au arătat otnoşeniia Divanului Sivil din Craiova, scrisă de la maiu 1-u supt no 307[1] către Marea Logofeţie a Dreptăţii coprinzătoare că înprejurările a înplini aceşti bani prevăd la partea administrativă, iar judecătoriia după Regulament nu să poate amesteca.

Ci fiindcă bărbatul mieu au plătit banii la stăpînire, rămîind să-i priimească de la aceştia cari s-au îndatorat prin hotărîre domnească a-mi plăti şi pentru că eu am cinci copii şi mă

---

căpitanului Toma ot Cîineni (*Judiciare*, 18911/1833, f. 3—6), cu Doljul-Craiova pentru văduva lui Stănuţă Jianu, văd. lui Barbu Socoteanu şi vistierul Ştefan Zătreanu (f. 2, 7—10), pînă cînd în faţa evidentei relei-voinţe, preşedintele Judecătoriei Craiovei, D. Ralet, propune — cu adresa nr. 307/1 mai 1833, — Marii Logofeţii, trecerea pricinii înapoi la secţia *administrativă* (f. 13—13^v). Propunerea Divanului Craiovei a întîmpinat însă categorica împotrivire a Logofeţiei — pe care i-o şi face cunoscută prin adresa cu nr. *7893/1* iunie (f. 14—14^v) şi pe care se vor sprijini de acum înainte toate respingerile stăruinţelor în acest sens ale Zincăi.

[1] Vezi anexa 9, nota 1.

www.dacoromanica.ro

stenahoricesc neavînd nici hrana cea din toate zilele, precum este ştiut dă obşte, plecat mă rog înaltei Ecselenţii Voastre să vă milostiviţi asupră-mi şi cu mărime de suflet să porunciţi la cine să cuvine din dregători ca să apuce pe aceşti datornici a-mi înplini banii ce am să iau de la dînşii cu dobînda lor după hotărîrea domnească, fiind cei mai mulţi cu stări bune, căci va fi păcat eu văduvă, cu copii şi fete dă măritat să mă stenahoricesc chear dă hrana vieţii, neavînd nici o stare.

A înaltei Ecselenţii voastre prea plecată
Zoiţa pităreasa Bălceasca

lei	*bani*		
1053	9	pah. Stănuţă Jiianul	ispravnici
1072	—	pah. Vasile Iconomu	ispravnici
898	96	sărd. Barbul Socoteanu	ispravnici
3596	18	vist. Ianache Serghiade fost sameş	
1696	117	polc. Gheorghe i Dimitrie Milescu	zapcii
779	33	vist. Stefan Zătreanu	zapcii
574	12	Gheorghe Bojoiu	zapcii
1293	27	Costache Lipănescu	zapcii
256	90	Ghiţă logofeţelu	zapcii
663	12	Toma căpitan ot Cîineni	zapcii
73	60	Niculaie Buescu	zapcii
309	21	Costandin post. zapciu	zapcii
732	—	sărd. Panait dă la casa Poştilor ot Craiova	
64		opt ceauşi i căprari	
8		doi fîntînari	
50		un scutelnic	
45	48	Ioniţă Dîrzeanu	
13065	63	peste tot	

[Rezoluţia generalului :]

Au grand Logothète

Kisseleff

[Rezoluţia Logofeţiei :]

Să să îndrepteze la d-lui prea cinst. Divan politicesc ot Craiova, făcîndu-să hotărîre ca potrivit cu cele ce s-au scris de Logofeţie în anul trecut cu supt no 7893[1] să s<ă> facă cuviincioasa punere la cale asupra pricinii dintre jăluitoare cu pîrîţii.[2]

ghenarie 26

C.M.

Arh. St. Buc., *Min. Just. – Judiciare*, dos. 18911/1833, f. 17–18. Original.

[1] Vezi anexa 9, nota 1.

[2] După jalba către generalul Kisseleff — care fiind trimisă Marii Logofeţii spre referire se împotmoleşte acolo — Zinca Bălcescu înaintează alte patru jalbe succesive Logofeţiei

www.dacoromanica.ro

11.

1835 iulie 8

Jalba pităresei Zinca Bălcescu către Alexandru Ghica vodă pentru suma de 9 597, 111 lei ce mai are a lua din datoriile sămeşiei, plus dobînda lor. Arată că această pricină intra în competinţa Vistieriei, înainte de promulgarea Regulamentului Organic.

1088

Priimit 8 iuli 1835 no 5908

Priimit iuli 17

pentru aceasta s-au făcut delă nooă

Prea Înălţate Doamne!

Plecată jalbă

Părinteasca îngrijire ce Măriia Voastră arătaţi spre cea desăvîrşită întroducere a fericirii supuşilor pă care providenţa Vi i-au dat şi dorinţa ce ne-ncetat creşte în darea ajutorului şi apărarea chinurilor la care ca nişte muritori sîntem supuşi le statornicează nădejdea şi le dă îndrăzneală a alerga către Măriia Voastră cerînd ajutor, cu încredinţare că, ca un obştesc părinte, dreptele lor cereri vor fi ascultate.

Aceleaşi nădejdi îmi dă şi mie îndrăzneala a cere ajutor dreptăţii Mării Voastre.

Milostive Doamne! La anul 820, orînduit fiind răposatul soţul meu sameş la judeţ. Doljului, după cererile ce i s-au făcut atunci, au luat bani cu înprumutare dă au istovit în Vistierie dajdia diminii lui dechemvrie şi ghenarie 821. Iar din pricina întîmplatei răzvrătiri, ce ca un potop se întindea, neputînd mai mult a sta în partea locului, s-au depărtat, rămîind banii dăjdii neistoviţi.

În urma răzmeriţii, întîmplîndu-să a-şi da obştescul sfîrşit soţul meu şi eu apucată fiind dă datornici, am intrat cu jalbă cătră cel de atunci fericit întru pomenire răposatul domnul Grigorie Ghica, cerînd despăgubire.

La martie an. 1825, din luminată poruncă orînduindu-să cercetător la faţa locului spre cercetarea reclamaţiilor mele, s-au dovedit adevărate că adică această rămăşiţă s-au înplinit atît de către cei de atunci zapcii, cît şi dă către cei din urmă ispravnici şi zapcii, precum să vădeşte din anaforaoa Cinstitei Vistierii din 27 iunie an 825; în urma căriia prin domnească întărire din 3 iulie aceluiaşi an, s-au hotărît ca prin vătaf cinstitei Vistierii să se înplinească banii dă la ceia din datornici care să afla aici, dintre cari cei ce să vor arăta cu înpotrivire să-i aducă înaintea d. marelui vistier, şi cercetîndu-să să să facă anafora către Măriia Ta.

---

pentru a-i aduce la cunoştinţă: 1. La 13 decembrie 1833 — că moştenitorii fostului ispravnic Vasile Iconomu, deşi realizau bani de pe urma înstrăinării şi vînzării „acareturilor părinteşti", nu se gîndeau să-i achite şi ei datoriile (f. 34); 2. la 20 ianuarie 1834 — că, grădina vîndută de fiul lui Vasile Iconomul, Ioan Iconomul, era în Bucureşti, pe Dealul Spirei (f. 35); 3. la 13 februarie 1834 — pentru a preciza că Ioan Iconomul „nu este hălăduitor în jud. Dolj", ci la Cîmpina, în jud. Prahova, ca „îngrijitor la graniţa dinspre Austria" făcînd parte din miliţia pămînteană (f. 37); 4. la 17 martie 1834 — Zinca cerea Logofeţiei să îndrepte plîngerea ei împotriva lui Ioan Iconomul, „cătră cinst. Dejurstvă, a miliţiei pămînteşti", ceea ce bineînţeles se respinge pe baza aceloraşi argumente invocate şi în adresa 7893/1 iunie 1833 (f. 39; vezi şi nota 1 de la anexa 9).

www.dacoromanica.ro

Iar pentru aceia ce lipseau în Valahia mică, s-au îndatorat fost cercetător prin luminată poruncă, ca să facă înplinire dă la cei ce să vor înpotrivi, iar pentru cei ce să vor înpotrivi să-i aducă aici a sta faţă la judecată.

În urma acestora, dăşi s-au înplinit din aceşti bani, însă cea mai multă parte însă stă neînplinită şi cu toate că şi în vremea fostii vremelniceşti otcîrmuiri ruseşti am dat îndestule jălbi, atît către Marea Logofeţie a Dreptăţii cît şi către fostul d. plenipotent prezident Gh<eneral> Kisilef, dar în urma unii îndelungate corispondanţii şi străgăniri, eu mă văzui iarăşi ca şi întîiu neîndestulată cu desăvîrşit dă dreptul meu.

De aceea cu supunere mă rog milostivirii Mării Voastre ca să binevoiţi cu mărinimie a porunci cui să cuvine să aducă în îndeplinire porunca suspomenită a răposatului domn cu înplinirea dă la jos însemnatele feţe, a banilor ce îmi sînt datori, în suma de lei noă mii cinci sute noăzeci şi şapte, bani 111 cum şi dobînda lor d-atunci încoaci. Sau, înpotrivindu-să la răspundere să să aducă aici a sta faţă în judecătoreasca instanţie pă care Măriia Ta vei găsi cu cale că are dreptul să cerceteze o asemenea pricină ce trebuia să să cerceteze dă către Cinst. Vistierie înaintea înfiinţării Organicescului Regulament.

A Mării Voastre
prea plecată
Zoiţa Bălceasca pităreasa

Lei	*bani*	
1053	9	Pahr. Stănuţă Jiianu
1072	—	Vasile Iconomu
598	96	Sărdar Barbu Socoteanul
3597	18	Vistier Ianache Serghiadis
600	—	Polcovnic Gheorghe i Dimitrie Chilescu [sic]
779	33	Vistier Ştefan Zătreanul
574	12	Gheorghe Bojoiu
256	90	Ghiţă logofeţel
563	12	Toma căpitan ot Clineni
73	60	Nicolae Buescu
309	21	Polc. Costan[din]
64	—	Ceauşi, căprari
8	—	doi fîntînari
50	—	un scutelnic
9597	111	

Şase hîrtii ale noastre ce era alăturate aci le-am priimit

C. Bălcescu [autograf]

[*Rezoluţia domnească:*]

Noi Alecsandru Ghica Vv cu mila lui Dumnezeu domn a toată Ţara Romînească.

Departamentul Vistierii luînd în băgare de seamă coprinderea acestia jălbi să ne arate.

(L.S.) 1835 iulie 9

Şăf. Secsii
C. Petrescu

www.dacoromanica.ro

[*Propunerea Vistieriei* :]

Să să facă răport către M. S. Vodă arătător:

Din toată curgerea pricinii adăogîndu-să la fețele ce nu au plătit după hotărîrea dată de către răposatul întru fericire Grigorie Vodă Ghica sub cele următoare și arătate cu banii ce să cer de la fieștecare și la care jăluitoarea cere a dobîndi.

Apoi părerea Vistieriei este ca pentru aceste fețe, dă vreme ce este hotărîre domnească și nedusă la îndeplinire, să fie îndatorate ocîrmuirile județelor — pă unde să află pîrîții șăzători — prin Cinst. Mare Logofeție a Dreptății să să înplinească banii pe la pîrîți cu pravilniceasca lor dobîndă; sau împotrivindu-se cu cuvinte destoinice, să-i îndatoreze a da jălbi după care să să judece la judecătoriile ce ar avea aceste contestații [1].

Arh. St. Buc., *Vist. T. Rom.*, dos. 8131/1835, f. 5–6. 7[v]. Original.

12.

1837 aprilie 8

Întîmpinarea adresată de pităreasa Zinca Bălcescu lui Alexandru Ghica vodă, prin care cere să se scoată pricina datoriilor din competența „ramurii judecătorești" și să se readucă în cercetarea „celei administrative", adică a Vistieriei.

Priimită 9 aprilie 1837

No 2783 No 426 maiu 4

Prea Înălțate Doamne!

Prea plecată jalbă

Sînt vr-o zece ani de cînd printr-o mulțime dă jălbi ce am tot dat, am cerut de la cele după vremi oblăduiri și dregătorii ale statului nostru, despăgubire pentru o sumă de bani de la cîteva fețe care s-a aflat ispravnici și zapcii la sud Dolji, pe la începutul răzvrătirii de la anii 1820 și 1821 și care fețe înplinise acea sumă din felurimile de dăjdii ale statului ce

[1] La 8 octombrie 1835, titularul Departamentului Vistieriei trimite domnului raportul cu nr. 2481 (dos. *Vistieriei* 8131/1835, f. 8; *Judiciare*, 18911/1833, f. 59–60), conținînd propunerea de mai sus. — La 25 ale aceleiași luni, Secretariatul Statului înștiințează — cu nr. 1722 — Marea Logofeție a Dreptății asupra raportului Vistieriei (*Judiciare*, f. 57). Urmarea a fost că Logofeția reîncepe nesfîrșitele investigații în legătură cu adresele debitorilor (dos. *Vistieriei*, f. 9, 10), continuînd o întreagă corespondență apoi cu Judecătoriile județene, care durează — alternînd cu alte sesizări ale Zincăi la același subiect — tot cursul anului 1836 (*Judiciare*, f. 67, 70, 71).

www.dacoromanica.ro

se obicinuia p-atunci și n-o istovise în Sărăfie, iar răposatul soțul meu pitarul Barbu Bălcescul ce să afla sameș al acelui județ, după siluirea ce i să făcuse de către Vistierie a da prodosiie [1], după cum se obicinuia p-atunci, luînd bani cu înprumutare, o răspunsese.

Această a mea cerere a fost și e legiuită pentru că după cercetarea urmată la fața locului, dovedindu-să că acea sumă răspunsă de bărbatu-meu în Vistierie, s-a fost înplinit de acele fețe, iar în Sărăfie n-o răspunseseră, cinst. Vistierie a făcut anafora către răposatul întru fericire domn Grigore Ghica, arătînd că trebuie să mă despăgubesc de la acele fețe fiind banii răspunși de bărbatu-meu și neprimiți de la ele și înplinirea acelor bani de la ele să se socotească ca a banilor Statului. La care anafora Măriia Sa Vodă a binevoit d-a da întărire de întocmai urmare, dar din nenorocire-mi pînă acum prea puțini din ei am putut priimi și pricinuiè ei că întîmplîndu-să a să schimba așăzămînturile statului, pare că a trebui a se schimba și hotărîrea ce era dată asupra înplinirii acestor bani, în vreme ce toate celelalte hotărîri domnești s-au respectat și s-au adus la îndeplinire, căci acum în loc d-a să privi ca bani ai statului se privesc ca particulari ai mei înprumutați lor, în loc d-a se înplini de partea administrativă, s-au dat a se împlini de cea judecătorească și în loc d-a se cerceta de Vistierie pricinuirile ce-ar face ei, precum se hotarăște în anafora, s-a dat cercetarea acelora asupra celei dintîi instanțe judecătorești din orașul Craiova.

Luminate Doamne ! A merge eu la Craiova, sau a trimite vechil, care să se judece acolo, n-o poci primi, fiindcă socotesc necuviincioasă această punere la cale a cinst. Logofeții d-a să cerceta adică de Tribunal o pricină ce s-a cercetat de un vistier, care după așezămînturile vechi era cel dintîi dregător administrativ, care această băgare de seamă s-a făcut cinst. Logofeții și de către Divanul Judecătoresc Secsiia Sivilă din Craiova prin otnoșeniia cu no 307 din 1 mai 1833.

De aceea mă rog plecat Înălțimii Voastre ca pă de o parte să binevoiți a porunci a să da săvîrșire aceștii pricini, asemănat cu hotărîrea Mării Sale răposatului d. Grigore Ghica, dată în această împrejurare, adecă rădicîndu-să aceasta mai întîi din cercetarea ramurii judecătorești, să se dea în cercetarea celei administrative și a se privi înplinirea acelor bani ca a unor bani ai Statului, iar pă de alta, fiindcă acum se află aici în București, dum-ei păh<ărnicea>sa Zmaranda Jiianca, ce a clironomisit pă soțul dum-ei, carele este unul din acele fețe, să se poruncească cui să va cuveni ca să-mi înplinească de la dum-ei lei una mie cincizeci și trei, bani noă, care cu dobînda lor fac lei doă mii una sută șase, bani optsprezece, fiindcă și eu plătescu dobînda la ei de șaptesprezece ani, să se strîntoreze dum-ei să-i răspunză, fiindcă și eu sînt strîmtorată și să-mi răspunză fără prelungire, fiindcă eu destul de cînd adăst.

A Mării Voastre
prea plecată slugă
Zoița Bălceasca pităreasa

[*Rezoluție* :]

Cînd să va arăta jăluitoarea i să va face cunoscut că Logofeția nu-i poate face nici o îndestulare la cererea sa dintr-această jalbă nefiind asemănată cu părerea ce au dat Cinst. Judecătorie prin raport de supt no 2481 în anul 1835 [2] care au fost priimită [!! Mării

[1] Înplinire.
[2] Raportul Vistieriei către Alex. Ghica vodă de la 8 octombrie 1835 (anexa 11, nota 1)

www.dacoromanica.ro

Sale lui Vodă după înfăţişarea ce au făcut Cinst. Secretariat al Statului prin otnoşeniia cu no 1722 dintr-acel an către Logofeţie [1].

Maiu 19

Alexandru Filipescu

Arh. St. Buc., *Min. Just.—Judiciare.* dos. 18911/1833. f. 72—72[v]. Original.

13.

1846 mai 1

Pităreasa Zinca Bălcescu revine cu o nouă cerere către Marea Logofeţie a Dreptăţii a i se aproba readucerea procesului datoriilor în cercetarea Vistieriei Statului, anunţînd totodată şi renunţarea ei la cîteva sume „foarte mici" din lista anexată.

Mai 1-iu leat 1846 No 764 maiu 1-u

No 447

Cinstitei Mari Logofeţii a Dreptăţii

Din sumele ce am să iau de la cîteva feţe, sume priimite de ele din dajdiile anilor 1820 — 1821 de la judeţu Dolju unde răposatul soţul meu se afla sameş pe acea vreme, mai am încă să priimesc cele de la vale adică

lei 1053	bani 9	de la pahar. Stănuţă Jianu
1077		Vasile Iconomu
598		sărdaru Barbu Socoteanu
3596		Ianache Serghiadis
779		vistieru Ştefan Zătreanu
574		Gheorghe Bojoiu
256		Ghiţă logofeţelu
563		Toma căpitan
309		postelnicu Costandin
73		Nicolae Boescu
64		opt ceauşi
8		doi fîntînari
50		un scutelnic
45	48	Ioniţă Dîrzeanu
9.445,	57	

[1] Adresa Secretariatului Statului către Marea Logofeţie — din 25 octombrie 1835 — (*Ibidem*).

[2] Văzîndu-şi drumul închis, Zinca se resemnează a semnala Logofeţiei conjuncturile favorabile de pe urma cărora şi-ar putea recupera parte din datorii. La 22 iunie 1837, de pildă, aduce la cunoştinţa Logofeţiei că succesorii lui Ianache Serghiadis vindeau la mezat o vie în judeţ. Dolj şi cerea să i se poprească din preţul ce va obţine de două ori suma de 3596 lei cît avea de primit în contul datoriei (dos. 18911/1833, f. 76).

www.dacoromanica.ro

Apoi pentru că potrivit cu porunca fostului domn dată prin cinst. Secretariat al Statului către acea cinst. Logofeţie în urma raportului cin. Vistierii îndreptat la <1>836 în pricina acestor bani, cinst. Logofeţie este îndatorată se împlinească de la acele feţe banii îndoiţi prin dobînda lor şi care din acele feţe se va înpotrivi la răspundere prin temeinice cuvinte se fie îndatorat să vie a-şi arăta dreptăţile prin judecătoria competentă.

Şi pentru că această înaltă poruncă nu este adusă încă la îndeplinire întocmai, mă rog plecat cinst. Logofeţii se binevoiască ori a aduce la întocmai îndeplinire această înaltă poruncă a să înplini adică aceşti de mai sus bani îndoiţi şi a îndatora pe cei ce s-ar înpotrivi să vie a se judeca cu mine aici la judecătorie, aceia ce ar avea cădere să judece o pricină cercetată de Vistierie din nainte Regulamentului, sau cel puţin daca nu se va îndeplini aceasta, să se încredinţeze pricina la Departamentul cinst. Vistierii ca să împlinească ea banii, fiind această pricină mai mult administrativă.

Cu acest prilej fac cunoscut cinst. Logofeţii că pentru sumele de la N. Boescu, 8 ceauşi, 2 fîntînari i scutelnic şi de la Ioniţă Dîrzeanu nu cer să facă punere la cale pentru înplinirea lor, fiindcă, ca nişte sume foarte mici, le iert. Tot odată mai fac cunoscut cinst. Logofeţii că după ştiinţa ce am luoat, soţia şi clironoama paharnicului Stănuţă Jianu vînzînd acum o moşie din judeţul Dolji, ce-i mai rămăsese, voeşte a se duce curînd peste graniţă pentru mai mulţi ani şi pentru că, ca nu dintr-aceste să-mi pierz dreptul mieu, rog pă cint. Logofeţie să facă grabnică punere la cale, ca să mi să înplinească de la d-ei banii cuveniţi ori să-i depue în cinst. Logofeţie pînă mi să va lămuri dreptul mieu.

A cint. Logofeţii
plecată
Zoiţa Bălceasca pităreasa

[*Rezoluţie* :]
Potrivit cu rezoluţiia dată la jalba jăluitoarei cu no 2783 [1] din anul 1837.

Arh. St. Buc., *Min. Just.—Judiciare*, dos. 18911/1833. f. 78. Original.

НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ К БИОГРАФИИ НИКОЛАЯ БЭЛЧЕСКУ (II)

РЕЗЮМЕ

Исследования, посвященные жизни и деятельности Н. Бэлческу, осуществленные как до 1944 г., так и в годы народно-демократического строя, страдают бедностью и недостоверностью сведений о его семье по восходящей и боковой линии, о материальном и общественном положении его предков и родителей.

Портрет Н. Бэлческу, как борца, историка и революционного идеолога, представлявшийся до сих пор, не отвечает на естественный вопрос, возникающий при самом элементарном исследовании: каким образом влияла или стимулировала революционную деятельность Бэлческу общественная среда, в которой он родился и вырос? Где он мог впервые заметить несправедливость порядков своего времени?

Разъяснению этих вопросов были посвящены документальные исследования, первые результаты которых отмечены в настоящей статье.

[1] Jalba din 8 aprilie 1837 (Anexa 12).

www.dacoromanica.ro

Основными моментами, которым было уделено внимание, являются следующие

Во-первых, авторы смогли установить, что в середине XVIII в. жил некий поп Некула, который в 1766 г. приобрел имение Бэлчешти (уезд Арджеш) и благодаря этому стал основателем одноименного рода. Его сын Тэнасе Бэлческу, ставший уже мелким боярином, женился в Бухаресте на Екатерине, дочери Бэлаши Бэбяну и внучке зажиточных мелких бояр и горожан. Их дочь Зинка была матерью великого историка Со стороны отца материальное и общественное положение Николая Бэлческу было более скромным. Его отца звали Барбу Петреску. Он был сыном некоего Петре, бывшего (в 1776 г.) капитаном наемных солдат, и Марии, дочери священника-маляра одного из сел, расположенных возле местечка Урлац уезда Прахова. Венчание Зинки с Барбу состоялось в ноябре 1811 г. Следовательно, фамилию Бэлческу революционер носил по своей матери.

Далее, ряд других родственников по боковой линии также выявляются впервые лишь теперь. Среди самых близких родственников мы упомянем *Янку Бэлческу*, брата Зинки, ставшего моральной поддержкой семьи после смерти Барбу Бэлческу, последовавшей в 1825 г., и *Илие Петреску*, брата отца Николае Бэлческу. Прилагаемая генеалогическая схема облегчает прослеживание родства.

Наконец, идентификация представителей семьи Бэлческу позволила установить и их имущественное положение. Многочисленные тяжбы, связанные с размежеванием или нарушением границ имений, а также с взысканием неуплаченных долгов позволяют восстановить процесс постепенного обогащения. Благосостояние семьи Бэлческу достигает своей высшей точки накануне восстания Тудора Владимиреску В 1819—1820 г. питар Барбу, отец Н. Бэлческу, был самешем (кассиром и сборщиком податей) уезда Долж. Когда началось восстание, он бежал вместе с другими боярами и сановниками через горы в Трансильванию. Перед отъездом он внес в казну из своих средств сумму, которую налогоплательщики должны были уплатить в течение двух месяцев. По возвращении в страну он уже не занимал должность самеша, и кредиторы, помогшие ему собрать сумму, которую он внес в казну, стали требовать уплаты долгов. Питар Барбу умер вскоре после возвращения на родину, оставив жену в запутанном материальном положении. Таким образом, Зинка, оставшаяся вдовой с пятью детьми, должна была рассчитываться с кредиторами и бороться с другими превратностями судьбы.

Вплоть до смерти сына (1852 г.) и затем до своей смерти, наступившей через десять лет, в 1862 г., с мужеством, достойным восхищения, мать революционера преодолевала все более и более возраставшие домашние затруднения и неприятности общественно-политического порядка. В новой статье, которая явится продолжением настоящей, будут рассмотрены многие из этих трудностей.

NOUVEAUX MATÉRIAUX POUR LA BIOGRAPHIE DE NICOLAE BĂLCESCU (II)

RÉSUMÉ

Les études consacrées à la vie et à l'activité de N. Bălcescu, qu'elles aient été écrites avant 1944 ou sous le régime de démocratie populaire, se ressentent toutes du peu de renseigne-

www.dacoromanica.ro

ments que l'on possède sur la famille de l'écrivain, en ligne ascendante ou collatérale, sur la situation matérielle et sociale de ses parents et grands-parents.

Les biographes de Bălcescu ont décrit l'homme d'action, l'historien, l'idéologue révolutionnaire, mais aucune de ces biographies ne fournit une réponse à deux questions élémentaires : Quelle a été l'influence exercée sur le révolutionnaire Bălcescu par le milieu où il est né et a été élevé ? Où et quand Bălcescu a-t-il commencé à se rendre compte de l'iniquité du régime social de son temps?

C'est à élucider ce problème que se sont appliqués les auteurs du présent article, où ils exposent les premiers résultats de leurs investigations.

En premier lieu, ils ont réussi à identifier vers le milieu du XVIIIe siècle l'existence du pope Necula qui, ayant acquis en 1766 le domaine de Bălceşti-Argeş, adopta le nom de sa terre et fonda ainsi la famille Bălcescu. Son fils Tănase Bălcescu prit rang parmi les petits boïards et épousa, à Bucarest, Ecaterina Băbeanu, fille de Bălaşa Băbeanu, appartenant à une famille de petits boïards et de citadins aisés. De ce ménage naquit Zinca, la mère du grand historien. La lignée paternelle de celui-ci était d'une condition matérielle et sociale beaucoup plus modeste. Son grand-père était un certain Petre, capitaine de la garde princière en 1776, qui épousa Maria, la fille du pope d'un village voisin d'Urlaţi, dans le département de Prahova. De ce mariage naquit un fils, Barbu Petrescu, qui, en novembre 1811, prit pour femme Zinca Bălcescu. C'est donc de sa mère que le futur révolutionnaire tient son nom de famille.

A cette occasion nous faisons connaissance pour la première fois avec une série de collatéraux, parmi lesquels nous citerons les plus proches : *Iancu Bălcescu*, frère de Zinca, lequel fut le soutien moral de la famille après la mort de Barbu Bălcescu , survenue en 1825, et *Ilie Petrescu*, l'oncle paternel de Nicolae Bălcescu. Un arbre généalogique sommaire joint à l'article nous aide à suivre les différents degrés de parenté.

L'identification des représentants de la famille a permis de reconstituer leur état de fortune. De nombreux dossiers de procédures relatives à des bornages de terres ou à leur contestation et à des recouvrements de créances nous renseignent sur un processus d'accumulation matérielle qui atteindra sa limite supérieure à la veille de la révolte de Tudor Vladimirescu. En 1891—1820 le *pitar* Barbu, père de Nicolae Bălcescu, était *sameş* (trésorier — payeur général) du département de Dolj. Lorsque la révolte éclata il se réfugia en Transylvanie avec d'autres boïards et dignitaires du régime. Il avait auparavant avancé au Trésor — de son propre compte — le montant des impôts dus par les contribuables du départament pour une période de deux mois. N'ayant pas été réintégré dans son emploi de *sameş*, les créanciers qui l'avaient aidé à parfaire la somme versée au Trésor, lui réclamèrent le remboursement de leurs prêts. Mais Barbu Bălcescu mourut peu après son retour, laissant sa femme dans une situation financière des plus embarrassées. Restée veuve et ayant cinq enfants à élever, elle se trouva seule aux prises avec ses créanciers et toutes les vicissitudes de l'existence.

Les difficultés matérielles de la famille s'accrurent d'année en année, aggravées par les adversités d'ordre politique et social. La mère du révolutionnaire les affronta jusqu'à la mort de son fils, en 1852, puis jusqu'à sa propre mort, survenue dix ans plus tard, en 1862, avec un admirable courage. Un prochain article retracera une partie des épreuves auxquelles eut à faire face cette femme remarquable.

www.dacoromanica.ro

ROLUL LOGOFĂTULUI IVAN NOROCEA ÎN VIAȚA POLITICĂ A ȚĂRILOR ROMÎNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XVI-LEA

DE

GEORGETA TOTOIU

În a doua jumătate a sec. al XVI-lea legăturile dintre cele trei țări romîne s-au intensificat, așa cum era și firesc, datorită intereselor economice și politice comune.

Vom arăta în primul rînd rolul deosebit de important care a revenit maselor populare (păstori, țărani și neguțători) la închegarea legăturilor strînse dintre țările surori, aportul lor constituind însăși baza acestor relații.

Păstoritul transhumant al oierilor transilvăneni în ȚaraRomînească și Moldova, care plecau din regiunile sudice, adică din Țara Bîrsei, Țara Făgărașului, Sibiu, Țara Hațegului, chiar din Banat și Crișana și se răspîndeau cu turmele lor, în căutare de pășuni bogate și întinse, pînă la Dunăre și mai departe pînă în Dobrogea, este unul din factorii cei mai activi care au întreținut legăturile dintre țările romîne.

Un rol deosebit de însemnat a avut de asemenea țărănimea. Tripla ei exploatare de către domn, boierime și turci intensificîndu-se la maximum în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, a avut ca urmare agravarea procesului de aservire. Una din formele luptei antifeudale la care a recurs îndeosebi a fost fuga de pe o moșie pe alta, și adesea fuga peste hotare, fie individual fie în cete, uneori chiar sate întregi [1]. Astfel,

[1] În satul Enciu din Transilvania, de exemplu, și-au găsit adăpost niște țărani refugiați din Țara Romînească și Moldova, socotind că în Principat fiscalitatea era mai ușoară. De fapt așa și era pînă cînd noii veniți începeau să-și facă un rost mai bun; atunci stăpînii de moșie măreau birurile încît aceștia erau nevoiți să fugă din nou. Pentru procesul de trecere a țărănimii din Țara Romînească și Moldova în Transilvania și invers, cf. *Istoria Romîniei*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., 1960 (D. Mioc și I. Pataki: Dezvoltarea economică și socială a țărilor romîne în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, p. 858 și 892.

www.dacoromanica.ro

în urma înrăutățirii situației social-economice s-a creat un puternic curent de circulație dintr-o țară în alta în păturile țărănești, care încercau astfel să scape de crunta exploatare și de totala aservire.

La dezvoltarea relațiilor dintre țările romîne au contribuit într-o mare măsură negustorii și meșteșugarii. În Transilvania producția de mărfuri era mai înaintată decît în Țara Romînească și Moldova, care aveau în schimb prisosuri agricole, vite de export, materii prime. Datorită necesităților economice reciproce a rezultat un schimb comercial intens și continuu de o parte și de alta a Carpaților. Tîrgurile din Transilvania, în special Sibiu, Brașov și Bistrița, erau frecventate de negustorii din Țara Romînească și Moldova, cele două țări romîne de la Dunăre constituind cea mai importantă piață pentru desfacerea mărfurilor transilvănene [1].

Cît privește legăturile politice dintre clasele dominante din cele trei țări romîne, ele pot fi urmărite încă de la jumătatea sec. al XVI-lea, cînd Ludovic I dăruiește, ca semn de împăcare, lui Vlaicu voevod Banatul Severinului și ducatul Făgărașului [2]. Posesiunile domnilor din Țara Romînească și Moldova în Transilvania se înmulțesc în decursul timpului, domnii munteni și moldoveni căutînd să-și asigure un loc de refugiu, în cazul în care ar fi fost siliți să-și părăsească țara, sub presiunea pericolului turcesc. Astfel, domnii munteni ajung să stăpînească, pe lîngă ducatul Făgărașului și Amlașului [3], cetatea Bologa de lîngă Cluj [4], cetatea Branului [5], Geoagiul de Jos, Vințul de Jos și Vurpărul [6]. Domnii moldoveni vor stăpîni, începînd cu Ștefan cel Mare, Ciceiul și Cetatea de Baltă împreună cu domeniile lor [7], care se vor mări în timpul lui Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu [8]. De asemenea și unii boieri din preajma voevozilor din aceste țări stăpîneau sate și moșii în Transilvania [9]. Aceste posesiuni prilejuiau, cum era și firesc, contacte strînse între o parte și alta a munților.

În a doua jumătate a sec. al XVI-lea, cînd toate cele trei țări romîne se găsesc în dependență față de Poartă, legăturile devin și mai strînse. Din nevoia de măsuri comune împotriva permanentei tendințe a turcilor

---

[1] C. Daicoviciu ș.a., *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, Editura Academiei R.P.R., București, 1963, p. 187 și urm.

[2] *Istoria Romîniei*, vol. II (Fr. Pall : Dezvoltarea feudalismului în Transilvania în sec. al XIV-lea și în prima jumătate a sec. al XV-lea), p. 260.

[3] *Ibidem*.

[4] J. Pataki, *Despre relațiile Țării Romînești cu Ungaria la sfîrșitul veacului al XIV-lea*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. II (1957), p. 423.

[5] *Istoria Romîniei*, vol. II (B. Cîmpina-D. Mioc : Consolidarea poziției internaționale a Țării Romînești și Moldovei și lupta împotriva turcilor în a doua jumătate a sec. al XIV-lea și la începutul sec. al XV-lea), p. 366 și (Șt. Ștefănescu : Agravarea contradicțiilor feudale în țările romîne la începutul sec. al XVI-lea), p. 619.

[6] St. Meteș, *Moșiile domnilor și boierilor din țările romîne în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925, p. 48 și 51.

[7] *Istoria Romîniei*, vol. II (Fr. Pall : Dezvoltarea feudalismului în Transilvania în sec. al XIV-lea și în prima jumătate a sec. al XV-lea), p. 260.

[8] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria romînilor*, vol. II, p. 150—155.

[9]. St. Meteș, *op. cit.*, p. 19—20, 42 și passim.

www.dacoromanica.ro

de a spori asuprirea, se intensifică — prin numeroase solii dintr-o țară în alta — legăturile diplomatice. În special soliile din Transilvania, al căror drum spre Constantinopol trecea prin Țara Romînească sau Moldova, se opreau de obicei aici pentru a se înțelege cu domnul și boierii din aceste țări în chestiuni de interes comun [1].

În mare măsură a contribuit însă la strîngerea legăturilor dintre aceste țări luptele feudale interne din Țara Romînească și Moldova, care, în această perioadă, se găseau într-o fază acută, pretendenții la tron, ca și boierii, căutînd sprijin în Transilvania pentru realizarea ambițiilor feudale: primii pentru cucerirea puterii centrale, cei din urmă pentru destrămarea ei [2]. Boierii înfrînți în aceste lupte iau calea pribegiei în Transilvania, unde unii dintre ei petrec ani îndelungați. Ei stau sub ocrotirea principelui, păstrează desigur legătura între ei, se organizează, am putea spune, pentru ca, în conjuncturi politice prielnice, să se poată întoarce din nou în țară. Este caracteristic în această privință cazul unui grup de refugiați din Țara Romînească: aceștia zidesc mănăstirea Lancrăm de lîngă Sebeș [3], care va servi drept centru pentru acțiunile lor politice și care avea să devină curînd un important focar de cultură nu numai pentru cei pribegiți, ci și pentru băștinași. Unii domni sau boieri, mai ales din Țara Romînească, fac daruri însemnate mănăstirilor ortodoxe din Transilvania, ridicate de boieri pribegi [4].

Sînt numeroase și cazurile în care pribegii, determinați de cauze diferite, se statornicesc definitiv în Transilvania și prin legături de familie, se asimilează cu nobilimea transilvăneană [5].

În ce privește dezvoltarea relațiilor dintre cele trei țări romîne, vom mai adăuga, în treacăt, rolul pe care l-au avut factorul geografic și cel cultural. Astfel, relațiile amintite mai sus au fost înlesnite, în general, de pasurile numeroase dintre Carpații meridionali și occidentali. Dar factorul care a înlesnit în cel mai înalt grad toate aceste relații, scoțînd în evidență caracterul lor natural și spontan, a fost folosirea aceleiași limbi. De aceea, cînd pe plan cultural se întărise acțiunea începută de pe la mijlocul sec. al XVI-lea și anume, tipărirea de către Coresi, la

---

[1] Hurmuzaki, *Documente*, Socotelile Brașovului, vol. XI, passim.

[2] *Istoria Romîniei*, vol. II (D. Mioc: Dezvoltarea economică și socială a țărilor romîne în a doua jumătate a sec. al XVI-lea), p. 863.

[3] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Romînești*, vol. I, București, 1929, p. 315—316.

[4] *Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Romînească, veacul XVI*, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1962, vol. V, p. 346 și vol. VI, p. 29.

[5] De ex. Zamfira, fiica lui Moise voievod, care se căsătorește de trei ori cu nobili ardeleni și al cărei fiu, Ioan Keserü de Gibart, păstrează legături cu Țara Romînească. Cf. A. Veress, *op. cit.*, vol. V, p. 72—75; *Arhiva fam. Bálintitt*, în Arhiva Filialei Academiei R.P.R., Cluj; Șt. Greceanu, *Pribegia unui boier muntean în secolul al XVI-lea* (*Ivan vornicul Norocea*), în „Săptămîna politică și culturală”, an. II, 1911, nr. 31—34. Alt exemplu: Blasiu de Havasely, fiul unui Vlad voievod din Țara Romînească, care este folosit în diverse misiuni de principele Transilvaniei și care se va căsători în pribegie cu una din fetele lui Mircea Ciobanul. Cf. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. XCV; A. Veress, *op. cit.*, vol. I, p. 33—34 și vol. III, p 232; B. P. Hasdeu, „Columna lui Traian”, V, 1874, p. 129—131; N. Iorga, *Relațiile comerciale ale Țării Romînești cu Lembergul*, București, 1900, p. 79—80.

www.dacoromanica.ro

Braşov, în limba romînă, a unor cărţi bisericeşti, acestea îşi găsesc o largă difuzare în cele trei ţări romîne, sugerînd unitatea lor culturală.

În ce priveşte relaţiile politice dintre marea boierime din Ţara Romînească şi Moldova, este de relevat faptul că apropierea între cele două grupări s-a făcut mai puţin prin factorii care au activat legăturile cu Transilvania. Ele s-au realizat sub alte aspecte, din care semnalăm următoarele două: întîi, consolidarea intereselor politice prin legături de familie, cum a fost cazul, pe la jumătatea sec. al XVI-lea, cu doamna Chiajna, nepoata lui Ştefan cel Mare şi fiica lui Petru Rareş, care trece în Ţara Romînească ca soţie a lui Mircea Ciobanul, fiind însoţită de o seamă de boieri moldoveni [1]; al doilea, apariţia, în decada următoare de domni moldoveni în Ţara Romînească [2] şi domni munteni în Moldova [3], datorită faptului că turcii, în grija lor de a-şi asigura venituri cît mai mari, nu mai ţineau seama de tradiţiile pămîntene privind alegerea şi numirea domnilor în aceste ţări. Domnii veneau, în genere, însoţiţi de unii boieri din ţara de baştină şi în felul acesta s-a creat între aceste ţări un curent, sau ca să folosim expresia lui N. Iorga, „o transhumanţă politică" [4], care a contribuit în largă măsură la stîngerea relaţiilor dintre marea boierime a celor două ţări.

Aşadar, în acest timp numeroşi boieri treceau peste hotare, fie pe lîngă domnii care veneau dintr-o ţară în alta, fie ca pribegi sau cu misiuni din partea domnului lor. Aceşti boieri rezolvau importante interese personale sau ale clasei lor, care uneori se identificau cu interesele generale ale ţării. Ei transportau dintr-o ţară în alta sume mari de bani, obiecte de preţ şi îmbrăcăminte scumpă, obiceiuri şi tradiţii, împrumutau şi se lăsau influenţaţi de noul fel de viaţă din ţara vecină. Îşi creau în acelaşi timp puternice legături de prietenie şi de familie, devenind astfel factori activi în dezvoltarea relaţiilor dintre cele trei ţări romîne.

Un astfel de boier a fost logofătul Ivan Norocea din Piteşti, care a desfăşurat o intensă activitate politică în cele trei ţări romîne — bineînţeles în limitele intereselor de clasă — în ajunul unuia din momentele

---

[1] N. Iorga, *Istoria romînilor*, vol. V, Bucureşti, 1937, p. 19. Pentru Ureche stolnicul, în ce priveşte participarea sa în divanul Ţării Romîneşti, cf. *Documente privind istoria Romîniei, B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. III, p. 111—152. La începutul secolului următor îl vom găsi mare vornic al Ţării de Jos, deci din nou în Moldova.

[2] La sfîrşitul sec. al XVI-lea, Ştefan Surdul, pretins fiu al lui Ioan vodă, al cărui mare paharnic — Iliaş poartă un nume pur moldovenesc; Alexandru cel Rău, fiul lui Lăpuşneanu; în divanul lui Mihai Viteazul apare Andrei mare logofăt, fost hatman al Moldovei (N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 263), iar la începutul secolului următor, Simion Movilă, boier moldovean, este succesorul lui Mihai Viteazul.

[3] Petru Şchiopul, care a fost în oţit de următorii boieri munteni: Dobromir vornicul, Pătru banul, Mitrea vornicul; pe toţi aceştia îi găsim ca donatori în catastihul mănăstirii Galata; cf. *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova veacul XVI*, vol. III, p. 402 410. Printre boierii lui Petru Şchiopul şi Aron vodă s-a numărat şi logofătul Ivan Norocea din Piteşti, după cum vom vedea. Mai amintim de Ivaşcu Golescu, care moare pribeag în Moldova şi este înmormîntat la mănăstirea Bistriţa în 1584 cf. N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 111.

[4] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 111.

www.dacoromanica.ro

de cea mai mare importanță în istoria patriei noastre: unirea celor trei țări romîne sub Mihai Viteazul. În cele ce urmează vom încerca să arătăm contribuția lui la această înfăptuire.

★

În ce privește originea Logofătului [1], nu știm nimic sigur. Din datele de care dispunem nu se poate spune hotărît dacă aparținea vechii mari boierimi sau boierimii celei noi, dacă era băștinaș sau dacă venise ca mulți alții în această perioadă — de peste Dunăre[2].

În schimb, cunoaștem foarte bine familia pe care o întemeiază și asupra căreia ne vom opri puțin, fiind un exemplu tipic de felul în care un feudal știe să se folosească de orice prilej pentru atingerea scopurilor sale politice. Incontestabil că Logofătul izbutește să se impună prin meritele sale personale la cele trei curți ale țărilor romîne, dar în același timp vom vedea cum știe să-și asigure cu abilitate durata succesului prin împletirea relațiilor politice cu cele de familie.

Căsătorindu-se cu fiică și soră de domn [3] — doamna Stana fiind fiica lui Mircea Ciobanul și a doamnei Chiajna, deci nepoată a lui Ștefan cel Mare, și soră cu Petru cel Tînăr — va ajunge în curînd atotputernic în divanul țării. La rîndul său, își va căsători pe una din fiicele sale — Velica — cu un pretendent la tronul Moldovei, care va deveni pentru foarte scurtă vreme, totuși, domn în Țara Romînească [4]; rămasă văduvă, o va căsători, ca și pe cea de-a doua fiică a sa — Zamfira —, cum vom vedea mai departe, cu fruntași ai vieții politice de la Alba Iulia. Menționăm că Velica, care continuă să poarte titulatura de doamnă și să folosească pecetea domnească [5] — privilegii rămase din prima căsătorie — s-a bucurat îndeaproape de prietenia lui Mihai Viteazul [6] și că despre Zamfira s-a păstrat o legendă istorico-romantică tot în legătură cu Mihai Viteazul [7]. Fiul Zamfirei, din a doua căsătorie a ei cu Ion

---

[1] Îi vom spune și noi de aici înainte doar simplu Logofăt (cu literă mare), așa cum este trecut în genealogii. Cf. Nagy Iván, *Magyarország családai*, vol. I și IX, Pesta, 1857—1868; Kempelen Béla, *Magyar nemes családok*, Budapesta, 1911; Kőváry László, *Erdély nevezetesebb családai*, Cluj, 1854.

[2] Pentru transformările din sînul clasei boierești în această perioadă, cf. *Istoria Romîniei*, vol. II (D. Mioc: Dezvoltarea economică și socială a țărilor romîne în a doua jumătate a sec. al XVI-lea), p. 865—866.

[3] I. Pușcariu, *Două Zamfire, domnițe romîne din secolul al XVI-lea trecute în Transilvania*, în „An. Acad. Rom., Mem. secț. ist.”, t. XXIX, 1907, p. 602.

[4] N. Iorga, *Un pact de familie și o nuntă domnească în 1587*, în „An. Acad. Rom., Mem. secț. ist”., seria III, t. XII (1931), p. 27—31.

[5] *Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Romînească, veacul XVI*, vol. VI, p. 372; cf. Șt. Greceanu, *op. cit.*, p. 394 și *idem, Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. II, p. 287 288.

[6] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II_5, p. 780; cf. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 78; Șt. Meteș, *Moșiile domnilor și boierilor din țările romîne în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925, p. 57.

[7] Szilády Áron, *Magyar irók levelei B. Jósika Miklóshoz*, în „Irodalomtörténeti közlemények”, anul al 19-lea, Budapesta, 1909, p. 452—460.

www.dacoromanica.ro

Bálintitt, anume Adam, va moşteni — între altele — moşiile din Transilvania rămase în familie de la Ştefan cel Mare [1].

Adăugăm că toţi copiii Logofătului: Zamfira, Velica, Petru şi Cristofor poartă, ca nume de familie, pe acela de Logofăt — Logofet — ceea ce dovedeşte prestigiul personal de care se bucura el în Transilvania [2].

★

Logofătul îşi începe cariera sa politică în mijlocul unor violente lupte feudale interne — purtate între marea boierime şi puterea centrală sau între diferite facţiuni boiereşti — mergînd pe linia politicii domneşti: mai întîi, colaborator al domnilor înfeudaţi turcilor (în Ţara Romînească: Pătraşcu cel Bun, Mircea Ciobanul, Petru cel Tînăr; în Moldova: Petru Şchiopul şi în Transilvania: Cristofor Báthory), iar mai tîrziu alături de domni în lupta împotriva turcilor (în Ţara Romînească: Mihai Viteazul; în Moldova: Aron vodă şi în Transilvania: Sigismund Báthory).

Primele date despre activitatea Logofătului se găsesc într-un document de mai tîrziu, din care aflăm că Pătraşcu vodă îi dăruieşte satul Tîmbureşti [3]. Ce fel de serviciu va fi adus Logofătul lui Pătraşcu cel Bun pentru ca acesta să-l răsplătească, nu ştim, cu atît mai mult cu cît el nu figurează în divanul acestui domn. Dar faptul de mai sus ne îndreptăţeşte să socotim acest act ca fiind începutul carierii sale politice.

În a doua domnie a lui Mircea Ciobanul apare Ioan Logofăt în divan, la data de 26 iunie 1558 [4]. În anul următor, la 27 iunie 1559, e trimis în misiune la Alba Iulia. Venirea lui în capitala Principatului fusese anunţată mai înainte printr-un curier special [5], ceea ce însemna că misiunea sa era deosebit de importantă. Nu este exclus să fi fost în legătură cu proiectele turcilor în regiunile de sud-vest ale Transilvaniei şi pe care Mircea Ciobanul, cu toate că executa întocmai ordinele Porţii, le transmitea în secret curţii de la Alba Iulia [6], continuîndu-şi politica de apropiere faţă de imperiali, ceea ce îi atrăsese deja în 1553 mazilirea [7]. La 11 iulie 1559, numai la două săptămîni după ce fusese anunţată solia, Logofătul Ivan „familiaris Myrche Wayda", trecea prin Sibiu, însoţit de o călăuză [8].

După moartea lui Mircea Ciobanul (sept. 1599), Logofătul continuă să funcţioneze în domnia fiului minor al acestui voevod şi al doamnei Chiajna — Petru cel Tînăr —, fiind socotit de tînărul domn „întîiul sfetnic, mai mult, din casa domniei mele" [9]. În 1560 îl găsim trecînd

---

[1] Conscripţia din timpul lui Al. Lăpuşneanu; cf. Hurmuzaki, *Documente*, vol. II_5, p. 150—155; Marţian, *Zamfira Logofăt*, în „Răvaşul", an. VII (Cluj 1909), p. 361—362.

[2] *Arh. fam. Bálintitt*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj. Cf. I. Puşcariu, *op. cit.*, p. 610.

[3] *Documente privind istoria Romîniei. B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. IV, p. 116.

[4] *Ibidem*, vol. III, p. 85—86.

[5] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p 871.

[6] A. Veress, *op. cit.*, vol. I, p. 67, 75, 91, 97.

[7] *Istoria Romîniei*, vol. II (D. Mioc: Situaţia politică a ţărilor romîne în a doua jumătate a sec. al XVI-lea), p. 913.

[8] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 871 .

[9] *Documente privind istoria Romîniei. B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. III, p. 237.

www.dacoromanica.ro

prin Brașov, într-o misiune diplomatică, cum reiese din Socotelile Brașovului, unde este menționat „Ivan postelnic cum litteris" [1]. Din documentele vremii se constată că îndeplinește demnitatea de mare postelnic între anii 1561—1563 [2] și apoi aceea de mare logofăt între anii 1563—1568 [3], perioadă în care se căsătorește cu Stana, sora domnului.

După mazilirea lui Petru cel Tînăr (iunie 1568), tronul e ocupat de Alexandru II Mircea, care, numai la două luni după venirea la cîrma țării, dă pe față atitudinea sa față de vechea mare boierime pe care, urmînd pilda predecesorilor săi, continuă să o decimeze. Logofătul este cruțat, dar nu știm dacă voievodul a făcut apel sau nu la serviciile lui. În perioada noiembrie 1569 — septembrie 1570 [4] figurează în divanul noului domn un Ioan mare logofăt, care ar fi putut să fie soțul Stanei. A fost poate o încercare de colaborare, care însă, din motive pe care nu le cunoaștem, n-a durat nici un an.

Peste cîțiva ani îl găsim pe Logofăt în Transilvania, fugit probabil din cauza lui Alexandru Mircea. Nu cunoaștem data exactă a plecării sale din Țara Romînească, dar avem unele indicii după care poate fi stabilită cu aproximație. La 9 decembrie 1571 „fiica lui Mircea voevod", desigur soția Logofătului, trecea din Țara Romînească spre Brașov, însoțită de mai mulți boieri [5], iar în 1574 Logofătul cumpără în Transilvania moșia Cetea [6]. Presupunem că în jurul acestor două date a trecut peste munți. Își instalează familia mai întîi la Orăștie [7], apoi la Cetea [8] și în cele din urmă la Sebeș [9]. Împreună cu fratele său, Grigore Pribeagul, se integrează în viața de la curtea Principatului, făcînd parte dintre oamenii de încredere ai Báthoreștilor.

În acest timp, curtea de la Alba Iulia devenise un important centru umanistic [10], datorită în special principilor Báthorești — Ștefan și Sigismund — care își făcuseră studiile în Italia, împreună cu cei mai de seamă nobili din Transilvania. Astfel, la Alba Iulia se întîlnesc băștinași cu studii la universitățile străine, îndeosebi la Roma, Padova și Bologna, precum și foarte mulți străini, aduși nu numai din motive culturale, ci și politice. Se crease o tradiție în Transilvania, așa cum fusese în Ungaria

---

[1] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 803.

[2] *Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Romînească, veacul XVI*, vol. III, p. 155—186.

[3] *Ibidem*, vol. III, p. 187—268.

[4] *Ibidem*, p. 334—379.

[5] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 808.

[6] *Arh. fam. Barcsay*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj.

[7] I. Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile romîne*, I, Sibiu, 1892, p. 127.

[8] *Arh. fam. Barcsay*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj; cf. Șt. Meteș, *Moșia ardeleană Cetea a Logofătului Ioan din Pitești și iobagii săi*, în „Societatea de mîine", nr. 2, 5, 6, Cluj, 1933, p. 38—39, 97—98, 130—131.

[9] St. Meteș, *op. cit.*; idem, *Moșiile...*; cf. *Arh. fam. Barcsay*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj.

[10] „Una piccola corte italiana sul tardo rinascimento" — Eugenio Kastner, *Coltora italiana alla corte transilvana nel secolo XVI*, în „Corvina, rivista di scienza, lettere et arti della società ungherese italiana Mattia Corvino", Budapesta, 1921, p. 40—56.

www.dacoromanica.ro

şi Austria şi — în mai mică măsură — în Ţara Romînească şi Moldova [1], de a atrage la curte şi a folosi în funcţii de încredere străini, cu ajutorul cărora putea fi neutralizată puterea copleşitoare a nobilimii băştinaşe. Găsim aproape aceleaşi lupte feudale ca şi în Ţara Romînească şi Moldova, nobilimea transilvăneană fiind împărţită în două tabere : partida imperialilor şi filoturcii [2]. Dezbinarea din sînul clasei dominante se accentuează în timpul lui Ştefan Báthory, care trebuie să lupte aproape trei ani împotriva opoziţiei partidei filogermane condusă de Gaspar Bekes şi care izbuteşte în cele din urmă s-o înfrîngă în lupta de la Sînpaul [3].

În asemenea condiţii istorice participă Logofătul şi fratele său Grigore Pribeagul la zbuciumata viaţă politică de la Alba Iulia.

Aici, Grigore Pribeagul era socotit ca „familiaris" al lui Cristofor Báthory [4]. În 1576 Ştefan Báthory îi dăruieşte moşia Toallia pentru că l-a ajutat — împreună cu alţii — să înfrîngă pe Gaspar Bekes [5], pretendentul la tronul Transilvaniei sprijinit de Habsburgi.

Cît priveşte pe Logofăt, n-avem date destul de clare pentru activitatea lui în această perioadă. Credem însă că obţinerea dreptului de proprietate deplină asupra moşiei Cetea s-ar datora contribuţiei pe care a avut-o şi el, alături de fratele său, la nimicirea partidei lui Ştefan Bekeş. Aceasta se poate deduce din motivarea confirmării acestei stăpîniri, care este făcută astfel : „Avînd în vedere credinţa şi serviciile credincioase ale susnumitului Ioan Logofăt, pe care acesta le-a adus, în diferite împrejurări, acestui Principat şi nouă personal şi pe care le-a executat fără şovăială şi din tot sufletul. . ." [6].

Din anul 1576 nu mai cunoaştem nimic despre activitatea Logofătului în afară de o seamă de călătorii pe care le face la Braşov în anul amintit [7], apoi în 1580 [8], 1581 [9], 1585 [10].

În această perioadă, după moartea lui Alexandru Mircea, din cauza căruia luase drumul pribegiei, îl găsim în Ţara Romînească. „Ivan Logofătul — se spune într-un document — şi fratele lui, Gheorghe Pribeagul, ei au venit de peste munţi încă în zilele lui Mihnea voevod. . ." [11].

[1] La curtea lui Despot vodă, renumitul umanist Sommer ; în timpul lui Petru Şchiopul : Bartolomeo Brutti ; Petru Cercel avea ca secretar pe italianul Sivori, iar la curtea lui Mihnea se aflau cei doi fraţi raguzani : Paolo şi Ioan de Marini Poli, pe care îi vom găsi şi la curtea Moldovei.

[2] *Istoria Romîniei*, vol. II (Şt. Pascu-B. Cselényi : Situaţia politică a ţărilor romîne în a doua jumătate a sec. al XVI-lea), p. 946.

[3] *Ibidem*, p. 938—941.

[4] *Arh. fam. Bálintitt*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj ; cf. I. Puşcariu, *Două Zamfire*. . ., p. 605.

[5] *Arh. fam. Bálintitt*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj.

[6] *Arh. fam. Barcsay*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj ; cf. I. Puşcariu, *op. cit.*, p. 605.

[7] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 814.

[8] *Ibidem*, p. 821.

[9] *Ibidem*, p. 823.

[10] *Ibidem*, p. 830.

[11] *Documente privind istoria Romîniei. B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. VI, p. 42.

www.dacoromanica.ro

Nu cunoaştem care a fost rostul întoarcerii sale în ţară. Între anii 1580 1582 figurează în divan un Ioan mare logofăt [1]. Să fi fost oare Ivan Logofătul din Piteşti, sau contemporanul lui, Ivan mare logofăt din Ruda? Oricum ar fi, se pare că Logofătul n-a zăbovit prea mult în ţară şi că s-a înapoiat în Transilvania, unde îl aşteptau alte perspective. Dar această venire dovedeşte că a profitat de cel dintîi prilej pentru a relua direct raporturile cu cei din Ţara Romînească.

În strîngerea legăturilor dintre Ţara Romînească, Moldova şi Transilvania a fost scoasă în evidenţă mai ales importanţa economică şi culturală a Braşovului. Nu s-a stăruit însă îndeajuns în această privinţă asupra importanţei sale politice. Vom releva deci faptul că Braşovul îndeplinea cele mai bune condiţii pentru realizarea unor întîlniri politice. El avea avantajul, pe de o parte, că era situat la jumătatea drumului dintre capitalele celor trei ţări, iar pe de altă parte, că se bucura — ca şi toate celelalte oraşe situate pe teritoriul scaunelor săseşti — de o largă autonomie, astfel încît putea fi socotit ca un loc neutru, unde reprezentanţii claselor dominante din ţările romîne puteau să se întîlnească în mai multă siguranţă, fie cu însărcinări oficiale din partea domnilor sau principilor, fie cu scopul de a unelti împotriva puterii centrale.

Aşa s-ar putea explica desele drumuri la Braşov ale Logofătului, care călătorea întotdeauna cu un alai însemnat, format din lume multă, boieri, oameni de casă, slujitori [2], după cum obişnuiau cei mai de seamă boieri şi nobili ai timpului. Unele din călătoriile sale pot fi doar de trecere, altele însă, judecînd după sosirea la Braşov a altor oaspeţi de vază, le putem socoti ca fiind organizate cu scopuri politice bine determinate. Astfel, în ziua de 28 mai 1585, Logofătul soseşte la Braşov împreună cu fratele său Grigore Pribeagul; şi tot în aceeaşi zi mai sosesc aici delegaţi din cele trei ţări romîne — comisari ai principelui Transilvaniei, ca: Bánffy Farkas, Bánffy Baltazar, Pernezy, Kalnasi, Thormay şi Rátz Petru; apoi un ceauş; marele vistier al Moldovei ca reprezentant al domnului său, iar din Ţara Romînească însuşi cumnatul domnului [3]. Prezenţa în aceeaşi zi la Braşov a celor de mai sus nu pare să fie o simplă coincidenţă, ci mai de grabă o „comisie" care ducea tratative în probleme ce interesau deopotrivă clasele dominante din cele trei ţări. Participarea Logofătului se explică, fără îndoială, prin faptul că avea o bogată experienţă politică şi că era un bun cunoscător al situaţiei interne din Transilvania, Ţara Romînească şi Moldova.

La curtea de la Alba Iulia, Logofătul a colaborat îndeaproape cu o seamă de oameni de stat, cu unii împrietenindu-se, pe alţii făcîndu-şi-i chiar rude. Dintre aceştia din urmă, cel mai apropiat a fost, incontestabil, Petru Rátz [4], om cam de aceeaşi vîrstă cu el şi care mai tîrziu îi devine

---

[1] *Documente privind istoria Romîniei. B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. IV, p. 464 —500; vol. V, p. 1—77.

[2] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 814, 821, 823, 830.

[3] *Ibidem*, p. 830.

[4] Rátz Viktor, despre familia Rátz de Galgó, în „Genealogiai füzetek" an. I, 1903 nr. 5, Cluj; Kõváry László, *op. cit.*, p. 208; cf. *Arh. fam. Rátz*, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj

www.dacoromanica.ro

ginere, prin căsătoria cu una din fiicele sale, Zamfira. Legăturile dintre Logofăt şi Petru Rátz au început probabil cu mult înainte de trecerea Logofătului în Transilvania, şi anume cam de pe vremea lui Pătraşcu cel Bun, cînd Petru Rátz fusese în misiune la Bucureşti [1]. În cei doi ani următori îl găsim pe Petru Rátz din nou cu diferite însărcinări privind Moldova sau Ţara Romînească [2]. Cu timpul ajunge unul din diplomaţii cei mai de seamă ai Transilvaniei în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. Face cîteva drumuri la Poartă, fiind însărcinat cu diferite solii, iar cîtva timp este agentul permanent al principelui la Constantinopol [3]. Legăturile cele mai strînse le are însă cu Moldova, unde îl găsim aproape în fiecare an [4], legături care vor fi continuate în veacul următor de fiul său, Adam [5]. El trebuie să fi fost acela care a înlesnit introducerea la curtea de la Alba Iulia a Logofătului şi a fratelui acestuia. Şi tot prin mijlocirea lui credem că a început Logofătul o serie de tratative cu Petru Şchiopul, voievodul Moldovei, după cum vom vedea mai departe.

Legături tot atît de puternice s-au format între Logofăt şi italianul Fabio Genga, demnitar la curtea de la Alba Iulia [6], cu care îşi căsătoreşte pe cea de-a doua fiică a sa, Velica. Logofătul urmărea prin această căsătorie să-şi întărească şi mai mult poziţia sa la curtea lui Sigismund Báthory. Căci Fabio Genga se bucura aici de mare trecere datorită şi faptului că avea doi fraţi cu mare influenţă; unul din ei, Simon Genga, după ce fusese la curtea marelui duce de Toscana [7], se stabilise la curtea din Alba Iulia, unde îndeplinea importante funcţii politice; al doilea, Gianbatistta, era secretarul papei la Roma, înlesnind astfel legăturile dintre Sigimund Báthory şi Scaunul papal. Dealtfel şi Fabio Genga contractase această căsătorie tot din interes, căci nutrea ambiţia să ajungă cîndva la cîrma Ţării Romîneşti, datorită faptului că soţia sa era „os domnesc" [8].

Uşor ne putem da seama cît de puternică devenise o grupare politică formată din membrii aceleiaşi familii şi care se bucurau de un asemenea prestigiu politic. În cazul acesta, apărarea intereselor personale se făcea cu şi mai mult succes, ele contopindu-se cu apărarea intereselor generale de clasă.

Un alt demnitar de la curte, pe care îl găsim alături de Logofăt în mai multe împrejurări, este Ştefan Bodoni, consilierul intim al lui Sigismund Báthory, om interesat şi lipsit de scrupule [9]. El a condus armatele

---

[1] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 867.

[2] *Ibidem*, p. 869 şi 871.

[3] Bethlen Wolfgang, *Historia de rebus Transilvanicis*, vol. II, Sibiu, 1782, p. 296 şi passim; cf. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 815, 817 şi passim; A. Veress, *op. cit.*, vol. II, p. 212 şi passim.

[4] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 821, 826, 827, 830 şi passim; cf. I. Szamosközy, în „Történelmi Tár", 1889, p. 33 (19 ianuarie 1593 fiind ultima dată cînd îl găsim în Moldova).

[5] „Történelmi Tár", 1885, p. 317–318.

[6] A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 315.

[7] *Ibidem*, vol. III, p. 199–200.

[8] *Ibidem*, vol. IV, p. 204.

[9] Köváry László, *op. cit.*, p. 51.

www.dacoromanica.ro

din Transilvania în campania din 1595 în Țara Romînească, participînd la asediul cetăților Brăila, Tîrgoviște și Giurgiu, unde se remarcă prin curajul său [1]. Împreună cu Logofătul merge în solie la Alba Iulia spre a obține ajutoare pentru continuarea războiului cu turcii [2]. Mai tîrziu, îl vom găsi făcînd opoziție înverșunată lui Mihai Viteazul, familiei și boierilor săi [3].

Tot la curtea lui Sigismund a cunoscut, probabil, Logofătul pe Aron, viitorul domn al Moldovei. La 23 ianuarie 1592 se știa că noul domn moldovean Aron se bucura de prietenia principelui Transilvaniei, fiindcă trăise cîtva timp acolo [4].

Legăturile Logofătului cu cei amintiți mai sus s-au format la curtea de la Alba Iulia, dar ele nu se vor limita numai la acțiuni locale, ci îi vor servi, în mod practic, de aici înainte la acțiunile pe care le va întreprinde în Moldova sau Țara Romînească — căci, după cum vom vedea, se pare că urmărea un plan bine stabilit.

Socotind că sosise momentul potrivit cînd se putea folosi cu succes de aceste legături pentru a asigura un tron unuia din copiii săi — pe care apoi să-l tuteleze în domnie —, Logofătul pune la cale vestita nuntă de la Tecuci. Această căsătorie îmbina totodată interesele Logofătului cu ale voievodului Moldovei, Petru Șchiopul, care la rîndul lui căuta să asigure tronul pentru urmașii săi [5]. În vederea realizării acestor scopuri, Petru Șchiopul, de comun acord cu Logofătul, hotărăște căsătoria lui Vlad, nepot ambilor voievozi [6], cu Velica [7], una din fiicele Logofătului. Această căsătorie se potrivea și cu planurile lui Sigismund Báthory, care voia să se asigure, între altele, și în eventualitatea unui război cu turcii, de prietenia domnilor din cele două țări romîne — Mihnea voievod și Petru Șchiopul — care se trăgeau din aceeași familie și care, din motive mai vechi politice, se dușmăneau [8]. Sigismund Báthory avea nevoie pentru interesele sale de un prilej ca să-i împace, iar această nuntă, în care mirii se înrudeau și cu Mihnea și cu Petru Șchiopul, ar fi fost cel mai nimerit. De aceea s-a ocupat personal de tratativele premergătoare căsătoriei [9], îndatorînd astfel pe domnul Moldovei și măgulind în aceeași măsură vanitatea Logofătului, de ale cărui servicii avea nevoie.

Această nuntă este un moment important în stabilirea legăturilor între clasele dominante din cele trei țări romîne, căci tot timpul cît durează

---

[1] „... primus omnium hostem trucidavit sua manu, postea in oppugnatione arcis Brailla ad Danubium... primus murum conscendit... oppugnatione castrorum Tergovistia et Gyrgio strenuam navavit operam...", A. Veress, *op. cit.*, vol. V, p. 41.

[2] *Ibidem*, vol. IV, p. 270.

[3] *Ibidem*, vol. VI, p. 215, 218, 236, 271.

[4] *Monumenta Hungariae Historica*, Dipl., XXXII, p. 9, apud I. Minea, *Aron vodă și vremea sa*, „Cercetări istorice", VIII–IX, 1932–1933, p. 149.

[5] N. Iorga, *Un pact de familie...*, p. 2; idem, *Istoria romînilor*, vol. V, p. 226.

[6] Idem, *Contribuții la istoria Munteniei*, în „An. Acad. Rom., Mem. secț. ist.", seria II, t. XVIII, 1896 (extras); Idem, *Un pact de familie...*, p. 2.

[7] A. Veress, *op. cit.*, vol. III, p. 97.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. 99.

www.dacoromanica.ro

negocierile — aproape 5 luni — numeroşi boieri trec dintr-o ţară în alta, duc scrisori, poartă discuţii, fac daruri, oprindu-se în special la Braşov, unde comandă lucruri costisitoare, postavuri, mătăsuri fine, vinuri alese [1].

La nunta, care s-a desfăşurat cu mare fast în ziua de 20 iunie 1587, în oraşul Tecuci, au participat domnii Ţării Romîneşti şi Moldovei, însoţiţi de toată marea boierime, precum şi însemnaţi oameni politici din Transilvania, ca reprezentanţi ai principelui [2].

Aşadar, nunta de la Tecuci, unde Logofătul şi familia sa au avut rolurile principale, poate fi socotită, aşa cum s-a arătat şi mai sus, ca fiind punctul cel mai înaintat la care ajunseseră relaţiile dintre clasele dominante ale celor trei ţări romîneşti în deceniul al 8-lea din sec. al XVI-lea.

După acest eveniment, o perioadă nouă începe în cariera politică a Logofătului. Ca urmare a relaţiilor de prietenie, întărite prin noile legături de înrudire, Logofătul îşi mută, între anii 1589—1593, centrul de activitate politică din Transilvania în Moldova, unde îl găsim ocupînd succesiv mai multe dregătorii.

Evident, numirea Logofătului în divanul Moldovei nu putea fi socotită ca un fapt deosebit într-o vreme în care componenţa divanelor din Ţara Romînească şi Moldova suferea mari transformări, în sensul că vechea mare boierime era înlocuită de noua boierime formată din elemente fie băştinaşe, fie străine — greci, albanezi, italieni [3] — sau cînd — aşa cum s-a văzut mai sus — devenise un lucru obişnuit ca unii boieri să îndeplinească funcţii oficiale cînd într-o ţară, cînd în alta.

Aşadar, Logofătul, mare boier din Ţara Romînească, cu trecere şi experienţă la curtea de la Alba Iulia, devine mare demnitar în Moldova, cu ai cărui boieri se înţelege tot aşa de bine ca şi cu cei din Ţara Romînească şi Transilvania — ca făcînd parte din aceeaşi clasă socială şi avînd de luptat împreună pentru păstrarea aceloraşi privilegii.

În timpul lui Petru Şchiopul, Logofătul deţine — de la 23 mai 1589 şi pînă la 30 aprilie 1590 [4] — funcţia de pîrcălab al cetăţii Neamţului, împreună cu un Cîrstea sau cu alţii; îl găsim apoi într-un document din 16 martie 1589 şi în altul din 16 iunie 1591 figurînd ca pîrcălab al cetăţii Roman [5]. Lipsa de continuitate în funcţii se datoreşte, desigur, nu unei întreruperi, ci mai degrabă pierderii documentelor din perioada respectivă.

După ce Petru Şchiopul părăseşte Moldova, pe la jumătatea anului 1591, Logofătul continuă să funcţioneze şi sub Aron vodă. Prezenţa lui în divanul Moldovei, în această perioadă, este atestată de două izvoare

---

[1] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 833—835.

[2] *Ibidem*, p. 833; cf. N. Iorga, *Un pact de familie...*, p. 2. Pentru descrierea nunţii, cf. Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, ed. a II-a, Buc., 1958, p. 203; N. Iorga, *Contribuţii...* passim.

[3] Ioan Marini Poli, vorbind despre mai mulţi boieri munteni şi moldoveni, spune: „Questi tutti sono nativi del paese. Hoggidi li officiali maggiori sono forastieri et maggior parte grecci perfidi" (Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, p. 196—197).

[4] *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova, veacul XVI*, vol. III, p. 424—452; vol. IV, p. 11—30.

[5] *Ibidem*, p. 11 şi 30.

www.dacoromanica.ro

contemporane. Primul este cronica lui Szamosközy, care notează componența divanului din Moldova în anul 1592: „În Moldova, în timpul lui Aron vodă, au fost acești boieri mari: Bîrlădeanu logofăt, cancellarius, Crocodel hatman, consiliarius; Ioan Norocea logofăt..." [1]. Al doilea este un raport al lui Ioan Marini Poli, informatorul împăratului în aceste părți, în care sînt trecuți marii boieri pămînteni din ambele țări, cu observația că ceilalți sînt străini [2]. Printre cei din Moldova figurează și „Juan Norochia Logofete".

Probabil că acel Ivan, care apare în documentele interne ale Moldovei din anii 1591—1593, cînd ca vornic al țării de sus, cînd ca portar de Suceava [3], este tot Ivan Norocea Logofătul din Țara Romînească [4].

Astfel, Logofătul a petrecut în Moldova patru ani, funcționînd în ultima parte a domniei lui Petru Șchiopul și în ambele domnii ale lui Aron vodă.

Este de remarcat că din această perioadă Logofătul apare cu un nume nou, „Nărocea"; astfel îl întîlnim în unele documente datînd din timpul șederii sale în Moldova [5], ca și mai tîrziu, în documentele apărute în Țara Romînească după moartea sa [6].

Menționăm că în timpul vieții sale apare o singură dată cu acest nume, în Țara Romînească, și anume îndată după întoarcerea sa din Moldova [7].

Cît timp a stat în Moldova, Logofătul a păstrat, firește, legăturile cu Transilvania și Țara Romînească fie prin călătorii personale, fie prin relațiile pe care le întreținea. La data de 29 noiembrie 1589 îl vedem trecînd prin Brașov [8], iar la 19 ianuarie 1593 [9] sosește în Moldova Petru Rátz, ginerele său, care, desigur, îl pune la curent cu ultimele știri politice. N-ar fi exclus ca aceasta să-l fi determinat să părăsească Moldova, spre a reveni în Transilvania, unde evenimentele se precipitau.

★

---

[1] I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la romîni (1560—1608)*, Cluj, 1926, p. 26.

[2] Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, p. 196—197.

[3] 1591 dec. 25 — Ivan mare vornic de Țara de sus. cf. *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova, veacul XVI*, vol. IV, p. 40;
1592 mai 3 — Ivan vornic de Țara de sus — *ibidem*, p. 53;
1593 martie 2 — Ivan portarul Sucevii — *ibidem*, p. 70;
1593 martie 16 — Ivan portarul Sucevii *ibidem*, p. 72;
1593 aprilie 10 — Ivan portarul Sucevii *ibidem*, p. 79;
1593 aprilie 10 — Ivan portarul Sucevii — *ibidem*, p. 80.

[4] În această privință, cf. I. Minea, *Aron vodă și vremea sa*, în „Convorbiri istorice", nr. VIII—IX (1932—1933), p. 158.

[5] *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova, veacul XVI*, vol. III, p. 424, 426 451.

[6] *Ibidem, B. Țara Romînească veacul XVII*, vol. IV, p. 341; cf. doc. din 13 aprilie 1627 și 29 sept. 1632 — Mss. Institutul de istorie al Academiei R.P.R., București.

[7] *Ibidem, veacul XVI*, vol. VI, p. 156.

[8] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 840.

[9] Szamosközy István, *Torténeti Maradványai*, „Történelmi Tár", 1889, p. 33.

www.dacoromanica.ro

Pe la jumătatea anului 1593 [1] îl găsim pe Logofăt stabilit din nou în Transilvania. Sigismund vroia să profite de situaţia grea în care se găsea Imperiul otoman — războiul cu Habsburgii, început în anul 1591, avea să dureze pînă în anul 1606 — pentru a încerca să elibereze Transilvania de sub dominaţia otomană şi în acelaşi timp pentru a putea ieşi de sub tutela nobilimii filoturce, care, văzîndu-şi ameninţate privilegiile, se opunea acestui proiect. Opoziţia partidei filogermane devenise atît de puternica încît, în cele din urmă, s-a transformat într-o conspiraţie, din care făcea parte majoritatea consilierilor de stat şi care urmărea răsturnarea principelui şi înlocuirea lui cu Balthasar Báthory. Sigimund Báthory însă a izbutit să sfărîme această opoziţie, consilierii complici împreună cu conducătorul lor fiind executaţi [2] şi astfel Transilvania a putut să formeze, la sfîrşitul anului 1594, împreună cu Ţara Romînească şi Moldova, o alianţă antiotomană [3]. În demascarea conspiraţiei condusă de Balthasar Báthory, Logofătul a avut un rol din cele mai însemnate. Acest fapt reiese din diploma de donaţie, primită la 30 ianuarie 1595 şi reconfirmată la 30 iunie acelaşi an, prin care i se dăruieşte moşia Ilişua Mică — confiscată de la Andrei Báthory, fratele lui Balthasar Báthory — ca răsplată pentru „serviciile credincioase aduse în descoperirea şi înfrîngerea conspiraţiei din 1594" [4].

Logofătul, care în toamna aceluiaşi an trecuse în Ţara Romînească [5], continuă să rămînă în strînse legături cu Sigismund Báthory.

Astfel, cunoaştem surprinzătoarea misiune pe care o încredinţează Logofătului Sigismund Báthory [6] — în dorinţa lui de a-şi întări stăpînirea asupra Ţării Romîneşti şi pe cale bisericească şi totodată pentru a-şi cîştiga merite pe lîngă Scaunul papal — şi anume de a converti la catolicism această ţară, începînd cu cei 4 episcopi romîni, care dispuneau de averi importante [7]. Deşi sînt subliniate oarecare merite ale Logofătului în această privinţă [8], totuşi acţiunea a rămas fără urmări, fiind dealtfel şi ultima încercare a bisericii catolice de a atrage la catolicism pe romînii din Ţara Romînească.

Logofătul îşi va încheia activitatea tot în Ţara Romînească, de unde plecase cu 20 de ani în urmă. Bănuim că n-a fost străin de pregătirile care se făceau la curtea de la Alba Iulia pentru sprijinirea viitorului voievod al Ţării Romîneşti, Mihai Viteazul, deoarece se întorsese din Moldova în Transilvania pe la jumătatea anului 1593, deci cu cîteva luni înainte de

---

[1] Ultimul document în care Logofătul apare în divanul Moldovei are data de 20 aprilie 1593. *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova, veacul XVI*, vol. IV, p. 80.

[2] *Istoria Romîniei*, vol. II (Şt. Pascu- B. Cselényi : Situaţia politică a ţărilor romîne în a doua jumătate a sec . al XVI-lea), p. 945.

[3] *Ibidem* (E. Stănescu : Războiul de eliberare de sub dominaţia otomană şi unirea ţărilor romîne sub Mihai Viteazul), p. 956.

[4] Cf. regestul în limba maghiară de pe documentul original (latin) — *Arh. fam. Bálintitt*, dosar 87, în Arh. Fil. Acad. R.P.R., Cluj.

[5] *Documente privind istoria Romîniei. B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. VI, p. 153.

[6] A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 315.

[7] *Ibidem*.

[8] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

urcarea lui Mihai Viteazul pe tronul țării. S-ar putea presupune chiar că Logofătul, care se bucura de mare trecere la această curte, să fi influențat pe Sigismund Báthory la sprijinirea numirii lui Mihai Viteazul, ținînd seama și de faptul că în Transilvania pînă de curînd s-a păstrat o tradiție, potrivit căreia Logofătul s-ar fi înrudit cu marele domn [1].

Logofătul găsește în Țara Romînească o situație aproape asemănătoare cu aceea din Transilvania în privința relațiilor dintre puterea centrală și o parte din marea boierime, care se lupta pentru menținerea raporturilor de vasalitate față de Poartă, situație care îi asigura supremația în stat [2].

Mihai Viteazul își alcătuise, la începutul domniei sale, un divan filoturc, de care se folosește pînă în toamna anului 1594, sau mai degrabă pînă la realizarea alianței antiotomane a țărilor romîne. Probabil că spre sfîrșitul negocierilor, domnul pregătește, paralel, și schimbarea divanului, potrivit cu noua orientare politică. Așa se explică faptul că la sfîrșitul lunii octombrie alianța antiotomană a țărilor romîne era un fapt împlinit și că tot în aceeași lună Mihai Viteazul își schimbă complet divanul, îndepărtînd gruparea de boieri potrivnici războiului de eliberare de sub turci — șapte dregători din opt [3]. Noul divan este format din boierii care au sprijinit politica antiotomană a lui Mihai Viteazul, în frunte cu Buzeștii [4] și, adăugăm, în frunte cu Ivan Norocea, Logofătul din Pitești, care funcționează în calitate de prim sfetnic al lui Mihai Viteazul — mare vornic, deci efectiv în fruntea divanului — de la data de 26 septembrie 1594 pînă la 3 februarie 1597 [5], cînd este amintit ultima dată ca fiind încă în funcțiune.

Logofătul desfășoară în această perioadă o activitate vastă și multilaterală care constituie, după cum vom vedea, un aport de seamă la dezvoltarea și întărirea legăturilor politice dintre cele trei țări romîne.

Astfel, credem că a contribuit în largă măsură la realizarea alianței antiotomane a celor trei țări romînești din toamna anului 1594, deoarece, așa cum s-a văzut pînă acum, se afla în bune relații cu toți conducătorii acestor țări : Mihai Viteazul, Aron vodă și Sigismund Báthory, ca și cu boierii și demnitarii de la curțile lor. Se prea poate ca în această acțiune, mai ales în ce privește stabilirea legăturilor dintre Mihai Viteazul și Aron vodă, să fi avut — între altele — și colaborarea lui Andrei, marele logofăt din divanul lui Mihai Viteazul, care fusese mai înainte hatman al Moldovei [6].

În timpul războiului dintre țările romîne și Imperiul otoman, care, începînd din noiembrie 1594, a durat tot anul 1595 și o parte din 1596,

---

[1] Szilády Áron, *op. cit.*, p. 452—460.

[2] *Istoria Romîniei*, vol. II (E. Stănescu : Războiul de eliberare de sub dominația otomană și unirea țărilor romîne sub Mihai Viteazul), p. 957.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem.*

[5] *Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Romînească, veacul XVI*, vol. VI, p. 153—259. Din această perioadă se păstrează și o carte de întărire a lui „Ivan vornic" pentru jupînița Voica din Negești — *ibidem*, p. 166.

[6] *Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Romînească, veacul XVI*, vol. VI. p. 80—164 ; cf. N. Iorga, *Istoria romînilor*, vol. V, p. 263.

www.dacoromanica.ro

Logofătul a jucat un rol important în calitate de comandant de oaste. În Transilvania se vorbea despre el ca de „generalul oştirii din ţară" [1]. Din datele care ne stau la dispoziţie, deşi puţine, vom încerca să reconstituim activitatea Logofătului în această campanie.

După cum se ştie, luptele pentru cucerirea liniei Dunării au început în decembrie 1594 [2], prin atacarea cetăţilor turceşti: Brăila, Turtucaia, Cernavoda, Nicopole, după care, în ianuarie 1595, Mihai Viteazul a pornit o puternică ofensivă, avînd ca rezultat victoriile de la Putinei, Stăneşti şi Şerpăteşti [3].

Participarea Logofătului la această campanie este confirmată de un document prin care Mihai Viteazul îi dăruieşte satele Şerpăteşti cu balta Crivia şi Tihuleştii, „pentru a lui credincioasă şi dreaptă vărsare de sînge, care au vărsat pentru domnia mea, cînd m-am bătut domnia mea cu păgînii de turci" [4]. Nu se poate stabili însă din acest document pentru care anume bătălie fusese răsplătit cu moşiile amintite, dar faptul că i se dă satul Şerpăteşti — care fusese teatrul unor lupte cu turcii şi tătarii — a determinat pe unii istorici să afirme că aici, la Şerpăteşti, a jucat Logofătul un rol important [5]. Cronica contemporană însă îl arată pe Banul Manta ca autorul victoriei de la Şerpăteşti şi nu pomeneşte nimic de vreo participare a Logofătului [6].

Nu se poate afirma deci cu siguranţă că ar fi luptat la Şerpăteşti. A participat însă la luptele pentru cucerirea Brăilei, important punct strategic, care, în cursul acestei campanii, a trecut de mai multe ori dintr-o mînă în alta. În aprilie 1595, Brăila este cucerită de la turci [7]. Logofătul care — după cum rezultă din date ceva mai tîrzii — a participat la aceste lupte, împreună cu trupele maghiare conduse de Ştefan Bodoni, pare să fi rămas mai departe în cetate, cu un fiu al său, avînd ca misiune paza Dunării în acest sector.

Avem însă ştiri precise despre participarea Logofătului la campania din vara anului 1595, cînd îl vom vedea îndeplinind şi funcţiuni diplomatice.

Cînd Sinan paşa a început să treacă Dunărea cu forţe puternice, Mihai Viteazul a trimis pe Logofăt, din partea armatei romîne, împreună cu Ştefan Bodoni, din partea trupelor transilvănene din Ţara Romînească, să urgenteze ajutorul lui Sigismund Báthory. La 25 august 1595 solii sosesc la Alba Iulia şi raportează principelui că oastea lui Sinan paşa trecea podul de peste Dunăre, la Giurgiu, fiind compusă din 74 000 de oameni, cu multă artilerie şi cămile, adăugînd că oştirile din Ţara Romînească,

---

1 „Generale delle gente del paese" — A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 270.

2 *Istoria Romîniei*, vol. II (E. Stănescu, *loc. cit.*), p. 957 959.

3 *Ibidem.*

4 *Documente privind istoria Romîniei. B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. VI, p. 191,

5 N. Iorga (*Istoria romînilor*, vol. V, p. 284) şi P. P. Panaitescu (*Mihai Viteazul*, p. 77 78) susţin că Logofătul fusese comandant de călăreţi, se distinsese în lupta de la Şerpăteşti cu turcii şi cu tătarii şi fusese ridicat după aceea la rangul de mare vornic. Dar acestea nu reies din niciun document.

6 *Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi Dan Simonescu, Buc., 1960, p. 111; iar *Cronica lui Balthasar Walter* (ed. D. Simonescu), p. 133, arată că la Şerpăteşti se distinge în luptă căpitanul Gheorghe Makó; cf. A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 69.

7 *Istoria Romîniei*, vol. II (E. Stănescu: *loc. cit.*), p. 959; cf. A. Veress, *op. cit.* vol. IV, p. 202, 207.

www.dacoromanica.ro

deși erau inferioare ca număr, erau hotărîte ca, dacă nu vor fi stingherite de tătari, să înceapă a da bătălia de îndată ce s-ar ivi un bun prilej. În încheiere, solii îi cer să trimită bani pentru plata ostașilor [1].

În timpul cînd solia se afla la Alba Iulia, Sinan pașa a trecut Dunărea ; a avut loc lupta de la Călugăreni, ocuparea Bucureștilor și a Tîrgoviștei [2], trupele romînești și transilvănene retrăgîndu-se spre munți. În același timp, turcii atacă și recuceresc Brăila. Printre cei căzuți în lupta pentru apărarea acestei cetăți a fost și fiul Logofătului [3].

Este de presupus că cei doi soli s-au înapoiat în țară o dată cu oastea lui Sigismund. În adevăr, am văzut că Ștefan Bodoni, în fruntea trupelor din Transilvania, a participat la asediul cetăților Tîrgoviște, Giurgiu și Brăila, unde se remarcă prin curajul său. Nu încape nici o îndoială că Logofătul a luat parte și el cu trupele romîne, alături de Ștefan Bodoni, la luptele amintite. Participarea lui la luptele de Băräila din decembrie 1595 — foarte puțin cunoscute — este relatată de un document din Transilvania, care dă unele episoade în legătură cu asediul acestei cetăți. Se vorbește astfel de surprinderea unui puternic detașament de turci care cărau provizii în cetate și din care parte au fost măcelăriți și parte aruncați în Dunăre. Mai aflăm de asemenea faptul important că, după ocuparea Brăilei, trupele învingătoare au trecut Dunărea cu bărcile și au pătruns cale de o zi și jumătate în Bulgaria ; turcii fuseseră cuprinși de atîta groază — relatează mai departe documentul — că au părăsit Rusciucul și tot malul Dunării, fugind dincolo de Balcani [4].

Logofătul, după cum rezultă din acest document, a avut o parte însemnată la luptele de la Brăila. Împins și de setea unei răzbunări personale — turcii dezgropaseră oasele fiului său mort cu cîteva luni mai înainte și le aruncaseră în Dunăre — , el „îneacă în Dunăre un mare număr de turci" [5] și cînd, după reluarea Brăilei, trupele victorioase au trecut Dunărea în Bulgaria, a continuat „să-i urmărească pe turci cu mînie cumplită" [6].

Acesta era începutul campaniei anului 1596, cînd, pentru a preveni atacurile turcilor, trupele lui Mihai fac unele incursiuni în sudul Dunării, pătrunzînd pînă în Balcani ; unele din aceste trupe pradă Vidinul, altele Babadagul în Dobrogea. În complexul hărțuielilor pentru stăpînirea liniei Dunării, Brăila, care fusese ocupată de turci la sfîrșitul lui februarie al acestui an, este reluată temporar de trupele romînești [7]. În aceste operațiuni, care oscilează în jurul cetății Brăila, se încadrează, desigur, și activitatea de comandant de oști a Logofătului, care, după cum rezultă din

---

[1] A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 270.

[2] *Istoria Romîniei*, vol. II (E. Stănescu, *loc. cit.*), p. 965—968.

[3] A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 314.

[4] *Ibidem*.

[5] „... come anco ha fatto hora sotto Braila, che nell'istesso Danubio n'ha fatti annegare tanti [turchi]" *Ibidem*, p. 315.

[6] *Ibidem*.

[7] *Istoria Romîniei*, vol. II (E. Stănescu, *loc. cit.*), p. 971.

 www.dacoromanica.ro

cele de mai sus, a participat la campania pentru stăpînirea liniei Dunării de la începutul şi pînă la sfîrşitul ei.

Sigismund Báthory apreciază în mod elogios activitatea militară a Logofătului, spunînd că, în calitate de comandant de oşti în Ţara Romînească, s-a distins în luptele cu turcii [1].

Faima despre faptele sale de arme a trecut hotarele ţărilor romîne. Prin corespondenţa fraţilor Genga, care se aflau în acest timp în Ţara Romînească [2], în suita lui Sigismund Báthory, faptele lui ajung să fie cunoscute — în mod direct sau indirect — la principalele curţi din Italia : Roma, Mantova etc. [3].

După cum nu se ştie nimic despre originea Logofătului, tot astfel nu se ştie nimic nici despre sfîrşitul lui. S-a văzut că ultimul document care-l aminteşte a fi încă în viaţă este din 3 februarie 1597, cînd îl găsim încă în divanul Ţării Romîneşti [4]. După această dată însă nu mai cunoaştem nimic despre activitatea sa; fiind destul de înaintat în vîrstă — dacă ţinem seama că intrase în viaţa politică încă din timpul lui Pătraşcu cel Bun — se poate presupune că a murit. Nu se cunosc împrejurările morţii sale şi nici măcar locul unde a fost îngropat. Este sigur că la 14 aprilie 1600 nu mai era viaţă. La această dată „. . . jupîniţa Samfira şi doamna Velica, fetele lui Ivan vornicul şi Ştefan, feciorul lui Pătru, nepotul lui Ivan vornicul", dăruiesc — printr-un zapis dat din Alba Iulia — „după moartea părintelui nostru Ivan vornicul" mănăstirii Golgota, de lîngă Tîrgovişte, moşia Răzvadul [5], „. . . pentru sufletul răposatului părintelui lor, vornicul Ivan" [6].

★

În concluzie, putem spune că Logofătul a fost unul din cei mai credincioşi boieri ai lui Mihai Viteazul, alături de care rămîne neclintit, chiar şi în împrejurările critice cînd majoritatea boierilor — în luptele pentru slăbirea puterii centrale — se depărtează de domn sau îl trădează, ca în cazul tratatului de la Alba Iulia sau al complotului lui Chisar vornicul. Aceasta subliniază ideea că Logofătul a fost unul din elementele de bază care alcătuiau forţele interne pe care s-a sprijinit Mihai Viteazul în înfăptuirea operei sale istorice.

De asemenea, trebuie de subliniat faptul că Logofătul a pus la dispoziţia lui Mihai Viteazul nu numai experienţa şi priceperea sa, ci tot cercul de rude şi prieteni pe care şi-l formase în Moldova şi Transilvania şi de care voievodul s-a putut folosi cu toată încrederea atît în campania contra turcilor, cît şi mai tîrziu, cînd a devenit principe al Transilvaniei.

---

[1] „Lodandosi anco assai del padre della mia moglie, il quale per essere Generale in Valacchia... nella guerra contro il Turco... si porta molto bene" — A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 315.

[2] *Ibidem*, p. 290, 293.

[3] *Ibidem*, p. 313—315, 317—319.

[4] *Documente privind istoria Romîniei. B. Ţara Romînească, veacul XVI*, vol. VI, p. 259.

[5] *Ibidem*, p. 373.

[6] *Ibidem, veacul XVII*, vol. I, p. 1.

www.dacoromanica.ro

РОЛЬ ЛОГОФЕТА ИВАНА НОРОЧИ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ РУМЫНСКИХ СТРАН ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVI В.

РЕЗЮМЕ

Основываясь на широких документальных, опубликованных и неопубликованных сведениях, автор стремится дать краткий обобщающий очерк политических связей, существовавших между господствующими классами трех румынских стран во второй половине XVI в., уделяя основное внимание фактам, связанным с одним политическим деятелем, питештским логофетом — Иваном Норочей, который благодаря широкой деятельности, последовательно осуществлявшейся им в Валахии, Молдове и Трансильвании, способствовал укреплению политических связей между этим государствами.

Питештский логофет Иван Норочa начал свою деятельность в Валахии, поддерживая политику укрепления центральной власти; затем он бежал в Трансильванию, где сотрудничал с политическими деятелями г. Алба-Юлия, придерживаясь своей прежней политической линии; позднее он некоторое время находился на службе в Молдове и наконец вернулся в Валахию, где возглавлял диван Михаила Храброго, которому остался верным до конца своей жизни.

Иван Норочa особенно отличился во время борьбы Михаила Храброго с турками, а также способствовал заключению антитурецкого союза между тремя румынскими государствами. Будучи уполномоченным своим господарем, он выполнял дипломатические поручения при Сигизмунде Батории и отличился в качестве полководца в боях за сохранение господства на дунайской границе.

Обширная деятельность логофета Ивана Норочи в трех румынских государствах накануне их первого объединения несомненно значительно способствовала развитию и укреплению политических связей между этими государствами.

LE RÔLE DU LOGOTHÈTE IVAN NOROCEA DANS LA VIE POLITIQUE DES PAYS ROUMAINS DANS LA SECONDE MOITIÉ DU XVIe SIÈCLE

RÉSUMÉ

Se fondant sur une riche information documentaire en partie inédite, l'auteur tente de donner un aperçu des relations politiques qu'entretenaient entre elles les classes dominantes des trois pays roumains dans la seconde moitié du XVIe siècle, s'attachant tout particulièrement à mettre en lumière l'intéressante personnalité du logothète Ivan Norocea de Pitești, dont l'intense activité, déployée successivement en Valachie, en Moldavie et en Transylvanie, contribua à cimenter les liens politiques qui unissaient ces trois pays.

Le logothète Norocea inaugure son activité en Valachie, où il appuie la politique de renforcement du pouvoir central, puis passe en Transylvanie, où il collabore avec les hommes politiques d'Alba-Iulia poursuivant un but analogue. Il séjourne quelque temps en Moldavie

www.dacoromanica.ro

et revient en Valachie, où il préside le Divan de Michel le Brave qu'il servira fidèlement jusqu'au bout.

Ivan Norocea se distingua tout particulièrement dans les guerres de Michel le Brave contre les Turcs et contribua à l'alliance anti-ottomane des trois pays roumains. Il remplit plusieurs missions diplomatiques auprès du prince Sigismund Bathory et se fit remarquer comme chef militaire dans les combats livrés pour la possession de la ligne du Danube.

Par l'intense activité qu'il déploya en Valachie, en Moldavie et en Transylvanie à la veille de leur première réunion en un seul Etat, Ivan Norocea contribua grandement au développement et à la consolidation des relations politiques entre les trois pays roumains.

www.dacoromanica.ro

DATE NOI CU PRIVIRE LA MACARIE TIPOGRAFUL

DE

DAMASCHIN MIOC

La împlinirea a patru veacuri şi jumătate de la apariţia primei cărţi tipărite pe teritoriul romînesc, bibliografia noastră istorico-literară s-a îmbogăţit cu noi şi valoroase articole şi note, consacrate acestui eveniment important din istoria culturii.

Cu acest prilej, în problema celor dintîi tipărituri romîneşti s-au expus din nou unele opinii contrarii, legate de anumite fapte, controversate şi în trecut ; în special asupra locului unde aceste cărţi s-au tipărit şi asupra persoanei tipografului, cercetătorii — istorici, istorici de artă, literari şi ai bisericii, specialişti în arta tiparului — nu au fost şi nu sînt încă de acord.

Asupra locului tipăririi *Liturghierului*, *Octoihului* şi *Tetraevanghelului*, dacă a fost Ţara Romînească sau Veneţia, s-au purtat multe discuţii, atît la noi, cît şi în străinătate. În cursul îndelungatei polemici, susţinătorii uneia sau alteia din cele două teze au adus noi şi variate argumente în favoarea tezei îmbrăţişate. Dintre susţinătorii mai importanţi ai Veneţiei ca loc al tipăririi primelor cărţi romîneşti de limbă slavă, sînt de reţinut Al. Odobescu, G. Ionescu şi, acum în urmă, V. Molin, iar dintre cei ce au opinat pentru Ţara Romînească ca sediu al tiparniţei, B. P. Haşdeu, N. Hodoş, N. Iorga şi P. P. Panaitescu [1].

---

[1] O bibliografie a problemei, din care se poate vedea în ce măsură ea a interesat şi pe învăţaţii străini, a fost de curînd alcătuită în cadrul Bibliotecii Academiei R.P.R. de către Angela şi Alexandru Duţu şi publicată în introducerea la noua ediţie a *Liturghierului*, Bucureşti, 1961, p. LXIX—LXXV. Observăm că din bibliografie lipsesc totuşi o sumă de titluri, mai vechi şi mai recente, în special sîrbeşti, din care unele destul de importante. Remarcăm cîteva : V. Budimović, *Istorija srpskih štamparija* (Istoria tipografiei sîrbesti), Beograd, 1912 ; Kalaidović, *Ioannă eksarhă bolgarskih*, 1825 ; P. Koeppen, *Über Volkër- und Ländeskunde in Russland,* în „Jahrbücher der Literatur, XX, 1822 ; George Sp. Radojičić, *O štampariji Crnojeviča* (Despre tipografia Ţrnoievicilor) în „Glasnik Skopskog nau nog društva", XIX (1938) ; idem, *Beleške o štamparijama u Crnoj Gori u XV i XVI veku* (Note despre tipografii

www.dacoromanica.ro

Cel din urmă are meritul de a fi adus în discuţie, în afara repunerii în circulaţie a argumentelor lui Haşdeu şi Iorga, argumente noi, a căror valabilitate şi tărie nu poate fi zdruncinată. Dovezile sale în sprijinul tezei că cele trei tipărituri macariene romîneşti s-au făcut în Ţara Romînească sînt cu totul concludente.

Ne oprim aci cu această chestiune, nefiind în intenţia noastră să facem rezumatul discuţiilor şi nici un istoric al lor, mai ales că un articol sintetic cu asemenea preocupări există deja [1].

Cea de-a doua chestiune controversată, asupra căreia vom stărui şi noi, se referă la persoana ieromonahului Macarie, tipograful celor trei cărţi romîneşti amintite. Au fost unii cercetători, e drept, mai vechi, care se îndoiau de identitatea celor doi Macarie, tipograful de la Cetinje şi cel din Ţara Romînească. Şi aci, argumentele lui P. P. Panaitescu, expuse în mai multe articole, sînt peremptorii [2]. Discuţia, însă, nu s-a limitat la atîta; ea s-a întins îndeosebi asupra soartei lui Macarie după 1512, anul ultimei sale tipărituri din Ţara Romînească.

În istoriografia romînească, cei mai mulţi şi mai însemnaţi dintre cercetătorii problemei (printre care: Al. Odobescu, N. Iorga, N. M. Popescu şi N. Şerbănescu) sînt de părere că ieromonahul Macarie tipograful este una şi aceeaşi persoană cu mitropolitul Ţării Romîneşti, Macarie, întîlnit documentar în domnia lui Neagoe Basarab. Argumentele aduse de aceştia [3] în sprijinul identităţii celor doi Macarie par mult mai verosimile decît cele ale lui P. P. Panaitescu, care s-a ridicat împotriva acestei păreri, cu dovezi, şi după părerea noastră, prea puţin convingătoare, susţinînd că tipograful n-a putut ajunge mitropolit. Oprindu-ne doar la părerile ultimilor cercetători menţionaţi, vedem că P. P. Panaitescu socoate că „meşterul Macarie" a murit în Ţara Romînească „scurt timp după terminarea *Evangheliei* (1512)" [4], iar N. Şerbănescu că a păstorit ca mitropolit „pînă prin 1521", trupul fiindu-i îngropat „undeva în jurul bisericii mitropoliei din Tîrgovişte" [5].

Recent, în istoriografia străină s-a încercat de către istoricul iugoslav George Sp. Radojičić o nouă identificare a tipografului Macarie cu un egu-

---

în Muntenegru în veacurile XV şi XVI), în *Istoriski Zapisi*, II (1948); idem, *Karakter i glavni momenti iz proslosti srpskih štamparija* (Caracterul şi momentele principale din trecutul tipografiei sîrbeşti), în *Istoriski Zapisi*, III (1950); idem, *Rukopisna i štampana knjiga* (Manuscrise şi cărţi tipărite), Beograd, 1952; idem, *Srpske arhivske i rukopisne zbirke na Svetoj Gori* (Colecţii arhivistice şi manuscrise sîrbeşti la Sf. Munte), „Arhivist", nr. 2 (1955); idem, *O Knjize Ptolomeja* (*Dva stara srpska geografska „tlkovanija"*) (Despre cartea lui Ptolemeu. Două vechi „tîlcuiri" geografice sîrbeşti), în *Istoriski Časopis*, VI (1956); Lj. Stojanović, *Srbi štampari u Rumuniji* (Sîrbi tipografi în Romînia), în „Nova Europa", IX (1924).

[1] Barbu Teodorescu, *Prima tipografie a Ţării Romîneşti* (*Macarie 1508—1512*), „Bis. ort. rom.", an. LXXVI (1958), nr. 10 11, p. 983—1004. Articolul rezumă în special discuţiile purtate de specialiştii romîni.

[2] A se vedea titlurile în Bibliografia amintită, din *Liturghier*.

[3] Vezi în special articolul lui Niculae Şerbănescu, *Mitropoliţii Ungrovlahiei*, „Bis. ort. rom.", an. LXXVII (1959), nr. 7 10, p. 748 753.

[4] Introducerea la *Liturghier*, p. LVIII.

[5] N. Şerbănescu, *art. cit.*, p. 753.

www.dacoromanica.ro

men cu acelaşi nume de la ctitoria sîrbească atonită a Hilandarului, întîlnit aci între anii 1525—1533 [1]. Argumentele în sprijinul acestei identificări merită o atenţie ceva mai deosebită, peste ele neputîndu-se trece atît de uşor; două din ele sînt de bază: un egumen de la mănăstirea Hilandar, anume Macarie, vine şi obţine ajutoare băneşti însemnate, atît din Ţara Romînească, cît şi din Moldova, în 1525 şi 1533, pentru mănăstirea pe care o conducea şi pentru metohul ei, mănăstirea Turnul lui Arbănaş. El obţine în acelaşi timp un ajutor în bani anual şi pentru el personal. Acelaşi egumen Macarie scrie în deceniul al treilea al sec. al XVI-lea şi o scurtă cosmografie (geografie) despre „ţările dacice”, Moldova, Ţara Romînească şi Transilvania.

Datele de mai sus le-a găsit istoricul amintit printre materialele sîrbeşti aflătoare la Hilandar şi într-un alt manuscris intern. Între acestea, cinci documente romîneşti inedite i-au atras atenţia prin conţinutul lor mai deosebit, interesînd şi relaţiile sîrbo-romîne în evul mediu [2]. Cel mai vechi este din noiembrie 1492, de la Vlad Călugărul. Acesta, la rugămintea „ţariţei Mara”, de a lua sub grija şi miluirea sa mănăstirea Hilandarului, sărăcită de ctitorii ei, domnii Serbiei, şi de care doar ea se mai îngrijea, a primit să fie nou ctitor al mănăstirii. După moartea Marei şi a surorii sale, „doamna Cantacuzino” [3], Vlad dăruieşte Hilandarului un obroc anual de 5000 de aspri, iar călugărilor ce vor veni să ridice banii, de cheltuială, 500 de aspri [4]. Al doilea act, de la Vlăduţ voievod, din 15 mai 1510, are aproape acelaşi conţinut cu cel de mai sus. Celelalte trei documente, interesînd mai direct problema noastră, sînt de la Radu de la Afumaţi, din 30 aprilie, din mai (poate 4 sau 30, nu se poate citi exact) şi 16 mai 1525.

Actul din 30 aprilie 1525 este tot o danie către aceeaşi mănăstire. La rugămintea egumenului mănăstirii, Macarie şi a călugărului Ioan, voievodul muntean acorda Hilandarului o sumă anuală de 10 000 aspri, bolniţei mănăstirii 800 de aspri, iar călugărilor ce vor veni după bani, 500. Celelalte două acte au acelaşi conţinut, deosebindu-se doar ca formă: cel din 16 mai este o carte domnească obişnuită, celălalt, un hrisov solemn. La rugămintea aceluiaşi Macarie, Radu de la Afumaţi acordă şi mănăstirii „Turnul lui Arbănaş” 1200 de aspri, iar lui Macarie personal, alţi 1000 de aspri, ambele sume cu titlul de obroace anuale.

„Io Radul mare voievod şi domn... am primit... să fiu nou ctitor... lăcaşului... numit Turnul lui Arbănaş şi am făcut obroc sfîntului lăcaş 1200 de aspri şi părintelui egumen, ieromonahului Macarie, să aibă şi el obroc 1 000 de aspri. Şi să vină fraţii în fiecare an, după Bobotează, să ia

---

[1] Argumentaţia lui Radojičić este cuprinsă în lucrările citate mai sus, la nota de completare a bibliografiei macariene.

[2] Toate cele cinci documente, ca şi multe altele, conţinînd danii ale domnilor romîni către mănăstirile de la Athos, majoritatea fiind inedite şi unele chiar necunoscute specialiştilor, au fost achiziţionate de curînd în fotocopii de către Biblioteca Academiei R.P.R., aşa că am avut posibilitatea de a le examina mai îndeaproape. Ele au aparţinut lui Stoica Nicolaescu şi în prezent formează pachetul de achiziţii noi nr. 158/1961.

[3] Este vorba de fiicele lui George Brancovici, despot al Serbiei între anii 1427—1456. Mara a fost soţia sultanului Murad II.

[4] Despre acest fapt, vezi şi P. S. Năsturel în „Glasul Bisericii”, an. XIX (1960), nr. 5—6, p. 498—502.

www.dacoromanica.ro

obrocul sfintei mănăstiri şi al părintelui Macarie...” (Iѡ Радꙋл великїи кѡевода и господинъ... примисмо... да бꙋдемо нови ктиторїє... ѡбитѣли... нарицаемаго Арбанашки Пирг и ꙋчинисмо ѡброк свѣтые ѡбитѣли ҂аѕ аспри и ѡтцꙋ игꙋменꙋ їеромонахꙋ Макарїю, да имат и ѡн ѡброк ҂а аспри. И да приходит братиꙗ катагодїне по Богоꙗвленїє да ꙋзимают ѡброк светые монастирꙋ и ѡтца Макарїа...).

Atribuirea unei danii personale egumenului Macarie, ca şi cuantumul ei destul de ridicat, aproape cît al mănăstirii, constitue un dar deosebit, făcut acestuia drept mulţumire pentru servicii importante aduse de el ţării; aceste servicii, conchide Radojičić, nu pot fi decît aportul său la înfiinţarea tipografiei din Ţara Romînească şi munca, de mai mulţi ani, la tipărirea primelor cărţi romîneşti.

Între materialele interesînd problema de faţă, Radojičić a dat la iveală şi o scurtă descriere geografică a ţărilor romîne, făcută de acelaşi egumen al Hilandarului, Macarie. Pentru importanţa ei în general, ca şi pentru dovezile ce le conţine în sprijinul tezei identităţii celor doi Macarie, ne-am luat îngăduinţa de a prezenta şi cititorilor noştri textul şi traducerea în romîneşte a acestei „geografii”, precum şi o fotocopie a ei [1].

Сїє тлькованїє игꙋмена Хуландарскаго тахa Макарїа, послѣдняаго въ свещенноинноцѣх ѡ землꙗхь дакунскыихь и ѡ междахь ієє.

Прьваа Дакїа: ѡт сѣверныихь страннь межда до Малие Роусие и до Хацага досежоущїи: ѡт западаже мѣжда до Тисѣ рѣцѣ, иже съходить от землиє глаголиеме Германскые, иже есть Оугрьскаа; ѡт полоуднѣ межда великаа и славнаа рѣка Дꙋнаи, ѡт Тисѣ рѣцѣ ꙗкоже нисходить къ Чрьмномꙋ Мороу до Нистра; ѡт въсточныє странѣ межда Нистрь, великаа рѣка, иже теченїє ее раздѣлꙗєть Татарѣ и Дакуе, иже есть землꙗ Мꙋлдовлахїнскаа и Оугровлахїнскаа, иже и Плаиниии нарѣчют се.

Междаже Горниєе Мисие: ѡт запада, Далматїа, до Западнꙗаго Мора, нынꙗ Скендерїа глаголиет се и землꙗ Чрьноевика, до самїє Савѣ, рѣцѣ великїє, и до Сиракоусь, иже есть Доубровникь: ѡт полоуднѣже. Макидонїа, иже есть нынꙗ Серезь именоует се: ѡт въстокаже Тракїа, иже iест Дрѣнополиє, до Доунава, рѣцѣ великїє: ѡт сѣвераже межда великаа рѣка Сава и Доунаи такожде, ꙗкоже и прѣжде выше реченно бысть, и до Гиерманиє, иже и Єваргрїи нарѣчют се.

Медитеранїаже, нынꙗ глаголиемаа есть Хацагь и Єрдель и Моукачь, до Тисѣ рѣцѣ ѡпрѣдѣлꙗет се и тако званїє прїемлющїи нынꙗ, Медитеранїаже по землиемерскиѡмь разьчьтенїи глаголиемаа есть, ѡбаче и краи иєи Мехадїа нынꙗ зовет се, по прькомь землиемерскомь званїю, до рѣцѣ Ѡлта досежꙋщїи.

„Aceasta e tălmăcirea egumenului Hilandarului, nevrednicul [2] Macarie, cel din urmă dintre ieromonahi, despre ţările dacice şi despre hotarele lor.

---

[1] Fotocopia este după G. Sp. Radojičić, *O Knjize Ptolomeja*, Beograd, 1956, iar transcrierea şi traducerea ei am făcut-o conform normelor adoptate de Academia R.P.R.

[2] Spre deosebire de G. Sp. Radojičić, care traduce pe тахa cu „poate” (*Srpsko-rumunski odnosi XIV—XVII veka*, p. 20) şi de P.P. Panaitescu, care-l traduce cu „aşazis” (Manuscrisele slavo-romîne din Biblioteca Academiei R.P.R., vol. I, p. 172), am adoptat traducerea de „nevrednicul”, propusă de Demostene Russo (*Studii istorice greco-romîne*, vol. II, p. 506), deşi literal, nici celelalte două nu sînt greşite.

www.dacoromanica.ro

Dacia prima: hotarul din părţile de miazănoapte ajunge pînă la Rusia Mică şi pînă la Haţeg; iar hotarul dinspre apus, pînă la rîul Tisa, care coboară din ţările numite Ghermania, care este Ungaria; hotarul dinspre miazăzi, marele şi slăvitul rîu Dunărea, care coboară de la rîul Tisa spre Marea Neagră, pînă la Nistru; hotarul dinspre părţile de răsărit, Nistrul, rîu mare, al cărui curs desparte Tataria şi Dacia, care este ţara Muldovlahia şi Ungrovlahia, care şi Muntenia se cheamă.

Iar hotarul Misiei de Sus: dinspre apus, Dalmaţia, pînă la Marea de Apus, acum se numeşte Skenderia şi ţara Cernoevicilor, pînă la însăşi Sava, rîu mare, şi pînă la Siracuza, care este Dubrovnicul; dinspre miazăzi, Machidonia, care este şi se numeşte acum Serez; dinspre răsărit, Trachia, care este Drenopole, pînă la Dunăre, rîu mare; iar hotarul dinspre miazănoapte, marele rîu Sava şi de asemenea Dunărea, cum s-a spus şi mai înainte, şi pînă la Ghermania, care este Ungaria.

Iar cea numită Dacia Mediteranea, acum este Haţegul şi Ardealul şi Muncaciul, se întinde pînă la rîul Tisa, asemenea nume primindu-le acum, iar Mediteranea este numită după socotelile geografilor, însă şi marginea ei se cheamă acum Mehadia, după cea dintîi denumire a geografilor, întinzîndu-se pînă la rîul Olt".

După unele elemente interne, ca pomenirea identităţii dintre Germania şi Ungaria, despre care se putea scrie numai după 16 decembrie 1526 (data alegerii lui Ferdinand de Habsburg ca rege al Ungariei), şi menţiunea ce se face despre „ţara Cernoevicilor", care încetează de a fi în 1528, cînd există şi ultimele date despre Skenderbeg Cernoevici, Radojiči datează „Tîlcuirea" lui Macarie ca fiind dintre anii 1526—1528 [1].

Bazat pe milele ce le obţine din Ţara Romînească şi din Moldova [2] pentru Hilandar şi Turnul lui Arbănaş, care însumează un total anual de 16 800 aspri şi îndeosebi pe dania personală pe care o primeşte Macarie de la Radu de la Afumaţi, ca şi pe scurta geografie a ţărilor romîne, operă a aceluiaşi, istoricul iugoslav emite ipoteza identităţii acestui Macarie, ieromonah şi egumen la Hilandar, cu ieromonahul Macarie, tipograful din Ţara Romînească şi Muntenegru.

Cunoscînd parţial argumentarea numai dintr-unul din articolele [3] lui Radojiči, P. P. Panaitescu, în ultima sa lucrare, trece uşor peste ipoteza emisă de acesta, conchizînd că „asemenea identificări de persoane, bazate numai pe nume nu au nici o probabilitate de autenticitate" [4]. Chiar numai argumentele de mai sus, care nu sînt totuşi o simplă identificare bazată doar pe nume, merită o atenţie ceva mai stăruitoare.

Din aprofundarea analizei actelor de danie amintite, la fel ca şi a conţinutului „Tîlcuirii" şi a împrejurărilor în care ele au fost făcute, se pot scoate noi dovezi în sprijinul identităţii celor doi Macarie, ceea ce vom încerca să facem în cele ce urmează.

---

[1] Vezi *Istoriski Zapisi*, II (1948), p. 3 4.

[2] De la Petru Rareş, egumenul Macarie obţine la 13 martie 1533 un obroc anual de 3000 de aspri, iar de cheltuială călugărilor, 300 (*Doc. priv. ist. Rom.*, *A.*, *veac. XVI*, vol. I, p. 356—357.

[3] Vezi Introducerea la *Liturghier*, p. LVII şi LXXII.

[4] *Ibidem*, p. LVII—LVIII.

www.dacoromanica.ro

Examinarea tuturor daniilor în bani ce se cunosc, făcute mănăstirilor de la Athos de către domnii ţărilor noastre pînă la 1530, duce la constatarea că *dania* făcută Hilandarului în 1525 este *cea mai însemnată* dintre toate, ea fiind aproape dublă decît cea mai mare sumă acordată vreuneia dintre mănăstirile atonite [1]. Cuantumul anual al daniei era mai ridicat

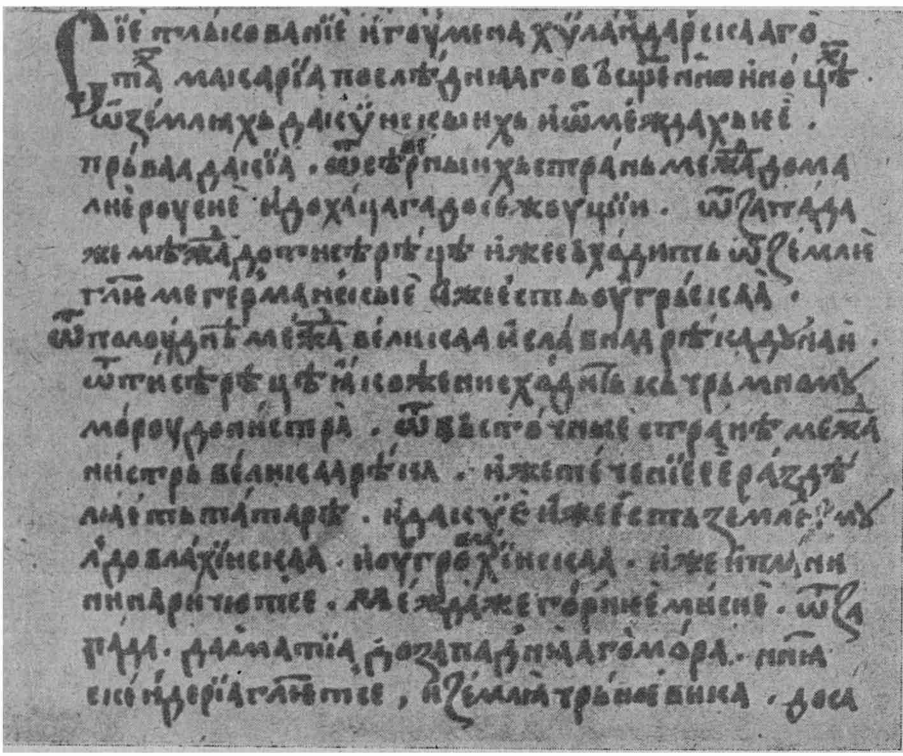

Fig. 1

decît preţul mediu al unui sat cu vecini în această vreme [2]. Mai constatăm că Radu de la Afumaţi, la intervenţia egumenului Macarie, *ridică obrocul anual* al Hilandarului de la 7000 aspri, cît îl fixase Neagoe Basarab în 1517 [3], la 11 300 aspri, într-o vreme în care asprul nu înregistrează devalorizări. Din aceeaşi cercetare a tuturor actelor de danii şi întăriri de sume băneşti mănăstirilor de la Athos, pînă la sfîrşitul sec. al XVII-lea reiese că dania personală făcută ieromonahului Macarie la 1525 este *unică*. Nici un alt document nu aminteşte de vreo altă danie cu titlu personal către

---

[1] Este vorba de dania făcută de Vlad Călugărul, la 12 iunie 1487, m-rii Rusico, în sumă de 6000 aspri (*Doc. priv. ist. Rom., B., veac. XIII—XV*, p. 186—187), scăzută în anii următori de Radu cel Mare la 3400 de aspri (*ibidem*, p. 236—237).

[2] Preţul mediu al unui sat era, între 1511—1530, de 10 200 aspri; calculul s-a făcut după 21 de cazuri, menţionînd 20 de sate întregi vîndute.

[3] *Doc. priv. ist. Rom., B., veac. XVI*. vol. I, p. 123—124.

www.dacoromanica.ro

vreunul din egumenii sau călugării solicitatori de mile de la voievozii Țării Romînești și ai Moldovei. Suma acordată lui Macarie nu era nici ea mică, echivalînd cu prețul a 2—3 cai, a circa 7 pogoane de vie sau 13—14 fălci de ocină, ceea ce, ca dar anual, nu era de loc puțin. În mod firesc se naște întrebarea : ce a făcut egumenul Macarie ca să merite o asemenea danie anuală cu totul neobișnuită?

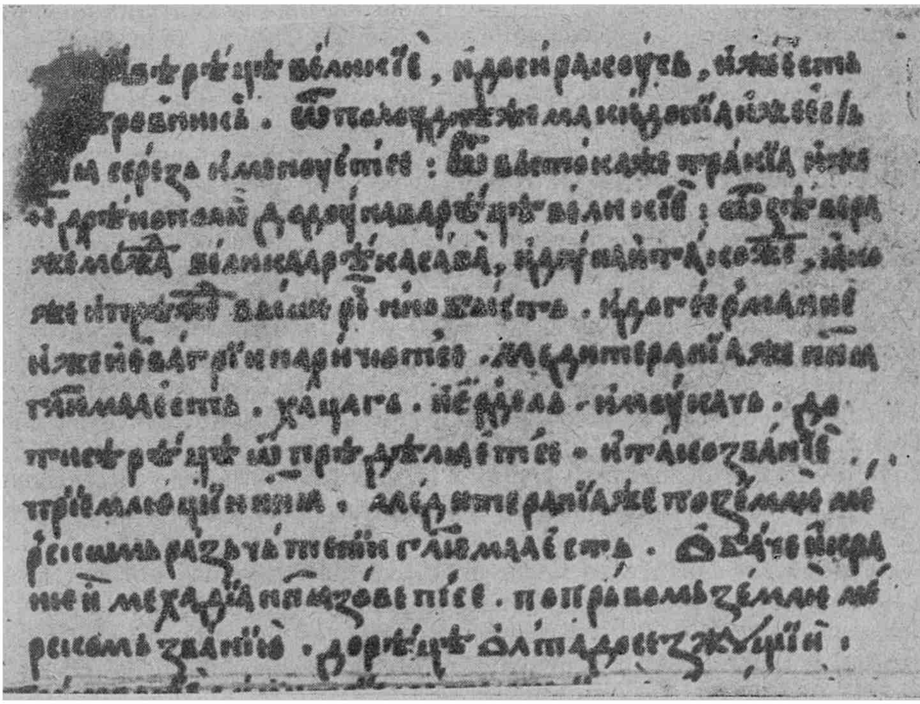

Fig. 2

În „Introducere" la noua ediție a *Liturghierului*, comentîndu-i epilogul, P. P. Panaitescu făcea observația că în toate trei tipăriturile romînești ale lui Macarie, titlul domnului de „mare voievod a toată țara Ungrovlahiei și a Podunaviei" (велики воєводь вьсеж земли Оугровлахїискои и Подоунавїю) nu se întîlnește în „nici un act emanat din cancelaria domnilor romîni Radu cel Mare (1495—1508), Mihnea (1508—1510), Neagoe Basarab (1512—1521)" și că *Podunavia* (partea de la sau de peste Dunăre) din titlul domnesc „din prima jumătate a secolului al XV-lea, în legătură cu stăpînirea lui Mircea cel Bătrîn în Dobrogea și la Chilia" nu mai apare în acte. Autorul își exprimă nedumerirea: „de ce a readus Macarie la lumină acest titlu perimat și arhaic al domnilor Țării Romînești, nu se știe". Poate că Macarie, lucrînd într-o mănăstire, a dat peste hrisoave vechi care menționau *Podunavia* în titlu ; el nu provine în

www.dacoromanica.ro

niciun caz din „comanda domnilor respectivi, care în hrisoavele lor şi în poruncile date de dînşii nu-l foloseau niciodată". Autorul conchide că prezenţa unui atare titlul în epilogul tipăriturilor macariene înseamnă „un contact direct al tipografilor cu vechile acte domneşti" [1].

Documentele intrate recent în colecţia Bibliotecii Academiei R.P.R. arată că lucrurile nu stau întocmai aşa şi că se pot da şi alte explicaţii originii titlului domnesc în forma enunţată mai sus. Mai întîi, afirmaţia că domnii amintiţi, patroni ai cărţilor macariene, nu se intitulau niciodată şi domni ai Podunaviei în actele lor este infirmată. Într-un document intern din cele amintite, avînd data de 2 august 1512, deci la numai cîteva zile după terminarea *Evangheliarului*, în care de asemenea există titlul domnesc, Neagoe se intitula „voievod a toată ţara Ungrovlahiei şi a Podunaviei" (воевода въсеи земли Ѹггровлахїискои и Подѹнавию) [2]. Este foarte probabil că Macarie nu era străin de intitulaţia din respectivul act, ea fiind tot o danie către metohul Hilandarului, mănăstirea Turnul lui Arbănaş. În al doilea rînd, e mai probabil că Macarie a împrumutat pe „Podunavia" din titlul despoţilor sîrbi, care îl purtau pentru posesiunile ce le aveau în nordul Dunării, decît din titlul lui Mircea. Dintre aceştia, pe Gheorghe Brankovici (călugărul Maxim), sigur şi pe fratele său, Iovan, probabil, Macarie îi cunoştea personal.

Reţinem observaţia justă făcută de P. P. Panaitescu că tipograful Macarie este cel care reintroduce în titlul voievozilor Ţării Romîneşti, patronii tipografiei, şi adăogirea de *domni ai Podunaviei*. Între 1512 şi 1525, Podunavia nu mai este întîlnită în nici unul din actele interne emanate din cancelaria domnească. Titlul, în forma lui din cele trei cărţi tipărite, reapare abia în 1525 şi, ceea ce ni se pare foarte semnificativ, chiar în cele două acte prin care Radu de la Afumaţi acorda obrocul anual de 1000 de aspri, cu titlu personal, ieromonahului Macarie, egumen al Hilandarului, venit în Ţara Romînească, cum s-a mai spus, spre a solicita ajutoare pentru mănăstirea în fruntea căreia, la acea dată, se găsea. În hrisovul solemn din mai titlul lui Radu este absolut acelaşi cu cel din cărţile macariene : „mare voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei şi a Podunaviei — (великїи воевода и господинъ въсои земли Ѹггровлахїискои и Подѹнавїю) [3]. Este oare o simplă întîmplare faptul că titlul domnesc în forma introdusă de ieromonahul Macarie, tipograful, reapare abia după 13 ani şi numai odată cu venirea în ţară a ieromonahului Macarie, egumenul?

Interesul pe care-l prezintă „Tîlcuirea" lui Macarie despre „ţările dacice" pentru problema în discuţie ne îndeamnă să insistăm puţin şi

---

[1] Introducere la *Liturghier*, p. XII—XIII. Trebuie să precizăm că această Introducere s-a scris înainte de achiziţionarea de către Biblioteca Academiei R.P.R. a documentelor pe care le-am amintit şi, de asemenea, că, după cum se poate vedea din note şi bibliografie, din articolele lui Radojičić, P. P. Panaitescu nu a cunoscut atunci decît unul, care aminteşte în treacăt de aceste documente şi doar de unele din ele.

[2] Bibl. Acad. R.P.R., Fotografii, A. N., 158/961.

[3] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

asupra ei. P. P. Panaitescu caracteriza textul ei ca „încurcat şi necorectat de traducător, care, ca un cunoscător al locurilor, ar fi putut s-o facă"; el „nu indică pe Macarie tipograful" [1]. În realitate, textul nu este nici încurcat şi nici autorul nu este un simplu traducător. „Tîlcuirea" este mai mult o contribuţie personală a lui Macarie, decît o traducere, după cum se poate vedea din cele de mai jos.

Într-o notă a descoperitorului textului, istoricul G. Sp. Radojičić, se dau mai multe detalii despre această mică „geografie", compusă din două pagini de manuscris. Avînd titlul *Despre cartea lui Ptolemeu privind eparhiile Ohridei*, textul se găsea intercalat într-un manuscris al *Sintagmei* lui Matei Vlastares. La sfîrşitul textului lui Macarie, care are 29 de rînduri, şi al încă unuia, de 4 ½ rînduri, alcătuit în a doua jumătate a sec. al XV-lea, de Dimitrie Cantacuzino, există o însemnare din care reiese că ambele texte au fost copiate de mitropolitul Nicanor al Novo-Bîrdului, în anul de la facerea lumii 7043 (1 sept. 1534—31 aug. 1535), cu ocazia unei încercări de separare a mitropoliei de Smederevo de către arhiepiscopia Ohridei [2]. Titlul celor două texte de caracter geografic ne duce evident şi la sursa de la care cei doi alcătuitori, egumenul Macarie şi Dimitrie Cantacuzino au pornit, şi anume Ptolemeu geograful. Am comparat textul lui Macarie cu cel din *Geographia* învăţatului grec din sec. al II-lea al erei noastre [3]. Urmîndu-l pe acesta pentru unele din jaloanele de bază în privinţa hotarelor Daciei [4], anume Dunărea şi Tisa, Macarie intervine în textul lui Ptolemeu cu unele detalii de adevărat *cunoscător* al regiunilor romîneşti. El vorbeşte despre Haţeg, despre Moldova şi Ţara Romînească; pentru cea din urmă foloseşte şi numele pe care obişnuit i-l dădeau Moldovenii, de Muntenia. În partea referitoare la Mesia, deşi reproduce exact hotarele după Ptolemeu [5], Macarie transpune în denumiri ale vremii sale vechile hotare, pomenind Skenderia sau Ţara Cernoevicilor, Serezul, Adrianopole şi Ungaria. Partea a treia, pe care n-am întîlnit-o la Ptolemeu, fie că este după alţii fie că este o contribuţie personală a lui Macarie, are şi ea nume din epoca sa, legate de frontierele a ceea ce credea egumenul că a fost Dacia Mediteranea, şi anume: Haţeg, Mehadia, Ardeal, Muncaci. Cele două denumiri mai speciale, folosite în mica descriere geografică a egumenului Macarie, cea de *Ţara Cernoevicilor* şi cea de *Muntenia*, locuri unde şi-a desfăşurat o vreme activitatea *tipograful* Macarie, duc, fără îndoială, la ipoteza identităţii de persoane a celor doi.

În legătură cu textul „Tîlcuirii", aşa cum se prezintă el, se poate afirma cel mult că Macarie nu cunoştea geografia Daciei şi Mesiei, ca să transpună exact în toponimia vremii sale vechile lor hotare, dar nicidecum că nu cunoştea ţările romîne la începutul sec. al XVI-lea.

---

[1] Introducere la *Liturghier*, p. LVII.

[2] G. Sp. Radojičić, *O knjize Ptolomeja*, în *Istoriski Časopis*, VI (1956), p. 56—60.

[3] Am avut la îndemînă ediţia din 1843, *Claudii Ptolemaei Geographia*, Lipsiae, 1843.

[4] Vezi p. 177—178 a ediţiei citate mai sus.

[5] *Ibidem*, p. 180—181.

www.dacoromanica.ro

Ajunşi la sfîrşitul acestei note, se naşte în mod firesc întrebarea: oare, pentru o simplă coincidenţă de nume, nu sînt prea multe puncte de contact între Macarie tipograful şi Macarie egumenul?

★

Pe baza datelor ce se cunosc pînă acum, viaţa ieromonahului Macarie, tipograful primelor noastre cărţi, ne apare destul de zbuciumată. Înainte de 1492, el se găsea la Veneţia, unde învăţa meşteşugul tiparului. De aci se reîntoarce în patrie, Muntenegru, unde, probabil, sub influenţa sa, voievodul de atunci al ţării, George Cernoevici, înfiinţează o tipografie cu caractere slave, instalată la o mănăstire din Cetinje. Aci, între 1492 şi 1496, Macarie, cu ajutorul unor ucenici, tipăreşte o serie de cărţi bisericeşti [1]. În faţa primejdiei turceşti, tipografia este mutată, în 1496, şi adăpostită tot într-o mănăstire la Obod, o fortăreaţă a Cernoevicilor. Aci, însă, ea n-a mai funcţionat. Resturile ei s-au păstrat la Obod pînă prin preajma celui de-al doilea război mondial [2]. La sfîrşitul anului 1496, cînd George Cernoevici, silit de turci, se refugiază la Veneţia, împreună cu familia, foarte probabil că Macarie îl însoţea. Aci stă pînă în toamna anului 1502, cînd, împreună cu ieromonahul Maxim (fostul despot al Serbiei, George Brancovici) pleacă în Srem. Maxim se găsea la Veneţia, trimis de fratele său Iovan, în vederea încheierii unei alianţe împotriva turcilor [3]. De aci, unde se întîmplă răsturnări şi zîzanii, după moartea despotului Iovan Brancovici, tot împreună cu Maxim şi familia acestuia (mama şi nepoatele sale), Macarie vine, în 1504 sau 1505, în Ţara Romînească. Activitatea sa tipografică dintre 1507—1512 este îndeobşte cunoscută. După acest an şi pînă în 1521, adică pe întreaga domnie a lui Neagoe Basarab, Macarie este foarte probabil mitropolit al Ţării Romîneşti [4]. Împrejurările turburi din Ţara Romînească, de după moartea lui Neagoe Basarab, patron recunoscut al lui Macarie, ca şi ameninţarea turcească, din cauza căreia fugise şi din Muntenegru, l-au silit să se retragă la ctitoria atonită a dinaştilor sîrbi,

---

[1] Cele mai recente articole din istoriografia romînească, privitoare la tiparul romînesc (scrise de P. P. Panaitescu, V. Molin — D. Simonescu) amintesc doar de patru tipărituri macariene în Muntenegru: *Octoihul*, p. 1, *Octoihul*, p. a II-a, *Psaltirea* şi *Molitvelnicul*; G. Sp. Radojičić, încă în 1938 (vezi articolul citat în nota 1, p. 429) arată că din aceeaşi oficină a mai ieşit şi un *Evangheliar*, care însă nu s-a păstrat; într-un alt articol, din 1952, acelaşi autor arată că în Muntenegru s-au tipărit de către Macarie *şase cărţi*; din ultima din ele s-au descoperit nu de mult la mănăstirea Dečani şapte foi, din care trei se repetă (*Rukopisna i štampana knjiga*, Beograd, 1952, p. 12).

[2] G. Sp. Radojičić, *Rukopisna...*, p. 12—13. Bănuim că V. Molin nu cunoştea acest fapt, al păstrării unor rămăşiţe din tipografia muntenegreană pînă în zilele noastre cînd afirmă că şi tipăriturile macariene muntenegrene s-au făcut la Veneţia (*Tipăriturile ieromonahului Macarie pentru Ţara Romînească*, „Bis. ort. rom"., an. LXXVI (1958), nr. 10—11, p. 1010, nota 34).

[3] Bazat pe unele documente veneţiene, care-l menţionează pe Solomon, fiul lui George Brancovici, între 1496 şi 1507 la Veneţia, G. Sp. Radojičić arată că acesta nu i-a însoţit pe Maxim şi Macarie în 1502 şi nici n-a venit, odată cu ei, în Ţara Romînească, cum au crezut majoritatea cercetătorilor de pînă acum. (*O štampariji Črnojeviča*, „Glasnik Skopskog naučnog društva" XIX (1938), p. 154—155).

[4] P. P. Panaitescu, cum am mai spus, şi G. Sp. Radojičić nu sînt de părere că Macarie tipograful a ajuns şi mitropolit. Ori, ipoteza istoricului jugoslav, care-l găseşte pe Macarie egumen la Hilandar, nu înlătură posibilitatea ca anterior el să fi fost şi mitropolit. Sînt cunoscute destule cazuri de mitropoliţi retraşi apoi ca egumeni ai unor mănăstiri.

www.dacoromanica.ro

Hilandarul. Între 1525 şi 1533, Macarie este atestat documentar ca egumen şi proegumen la mănăstirea Hilandar. În această calitate, după cum s-a văzut, el vine în ţările romîne, de unde, de la vechi cunoscuţi şi rude ale dinaştilor sîrbi şi muntenegreni, domnii Ţării Romîneşti şi ai Moldovei, obţine însemnate daruri băneşti. Anul morţii sale este necunoscut.

НОВЫЕ ДАННЫЕ О МАКАРИИ – ПЕЧАТНИКЕ

РЕЗЮМЕ

Автор, основываясь на сведениях югославского историка Г. Сп. Радойчича, к которым он добавляет новые аргументы, извлеченные из некоторых румынских внутренних документов, пытается установить тождество личности печатника Макария, отпечатавшего первые книги в Валахии, с Макарием, бывшим в 1525—1533 гг. игуменом хиландарского монастыря, основанного сербами на Афоне.

Главные аргументы, подкрепляющие это предположение, следующие: 1) получение лично Макарием крупного ежегодного денежного пожертвования, что является единственным, невиданным случаем в истории оказания помощи афонским монастырям; 2) получение хиландарским монастырем самой крупной денежной суммы, зарегистрированной до того времени, превосходящей по размеру пожертвования, полученные всеми другими афонскими монастырями; 3) составление тем же игуменом Макарием краткого географического описания трех румынских стран, из которого следует, что его автор был хорошо знаком с румынскими землями; 4) введение в княжеский титул новых, особых элементов («воевода Венгровлахии и *Подунавии*»), встречающихся только в книгах, напечатанных Макарием, и в дарственных грамотах, полученных игуменом Макарием для возглавляемого им монастыря, тождественных по своей форме.

Значительные размеры денежного пожертвования лично для игумена и для монастыря, вознаграждение за не менее значительные услуги, оказанные стране игуменом Макарием в качестве печатника и, может быть, митрополита в 1512—1521 гг., а также и другие доказательства приводят к естественному выводу о тождестве иеромонаха Макария — игумена Хиландарского монастыря с иеромонахом Макарием — печатником.

INFORMATIONS INÉDITES SUR LE MAÎTRE IMPRIMEUR MACARIE

RÉSUMÉ

Partant d'une thèse soutenue par l'historien yougoslave G. Sp. Radojičić à laquelle il ajoute quelques témoignages inédits, l'auteur tente d'identifier le moine Macarie qui imprima les premiers livres en Valachie, à Macarie, hégoumène du couvent serbe de Hilandar, au Mont Athos, de 1525 à 1533.

www.dacoromanica.ro

Les principaux arguments invoqués à l'appui de cette thèse sont : 1° les importantes donations annuelles reçues par l'hégoumène Macarie personnellement, fait sans précédent dans les actes du Mont Athos ; 2° l'importance exceptionnelle des subsides consentis au couvent de Hilandar, subsides dont le montant dépasse les sommes allouées jusque-là à tous les autres couvents du Mont Athos ; 3° un bref exposé géographique consacré par l'hégoumène Macarie aux trois pays roumains — Valachie, Moldavie et Transylvanie —, écrit qui révèle chez son auteur une sérieuse connaissance de ces régions ; 4 l'introduction d'éléments nouveaux dans le titre officiel du voïvode de Valachie (« voïvode du Pays d'Hongrovalachie et de la *Podunavie* ») qui ne figurent que dans les ouvrages sortis des presses du maître imprimeur Macarie et dans les actes de donation en faveur de l'hégoumène Macarie et de son couvent, les uns et les autres identiques comme forme.

Tout semble indiquer qu'il s'agit d'une seule et même personne et que le moine Macarie qui imprima les premiers livres en Valachie et fut métropolite de 1512 à 1521 n'est autre que l'hégoumène Macarie du couvent de Hilandar, au Mont Athos des années 1525—1533. Ceci expliquerait l'importance des donations faites à ce couvent et personnellement à son hégoumène, dont on tenait à recompenser ainsi les services rendus au pays par ses livres et, peut-être, par son activité de métropolite. C'est là la conclusion à laquelle aboutit l'auteur.

www.dacoromanica.ro

STUDII DOCUMENTARE

CERCETĂRILE DE ISTORIE UNIVERSALĂ ÎN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

Într-o recentă călătorie în Republica Democrată Germană (decembrie 1962 — ianuarie 1963) am avut prilejul, printr-o serie de convorbiri şi luări de contact, să mă informez mai îndeaproape în legătură cu activitatea istoriografică din ţara socialistă prietenă cu privire specială asupra cercetării diferitelor probleme de istorie universală. Locul pe care acestea îl ocupă se extinde an de an — dovadă numărul crescînd de institute sau secţii în cadrul institutelor —, ceea ce oglindeşte efortul susţinut pe care istoricii din Germania democrată îl depun pentru a răspunde în lucrările lor prin diverse soluţii la unele dintre cele mai actuale probleme ale istoriografiei contemporane. Se ştie în această privinţă că istoriografia reacţionară din ţările capitaliste, slujind ca şi în trecut interesele prezente ale cercurilor imperialiste, ţinteşte nu numai la falsificarea adevărului istoric în ce priveşte feluritele istorii naţionale, ci mai ales caută să elaboreze şi să impună o imagine denaturată, mincinoasă, de aşa-zisă sinteză, a întregii istorii universale sau a unor perioade largi ale acesteia.

Orientarea cercetărilor de istorie universală în Republica Democrată Germană este marxist-leninistă, pornind de la tezele fundamentale pe care clasicii marxism-leninismului le-au formulat în legătură cu conţinutul ştiinţific al unui număr destul de important de probleme ale istoriei mondiale. Un loc de frunte în această privinţă îl ocupă valorificarea ideilor geniale ce se găsesc în lucrările întemeietorilor marxismului şi care privesc direct raporturile reale dintre istoria Germaniei şi istoria universală în lumina concepţiei ştiinţifice despre modul cum trebuie înţeleasă integrarea istoriei Germaniei în istoria universală. Şi Marx şi Engels, în lucrările lor, au respins de repetate ori diversele camuflaje istoriografice sub care nu se făcea altceva decît să se ascundă ideologia agresivă a militarismului şi imperialismului german ca, de pildă, caracterul de ordin divin al Imperiului romano-german, aşa-zisa misiune culturală europeană şi mai ales în răsărit, idealizarea statului militarist şi birocratic prusac, primatul politicii externe asupra celei interne etc. Marx şi Engels au arătat că tratarea istoriei germane din punctul de vedere al istoriei universale în această lumină nu poate să ducă decît la o imagine falsificată a trecutului poporului german.

Pornind de la aceste premise ideologice, orientarea cercetărilor de istorie universală din Republica Democrată Germană tinde — şi a înregistrat în această privinţă succese vădite — să curețe terenul de zgura antiştiinţifică lăsată în urmă de istoriografia germană proimperialistă şi promilitaristă din trecut. În chip firesc sînt abordate astăzi probleme care înainte

www.dacoromanica.ro

erau complet ignorate ca : legăturile de colaborare şi bună înţelegere spontane sau prin intermediul organizaţiilor de luptă şi revoluţionare, de-a lungul veacurilor, dintre poporul german şi popoarele vecine, cercetarea din punctul de vedere al istoriei universale a influenţelor primite şi transmise în unele momente de seamă ale luptei poporului german pentru libertate şi dreptate, ca războiul ţărănesc de sub conducerea lui Thomas Müntzer, iluminismul german şi cel european, lupta pentru independenţă cu formele ei populare din timpul războaielor napoleoniene, revoluţiile germane de la 1848 şi locul lor în ansamblul revoluţiilor europene, mişcarea muncitorească germană în cadrul celei europene etc. În chip firesc, nu este simplu de stabilit o rigidă linie de demarcaţie între cercetările de istorie a Germaniei propriu-zise şi cele de istorie universală ; în legătură cu aceasta este de arătat că pe lîngă cercetările care au obiect probleme propriu-zise de istorie mondială în general mai toate studiile privind istoria Germaniei au o destul de bogată şi amplă fundamentare de istorie europeană şi chiar universală.

Ceea ce se impune din punctul de vedere al caracterului precumpănitor al cercetărilor de istorie universală din Republica Democrată Germană este spiritul lor combativ polemic, mai ales cele privind istoria modernă şi contemporană au de multe ori aspectul unei riposte date cercetărilor în aceleaşi probleme din ţările capitaliste, mai ales R.F.G. şi S.U.A., unde numeroase centre publică materiale documentare şi lucrări privind istoria Germaniei în ansamblul istoriei universale. Orientarea unor oameni de ştiinţă din ţările capitaliste net reacţionară, pusă în serviciul monopolurilor imperialiste, se manifestă în domeniul istoriografiei prin încercări repetate de a reabilita militarismul german şi chiar hitlerismul. Desigur că o astfel de orientare se izbeşte de starea de spirit antimilitaristă şi antiimperialistă a opiniei publice din ţările capitaliste şi a celei din Republica Federală Germană ; din cauza aceasta o astfel de orientare n-a putut deveni generală şi n-a fost în stare să caracterizeze întreaga activitate a istoriografiei burgheze din aceste ţări, unde un număr important de oameni de ştiinţă continuă să se plaseze pe poziţii progresiste şi să lupte în limitele metodei şi concepţiei lor pentru adevărul istoric. Activitatea istoriografică din Republica Democrată Germană în numeroase probleme este îndreptată tocmai spre dezvăluirea caracterului antiştiinţific şi ostil intereselor populare al lucrărilor unor cercetători care nu dovedesc exces de scrupule în slujirea capitalismului şi imperialismului contemporan. Din această cauză cele mai multe din aceste cercetări în Republica Democrată Germană se înfăţişează ca un răspuns de pe poziţiile marxism-leninismului la cercetările similare întreprinse de pe poziţiile unor curente neştiinţifice şi retrograde din punct de vedere politic.

Într-un număr important de probleme cercetările de istorie universală din Republica Democrată Germană se desfăşoară printr-o colaborare strînsă între istoricii din această ţară şi cei din ţările vecine. Această colaborare a avut în general o tematică privind relaţiile dintre popoarele respective de-a lungul veacurilor cu referire specială asupra epocii mai noi şi s-a concretizat într-o serie de publicaţii în care materiale documentare şi lucrări au pus în lumină caracterul real istoric al evoluţiei acestor raporturi. Mai ales istoricii s-au preocupat să sublinieze nu numai evoluţia raporturilor interstatale, ci aceea a legăturilor spontane de conştiinţă şi opinie publică între grupuri sociale ale diferitelor popoare din această regiune, ilustrîndu-se în acest fel realitatea istorică, că în afară de şirul nesfîrşit de războaie dintre Germania şi ţările învecinate, cele mai multe dezlănţuite de militarismul german, au existat întotdeauna legături şi forme de colaborare prietenească între straturi ale societăţii, un fel de opoziţie populară permanentă faţă de politica claselor conducătoare stăpîne pe pîrghiile statului. O atenţie deosebită atrage în această privinţă studiile privind legăturile revoluţionare dintre

www.dacoromanica.ro

participanţii la diferite răscoale şi războaie ţărăneşti, legăturile dintre mişcările sociale cu formă religioasă eretică, desfăşurate simultan în mai multe ţări din această regiune şi, mai ales, legăturile între organizaţiile revoluţionare ale mişcării muncitoreşti la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea şi mai tîrziu între partidele marxist-leniniste ale clasei muncitoare. În felul acesta s-a contribuit la alcătuirea treptată — care încă nu e completă — a unei imagini istorice corespunzătoare adevărului privind raporturile dintre popoarele ce locuiesc în aceste regiuni ale continentului.

În general cercetările de istorie universală din Republica Democrată Germană se desfăşoară în toate centrele universitare din această ţară: Berlin, Leipzig, Halle, Jena, Greifswald, Rostock, ponderea principală avînd-o activitatea de la Berlin şi Leipzig, unde institute de specialitate cu o tematică largă întreprind cercetări importante în numeroase domenii ale istoriei universale, multe din rezultate văzînd de mai mult timp lumina tiparului.

La Berlin un loc important îl ocupă Institutul pentru cercetarea antichităţii grecoromane de pe lîngă Academia germană de ştiinţe, condus de prof. dr. Johannes Irmscher. Revista noastră a mai avut prilejul, sub semnătura directorului acestui institut, să publice o informaţie amplă cu privire la activitatea lui. Nu ne vom referi în cele ce urmează decît la contribuţia pe care cercetările din cadrul acestui institut o aduce cunoaşterii mai bune a evului mediu european prin studiile de bizantinistică şi neoelenistică întreprinse. Cercetătorii din ţara noastră cunosc realizările foarte frumoase obţinute, dat fiind numărul mare de lucrări apărute pînă acum în colecţia de prestigiu ştiinţific internaţional „Berliner Byzantinische Arbeiten", cu o tematică largă, îmbrăţişînd o varietate de probleme bizantine şi postbizantine, istorice şi filologice, de istoria artei şi de istorie ideologică. În această colecţie au apărut contribuţii valoroase care au îmbogăţit efectiv bizantinistica şi neoelenistica. Semnalăm ca urmînd să apară într-un viitor apropiat în această colecţie o serie de lucrări cu teme care prin însăşi formularea lor promit un aport ştiinţific interesant. Astfel, A. Lüders: *Cruciatele în judecata izvoarelor siriene şi armene*, V. Beşevliev: *Inscripţii latine şi greceşti tîrzii în Bulgaria*, R. Guilland: *Cercetări asupra instituţiilor Imperiului bizantin* şi *Studii de topografie bizantină*, M. Kamil: *Copţii. Originea şi viaţa lor.* De asemenea, se lucrează în momentul de faţă pentru apariţia într-un viitor nu prea îndepărtat a unor texte de autori bizantini sub forma de ediţii critice ca, de pildă, I. Kameniates, N. Kabasilas, I. Anagnostes etc. Tot în această privinţă, în legătură cu cercetarea evului mediu european, de mare folos sînt lucrările în continuare, şi care cunosc astăzi un ritm mai grăbit, în vederea încheierii publicării dicţionarului de latină medievală, tezaur bazat pe valorificarea izvoarelor de latină medievală dintre anii 600 şi 1280.

Tot la Berlin, Institutul pentru istoria germană de pe lîngă Universitatea „Humboldt" include în componenţa sa o puternică secţiune de cercetări medievistice, care priveşte în primul rînd raporturile dintre istoria medievală a Germaniei şi istoria medievală a ţărilor înconjurătoare, mai ales a evoluţiei orăşenimii şi a civilizaţiei urbane. În expunerea de motive la planul de activitate pe 1960—1965 se arată că cea mai mare atenţie va fi acordată problemei apariţiei relaţiilor de producţie feudale şi statului feudal printr-o serie de studii şi monografii, în aşa fel încît să fie lămurite probleme fundamentale ca: legitatea trecerii de la o formaţie socială la alta, caracterul şi forţele motrice ale luptei de clasă, rolul maselor populare, raporturile reciproce dintre bază şi suprastructură, rolul statului şi al ideologiei în naşterea noii orînduiri sociale. Această problematică a stat la baza cercetărilor privind epoca carolingiană şi ottoniană, studiate nu din punct de vedere strict al istoriei Germaniei, ci în strînsă legătură cu întreaga istorie europeană contemporană. Unele rezultate au fost de pe acum obţinute; ele au fost dezbătute pe baza fragmentelor publicate din monografia în curs de apariţie a lui E. Müller-Mertens intitulată *Carol cel Mare, Ludo*

www.dacoromanica.ro

vic Piosul și oamenii liberi în care se respinge teza burgheză că în această epocă nu mai existau țărani liberi, că așa-zișii țărani liberi erau de fapt țărani ai regelui și cercetînd politica carolingiană pune în lumină legăturile complexe dintre lupta de clasă și reformele statale. Într-o altă lucrare, *Studii privind reacția bisericii și a puterii regale față de rezistența populară în evul mediu timpuriu*, S. Eperlein respinge teza burgheză că în evul mediu timpuriu ar fi stăpînit armonia socială, subliniind intensitatea luptei de clasă în vremea carolingienilor. Un număr important de cercetări încă neîncheiate se desfășoară în direcția lămuririi problemelor complexe ridicate de apariția statului german în sec. al IX-lea și a Imperiului german în sec. al X-lea în lumina situației internaționale europene. Mai ales aceste studii pun importante probleme metodologice, deoarece studiază tema sus-amintită nu numai din punct de vedere al situației externe, așa cum s-a făcut pînă acum, ci totodată pornind de la nivelul dezvoltării social-economice. Acestea sînt de altfel intențiile științifice ale lucrării lui E. Müller-Mertens *Dela Regnum Teutonicum la Sfîntul Imperiu Roman de națiune germană.* Mai amintim în legătură cu activitatea secțiunii de medievistică din Institutul de istorie de pe lîngă Universitatea „Humboldt" din Berlin cercetările de istorie social-economică a bazinului Mării Baltice, cu privire specială asupra activității Hansei în orașele aflate astăzi pe teritoriul german, polonez, sovietic, suedez, norvegian etc.

La Leipzig există un institut mare de istorie universală cu două secțiuni importante: istoria universală medie și istoria universală modernă. Secțiunea de istorie universală medie condusă de prof. dr. E. Werner a pus accentul în activitatea de pînă acum mai ales pe cercetarea a două teme: mișcările social-religioase din evul mediu și mișcările populare orășenești din Europa în veacul al XIV-lea. În ce privește prima temă, într-o serie de contribuții, studii și monografii au fost puse în lumină rădăcinile social-economice ale acestor mișcări și locul pe care îl ocupă în evoluția generală a luptei de clasă în epoca feudalismului. Totodată a fost precizată în unele cazuri aria de răspîndire a ideilor eretice, capacitatea acestora de a formula țelurile de luptă ale mișcărilor populare. În legătură cu a doua temă sus-amintită, a avut loc în anul 1960 la Wernigerode o conferință de medievistică în care au fost dezbătute diferite aspecte, mai ales privind forțele motrice, caracterul, componența din punct de vedere al straturilor sociale, programul politic și ideologic al acestor mișcări. Pentru anii următori, secțiunea de medievistică a Institutului de istorie universală de la Leipzig își propune să studieze în primul rînd două teme: probleme ale statului medieval și lupta de clasă și mișcări populare în Europa în sec. al XIV-lea. Cercetarea acestor teme va fi concretizată în lucrări de o oarecare amploare, ca: *Apariția statului osman* (E. Werner), în care se va studia problema în legătură cu condițiile istorice ale expansiunii otomane și ale îndîrjitelor lupte de clasă desfășurate în sec. al XIV-lea; *Mișcări populare revoluționare în Franța în timpul războiului de 100 de ani* (E. Uitz), în care se va pune în lumină paralelismul dintre luptele de clasă și procesul formării națiunii franceze; *Mișcările populare din Austria în secolele XIII—XIV*, privind în primul rînd mișcarea waldensă și reacția claselor conducătoare și a statului împotriva acesteia.

În legătură cu activitatea secțiunii de medievistică a Institutului de istorie universală de la Leipzig atrage în chip deosebit atenția activitatea bogată și valoroasă a unor cercetători de specialitate în frunte cu prof. E. Werner. Într-o serie de lucrări acesta a pus în lumină aspecte noi ale feudalismului european în prima perioadă a epocii sale dezvoltate. Mai ales în legătură cu mișcările sociale avînd formă religioasă o serie de lucrări importante se înscriu în această privință, ca: *Bazele sociale ale reformei mănăstirești în sec. al XI-lea*, *Informații cu privire la adamiții din Boemia*, *Două forme ale ereziei medievale*, *Observații cu privire la o nouă teză despre apariția fraților laici.* Alte lucrări privesc probleme de istorie

www.dacoromanica.ro

ideologică a evului mediu ca: *Ideea de cruciată în evul mediu* sau *Mişcarea mesianică în evul mediu*. În alte lucrări se cercetează probleme de istorie economică a evului mediu ca: *Forme ale rentei feudale în Balcani, Istoria agrară a Macedoniei şi aşa-zisa criză a feudalismului, Cu privire la capitalismul timpuriu în Veneţia, Capitalismul timpuriu din Florenţa în lumina concepţiei marxiste.* Prof. E. Werner s-a ocupat în mod stăruitor de mişcările social-politice din evul mediu în lucrări ca următoarele: *Problemele mişcărilor populare orăşeneşti din sec. al XIV-lea în lumina răscoalei ciompilor din Florenţa, Eretici populari sau reformatori social-politici, probleme ale mişcării populare revoluţionare din Thessalonic 1342—1349* etc. O serie de colaboratori ai conducătorului secţiei de medievistică a Institutului de istorie universală din Leipzig au dat la lumină contribuţii interesante privind istoria evului mediu european. Astfel, Theodora Büttner a publicat *Luptele sociale ale londonezilor în timpul răscoalei ţărăneşti engleze din 1381*, cu fapte şi aspecte noi ale acestei importante probleme. O altă cercetătoare, Erika Engelmann a publicat *Mişcarea populară orăşenească din Franţa de sud, Societatea şi libertatea comunală.* Dat fiind ascuţimea şi vigoarea punerii şi rezolvării problemelor prezintă interes lucrările aceleiaşi autoare intitulate: *Revoluţie burgheză, mişcare populară revoluţionară sau răscoală, Evenimentele de la Paris dintre anii 1356—1358*: *mişcări populare orăşeneşti în veacul al XIV-lea* şi *Despre lupta revoluţionară a poporului francez în evul mediu.* Mai amintim între altele şi lucrarea lui Gottfried Koch: *Noi izvoare şi cercetări privind începuturile waldensilor.* O realizare importantă a acestui colectiv de muncă ştiinţifică este colecţia *Cercetări cu privire la istoria medievală* din care au apărut pînă acum cîteva lucrări importante. Din cele de mai sus reiese cu limpezime caracterul tematicii şi problemele concentrate în jurul cîtorva teme precumpănitoare.

Secţiunea de istorie modernă a Institutului de istorie universală din Leipzig s-a ocupat în primul rînd cu probleme privind legăturile dintre cercurile progresiste şi revoluţionare din Germania şi cele din Franţa în epoca iluminismului, a revoluţiei franceze şi a războaielor napoleoniene. Trebuie mai ales subliniate lucrările lui Werner Kraus, tinzînd să fixeze locul şi să precizeze specificitatea iluminismului german în raport cu iluminismul european în general şi cu cel francez în special. Lucrările lui Werner Kraus, savant de mare reputaţie, au adus o contribuţie temeinică la cunoaşterea mai bună a tradiţiilor progresiste înaintate din trecutul poporului german, în scopul înlăturării ideilor neştiinţifice, absurde privind o aşa-zisă izolare ideologică germană în mijlocul Europei. Importante, de asemenea, sînt lucrările cunoscutului om de ştiinţă Walter Markow, directorul secţiunii de istorie modernă a Institutului de istorie universală din Leipzig de pe lîngă Universitatea „Karl Marx". Walter Markow a izbutit din punct de vedere organizatoric să alcătuiască un colectiv de istorici marxişti din diferite ţări care au întreprins cercetări ample privind problemele general europene ale epocii revoluţiei franceze; este semnificativă în această privinţă colaborarea cu Institutul de la Leipzig a unuia din cei mai buni specialişti contemporani în aceste probleme, istoricul marxist francez Albert Soboul. Într-o serie de lucrări Walter Markow a pus în lumină legăturile dintre iacobinii europeni, mai ales între iacobinii francezi şi cei germani, răsunetul adînc al revoluţiei franceze în Germania şi a contribuit la înlăturarea unei alte idei neştiinţifice, cea despre terenul neprielnic german faţă de ideile revoluţiei franceze.

Unele probleme de istorie contemporană din punctul de vedere al istoriei universale sînt abordate în Republica Democrată Germană de un institut cu caracter special ce funcţionează pe lîngă Universitatea „Karl Marx" din Leipzig: „Institutul pentru istoria democraţiilor populare europene" aflat sub conducerea prof. dr. Basil Spiru. Acest institut, care a împlinit de curînd zece ani de existenţă, a abordat pînă acum o tematică variată, privind problema raporturilor dintre statul şi poporul german pe de o parte şi statele şi popoarele din Europa centrală şi sud-estică, în care a învins şi s-a statornicit orînduirea

www.dacoromanica.ro

socialistă pe de altă parte. Aceste raporturi sînt studiate — şi în fapt aceasta este justificarea numelui institutului — în bună măsură din punctul de vedere al istoriei proprii a ţărilor socialiste din Europa. Colectivele de cercetare din acest institut au fost preocupate să studieze tradiţiile de prietenie dintre poporul german şi popoarele democraţiilor populare, să pună în lumină rădăcinile istorice ale acestor raporturi şi să precizeze valoarea lor istorică reală, ceea ce însemna de fapt înfăţişarea luptei comune împotriva jugului feudal şi capitalist, împotriva războiului imperialist şi fascismului. În mare măsură, activitatea acestui institut a fost îndreptată totodată în direcţia înlăturării denaturărilor şi falsificărilor istorice privind raporturile dintre poporul german şi popoarele din Europa centrală şi sud-estică, care sînt caracteristice unor cercuri ştiinţifice reacţionare din apus, despre care s-a vorbit la începutul acestui articol. Din această cauză un număr important de materiale elaborate de cercetătorii acestui institut au un caracter polemic, de legătură directă prin răspunsuri ştiinţifice argumentate la tezele puse în circulaţie de unele lucrări elaborate de istorici aflaţi în slujba imperialismului.

De cîtva timp şi în continuare, activitatea „Institutului pentru istoria ţărilor de democraţie populară din Europa" pune accentul pe cercetarea a două probleme principale. Una este problema formării şi dezvoltării statelor de democraţie populară din Europa centrală, de răsărit şi de sud-est în cadrul sistemului mondial socialist, cu privire specială asupra relaţiilor dintre poporul german şi popoarele acestor state; această temă va fi realizată printr-o monografie de mai multe volume sub forma unui manual de istorie a ţărilor de democraţie populară europene. Cealaltă temă priveşte istoria aşa-zisei cercetări a răsăritului din Germania imperialistă; tratarea acestei teme tinde să pună în evidenţă strînsa interdependenţă dintre tendinţele istoriografiei germane din trecut şi interesele imperialismului german, slujirea directă a acestuia de către numeroşi reprezentanţi ai istoriografiei oficiale din Germania lui Wilhelm, a Republicii de la Weimar şi a lui Hitler şi, în legătură cu aceasta, continuarea „tradiţiilor" de acest fel în activitatea unor istorici din Germania lui Adenauer.

În legătură cu prima temă, colectivul institutului îşi propune ca pe bază de material faptic caracteristic să-şi aducă contribuţia la lămurirea cîtorva probleme ale sistemului mondial socialist în ce priveşte fundamentarea lor, atît teoretică, cît şi faptică. Cercetătorii ce lucrează în cadrul institutului de la Leipzig se străduiesc să pună în lumină aspectele actuale ale istoriei contemporane a diferitelor ţări socialiste din Europa, mai ales în legătură cu ofensiva ideologică de denigrare ce se desfăşoară împotriva acestora din partea unor organizaţii şi publicaţii din ţările capitaliste. Spre deosebire însă de alte institute ce cercetează probleme de istorie universală, în Republica Democrată Germană activitatea acestui institut n-a ajuns încă la un stadiu în care un număr important de contribuţii, studii şi monografii să reflecte progresele cercetării în punerea problemelor şi soluţionarea acestora. Anii ce urmează vor arăta în ce măsură programul de activitate va fi realizat. În ce priveşte a doua temă de cercetare din cadrul acestui institut, un volum apărut la sfîrşitul anului 1962 şi intitulat semnificativ *Pe urmele cercetării răsăritului* publică o serie de contribuţii, variate din punct de vedere tematic, în care se trec în revistă numeroasele aspecte ale tendinţelor reacţionare, militariste, revanşarde, pe care le-a promovat istoriografia reacţionară germană în trecut şi pe care le mai promovează unii istorici reacţionari şi astăzi în legătură cu istoria Europei de răsărit şi de sud-est. Între diversele contribuţii remarcăm studiul lui Peter Alfons Steiniger despre *Teza neofascistă de la Bonn despre « Dreptul la patrie »* în care sînt respinse aşa-zisele fundamentări istorice ce se încearcă azi în Germania occidentală de către unii cu privire la teritoriile din răsărit, aparţinînd Uniunii Sovietice, Poloniei şi Cehoslovaciei. Hellmut Harke în studiul *Legenda spaţiului vital deficitar* aduce contribuţii interesante privind modul în care, de-a lungul timpului, această legendă a devenit doctrina oficială a imperialismului german. În studiul *Cercetarea răsăritului şi militarismul* Helmut Schnitter

www.dacoromanica.ro

scoate în evidenţă interdependenţa aşa-ziselor cercetări ştiinţifice cu privire la răsăritul Europei cu planurile militariste. Pînă unde merg, şi cît de complexă poate fi forma acestor tendinţe, se poate vedea din materialul publicat în aceeaşi culegere de către cercetătoarea Ingrid Schultze sub titlul *Cercetarea burgheză germană a istoriei artei în slujba politicii răsăritene imperialiste* în care se arată cum sprijinirea imperialismului se poate realiza chiar şi într-un domeniu mai special ca cel al istoriei artelor. Culegerea sus-menţionată subliniază orientarea şi caracterul principal al cercetărilor ce se desfăşoară astăzi în Institutul pentru istoria ţărilor de democraţie populară din Europa de pe lîngă Universitatea „Karl Marx" din Leipzig. In această privinţă atrag în chip deosebit atenţia cercetările lui Margot Hegemann privind evoluţia raporturilor germano-romîne în perioada contemporană.

O serie de contribuţii ale institutelor de la Berlin şi de la Leipzig, la care se adaugă şi cele ale specialiştilor ce lucrează în alte centre universitare, ca : Jena, Halle, Greifswald, Rostock, sau importante centre de cultură ca : Weimar, Erfurt, Dresden, Magdeburg etc., apar într-o publicaţie specială intitulată *Anuarul pentru istoria U.R.S.S. şi a ţărilor de democraţie populară din Europa*—în care sînt concentrate cercetările de acest fel—cu o periodicitate de unul sau două volume pe an, publicaţie căreia revista noastră îi va face o analiză specială, din care cauză o menţionăm numai în acest material [1]. In Republica Democrată Germană există încă numeroase institute care desfăşoară o anumită activitate în cercetarea unor probleme de istorie universală. Astfel sînt la Berlin : „Institutul de istorie" al Academiei germane de ştiinţe, „Institutul de istorie universală" al Universităţii, „Institutul de istorie agrară" de pe lîngă Academia germană de agricultură şi „Institutul german de istorie contemporană" — la Halle : „Institutul de istorie economică" de pe lîngă Universitatea „Martin Luther", iar la Jena „Institutul de istorie" de pe lîngă Universitatea „Friederich Schiller". Le pomenim aci pentru completarea tabloului informativ [2].

Eugen Stănescu

---

[1] Cercetările de istorie universală din Republica Democrată Germană fac parte din ansamblul activităţii istoriografice din această ţară, problemele, progresele şi dificultăţile, direcţiile de orientare nefiind altele, ci aceleaşi. Ca şi în celelalte ţări socialiste, în R.D.G. în condiţiile orînduirii socialiste ştiinţa în general şi, în cadrul acesteia, ştiinţele umane, înregistrează o dezvoltare ce se manifestă în noutatea şi îndrăzneala problematicii şi soluţiilor, a metodelor de cercetare şi a argumentării ştiinţifice.

[2] Prestigiul internaţional al cercetărilor istorice din R.D.G. este învederat de două articole publicate în revista centrală a istoriografiei franceze „Revue Historique" de la Paris — sub semnătura lui Georges Castellan (CCXXVI iulie-sept. 1961 şi CCXXVIII oct.-dec. 1962) despre activitatea istoriografică din R.D.G. Autorul consideră că această activitate trebuie cunoscută în pofida a ceea ce numeşte „prejudecăţi politice" şi, respingînd prin exemple ilustrative pretenţia istoricilor din R.F.G. că numai ei tratează cu „imparţialitate ştiinţifică" istoria germană, ajunge la următoarea concluzie edificatoare : „poate să stîrnească mirare faptul că într-o serie de puncte tezele marxiste din răsărit (se subînţelege ale istoricilor din R.D.G.) sînt mai apropiate de tezele istoricilor francezi — nemarxişti — decît cele ale colegilor lor din Republica Federală".

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CONFERINŢA INTERNAŢIONALĂ DE STUDII SUD-EST EUROPENE DE LA MÜNCHEN (NOIEMBRIE 1962)

În zilele de 7—10 noiembrie 1962 s-a ţinut la München o Conferinţă internaţională de studii sud-est europene organizată de „Sud-Ost Europa Geselschafft" cu prilejul împlinirii a zece ani de la înfiinţarea acestei societăţi. În cadrul Conferinţei au fost prezentate numeroase comunicări şi referate în trei secţiuni de specialitate : secţiunea istorică, secţiunea de lingvistică, arheologie şi istoria artei, secţiunea de finanţe, economie, drept. Comunicările şi referatele prezentate au fost consacrate, în general, tratării unor probleme ale sud-estului european privind trecutul mai depărtat sau apropiat, precum şi realitatea contemporană.

Lucrările Conferinţei internaţionale de la München au pus în lumină încă o dată interesul viu şi concret pe care cercurile ştiinţifice din numeroase ţări capitaliste îl poartă asupra ţărilor din Europa sud-estică. Transformările social-economice fundamentale care au avut loc în această regiune a Europei după încheierea celui de-al doilea război mondial, progresele construcţiei economice socialiste, succesele politice interne şi externe ale acestor ţări au obligat cercurile ştiinţifice din ţările capitaliste să se preocupe mai îndeaproape de problemele sud-estice, să se documenteze asupra lor. Astfel se explică de ce în perioada de după cel de-al doilea război mondial au fost înfiinţate o serie de societăţi şi instituţii — nu numai în Germania apuseană unde acest lucru corespunde oarecum unei tradiţii, ci şi în alte ţări ca S.U.A., Anglia, Austria etc. — a căror activitate este consacrată tocmai acestui fel de probleme. Se vede foarte clar în activitatea desfăşurată pînă acum de aceste societăţi şi instituţii că sarcina combaterii socialismului, încredinţată de monopoluri unor cercuri ştiinţifice, trebuie să treacă în chip obligatoriu prin cunoaşterea amănunţită a faptelor şi că aceste fapte, pînă la urmă, se impun şi silesc la recunoaşterea succeselor obţinute de edificarea socialismului.

Mai ales acest lucru apare pregnant dacă luăm în consideraţie locul acordat în cadrul problemelor sud-est europene ţării noastre, realizărilor obţinute de către poporul romîn prin lupta şi munca lui în anii puterii populare. La Conferinţa internaţională de la München — ca şi în alte împrejurări — a reieşit cu limpezime prestigiul internaţional de care se bucură astăzi Romînia, atît în ce priveşte succesele ştiinţei romîneşti în domenii numeroase şi variate, cît şi succesele economice şi politice care au făcut ca o ţară agrară înapoiată să devină o ţară cu o industrie puternică în continuă dezvoltare şi totodată un factor internaţional de autoritate. Din această cauză organizatorii Conferinţei de la München au invitat în chip stăruitor să participe la lucrări o delegaţie cît mai numeroasă şi au considerat ca o evidentă necesitate ca, în

www.dacoromanica.ro

lucrările acestei conferinţe, temele de istorie, lingvistică, arheologie romînească să fie cît mai prezente şi comunicările respective să fie susţinute de oameni de ştiinţă din Republica Populară Romînă.

Sub conducerea acad. C. Daicoviciu, rector al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj şi preşedinte al Secţiei de ştiinţe istorice a Academiei R.P.R., o delegaţie de specialişti romîni a participat la lucrările diferitelor secţiuni ale Conferinţei internaţionale de studii sud-est europene de la München. Astfel, la lucrările secţiunii istorice au participat acad. C. Daicoviciu şi conf. univ. Eugen Stănescu, redactor şef al revistei „Studii" ; la lucrările sesiunii de lingvistică, arheologie şi istoria artei au participat acad. Em. Petrovici, directorul Institutului de lingvistică din Cluj şi acad. Em. Condurachi, directorul Institutului de arheologie din Bucureşti ; la lucrările secţiunii de economie, finanţe şi drept au participat Emeric Deutsch şi Gh. Comşa, cel dintîi vicepreşedinte, iar cel de-al doilea consilier al Băncii de Stat a Republicii Populare Romîne. Participanţii romîni la lucrările acestei sesiuni au prezentat comunicări şi referate, au intervenit în discuţii, subliniind punctul de vedere al ştiinţei romîneşti şi stadiul actual al cercetărilor din ţara noastră în problemele care au fost abordate sau dezbătute în cadrul acestei conferinţe internaţionale.

Sesiunea de istorie a avut un program de activitate axat pe o temă specială, anume trecerea în revistă a muncii de cercetare în domeniul istoriei sud-estului european în ultimele două decenii. În legătură cu această temă reprezentanţii unor organizaţii şi institute speciale din numeroase ţări au prezentat în referatele lor stadiul actual al cercetărilor în lumina evoluţiei din ultimii douăzeci de ani. Delegaţii romîni, în două referate ample, au analizat rezultatele obţinute în ţara noastră în cercetarea unui număr important de probleme şi anume : acad. C. Daicoviciu cele privitoare la istoria veche şi Eugen Stănescu cele privitoare la istoria medie, modernă şi contemporană. Referatele au subliniat cadrul nou material şi organizatoric al cercetării, condiţiile excepţionale oferite în această privinţă oamenilor de ştiinţă, numărul mare de institute înăuntrul cărora se desfăşoară cercetarea şi de publicaţii în care se valorifică roadele cercetărilor. La lucrările acestei secţii au mai fost prezentate referate privind activitatea cîtorva centre importante de studii sud-est europene, ca de pildă cel de la Viena (de către dr. Thorvi Eckhardt), cel de la Detroit (de către dr. Stephen Fischer-Galatzi), cel de la München (de către prof. dr. Mathias Bernath şi dr. Emanuel Turczynski). În acest fel participanţii romîni au putut să se documenteze amplu în ce priveşte direcţiile şi metodele de cercetare ale problemelor sud-estice în aceste diferite centre. În secţia istorică, savantul bizantinist Franz Dölger a prezentat un referat evocator privind începuturile cercetării sud-estului european în Bavaria la sfîrşitul veacului trecut. Subliniind aportul pozitiv adus de acest referat cunoaşterii şi valorificării realizărilor ştiinţifice din trecut, conducătorul delegaţiei romîne a arătat încă o dată că oamenii de ştiinţă marxişti-leninişti înţeleg să-şi întemeieze cercetările lor şi consideră că acestea pot fi rodnice pornind de la valorificarea a tot ce este de preţ şi pozitiv în activitatea ştiinţifică mai veche.

În secţia de economie, finanţe şi drept lucrările, ca şi în secţia istorică, au fost consacrate unei singure teme : „Dreptul bancar şi valutar în ţările de democraţie populară din Europa sud-estică în cadrul sistemului economic socialist". Se vede bine că această temă de strictă actualitate porneşte de la necesitatea cunoaşterii prin analiză a realităţilor noi ce se dezvoltă şi se consolidează în această parte a continentului european unde aproape toate ţările au ales calea socialismului. Delegaţii romîni Emeric Deutsch şi Gh. Comşa au susţinut un referat intitulat „Rolul sistemului bancar şi valutar în economia Republicii Populare Romîne cu privire specială asupra comerţului exterior". Referatul delegaţilor romîni a fost primit cu mult interes, iar intervenţiile pe marginea lui au arătat încă o dată că ţara noastră se bucură astăzi de o mare autoritate economică şi financiară, că este considerată ca un partener important în ce priveşte

www.dacoromanica.ro

raporturile economice și financiare reciproce, diversele încheieri de obligații contractuale. În lucrările secției de economie, finanțe și drept a apărut în chip evident că în Germania apuseană, ca și în alte țări capitaliste, există unele cercuri de afaceri care se împotrivesc liniei promovate de alte cercuri ce urmăresc un anume exclusivism în relațiile economice.

Spre diferență de celelalte două secții, secția de lingvistică, arheologie, istoria artei privind mai ales probleme balcanologice, nu a avut o temă specială. De aici rezultă caracterul mai divers, mai variat al comunicărilor prezentate și susținute în această secțiune. Astfel, acad. Em. Petrovici a prezentat comunicarea „Trăsături balcanice comune în sistemul fonetic romîn și albanez", iar acad. Em. Condurachi comunicarea „Legăturile dintre greci și populația autohtonă de la Dunărea de jos în lumina ultimelor cercetări și descoperiri arheologice și epigrafice". În aceste comunicări au fost susținute puncte de vedere argumentate științific privind trăsăturile originale ale culturilor din aceste regiuni și au fost combătute diversele variante ale teoriei influențelor exclusive și într-o singură direcție. Trebuie de subliniat în această privință că în cadrul dezbaterilor din această secție pe marginea unor referate prezentate de profesorii G. Reichenkronn și E. Gamillscheg principiul continuității populației autohtone pe teritoriul vechii Dacii — care s-a transformat treptat din populație daco-romană în populație stră-romînească și apoi romînească — a găsit o adeziune unanimă atît din partea referenților, cît și a celor care au participat la dezbateri. Aceasta arată că punctele de vedere ale științei romînești fac autoritate în știința internațională și sînt considerate ca atare.

Conferința internațională de la München, ca și alte manifestări de acest fel la care au participat reprezentanți ai țării noastre, a arătat utilitatea intensificării relațiilor de colaborare științifică cu instituțiile de peste hotare în condițiile specifice actuale ale întăririi continue a autorității științei din țara noastră în străinătate. În acest sens s-a manifestat clar, atît din partea președintelui Societății „Sud-Ost Europa" Rudolf Vogel, cît și a vicepreședinților Theodor von Uzorinak-Kohary, Hermann Gross și Alfred Hönig un interes deosebit pentru intensificarea multilaterală a legăturilor dintre oamenii de știință din țara noastră și cei ce lucrează pe lîngă institutele științifice din München. Un rol deosebit în desfășurarea lucrărilor într-o atmosferă de colegialitate cordială l-a avut președintele Sesiunii istorice, regretatul profesor dr. H. F. Schmidt, membru al Academiei de științe din Viena și președinte al Comitetului internațional al istoricilor de pe lîngă UNESCO, care a condus dezbaterile cu fermitate și obiectivitate. Oamenii de știință din țara noastră regretă dispariția timpurie a acestui savant de seamă, prieten al țării noastre care ne-a lăsat o amintire dintre cele mai bune.

Acad. Em. Condurachi
și
Eugen Stănescu

SESIUNEA GENERALĂ A ACADEMIEI R.P.R.

Între 18—21 martie a.c. a avut loc sesiunea generală a Academiei R.P.R.

Darea de seamă asupra activității Academiei R.P.R. pe anul 1962 a fost prezentată de acad. Șt. Milcu care a arătat că „în anul 1962 oamenii de știință însuflețiți de realizările obținute de oamenii muncii din industrie și agricultură au adus contribuții de preț la dezvoltarea științei și a culturii socialiste, au predat economiei naționale noi rezultate ale cercetării obținute în domeniul matematicii, fizicii, chimiei, științelor tehnice, geologiei, au obținut noi realizări în ocrotirea sănătății". Lucrătorii din domeniul științelor sociale, s-a arătat în darea de seamă,

www.dacoromanica.ro

muncind cu entuziasm pentru îndeplinirea directivelor trasate de Congresul al III-lea, au realizat noi opere fundamentale de cultură, care au un rol important în educaţia socialistă a oamenilor muncii.

Referindu-se la activitatea din domeniul ştiinţelor istorice s-a arătat că din planul de cercetări, care a cuprins 167 teme, s-au realizat integral 152 teme, 9 s-au realizat parţial, iar 6 nu s-au putut lua în studiu din diferite motive. Problemele mari ale planului pe anul 1962 au fost : continuarea muncii de elaborare a tratatului *Istoria Romîniei* ; studiul dezvoltării societăţii omeneşti pe teritoriul patriei noastre prin săpături arheologice ; publicarea în continuare a izvoarelor istoriei patriei ; studii de interpretare ; studierea unor probleme mai puţin cercetate din epoca veche, medie şi modernă, a luptei clasei muncitoare împotriva regimului burghezo-moşieresc şi revoluţia populară. Dintre realizările mai de seamă s-au citat : îndeplinirea unui bogat plan de săpături arheologice de către colectivele de la Bucureşti, Cluj şi Iaşi ; lucrările la tratatul *Istoria Romîniei* ; o serie de monografii sau volume de documente etc. Prin tratatul *Istoria Romîniei*, cea mai importantă realizare a istoriografiei noastre din ultimii ani — s-a subliniat în darea de seamă —, se pune la îndemîna cercetătorilor, corpului didactic de toate gradele, studenţilor şi maselor populare din ţara noastră o lucrare de înaltă valoare ştiinţifică, menită să aducă o contribuţie de seamă în opera de educaţie patriotică şi în procesul de învăţămînt.

Darea de seamă a arătat şi unele lipsuri care s-au manifestat. Temele de istorie contemporană nu s-au abordat în măsură suficientă. S-a atras atenţia totodată că „este încă mult de făcut în ceea ce priveşte activitatea de reconsiderare şi valorificare critică a gîndirii istorice progresiste din trecut ca şi în combaterea promptă, viguroasă, a denaturărilor de orice fel privind istoria patriei noastre".

În ceea ce priveşte relaţiile cu străinătatea, peste 200 oameni de ştiinţă au reprezentat Academia R.P.R. la circa 100 reuniuni şi congrese ştiinţifice internaţionale. Istoricii noştri au participat la : Consfătuirea de la München în probleme de balcanologie şi istoriografia sud-estului european (acad. C. Daicoviciu, acad. Em. Condurachi, conf. univ. Eugen Stănescu) ; Congresul internaţional de ştiinţe pre- şi protoistorice (prof. M. Petrescu-Dîmboviţa, Maria Comşa) ; al IV-lea Congres internaţional de epigrafie greacă şi latină (acad. C. Daicoviciu, prof. D. M. Pippidi) ; Adunarea generală a Comitetului internaţional de ştiinţe istorice (acad. P. Constantinescu-Iaşi) ; Adunarea generală a Uniunii Academice Internaţionale (acad. Em. Condurachi, prof. D. M. Pippidi) ; A 6-a conferinţă de studii clasice din ţările socialiste (acad. Em. Condurachi, prof. D. M. Pippidi). În ţară s-a organizat : seminarul romîno-sovietic în problemele comune ale orînduirii comunei primitive ; colocviul romîno-bulgar cu tema „Slavii la Dunărea de jos în sec. VII XI".

În continuarea lucrărilor, în ziua de 18 martie acad. V. Malinschi a prezentat Adunării generale planul de cercetare pe 1963 care cuprinde pentru ştiinţele istorice 72 probleme cu 153 teme. În acest plan se dă, în continuare, o atenţie deosebită valorificării materialelor arheologice prin studii monografice, precum şi cercetării acelor probleme mai puţin studiate în trecut sau prezentate tendenţios de istoriografia burgheză. Se va începe publicarea unei noi ediţii, pe baze riguros ştiinţifice, a colecţiei de documente privind istoria Romîniei.

În după amiaza zilei de 18 martie, ca şi în ziua de 19 martie, au avut loc discuţiile pe marginea dării de seamă şi a planului de cercetare pe 1963. În cuvîntul său, acad. A. Oţetea, directorul Institutului de istorie din Bucureşti, referindu-se la tratatul de *Istoria Romîniei* a arătat că munca desfăşurată la această operă, „incontestabil cea mai mare realizare a sectorului de istorie", ne-a permis să cunoaştem „cu preciziune ce ne lipseşte şi să ştim prin urmare ce probleme avem de rezolvat". Astfel, „se vor putea întocmi planuri de activitate mai precise, mai realiste şi în acelaşi timp vom putea să abordăm valorificarea critică a moştenirii pe care înaintaşii

www.dacoromanica.ro

noștri ne-au lăsat-o". După ce a amintit despre greutățile cu care se publică lucrările întocmite de institut, acad. A. Oțetea a ridicat problema cadrelor, pe care a calificat-o drept „problema cea mai importantă în momentul actual". Arătînd locul important ce-i revine științei în dezvoltarea societății contemporane și, ca o consecință a acestui fapt, preocuparea fiecărei țări de a crea specialiști de înaltă pregătire, acad. A. Oțetea a încheiat : „Noi am înțeles că numai răspunzînd necesității de cadre specializate la un înalt nivel științific putem să contribuim la construcția socialismului și putem să justificăm marile sacrificii pe care niciodată Partidul Muncitoresc Romîn și guvernul țării noastre nu l-au precupețit oamenilor de știință".

Acad. Em. Condurachi, directorul Institutului de arheologie, în cuvîntul său a vorbit despre unele realizări importante ale frontului istoric și a prezentat cîteva probleme pe care cercetările în domeniul arheologiei și istoriei le ridică în momentul de față. D-sa a vorbit apoi despre succesele deosebite ale delegației care a participat la Conferința de la München, precum și despre Colocviul internațional de studii balcanice de la Sinaia. Ca o consecință a colaborării începute la Colocviul de la Sinaia se ivește posibilitatea deschiderii pentru istoricii noștri a vastelor arhive turcești, încă neexplorate pînă în prezent. Acad. Em. Condurachi a subliniat din nou necesitatea trimiterii de cadre tinere la specializare în străinătate.

În ziua de 21 martie s-a trecut la alegerea conducerii Academiei R.P.R. Președinte al Academiei R.P.R. a fost ales acad. Ilie Murgulescu. Președinte al Secției de științe istorice a fost reales acad. C. Daicoviciu.

Totodată s-au acordat premiile Academiei R.P.R. pe anul 1961 celor mai valoroase lucrări. În domeniul istoriei s-a decernat prof. D. Berciu premiul „N. Bălcescu" pentru lucrarea *Contribuții la problemele neoliticului în Romînia în lumina noilor cercetări.*

P. Oprescu

ALEGEREA DE NOI MEMBRI AI ACADEMIEI R. P. R.

Apreciind activitatea desfășurată pentru dezvoltarea istoriografiei marxist-leniniste din țara noastră, Academia R.P.R., în sesiunea din 18 21 martie 1963, a ales ca membri corespondenți pe prof. D. M. Pippidi, C. S. Nicolăescu-Plopșor, Șt. Pascu, M. Berza și V. Maciu.

Cu acest prilej, Colegiul de redacție al revistei „Studii" felicită călduros pe noii membri ai Academiei R.P.R. și le urează succes în activitatea viitoare de cercetare științifică a istoriei patriei.

ANALIZA ACTIVITĂȚII ȘTIINȚIFICE A INSTITUTULUI DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI PE ANUL 1962

În luna ianuarie a avut loc la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. consfătuirea de producție în care s-a dezbătut darea de seamă cu privire la îndeplinirea planului de cercetări pe anul 1962. În raportul prezentat de directorul Institutului, acad. A. Oțetea, s-a arătat că în anul precedent a continuat în institut munca de transpunere în viață a sarcinilor trasate istoricilor de Congresul al II-lea P.M.R. — în ce privește mai ales, elaborarea tratatului de istorie a Romîniei —, ținîndu-se totodată seama de indicațiile Congresului al III-lea P.M.R. de sporire

www.dacoromanica.ro

a exigenţei faţă de calitatea lucrărilor întocmite şi a legării mai strînse a muncii de cercetare de sarcinile actuale ale construcţiei socialiste. Aceste indicaţii au dus la ridicarea nivelului ştiinţific al cercetărilor, la folosirea într-un spirit creator a tezelor clasicilor marxism-leninismului.

În anul 1962 a apărut volumul II din tratatul de istorie a Romîniei şi se află într-o fază înaintată volumele III, IV şi V.

În afara acestor volume au fost publicate în 1962 sub egida institutului, ca lucrări de plan : *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. V ; *Studii şi materiale de istorie contemporană*, vol. II ; *Revue roumaine d'histoire*, 1/1962 ; *Îndreptarea legii* (*1652*) ; *Documente privind istoria Romîniei. Colecţia Hurmuzaki* (*seria nouă*), vol. I.

Au fost pregătite pentru publicare : *Studii şi materiale de istorie modernă*, vol. III ; *Revue roumaine d'histoire*, nr. 2/1962, 1/1963 ; *Documenta Romaniae Historica* vol. I, *Călători străini în ţările romîne* (2 vol.) ; *Informaţii de istorie romînească în cronicile otomane* (2 vol.) ; C. Dapontes, *Efemeridele dacice*, *Rapoartele capuchehaielelor lui Constantin Mavrocordat* (*aug. 1741—dec. 1742*) şi altele.

Planul de cercetare al Institutului pe anul 1962 a fost orientat, în primul rînd, spre abordarea unor probleme importante ale istoriei Romîniei, la care s-a simţit necesitatea aprofundării cu prilejul întocmirii tratatului de istoria Romîniei.

La secţia de istorie medie accentul s-a pus în continuare pe studierea problemelor de istorie social-economică, fără a se neglija însă istoria politică şi culturală. Nevoia împlinirii golurilor în informarea istorică a dus la necesitatea înscrierii în plan a izvoarelor generale ale istoriei medii a Romîniei, din care în primul rînd sînt de amintit documentele interne, apoi cronicile şi legiuirile.

La secţia de istorie modernă s-a acordat o atenţie deosebită cercetării situaţiei ţărănimii, începînd de la reforma din 1864 şi pînă în preajma primului război mondial. În plan au fost prevăzute, de asemenea, mai multe teme privind mişcarea muncitorească şi unele studii de demascare a politicii reacţionare a burgheziei şi moşierimii din Romînia la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea. Secţia de istorie modernă pregăteşte şi ea unele colecţii de documente în problemele majore ale istoriei moderne a patriei noastre.

La secţia de istorie contemporană a fost abordată cercetarea unor probleme actuale ale istoriei contemporane : desfăşurarea revoluţiei populare în ţara noastră, Romînia la începutul celui de-al doilea război mondial, partidele politice între cele două războaie mondiale etc.

La secţia de istorie universală, pe lîngă pregătirea, în continuare, a unor importante colecţii de izvoare (relatări ale călătorilor străini în ţările romîne, documente osmane privind istoria ţărilor romîne, extrase din cronicile apusene etc.) s-a trecut la realizarea unor importante monografii ca : „Ţările Romîne şi mişcarea naţională de eliberare a popoarelor din Balcani", „Mica Înţelegere", „Politica externă de trădare naţională a dictaturii regale".

O activitate susţinută a desfăşurat în cursul anului 1962 colectivul de redacţie al revistei „Studii" realizîndu-se o creştere a nivelului ştiinţific şi ideologic al materialelor apărute în revistă. În 1962 în paginile revistei au apărut articole consacrate unor evenimente de mare importanţă în istoria patriei noastre ca : *40 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist* (nr. 2), *Victoria definitivă a socialismului în R.P.R.* (nr. 4). Un număr special, numărul 6, a fost consacrat celei de a 15-a aniversări a Republicii Populare Romîne. El cuprinde realizările istoriografiei noastre marxiste în cei 15 ani.

Trebuie arătat că unii membri ai institutului, pe lîngă sarcinile de plan, au desfăşurat o bogată activitate în afara planului, contribuind la redactarea unor valoroase lucrări de interes general, ca : *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, ediţia a II-a şi vol. III,

www.dacoromanica.ro

Manualul de istoria P.M.R., istoria literaturii romîne, vol. I, *Eroicele lupte din ianuarie—februarie 1933, Insurecția armată din august 1944.*

În cadrul colaborării cu alte institute ale Academiei R.P.R., membri ai Institutului de istorie au participat activ la dezbaterile organizate pe marginea unor tratate ca cel de *Istoria gîndirii filozofice din Romînia* sau *Istoria literaturii romîne.*

În anul 1962 membrii ai Institutului de istorie au făcut călătorii de studii în U.R.S.S., R. P. Bulgaria, R. D. Germană, R. F. Germană, Anglia. La rîndul său institutul a primit vizita unor istorici din : U.R.S.S., R.P. Bulgaria, R.P. Ungară, R.S. Cehoslovacă, R. Cuba, Franța, Italia, S.U.A., Anglia, Grecia, R.S.F. Iugoslavia.

În raport s-a subliniat că în cursul anului trecut progrese serioase s-au observat în munca unor tineri cercetători, mulți dintre ei fiind promovați în munci de răspundere.

Mai mult decît în trecut, direcția institutului a urmărit, controlat și îndrumat îndeaproape activitatea secțiilor, imprimîndu-se o exigență sporită față de calitatea lucrărilor, contribuind la întărirea disciplinei de plan, la dezvoltarea răspunderii fiecărui cercetător față de sarcinile primite. Conducerea secțiilor și sectoarelor și-a întărit controlul asupra muncii cercetătorilor, a depus eforturi pentru a asigura predarea la timp și în bune condițiuni a lucrărilor planificate.

Cu toate aceste măsuri, în organizarea muncii științifice au existat o serie de deficiențe (dispersarea forțelor de cercetare pe un mare număr de teme, planificarea uneori defectuoasă a temelor, aducerea cu întîrziere în discuția secțiilor și a consiliului științific a lucrărilor considerate de autori a fi gata) care au avut repercusiuni negative asupra conținutului și eficienței lucrărilor.

Stabilind cîteva din problemele fundamentale a căror abordare și rezolvare se impune cu necesitate (formarea și dezvoltarea în condițiile istorice specifice ale țărilor noastre a relațiilor feudale, procesul de formare a claselor orînduirii capitaliste, a națiunii și statului burghez, trecerea capitalismului în stadiul imperialist în Romînia, probleme ale istoriei mișcării muncitorești și realizarea unor temeinice studii de critică istoriografică), raportul a subliniat că se impune aprofundarea de către cercetători a cunoașterii nemijlocite a lucrărilor clasicilor marxism-leninismului fapt ce va permite înțelegerea mai clară a poziției pe care trebuie să o aibă lucrătorii pe frontul istoric în condițiile luptei ce se desfășoară în domeniul ideologiei.

SESIUNEA DE COMUNICĂRI A DIRECȚIEI MONUMENTELOR ISTORICE

Între 22—24 ianuarie 1963 a avut loc în sala de ședințe a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. sesiunea de comunicări a Direcției Monumentelor Istorice. Reorganizata acum trei ani, această instituție, care are sarcina conservării și valorificării monumentelor noastre, concentrează în cadrul ei un grup de istorici, arheologi, arhitecți restauratori, ingineri, chimiști ale căror intervenții contribuie și la o mai bună cunoaștere a monumentelor și a problemelor lor. În acest fel, s-au acumulat, în cursul celor trei ani de activitate în noua formă, o sumă de fapte și rezultate interesînd cercuri largi de istorici, istorici de artă, muzeografi etc. Dintre acestea au fost alese și prezentate cele mai interesante.

www.dacoromanica.ro

Cele 11 comunicări prezentate au îmbrăţişat multiple şi variate aspecte şi anume : restituirea aspectului original al unor monumente (arh. Ştefan Balş, *Mănăstirea Horezu. Descoperiri făcute cu prilejul restaurării* ; *metode, mijloace şi materiale folosite* ; arh. Rodica Mănciulescu, *Date noi referitoare la aspectul iniţial al Bisericii Domneşti din Tîrgovişte, apărute în mersul lucrărilor de restaurare*), studiul formelor succesive pe care un monument le-a îmbrăcat în cursul existenţei sale (arh. Mariana Angelescu, *Rezultatele cercetărilor asupra evoluţiei complexului fortificat de la Prejmer* ; arh. E. Chefneux, *Cercetări şi observaţii asupra bisericii din Densuş*), aspecte mai importante din transformările monumentelor (arh. E. P. Miclescu, *Cîteva precizări privind aspectele originale ale Mitropoliei din Bucureşti* ; arh. Ioana Grigorescu şi arh. Nicolae Diaconu, *Prezentarea unor elemente noi apărute cu ocazia restaurărilor de la Dragomirna, Suceviţa, Voroneţ şi Tazlău*) ; puncte de vedere în legătură cu doctrina de restaurare (arh. E. Greceanu, *Selecţionarea şi diferenţierea etapelor de construcţie la restaurarea halei vechi din Braşov—Casa Hierscher*) ; metode şi tehnici noi folosite în problemele de restaurare (ing. Dinu Moraru, *Cercetări asupra extragerii şi reaşezării frescei* ; ing. C. Pavelescu şi ing. T. Barbu, *Cîteva soluţii constructive aplicate la restaurarea monumentelor istorice*) ; probleme de evidenţa monumentelor (O. Velescu, *Evidenţa monumentelor istorice în ţara noastră*) ; în sfîrşit, scurte informaţii cu privire la istoricul monumentelor (P. Năsturel, *Două ştiri istorice noi privind trecutul unor monumente vechi* şi ing. D. Moraru, *Date istorice în legătură cu monumentul de la Ciuciş*).

Sfera largă de probleme îmbrăţişate a trezit interesul multor specialişti din capitală şi provincie. Însoţite de o ilustraţie bogată, adesea chiar de diapozitive colorate, comunicările au dat naştere la discuţii dintre care unele foarte animate. De un viu interes s-a bucurat comunicarea arh. Mariana Angelescu, a cărei ilustraţie, întocmită în chip de „film" al fazelor succesive ale monumentului, depăşeşte valoarea unei forme de prezentare ingenioasă, constituind de fapt o metodă de studiu.

Comunicările arhitecţilor Grigorescu şi Diaconu cu privire la vechile decoruri ale paramentelor mînăstirilor Tazlău şi Voroneţ şi asupra cronologiei mînăstirilor Suceviţa şi Voroneţ şi arhitecţilor Balş — care a înfăţişat date cu privire la Palatul Brîncovenesc de la Horezu — şi Mănciulescu, ale cărei constatări despre paramentul şi acoperirea bisericii domneşti din Tîrgovişte s-au dovedit de natură să aducă noi puncte de vedere în istoria arhitecturii romîneşti.

Încercarea arh. E. Greceanu de a discuta critic temeiurile unei restaurări istorice plecînd de la reconstituirea şi discutarea concepţiei estetice care a generat diferitele faze şi aspecte ale unui monument este primul început de acest fel la noi. După cum, de asemenea, comunicarea arhitectului P. E. Miclescu în care încearcă comparaţii de proporţii şi volume deschide anumite perspective.

Mult discutată a fost comunicarea arh. E. Chefneux. Deosebita importanţă a monumentului tratat, cît şi observaţiile aduse de autori au dat valoare prezentării. Nu e mai puţin adevărat ca apropierea de monumentele paleocreştine rămîne o simplă ipoteză.

Sesiunea a fost însoţită de o expoziţie care, fără să aibă o tematică foarte precisă, a prezentat documente grafice realizate în cadrul lucrărilor de restaurare ale Direcţiei.

R. Florescu

www.dacoromanica.ro

MUZEUL SCHEILOR DIN BRAȘOV

În vechiul și cunoscutul cartier al Scheilor din orașul Brașov s-a deschis anul trecut un mic muzeu. El cuprinde doar trei camere, dar reține dintru început atenția vizitatorului prin vechimea clădirii care-l adăpostește, însemnătatea obiectelor înșiruite într-o legătură logică și valorificarea lor printr-o expunere modernă, realizată cu o deosebită grijă. Este muzeul de la etajul vechii școli romînești din curtea bisericii Sf. Nicolae din Schei. Istoria acestui important așezămînt cultural romînesc din Transilvania este îndepărtată și mai ales interesantă prin rodnicia sa. Despre existența bisericii sînt știri încă din sec. al XIV-lea, iar școala datează din secolul următor. În localul școlii, refăcut, care se prezintă azi sub aspectul lui din sec. al XVIII-lea, format din 3 camere boltite la parter și tot atîtea la etaj, se găsesc adăpostite miile de documente ale bisericii, biblioteca și muzeul. Clădirea a căpătat recent înfățișarea sa originară. Tavanele cu bogate stucaturi au fost restaurate, ușile și ferestrele, firidele adîncite în ziduri, toate aceste detalii redau camerelor de la etaj farmecul autenticității. Aici a fost instalat muzeul care urmărește istoria culturală a Scheilor.

În sala I, un text lămurește pe vizitator despre principalele etape din istoria școlii, subliniindu-se faptul că muzeul, biblioteca și arhiva alcătuiesc o unitate culturală, ale cărei origini datează din sec. al XV-lea. Tot aici sînt expuse cronicile în legătură cu istoria Scheilor, scrise în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea, reproducînd altele mai vechi.

Sala II, din stînga intrării, este intitulată „Diaconul Coresi", deoarece aici se pune accentul mai ales pe tipăriturile coresiene expuse într-o vitrină centrală : *Octoihul* din 1574 și *Evanghelia cu învățătură* din 1580. Pentru o mai bună lămurire a publicului, s-ar fi impus un text succint în care să se prezinte activitatea tipografică a lui Coresi și circulația largă a tipăriturilor sale. Aceasta cu atît mai mult, cu cît în intenția organizatorilor muzeului s-a urmărit sublinierea activității lui Coresi.

În aceeași sală sînt grupate cele mai multe obiecte din sec. XV—XVI pe care le posedă colecția. Subliniem ca două piese remarcabile, fiecare în felul ei, un manuscris slavon din anul 1492 care provine de la biserica Ostrov de lîngă Hațeg și a fost scris la Păuliș pe Mureș de diaconul Nicolae și un manuscris moldovenesc păstrînd două splendide portrete de evangheliști. Operă prea puțin cunoscută a lui Matiaș logofătul, acest manuscris datînd din anul 1560 reprezintă cea mai valoroasă realizare în domeniul miniaturii din timpul lui Alexandru Lăpușneanu.

Dintre operele de argintărie, care altădată constituiau bogatul tezaur al bisericii, s-au păstrat doar cîteva obiecte din sec. al XVI-lea. Ele sînt deosebit de sugestive evocînd grija domnilor și boierimii din Țara Romînească pentru acest așezămînt brașovean. Unele dintre ele, o cădelniță de la Neagoe, refăcută la 1767, sau un alt exemplar de la doamna Neaga, au fost mai mult cunoscute. Alte piese însă, mai valoroase sub raport artistic, sînt inedite. Astfel este legătura de carte dăruită de Toader vistierul, jupănița Stana, Dragomir spătarul și jupănița Neacșa, lucrare caracteristică ferecăturilor de la mijlocul sec. al XVI-lea, avînd absolut același stil cu exemplarul dăruit Tismanei de doamna Chiajna și Mircea Ciobanul (în colecția de artă feudală a Muzeului de Artă al R.P.R.), și cu exemplarul din vremea lui Alexandru II păstrat la muntele Sinai. Portretele donatorilor în costume caracteristice sec. al XVI-lea, femeile purtînd pălării cu boruri mari rotunde, asemenea donatoarelor din biserica de la Stănești, dau și un interes documentar acestei remarcabile opere de argintărie romînească.

www.dacoromanica.ro

Pe alte cîteva piese de argintărie, purtînd marca și amprenta stilului meșterilor brașoveni, apar alți donatori ca Staico clucerul, Papa vistierul, Șerban Cantacuzino etc. Aceste obiecte, în afară de însemnătatea lor artistică, au valoarea unor mărturii documentare, dovedind interesul permanent al domnilor și boierimii din sudul Carpaților pentru așezămîntul de la Schei. De altfel și din alte exponate care figurează în această sală, ca hrisovul de la Aron vodă (1594) și acela de la Gheorghe Ștefan (1656) reiese că și domnii Moldovei aveau aceeași preocupare pentru Schei.

În sala III, și ultima, sînt exponate privind mai ales activitatea culturală din sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea cît și unele aspecte caracteristice ale vieții din Schei.

Așa cum sala precedentă sublinia încă de la intrare activitatea lui Coresi, și aici se accentuează rolul lui Radu Tempea, de la care s-a păstrat în manuscris o tîlcuire a evangheliilor, scrisă în anii 1719—1721 și istoria bisericii Scheilor. Sînt expuse tot aici acte de danie de la Constantin Brîncoveanu și Grigore Ghica.

Între obiectele de interes artistic merită subliniată ferecătura din 1753, lucrată de meșterul brașovean Mihail May ca și broderiile rusești, darul Elisabetei Petrovna, făcut bisericii la 1768. Icoane pe lemn și pe sticlă lucrate de meșteri populari într-un stil pitoresc, evocînd păstrarea în sec. al XVIII-lea al unei vechi tradiții, și portrete de scheieni făcute de pictorul Mișu Popp completează expunerea. Două vitrine interesante atrag atenția prin obiectele de podoabă și bogatele costume de scheieni.

Deși, în genere se remarcă în expunere efortul de a valorifica obiectele deosebit de interesante, considerăm că ar fi trebuit să se accentueze mai puternic printr-un text rolul așezămîntului romînesc de la Schei, ca polarizator al intereselor economice, politice și culturale dintre Moldova, Țara Romînească și Transilvania.

C. Nicolescu

CRONICĂ

La începutul lunii noiembrie 1962 a funcționat expoziția de hrisoave domnești din sec. XIV—XVIII organizată de către Biblioteca Academiei R.P.R. și Muzeul de artă feudală al Academiei R.P.R. „Ing. D. Minovici”, care a continuat seria expozițiilor de colecții prețioase inițiată și inaugurată în 1961. Expoziția a cuprins documente maramureșene, hrisoave din Moldova și Țara Romînească de la Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Petru Șchiopu, Mihai Viteazul, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu.

★

În luna noiembrie a venit în țara noastră V. N. Vinogradov, cercetător principal și A. A. Iaskova, cercetător la Institutul de istorie al Academiei de științe a U.R.S.S., pentru culegerea materialului documentar necesar lucrării *Istoria modernă și contemporană a Romîniei* elaborată de Academia de Științe a U.R.S.S. în colaborare cu Academia R.P.R. Cercetătorii sovietici au făcut investigații în arhivele bibliotecii Academiei R.P.R., bibliotecii Institutului de istorie al Academiei R.P.R., la Arhivele Statului din București, în arhiva Ministerului Afacerilor Externe și în Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.

★

www.dacoromanica.ro

La 5 decembrie 1962, la Muzeul militar central a avut loc vernisajul expoziției „Documente, cărți și hărți rare'' ce aparțin bibliotecii muzeului. Expoziția a cuprins peste 200 de exponate, dintre care unele de o valoare remarcabilă ca, de pildă, cărțile *Despre originea și faptele eroice ale polonezilor* de Martin Cromer datînd din 1555, *Zece cărți privitoare la istoria romană* de Titus Livius din 1554 etc. De asemenea, expoziția a curpins o serie de documente din timpul lui Ștefan al II-lea, Leon vodă, Constantin Brîncoveanu, Șerban Cantacuzino, precum și mai multe hărți, printre care o hartă a țărilor romîne din 1552 și o alta a Imperiului roman de răsărit din 1585.

★

În luna decembrie Vera Mutafcieva, candidat în științe istorice și cercetător la Institutul de istorie de pe lîngă Academia bulgară de științe, a sosit în țara noastră pentru a stabili planul de lucru al temei „Lupta poporului romîn și bulgar împotriva stăpînirii otomane la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea". Totodată cercetătoarea bulgară a făcut investigații în Arhivele Statului din Brașov și la Biblioteca Academiei R.P.R.

★

În 1962 s-a deschis expoziția de documente și cărți rare din colecțiile Muzeului de istorie a orașului București. Documentele și cărțile expuse scot în evidență importante aspecte sociale, politice, edilitare și culturale ale istoriei Bucureștilor. Documentele expuse sînt din vremea lui Radu Șerban, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, N. Mavrocordat, M. Racoviță ș.a. Dintre cărțile rare aflate în expoziție se remarcă *Cheia înțelesului* tipărită în 1678 la București, *Biblia lui Șerban Cantacuzino* din 1688 ș. a. Expoziția a cuprins, de asemenea, mai multe periodice din deceniile IV și V ale sec. al XIX-lea.

★

Cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la înființarea primei școli din Moldova („Schola latina" de la Cotnari, înființată în timpul domniei lui Despot vodă), Institutul de istorie și filologie al filialei Iași a Academiei R.P.R., în colaborare cu filiala din Iași a Societății de științe istorice și filologice a organizat un simpozion pe tema „Despre importanța școlii de la Cotnari și locul ei în istoria învățămîntului din țara noastră". În cadrul simpozionului au luat cuvîntul prof. univ. Șt. Bîrsănescu și I. Gugiuman, lector univ. Al. Husar și ing. L. Jianu.

★

La 20 februarie a avut loc la Institutul de arheologie din Londra inaugurarea expoziției de fotografii „Monumente arheologice din Romînia'. La deschiderea expoziției au participat dr. P. S. Noble vice-cancelarul Universității din Londra, R. L. Speaight, directorul relațiilor culturale est-vest din Ministerul de Externe, prof. univ. I. A. Richmond, vice-președinte al Academiei Britanice, reprezentanți ai Ministerului Educației, profesori universitari și alte persoane. Cu acest prilej a vorbit prof. univ. W. F. Grimes, directorul Institutului de arheologie care și-a exprimat satisfacția pentru primirea expoziției și a făcut aprecieri elogioase cu privire la conținutul ei, exprimînd în acest sens mulțumiri Comisiei Naționale Romîne pentru U.N.E.S.C.O. și Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. pentru trimiterea expoziției. La deschidere au vorbit de asemenea Alex. Lăzăreanu, ministrul R.P. Romîne la Londra. Expoziția s-a bucurat de o înaltă apreciere din partea celor prezenți la deschiderea ei.

★

Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R. a organizat la sfîrșitul lunii martie 1963 la Timișoara o sesiune interregională metodico-științifică, la care au participat membri

www.dacoromanica.ro

ai consiliului de conducere şi delegaţi ai filialelor din principalele oraşe ale ţării. În atenţia sesiunii au stat dezbaterile asupra predării istoriei patriei, limbii şi literaturii romîne în învăţămîntul de cultură generală. Cu un deosebit interes a fost urmărit referatul prof. univ. Şt. Pascu despre „Izvoarele răscoalei lui Horea", precum şi referatul elaborat de lector univ. I. Dragomirescu „Pentru partinitate şi împotriva obiectivismului burghez în predarea istoriei în şcoala de cultură generală". Au mai fost prezentate următoarele referate, tratînd probleme de istorie locală: „Statuete tesaliene în Banat" (M. Moga şi O. Răuţ), „Date privitoare la începuturile Timişoarei" (A. Ţintă, M. Bizerea, A. Rusu şi O. Rudneanu), „Oraşul Timişoara în izvoarele orientale" (M. Guboglu), „Greva muncitorilor feroviari din Timişoara (aprilie 1904) oglindită în presa locală" (Gh. Oancea), „Ziare ilegale uzinale la Arad în anul 1931" (V. Marin).

★

La 10 aprilie 1963 s-a deschis la Muzeul Arhivelor Statului din Capitală o expoziţie de documente oglindind momente importante din istoria poporului nostru precum şi despre dezvoltarea culturii pe teritoriul patriei noastre. Sînt prezentate acte, hrisoave, urice, zapise, catagrafii, ordine, proclamaţii, manifeste, manuscrise literare, scrisori, stampe, hărţi etc.

★

Prof. Apostolos Dascalakis de la Universitatea din Atena a ţinut, în zilele de 19 şi 20 aprilie 1963, la Facultatea de istorie a Universităţii din Bucureşti conferinţa *La bataille de Thermopille et les raisons du sacrifice de Léonidas*, iar sub auspiciile Societăţii de studii clasice conferinţa *Dacques et historicité du decret de Témistocle découvert à Trézène*, ambele fiind urmărite cu interes de numeroşi studenţi, cadre didactice şi cercetători ştiinţifici.

★

La Casa oamenilor de ştiinţă din Capitală s-a deschis la 22 aprilie 1963 sesiunea de lucru a Comitetului internaţional provizoriu pentru crearea Asociaţiei de studii sud-est europene. La sesiune au participat membrii Comitetului internaţional provizoriu, oameni de ştiinţă din R.P. Albania, Anglia, Austria, R.P. Bulgaria, Franţa, Grecia, Italia, R. S.F. Iugoslavia, Liban, R.P. Romînă, Turcia, R.P. Ungară, U.R.S.S., precum şi N. Bammate, reprezentantul directorului general al U.N.E.S.C.O. Acest comitet a fost ales cu prilejul Colocviului internaţional de civilizaţii balcanice organizat anul trecut la Sinaia de Comisia naţională a R. P. Romîne pentru U.N.E.S.C.O. şi Academia R.P. Romîne, sub auspiciile U.N.E.S.C.O.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de acad. Tudor Vianu, preşedintele Comitetului internaţional provizoriu. Au luat cuvîntul apoi N. Bammate, care a arătat importanţa pe care U.N.E.S.C.O. o acordă creării unei asemenea organizaţii internaţionale, posibilităţile largi pe care această asociaţie le oferă pentru studierea civilizaţiilor balcanice, în toată complexitatea lor, pentru o mai bună înţelegere între popoare.

În prima zi a sesiunii s-a discutat statutul viitoarei asociaţii. În dimineaţa zilei de 23 aprilie a avut loc votarea statutului, constituirea Asociaţiei, al cărei sediu va fi la Bucureşti şi alegerea Comitetului de conducere, alcătuit din oameni de ştiinţă din 13 ţări. Din cadrul Comitetului a fost ales apoi biroul Asociaţiei, care are următoarea componenţă: D. Zakythinos (Grecia) — preşedinte, V. Gheorghiev (R. P. Bulgaria), A. Mirambel (Franţa), Faik Reşit Unat (Turcia) şi F. Barisici (R.S.F. Iugoslavia) — vicepreşedinţi, Em. Condurachi (R. P. Romînă) — secretar general, şi A. Buda (R. P. Albania) — trezorier. În după amiaza aceleiaşi zile s-a discutat programul de activitate al noii Asociaţii pe anii 1963—1964.

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

* * * *Cronicarii munteni. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu*

Vol. I—II, București, E. P. L., 1961, CXXXII + 1104 p. + 8 f. planșe

În ultimii ani istoricii noștri au manifestat o preocupare sporită pentru editarea și interpretarea scrisului cronicăresc. Rezultatele acestei preocupări sînt edițiile critice valoroase ale operelor cronicarilor noștri apărute pînă acum, precum și studiile contemporane ce le însoțesc. Se remarcă ținuta științifică a edițiilor, interpretarea nouă de cele mai multe ori, viziunea marxist-leninistă asupra fenomenului cultural medieval.

Pe lîngă edițiile critice ale cronicarilor romîni apărute, Editura pentru literatură a răspuns unei necesități resimțită de multă vreme, punînd la îndemîna unui cerc mai larg de cititori cele mai importante opere ale scrisului cronicăresc din Țara Romînească. Publicarea celor două volume din *Cronicarii munteni* este cu atît mai binevenită, cu cît pînă acum lipsesc edițiile științifice pentru cei mai mulți dintre aceștia pe de o parte, iar pe de alta, pentru că istoriografia medievală munteană conține numeroase probleme controversate ce se cereau lămurite pe baza unei cunoașteri adîncite a istoriei culturale a epocii feudale.

Volumul I al *Cronicarilor munteni* cuprinde : 1. *Istoria Țării Romînești* a stolnicului Const. Cantacuzino, 2. *Istoria Țării Romînești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini* (Letopisețul cantacuzinesc), 3. *Istoriile domnilor Țării Rumânești* de Radu Popescu. Al doilea volum conține : 1. *Începătura istorii vieții luminatului și prea creștinului domnului Țării Romînești Io Costandin Brîncoveanu Basarab, dă cînd Dumnezeu cu domniia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării sale s-au întîmplat* de Radu Greceanu, 2. *Istoria Țării Romînești de la octombrie 1688 pînă la 1717* (Anonimul brîncovenesc).

Cu toate că se adresează marelui public, cititorului obișnuit, editorul *Cronicarilor munteni*, Mihail Gregorian, a avut grija colaționării vechilor ediții cu manuscrisele de bază, cu excepția *Letopisețului cantacuzinesc* și a *Istorii Țării Romînești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, care urmează edițiile recent apărute, deși editorul are rezerve față de transcrierea *Letopisețului cantacuzinesc*, făcută de Dan Simonescu și C. Grecescu. Ar fi fost indicată colaționarea acestor texte cu manuscrisele aflătoare în Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.P.R., pentru a îmbunătăți cele două ediții, de altminteri, foarte bune. Dar și în forma apărută, ediția lui M. Gregorian este lucrată cu grijă și pricepere, fiind un bun instrument de lucru, util deopotrivă cercetătorului, profesorului și studentului, cititorului care se interesează de vechea noastră literatură istorică.

Ediția *Cronicarilor munteni* este însoțită de un studiu introductiv, bogat în consta-

www.dacoromanica.ro

tări și sugestii, constituind fără îndoială un moment însemnat în discuția care frămînta de mult istoriografia noastră, prin importantele contribuții Hașdeu, N. Iorga, C. Giurescu, N. Cartojan iar în ultima vreme C. Grecescu și Dan Simonescu.

Înarmat cu metodologia marxist-leninistă și stăpînind datele problemei, E. Stănescu a reușit să pătrundă cu multă înțelegere scrisul cronicarilor munteni, aducînd o viziune nouă, deosebită în multe privințe de ceea ce a putut să dea istoriografia burgheză. Călăuzit de concepția materialist-istorică, autorul a procedat la o inversiune. În loc de a porni pe același drum, în atîtea rînduri bătătorit, adică de la o discuție asupra textului autentic și original, la descifrarea paternității operelor și a datarii lor, a abordat, de astădată, problematica în funcție de gîndire politică care caracterizează cronicele și în ultima instanță de epoca în care au fost create. Punctul de vedere este într-adevăr promițător pentru rezolvarea grupului de aspecte nelămurite pînă azi. De acum investigațiilor viitoare li se deschid noi orizonturi în care luminile observațiilor lui N. Iorga sau ale lui C. Giurescu își vor putea aduce adevărata lor contribuție.

Recapitulînd în capitolul I datele esențiale despre cronicile muntene, E. Stănescu fixează concluziile principale care se detașează din cercetarea lor repetată, concluzii care, cu toate cîștigurile rezultate dintr-o laborioasă cercetare, nu au adus soluționarea dorită. Autorul *Letopisețului Cantacuzinesc* a rămas încă neidentificat în mod cert, iar îndoielile privind pe Radu Popescu sînt încă justificate.

Prima problemă pe care și-o pune studiul introductiv este aceea privind înflorirea istoriografiei muntene la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea, înflorire „determinată de împrejurări caracteristice care țin de esența istoriei politice a Țării Romînești", cînd marea boierime determină pe cărturarii legați de această clasă să-și pună o serie de întrebări fundamentale care vizau statul și societatea. În această epocă, cînd organismul statal nu mai putea garanta integritatea teritoriului și activitatea normală economică, în ultima instanță neputința de a garanta ordinea internă feudală, primejduită de mișcările populare, era firesc ca scrisul cronicarilor să încerce o soluție. Din acest motiv afirmația autorului în această problemă merită să fie reținută: „Scrierile istorice ale acestei vremi sînt astfel produsul unei perioade de criză, pe care o oglindesc și din punctul de vedere al conținutului și din cel al formei".

În capitolul III al studiului introductiv se analizează competent ideile politice fundamentale ale cronicilor, programul politic care a călăuzit acțiunile interne și externe ale clasei dominante în această epocă. Cercetînd fondul comun de idei politice al cronicarilor munteni se remarcă pe bună dreptate faptul că — în linii mari aceștia preconizau aceeași soluție față de principalele probleme ale vremii. Astfel, potrivit filozofiei politice a acestora, întregul sistem de organizare al statului feudal trebuia să se întemeieze în primul rînd pe boierime, considerată ca alcătuind clasa fundamentală a societății, singura căreia i se cuvenea un rol conducător. În ansamblul lor, ideile politice puse în circulație urmăreau, fie că e vorba de aspectele interne sau externe, realizarea soluției preconizată de marea boierime, adică respingerea oricăror prefaceri radicale. Așa cum se observă, esențial în filozofia și acțiunea politică a marilor boieri este salvgardarea pozițiilor pe care le dețineau în calitatea lor de principală forță a clasei dominante. În funcție de această concepție sînt apreciate și raporturile dintre domni și boieri, relațiile sociale în întregimea lor.

Evident, existența unității ideologice nu înseamnă și o atitudine politică unitară. Boierimea nefiind o clasă omogenă era firesc să se manifeste și inevitabile ciocniri de interese în sînul ei, interese care sînt exprimate grăitor în toată diversitatea lor de cronicarii munteni. Istoriografia burgheză a greșit tocmai aici, deoarece a preluat necritic ideile cronicarilor cu privire la luptele din lăuntrul clasei dominante și mai ales atunci cînd a fost vorba de

www.dacoromanica.ro

a lămuri cauza care a dus la gruparea marii boierimi în două tabere. S-a acceptat cu ușurință, în general, ideea că această împărțire era una etnică, a boierilor băștinași și a celor „greci", împărțire care la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea era departe de a corespunde realității. Ilustrativă este remarca pe care autorul o face, și anume că „familia Cantacuzinilor, conducătoarea grupării boierești « pămîntene », era de obîrșie indiscutabilă și recent grecească", iar boierii Băleni, conducătorii „grecilor", nu erau cîtuși de puțin levantini. Explicația dată de autor acestei păreri, puse în circulație de înșiși cronicarii munteni, modifică sensibil concepția de pînă acum. Respingîndu-se asertiunile istoriografiei vechi ca neconsistente, în introducere se afirmă că delimitarea pe care o făceau cronicarii „constituia unul din cele mai eficiente mijloace ale acțiunii politice". Astfel „teoria" după care la baza crizei regimului boieresc ar fi stat faptul că „grecii" au năpădit țara, au ocupat dregătorii politice, au pus dăjdii grele, au stricat raporturile cu Poarta, era menită să absolve boierimea de vina situației grele în care se găsea țara în acea vreme. De fapt — după cum arată autorul studiului — această „teorie" este acceptată de toți cronicarii, chiar și de *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, ceea ce demonstrează încercările boierimii de a scăpa de responsabilitate și în aceeași vreme vizează ideea necesității reglementării raporturilor cu Imperiul otoman. „În felul acesta, apare că însăși noțiunea de grec și de luptă contra grecilor se integrează în strategia folosirii celor mai eficiente mijloace în lupta taberelor boierești pentru putere. Ca atare, atît în ce privește teoria generală a răspunderii politice pentru criza sistemului, al regimului nobiliar, cît și în ce privește diferitele ei « aplicări » (ideea politică a « grecilor » sau « grecilor țarigrădeni » reprezintă o astfel de aplicare), cronicarii purtători de cuvînt ai clasei boierești cedează presiunii unei stări de spirit generale, de critică ascuțită la adresa statului boieresc și a colaborării acestuia cu dominația otomană". „Teoria" era o încercare menită să înșele masele, canalizînd împotriva „grecilor" nemulțumiri ce se manifestau tot mai puternic și totodată urmăreau să sprijine pe Cantacuzini și programul lor politic care a determinat deosebirile de păreri și de orientare politică.

Descifrarea paralelă și a programului lui Șerban Cantacuzino a îngăduit autorului o judecată nouă asupra cronicilor muntene, o explicație plină de promisiuni pentru o viitoare dezlegare a celorlalte probleme rămase încă nerezolvate chiar în studiul pe care-l discutăm. Documentația pe care o face autorul avînd ca punct de plecare soluția radicală cuprinsă în programul lui Șerban Cantacuzino aruncă lumini interesante asupra scrisului cronicăresc din această epocă. Un atare punct de vedere, prin coroborare cu rezultatele deja obținute din cercetările anterioare, va elucida, credem, și celelalte probleme atît de mult dezbătute : paternitate, datare etc.

Capitolul IV al studiului încearcă să desprindă din scrisul cronicarilor formele conștiinței sociale la sfîrșitul sec. al XVII-lea și la începutul celui de-al XVIII-lea. Sînt interesante considerațiile despre influența pe care poporul o exercită asupra operei cronicarilor. Se înlătură o greșeală a istoriografiei burgheze care ignora temeiurile interne ce au dus la dezvoltarea conștiinței și a unității etnice. La cronicarii munteni întîlnim pregnant această conștiință, semn că ei nu făceau decît să exprime o stare de spirit generală. Valorificarea acestei idei înaintate din opera cronicarilor munteni, și mai cu seamă din opera stolnicului C. Cantacuzino, demonstrează grăitor existența unei idei politice „a unității de neam și de limbă".

Utile și binevenite sînt și aprecierile făcute despre scrisul cronicarilor din punctul de vedere al istoriei istoriografiei, fixarea locului pe care aceștia îl ocupă în cadrul istoriografiei romînești. Desigur discuția începută aici se va continua în cadrul unor dezbateri mai largi. De pe acum, așa cum dovedește articolul lui Dan Simonescu : *Probleme actuale cu privire la reconsiderarea cronicarilor* („Limba și literatura", vol. V, București, 1961), unele

www.dacoromanica.ro

semne se arată. Cercetări noi cu siguranță vor aduce și alte puncte de vedere, o judecată a scrisului istoric din Țara Romînească în comparație cu al cronicarilor moldoveni și mai cu seamă cu opera lui D. Cantemir sau cu istoriografia Școlii ardelene.

Ediția și studiul asupra căruia am stăruit ridică însă unele probleme de metodă. Ea se adresează unor categorii mai largi de cititori, deci și unui public nefamiliarizat cu o asemenea problematică. Din acest motiv credem că ar fi fost necesară o prezentare a unor date biografice mai ample despre stolnicul C. Cantacuzino sau despre Radu Popescu, o accentuată individualizare a autorilor. Totodată este de așteptat ca în viitor să se adîncească, pornind de la punctul de vedere expus, problemele care s-au ridicat în legătură cu *Letopisețul Cantacuzinesc* sau cu Radu Popescu, dat fiind faptul că pînă în momentul de față nu există încă o unitate de păreri.

Examinarea ediției, cu toate calitățile pe care le are, demonstrează necesitatea unor ediții critice pentru toate cronicile muntene, necesitatea subliniată și de alți specialiști (v. „Limba romînă", nr. 2, XI (1962), p. 216—220). Așa cum a fost însă întocmită, ediția și studiul introductiv al *Cronicarilor munteni* merită o apreciere pozitivă în cadrul eforturilor care se fac azi cu scopul valorificării moștenirii culturale a trecutului de pe pozițiile marxism-leninismului.

Ștefan Pascu

KIRIL LAMBREV, *Начало на работническато професионально движение в България 1878—1891* (Începuturile mișcării muncitorești și sindicale în Bulgaria 1878 — 1891)

Edit. Academiei de Științe Bulgare, Sofia, 1960, 224 p.

Calea parcursă de mișcarea muncitorească din Bulgaria de la începutul ei și pînă la crearea Partidului Muncitoresc Social-Democrat Bulgar (1891) constituie obiectul lucrării *Începuturile mișcării muncitorești și sindicale în Bulgaria 1878—1891* de Kiril Lambrev, apărută în 1960 la Sofia, sub egida Institutului de Istorie al Academiei de Științe Bulgare.

Cartea, scrisă pe baza unui bogat material științific, conține o prefață în care autorul se ocupă de istoriografia problemei, trei capitole, subîmpărțite fiecare în mai multe subcapitole, o scurtă încheiere și bibliografia.

Pentru a înțelege procesul de formare și dezvoltare a proletariatului, precum și începuturile mișcării muncitorești și sindicale din Bulgaria, autorul prezintă de pe pozițiile marxism-leninismului situația economică, socială și politică a țării între anii 1878—1891.

Războiul dus de Rusia în alianță cu Romînia împotriva Turciei în anii 1877—1878, în urma căruia țara noastră și-a dobîndit independența, a contribuit de asemenea la eliberarea poporului bulgar de sub dominația otomană. O dată cu doborîrea jugului turcesc, care ținuse circa 500 de ani, a fost înlăturată și stăpînirea feudală. Țăranii bulgari nu mai recunoșteau nici un fel de obligații feudale și se declarau ei înșiși proprietari pe pămînturile beilor turci fugiți. Răscumpărarea pămînturilor, impozitele, slaba productivitate a muncii în agricultura țărănească și concurența pieții străine au dus la ruinarea unui însemnat număr de mici agricultori. Astfel s-a întărit procesul diferențierii de clasă în satul bulgar. Concomitent cu aceasta, capitalismul a început să pătrundă tot mai mult în agricultură.

Schimbări importante s-au petrecut în deceniul al 8-lea din sec. al XIX-lea în domeniul meșteșugurilor. Sub influența noilor condiții social-economice, vechea organizare pe bresle a dispărut complet. Meșteșugarii au fost eliberați de orice fel de restricții medievale în ceea ce privește producția. O dată cu aceasta

www.dacoromanica.ro

a început și rapida lor ruinare. Aspecte interesante cu privire la decăderea meșteșugurilor din Gabrovo ne sînt prezentate în lucrare după ziarul „Bălgarski gla " din noiembrie 1882 (v. pag. 18 din lucrare). Ruinarea micilor producători a dus la acumularea de capitaluri însemnate în mîinile negustorilor. O parte din acești negustori au devenit organizatori ai producției capitaliste.

Procesul de acumulare primitivă a capitalului, care a început în deceniul al 8-lea al secolului trecut a dus la pauperizarea și proletarizarea în masă a țăranilor și meșteșugarilor. Capitalurile acumulate erau investite în construcția de fabrici, întreprinderi capitaliste. Între anii 1885—1890 au apărut 33 de întreprinderi noi. Întreprinderile industriale au început să ia ființă mai întîi în centrele vechi meșteșugărești: Gabrovo, Sliven, Treavna, Samokov etc. În scurt timp s-au impus ca importante centre industriale: Sofia, Plovdiv, Ruse ș.a. În anul 1891 existau la Sliven 25 de fabrici (dintre care 10 de țesătorie) în care lucrau 3 140 de muncitori (p. 27). La Gabrovo erau în același timp 20 de întreprinderi industriale cu 1 070 de muncitori (p. 27). Cu toate acestea, Bulgaria era o țară înapoiată din punct de vedere economic.

Paralel cu apariția și dezvoltarea capitali - mului în Bulgaria, s-a format și dezvoltat o clasă nouă — proletariatul — cea mai avansată clasă a societății. Rîndurile proletariatului bulgar s-au format din meșteșugarii și țăranii ruinați. Datorită dezvoltării anevoioase a capitalismului, la început muncitorii industriali erau puțini la număr. La sfîrșitul deceniului al 8-lea din secolul trecut se poate vorbi în Bulgaria despre existența proletariatului industrial, cu toate că procesul formării lui nu se terminase. Din documentele vremii, menționate în volumul de față, reiese că în numeroase fabrici se folosea intens munca ieftină a femeilor și copiilor.

Autorul, citîndu-l pe Dimităr Blagoev, relevă că în anul 1892 existau în Bulgaria 11 283 muncitori care lucrau în fabrici, 62 792 muncitori care lucrau în ateliere, magazine, tipografii și 150 000 de oameni fără pămînt care lucrau pe moșii (p. 28). Pe baza datelor statistice oficiale, Gheorghi Dimitrov a stabilit că numărul muncitorilor în anul 1893 echivala cu un procent de 8 % din populația totală a Bulgariei[1] (p. 29).

Clasa muncitoare, în plină dezvoltare, a preluat și a continuat cele mai bune tradiții de luptă ale poporului bulgar pentru libertate, pămînt și independență națională, ridicîndu-le pe o treaptă superioară. Fiind prin însăși poziția sa purtătorul unui nou mod de producție, proletariatul avea sarcina istorică de a înlătura orînduirea capitalistă și de a construi societatea socialistă.

Situația clasei muncitoare era deosebit de grea. Muncitorii trebuiau să lucreze cîte 14 16 ore pe zi pentru un salariu de mizerie. În fabrici lipseau cele mai elementare norme de protecție a muncii. Sub diferite pretexte muncitorii erau amendați cu regularitate de către capitaliști. Date importante în legătură cu condițiile grele de muncă și de viață ale celor ce muncesc sînt menționate în lucrare după ziarul „Săvetnik" (din Sliven) din 25 ianuarie 1882 (p. 18). Autorul, referindu-se la faptul că în acea vreme în Bulgaria nu exista nici o lege care să apere interesele muncitorilor, scoate în evidență că Constituția de la Tîrnovo din 1879 (modificată ulterior), deși proclama unele drepturi democratice burgheze, în realitate pentru masele muncitoare acestea erau simple vorbe goale. După cum subliniază Gh. Dimitrov: „Acțiunea de distrugere a vieții clasei muncitoare de către capitaliști *este desăvîrșită* de către stat prin povara fiscală, prin actele de violență ale poliției, prin cătușele legislative, prin răpirea drepturilor și libertăților politice"[2].

Încă de la începutul formării proletariatului apar și primele tendințe anticapitaliste, în scopul îmbunătățirii situației sale economice, pentru obținerea drepturilor democratice. Clasa muncitoare a pășit pe arena istorică ca principala forță motrice în lupta pentru

---

[1] Vezi Gheorghi Dimitrov, *Opere alese*, Ed. politică, București, 1959, p. 2.
[2] Gh. Dimitrov, *op. cit.*, p. 4.

www.dacoromanica.ro

dezvoltarea democratică a ţării. În focul luptelor muncitoreşti, proletariatul bulgar s-a călit, a acumulat experienţă şi s-a maturizat.

Pînă la începutul deceniului al 9-lea din secolul trecut, lupta muncitorilor a avut un caracter spontan. În fruntea primelor lupte muncitoreşti s-au situat muncitorii tipografi. După cum arată autorul, cele dintîi tipografii bulgare de stat şi particulare au fost înfiinţate la Sofia, Plovdiv, Ruse, Tîrnovo, Varna, Şumen etc. În ajunul eliberării Bulgariei de sub jugul otoman funcţionau în străinătate (la Bucureşti, Viena etc.) şase tipografii bulgare (p. 53[1]). După eliberarea ţării de sub stăpînirea turcească numărul tipografiilor a început să sporească tot mai mult. Pentru organizarea tipografiilor din Ruse şi Tîrnovo au fost aduşi o serie de muncitori tipografi din Romînia (p. 53).

Prima grevă muncitorească în Bulgaria după scuturarea dominaţiei otomane a avut loc la tipografia din Plovdiv în anul 1878 (p. 58). În mai 1879 a izbucnit o grevă la tipografia din Sofia, care a fost încununată de succes. O puternică grevă au desfăşurat muncitorii textilişti din Sliven în anul 1880 şi minerii care lucrau le extracţia fierului la minele din regiunea Samokov.

În prima jumătate a deceniului al 8-lea, lupta muncitorilor din Bulgaria -a manifestat prin greve economice de scurtă durată, împotriviri pasive faţă de patroni etc. Cele mai puternice frămîntări din această perioadă au avut loc în rîndurile torcătoarelor la domiciliu din Sopot (Vazovgrad), Karlovo (Levskigrad), Kalofer, Gabrovo şi Sevlievo în 1883—1884, împotriva importului de fire toarse; femeile torcătoare au incendiat firele importate din occident. Pentru înăbuşirea acestor acţiuni de luptă a fost adusă armata. Relevînd însemnătatea istorică a luptelor muncitoreşti amintite, în lucrare se spune că „Frămîntările din anii 1883—1884 au contribuit la trezirea conştiinţei de clasă a clasei muncitoare în formare" (p. 117).

În lupta împotriva exploatării şi asupririi. muncitorii au simţit nevoia organizării lor. În prima jumătate a deceniului al 8-lea au apărut şi primele asociaţii sindicale muncitoreşti, acestea fiind cele mai largi organizaţii de masă ale clasei muncitoare. Ele s-au născut în procesul luptelor economice ale clasei muncitoare împotriva burgheziei. Asociaţiile sindicale muncitoreşti — arată autorul — au apărut în Bulgaria încă în primul stadiu al capitalismului, ca organizaţii menite să îmbunătăţească situaţia economică a muncitorilor în cadrul orînduirii capitaliste. Iniţial, ele considerau că scopul lor este exclusiv lupta împotriva diferiţilor capitalişti, pentru apărarea intereselor profesionale nemijlocite ale muncitorilor, fără a se atinge temeliile exploatării capitaliste. Desfiinţarea concurenţei dintre muncitorii avînd aceeaşi profesiune, limitarea accesului de noi muncitori la profesiunea respectivă şi în cazuri extreme declararea grevei — iată metodele obişnuite pe care le foloseau asociaţiile sindicale muncitoreşti pentru a obţine majorarea salariilor, reducerea zilei de lucru şi îmbunătăţirea generală a condiţiilor de muncă.

Cu privire la naşterea mişcării sindicale organizate din Bulgaria, Gh. Dimitrov scrie că aceasta „este rezultatul obiectiv şi inevitabil al însăşi dezvoltării capitaliste, al exploatării muncii salariate, o expresie a nevoilor vitale ale clasei muncitoare exploatate şi aservite care se năştea... Ieşită din sînul clasei muncitoare, crescută în focul suferinţelor şi stării ei de robie, a năzuinţelor ei spre libertate şi fericire, mişcarea sindicală îşi are rădăcinile adînc înfipte în însăşi viaţa clasei muncitoare" [2].

Începuturile mişcării muncitoreşti sindicale în Bulgaria sînt strîns legate de activitatea

[1] Vezi de asemenea capit.: „Tipărituri bulgăreşti în Romînia pînă la 1878" din lucrarea acad. P. Constantinescu-Iaşi, *Studii istorice romîno-bulgare*, Edit. Acad. R.P.R., 1956.

[2] Gh. Dimitrov, *op. cit.*, p. 4.

www.dacoromanica.ro

primei asociaţii muncitoreşti, înfiinţată în mai 1879 din iniţiativa tipografilor cehi (p. 72). La sfîrşitul anului 1882 şi începutul lui 1883 s-a închegat prima organizaţie bulgară sindicală a muncitorilor, şi anume Asociaţia tipografilor bulgari din Sofia (p. 73). Printre celelalte organizaţii create, autorul menţionează asociaţia „Kăpina" şi „Edinstvo" a tipografilor din Plovdiv, înfiinţate în 1881 şi respectiv 1883; cele două asociaţii muncitoreşti din industria tutunului de la Dupniţa (azi Stanke Dimitrov) din 1885 etc. Cu excepţia Asociaţiei tipografilor bulgari din Sofia, toate organizaţiile pomenite au avut o scurtă existenţă. Ele au fost numai asociaţii de ajutor reciproc, culturale, nefiind formate pe baza principiului luptei de clasă a proletariatului. Acestea joacă totuşi un rol important în istoria mişcării muncitoreşti, deoarece constituie primele forme de organizare ale proletariatului bulgar.

Paralel cu lupta dusă de muncitori împotriva capitaliştilor, pentru organizarea lor, în Bulgaria a luat fiinţă mişcarea socialistă. Lupta proletariatului a influenţat gîndirea revoluţionară, orientînd-o spre marxism.

În prima jumătate a deceniului al 8-lea din sec. al XIX-lea, în ţară au fost răspîndite curente şi idei premarxiste. În rîndurile intelectualităţii progresiste, au găsit răspîndire unele curente mic-burgheze: nihiliste, radical-socialiste, anarho-sindicaliste şi narodniciste. Încă din deceniile 6 şi 7, elementele progresiste din Bulgaria se găseau sub influenţa ideilor democraţilor revoluţionari ruşi şi ale democraţilor revoluţionari bulgari: Rakovski, Levski, Botev [1], Karavelov. Democraţii revoluţionari au căutat cu asiduitate şi perseverenţă o teorie justă care să servească drept armă de luptă pentru eliberarea poporului de sub jugul otoman şi al exploatării feudale. Dar ei nu vedeau şi nici nu puteau vedea, pe atunci, rolul istoric al clasei muncitoare, capabilă să transforme societatea.

Autorul arată că, o dată cu dezvoltarea mişcării muncitoreşti, a început şi propaganda socialistă, unirea socialismului ştiinţific cu mişcarea muncitorească. Fondatorul mişcării socialiste în Bulgaria a fost Dimităr Blagoev. El şi-a început activitatea revoluţionară în Rusia, unde a fondat gruparea socialistă, cunoscută sub numele de „Gruparea lui Blagoev", care edita ziarul „Rabocii", primul ziar muncitoresc social-democrat din Rusia (p. 43). V.I. Lenin a dat o înaltă apreciere ziarului „Rabocii", subliniind că: „În decurs de 12 ani, din 1883 pînă în 1895, editarea ziarului social-democrat «Rabocii» în 1885 la Petersburg, fireşte în mod ilegal, a fost aproape singura încercare de a crea o presă muncitorească social-democrată în Rusia" [2] În *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* se relevă că grupul lui Blagoev „a desfăşurat o propagandă marxistă în rîndurile muncitorilor şi studenţilor din Petersburg şi a organizat circa 15 cercuri muncitoreşti... El a pus bazele propagării sistematice a marxismului în rîndurile muncitorilor din Petersburg, centrul politic al ţării" [3].

Primele începuturi de propagare a marxismului în Bulgaria se datoresc lui Blagoev, care în 1885 editează revista „Săvremenen pokazatel" („Indicele contemporan"), care îşi propusese ca scop răspîndirea ideilor socialiste. În jurul acestei reviste s-au grupat numeroşi socialişti, care întreţineau legături cu mişcarea socialistă de peste hotarele ţării. Blagoev, înarmat cu învăţătura marxistă, a desfăşurat o luptă susţinută împotriva narodnicismului.

[1] Aspecte cu privire la activitatea revoluţionară desfăşurată de către Botev în ţara noastră ne sînt înfăţişate în lucrarea acad. P. Constantinescu-Iaşi, *Din activitatea lui Hristo Botev şi a altor revoluţionari bulgari la Bucureşti*, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti. 1950.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 20, Ed. P.M.R. 1950, p. 242.

[3] *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, Bucureşti, 1959, p. 31–32.

www.dacoromanica.ro

combătînd cu tărie curentele şi ideile mic-burgheze răspîndite în acel timp în Bulgaria.

Cu privire la rolul pe care l-a avut Blagoev în răspîndirea marxismului, în *Istoria Partidului Comunist Bulgar* se scoate în evidenţă că: „Începuturile mişcării socialiste în Bulgaria sînt strîns legate de numele lui Dimităr Blagoev, unul din cei mai mari discipoli ai lui Marx şi Engels în Bulgaria şi în Balcani la sfîrşitul secolului trecut şi în primele două decenii ale secolului curent, primul stegar al marxismului în Bulgaria, creator şi conducător al partidului revoluţionar marxist al proletariatului din Bulgaria" [1].

Autorul lucrării menţionează, în continuare, că în anul 1886 Evtim Dabev a fondat ziarul „Rosiţa", care de asemenea a propagat ideile socialismului (p. 44), iar în 1889 N. Gabrovski a organizat la Sofia gruparea denumită „Nov jivot" şi gruparea „Razvitie" la Sliven (1890).

O mare importanţă pentru răspîndirea marxismului a avut-o publicarea în limba bulgară a lucrărilor lui Marx şi Engels. În 1891 a apărut la Şumen (Kolarovgrad) revista „Den". La editarea acestei reviste a luat parte activă şi Blagoev. În numărul 3, din martie 1891, al revistei „Den" a fost publicat cap. I din geniala operă elaborată de Marx şi Engels: *Manifestul Partidului Comunist* (p. 48).

Primele grupuri socialiste s-au înfiinţat sub influenţa propagandei socialiste desfăşurate de D. Blagoev, E. Dabev, N. Gabrovski şi alţii, cu participarea lor directă. Răspîndirea marxismului în sînul clasei muncitoare a avut o influenţă uriaşă asupra ridicării conştiinţei de clasă a proletariatului, ducînd la organizarea mai temeinică a luptelor şi acţiunilor muncitorilor, la întărirea organizaţiilor lor.

În ultimul capitol din lucrare se analizează evoluţia mişcării muncitoreşti şi sindicale între anii 1886 — 1891.

[1] *Istoria Partidului Comunist Bulgar*, Gospolitizdat, Moscova, 1960, p. 13.

În a doua jumătate a deceniului al 8-lea s-a ridicat considerabil nivelul mişcării muncitoreşti şi sindicale în Bulgaria. În această perioadă a crescut nivelul ideologic şi organizatoric al mişcării muncitoreşti, care a cuprins un mare număr de muncitori. Documentele vremii, citate în lucrare, menţionează aspecte interesante cu privire la creşterea numerică a clasei muncitoare, intensificarea luptei de clasă şi răspîndirea tot mai intensă a marxismului în Bulgaria.

În primele rînduri ale luptei împotriva exploatatorilor se găseau muncitorii tipografi. Ei erau nemulţumiţi de scăderea succesivă a salariilor, de condiţiile grele în care erau nevoiţi să lucreze. Cei dintîi paşi în luptă au fost îndreptaţi spre întărirea şi activizarea continuă a organizaţiei lor — Asociaţia tipografilor bulgari. În vederea realizării acestui scop se impunea reorganizarea asociaţiei, pentru a da posibilitate să intre toţi muncitorii tipografi calificaţi şi necalificaţi în rîndurile ei. În lucrare se arată că „Asociaţia muncitorilor tipografi bulgari din Sofia reorganizată şi denumită *Asociaţia centrală a muncitorilor pecetari bulgari* şi organul său «Rabotnik» constituie mari evenimente în istoria mişcării muncitoreşti şi sindicale din Bulgaria" (p. 149).

Asociaţia muncitorilor tipografi bulgari a încercat să iasă din cadrul organizaţiei de ajutor reciproc şi să făurească o asociaţie muncitorească sindicală de luptă, deşi nu era întemeiată pe baza principiului luptei de clasă. Încă de la înfiinţarea sa, Asociaţia tipografilor bulgari a luat legătură cu o serie de organizaţii sindicale muncitoreşti a tipografilor din străinătate. În 1887, Asociaţia tipografilor bulgari a încheiat o înţelegere denumită „Uniunea pentru ajutor reciproc" cu şapte uniuni ale muncitorilor tipografi din Germania, Elveţia, Danemarca, Serbia ş.a. Asociaţia tipografilor bulgari sprijinea din cotizaţiile sale pe greviştii din organizaţiile tipografilor străini. Astfel, în 1891, ea a trimis o mare sumă în ajutorul tipografilor vienezi aflaţi în grevă.

www.dacoromanica.ro

Un moment deosebit de important în istoria mişcării muncitoreşti din Bulgaria îl constituie încercarea muncitorilor din Sofia, în frunte cu tipografii, de a sărbători în anul 1890 ziua de 1 Mai — ziua solidarităţii internaţionale a celor ce muncesc. Această încercare de sărbătorire a zilei de 1 Mai sub semnul internaţionalismului proletar a fost însă împiedicată de către guvern; totuşi, în ciuda acestei interdicţii s-a transformat într-o mare demonstraţie politică muncitorească.

Dezvoltarea luptei proletariatului, care se găsea sub influenţă puternică a mişcării muncitoreşti din Rusia, şi răspîndirea marxismului au pregătit condiţiile pentru unirea socialismului ştiinţific cu mişcarea muncitorească în vederea creării partidului politic al clasei muncitoare din Bulgaria. La 1 august (20 iulie st. v.) 1891 pe vîrful Buzludja din munţii Stara Planina a avut loc, în ilegalitate, Congresul de constituire a Partidului Muncitoresc Social-Democrat Bulgar.

În încheiere, menţionăm că lucrarea ar fi cîştigat dacă autorul ar fi prezentat mai sistematizat problema începuturilor mişcării muncitoreşti din Bulgaria. Era mai util ca după analiza problemei apariţiei proletariatului industrial să se prezinte începutul luptelor muncitoreşti, apariţia primelor asociaţii muncitoreşti şi după aceea să se înfăţişeze pe larg începuturile propagării socialismului ştiinţific şi lupta pentru crearea P.M.S.D.B.

Volumul *Începuturile mişcării muncitoreşti şi sindicale în Bulgaria 1878—1891* aduce un aport însemnat la studierea istoriei formării şi dezvoltării clasei muncitoare, a primilor paşi ai mişcării muncitoreşti din ţara prietenă, suscitînd interesul istoricilor din patria noastră şi îndeosebi a celor care se ocupă cu studiul relaţiilor dintre mişcarea muncitorească din Romînia şi Bulgaria şi a mişcării muncitoreşti internaţionale.

I. Babici

* * * *Historia Slaska*

tom. I, vol. 1—2, Wroclaw, 1960, 1961, 625 şi 488 p.

Historia Slaska (Istoria Sileziei), din care au apărut pînă acum două volume publicate de Institutul de istorie al Academiei Poloneze de Ştiinţe, este prima prezentare marxistă (în limba polonă) a istoriei acestei provincii, care a fost mult timp cotropită de germani. Cele două volume sînt rezultatul muncii colective a istoricilor poloni, redactor responsabil fiind Karol Maleczyński. Tomul întîi, care cuprinde istoria Sileziei în perioada comunei primitive şi a feudalismului, este proiectat pe răstimpul de la vremile cele mai vechi pînă la anul 1763 (data încorporării provinciei la stăpînirile Prusiei), dată care corespunde cu începuturile perioadei capitaliste în aceste părţi. Din acest tom, care urmează să cuprindă mai multe volume, primele două se ocupă, respectiv, cu răstimpul de la origini pînă la mijlocul sec. al XIV-lea şi de la această dată pînă la sfîrşitul celui de al treilea sfert al secolului al XVI-lea (1575).

Istoria Sileziei a mai fost scrisă de numeroşi istorici, cei mai mulţi reprezentanţi ai tendinţelor naţionaliste din istoriografia burgheză, căutînd să argumenteze drepturile istorice ale Poloniei sau ale Prusiei (Germaniei) asupra provinciei. Poziţia autorilor noii sinteze este limpede formulată la p. 6 (a primului volum): „Astăzi dreptul poporului polonez asupra Sileziei, pe care, fără nici un fel de compromis, Polonia populară l-a transformat în faptă, nu are nimic comun

www.dacoromanica.ro

cu naţionalismul şi ura faţă de vreun popor. Este deci datoria cercetătorilor poloni să caute adevărul nefalsificat despre trecutul Sileziei... şi să înlăture piedicile care ... ar mai putea să stea în calea prieteniei popoarelor polon, ceh şi german".

În introducere (p. 15 20) se discută problema periodizării. Perioada feudală în istoria Poloniei, şi deci şi în cea a Sileziei, începe de la sfîrşitul sec. IX, prin trecerea directă de la comuna primitivă la feudalism. Perioada feudalismului este subîmpărţită în următoarele epoci: epoca feudalismului timpuriu, sec. al IX-lea pînă la mijlocul sec. al XII-lea, epoca fărîmiţării feudale, pînă la mijlocul sec. al XIV-lea (cînd se trece în chip lent de la renta feudală în natură, la cea în bani paralel cu apariţia relaţiilor de marfă-bani). Urmează epoca feudalismului dezvoltat (mijlocul sec. al XIV-lea — ultimul sfert al celui de-al XVI lea) cu care se termină volumul doi, ultimul apărut pînă acum. În cadrul acestor epoci (fiecare din ele formează obiectul unui capitol separat) se studiază pe rînd: aşezările omeneşti şi relaţiile între popoarele diferite din provincie, viaţa economică şi socială, istoria politică, cultura.

Autorii folosesc în chip larg rezultatele săpăturilor arheologice, izvoarele inedite. Lucrarea este scrisă pe baza metodei materialiste a istoriei.

Partea consacrată istoriei comunei primitive este bogat ilustrată prin reproducerea materialelor arheologice. Apariţia triburilor preslave în Silezia datează din epoca Halstattului. Pătrunderea celţilor în Silezia, prin Poarta Moraviei, este datată de la începutul sec. al IV-lea î.e.n. După înfrîngerea celţilor de către romani (cucerirea Galiei), încă din primul secol al erei noastre se întîlnesc în Silezia urmele influenţelor romane: obiecte de fabricaţie romană, precum şi monede. Se poate presupune că triburile slave şi germane din Silezia făceau incursiuni în Dacia romană, de unde aduceau robi meseriaşi, care se stabileau în ţările locuite de aceste triburi (p. 107). Cultura numită de arheologi „de la Dobrodzień" (sec. al IV-lea) se caracterizează prin influenţele daco romane ale populaţiilor de pe teritoriul Republicii Populare Romîne (p. 114).

Anumite forme începătoare feudale se ivesc în Silezia încă din sec. al VI-lea. Datele izvoarelor istorice (Geograful Bavar în special), confirmate de descoperirile arheologice, vorbesc de triburile slave din Silezia, fiecare subîmpărţite în aşa-numitele „civitates", goroduri, adică cetăţui de refugiu ale şefilor ginţilor. Dintre triburile slave, *slejanii* aşezaţi în părţile Wroclawului de azi şi-au extins cu vremea numele asupra întregii provincii. Din aceste triburi se ridică, prin diferenţiere economică, o pătură de conducători militari şi de cîrmuitori ereditari ai satelor lor, iar din această pătură se desprinde apoi clasa panilor feudali (p. 141).

În capitolul privitor la feudalismul timpuriu este studiată cu atenţie formarea imunităţilor şi a domeniului feudal în Silezia, opera de colonizare a satelor cu germani. În această subperioadă se constată o creştere a agriculturii, care se caracterizează prin cultivarea în primul rînd a meiului, apoi a grîului (p. 164—165). Renta în muncă se îmbină cu cea în natură (dijme). Pe baza informaţiilor arheologice, cît şi a celor furnizate de cele mai vechi documente, se arată cum s-a dezvoltat foarte de vreme în Silezia mineritul, care a fost unul din izvoarele importante al bogăţiei acestei provincii, în care se aflau mine de aur, argint şi de fier (pînă la sfîrşitul sec. al XIV-lea se pot identifica în Silezia 10 mine de aur, 14 de argint, 4 de fier) (p. 176). Ca centru de producţie, Silezia întreţine încă din epoca feudalismului timpuriu legături comerciale cu Germania, Cehia, Kievul şi coastele Mării Negre. Importul de stofe bizantine în Silezia se face, fie pe cale directă, fie indirectă, prin ţările vecine cu Imperiul de răsărit (p. 178). Tezaurele monetare din veacurile IX—XII descoperite în Silezia cuprind monede arabe (numai pînă la mijlocul sec. al XI-lea), poloneze, cehe şi germane (p. 179—181, cu analiza celor 36 de tezaure). Tot atunci încep să se dezvolte şi oraşele, mai ales ca aşezări în jurul

www.dacoromanica.ro

cetăţilor şi se formează monarhia feudală. Principele sau monarhul are o „drujină" militară, care se bucură de privilegii asupra comunităţilor ţărăneşti acaparate de membrii ei. Monarhia feudală în Silezia se stabilizează în jurul anului 990, sub forma stăpînirii regilor poloni. Se constată cu acest prilej formarea unei nobilimi, stăpîne pe moşii, care a venit din afara provinciei, alături de cea formată prin diferenţierea vechii pături de nobili gentilici (adică ieşiţi din rîndurile obştii). Tot atunci se răspîndeşte în Silezia creştinismul. Formarea ierarhiei episcopale catolice are pentru feudalismul silezian aceleaşi urmări ca în restul Europei (decima, formarea domeniului bisericesc). Totuşi, în perioada feudalismului timpuriu, rămîn numeroase sate de ţărani liberi, stăpînind pămîntul în obşte. Numele acestor obştii în actele latine este *vicinia* (p. 190). Existenţa robiei este de asemenea atestată de documentele vremii în Silezia. Monarhia îşi impunea dijmele, ca şi slujbele, acestea denumite *angaria*, ca şi în Peninsula Balcanică şi la romîni. Primele mari răscoale ţărăneşti au loc în Silezia ca urmare a apăsării feudale şi de stat, în anii 1037 1038 (p. 195—198).

În capitolul destinat studiului istoriei politice a Sileziei în vremea feudalismului timpuriu, autorii caută să lămurească problema, încă nu destul de bine cunoscută, a alipirii acestei provincii la Polonia (sec. al XI-lea), apoi aceea a luptelor cu cehii şi germanii pentru stăpînirea ei. Capitolul despre cultură (p. 219—237) începe prin a arăta rolul bisericii, ca preponderent în sprijinul stăpînirii monarhiei feudale; apoi: cultura stăpînilor feudali, aceea a satelor şi a tîrgurilor din jurul cetăţilor.

A doua parte a dezvoltării feudalismului în Silezia, epoca fărîmiţării feudale (mijlocul sec. al XII-lea — mijlocul sec. al XIV-lea) este caracterizată prin destrămarea autorităţii regale şi formarea unor suzeranităţi provinciale independente, atît în Silezia, cît şi în Polonia. În domeniul feudal se produce o trecere lentă şi progresivă de la renta în natură la cea în bani. Interesante sînt denumirile date în documente diferitelor categorii de ţărani (*heredes*, probabil urmaşii vechilor stăpîni liberi ai pămîntului, corespund, şi ca denumire, cu *moşnenii* noştri şi *hospes*, coloniştii). Creşterea rentei feudale, precum şi a întinderii domeniilor sînt urmarea dezvoltării forţei economice a clasei stăpînitoare. Ca o consecinţă a acestor fenomene sociale şi economice se constată şi mărirea prestigiului şi puterii politice a nobilimii. În sec. al XII-lea şi în cel următor se produce şi o deosebire netă între nobilimea mare, mijlocie şi mică. Colonizarea domeniilor cu ţărani aduşi de peste graniţe se face sub forma „închirierii" satelor, cărora li se dau privilegii asemănătoare „sloboziilor" de la noi, pe baza „dreptului polonez" şi a „dreptului german" (*jure polonico, jure teutonico*) (v. lista satelor întîlnite în documentele vremii cu aceste denumiri, la p. 281 284).

Istoria politică a acestei subperioade începe cu anul 1138, cînd Silezia devine un principat vasal al Poloniei, sub cîrmuirea unui membru al dinastiei. Fărîmiţarea feudală, în sensul creării unor mici state feudale, are în Silezia un aspect mai complet şi de mai lungă durată ca în restul Poloniei.

Capitolul închinat culturii în Silezia în vremea fărîmiţării feudale (p. 356—378) se ocupă nu numai de cultura propriu-zisă a satelor, a nobilimii şi oraşelor, dar şi de viaţa de toate zilele, obiceiuri, costume, într un cuvînt „cultura materială".

Ultima parte a volumului I (p. 379 617) cuprinde istoria epocii întăririi economiei de marfă-bani şi a mişcării de închiriere (colonizare) a satelor pe baza dreptului german. Înmulţirea populaţiei, creşterea producţiei agricole şi a rentei feudale sînt caracteristicile acestei epoci, care se întinde de la mijlocul sec. al XIII pînă la mijlocul sec. al XIV-lea. Atunci se pun bazele „folwarkului", ale domeniului rezervat seniorului, pe care îl lucrează ţăranii în baza obligaţiei de clacă. Deocamdată această formă a exploatării domeniilor feudale nu este generalizată şi apare numai sub formă începătoare (p. 436—443). Cum era de aşteptat, această situaţie a ţăra

www.dacoromanica.ro

nilor în Silezia aduce după sine o ascuţire a luptei de clasă, în special sub forma răscoalelor ţărăneşti.

În Silezia, în ultimele decenii ale sec. al XIII-lea, se constată o rivalitate, o luptă în rîndurile marii nobilimii şi ale clerului, între elementul polon şi cel german. Interesantă este afirmaţia clericilor înalţi din acea vreme că ei luptă *„ad promocionem et conservationem lingue Polonice...”* (p. 519). Dar la începutul sec. al XIV-lea Silezia cade sub stăpînirea Boemiei (regatul ceh). Capitolul închinat culturii în Silezia în această perioadă (sec. XIII—XIV) este deosebit de cuprinzător şi bogat ilustrat.

Volumul doi al *Istoriei Sileziei* cuprinde o singură epocă, de la mijlocul sec. al XIV-lea pînă la sfîrşitul celui de-al treilea sfert al sec. al XVI-lea. El este împărţit după acelaşi sistem adoptat şi pentru epocile precedente: colonizări şi relaţii etnice, viaţă economică şi socială, istorie politică, cultură. În ce priveşte colonizarea, autorii resping teoria istoricilor burghezi germani, după care abia în această vreme s-ar fi produs o „reslavizare” a Sileziei, aproape complet germanizată în epoca precedentă (p. 35—36). Studiul demografic al Sileziei este întemeiat pe statistici şi pe interpretarea lor ştiinţifică, iar rezultatele acestor cercetări atestă existenţa permanentă a elementului polon în Silezia. Din punct de vedere economic şi social, istoria Sileziei în sec. XIV—XVI se caracterizează prin predominarea rentei în muncă pe pămîntul seniorului (folwark). Domeniul feudal bazat pe clacă se formează ca urmare a comerţului de grîne, pe piaţa internă şi externă, mai ales la sfîrşitul epocii, adică în sec. al XVI-lea. În Silezia de jos numărul zilelor de clacă pe rezerva feudală, la care erau obligaţi ţăranii, este încă redus, 2—4 zile pe an, dar stăpînii de domenii angajau pentru muncile agricole ţărani liberi (p. €0). Se constată de asemenea o tendinţă accentuată a ţăranilor dependenţi de a se răscumpăra cu bani de la stăpînii lor. Atunci, şi ca urmare a creşterii relaţiilor de marfă-bani, se produce legarea ţăranilor dependenţi de glie. Actul oficial al seimului (dietei) Sileziei pentru legarea ţăranilor de glie şi desfiinţarea totală a dreptului lor de strămutare datează din 18 ianuarie 1505: „nici un kmieć (ţăran dependent, şerb), nici un zagrodnik (ţăran colonizat, cu învoială), nici fiii lor nu au voie să plece de la domnul lor ereditar, fără consimţămîntul lui” (p. 87). Răscoalele ţărăneşti din Silezia sînt răspunsul la aceste măsuri. În 1428 husiţii din Boemia pătrunseseră cu cetele lor înarmate în Silezia şi ţăranii silezieni s-au ridicat în masă în favoarea husiţilor.

În paragraful consacrat comerţului este de remarcat pasajul privitor la stăpînirea lui Matei Corvin în Silezia. După cucerirea Sileziei, Matei Corvin opreşte accesul negustorilor poloni în provincie. Drept răspuns, cîrmuirea din Polonia întăreşte dreptul de depozit al tuturor mărfurilor venite din Orient, în favoarea oraşului Cracovia (în 1473). „În schimb, cresc relaţiile comerciale ale oraşului Wroclaw cu Transilvania şi, prin Ungaria, cu Moldova, precum şi cu regiunile de pe malurile Mării Negre” (p. 139).

Paragraful destinat studiului istoriei oraşelor sileziene în această epocă este bazat pe o foarte largă cunoaştere a izvoarelor; autorii subliniază existenţa mişcărilor plebeiene împotriva patriciatului orăşenesc şi a nobilimii.

Istoria politică a Sileziei în epoca 1350—1575 începe cu stăpînirea Boemiei asupra acestei provincii de la răsărit. La sfîrşitul sec. al XIV-lea se ridică din marea nobilime sileziană Vladislav de Opole (Oppeln), care, ca vasal al regelui Ludovic de Anjou, este numit guvernator al Ţării Haliciului şi în această calitate are relaţii politice cu ţările romîne (p. 210—214). Relaţiile cu Boemia husită şi expediţia husită în Silezia, în 1428, sînt cercetate pe larg (p. 229—246). În a doua jumătate a sec. al XV-lea Silezia devine mărul discordiei între feudalii cehi (cu regele Gheorghe Podiebrad), poloni (regele Cazimir Iagellonul) şi unguri (sub Matei Corvin). Chemat de nobilimea locală, regele Ungariei cucereşte Silezia şi o stăpîneşte între anii 1471—1490 (p. 288—293). După moartea lui Matei Corvin

www.dacoromanica.ro

suzeranitatea asupra Sileziei trece în mîinile Iagellonilor (Vladislav rege al Boemiei, în rivalitate cu fratele său, Ioan Albert). Autorii sînt de părere că înfrîngerea regelui Poloniei, Ioan Albert, în Moldova, la Codrii Cosminului, în 1497, a dat o lovitură și planurilor sale de a stăpîni Silezia și de a supune nobilimea locală cu oastea regală (p. 299). În sec. al XVI-lea Silezia se află înglobată între țările monarhiei Habsburgilor.

Capitolul privitor la cultura în Silezia, în epoca 1350—1575 aduce multe constatări interesante privitoare la cultura materială (felul de trai, clădiri, îmbrăcăminte, hrană) (p. 328—361). În paragraful consacrat culturii spirituale, aflăm observații interesante în legătură cu pătrunderea Reformei în Silezia. Autorii observă că apariția cărților bisericești în limba poporului în Silezia (limba polonă și germană) *a precedat* apariția Reformei. Vechea istoriografie lega de „importarea" ideilor lui Luther toate curentele cu caracter antibisericesc, îndreptate împotriva clerului catolic, ceea ce nu este confirmat de ultimele cercetări. A existat o mișcare în Silezia, pentru reformarea bisericii feudale, anterioară apariției în provincie a propagandei lutherane (p. 379—384). Războiul țărănesc din Germania (1525) a contribuit la formarea unei „aripi stîngi" a mișcării anticatolice din Silezia.

Sînt de asemenea interesante observațiile autorilor despre răspîndirea umanismului în Silezia. Umanismul, ca pretutindeni, se întemeiază pe citirea și prelucrarea operelor clasice antice, pe care scriitorii umaniști le interpretează ca un îndemn spre laicizarea vieții sociale, spre înlăturarea piedicilor din calea gîndirii libere. De aci caracterul lui opus feudalismului bisericesc catolic. Dar în Silezia, ca și în alte țări, umanismul nu este numai o mișcare culturală a orășenilor, ci umaniști sînt și mulți nobili și chiar demnitari bisericești. Acești umaniști, bazați și ei pe cultura clasică, caută să folosească umanismul ca o armă reacționară, împotriva mișcărilor îndreptate spre liberarea claselor asuprite; aceasta nu numai în epoca contrareformei, ci și mult mai înainte, în a doua jumătate a sec. al XV-lea. La marginile culturii umaniste se observă în Silezia un curent de apropiere între slavi, cu ideea originii lor comune. Un cronicar silezian susține, la sfîrșitul sec. al XV-lea, nevoia prieteniei între poloni și cehi, pentru că au o origine comună: *„Polonus non odire Bohemos, quia unius linguae, unus alterius destructionem non consentient"* (p. 445).

La sfîrșitul capitolului despre cultură se revine asupra textelor scrise *„in vulgari"*, adică în limba poporului. Psaltirea Florianski, cu text paralel latin, polon și german, datează din sec. al XIV-lea și provine din Silezia. De asemenea și traducerea Bibliei în această provincie a fost începută înainte de Reforma lui Luther (p. 458—460).

Istoria Sileziei, în cele două volume publicate pînă acum, se prezintă ca un succes al școlii istorice marxiste poloneze, ca o operă de înaltă ținută științifică.

P. P. Panaitescu

*** *The new Cambridge Modern History*

Volume V, The ascendancy of France 1648—1688. Edited by F. L. Carsten. Cambridge, University Press, 1961, XXV + 631 p.

Din seria volumelor de sinteză publicate în colecția „Cambridge", volumul al V-lea consacrat situației economico-politice și culturale a celei de-a doua jumătăți a sec. al XVII-lea cuprinde un număr important de evenimente și date istorice prezentate în suita cronologică a perioadei 1648—1688. Perioada istorică, prezentată cu o delimitare în timp, relativ formală, prin două evenimente politice semnificative (pacea Westfalică — înlăturarea

www.dacoromanica.ro

dinastiei Stuart) este tratată în următoarele principale capitole: F. L. Carsten, Epoca lui Ludovic al XIV-lea; D. C. Coleman, Problemele economice şi politice ale epocii; A. R. Hall, Dezvoltarea ştiinţifică; R. Wittkower, Arta şi arhitectura; G. Zeller, Diplomaţia franceză şi politica externă; J. Lough, Franţa sub Ludovic al XIV-lea; E. H. Kossmann, Republica Olandeză; David Ogg, Anglia după restauraţie; E. E. Rich, Europa şi America de Nord; Juan Regea, Spania; J. B. Harrison, Europa şi Asia; C. D. Cowan, Companiile engleze şi olandeze în India; F. L. Carsten, Imperiul după războiul de 30 de ani; Giorgio Spini, Italia după războiul de 30 de ani; R. R. Betts, Imperiul habsburgic; A. N. Kurat, Imperiul otoman sub Mehmed al IV-lea; F. L. Carsten, Ridicarea şi formarea statului Brandenburgo-Prusian; Horst Jablonowski, Polonia pînă la moartea lui Joan Sobieski; Werner Philipp, Rusia.

Tratarea problemelor semnalate în cuprinsul volumului pe baza unei concepţii metodologice caracteristică istoriografiei burgheze occidentale, acordă în general un spaţiu relativ restrîns problemelor social-economice şi fără o analiză prealabilă a legăturilor existente între fenomenele politice şi culturale cu condiţiile economice care au generat şi determinat aceste fenomene.

Franţa în cea de-a doua jumătate a sec. al XVII lea, în perioada domniei lui Ludovic al XIV-lea (1661—1715), a realizat în planul politicii interne statul centralizat de tip absolutist. Deposedînd treptat parlamentele şi în primul rînd parlamentul din Paris de puterea lor politică în stat, aceste instituţii purtătoare de cuvînt ale opoziţiei burgheze în viaţa politică n-au mai exercitat începînd din această perioadă decît funcţii de factură strict birocratică. În 1673 parlamentul a fost privat de unul din drepturile sale fundamentale, şi anume dreptul de a reţine legile propuse de rege şi de a prezenta obiecţii împotriva lor (remontrances). Printr-o serie de acţiuni sprijinite în special de marea nobilime se realizează treptat programul unei dictaturi centralizate. Majoritatea actelor mai importante de politică internă ale lui Ludovic al XIV-lea au fost înfăptuite cu colaborarea directă a lui Colbert — controlor general al finanţelor, ministru devotat intereselor regimului feudalo-absolutist. În capitolele volumului rezervate economiei, politicii şi culturii Franţei în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, autorii au prezentat în general datele necesare înţelegerii descriptive a fenomenelor vieţii noului tip de stat feudal. Sporadic sînt amintite şi analizate însă, rezistenţa şi lupta maselor populare în această perioadă. Nu sînt prezentate suficient de pregnant aspectele luptei sociale ale ţărănimii şi ale păturilor sărace de la oraşe. Aşa, de exemplu, în anul 1662 au izbucnit simultan răscoale în mai multe oraşe (Orléans, Bourges, Amboise, Montpellier), precum şi mai multe răscoale ţărăneşti în diferite provincii. În 1664 s-a produs o mare răscoală în Gasconia, cunoscută sub numele de „Răscoala Audijos", după numele conducătorului ei; în anii 1666 1669 a avut loc o mare răscoală ţărănească în provincia Roussillon; iar în 1670 răscoala a cuprins provincia Languedoc. Mai tîrziu, în perioada 1674—1675, răscoalele s-au extins în Guyenne şi în Bretania. Perioadele de intensificare a luptei de clasă sînt insuficient analizate, autorii menţinîndu-se în general în limitele unei metode de lucru strict descriptive, fără să analizeze structura economică a societăţii, fără să explice procesul dinamic al luptelor de clasă în această perioadă sau raportul diferitelor pături sociale orientate diversificat pe planul general al politicii interne şi externe a Franţei.

Relevînd principalele contribuţii de cultură, artă, ştiinţă, filozofie şi literatură din Franța sec. al XVII-lea, autorii studiilor consacrate acestor probleme analizează marile opere ale clasicismului francez (Corneille, Racine, Molière, La Fontaine, La Bruyère, Boileau), precum şi contribuţiile unor oameni de ştiinţă şi filozofi ai epocii ca Descartes, Pascal, Leibniz, Spinoza, Malebranche, John Locke, Hobbes.

www.dacoromanica.ro

Autorii studiilor au omis însă prezentarea unor lucrări de critică socială, mai puţin cunoscute în general, dar nu mai puţin semnificative pentru înţelegerea tuturor problemelor care au frămîntat această epocă. În afară de critica absolutismului făcută de exponenţii unei părţi a nobilimii, din perspectiva intereselor legate de lupta pentru salvarea bazelor orînduirii existente (de exemplu ducele de Saint Simon), se remarcă lucrările de puternică critică socială, expresie a opoziţiei burgheze faţă de absolutism (Joly, Jurieu). Pierre Jurieu (1637—1713), autorul presupus al pamfletului „Suspinele Franţei robite" (1689), critică cu multă asprime absolutismul lui Ludovic al XIV-lea. Autorul, prevăzînd revocarea edictului din Nantes, se retrage la Rotterdam, unde publică, în afara lucrării mai sus amintite, o serie de alte lucrări polemice foarte semnificative pentru această perioadă.

În ce priveşte istoria Angliei, autorul studiului prezintă principalele evenimente după 1649 (instaurarea Republicii, caracteristicile trecerii de la republică la dictatura militară, victoria contrarevoluţiei şi lovitura de stat din 1688—1689, restaurarea Stuarţilor, lupta lui Carol al II-lea cu parlamentul). Puţin analizate sînt datele referitoare la lupta diferitelor straturi sociale şi în special privitoare la creşterea luptei ţăranilor în această perioadă. În genere sînt cunoscute datele cele mai semnificative ale luptei crescînde de jos pentru adîncirea revoluţiei antifeudale în Anglia. Numai lipsa de unitate în rîndurile mişcării revoluţionare a păturilor de jos democrate, care se explică în parte prin adînca diferenţiere de interese economice a ţărănimii engleze, a făcut posibilă înăbuşirea treptată a revoluţiei.

Cea de-a doua jumătate a sec. al XVII-lea a însemnat pentru Spania absolutistă agravarea procesului de destrămare a acestei puteri cu pretenţii de dominare a politicii europene. Participarea la războiul de 30 de ani a fost una din cauzele determinante ale intensificării procesului de lichidare a puterii şi dominaţiei imperiului paniol. Ar fi trebuit însă accentuate o serie de date foarte semnificative referitoare la mişcările sociale din Spania în această perioadă (răscoala din Sevilla din 1652, răscoala populară din Feria şi mai ales răscoalele din timpul domniei ultimului Habsburg spaniol — Carol al II-lea 1665 1700). Sărăcirea economică şi mişcările maselor populare au însoţit permanent procesul general de decădere politică a Spaniei, fenomen insuficient analizat în capitolul rezervat istoriei Spaniei în această epocă.

În capitolul rezervat istoriei Italiei nu sînt prezentate decît parţial frămîntările sociale, ca de pildă răscoala şi acţiunile ţăranilor din nord sub steagul ereziei lui Valdo sau răscoalele populare din Sicilia (1647), răscoala din Neapole, răscoale care aveau nu numai un caracter naţional antispaniol, ci şi un caracter vădit antifeudal.

Singurul stat italian care a avut în planul politicii externe o mai mare iniţiativă a fost Veneţia. Războiul cu Turcia pentru menţinerea vechilor poziţii comerciale în partea de răsărit a Mării Mediterane (lupta pentru insula Creta, ocuparea unui important teritoriu grecesc în perioada războiului turco-austriac, teritoriu păstrat pînă la pacea de la Passarowitz 1718), reprezintă principalele evenimente al epocii.

Republica Olandeză care a obţinut recunoaşterea definitivă a independenţei sale politice prin pacea Westfalică (1648), datorită intensificării comerţului şi a dezvoltării industriei manufacturiere a reuşit să se impună în relaţiile politice şi militare ca una din puterile secolului. Revoluţia burgheză din sec. al XVI-lea n-a lichidat însă în întregime în Olanda raporturile feudale şi nu a reuşit să îmbunătăţească în general situaţia ţărănimii, fapt care a dus la numeroase revolte şi răscoale (în provincia Overisel în 1654, în insula Walheren în 1655; iar în 1657 în provincia Groningen, precum şi răscoalele deosebit de puternice izbucnite în unele oraşe ca Amsterdam şi Leyden). Autorul capitolului privitor la istoria Olandei prezintă numai descriptiv, în sensul modului de cercetare utilizat şi de

www.dacoromanica.ro

ceilalţi colaboratori ai volumului, în special istoria politică a ţării în a doua jumătate a sec. al XVII lea: regimul politic, fracţiunile politice partizanii principilor de Orania şi oligarhia negustorească , precum şi rivalitatea şi războaiele anglo olandeze (1652 1654, 1665 1667, 1672 1674). Nu s-a facut o prezentare veridică asupra metodelor de împilare şi a rolului extrem de acut pe care l a avut Compania olandeză a Indiilor răsăritene în procesul general de acaparare a pieţelor extraeuropene, nu s-a analizat suficient de concludent nici caracterul strict oligarhic al acestei companii şi nici profiturile fabuloase ale acestei societăţi comerciale, profituri care exprimau de la sine caracterul exploatării coloniale.

Ar fi fost foarte interesant dacă autorul capitolului respectiv s-ar fi referit la datele şi concluziile pe care Karl Marx le prezinta in *Capitalul*, vol. I, în legătură cu problema acumulării primitive, cu metodele de administraţie şi organizare a vieţii economice impuse de Olanda teritoriilor sale coloniale în această epocă.

Volumul cuprinde capitole rezervate în întregime şi altor state din Europa (Germania după războiul de treizeci de ani, formarea statului Brandenburgo-Prusian, date privitoare la statul feudal polonez, la istoria Imperiului otoman şi a statului rus), precum şi o serie de date privitoare la problema expansiunii economice şi politice europene în Asia sau privitoare la viaţa politică a statelor dependente de pe continentul american. Remarcăm ca o caracteristică a volumului faptul că, în general, autorii s-au orientat în tratarea problemelor conform concepţiei specifice istoriografiei burgheze occidentale — europocentriste acordînd în primul rînd spaţiu mare problemelor privitoare la istoria politică şi economică a statelor din apusul Europei, istoria Europei centrale şi de răsărit fiind tratată mult mai superficial. Aşa, de exemplu, sînt semnalate numeroase date de ordin politic neanalizate suficient din istoria Rusiei: începutul războiului popular de eliberare din Ucraina, ajutorul dat de ţarul Moscovei mişcării ucrainiene de eliberare, intervenţia Suediei, pacea de la Oliva etc., precum şi date incomplete privitoare la situaţia politică şi economică a ţărilor de sub dependenţa directă sau indirectă a sultanilor, la lupta acestor popoare pentru scuturarea apăsătorului jug otoman.

Privitor la istoria ţării noastre e de observat că datele prezentate sînt sporadice şi nesemnificative. În general, ca şi volumele precedente, volumul de faţă se remarcă printr-o abundentă informaţie privind istoria ţărilor din vestul Europei; datele politice şi militare nu sînt însă prezentate analitic şi nu se ţine seama de cauzele social-economice care stau la baza faptelor istorice. Frămîntările sociale (răscoalele ţărăneşti şi urbane) din această perioadă sînt tratate foarte pe scurt; adesecori numai amintite fără să se cerceteze cauzele şi desfăşurarea lor.

P. Simionescu

www.dacoromanica.ro

R E V I S T A   R E V I S T E L O R

„Studii şi cercetări ştiinţifice. Istorie"

Academia R.P.R., Filiala Iaşi. An. X, fasc. 1 2, 1959; an. XI, fasc. 1 şi 2, 1960; an. XII, fasc. 1 şi 2, 1961; an. XIII, fasc. 1 şi 2, 1962

Publicaţia de istorie a Filialei Iaşi a Academiei R.P.R. cunoaşte în fasciculele apărute în anii 1959—1962 un progres în raport cu anii anteriori. Concomitent cu extinderea sferei problematicii de cercetare reflectate în paginile revistei, tematica a devenit totodată ceva mai variată, cîştigînd o oarecare pondere mai ales aceea privitoare la istoria modernă şi contemporană a Romîniei. Făcînd o situaţie statistică, se constată că dacă în cei doi ani anteriori ai publicaţiei (1957 1958), din cele 18 studii şi comunicări doar 4 tratează subiecte referitoare la istoria modernă şi contemporană a ţării noastre, iar din cele 16 „note" numai una singură, în schimb situaţia apare mult îmbunătăţită în paginile revistei pe anii 1959—1962: în timp ce cercetările de istorie medie sînt concretizate în 8 studii şi 14 „comunicări" şi „note", celor de istorie modernă li s-au dedicat 4 studii şi 12 „comunicări" şi „note", iar celor de istorie contemporană — 9 studii (inclusiv 2 articole-editorial) şi 3 „comunicări" şi „note". Luînd în consideraţie şi materialele publicate în ultimii patru ani în partea a treia a revistei, la rubrica de recenzii (23 recenzii ale unor lucrări şi articole de istorie medie, 11 de istorie modernă şi doar 7 asupra unor lucrări privind istoria contemporană) este îndreptăţită concluzia că materialele privind istoria medie ocupă jumătate din spaţiul acestei reviste, în timp ce materialele de istorie modernă şi contemporană cuprind, cu excepţia fasc. 1 2/1959, probleme a căror tratare se rezumă în genere la date documentar-statistice.

Articolele publicate de revistă sînt axate aproape exclusiv pe teme privind istoria Moldovei din primele timpuri ale orînduirii feudale pînă în perioada construirii socialismului în ţara noastră.

Articolele dedicate istoriei medii au în vedere aspecte esenţiale ale feudalismului. Studiul *Constituirea statului feudal moldovenesc şi lupta pentru realizarea independenţei lui* (fasc. 1, XI, 1960), de C. Cihodaru, aduce unele contribuţii în clarificarea procesului de unificare politică internă a unor formaţii mărunte încă din secolele XIII XIV, ele dezvoltîndu-se în jurul unor centre economice mai importante ca Baia, Siretul, care au devenit ulterior reşedinţele unor voievodate. Autorul arată că aceste voievodate „s-au constituit, desigur, prin unirea unor formaţii mai mici, a unor obşti teritoriale, care în noile condiţii din sec. al XIV-lea păşiseră deja pe calea feudalizării" (p. 67). Puterea politică era deţinută de o pătură de mari proprietari de pămînt, care pentru a putea face faţă luptei maselor ţărăneşti exploatate, ca şi atacurilor externe, s-au unit treptat şi au

www.dacoromanica.ro

recunoscut autoritatea celui mai puternic dintre ei.

Autorul arată că procesul de unificare a organizaţiilor politice feudale din Moldova a avut loc spre sfîrşitul sec. al XIII-lea, deci înaintea venirii lui Dragoş, acesta substituindu-se, în urma unor lupte ce se aflau în plină desfăşurare în prima jumătate a sec. al XIV-lea, unui conducător feudal local. Totodată, autorul afirmă că Bogdan a trecut în Moldova în 1342, izgonindu-i pe urmașii lui Dragoş şi pornind lupta împotriva dominaţiei feudal-maghiare, lupta care s-a încheiat în 1364.

Urmărind în continuare situaţia internă a statului feudal moldovean, în articolul *Cîteva constatări în legătură cu proprietatea feudală şi situaţia ţărănimii din Moldova în a doua jumătate a sec. al XV-lea* (fasc. 1, XII, 1961), C. Cihodaru face o analiză minuţioasă a structurii sociale a satelor situate în bazinul Bîrladului, susținînd că mica proprietate răzeşească nu a mai existat în a doua jumătate a sec. al XV-lea şi că aceasta a reapărut abia în sec. al XVIII-lea prin fărîmiţarea proprietăţii boierimii mărunte. Susţinerea tezei despre dispariția totală în sec. al XV-lea a răzeșimii ca proprietară (p. 39, 42, 49) nu o considerăm întemeiată avînd în vedere faptul că în sec. al XVI-lea procesul de deposedare de către boieri a micilor proprietari şi a obştilor, de ruinare a proprietăţii ţărăneşti este încă în plină dezvoltare (v. *Istoria Romîniei*, vol. II, 1962, p. XII, 588 şi urm., 850 şi urm.).

În legătură cu încercarea lui C. Cihodaru făcută în articolul *Observaţii critice asupra însemnărilor „toparhului bizantin"* (fasc. 2, XII, 1961) menţionăm precizările lui Petre Diaconu în articolul său publicat în „Studii", nr. 5, XV, 1962, p. 1215—1235, ca şi în însemnarea referitoare la acest articol (v. tot în „Studii", nr. 2, XVI, 1963, p. 505).

O suită de articole semnate de N. Grigoraş aduc unele date şi informaţii referitoare la cîteva probleme din istoria feudală a Moldovei. Pornind de la faptul că organizaţiile feudale prestatale romîneşti au avut o politică internă unitară, în studiul *Despre oraşul moldovenesc în epoca de formare a statului feudal* (fasc. 1, XI, 1960), N. Grigoraş arată că apariţia şi consolidarea oraşelor au fost impuse de dezvoltarea forţelor de producţie şi de diviziunea muncii încă din perioada existenţei micilor formaţii politice locale (cnezate, voievodate). Populaţia oraşelor a fost furnizată de elementul etnic local, la care s-au adăugat cu timpul, prin imigrare, meseriaşi şi negustori veniţi de peste graniţă, care treptat s-au asimilat localnicilor. Chiar denumirea de *tîrg*, care are prioritate istorică în limba romînă faţă de aceea de *oraş*, denotă că „primele centre pentru desfacerea produselor şi mărfurilor sînt creaţia localnicilor" (p. 86). Ilustrarea acestei teze, autorul o face prin expunerea condiţiilor şi timpului în care s-au format unele din primele oraşe moldovene: Baia (fost Tîrgul de Sus), Siretul, Roman (fost Tîrgul de Jos), Suceava, Tîrgul Neamţ, Hîrlău, Sascut, Dorohoi, Iaşi etc.

În cursul expunerii, autorul lasă să apară unele contraziceri sau confuzii. De pildă, afirmă că rezultatul luptei oraşelor „a fost obţinerea libertăţii pentru toţi locuitorii lor" (p. 94—95), deşi autorul subliniază situaţia lor politică şi juridică, arătînd că după 1359 „domnitorii au preluat în proprietate personală şi centrele urbane" (p. 94), ceea ce avea ca urmare faptul că oraşele erau grevate de obligaţii faţă de domnie şi nu puteau acţiona decît în limitele acesteia. Vorbind despre acapararea pămînturilor obştilor şi aservirea membrilor acestora de către „membrii cetelor militare" (p. 84—85), autorul trece peste faptul că din chiar interiorul obştilor ţărăneşti pornea procesul de dezagregare şi de îmbogăţire a unor elemente care treptat aservesc pe ceilalţi membri.

În studiul *Proprietatea funciară a oraşelor moldoveneşti în timpul orînduirii feudale şi*

www.dacoromanica.ro

evoluția ei (fasc. 2, XII, 1961) N. Grigoraş urmăreşte elucidarea unor probleme legate de istoria centrelor urbane din Moldova, enunțate în articolul anterior. Autorul documentează faptul că încă de la înființarea lor, oraşele au avut privilegii de proprietate asupra unor întinderi de teren (denumite „hotare") din imediata lor apropiere. Asupra acestor terenuri începe din sec. al XVII-lea să se îndrepte atenția feudalilor laici sau clerici pentru a intra în posesia lor, iar domnia începe să doneze din aceste pămînturi, fapt care face ca treptat oraşele să fie lipsite de proprietate funciară. Lupta dintre obştea urbană şi feudali a continuat în jurul acestor terenuri pînă în sec. al XIX-lea.

Informații ample aduce N. Grigoraş în articolul *Contribuții la cunoaşterea politicii domniei în Moldova față de proprietatea funciară condiționată* (*sec. XIV—XVII*), (fasc. 1, XIII, 1962) asupra luptei duse de boierime pentru a-şi scoate proprietățile deținute prin donație, moştenire sau cumpărare de sub obligațiile pe care le avea față de domnie. Scopul principal era limitarea şi apoi anularea dreptului pe care-l avea domnul de a confisca proprietatea feudalului acuzat de trădare. Atare tendințe s-au manifestat de timpuriu şi au luat caracterul unei lupte deschise începînd din a doua jumătate a sec. al XVI-lea, în timpul lui Petru Şchiopul şi al domnilor Movileşti. Prin actul din 17 iunie 1619 dat de Gaspar Grațiani şi aplicat de Miron Barnovschi şi domnii următori, boierimea a obținut un succes în lupta dusă împotriva jurisdicției domneşti asupra proprietății funciare condiționate.

Sfatul domnesc, ca instanță supremă, a cărui jurisdicție se extindea asupra întregii țări şi asupra tuturor locuitorilor, componența lui de clasă, ca şi urmarea procedurii lui de către instanțele judecătoreşti ținutale şi urbane, transformarea acestei instituții într-un instrument al boierilor pentru limitarea absolutismului puterii centrale (domnia), este tratat sintetic de N. Grigoraş în articolul *Atribuțiile judecătoreşti ale Sfatului domnesc din Moldova pînă la sfîrşitul sec. al XIV-lea* (fasc. 1, XII, 1961).

Concomitent cu intensificarea exploatării feudale a țărănimii, frămîntările şi răscoalele acesteia devin mai frecvente şi în Moldova; ele au un pronunțat caracter social, antifeudal. Acest fenomen este tratat de N. Grigoraş în două articole: *Despre răscoalele țăranilor moldoveni în vremea domniilor lui Petru Şchiopul* (*1574—1579, 1582—1591*) (fasc. 2, XI, 1960) şi *Marea răscoală populară din Moldova dintre anii 1671—1672* (fasc. 2, XIII, 1962), precum şi de I. Caproşu în articolul *Despre politica internă a lui Radu Mihnea şi răscoalele țărăneşti din prima lui domnie în Moldova* (*1616—1619*) (fasc. 1, XIII, 1962).

Dacă în primul articol N. Grigoraş este nevoit să recurgă la o largă descriere a domniei lui Petru Şchiopul pentru a pune în lumină cele cîteva date documentare privitoare la lupta țăranilor împotriva jafului şi fiscalității excesive practicate de acest domn, în cel de-al doilea articol autorul, bazat pe bogate surse documentare, arată că răscoala din 1671—1672 nu a fost o mişcare pusă la cale de cîțiva boieri nemulțumiți de domnia lui Gheorghe Duca. Printr-o studiere atentă a izvoarelor se arată că la răscoală au participat largi mase de țărani şi orăşeni, precum şi boierimea mică, curteni şi slujitori; totodată se reliefează faptul că datorită acestei compoziții sociale, între conducătorii răscoalei au apărut unele contradicții care au avut consecințe asupra desfăşurării ei. Cu toate acestea şi în ciuda existenței în conducerea răscoalei a unor mari boieri, răsculații au reuşit să alunge pe domn. Acesta a putut să-şi reocupe tronul numai cu ajutor turcesc şi datorită trădării răscoalei de către unul din conducătorii ei — boierul Mihalcea Hîncu. Nu considerăm justificată concluzia autorului că „răs-

www.dacoromanica.ro

culaţii... au putut întrevedea posibilitatea *suprimării* (subl. n.) dominaţiei boierimii şi clerului" (p. 234), întrucît condiţiile social-istorice nu ajunseseră la o atare dezvoltare, iar forţele militar-politice feudale erau net defavorabile unui asemenea succes.

Studiul *Ştefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din ţările vecine* (fasc. 2, XI, 1960) de P. P. Panaitescu precizează pe baza analizei şi confruntării informaţiilor cuprinse în lucrările cronicarilor poloni, unguri, turci şi ruşi, că politica internă şi externă a acestui domn, izvorîtă din necesităţile înseşi ale Moldovei, a fost desfăşurată pe linia apărării ţării de atacurile externe. Pentru realizarea acestui ţel, politica sa internă a fost dominată de tendinţa instituirii unei puteri feudale centralizate. Această teză este ilustrată de autor prin nenumărate pasaje din cronicile externe contemporane.

Informaţii interesante de istorie medie, în parte inedite, cuprind „comunicările" semnate de: Şerban Papacostea, *Ştiri noi cu privire la istoria husitismului în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun* (fasc. 2, XIII, 1962), Dinu A. Dumitrescu, *Tipărituri contemporane cu caracter de circumstanţă referitoare la Mihai Viteazul* (fasc. 1, XIII, 1962), Dan Berindei, *Ispravnicul sau ispravnicii Scaunului Bucureştilor* (fasc. 1, XIII, 1962), Corneliu Istrate, *Ştiri noi despre comerţul de tranzit prin Moldova în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea* (fasc. 2, XI, 1960) şi *Despre dîrstele din Moldova din sec. al XVIII-lea şi în prima jumătate a sec. al XIX-lea* (fasc. 1, XIII, 1962), Iuliu C. Ciubotaru, *Un proiect moldovenesc de organizare a statului după Eterie* (fasc. 2, XII, 1961), L. Boicu, *Lucrările de îmbunătăţire a căilor de comunicaţie în Moldova în vremea administraţiei ruse din anii 1828—1834* (fasc. 1, XII, 1961), Constantin C. Angelescu, *Un studiu publicat la Paris în 1835—1837 despre Regulamentul organic al Ţării Romîneşti* (fasc. 2, XIII, 1962).

În „comunicarea" *Despre stadiul manufacturier al industriei în Moldova* (fasc. 1, XI, 1960) L. Boicu porneşte de la premisa că dezvoltarea industriei în Romînia a trecut prin toate stadiile, de la mica producţie pînă la maşinism (p. 129). Dar progresul industriei a cunoscut un proces extrem de anevoios, datorită faptului că încă la jumătatea sec. al XIX-lea modul de producţie din Principatele Romîne păstra multe din trăsăturile fundamentale ale celui feudal. Drept urmare, primele manufacturi apărute în Moldova în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, ai căror proprietari erau mari boieri, aveau un caracter feudal. La începutul sec. al XIX-lea apar manufacturi de tip mixt, iar din deceniul al patrulea încep să apară manufacturi de tip capitalist (şantierele navale din Galaţi). Însă, conchide autorul, existenţa producţiei manufacturiere devine anacronică în momentul cînd revoluţia industrială capitalistă duce imperios la apariţia unei tehnici şi organizări a producţiei la un nivel mai înalt. Ca atare, condiţiile interne ale procesului de dezvoltare a modului de producţie capitalist au necesitat în industria moldovenească trecerea, în marea majoritate a ramurilor industriale, de la cooperaţia capitalistă simplă direct la maşinism.

În „comunicarea" *Despre diferenţierea ţărănimii clăcaşe în regiunea de munte a Moldovei la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea* (fasc. 1, XII, 1961), de Corneliu Istrate, se documentează faptul că acest proces a fost rezultatul dezvoltării micii producţii ţărăneşti de mărfuri, prin comercializarea vitelor şi prelucrarea meşteşugărească a lemnului. Renta în bani a căpătat treptat o extindere largă. Autorul arată că pentru obţinerea de păşuni necesare creşterii vitelor, ca şi de păduri pentru procurarea lemnului spre prelucrare, ţărănimea a dus o luptă continuă cu marii proprietari de terenuri. Pe fondul acestui conflict începe să se accentueze procesul de diferenţiere socială a ţărănimii: pe măsură ce pătura înstărită reuşeşte să deţină terenuri bune pentru vite, caută în acelaşi timp să exploateze forţa de muncă a sărăcimii, mai ales în domeniul prelucrării lemnului. Procesul de stratificare socială va

www.dacoromanica.ro

fi amplificat în sec. al XIX-lea de intensificarea dezvoltării relaţiilor de producţie capitaliste.

Istoria modernă a Romîniei a constituit obiectul atenţiei revistei în mare măsură cu prilejul aniversării a 100 de ani de la Unirea celor două Principate Romîne.

Studiile, „comunicările" şi „notele" incluse în rubricile respective ale fasciculei 1—2 din 1959 analizează aspecte importante legate de lupta pentru Unire în Moldova, punînd în lumină o serie de informaţii inedite sau puţin cunoscute pînă acum, lămurind unele probleme incomplet ori greşit tratate în istoriografia burgheză.

Printr-o analiză succintă, Valerian Popovici, în articolul *Probleme sociale în dezbaterile Divanului ad-hoc al Moldovei*, arată că lupta politică pentru Unire a avut loc concomitent cu puternice frămîntări sociale : ţărănimea era în plină fierbere revoluţionară pentru desfiinţarea exploatării feudale, iar populaţia oraşelor ducea lupta pentru înlăturarea administraţiei, legilor şi practicilor feudale; masele populare nu numai că doreau realizarea Unirii, dar ele s-au manifestat printr-o luptă făţişă împotriva măsurilor luate de autorităţile vremii fie pe plan central, fie pe plan local ; ecoul acestei lupte s-a făcut simţit din plin în lucrările Divanului ad-hoc al Moldovei, care a luat în discuţie şi reformele sociale ce se impuneau.

Considerăm că autorul putea extinde tratarea temei şi asupra situaţiei din Ţara Romînească, rezultînd astfel o vedere de ansamblu asupra problemei, reliefîndu-se totodată amploarea şi acuitatea luptei poporului romîn pentru înfăptuirea statului naţional romîn, concomitent cu realizarea unor reforme burgheze pe plan social-economic.

Studiul *Lupta pentru desăvîrşirea Unirii şi acţiunea diplomatică europeană* de N. Corivan constituie o continuare a celui publicat de autor în acelaşi timp în altă revistă [1]. În baza unei bogate documentaţii, autorul arată că după ce pe plan intern Unirea a început să fie realizată prin dubla alegere a lui Al. I. Cuza şi prin măsurile administrative şi legislative luate de acesta ca domn al Principatelor Unite, un obiectiv important îl constituia lupta pentru recunoaşterea acestui act politic de către cele şapte mari puteri garante, problemă larg analizată în prezentul articol. Mai puţin este relevată însă influenţa exercitată de masele populare în determinarea recunoaşterii Unirii de către marile puteri. Desigur că o investigaţie mai consistentă a arhivelor ar da la lumină numeroase acţiuni ale maselor populare pentru susţinerea dublei alegeri a lui Al. I. Cuza şi împotriva politicii opoziţioniste, de nerecunoaştere a noului domn, dusă de unele puteri ca Turcia şi Austria.

Pornind de la o amplă cercetare documentară, în studiul *Despre munca salariată în agricultura Moldovei în preajma legii agrare din 1864*, Ecaterina Negruţi conchide că muncitorii salariaţi erau folosiţi în mare număr la principalele lucrări agricole, ceea ce dovedeşte că se manifesta la mijlocul sec. al XIX-lea o acută criză a mîinii de lucru clăcaşe. Subliniind că productivitatea muncii de clacă era scăzută faţă de necesităţile impuse de dezvoltarea pe care o cunoştea în această perioadă producţia agricolă cu caracter capitalist, autoarea arată că moşierii preferau să angajeze forţa de muncă cu plată, atît a clăcaşilor (prin cumpărarea de la alţi moşieri a obligaţiilor acestora de boieresc şi retribuirea unor munci prestate de clăcaşi în afara obligaţiilor de boieresc), cît şi a lucrătorilor liberi (ţărani sau tîrgoveţi săraci).

În aceste condiţii exploatarea ţărănimii, în special clăcaşe, se intensifică o dată cu ruinarea ei economică. Această ultimă problemă este tratată de autoare în articolul *Aspecte noi ale procesului de ruinare economică a ţărănimii moldovene la mijlocul sec al XIX-lea* (fasc. 1, XII, 1961), în care demonstrează că acest fapt a avut repercusiuni asupra vieţii economice a Moldovei, menţinînd agricultura la un nivel înapoiat; în

[1] *Unirea Ţărilor Romîne în cadrul politicii europene*, „Studii", nr. 1, XII, 1959, p. 159—187.

www.dacoromanica.ro

acelaşi timp au început să decadă creşterea vitelor şi industria casnică. În schimb are loc procesul de extindere a pieţii interne. Forţele de producţie capitaliste, concomitent cu extinderea relaţiilor respective de producţie, îşi croiau treptat şi intens drum în toate ramurile vieţii economice — fapt exemplificat de Ecaterina Negruţi-Munteanu în comunicarea *Date cu privire la exploatarea comercial-agricola a moşiei Sirca la mijlocul sec. al XIX-lea* (fasc. 2, XII, 1961). După cum reiese din tematica acestor articole, cercetările autoarei sînt îndreptate asupra transformarilor din structura societăţii moldovene la mijlocul sec. al XIX-lea, în special în domeniul agrar, fapt menţionat şi de precizarea dată că are pregătită o lucrare amplă intitulată *Agricultura şi relaţiile agrare din Moldova între 1848 1864.* Constatăm însă că procesul de diferenţiere socială şi economică a ţărănimii în această vreme nu este abordat, mai ales dacă se are în vedere faptul că la împroprietărirea din 1864 a ţăranilor s-a ţinut seama de această stratificare, dîndu-se loturi ţăranilor în funcţie de numărul de vite de muncă pe care le aveau.

„Comunicările" şi „notele" incluse în fascicula 1 2, 1959 sînt axate pe diferite probleme ale luptei pentru Unire sau consolidarea statului nou creat; pe baza unor materiale inedite, articolele contribuie la clarificarea unor aspecte sociale, politice sau instituţionale mai mult sau mai puţin cercetate pînă acum: N. Corivan, *Acţiunea antiunionistă în timpul căimăcămiei lui Teodor Balş*; Dan Berindei, *Contribuţii la istoricul Divanului ad-hoc din Moldova. Protocoalele lui Baragnon* şi *Amintiri inedite din anii luptei pentru Unire (1857—1859)*; Constantin C. Angelescu, *Dezvoltarea constituţională a Principatelor Unite de la 1859 la 1862* (o tratare, cu încheieri concludente, a situaţiei noului stat din punct de vedere al dreptului internaţional, aducînd judicioase precizări asupra poziţiei politice şi diplomatice a celor două principate în Europa); Anton Mesrobeanu, *Ecoul Unirii ţărilor romîne în presa transilvăneană* (în care se reproducea, în ciuda opreliştilor cenzurii habsburgice, interesante ştiri despre atitudinea şi entuziasmul populaţiei romîne faţă de Unire; din păcate autorul nu a cules date şi informaţii decît din presa romînească, lăsînd în afara preocupării impusă de tematica articolului presa în limba maghiară şi germană); L. Boicu, *Ştiri noi despre activitatea lui Vasile Alecsandri ca ministru de externe*; Al. Andronic, *O istorie a Principatelor Romîne scrisă în limba rusă în preajma Unirii.*

Tendinţa de expansiune economică şi cotropirea militară a ţărilor din sud-estul Europei a constituit unul din punctele centrale ale politicii claselor dominante din Imperiul habsburgic. Printre promotorii acestei politici la mijlocul sec. al XIX-lea s-a numărat şi K. von Bruck, ministru habsburgic şi L. von Stein, teoretician al politicii expansioniste a marii burghezii germane. Concepţiile lor sînt expuse minuţios de L. Boicu în studiul *Principatele Romîne în proiectele lui Karl von Bruck şi Lorenz von Stein de constituire a Mitteleuropei în epoca războiului Crimeii* (fasc. 1, XIII, 1962). Dacă autorul a rezumat conştiincios esenţialul concepţiei lor, reuşind să le expună în lumina politicii europene desfăşurată de Imperiul habsburgic în acea perioadă, în schimb nu le-a analizat întotdeauna în profunzime esenţa de clasă, nu a dezvăluit cauzele interne care au dus la elaborarea unor asemenea planuri expansioniste ale marii burghezii germane. Datorită acestui fapt, pe alocuri (de pildă la p. 37—38, 41) se relatează sensul unora din tezele doctrinei despre rolul unei Mitteleurope puternice, fără a le demasca şi combate în chip eficient.

În comunicarea *Despre pătrunderea revoluţionarilor unguri în Moldova (1849)* (fasc. 2, XIII, 1962), A. Macovei arată neliniştea şi măsurile luate de autorităţile moldovene pentru a anihila orice activitate a revoluţionarilor care au pătruns în Moldova. Autorul arată că revoluţionarii au desfăşurat o susţinută agitaţie în rîndul populaţiei de la munte. Se pune întrebarea dacă nu cumva printre ei erau şi romîni transilvăneni, deoarece numai

www.dacoromanica.ro

astfel se poate crede că ei puteau vorbi cu locuitorii în limba romînă și se puteau face înțeleși. O cercetare mai atentă ar putea aduce unele informații în acest sens.

Istoria apariției și formării proletariatului ca clasă, istoria mișcării muncitorești în epoca modernă a Romîniei este oglindită în paginile revistei doar printr-o „comunicare" și o „notă". Prin publicarea articolului *Știri despre Asociația lucrătorilor tipografi din București și activitatea lui Ion Ionescu de la Brad ca președinte al ei* (fasc. 1, XIII, 1962), I. Saizu și D. Șandru aduc în istoriografia noastră cîteva mărturii documentare necunoscute despre primii germeni ai procesului de organizare a proletariatului din țara noastră, cînd mișcarea muncitorească se afla la primii ei pași; totodată, articolul evidențiază faptul că prin activitatea desfășurată în cadrul Asociației lucrătorilor tipografi, Ion Ionescu de la Brad a înțeles și a sprijinit lupta muncitorimii pentru crearea de organizații proprii de clasă. În articolul *Lupta muncitorilor de la Societatea de tramvaie din Iași în luna iulie 1911* (fasc. 1, XI, 1960), L. Eșanu, folosind documente din arhive ca și din presa ieșeană a vremii, expune condițiile grele de muncă și modul cum s-a desfășurat greva acestor muncitori. Succesul grevei a marcat un nou pas în maturizarea politică a muncitorilor ieșeni, demonstrînd astfel că numai organizarea și unitatea de acțiune a muncitorilor pot duce la satisfacerea revendicărilor lor economice și politice.

Probleme ale istoriei contemporane a Romîniei sînt reflectate în articolele publicate de revista ieșană de istorie, unele avînd la bază informații și documente inedite.

Editorialul *V. I. Lenin despre politica externă a statului socialist* (fasc. 1, XI, 1960) demonstrează că în condițiile trecerii de la orînduirea capitalistă la cea socialistă, statul sovietic a militat încă de la apariția sa pentru coexistența pașnică și colaborarea între cele două sisteme opuse: socialist și capitalist, linia fundamentală a politicii externe sovietice constituind-o menținerea și apărarea păcii. Întemeietorul primului stat socialist din lume, V. I. Lenin, a fost făuritorul principiilor și metodelor acestei politici externe pe care o aplică azi neabătut statele socialiste.

Principiul leninist al coexistenței pașnice și al întrecerii economice a țărilor socialiste cu țările capitaliste este promovat cu consecvență de către Republica Populară Romînă în politica sa externă. Această temă este aprofundată în articolul editorial semnat de I. Saizu și D. Șandru, *Despre contribuția Republicii Populare Romîne la menținerea și consolidarea păcii în lume, după Congresul al III-lea al P.M.R.* (fasc. 2, XIII, 1962). În acest sens autorii enumeră unele dintre cele mai semnificative inițiative și propuneri făcute de țara noastră în cadrul diferitelor organizații internaționale. La cea de-a XV-a sesiune a O.N.U., delegația țării noastre, condusă de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, a propus înscrierea pe ordinea de zi a sesiunii a următoarelor probleme: „Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între state europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite" și „Măsuri pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare". Ambele propuneri, avînd la bază un fond constructiv, au fost favorabil primite de cele mai multe delegații participante, ele concretizîndu-se ulterior într-o serie de măsuri luate în cadrul O.N.U. Articolul relevă aportul țării noastre în problema dezarmării, a dezvoltării relațiilor economice și a celor cultural-științifice. Politica externă a Romîniei, desfășurată prin conducerea înțeleaptă a P.M.R. — subliniază autorii —, este susținută cu entuziasm de poporul romîn.

Istoria muncitorimii din Moldova după primul război mondial, în anii avîntului revoluționar, constituie tema a două articole. Primul este comunicarea *Știri despre mișcarea grevistă din Iași în anii 1919—1920 și greva de la fabrica „Țesătura"-Iași* (fasc. 1, XII, 1961) de D. Șandru, care ilustrează pe baza unei ample informații documentare că și în acest oraș, ca urmare a condițiilor interne și a influenței celor internaționale, luptele revo-

www.dacoromanica.ro

luționare au crescut între anii 1917 1920 în intensitate și amploare, deși muncitorii au avut de întîmpinat teroarea regimului politic burghezo-moșieresc și atitudinea trădătoare a elementelor social-democrate de dreapta și centriste. Dar prin forța sa de luptă, prin organizarea acțiunilor sale greviste sub influența grupurilor comuniste, a căror activitate se intensifica, muncitorimea de la fabrica ieșeană „Țesătura" a reușit să impună în septembrie 1920 capitaliștilor recunoașterea consiliului muncitoresc, a delegaților de ateliere, a tuturor drepturilor cîștigate anterior. Abundența factologică și documentară, nesistematizarea materialului fac ca rolul și semnificația grevelor din Iași în 1919 1920 și în special lupta grevistă a muncitorilor de la „Țesătura" să fie inconsistent reliefate, deși informațiile prezintă un interes deosebit pentru istoria mișcării muncitorești din Romînia. Al doilea articol este studiul alcătuit de L. Eșanu și D. Boțescu, *Acțiuni ale muncitorilor din Moldova premergătoare grevei generale din octombrie 1920* (fasc. 2, XI, 1960), în care se remarcă cercetarea minuțioasă a condițiilor social-economice și politice în care s-au desfășurat grevele și lupta muncitorimii moldovene împotriva exploatării și terorii regimului capitalist. Autorii reușesc să redea proporțiile și aria de răspîndire a mișcării greviste, care a cuprins toate ramurile de producție și instituțiile de stat sau particulare, dovedind că această dezvoltare a luptei revoluționare a creat premisele pentru intensitatea și amploarea grevei generale din octombrie 1920 în Moldova. În studiu se subliniază că, concomitent cu trecerea burgheziei la contraofensivă, grevele capătă un pronunțat caracter politic, ceea ce denotă procesul intens de maturizare a clasei muncitoare, un rol important în organizarea și conducerea grevelor, întrunirilor și manifestațiilor avîndu-l grupurile comuniste. În mod neîndreptățit autorii nu au inclus în studiu și tratarea evenimentelor și grevelor din septembrie și octombrie 1920, lipsind astfel studiul de înțelegerea consecințelor pe care l-a avut lanțul de greve de pînă la această dată. Probabil că autorii vor să le trateze într-un viitor articol, a cărui temă s-o constituie desfășurarea grevei generale din octombrie 1920 în Moldova.

Două studii sînt consacrate înfățișării unor aspecte din istoria Romîniei în perioada stabilizării relative a capitalismului; ambele pornesc de la surse documentare ample, în parte necunoscute, folosindu-se în special arhiva Ministerului Afacerilor Externe. Articolul lui D. Șandru *Despre pătrunderea imperialismului italian în economia statelor balcanice și a Romîniei între anii 1924 și 1926* (fasc. 2, XIII, 1962) relatează despre strădulnța depusă de guvernanții fasciști italieni de a-și subordona politica externă a Romîniei și de a obține o serie de concesiuni economice: în acest scop ei au căutat să folosească atît contradicțiile existente între marile puteri imperialiste, cît și pe acelea dintre clasele conducătoare din țările balcanice. Aceste tendințe ale Italiei fasciste au avut unele succese mai ales în timpul guvernării generalului Averescu. Politica guvernării acestuia a mai fost tratată în paginile acestei reviste [1]. Considerăm că autorul a exagerat sprijinul și colaborarea pe care le-a primit imperialismul italian din partea celui englez, vizînd înlăturarea dominației politice a Franței în Balcani, deoarece Anglia susținea Italia în acea vreme numai în măsura în care capitalurile engleze tindeau să elimine pe ceilalți concurenți. Studiul *Contribuții la cunoașterea situației interne a Romîniei spre sfîrșitul stabilizării relative a capitalismului* (fasc. 1, XII, 1961), elaborat de J. Benditer și D. Șandru, aprofundează cercetarea politicii economice duse de burghezie și moșierime în anii 1926 1927, relevînd că paralel cu accentuarea procesului de concentrare a capitalului bancar și industrial are loc în toate ramurile economiei naționale o scădere a capacității de producție, ceea ce anunță simptomele crizei economice din 1929 1933. Totodată, contradicțiile sociale se accentuau în urma luptei dîrze duse de masele muncitoare împotriva terorii și

---

[1] Vezi J. Benditer și C. Bold, *Aspecte ale situației Romîniei între anii 1920—1921 (Guvernarea Averescu)*, fasc. 1, VIII, 1957.

www.dacoromanica.ro

legilor antimuncitorești și antidemocratice promovate de cercurile guvernante din Romînia.

Interesante și bogate informații conțin articolele care tratează lupta P.C.R. pentru mobilizarea și conducerea maselor populare împotriva exploatării capitaliste și a dictaturii militare-fasciste. În acest sens sînt studiile scrise de Savel Davicu, *Presa ilegală și legală a Partidului Comunist din Romînia apărută la Iași între anii 1931 și 1941* (fasc. 2, XII, 1961) și *Acțiuni ale maselor populare din Moldova sub conducerea organizațiilor P.C.R. în lupta pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste* (fasc. 1, XI, 1960) (menționăm că autorul putea aprofunda tratarea activității desfășurate de comitetele de acțiune din fabrici. ca și aportul lor în dezorganizarea administrației antonesciene din zona situată în spatele frontului de război), precum și comunicarea întocmită de J. Benditer, *Contribuții la cunoașterea Moldovei în preajma lui 23 August 1944* (fasc. 1, XI, 1960).

Un grup de trei articole sînt consacrate dezvoltării impetuoase pe care o cunoaște regiunea Iași în condițiile social-economice și politice noi din țara noastră. Atît studiul scris de D. Rusu, M. Todosia și Al. Tacu, *Unele aspecte ale dezvoltării economiei regiunii Iași în anii regimului de democrație populară*, cît și comunicarea lui I. Saizu și Al. Tacu, *Aspecte ale dezvoltării învățămîntului în regiunea Iași în anii regimului de democrație populară* (ambele apărute în fasc. 1, XI, 1960) arată pe baza unor date statistice realizările obținute pînă acum, în timp ce studiul semnat de D. Șandru și I. Saizu, *Perspectivele de dezvoltare a regiunii și orașului Iași în lumina expunerii tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, făcută la 22 septembrie 1961, în fața adunării activului de partid din regiunea Iași* (fasc. 1, XIII, 1962) relevă liniile directoare de dezvoltare a acestei regiuni a Moldovei în cadrul economiei naționale, conform prevederilor și hotărîrilor Congresului al III-lea al P.M.R.

Revista publică în partea a doua recenzii și note bibliografice asupra lucrărilor, studiilor și articolelor de istorie apărute în țară sau peste hotare. Multe din recenziile și notele bibliografice informează cititorul despre conținutul materialelor discutate, aducînd adesea informații interesante referitoare la problemele tratate, în special din istoria medie. Sînt de relevat în acest sens cele semnate de N. Grigoraș, I. Caproșu, C. C. Angelescu prin acuratețea și sobrietatea tratării, chiar dacă uneori observațiile făcute vizează pînă și chestiuni de amănunt. Recenzia din fasc. 2, XII, 1961 semnată de D. Șandru, A. Macovei, L. Eșanu, G. Ignat și I. Saizu prezintă exhaustiv și cu minuțiozitate studiile și articolele apărute în revistele centrale cu prilejul aniversării a 40 de ani de la înființarea Partidului Comunist din Romînia, punînd astfel la îndemîna cititorului un material bibliografic interesant.

Relevăm totuși faptul că revista, mai ales pentru istoria medie și modernă, recenzează cu precădere lucrări, studii etc. în care este tratată istoria Moldovei, lăsînd de-o parte altele care se referă fie în întregime, fie numai la anumite provincii ale Romîniei (de exemplu, *Istoria Romîniei*, vol. I și II sau *Din istoria Transilvaniei*, vol. I și II nu au fost prezentate și analizate în paginile revistei). Dacă unele lucrări sau studii sînt recenzate pe larg (în special recenziile semnate de N. Grigoraș și I. Caproșu), în schimb altele nu se bucură de aceeași atenție, mai ales ținînd seama de interesul istoriografic pe care-l au : Gh. Barbu, *Carol Davilla și timpul său* (în fasc. 1, XII, 1961) ; G. G. Florescu, *Unele aspecte ale poziției internaționale a țărilor romîne în perioada Unirii* (în fasc. 2, XII, 1961), ambele recenzate de C. C. Angelescu. Tot privitor la această parte a doua a revistei, menită să informeze pe cititori asupra publicațiilor apărute în domeniul istoriei, remarcăm faptul că recenzii asupra lucrărilor, studiilor etc. de istorie contemporană sînt inserate începînd doar cu fasc. 2, XII, 1961 ; dar, în genere, aceste recenzii prezintă mai frecvent publicații științifice istorice de peste hotare și mult prea puțin este oglindită activitatea pe tărîmul istoriei contemporane din țara noastră. Publicațiile periodice de istorie, ca „Studii revistă de

www.dacoromanica.ro

istorie", „Revista arhivelor", „Studii și cercetări de istorie veche", „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", „Studii și articole de istorie" etc. nu s-au bucurat în paginile revistei de istorie din Iași de prezentări după apariția lor, fie anuale, fie pe volume sau numere. Înlăturarea acestor lacune din paginile revistei pe care o prezentăm, credem, va duce la o prezență mai activă a ei pe frontul istoric.

Evident că din trecerea în revistă a conținutului articolelor publicate de revista „Studii și cercetări științifice. Istorie" pe anii 1959—1962 se constată că orientarea tematică a făcut un pas înainte față de anii anteriori, că există încercarea de a aprofunda problemele luate în cercetare. Relevăm totuși că nu întotdeauna revista și-a axat planul de publicare pe teme majore din istoria Romîniei, atît din epoca feudală cît, mai ales, din epocile modernă și contemporană. Unele articole tratează aspecte singulare, limitate doar la istoria Moldovei, neîncadrîndu-se într-un ansamblu mai larg, privind istoria întregii noastre patrii. De regulă, revista publică rezultatele muncii științifice a cercetătorilor istorici din Iași, articolele acestora fiind adesea fragmente din lucrări ample pe care le au în planul de muncă științifică.

O serie de probleme complexe ale istoriei noastre moderne și contemporane au fost omise de revista ieșeană. Astfel, nu s-a publicat nici un articol despre apariția și formarea proletariatului romîn, despre întemeierea Partidului Comunist din Romînia; de asemenea, în paginile revistei nu au fost tratate o serie de probleme ca: lupta poporului romîn pentru independență în 1877—1878, răscoalele țărănești de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea (în special răscoalele din 1907 în Moldova), procesul dezvoltării capitaliste a Romîniei și situația ei în faza imperialistă, participarea Romîniei burghezo-moșierești la primul război mondial imperialist, problema agrară și lupta țărănimii pentru pămînt, mai ales în perioada dintre cele două războaie mondiale, victoria insurecției populare armate de la 23 August 1944, lupta maselor conduse de Partidul Comunist din Romînia pentru doborîrea puterii economice și politice a burghezo-moșierimii și instaurarea regimului democrat-popular și altele.

O slabă preocupare a revistei constă în faptul că nu a publicat articole privitoare la reconsiderarea critică a istoricilor romîni din trecut.

Considerăm că reorientarea tematică a revistei, publicarea unor articole cu probleme importante istorice și cu tratarea teoretică la un nivel superior se impune cu necesitate, pentru ca astfel această publicație să-și aducă aportul cuvenit în istoriografia noastră nouă.

Al. Vasile

„История С.С.С.Р."

Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie, Moscova, nr. 1—6, 1962

Revista „Istoria U.R.S.S." a intrat în anul 1962 în al șaselea an de apariție. Organ al Institutului de Istorie al Academiei de Științe din U.R.S.S., revista de istorie a U.R.S.S. acordă un loc primordial studiilor consacrate perioadei socialiste.

Un editorial al revistei se ocupă de *Congresul al XXII-lea și pregătirea specialiștilor în istoria U.R.S.S.* (nr. 5). Editorialul analizează atent lipsurile existente în pregătirea studenților facultăților de istorie, îndeosebi la cursurile fără frecvență și serale care vor da cei mai mulți absolvenți. Materialele necesare (cursuri, metodici, crestomații etc.) sînt editate încă într-un număr insuficient. Prea puțini studenți se specializează în istoria artelor, se simte nevoia de noi specializări — istoria popoarelor U.R.S.S., etnografia acestor popoare, istoria

www.dacoromanica.ro

religiei şi bisericii în U.R.S.S. etc. Îmbunătăţirea planurilor de învăţămînt se face pe calea reducerii volumului cursurilor generale — unde există manuale — şi a introducerii de cursuri speciale pe problemele principale ale anumitor epoci. Principalul scop este de a-i învăţa pe studenţi să gîndească independent, să aleagă ei înşişi căile judicioase pentru rezolvarea uneia sau alteia dintre problemele istorice. Interesante şi binevenite sînt observaţiile cu privire la îmbinarea studiului cu munca în producţie şi cu munca obştească. Experienţa făcută la Universitatea din Moscova în ceea ce priveşte modul de ţinere a examenelor — nu bilete cu întrebări pregătite înainte, ci discuţii între profesori şi studenţi — a dat rezultate şi va trebui generalizată. În ultima parte a editorialului se analizează problema aspiranturii şi a doctoratului în ştiinţele istorice, arătîndu-se sarcinile care stau în faţa tuturor factorilor pentru ridicarea nivelului pregătirii de cadre ştiinţifice.

B. A. Gruşin şi V. V. Cikin în *Probleme ale mişcării pentru munca comunistă în U.R.S.S.* (nr. 5) sintetizează şi lămureşte concluziile anchetei făcută de Institutul opiniei publice „Komsomolskaia pravda" la sfîrşitul anului 1961. Institutul, creat cu scopul de a studia opinia oamenilor sovietici asupra celor mai actuale probleme de politică internă şi externă a U.R.S.S., a organizat o anchetă cu privire la chestiunile de bază ale dezvoltării noilor forme de muncă comunistă. La anchetă a participat un număr apreciabil de persoane şi colective din diferite ramuri de activitate, de diferite vîrste, cu studii diferite. Chiar din primele răspunsuri a reieşit că încă nu sînt rezolvate multe probleme principale ale vieţii şi activităţii udarnicilor şi colectivelor de muncă comunistă. Autorii analizează rezultatele anchetei, arătînd că s-au copt condiţiile pentru convocarea unei consfătuiri a reprezentanţilor mişcării pentru munca comunistă în vederea rezolvării problemelor ivite şi a determinării perspectivelor ei viitoare.

A. A. Levski se ocupă de *Căile rezolvării problemei locuinţei în U.R.S.S.* (nr. 4). Urmărind etapele prin care a trecut U.R.S.S. pe calea rezolvării problemei locuinţei, studiul, bazat pe o largă informaţie, aduce date interesante despre ritmul construcţiilor de locuinţe şi al creării spaţiilor verzi, ritm care asigură că planul grandios stabilit de Programul P.C.U.S. pentru rezolvarea problemei locuinţei va fi îndeplinit înainte de termen.

M. S. Djunusov în studiul *Cu privire la caracteristica procesului de apropiere a naţiunilor sovietice în cursul construcţiei socialismului şi comunismului* (nr. 3) generalizează experienţa afirmării noului tip de relaţii între naţiunile din cuprinsul U.R.S.S. Practica dezvoltării naţiunilor în condiţiile prieteniei între popoare, însufleţite de ţeluri comune, a oferit materiale şi fapte extrem de preţioase pentru dezvoltarea teoriei marxist-leniniste în problema naţională. Autorul urmăreşte principalele etape parcurse de naţiunile sovietice în drumul lor spre construirea socialismului şi comunismului, aducînd date interesante cu privire la dezvoltarea economică şi culturală a republicilor socialiste sovietice. Desfăşurarea acestui proces implică — după cum subliniază autorul — o luptă necontenită împotriva rămăşiţelor naţionaliste, a şovinismului, a egoismului naţional.

M. I. Kulikov şi V. A. Kriuc în articolul *De la orînduirea patriarhal-gentilică la socialism* (nr. 2) aduc o contribuţie de seamă în cercetarea transformării relaţiilor social-economice la populaţiile din nord-estul Siberiei în anii puterii sovietice. În urma victoriei Marelui Octombrie, micile populaţii ale nordului, eliberate de asuprirea ţarismului, au primit, ca şi celelalte popoare ale U.R.S.S., drepturi egale. Dar aceasta n-a schimbat imediat situaţia grea în care trăiau ciukcii, eschimoşii, evenii, koriakii, ciuvenţii, iokaghirii şi alţii. A fost necesară o muncă îndelungată şi îndîrjită pentru ridicarea lor economică şi culturală. De-abia, începînd din anii 1922 1925, după eliberarea teritoriului nordic de intervenţionişti şi albgardişti, partidul comunist şi guvernul sovietic au căpătat posibilitatea să se ocupe de problemele construcţiei sovietice în această regiune. Autorii analizează — pe baza unor date

www.dacoromanica.ro

şi exemple concrete politica dusă de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice prin prisma rezultatelor obţinute în transformarea radicală a vieţii acestor populaţii.

Pe baza materialelor de arhivă şi a datelor statistice, E. E. Iaanvriak se ocupă de *Pregătirea şi ridicarea calificării cadrelor de muncitori în Estonia în anii celui de-al patrulea cincinal* (nr.1), evidenţiind transformările cantitative şi calitative care au avut loc în componenţa clasei muncitoare din R.S.S.E. în anii 1946—1950. Pregătirea şi ridicarea nivelului cadrelor de muncitori a cunoscut o linie ascendentă, paralelă cu mărirea numărului total de muncitori, ocupaţi în întreprinderile republicii estoniene.

O serie de articole sînt consacrate problemelor Marelui Război de Apărare a Patriei (1941 1945). Astfel, G. S. Biriuzov, mareşal al Uniunii Sovietice, se ocupă de *Armata a 3-a a frontului ucrainean în operaţia ofensivă Iaşi-Chişinău* (nr. 6). Analiza acestei operaţii, care a constituit o victorie remarcabilă a Armatei Sovietice, completează datele cunoscute, îmbogăţind imaginea existentă în literatura de specialitate.

M. P. Gubenko tratează *Despre caracteristica economică a raioanelor R.S.F.S.R. eliberate de sub ocupaţia fascistă în anul 1943* (nr. 1). Autorul prelucrează unele din datele statistice ale Direcţiei statistice a R.S.F.S.R., care încă n-au fost publicate, aducînd astfel în circuitul ştiinţific elemente de prim ordin pentru stabilirea pierderilor aduse economiei naţionale de ocupaţia germano-fascistă. Numai pornind de la aceste date se poate reconstitui tabloul muncii uriaşe depuse de oamenii sovietici pentru refacerea economică a acestor regiuni.

A. V. Grudniţa relatează despre *Partizanii din Kabordino-Balkar în lupta împotriva ocupanţilor hitlerişti în anul 1942* (nr. 3). Autorul, participant al evenimentelor relatate, foloseşte pe larg arhivele locale, dîndu-ne o descriere vie a luptelor duse de partizani pentru eliberarea regiunii de sub cotropirea hitleristă.

K. A. Belov relevă rolul jucat de *Armata populară de voluntari din Moscova în anul 1941* (nr. 1). Marea bătălie din faţa Moscovei a risipit mitul despre invincibilitatea armatelor fasciste germane şi a arătat întregii lumi forţa de neînvins a statului sovietic, a orînduirii socialiste. Ţinînd seama de situaţia grea creată pe front la începutul lunii iulie, Comitetul Central al P.C. al U.R.S.S. a luat hotărîrea să formeze o armată populară de voluntari. Voluntarii urmau să devină o rezervă de nădejde a armatei active, şi, în afară de aceasta, să participe la construcţia noilor linii de apărare. Unul din primele centre în care s-au format unităţile de voluntari a fost Moscova. Începînd din ziua de 2 iulie sediile raioanelor de partid din oraş şi regiune s-au transformat în state majore pentru formarea unităţilor de voluntari. Muncitorii, ţăranii, studenţii, inginerii, medicii, profesorii, scriitorii au răspuns cu însufleţire apelului. În cinci zile, 2 6 iulie, s-au primit 168470 de cereri. În marile întreprinderi s-au format unităţi întregi, regimente şi batalioane. Autorul analizează bătăliile la care au luat parte activă unităţile de voluntari, relevînd rolul armatei populare în respingerea inamicului.

Alte studii sînt consacrate istoriei interne şi externe a U.R.S.S. în anii planurilor cincinale antebelice. Astfel, M. A. Vîlţan se ocupă despre *Orînduirea colhoznică în ajunul Marelui Război de Apărare a Patriei* (nr. 1). Autorul conturează principalele căi de studiere a acestei probleme. Prima chestiune pe care o urmăreşte este creşterea bazei materiale de producţie a orînduirii colhoznice. În 1940, colhozurile, care cuprindeau 96,9 % din numărul gospodăriilor ţărăneşti, aveau în folosinţă peste 370 milioane ha. Din această suprafaţă, 116—117 milioane ha (31,5 %) erau cu semănături. Principala formă de dezvoltare a bazei tehnico-materiale a orînduirii colhoznice a constituit-o întreprinderile de stat S.M.T. Dacă în anul 1937, S.M.T. dispuneau de 365 800 tractoare, în 1940 ele aveau 435 300 tractoare. Parcul de tractoare a crescut nu numai numeric, ci şi din punct de vedere al structurii şi calităţii. A crescut şi numărul

www.dacoromanica.ro

stațiunilor de mașini și tractoare de la 5 118 în 1937 la 7 069 în anul 1940. Autorul analizează ponderea mecanizării în muncile agricole, ajungînd la concluzia că în acea perioadă s-a făcut numai primul pas pe calea mecanizării complexe a producției colhoznice. A doua chestiune studiată este activitatea productivă a țărănimii colhoznice. Folosirea judicioasă a forței de muncă și întărirea disciplinei de muncă în colhozuri era în acea perioadă deosebit de importantă. Plenara Comitetului Central din luna mai 1939 a fixat pentru fiecare colhoznic sau colhoznică un număr minim obligatoriu de zile-muncă. Aplicarea acestei hotărîri — după datele analizate de autor — a dus la „descongestionarea" colhozurilor de o serie de elemente care nu lucrau și foloseau calitatea de colhoznic pentru profituri personale. Această hotărîre s-a împletit cu alte măsuri menite să reglementeze modul de calculare și de plată în funcție și de calitatea muncii. Rezultatele n-au întîrziat să apară. Însă dezvoltarea producției colhoznice a avut loc învingîndu-se greutăți și nu puține greșeli. Astfel, o influență negativă a avut încălcarea principiului cointeresării materiale, aplicarea sistemului de ierburi perene etc. A treia chestiune atacată de autor este buna stare materială a țărănimii colhoznice. Sînt urmărite și analizate principalele componente în care se împarte întreaga producție : a) îndeplinirea obligațiilor față de stat ; b) completarea fondurilor de producție ; c) împărțirea veniturilor între colhoznici după numărul zilelor-muncă. Studiul lui M. A. Vîlțan, bogat și profund gîndit, marchează fără îndoială un salt important, deschizător de drumuri, în studierea acestei teme complexe ce interesează deopotrivă și pe istoricii epocii contemporane din celelalte țări socialiste.

V. A. Maamiaghi consacră studiul său unei probleme, aparent locală, dar cu rezonanțe teoretice și practice : *Despre unele particularități de trecere la construirea socialismului în republicile sovietice baltice (1940—1941)* (nr. 6). Istoria transformărilor revoluționare care au avut loc în Pribaltica în a doua jumătate a anului 1940 și începutul anului 1941 este redată într-o serie întreagă de lucrări de sinteză, precum și în alte materiale (colecții de documente, memorii etc.). Evident, și în republicile unionale baltice s-au aplicat legile generale, caracteristice, cu privire la trecerea la socialism, formulate în Declarația reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova din 1957. Dar faptul că Estonia, Lituania și Letonia au intrat mai tîrziu în componența U.R.S.S. a imprimat procesului legic de trecere de la capitalism la socialism anumite particularități, îndeosebi grăbirea ritmului transformărilor socialiste.

I. F. Vorobiev analizează o problemă dificilă, de mare importanță teoretică și practică, *Egalizarea nivelului dezvoltării industriale din republicile naționale ale Uniunii Sovietice în perioada socialismului* (nr. 4). Apropierea nivelului de dezvoltare industrială a republicilor naționale reprezintă în sine un proces legic, caracteristic pentru întreaga perioadă a construcției socialiste și comuniste. Autorul analizează modul cum s-a înfăptuit acest proces în anii 1926 1940 în republicile R.S.S. Ucraina, R.S.S. Belorusia, republicile din Transcaucazia, R.S.S. Uzbecă, R.S.S. Turkmenă, R.S.S. Kazahă. Luînd în considerație nivelul industrial de la care au pornit aceste republici și sarcinile industrializării socialiste, I. F. Vorobiev analizează comparativ ritmul creșterii industriei și al transformării structurii ei în fiecare republică în anii cincinalelor antebelice. Deplina egalizare a nivelului dezvoltării industriale a republicilor se înfăptuiește pe măsura trecerii în faza superioară a societății comuniste.

I. K. Kobliakov se ocupă de *Lupta Uniunii Sovietice pentru securitate colectivă, împotriva agresiunii fasciste în ajunul celui de-al doilea război mondial* (nr. 3). Autorul trece mai întîi în revistă condițiile economice care au dus la declanșarea crizei politice din Europa în ajunul războiului. Apoi analizează succint poziția U.R.S.S. împotriva cîrdășiei de la München, lupta dusă de Uniunea Sovietică pentru încheierea unui pact de ajutor reciproc cu puterile occidentale. Pe baza noilor materiale publicate

www.dacoromanica.ro

I. K. Kobliakov urmăreşte modul în care s-au desfăşurat tratativele militare anglo-franco-sovietice din vara anului 1939. Ruperea acestor tratative, datorită duplicităţii guvernelor Angliei şi Franţei, a silit U.R.S.S. să recurgă la alte mijloace pentru a preîntîmpina crearea unui front unit antisovietic. Unica posibilitate în acea vreme era îmbunătăţirea relaţiilor cu Germania, încheierea pactului de neagresiune U. R. S. S. — Germania. Valorificarea acestei posibilităţi a dat popoarelor sovietice aproape încă doi ani de pace, de muncă paşnică pentru întărirea economică a statului şi a capacităţilor sale de apărare.

R. H. Aminova în articolul *Despre istoria eliberării din şerbie a femeilor din Asia Centrală* (nr. 2) aduce date noi în problema studiată. Autoarea se ocupă mai ales de procesul eliberării femeilor din Asia Centrală în anii 1920 — 1930, punînd în lumină formele şi metodele folosite de partidul comunist în lupta pentru eliberarea femeii de sub formele de asuprire politică, economică şi socială. Articolul, bogat în conţinut, instructiv, dă o imagine succintă a varietăţii metodelor şi formelor folosite pentru lichidarea robiei în care se afla populaţia feminină din Orientul sovietic.

E. B. Ghenkina în *Despre particularităţile refacerii industriei în U.R.S.S. (anii 1921 1925)* (nr. 5), atacă o problemă-cheie pentru înţelegerea specificului acestei perioade postbelice de refacere a economiei naţionale în U.R.S.S., comparativ cu refacerile postbelice în ţările capitaliste. Acest proces s-a desfăşurat în U.R.S.S. pe o bază nouă, pe baza socialistă care şi-a găsit reflectarea în dezvoltarea, fără excepţie, a tuturor ramurilor economiei naţionale. În literatura sovietică, sub influenţa interpretării dogmatice a „Cursului scurt de istorie a P.C. (b)", s-a răspîndit părerea că în această perioadă s-ar fi obţinut succese importante numai în domeniul industriei uşoare. E. B. Ghenkina arată, documentat, că eforturile au fost îndreptate îndeosebi în refacerea şi dezvoltarea industriei grele şi în acest sector s-au dobîndit rezultate apreciabile. Concluziile autoarei cu privire la datarea acestei perioade şi particularităţile refacerii industriei reprezintă o contribuţie de seamă în clarificarea problemelor tratate.

Cîteva articole şi comunicări sînt consacrate unor probleme legate de istorie începuturilor statului sovietic.

A. M. Ghindin, unul din cei care au luat parte la naţionalizarea băncilor în Petrograd, consacră acestei probleme studiul său *V. I. Lenin şi naţionalizarea băncilor după victoria Marelui Octombrie* (nr. 2). Autorul urmăreşte cum s-a aplicat această importantă măsură economică, în ce condiţii a avut loc la Petrograd naţionalizarea băncilor şi relevă rolul lui V. I. Lenin în pregătirea şi conducerea operativă a înfăptuirii naţionalizării acestui sector economic de bază. Studiul lui A. M. Ghindin, bazat pe o vastă informaţie şi pe amintiri personale, reconstituie această pagină puţin cunoscută din istoria înfăptuirii primelor decrete ale Puterii Sovietice.

E. V. Klipov şi L. M. Trofimova se ocupă de *Articolele şi interviurile lui V. I. Lenin publicate în presa burgheză din ţările capitaliste în anii 1917 — 1922*. Autorii încearcă, pentru prima oară, să strîngă la un loc şi să analizeze interviurile şi articolele lui V. I. Lenin apărute în presa burgheză a ţărilor capitaliste. V. I. Lenin a desfăşurat o vie activitate, folosind orice posibilitate — în cazul de faţă interviuri, articole, conversaţii (publicate de presa burgheză) — pentru a expune întregii lumi adevărul despre Revoluţia din Octombrie, despre planurile, realizările şi greutăţile tinerei Puteri Sovietice, despre bazele politicii interne şi externe a partidului comunist şi a guvernului sovitic.

S. M. Kliatkin în articolul *Perioada de început a construcţiei armatei statului sovietic (octombrie 1917 — ianuarie 1918)* vine cu o precizare deosebit de importantă cu privire la făurirea Armatei Roşii. Se ştie că mare parte din vechea armată a ajutat proletariatul rus să răstoarne ţarismul şi pe măsura desfăşurării evenimentelor s-a bolşevizat cu repeziciune. Atunci s-a ridicat problema: nu era oare posibil să se folosească alături de Gărzile

www.dacoromanica.ro

Roşii vechea armată pentru apărarea Republicii Sovietice? Autorul, pe baza studierii moştenirii teoretice a lui V. I. Lenin, a documentelor de partid şi a materialelor de arhivă arată că guvernul sovietic n-a ajuns dintr-o dată la concluzia despre necesitatea creării unei Armate Roşii regulate. Numai situaţia militară a silit partidul şi guvernul să îndrepte construcţia militară a Republicii Sovietice pe făgaşul creării unei astfel de armate.

A. S. Kuzneţov se ocupă de sprijinul proletariatului internaţional dat Puterii Sovietice la începutul existenţei ei. Articolul *Umăr la umăr cu fraţii ruşi* (*internaţionaliştii italieni pe fronturile războiului civil în U.R.S.S.*) (nr. 5) este consacrat grupului comuniştilor italieni care s-a constituit în septembrie 1919 şi a desfăşurat o agitaţie şi propagandă activă printre italienii aflaţi în Rusia Sovietică. Mulţi italieni s-au înrolat în rîndurile Armatei Roşii, unii din ei ocupînd posturi importante de comandă. Autorul relatează faptele de arme ale internaţionaliştilor italieni în anii războiului civil şi arată că popoarele sovietice cinstesc amintirea acestor luptători care au adus o contribuţie însemnată în lupta comună pentru socialism.

Un mare număr de articole, comunicări, note sînt consacrate istoriei orînduirii capitaliste.

A. I. Bukoveţki, autorul unui studiu interesant : *Politica fiscală-financiară a ţarismului în regiunile coloniale ale Rusiei* (nr. 1) dovedeşte că în regiunile din Asia Centrală sistemul fiscal al ţarismului a păstrat în perioada imperialistă cele mai multe rămăşiţe feudale şi trăsături precapitaliste de exploatare colonială.

S. M. Levin se ocupă de *Narodnicismul revoluţionar din anii 1870—1880 în lumina învăţăturii lui V. I. Lenin* (nr. 2). În ultimii ani au apărut numeroase studii cu privire la narodnicism. În toate aceste studii un loc important îl ocupă problema atitudinii lui V. I. Lenin faţă de narodnicism. S. M. Levin îşi axează studiul său pe latura gîndirii social-politice şi a luptei practice revoluţionare a lui V. I. Lenin împotriva ideilor narodnicismului din perioada anilor 1870—1880. Autorul supune unei analize atente şi profunde aprecierile lui V. I. Lenin, corectînd cu acest prilej unele interpretări eronate, care şi-au făcut loc în literatura de specialitate consacrată acestei probleme.

V. V. Sirokova în *Încă o dată despre democraţii revoluţionari şi narodnici* (nr. 3) a poziţie critică faţă de studiul lui G. I. Ionova şi A. F. Smirnov, consacrat aceleiaşi probleme, publicat în numărul 5/1961 al revistei. V. V. Sirokova arată că observaţiile critice făcute de G. I. Ionova şi A. F. Smirnov unor cărţi şi articole despre narodnicism sînt lipsite de temei. Recunoaşterea meritelor revoluţionarilor din anii 1870—1880, precum şi denumirea dată lor de democraţi-revoluţionari este pe deplin îndreptăţită; teama de a nu i „idealiza" nu poate justifica — susţine V. V. Sirokova — ignorarea meritelor lor în istoria mişcării revoluţionare ruse.

N. A. Troiţki aduce date noi în studiul său despre *Marea organizaţie de propagandă din anii 1871 1874* (*aşa-numiţii „ciaikovţi"*) (nr. 5). Autorul analizează principalele etape ale dezvoltării organizaţiei, bazele ei ideologice şi organizatorice, precum şi locul pe care l-a ocupat în mişcarea de eliberare rusă. Grupul care a luat iniţiativa constituirii organizaţiei şi care a reprezentat nucleul ei s-a decis să o organizeze pe o schemă diametral opusă neciaevismului. Organizaţia a fost constituită din cele mai talentate şi capabile elemente ale generaţiei de tineri revoluţionari din acea vreme. Din rîndurile ei s-au detaşat în anii următori conducători ai multor organizaţii revoluţionare.

La rubrica „Discuţii", I. D. Kovalcenko publică *Despre studierea sectorului micii producţii de mărfuri în Rusia în sec. al XIX-lea* (nr. 1). Autorul atrage atenţia — documentat şi cu o bogată argumentare asupra unor teze care i se par discutabile şi neconvingătoare expuse de P. G. Rîndziunski în studiul *Despre sectorul micii producţii de mărfuri în Rusia în sec. al XIX-lea*, publicat în nr. 2/1961 al revistei. I. D. Kovalcenko completează şi precizează datele cu care operase P. G.

www.dacoromanica.ro

Rîndziunski și relevă contradicțiile unora din tezele acestuia.

M. Z. Rubinstein se ocupă de *Mica producție de mărfuri și dezvoltarea capitalismului în Rusia în sec al XIX-lea* (nr. 4) declarîndu-se de acord cu I. D. Kovalcenko și analizînd o altă serie de probleme legate de noțiunea de „sistem de mică producție de mărfuri", datarea și raportul acestui sector cu formațiile feudale și capitaliste. Datele aduse și analiza lor sînt deosebit de interesante. Discuția cu privire la sectorul micii producții de mărfuri în Rusia o considerăm extrem de utilă pentru înțelegerea și clarificarea problemelor legate de descompunerea feudalismului, geneza și dezvoltarea capitalismului.

I. D. Kovalcenko reia tema ocupîndu-se de *Unele probleme ale genezei capitalismului în gospodăria țărănească din Rusia* (nr. 6). Autorul ridică în studiul său o serie de probleme teoretice și metodologice controversate cu privire la geneza capitalismului în gospodăria țărănească: fixarea etapelor procesului de stratificare a țărănimii, a conținutului lor, modul de cercetare a transformării cantității unor fenomene în calitate etc. După cum arată I. D. Kovalcenko, controversa existentă în istoriografia sovietică în aceste probleme se datorește faptului că elaborarea problemelor teoriei și metodicii a rămas în urma materialului faptic acumulat.

I. I. Kahk consacră studiul său *Cu privire la problema politicii agrare a țarismului în Pribaltica la începutul sec. al XIX-lea* unor chestiuni controversate în istoriografia sovietică în această importantă problemă. Autorul caută să precizeze schimbările cuantumului obligațiilor țăranilor aserviți față de moșieri introduse de reforma din anul 1804. Aceasta este de altfel și chestiunea nodală pentru caracterizarea și aprecierea reformei. Concluzia sa este că ar fi mai just ca reforma țărănească din anul 1804 să fie caracterizată ca un eșec al încercării țarismului și moșierilor de a „conserva" orînduirea feudală iobăgistă. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și în prima jumătate a celui de-al XIX-lea în Europa de răsărit s-au introdus o serie de reforme, care aveau ca scop reglementarea de către stat a obligațiilor țăranilor aserviți față de moșieri. Aprecierea acestor reforme interesează pe istoricii din diferite țări, inclusiv pe cei din țara noastră; din aceste considerente articolul lui I. I. Kahk aduce sugestii utile.

Împlinirea a 150 de ani de la războiul de apărare a patriei din 1812 prilejuiește apariția unor studii interesante.

S. B. Okuni consacră articolul său *Poporul rus și războiul de apărare a patriei din anul 1812* (nr. 4) unei teme rămasă actuală în istoriografia sovietică. Analiza datelor arată că în cursul războiului s-au creat două centre: marele stat major, care era centrul luptei cu cotropitorii francezi și curtea imperială — centrul luptei împotriva războiului popular. Statul major al lui Kutuzov s-a transformat într-un centru, relativ independent, de conducere în anumite momente a armatelor regulate și a mișcării de partizani în măsura în care aceasta era posibilă în condițiile de atunci. La întrebarea pusă de Pușkin: „cui îi datorează Rusia victoria sa și cine i-a ajutat în anul 1812: înverșunarea poporului, Barclay, iarna sau dumnezeul de sus?", autorul arată că Rusia datorează victoria sa „înverșunării poporului", avîntului patriotic determinat de invazia străină și de speranța de libertate.

L. G. Beskrovnîi se ocupă de unul din cele mai emoționante și mărețe momente ale războiului din anul 1812 *Lupta de la Borodino* (nr. 6). Acestei lupte i s-a consacrat o imensă literatură, care a căutat să explice de pe diferite poziții locul și însemnătatea ei în istoria războiului. Istoricii sovietici, sprijinindu-se pe învățătura marxist-leninistă despre război și armată, au elaborat o concepție logică și închegată asupra războiului de apărare a patriei din anul 1812. Pe baza unui imens material documentar ei au dovedit că această bătălie a fost o victorie a armatei ruse și că ea a fost concepută în planurile lui Kutuzov.

A. V. Fadeev se ocupă de *Războiul din anul 1812 și societatea rusă* (nr. 6) arătînd documentat și judicios că evenimentele din

www.dacoromanica.ro

acea vreme au adîncit lupta de idei în societatea rusă.

E. I. Indova, A. A. Preobrajenski și I. A. Tihonov se ocupă de *Stratificarea burgheză a țărănimii în Rusia în sec. XVII XVIII* (nr. 3). La baza acestui studiu stă referatul prezentat de autori la ședința plenară a celui de-al IV-lea Simpozion unional cu privire la istoria agrară a țărilor din Europa de răsărit, care a avut loc la Riga în luna septembrie 1961. V. I. Lenin arată: „Prin urmare, încă în condițiile dominației economiei naturale, de îndată ce țăranii dependenți devin din ce în ce mai mult de sine stătători, apar germenii descompunerii lor. Dar acești germeni nu se pot dezvolta decît în condițiile formei următoare a rentei, în condițiile rentei în bani" (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 3, p. 154). Pornind de la această indicație, autorii susțin că în stadiul de început al acestui proces, în perioada feudalismului dezvoltat, spre a evita supraevaluarea gradului de maturitate a acestui proces nu trebuie să folosim termenul de „descompunere" care a fost aplicat de V. I. Lenin pentru o perioadă mult mai tîrzie, după 1861. Spre deosebire de *descompunerea* țărănimii după abolirea șerbiei, prin *stratificarea* de clasă în direcția burgheză se înțelege procesul îndelungat al formării din rîndurile țărănimii a claselor principale ale viitoarei societăți capitaliste. Acest proces nu este identic cu fenomenul inegalității de avere, ci presupune transformări calitative în situația satului feudal. Autorii analizează critic părerile existente în istoriografia sovietică, pe baza unui imens material faptic sintetizat ajungînd la concluzia că satul rus din sec. XVII XVIII, atît cel meșteșugăresc, cît și cel agricol, au participat, nemijlocit, în procesul genezei relațiilor capitaliste în Rusia.

Gingis han și moștenirea sa (nr. 5), studiul specialiștilor sovietici N. I. Merpert, V. T. Pașuto și L. V. Cerepnin, aduce lumină în problema rolului lui Gingis han și a urmașilor săi în istorie. În istoriografia burgheză occidentală, G. Vernadsky, B. Spuler, M. Prawdin, R. Grousset și alții, care și-au consacrat lucrările, în ultimii ani, istoriei lui Gingis han și urmașilor săi, au denaturat adevărul istoric. Ei s-au străduit să justifice acțiunile lui Gingis han, arătînd că el a lichidat izolarea feudală și a contribuit la apropierea între popoare. Acești istorici ignorează faptul că cuceririle lui Gingis han au subminat economia unui șir de țări și au frînat pentru multe decenii consolidarea acestor țări și apropierea lor reciprocă. După cum arată istoricii sovietici, lupta de eliberare a popoarelor împotriva despotiei lui Gingis han și a urmașilor săi a avut un caracter progresist și a constituit o acțiune plină de măreție.

Problemele istoriografiei sovietice sînt larg dezbătute în paginile revistei.

V. V. Mavrodin, cunoscut specialist în istoria medievală a Rusiei, se ocupă de *Istoriografia sovietică cu privire la orînduirea social-economică a Rusiei kievene*. Autorul sintetizează principalele concluzii care se desprind din studiile istoricilor sovietici privitoare la orînduirea social-economică a Rusiei kievene. Istoricii sovietici au lămurit căile de cristalizare a feudalismului la slavii de răsărit, aducînd contribuții teoretice însemnate. O serie de probleme au mai rămas în discuție: cronologia genezei feudalismului la slavii de răsărit, înțelesul termenilor de verv și smerd din „Russkaia Pravda" etc. Este cert că cercetările viitoare vor duce la descoperirea de noi izvoare, la îmbogățirea științei istorice sovietice cu privire la perioada Rusiei kievene.

C. O. Șmidt, în articolul *Despre obiectul istoriografiei sovietice și despre cîteva principii ale periodizării ei* (nr. 1), tratează cîteva probleme principale pe marginea părerilor exprimate de numeroși participanți la discuția științifică organizată de revista „Istoria U.R.S.S.".

Acad. M. V. Necikina încheie discuția cu articolul *Cu privire la rezultatele discuției despre periodizarea istoriei științei istorice sovietice* (nr. 2). În discuția vie și fructuoasă s-au abordat o serie largă de probleme care

www.dacoromanica.ro

au stîrnit un profund interes în rîndurile istoricilor. O latură negativă a constituit-o slaba participare a specialiştilor în istoria universală. Problemele care au stat în centrul dezbaterilor au fost : a) care trebuie să fie principiul sau criteriul de periodizare a istoriografiei sovietice? ; b) care sînt perioadele mari, principale parcurse de ştiinţa istorică sovietică? ; c) ce etape interne mai mărunte ale dezvoltării ştiinţei istorice se conturează în interiorul fiecăruia din marile perioade? Participanţii au adus la fiecare problemă puncte noi de vedere, multe din ele contradictorii, diferite ipoteze care, toate, au permis să se lămurească problematica istoriografiei, temele ei majore, perspectiva studierii lor.

M. E. Naidenov, în studiul *M. N. Pokrovski şi locul său în istoriografia sovietică* (nr. 3), restabileşte valoarea activităţii şi operei eminentului istoric sovietic. În perioada cultului personalităţii lui I. V. Stalin, numele lui M. N. Pokrovski a fost şters din rîndurile oamenilor de ştiinţă. Vasta sa activitate practica, lucrările sale ştiinţifice au fost condamnate ca antimarxiste, antileniniste. Într-adevăr, în concepţiile lui M. N. Pokrovski unele probleme cu privire la istoria popoarelor sovietice au căpătat o rezolvare greşită, străină de învăţătura marxist-leninistă. Dar, cu toate acestea, dacă respectăm principiul istorismului nu se poate să nu se recunoască caracterul progresist indiscutabil al activităţii ştiinţifice a lui M. N. Pokrovski. Autorul analizează amănunţit principalele concepţii ale lui M. N. Pokrovski, relevînd erorile materiale şi ideologice din opera lui. În acelaşi timp arată că în acea vreme, la începuturile istoriografiei sovietice, concepţia lui M. N. Pokrovski a fost cea mai înaintată, materialistă în esenţa ei, pornind de la recunoaşterea luptei de clasă ca forţă motrice a istoriei.

La rubrica „Critică şi bibliografie", un studiu interesant semnează M. L. Bogdenko şi I. E. Zelenin — *Istoria colectivizării agriculturii în literatura economico-istorică actuală sovietică* (nr. 4). Autorii se ocupă de noua etapă a istoriografiei colectivizării, începută după Congresul al XX-lea, în cursul lichidării cultului personalităţii lui I. V. Stalin. Literatura apărută în această perioadă scurtă este foarte bogată şi valoroasă. Analiza succintă a principalelor lucrări dă o imagine deajuns de completă asupra preocupărilor istoricilor sovietici cu privire la istoria colectivizării agriculturii, precum şi a problemelor ce necesită a fi studiate.

În cadrul rubricii „Experienţa creatoare a istoricilor sovietici", cunoscutul specialist B.B. Kafengauz împărtăşeşte cititorilor revistei cum a lucrat la disertaţiile de candidat şi de doctor în ştiinţe istorice : *Munca mea asupra disertaţiilor* (nr. 3), iar remarcabilul cercetător N. L. Rubinştein expune concluzii valoroase cu privire la experienţa acumulată în munca sa de cercetare ştiinţifică — *Despre căile cercetării ştiinţifice* (nr. 6). Recomandările şi concluziile ce se desprind din relatările memorialistice ale lui B. B. Kafengauz şi N. L. Rubinştein sînt deosebit de instructive şi valoroase, ele constituind un îndrumar preţios pentru formarea tinerelor cadre de istorici marxişti.

Numeroase note, comunicări, însemnări bibliografice îmbogăţesc paginile revistei, completînd imaginea despre munca creatoare a istoricilor sovietici.

Al. Vianu

„Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν"

(Anuarul Societăţii de studii bizantine),
Atena, Tip. Myrtiadis, XXVII (1957), XXVIII (1958), XXIX (1959), XXX (1960—1961).

„Anuarul Societăţii de studii bizantine" din Atena continuă să publice valoroase materiale documentare şi cercetări istorice şi filologice originale, sprijinind efec-

www.dacoromanica.ro

tiv activitatea ştiinţifică a bizantinologilor din Grecia, într-un remarcabil spirit de colaborare cu învăţaţii din alte ţări. Aproape toţi savanţii care s-au distins prin cercetări proprii în domeniul bizantinologiei au figurat printre membrii de onoare ai Societăţii de Studii Bizantine din Atena. Printre aceştia se numără: Al. Albertoni, L. Bréhier, J. B. Bury, P. Collinet, E. Darkó, Ch. Diehl, A. Heisenberg, N. Iorga, J. Sokolov, O. Tafrali, F. Uspenski ş. a.

Dintre bizantinologii străini în viaţă figurează în volumele acestei societăţi: N. Bănescu, Fr. Dölger, H. Grégoire, P. Lemerle, H. Scheltema ş. a. Publicaţia a fost condusă succesiv de către C. Dyovouniotis, F. Koukoules şi D. A. Zakythinos. În prezent publicaţia este condusă de către profesorul universitar N. V. Tomadakis, sub redacţia căruia au apărut ultimele zece volume. „Anuarul Societăţii de Studii Bizantine" are conţinutul obişnuit al publicaţiilor periodice, cuprinzînd cercetări originale, materiale documentare, recenzii, însemnări bibliografice, informaţii ştiinţifice şi rezumate în limba franceză pentru principalele articolele publicate.

Din volumul al XXVII-lea, apărut în 1957, menţionăm în primul rînd studiul profesorului N. V. Tomadakis, despre *Învăţaţii din Despotatul Epirului* (p. 3 62). Autorul se ocupă mai întîi de Ioan Apokaukos, fost mitropolit al Naupactei, arătînd că acesta a luptat împotriva politicii unioniste a latinilor de la începutul sec. al XIII-lea şi a sprijinit monarhia bizantină în lupta ei pentru reconstituirea imperiului. Din scrierile acestui învăţat bizantin, autorul identifică 76 scrisori, 31 texte diferite şi 16 poezii. Gheorghe Vardanis (Bardanes), fost mitropolit al Corfului, a trăit în aceeaşi perioadă a ofensivelor politice şi religioase ale latinilor şi a primit în 1231 din partea Despotatului Epirului sarcina de a trata în Italia unele probleme ale unirii bisericilor. Din corespodenţa acestui învăţat, autorul identifică 20 scrisori, dintre care două adresate lui Manuil Ducas, Despotul Epirului, şi două împăratului Frederic al II-lea al Germaniei.

Cu privire la Dimitrie Homatinos, arhiepiscopul Ohridei, autorul foloseşte în general datele biografice cunoscute şi arată că acesta a sprijinit politica lui Teodor Ducas, despotul Epirului. Aflăm din acest studiu că Homatinos a cunoscut bine şi a folosit legislaţia bizantină, îndeosebi *Basilicalele*, iar uneori a aplicat şi dreptul popular opus legislaţiei imperiale. Studiul lui Tomadakis se bazează pe o largă informaţie şi îmbogăţeşte literatura privitoare la rolul intelectualilor greci în istoria Despotatului Epirului. Obiectăm autorului numai faptul că nu examinează rolul învăţaţilor greci din Despotatul Epirului şi din punctul de vedere al atitudinii acestora faţă de slavii balcanici. Clerul superior grecesc din Despotatul Epirului a sprijinit politica antibulgară pe care au practicat-o bizantinii în prima jumătate a secolului al XIII-lea. De asemenea, trebuia să ţină seama în aprecierea rolului intelectualilor din Despotatul Epirului şi de faptul că latinii au sprijinit în general formaţiile politice bizantine din Balcani spre a le opune formaţiilor bizantine din Nicea şi Trapezunt. Demersurile despoţilor Epirului pe lîngă suveranii apuseni se bazau şi pe această politică occidentală favorabilă lor.

În studiul său despre *Marele palat sacru din Bizanţ* (p. 63 74), bizantinologul francez R. Guilland publică informaţii noi despre palatul Magnaurei. Este impresionantă atenţia pe care o acordă acest autor amănuntelor edificiilor imperiale din Constantinopol. După cum am observat însă şi cu alt prilej, lipseşte din studiile lui Guilland privitoare la palatele bizantine relevarea faptului că aceste palate erau construite în aşa fel încît să asigure izolarea familiei imperiale şi protecţia ei împotriva tulburărilor şi mişcărilor sociale din capitala Imperiului bizantin. Arhitectura palatelor bizantine are deci şi o explicaţie socială.

T. A. Gritsopoulos studiază *Izvoarele istoriei mănăstirii Filozofului* (p. 75—88). Pregătind o monografie asupra acestei mă-

www.dacoromanica.ro

năstiri, autorul examinează sursele ei istorice arătînd că această veche fundaţie bizantină a fost un centru de rezistenţă împotriva latinilor în sec. al XIII-lea şi împotriva veneţienilor în timpul dominaţiei lor din anii 1685—1715.

R. J. Loenertz publică sub titlul *Gregorii Acindyni epistolae selectae IX* (p.89 109) scrisorile lui Grigore Akindynos din anii 1344 1355 referitoare la disputa isihastă. Textul grecesc al fiecărei scrisori este precedat de note introductive redactate în limba latină.

Bizantinologul iugoslav Radoslav Katičič semnează studiul despre *Ana Comnena şi Homer* (p.212—223), explicînd trăsăturile epice ale *Alexiadei* prin structura socială a Bizanţului din secolele XI—XII. Autorul interpretează elementele epice ale *Alexiadei* ca exprimînd starea de spirit proprie feudalilor şi conducătorilor bizantini obişnuiţi să folosească în interesul lor tradiţiile eroice ale vechii aristocraţii greceşti.

Publicînd *Catalogul suplimentar al manuscriselor greceşti din mănăstirea Dionisiu de la Muntele Athos* (p.233—271), bibliotecarul Eftimie Dionisiatis întregeşte cu încă 218 manuscrise catalogul iniţial întocmit de Spiridon Lambros şi care cuprinde 586 manuscrise.

Remarcabile prin conţinutul lor sînt articolul şi textul pe care le publică D. S. Ghinis sub titlul *Un manual inedit privitor la transmiterea moştenirii fără testament după dreptul otoman* (p.272 291). Manualul de drept succesoral otoman pe care Ghinis l-a găsit la Atena în manuscrisul nr. 2237 din Biblioteca Naţională a fost redactat în limba greacă, probabil în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, pentru uzul supuşilor crestini din Imperiul otoman. După ce pune în lumină deosebirile dintre dreptul otoman şi dreptul bizantin în ceea ce priveşte reglementarea succesiunilor, autorul publică textul manualului ce cuprinde 116 articole redactate sub forma didactică a întrebărilor şi răspunsurilor.

Între recenziile publicate în volumul al XXVII-lea figurează şi recenzia profesorului atenian Pan I. Zepos privitoare la ediţiile critice ale pravilelor *Legiuirea Caragea* şi *Pravilniceasca condică*, publicate de Academia R.P.R. (p.396—401). Volumul mai cuprinde ample informaţii despre arhivele greceşti (426—466).

Din volumul al XXVIII-lea al „Anuarului Societăţii de studii bizantine", apărut în 1958, menţionăm în primul rînd articolul lui Constantin Amantos intitulat *Numiri geografice* (p. 1—10), care cuprinde, între altele, vechi ştiri istorice cu privire la folosirea denumirii „Marea Neagră". Autorul arată că vechea denumire „Pontus Euxinus" a început să fie înlocuită în textele bizantine prin denumirea Μαύρη Θ.λασσα (Marea Neagră) încă din sec. al XII-lea. În acelaşi timp Marea Egee a început să se numească Ἄσπρη Θάλασσα (Marea Albă).

Antonius Garzya publică *Theodori Studitae Epigrammata* (p. 11—64), folosind numeroase manuscrise greceşti pentru a reconstitui textul versurilor lui Teodor Studitul. Cu o notă introductivă semnată de profesorul N. V. Tomadakis, revista editează *Catalogul suplimentar al manuscriselor mănăstirii Lavra*, întocmit de Pantelimon Lavriotul (p. 87—203). Figurează în acest catalog indicaţii privitoare la 105 noi manuscrise dintre care numai 7 erau cunoscute cercetătorilor. Unele manuscrise referitoare la istoria Bizanţului datează din sec. al XI-lea.

În articolul său *Studii asupra marelui palat din Constantinopol* (p. 216—247), R. Guilland publică date noi privitoare la sala circulară denumită *Sigma*. Construită de împăratul Teofil (829 842), această încapere a servit ca sală de aşteptare a palatului imperial. Este descrisă cu multă erudiţie arhitectura sălii. Nici în acest studiu autorul nu examinează implicaţiile sociale ale arhitecturii palatelor bizantine.

Articolul lui D. S. Ghinis, *Corectări la „Peira" lui Eustatie Romanul* (p. 248—257) este important prin faptul că rectifică

www.dacoromanica.ro

textul ediţiei lui Zachariae von Lingenthal. N. Matsis studiază *Unele probleme din Ecloga Isaurienilor* (p. 264—285). Autorul examinează îndeosebi obligaţia mamei de a-şi înzestra fiica, răspunderea vînzătorului şi a depozitarului, precum şi comunitatea de bunuri dintre fraţi, conchizînd că în multe privinţe dreptul cuprins în Eclogă are un caracter popular, de provenienţă grecească. Părţi din Eclogă au fost folosite şi la redactarea unora din vechile legiuiri romîneşti.

Studiul lui D. A. Zakythinos, *Bizanţul între Orient şi Occident* (p. 364—400) pune în lumină concepţiile acestui bizantinist grec privitoare la rolul Bizanţului în istoria universală. Studiul are caracter polemic, autorul criticînd mai ales capitolele redactate de Claude Cohen cu privire la rolul Bizanţului, cuprinse în volumul al III-lea din colecţia *Histoire générale des civilisations*, care apare sub direcţia lui Maurice Crouzet (Paris, 1955). Autorul francez a prezentat civilizaţia bizantină într-o lumină puţin favorabilă în raport cu civilizaţia Orientului islamic. Criticînd această prezentare, învăţatul grec susţine că bizantinii au fost o lume cu totul opusă perşilor, arabilor şi turcilor. El arată că în evul mediu bizantinii s-au apropiat de occidentali, avînd de apărat împreună cu aceştia cultura lor ameninţată de invaziile popoarelor orientale.

Analizînd principalele instituţii care caracterizează civilizaţia bizantină, autorul grec găseşte că statul, dreptul, familia şi proprietatea s-au dezvoltat în Bizanţ şi sub influenţa activă a Occidentului. După părerea sa, elementele orientale intrate în cultura bizantină ca urmare a sincretismului grecoroman nu constituie caracteristica esenţială a Bizanţului. Esenţiale în Bizanţ au fost în toate domeniile elementele greco-romane. Sîntem de acord cu această ultimă concluzie, dar nu şi cu teza că civilizaţia bizantină este substanţial opusă civilizaţiei Orientului. Osmoza civilizaţiilor nu trebuie negată numai pentru că este vorba de perşii, arabii şi turcii care au atacat Imperiul bizantin. Nu este o subestimare a civilizaţiei bizantine recunoaşterea influenţelor pozitive pe care le-a exercitat Orientul asupra Bizanţului. Dacă avem în vedere asimilarea împrumuturilor culturale reciproce, nu putem susţine că civilizaţia bizantină este net opusă civilizaţiilor asiatice.

Din volumul al XXIX-lea al „Anuarului Societăţii de studii bizantine", apărut în 1959, menţionăm mai întîi articolul profesorului N. V. Tomadakis, *Cercetări privitoare la Iosif Bryennios* (p. 1 33). Articolul cuprinde date şi interpretări noi în raport cu cele expuse în cartea aceluiaşi autor despre *Iosif Bryennios şi Creta în anul 1400* (Atena, 1947). Scrierile lui Bryennios zugrăvesc aspecte sociale şi politice din perioada de descompunere a Imperiului bizantin.

Expunerea lui R. Guilland intitulată *Studii privitoare la istoria administrativă a Imperiului Bizantin. Termenii ce desemnează pe comandantul suprem al armatelor bizantine* (p.35 77) cuprinde preţioase informaţii istorice privitoare la sensurile termenilor: στρατηγός, στρατηλάτης, στρατοπεδάρχης, κατεπάνω, δούξ, ἔξαρχος, ἀρχηγός κατάρχων, στρατάρχης, ἡγεμών. Autorul arată că uneori expediţiile armatei bizantine au fost comandate şi de către demnitari ai curţii imperiale care nu aveau titluri militare. Începînd din secolul al XII-lea nu se mai întîlnesc titluri pur militare în Imperiul bizantin. Comandanţii expediţiilor erau numiţi pe baza demnităţilor ce deţineau la curtea imperială. Este şi aceasta una din trăsăturile feudalizării societaţii bizantine, dar autorul nu formulează o asemenea caracterizare.

Articolul bizantinologului iugoslav R. Katičič intitulat *Cunoaşterea antichităţii şi spiritul epic în „Alexiada" Anei Comnena* (p.81—8() are un caracter polemic. Teza pe care a dezvoltat-o acest cercetător în articolul său publicat în volumul al XXV lea al acestei publicaţii, susţinînd că el mei tele homerice ale *Alexiadei* Anei Comnena se explică prin mentalitatea eroică a aristocraţiei feudale bizantine, a fost criticată

www.dacoromanica.ro

de Fr. Dölger care a susținut că Ana Comnena a folosit elemente epice homerice deoarece a cunoscut antichitatea greacă, această cunoaștere fiind o trăsătură a umanismului. Cercetătorul iugoslav reia argumentarea tezei sale, aducînd și alte texte în sprijinul ei și demostrînd că numai cunoașterea culturii clasice nu înseamnă umanism și că aristocrația feudală bizantină a folosit stilul eroic al vechii literaturi grecești pentru că se socotea succesoarea directă a aristocrației din antichitatea greacă. Aceasta este o interpretare justă, dar ea ar deveni concludentă numai dacă s-ar studia din același punct de vedere toate scrierile literare și istorice din perioada bizantină.

Gherasim Mikraghiannanitis publică prima parte din *Catalogul manuscriselor din biblioteca schitului Sf. Ana de la Muntele Athos* (p.87 192), îmbunătățind și continuînd astfel catalogul aceleiași biblioteci întocmit de Spiridon Lambros. Articolul *Voalul din Muzeul Sf. Marcu din Veneția* (p. 193—202), semnat de Maria Theoharis, relevă trăsături puțin cunoscute ale artei bizantine de la începutul sec. al XIII-lea.

M. Manousakas publică o *Colecție de documente vențiene privitoare la complotul lui Sifis Vlastos din Creta (1453—1445) și la evenimentele ce au urmat* (p. 203—272). Colecția cuprinde 51 de documente redactate în limba latină. Editorul însoțește textul fiecărui document de un rezumat și de o însemnare bibliografică în limba greacă. Documentele se referă la răscoala grecilor din Creta împotriva dominației venețiene, răscoală despre care același autor a publicat recentul său studiu intitulat *Complotul lui Sifis Vlastos din Creta și noua mișcare complotistă din anii 1460—1462* (Atena, 1960).

Importanta cercetare de toponimie istorică intitulată *Despre cîteva nume de locuri din insula Itaca,* semnată de D. V. Vayakakos, pune în lumină semnificațiile unor denumiri din perioada bizantină.

Într-un scurt articol, D. S. Ghinis propune *Corectarea unor texte din „Basilicale”* (p. 349 350).

În articolul său intitulat *Observații critice asupra culegerii „Peira” a lui Eustatie Romanul* (p. 351—366), N. Matsis examinează textul colecției de hotărîri judecătorești numite *Peira* din secolele X — XI și propune să se introducă unele rectificări în ediția acestei colecții publicată de Zachariae von Lingenthal, *Jus graeco-romanum,* vol. 1, Lipsiae, 1856. Matsis completează articolul cu aceeași temă publicat de D. S. Ghinis în volumul al XXVIII-lea al acestui periodic. Ambele articole prezintă un interes deosebit pentru cercetătorii vechiului drept romînesc, întrucît practica judecătorească bizantină consemnată în *Peira* a fost folosită ca izvor de către Constantin Armenopol în al său *Exabiblos* care s-a aplicat în țările romîne, mai cu seamă în sec. al XVIII-lea și la începutul sec. al XIX-lea.

Studiul biografic semnat de T. A. Gritsopoulos cu privire la *Chiril al V-lea, patriarhul Constantinopolului* (p. 367—389) relevă rezistența grecilor din sec. al XVIII-lea împotriva propagandei catolice. Studiul lui N. Moutsopoulos despre *Mănăstirile din apropierea Tripoliței* (p. 390—445) stăruie asupra arhitecturii acestor monumente peloponesiace.

Despre istoricul grec *Constantin Amantos,* care s-a stins din viață la 23 ianuarie 1960, scrie cîteva pagini biografice D. A. Zakythinos zugrăvind pesonalitatea acestui om de știință, autor al multor lucrări originale, deosebit de valoroase mai cu seamă pentru promovarea cercetărilor de bizantinologie (p. 449—455).

Volumul al XXX-lea al „Anuarului Societății de studii bizantine” poartă data de 1960 — 1961 și prin dedicația sa comemorează împlinirea unui mileniu (961—1961) de la eliberarea Cretei de sub dominația arabă. În articolul comemorativ intitulat *Problemele dominației arabe în Creta* (p. 1—38), profesorul N. V. Tomadakis folosește ample informații istorice spre a dovedi că în general populația Cretei n-a suferit schimbări etnice și nici influențe religioase sub dominația arabă din anii 826—961. Autorul arată că o slabă înrî-

www.dacoromanica.ro

urire arabă în limbă și în religie s-a exercitat numai asupra populației orășenești. Se dovedesc așadar neîntemeiate susținerile unor istorici greci și străini, potrivit cărora populația Cretei ar fi fost masacrată de arabi sau atrasă la islamism.

R. Guilland publică *Observații asupra vieții monastice din Bizanț* (p. 39—53), arătînd modul cum s-a dezvoltat monahismul în Imperiul bizantin. Autorul arată că, deși a fost considerată abatere de la disciplina monastică, s-a practicat totuși folosirea monahilor în funcțiile publice bizantine. Din familiile imperiale și din rîndurile aristocrației bizantine au intrat în monahism, cu voia sau fără voia lor, mulți bărbați și multe femei. Autorul ar fi putut să explice prin acest fapt strînsele relații dintre aristocrația bizantină și instituțiile monastice, precum și consecințele politice ale acestor relații, arătînd că mănăstirile au constituit unul din factorii suportului ideologic al statului bizantin.

Din articolul lui D. S. Ghinis, *O hotărîre patriarhicească uitată din sec. al XVI-lea cu privire la epilepsie ca motiv de divorț* (p. 145—149) aflăm că dispoziția din *Nomocanonul* lui Malaxos potrivit căreia epilepsia constituie un motiv de divorț se referă numai la cazurile cînd această boală fusese cunoscută înainte de căsătorie. Explicația dată de Ghinis este utilă și cercetătorilor dreptului vechi romînesc, deoarece *Nomocanonul* lui Malaxos constituie unul din izvoarele principale ale pravilei *Îndreptarea legii* din 1652.

Radoslav Katičič publică într-un prim articol *Unele date biografice despre arhiepiscopul Teofilact al Ohridei* (p. 364—385), iar într-un al doilea articol *Scrisorile arhiepiscopului Teofilact al Ohridei către Pakouriani* (p. 386—397). Reexaminînd izvoarele, autorul studiază și problema poziției canonice a Ohridei în organizarea bisericească bizantină. Gherasim Mikraghiannanitis publică partea a doua din *Catalogul manuscriselor din biblioteca schitului Sf. Ana de la Muntele Athos* (p. 453 560). Multe manuscrise cuprind informații privitoare la istoria și cultura Bizanțului din secolele XIV XVI. Un amplu indice de nume și materii înlesnește folosirea catalogului.

Constatăm astfel că, sub conducerea profesorului N. V. Tomadakis, „Anuarul Societății de studii bizantine" din Atena se înfățișează ca o publicație substanțială, atît în ceea ce privește materialele documentare, cît și în ceea ce privește cercetările proprii ale colaboratorilor. Publicația se bucură și de colaborarea unor bizantinologi străini. După cum se constată din articolele pe care le publică, acest periodic al Societății de Studii Bizantine din Grecia cuprinde cercetări istorice și filologice nu numai cu privire la societatea bizantină, ci și cu privire la Grecia antică, precum și la societatea greacă post bizantină. Obiecția noastră este că faptele politice, izvoarele istorice și creațiile culturale nu sînt cercetate din punctul de vedere al condiționării lor sociale. Cele mai multe din cercetările publicate în acest periodic sînt însă remarcabile prin erudiția lor și prin noutatea documentării lor.

Gh. Cronț

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÎNIEI

C. CIHODARU, *Observaţii critice asupra însemnărilor „toparhului bizantin"*, „Studii şi cercetări ştiinţifice", seria istorie, an. XII, fasc. 2, Iaşi, 1961, p. 259–271.

În acest articol, după ce sînt aduse în discuţie toate argumentele care vin în sprijinul localizării evenimentelor din Nota toparhului grec [1] la Dunărea de Jos, C. Cihodaru încearcă a le data la mijlocul sec. al XI-lea.

O asemenea datare se încearcă a fi explicată prin presupunerea că „barbarii" care atacau ţinutul toparhului ar fi fost pecenegii; aceasta însă, departe de a fi demonstrată, este în discordanţă chiar cu felul argumentării istoricului ieşean. Caracterul oarecum contradictoriu al argumentării privind identificarea „barbarilor" cu răsculaţii pecenegi din Dobrogea de la mijlocul sec. al XI-lea se întrezăreşte încă din momentul combaterii părerii potrivit căreia „barbarii" din nota toparhului ar fi fost bulgarii din vremea lui Samuel. La p. 260 citim că o atare identificare „...*devine o operaţie extrem de dificilă, căci nu se poate vedea de unde ar fi putut rezulta duşmănia lor* (a bulgarilor — n.n.) *împotriva unor oameni* (supuşii toparhului — n.n.) *care le-ar fi putut deveni aliaţi în teribila lor înfruntare cu oştile bizantine*". Oare, ne întrebăm, acest fel de a judeca nu ar putea fi aplicat şi în cazul în care „barbarii" din notă ar fi fost pecenegii? De ce pecenegii, la mijlocul sec. al XI-lea, ar mai fi avut nevoie să-şi facă duşmani în plus din oameni ca supuşii toparhului, care „nu erau greci", şi pe deasupra „dispreţuiau orînduielile greceşti".

Într-adevăr, dacă pecenegii la care se referă C. Cihodaru ar fi fost duşmanii autorului însemnărilor, deci şi ai supuşilor săi, atunci toparhul, *grec de origină* şi *funcţionar bizantin*, în mod necesar ar fi trebuit să ceară ajutorul constantinopolitanilor, pentru că aceiaşi pecenegi erau şi duşmanii Bizanţului şi încă într-o măsură mai mare; iar acest ajutor putea fi căpătat relativ uşor, deoarece sîntem într-o vreme în care, indiferent de frecvenţa şi intensitatea incursiunilor pecenege, bizantinii controlau cu trăinicie linia Dunării; Dobrogea era organizată într-o themă cu capitala la Dorostolon — Silistra de azi, în timp ce flota şi trupele bizantine erau prezente ori unde se ivea pericolul. Acestea sînt dovedite nu numai de izvoarele literare, dar şi de un imens material arheologic, la care se adaugă şi cîteva date sigilografice [2].

[1] Maria C. Nystazopoulos în *Note sur l'annonyme de Hase improprement appelé Toparque de Gothie* publicată în „Buletin de Correspondance Hellenique", LXXXVI, 1962, I, 1962, p. 319–326, dovedeşte că apelativul de *toparh grec* este impropriu acordat autorului însemnărilor editate de Hase. M.C.Nystazopoulos socoteşte că titlul de toparh se acordă străinilor; or, autorul notelor este grec. Drept urmare, acesta ar trebui să fie numit Anonimul din Climata sau Anonimul lui Hase.

[2] A se vedea rapoartele preliminare privind săpăturile arheologice de la Dinogetia-Garvăn, Capidava, Păcuiul lui Soare etc., publicate în „Studii şi cercetări de istorie veche" şi *Materiale şi cercetări arheologice*.

www.dacoromanica.ro

În pofida acestor realități, C. Cihodaru ne asigură că toparhul a plecat, la un moment dat, la Nipru pentru a cere ajutorul cneazului Kievean Iaroslav. Dar o asemenea călătorie, la capătăul căreia trebuia să se capete un sprijin împotriva pecenegilor, practic era imposibil de realizat la mijlocul sec. al XI-lea și aceasta tocmai din cauza pecenegilor, care stăpîneau acum *cu eficacitate, toată regiunea dintre gurile Dunării și vărsarea Niprului*. Este drept că C. Cihodaru sesizează inconvenientul și, în consecință, caută să-l înlăture prin afirmația că în acele vremuri stepele nord-pontice erau golite de pecenegi (p. 269); dar aceasta este o presupunere personală, care pe deasupra este în contradicție cu stricta realitate.

Ajungînd aci, considerăm că n-am epuizat toate problemele ridicate de articolul în discuție. În ce ne privește, acceptînd localizarea în Dobrogea a evenimentelor din Nota toparhului grec, propusă întîi de N. Bănescu și apoi de M. V. Levcenko, găsim că și datarea susținută de bizantinologul sovietic este cea mai apropiată de realitatea istorică.

Expunîndu-ne aceste rezerve nu înseamnă că nu apreciem valoarea primei părți a articolului — valoare care constă în dovedirea definitivă că evenimentele din nota toparhului grec s-au desfășurat în Dobrogea.

P. D.

E. ȘULMAN, *Русско-молдавское боевое содружество (1735—1739, гг)* sub redacția lui N. A. Mohov, Ed. „Știința", Academia de Științe a R. S. S. Moldovenești, Chișinău, 1962, 65 p.

Cercetarea analitică a unui aspect al istoriei relațiilor romîno-ruse în perioada războiului ruso-turc din 1735 1739 a permis, în ultimii ani, istoricului sovietic E. Șulman să alcătuiască lucrări interesante. După publicarea articolului *Misiunea boierului romîn P. Drugănescu în Rusia (1736—1737)* (în Вековая дружба, Kișinău, 1961), cercetările sale s-au extins în mod special asupra frăției de arme ruso-moldovenești în timpul acestui război, căruia i-a acordat un studiu mai larg, cel de față.

Pornind de la constatarea că la baza frăției de arme ruso-moldovenești în timpul războiului ruso-turc (1735 1739) a stat larga participare a detașamentelor de voluntari moldoveni, alături de armata rusă în luptele împotriva turcilor, autorul consacră un capitol special acestei probleme. Pe baza documentelor publicate în trecut privind istoria militară a armatei ruse dar, mai ales, punînd în valoare documente inedite din arhivele din Moscova (Arhiva politicii externe a Rusiei și Arhiva centrală de stat, acte vechi), istoricul E. Șulman reconstituie procesul lent de formare al acestor detașamente de voluntari. Relativ la proveniența lor autorul arată că alături de voluntari moldoveni erau voluntari din Peninsula Balcanică și chiar din Transilvania. Aceștia constituiau detașamente separate, numite în general „husari sîrbi". În ceea ce privește recrutarea lor, ea s-a făcut înainte ca armata rusă să fi pășit pe pămîntul Moldovei.

Informații interesante se dau în privința înarmării și echipării voluntarilor de către comandamentul rus și despre dotarea lor cu steaguri separate. De asemenea, se scot în evidență figurile cîtorva dintre conducătorii lor, ca de ex.: Ioan Colța, Dionisie Codreanu, Ștefan Chifa, Vasile Crudu, Anton Tanski etc. O atenție deosebită se acordă activității fiilor fostului domn moldovean Antioh Cantemir, dintre care unul, Constantin Cantemir, avea gradul de general, iar celălalt, Dimitrie, gradul de maior.

Participarea unităților de voluntari moldoveni la acțiunile armatei ruse de la Hotin și în lupta de la Stăuceni, în cursul cărora s-a cimentat frăția de arme ruso-moldovenească, ridică în același timp o problemă interesantă ca concepție. Astfel se dau unele detalii, în cadrul unui capitol separat, relativ la incursiunea lui C. Cantemir la Iași și locul pe care l-a ocupat aceasta în planul de campanie al

www.dacoromanica.ro

armatei ruse în 1739. Potrivit instrucțiunilor primite se arată că generalul C. Cantemir a avut sarcini care amintesc întrucîtva pe acelea ale generalului Rönne în 1711, în timpul campaniei de la Prut. Incursiunea lui trebuia să stabilească contactul cu populația din Principatele dunărene pentru a constata dorințele acesteia de eliberare de sub jugul otoman și simpatia de care se bucura armata rusă în aceste regiuni. De asemenea, el trebuia să strîngă provizii pentru armata rusă. Îndeplinirea acestei misiuni a asigurat înaintarea cu succes a grosului armatei ruse în Moldova centrală.

O ultimă problemă la care se referă autorul este în legătură cu „convenția" ruso-moldovenească din 1739. Folosind textul oficial din arhivele rusești și comparîndu-l cu textul inserat de Ioan Neculce în cronica sa, autorul stabilește poziția de clasă a cronicarului și face o analiză, pe grupe mari, a problemelor incluse în „convenție".

Lucrarea istoricului E. Șulman ar fi trezit un interes și mai mare dacă autorul ar fi procedat la o analiză a lucrărilor mai vechi consacrate istoriei războiului ruso-turc (1735 1739) și lucrărilor mai recente consacrate istoriei relațiilor romîno-ruse din această perioadă, apărute în țara noastră. Cu toate acestea lucrarea de față se înscrie printre importantele lucrări consacrate istoriei relațiilor romîno-ruse publicate în ultima vreme.

C. Ș.

ISTORIA U.R.S.S.

M. I. RADOVSKI, *Антиох Кантемир и Петербургская Академия Наук*, Изд. Академии Наук С.С.С.Р., Институт истории естествознания и техники, Moscova-Leningrad, 1959, 113 p.

Antioh Cantemir — fiul lui Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei și aliat al lui Petru cel Mare — este un reprezentant de seamă al literaturii și culturii ruse în deceniile 3 4 ale sec. al XVIII-lea. Avînd o vastă cultură, vorbind mai multe limbi, instruit la Academia slavo-greco-latină din Moscova, apoi la prima Universitate Academică din Petersburg, Antioh Cantemir a devenit unul dintre cei mai capabili diplomați ai Rusiei (între 1731—1744), iar prin creația sa el a lăsat urme adînci în istoria gîndirii sociale, plasîndu-se pe pozițiile curentului progresist din vremea sa care lupta împotriva reacțiunii aristocratice.

În monografia sa, M. I. Radovski sintetizează tot ce s-a scris despre Antioh Cantemir în Rusia și în alte țări, inclusiv în Romînia, dînd la iveală totodată o serie de date noi rezultate din explorarea arhivelor sovietice. Bine îngrijită, prevăzută cu zece facsimile reprezentînd scrisori de ale lui Antioh Cantemir, foi de titlu ale operelor lui mai însemnate, tablourile lui Dimitrie și Antioh, monografia lui M. I. Radovski ne dă o imagine clară a figurii și activității lui Antioh Cantemir. Folosind în mod critic literatura existentă, autorul reușește să lămurească problema centrală a studiului său, aceea a legăturilor lui A. Cantemir cu Universitatea Academică din Petersburg. Totodată, dînd lucrării un cadru mai larg, M. I. Radovski face o serie de alte precizări și sugestii, citează mai multe date privind istoria Moldovei, care pot interesa și pe cercetătorii noștri.

Printre altele, autorul consacră șase pagini (p. 4 9) lui Dimitrie Cantemir, „om de stat cu orizonturi largi și enciclopedist", care s-a bucurat de o deosebită apreciere din partea lui V. G. Belinski. Din corespondența inedită a lui Antioh Cantemir, întreținută cu profesorii și învățații Friedrich Grop, Schummacher, Beyer ș.a., reies unele informații despre soarta operei lui D. Cantemir, rămasă în manuscris. Astfel, în 1728, A. Cantemir trata chestiunea publicării *Istoriei Imperiului otoman*, întocmită de tatăl său. El recomanda ca

www.dacoromanica.ro

fostul său profesor Beyer să se îngrijească de editarea acestei opere. În 1731, pe cînd se afla în Olanda, A. Cantemir a stabilit cu un tipograf condiţiile de tipărire a *Hronicului vechimei romîno-moldo-vlahilor* (p. 39). Pe Voltaire, A. Cantemir l-a criticat pentru afirmaţiile eronate făcute de acesta în legătură cu domnia lui D. Cantemir în Moldova şi despre lupta de la Prut din 1711.

Pe bună dreptate M. I. Radovski îşi exprimă convingerea că o depistare a arhivelor străine ar putea duce la descoperiri interesante în legătură cu Antioh Cantemir. Asemenea informaţii nu lipsesc nici în arhivele romîneşti, cel puţin în ce priveşte procesul pentru averea Cantemireştilor la care autorul se referă în treacăt (p. 23). Întrucît Cantemireştii au avut averi şi în ţările romîne, s-au iscat procese, apărînd pînă tîrziu rude cu pretenţii la moştenire. Astfel, în 1822—1823 biv vel logofătul Constantin Cîmpineanul revendica partea ce-i revine „din averea mortului cneaz Dimitrie Cantemir" (Arh. St. Bucureşti, Condica logof. streinilor 1047, sub dată). În acest scop, boierii eliberează lui C. Cîmpineanu un atestat că se înrudeşte cu Cantemireştii. Altădată se discută problema clironomilor din ţara noastră ai Cantemireştilor (Arh. St. Bucureşti. Condica 1122, p. 146; Condica logof. streinilor 1046, registru). Există date şi dintr-o perioadă mai tîrzie. Astfel, în 1864, consulatul Rusiei cerea informaţii despre strămoşul supusului rus Ivan Indutnî, care a trecut în Rusia „cu Cantemir, după războiul lui Petru cel Mare cu turcii" (Arh. Min. Externe, pach. 28, nr. inv. 4771).

Desigur că o depistare atentă a arhivelor noastre poate să scoată la iveală şi alte date indirecte, mai vechi, despre Cantemireşti.

S. I.

ISTORIA UNIVERSALĂ

*** *Стачните борби на работническата класа в България* (Luptele greviste ale clasei muncitoare din Bulgaria), Профиздат, Sofia, 1960, 608 p.

Destinată popularizării tradiţiilor revoluţionare de luptă ale proletariatului bulgar şi cunoaşterii mai temeinice a conducerii de către Partidul Comunist Bulgar a mişcării greviste muncitoreşti, lucrarea *Luptele greviste ale clasei muncitoare din Bulgaria*, apărută sub egida Cabinetului de istoria mişcării sindicale din Bulgaria, se înscrie ca o realizare importantă a istoricilor marxişti din ţara vecină.

Elaborată de un colectiv de cinci autori (V. Hadjinikolov, D. Mladenov, M. Isusov, A. Gheorghiev şi V. Vasilev) sub redacţia lui Dragoi Kodjeikov şi Veselin Hadjinikolov, cartea cuprinde o introducere, cinci capitole consacrate luptelor greviste de la primele lor începuturi şi pînă la eliberarea Bulgariei de sub jugul fascist (1944) şi încheierea. Lucrarea este însoţită de două anexe privind grevele pe localităţi şi profesiuni şi respectiv grevele pe localităţi şi ani.

În ansamblu, volumul relevă rolul mişcării greviste în dezvoltarea conştiinţei de clasă a proletariatului bulgar, în lupta împotriva exploatării capitaliste. Autorii demască politica reacţionară a claselor exploatatoare şi linia oportunistă, antimuncitorească promovată de către liderii social-democraţi de dreapta. În fruntea luptei pentru unitatea de acţiune a clasei muncitoare, pentru apărarea intereselor sale vitale, au militat cu consecvenţă comuniştii.

Subliniem menţiunile privind legăturile internaţionaliste dintre mişcarea muncitorească din Bulgaria şi Romînia. În capitolul „Începuturile luptelor greviste ale clasei muncitoare din Bulgaria", se prezintă apariţia şi creşterea mişcării greviste în ultimele decenii ale sec. XIX şi primii ani din sec. al XX-lea. Cu prilejul acţiunilor anticapitaliste ale tipo-

www.dacoromanica.ro

grafilor bulgari din anii 1895 1896, duse pentru îmbunătățirea situației lor economice și pentru cîștigarea drepturilor democratice. numeroși muncitori tipografi aduși din Romînia au refuzat să devină spărgători de grevă, solidarizîndu-se cu frații lor de clasă bulgari (p. 42). În coloanele ziarului „Robotnic", organ al P.M.S.D.B., apăreau între anii 1891—1899 cu regularitate „informații despre luptele greviste din Franța, Anglia, Spania, Romînia și alte țări..." (p. 33).

În capitolul „Luptele greviste în timpul avîntului revoluționar (1918—1924)", se subliniază că victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a deschis o nouă epocă în istoria omenirii, epoca trecerii de la capitalism la socialism, trezind un uriaș ecou în rîndurile maselor muncitoare din întreaga lume, a găsit în condițiile economice, sociale și politice din Bulgaria un teren deosebit de fertil. Mișcarea grevistă a înregistrat în această perioadă un mare avînt pe tot cuprinsul țării, mai ales în anul 1919. Printre grevele pomenite, care au izbucnit în acel an se numără și acțiunea muncitorilor de la fabrica de zahăr din Ruse. Muncitorii aduși din Romînia pentru înlocuirea greviștilor și-au exprimat simpatia față de tovarășii lor de muncă bulgari, refuzînd să lucreze (p. 261).

Capitolul „Mișcarea grevistă în perioada stabilizării relative a capitalismului și noua criză economică (1925—1934)", se ocupă, printre altele, de avîntul mișcării greviste din vara anului 1931 și urmările lui politice, scoțînd în evidență acțiunile internaționaliste ale muncitorilor din țara noastră în sprijinul proletariatului bulgar (p. 367).

Date și fapte interesante privind luptele greviste ale clasei muncitoare din Bulgaria ne sînt înfățișate și analizate de asemenea și în celelalte capitole.

Lucrarea se bazează pe o vastă documentație, fapt care a permis autorilor să adîncească analiza cauzelor, caracterului și importanței luptelor greviste muncitorești, fiind de un real folos pentru cei care se ocupă cu studiul istoriei mișcării muncitorești internaționale și a relațiilor dintre proletariatul bulgar și romîn în perioada asupririi capitaliste.

I. B.

Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce (Dicționarul limbii latine medievale din Polonia), tom. I, fascicolele 1—8 (literele A B), Wrocław-Cracovia-Varșovia, 1953 1958, 1214 p.

Necesitatea lucrărilor lexicografice asupra limbii medievale s-a manifestat în lingvistica poloneză începînd cu sec. al XIX-lea. Dovada a fost publicarea sporadică de dicționare păstrate în manuscris din evul mediu, dicționarele mărunte publicate în cataloagele de manuscrise, dicționarele speciale întocmite pentru diferiți autori (de pildă, pentru Długosz), precum și încercările de a se întocmi dicționare originale, care parțial au fost tipărite, parțial au rămas în manuscris.

Intenția elaborării *Dicționarului limbii latine medievale din Polonia* datează din anul 1920, cînd „Uniunea Academică Internațională" a luat, la Bruxelles, în conferința sa din luna mai din acel an, inițiativa de a alcătui și publica din nou *Glossarium mediae et infimae latinitatis* al lui Du Cange, în care s-a hotărît să se includă material lexical din toate țările reprezentate la acea conferință, de la anul 425 pînă în jurul anului 1 000. Academia Polonă de Științe s-a oferit să colaboreze la această operă. Tot atunci însă ea a inițiat lucrări în vederea alcătuirii unui dicționar separat de limbă latină medievală, bazat pe materiale documentare poloneze, firește, de după anul 1 000, căci texte de dinaintea acestui an nu există în Polonia, cu excepția doar a unei singure scrieri polono-latine („Viața sf. Woiciech") probabil din 998. În 1923 s-a înființat comitetul de redacție al *Dicționarului limbii latine medievale din Polonia*, sub președinția prof. J. Fijalek, care a stabilit textele de excerptat, a pregătit instrucțiunile de lucru și a angajat colaboratori pentru adunarea materialului. Pînă la sfîrșitul anului

www.dacoromanica.ro

1952 s-a strîns material pe 671 310 fișe. Inițial s-a plănuit să se excerpteze material din textele polone în limba latină pînă la anul 1550; în urmă însă s-a decis să se oprească la anul 1506. Lucrările de culegere a materialului au început în 1937. Ele au fost întrerupte de război, dar materialul a fost salvat. Comitetul și a reluat activitatea după război, iar în 1948 a publicat la Cracovia normele de redactare și o macheta de dicționar de limba latina medievală din Polonia, ca material de discuții. În vara anului 1949 s-a trecut la lucrările de redactare și editare, înființîndu-se, sub conducerea prof. Plezia, un cabinet de elaborare a dicționarului. În 1952 editarea dicționarului a fost preluată de Academia Polonă de Științe, care a înființat un consiliu de redacție, sub președinția prof. J. Safarewicz, avînd ca membri pe profesorii R. Grodecki, L. Piotrowicz, M. Plezia, W. Strzelecki și A. Vetulani. Astfel a început să apară din 1953, pe baza lucrărilor pregătitoare, efectuate timp de peste 30 de ani, *Dicționarul limbii latine medievale din Polonia*, pe fascicole și tomuri, fiecare fascicolă cuprinzînd circa 150 pagini, in folio.

Noutatea dicționarului constă, pe lîngă lărgirea simțitoare a bazei documentare, care cuprinde, afară de texte literare, într-o măsură foarte mare și documente (diplome), acte judecătorești, socoteli etc., în prezentarea amplă a aspectelor sintactice și frazeologice ale latinei medievale, omise aproape cu totul de dicționarele poloneze de acest gen, publicate pînă acum. În dicționar s-a căutat să se includă lexicul din toate textele polono-latine de la anul aproximativ 1 000 pînă la 1506, tipărite pînă în prezent. Anul 1506 s-a luat în istoria culturii poloneze ca hotar convențional între evul mediu și epoca Renașterii. Acest hotar însă a fost depășit în dicționar de mai multe ori, sporadic, pînă la a doua jumatate a sec. al XVI-lea mai ales cînd a fost vorba de excerptarea textelor neliterare, care păstreaza în mod precis caracterul latinei medievale, ca actele judecătorești, diferitele socoteli etc. S-au folosit și scrierile celor mai vechi poeți polono-latini; apoi operele lui Kopernik și ale unor cronicari, punîndu-se astfel la dispoziția cititorului un mare număr de cuvinte și înțelesuri, pe care în zadar le ar căuta în celelalte dicționare latino-polone. Sub texte polono-latine s-a înțeles textele latine scrise de poloni sau apărute în Polonia, respectiv legate tradițional de literatura și istoria polonă (de pildă, operele lui Kallimach-Filip Buonaccorsi scrise în Polonia). Pe lîngă aceasta s-au excerptat și textele latine de origină străină (de ex. bulele papale, scrisorile străine etc.), pe măsură ce ele apar în publicațiile polone de documente din perioada cuprinsă de dicționar. Lista publicațiilor excerptate, cu prescurtările lor și cu numele celor ce le-au excerptat, s-a dat la sfîrșitul studiului introductiv.

Dicționarul caută să dea o privire completă asupra întregului material lexical care apare în latina medievală poloneză. Aceasta n-o face însă într-un mod uniform, ci înțelesurile și construcțiile din latina veche sînt tratate pe scurt, deoarece cititorul le găsește analizate în dicționarele latinești existente; în schimb, sînt dezvoltate mai amplu toate acele fenomene care apar abia în evul mediu în limba latină medievală din Polonia, ilustrîndu-le prin exemplificări luate din frazele în care apar. La alegerea exemplelor s-a căutat, în principiu, să se citeze pentru fiecare înțeles sau construcție două exemple, cele mai vechi, pentru a se arăta data de cînd fenomenul respectiv apare în latina polonă. Cuvintele polone, care apar adesea în textul latin, s-au redat în ghilimele.

Dicționarul prezentat mai sus este de mare folos și pentru istoricii din țara noastră și aceasta pentru motivul că întreaga corespondență dintre romîni și poloni se făcea în acea epocă în limba latină medievală.

I. C.

www.dacoromanica.ro

SZYMON DATNER, KAZIMIERZ LESZCZYNSKI, *Zbrodnie okupanta hitlerowskiego na ludnosci cywilnej w czasie powstania Warszawskiego w 1944 roku (w documentach)* (Crimele ocupanţilor hitlerişti împotriva populaţiei civile în timpul rascoalei din Varşovia din anul 1944 — în documente), Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej Warszawa, 1962, Wydanie I, 443 p.

În timpul celor peste cinci ani de ocupaţie hitleristă a Poloniei, Varşovia a fost oraşul care a simţit cel mai mult asprimea şi caracterul criminal al politicii ocupanţilor hitlerişti, oraşul care a dat cele mai multe jertfe. După invadarea Poloniei, Varşovia a fost extrem de aspru tratată ca urmare a faptului că fiind înconjurata în septembrie 1939, populaţia capitalei a opus rezistenţă cu arma în mînă forţelor mult mai numeroase ale hitleriştilor.

Aplicînd o politică de distrugere a poporului polonez, hitleriştii au gasit în exterminarea fizică a populaţiei unul din cele mai eficace şi mai rapide mijloace de înfăptuire a ţelurilor lor criminale. Lîndu-şi seama de faptul că Varşovia era centrul principal în care se concentra viaţa intelectuala, politică şi culturală a ţării, conducătorii hitlerişti au facut totul pentru distrugerea Varşoviei poloneze şi crearea în locul acesteia a alteia noi, germane (die neue deutsche Warschau), lipsita de orice tradiţii naţionale. Acest viitor oraş trebuia să numere 130 000 de persoane şi să ocupe o suprafaţă de 15 km², adică abia 1/9 din suprafaţa avută de Varşovia în 1939. În lumina acestor proiecte se poate înţelege politica criminală de distrugere manifestată de cotropitorii hitlerişti faţă de capitala Poloniei.

Lucrarea citata, culegere de documente prelucrate şi sistematizate de S. Datner şi K. Leszczynski. constituie numai o pagină din istoria tragică a Varşoviei din anii ocupaţiei: istoria rascoalei din Varşovia şi înabuşirea ei de către forţele armate hitleriste. Deşi cuprinde şi unele documente care demască acţiunile nefundamentate din punct de vedere militar de distrugere a oraşului. altele referitoare la uciderea ostaşilor raniţi, foşti membri ai forţelor rasculate, aflaţi în spitale şi incapabili de a participa la lupta, majoritatea documentelor se refera însa la acţiunile hitleriştilor de exterminare a populaţiei neangajate în luptă.

Materialele cuprinse în lucrare au un caracter strict documentar. Ele sînt adunate în două ansambluri importante: materiale poloneze şi materiale germane. La rîndul sau. ansamblul de documente poloneze cuprinde două grupe: prima o formează procesele verbale ale depoziţiilor martorilor şi expertizelor făcute asupra victimelor hitlerismului, a doua procesele verbale ale expertizelor făcute la locul săvîrşirii crimelor şi al exhumării rămăşiţelor victimelor. În ansamblul de documente germane se pot deosebi mai multe grupe: documente din perioada de luptă pentru înabuşirea răscoalei şi după înăbuşire (rapoarte militare şi telegrame trimise organelor superioare SS sau civile); acte cu privire la decorarea unor comandanţi hitlerişti: declaraţiile căpeteniilor hitleriste din perioada înăbuşirii răscoalei (tăieturi din aşa-numitul „jurnal al lui Frank"), cuvîntările lui Himmler, Guderian etc.; declaraţiile comandanţilor militari şi administrativi superiori depuse după terminarea războiului în faţa tribunalelor judiciare din Polonia şi Nürenberg.

Materialele poloneze au fost adunate de Comisia de cercetare a crimelor hitleriste din Varşovia în perioada anilor 1945 1949 şi au caracterul unor dovezi menite să scoată la iveală crimele, atît prin depoziţiile martorilor, cît şi prin diverse urme materiale ca: resturile vetrelor şi gratarelor pe care au fost arse cadavrele, cenuşa ramasă după arderea lor, îmbrăcămintea şi obiectele victimelor găsite la locurile de execuţie sau de îngropare a celor exterminaţi etc. Documentele sînt grupate pe cartiere şi pe cît posibil cronologic. Materialele germane confirmă în mod direct sau indirect veridicitatea celor înfaţişate de documentele poloneze.

Lucrarea, scoţînd la iveală monstruoasele crime ale hitleriştilor, are o însemnată funcţie

www.dacoromanica.ro

educativă. Depoziţiile martorilor şi celelalte documente, nu pot decît să trezească vigilenţa oamenilor cinstiţi din lume asupra pericolului pe care îl prezintă militarismul german.

M. M.

A Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intezete : „Ertekezések" 1960 (Institutul de Ştiinţe Transdanubian al Academiei Maghiare de Ştiinţe : „Studii", 1960), Budapesta, 1961, 588 p.

Lucrarea pe care o analizăm în rîndurile de faţă ne oferă prilejul de a cunoaşte mai bine activitatea unuia din institutele-filiale ale Academiei Maghiare de Ştiinţe. Este vorba, de fapt, de „Anuarul" Institutului de Ştiinţe din Pécs, în care sînt consemnate rezultatele cercetărilor din 1960 ale celor două secţii de istorie şi geografie, care alcatuiesc numitul Institut. Se găseşte în acest volum un foarte interesant material de istorie şi geografie locala privind partea sud-estica a Ungariei de peste Dunăre, numită Transdanubia (Dunántúl).

Secţia de ştiinţe istorice a Institutului din Pecs a publicat un important număr de studii şi articole în colecţia *Dunántúli Tudományos Gyujtemény* (Colecţia ştiinţifică a Transdanubiei) şi în volumele „Evkönyv 1958" („Anuarul pe anul 1958") şi „Ertekezesek 1960" („Studii 1960").

Ultima din aceste publicaţiuni cuprinde, intre altele, trei studii de istorie regională — asupra carora vom reveni mai jos — semnate de Babics András, Ruzsás Lajos şi T. Mérey Klára. Caracteristic pentru aceste studii este ca fiecare face parte dintr un ciclu mai larg de articole care, referindu-se în linii mari la un domeniu anumit — exploatarea minieră, producţia agricolă şi industrială şi în legătură cu acestea, dezvoltarea forţelor de producţie şi mişcarile muncitoreşti — se completează unul pe altul. Va fi necesar deci, pentru a înţelege valoarea lor ştiinţifică, să fie analizate în cadrul mai larg al problemelor prevăzute de tematica Institutului.

Primul volum cu care Babics András deschide seria studiilor sale, are ca obiect istoricul exploatării huilei în împrejurimile oraşului Pécs [1]. Este, de fapt, prima lucrare de proporţii privind istoria mineritului în Ungaria. Autorul stabileşte, în lumina principiilor materialismului istoric, situaţia reală a exploatării miniere în perioada de trecere de la feudalism la capitalism : urmăreşte, pe plan economic, procesul de producţie, evoluţia tehnicii miniere şi dă, în acelaşi timp, o largă dezvoltare problemelor sociale : condiţiile de igienă ale lucrătorilor, protecţia muncii, locuinţele, nivelul cultural.

Într-o a doua monografie, Babics se ocupă de exploatările de huila de la Komló, din centrul bazinului Mecsek [2]. Analizînd procesul de exploatare şi urmărind cu grijă evoluţia tehnicii miniere şi în general dezvoltarea forţelor de producţie, autorul relevă progresele facute în diferitele perioade, scoţînd în evidenţa realizările din timpul regimului de democraţie populară.

Într-o nouă lucrare, de mai mică întindere, şi ca o completare la cele de mai sus, Babics înfăţişează o schiţă asupra exploatării lignitului din bazinul Mecsek [3], iar în articolul mai recent publicat în „Studii 1960", şi despre care s-a amintit mai sus, el face un scurt istoric al exploatării cărbunelui şi al lucrărilor de explorare în partea de nord a aceluiaşi bazin [4]. Babics reuşeşte astfel să dea un tablou complet al activitaţii miniere din colţul sud-

---

[1] *A pécsvidéki kőszénbányaszat története*, Budapesta, 1952.

[2] *A komlói kőszénbányászat története*, Pécs, 1958.

[3] *A barnaköszén kutatásának és bányászatának története a Mecsek hegy ségben*, în „Evkönyv 1958".

[4] *A bányászati nyersanyagkutatés és a bányamüvelés története a keleti Mecsek északnyugati* (*Magyaregregy-Kárász-Vékény*) *terü letén*, în „Ertekezések 1960". Într un articol mai vechi dă un scurt istoric al explorării minereului de fier în munţii Mecsek : *A vasérc kutatás története a Mecsek hegységben*, în D.T. Gy., 1955.

www.dacoromanica.ro

estic al Transdanubiei şi al luptelor aproape seculare pe care muncitorii din aceste mine le-au dus împotriva exploatatorilor.

Cu istoria meşteşugurilor şi a industriei se ocupă Ruzsás Lajos. Începutul, în acest domeniu, îl face cu o vastă monografie a fabricii de ceramică „Zsolnay" din Pécs [1], ale cărei produse aveau căutare şi pe pieţele străine, scoţînd în evidenţă rolul acestei fabrici în viaţa economică a Ungariei. În cadrul aceloraşi preocupări mai sînt de amintit două studii, în care Ruzsás îşi extinde treptat sfera cercetărilor asupra oraşului Pécs mai întîi, şi apoi asupra regiunii sud-estice a Transdanubiei. În primul studiu, autorul prezintă situaţia precară a industriei din Pécs — asemănătoare de altfel cu cea din restul Ungariei la sfîrşitul orînduirii feudale, între anii 1684 şi 1848 [2]. Meşteşugurile care fuseseră în plină decădere în timpul dominaţiei otomane (sec. XVI —XVII), s-au dezvoltat foarte încet sub stăpînirea Habsburgilor în cursul sec. al XVIII-lea. De asemenea, şi manufacturile, care-şi fac apariţia prin deceniul al 4-lea al sec. al XIX-lea, sînt împiedicate în dezvoltarea lor de politica economică a Austriei faţă de Ungaria. În aceste condiţii, toate întreprinderile întemeiate înainte de 1848 — atît în Pécs cît şi în restul Transdanubiei de sud-est — au fost ruinate şi desfiinţate de concurenţa manufacturilor austriece, care se aflau sub protecţia statului.

Pornind de la această situaţie, autorul examinează într-un studiu următor producţia industrială din această parte a Transdanubiei în era capitalistă, din 1848 pînă la sfîrşitul sec. al XIX-lea [3]. În această perioadă dezvoltarea industriei a continuat să fie frînată de concurenţa austriacă. Chiar în aceste condiţii grele au luat totuşi fiinţă şi în acest colţ al Transdanubiei o seamă de întreprinderi, dintre care unele, datorită unui concurs de împrejurări, pe care autorul le analizează pe larg, au putut rezista concurenţei pînă la sfîrşit.

Paralel cu problemele legate de meşteşuguri şi industrie, Ruszás a urmărit şi interesanta problemă a dezvoltării tehnicii în agricultură. El îşi alege ca teren de investigaţie gospodăria ţărănească, şi, în acest scop supune unei minuţioase cercetări dezvoltarea agriculturii ţărăneşti la sfîrşitul orînduirii feudale, între 1790 1848 [4]. Autorul arata cum pe alocuri întinderea alodiilor, îngustînd pămîntul urbarial, punea pe iobagi, încă din secolul al XVIII-lea, în necesitatea de a-şi îmbunătăţi tradiţionalele metode de lucru, mărind producţia prin aplicarea sistemului trienal şi folosirea gunoitului; la începutul sec. al XIX-lea se face un nou pas prin creşterea vitelor în grajd, care aduce cu sine răspîndirea culturii de plante furajere.

În cadrul aceleiaşi teme, Ruzsás studiază în lucrarea apărută în „Studii 19(0", îmbunătăţirea viticulturii în sec. al XIX lea[5], prin aplicarea unor noi metode de cultură. Pe baza unui bogat material documentar, el ajunge la concluzia că avîntul constatat în această importantă ramură economică se datoreşte cererii tot mai mari de vinuri pe piaţa austriacă.

Cercetătoarea T. Mérey Klára aduce într-o serie de articole preţioase contribuţii la lămurirea unor probleme ca, de pildă, condiţiile de viaţă ale ţărănimii[6], statutul proletariatului agricol[7] şi lupta antifeudală a ţărănimii din Transdanubia[8].

Din cele expuse mai sus rezultă că cercetătorii Institutului de ştiinţe din Pécs,

---

[1] *A pécsi Zsolnay-gyár története*, Budapesta, 1954.

[2] *A pécsi ipar a feudalizmus végén* (1686—1848), în D.T.Gy., 1956.

[3] *A kapitalista fejlődés útja a Délkelet-Dunántúlon, 1848—1900*, în D.T.Gy., 1957.

[4] *A jobbágyok mezei... gazdálkodásának fejlödése Baranyában a feudalizmus végén, 1790—1848*, în „Evkönyv 1958".

[5] *A szölömüvelés átalakulása Baranyában a XIX, században*, în „Ertekezések 1960".

[6] *A mezőgazdasági munkásság mozgalmai a Dunántúlon*, 1956.

[7] *Adatok a dél-dunántúli uradalmak gazdasági cselédségének életviszonyaihoz a századforduló idején*, în D.T.Gy., 1957.

[8] *A századforduló társadalmi válságának néhány problémája a Dunántúlon*, în „Evkönyv 1958".

www.dacoromanica.ro

lucrînd fiecare într-un domeniu definit au reușit, prin studii și articole de bun nivel științific, să aducă o prețioasă contribuție la reconsiderarea în spirit marxist a istoriei economice și sociale a Ungariei.

I. T.

T. A. KASTANDOPOULOS, „'Ανδρέας Ρηγόπουλος — ὁ πολιτικός — ὁ κοινωνιστης — ὁ διανοητής (Andreas Rigopoulos omul politic, socialistul, intelectualul), extras din „Πελοποννησειακή πρωτοχρονιά", Atena, 1960, p. 239 243.

În istoria politică a Greciei moderne se impune figura lui Andreas Rigopoulos, intelectual și om politic de frunte, născut la 25 martie 1821. Tatăl său, Andreas Rigopoulos, mare negustor din Patra, participant de seamă la revoluția din 1821, își cheltuiește toată averea pentru aceasta. Autorul descrie perioada anilor de studiu ai lui Rigopoulos, care, ca absolvent al facultății de drept din Atena, în 1840 pleacă în Italia, la Pisa, unde își continua studiile și intra în rîndul carbonarilor și garibaldienilor. T. Kastandopoulos scoate în relief personalitatea lui A. Rigopoulos, folosind ca documente ziarele vremii (din țară și din strainatate), precum și corespondența acestuia cu E. Quinet, V. Hugo și A. Volaoriti. În 1850 51, A. Rigopoulos vizitează Anglia și America de Nord unde prin cuvîntări și articolele publicate în ziare își expune tezele asupra dreptului popoarelor care luptă pentru libertate. Ziare ca „Ἀνατολικός Ἀστὴρ" (Londra) „Τό δῆμα" (New York) etc., aduc elogii lui Rigopoulos, considerîndu-l o personalitate politică care „va juca un rol important în viitorul Orientului" ("Ἀνατολικός Ἀστηρ).

A. Rigopoulos are legături cu Prudhon, Kossuth, Mazzini. În 1853, venind la Paris, devine membru al Confederației Democratice a Statelor Unite ale Europei și militează pentru eliberarea și unitatea popoarelor Europei. La Londra, A. Rigopoulos se întîlnește cu Marx care „a avut o mare influență asupra gîndirii sale, deoarece i-a arătat drumul pe care trebuie să-l urmeze pentru adevărata eliberare a poporului muncitor" (p. 340).

Influențat de cuvîntările lui Marx, Rigopoulos se ridică în apărarea Comunei din Paris. El a exercitat o influență mare asupra mișcării democratice grecești. Discipolii săi formează în 1876 Comitetul Democratic, care înseamnă începutul pătrunderii ideilor socialiste în Grecia. Comitetul scoate ziarul „Democrația greacă" cu subtitlul „Revoluția este legea progresului", cu o declarație program. Ca deputat în parlamentul grec, A. Rigopoulos se ridică împotriva abuzurilor săvîrșite de guvern, împotriva poziției guvernului grec și a marilor puteri europene față de răscoala din Creta din 1866. A. Rigopoulos este cunoscut, de asemenea, ca publicist și dramaturg (în 1879 este tipărită la Atena drama *Neron*).

În documentatul și interesantul său articol, T. Kastandopoulos îl consideră pe Andreas Rigopoulos ca primul conducător al poporului grec în lupta pentru o adevărată libertate. El a luptat pentru ideile sale, pentru dezvoltarea Greciei și unirea popoarelor Europei.

O. C.

A. Z. MANFRED, *Очерки истории Франции* XVIII—XX *вв.* Сборник статей Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 616 p.

Cartea cunoscutului istoric sovietic, specialist în istoria modernă și contemporană a Franței, Albert Manfred, reprezintă o culegere de articole și studii închinate etapelor de cotitură și unor aspecte esențiale din istoria Franței, începînd cu marea revoluție burgheză și pînă în zilele noastre

www.dacoromanica.ro

Aceste articole și studii au fost publicate în decursul ultimelor două decenii în diferite culegeri și reviste de specialitate. Unele din ele au fost substanțial îmbunătățite în vederea publicării în culegerea de față.

Volumul este împărțit în trei părți. Prima parte cuprinde trei articole consacrate marilor revoluționari burghezo-democrați J. P. Marat și M. Robespierre, interesante mai ales prin faptul că analizează și apreciază bogata și contradictoria literatură istorică asupra acestor reprezentanți de seamă ai poporului francez. Demascînd istoriografia nobiliară și burgheză, autorul arată de ce tocmai acești conducători ai revoluției burgheze au stîrnit o ură ce nu s-a stins în decursul vremii în rîndul claselor exploatatoare, arată cum această istoriografie a ponegrit memoria lui Marat și Robespierre. În același timp autorul analizează aprecierile asupra acestor personalități ale istoriografiei de stînga (L. Blank, E. Hamel, A. Mathiez și alții) arătînd că aceștia au înfrumusețat activitatea și adeseori n-au observat limitele și inconsecvențele burgheze ale activității lor. Autorul apreciază de pe pozițiile istoriografiei marxist-leniniste activitatea lui Marat și Robespierre considerîndu-i ca mari patrioți, democrați și revoluționari ai timpului lor, și care în ciuda greșelilor și slăbiciunilor proprii revoluționarilor burghezi au fost „iacobini alături de popor", au stat în fruntea poporului și au rezolvat împreună cu poporul sarcinile revoluției burgheze prin „metode plebeiene".

În partea a doua a cărții sînt incluse articole privind istoria Franței după războiul franco-prusac și după Comuna din Paris. Într-unul din aceste articole autorul studiază o problemă mai puțin cunoscută pînă acum, aceea a rolului Comitetului central al Gărzii Naționale (1871), care a fost organ al puterii în zilele premergătoare proclamării Comunei, și primul guvern revoluționar al clasei muncitoare.

În articolul închinat aniversării a 100 de ani de la nașterea lui J. Jaurès, A. Manfred înfățișează activitatea acestui remarcabil socialist francez, luptator împotriva reacțiunii și războiului.

Oprindu-se într-un alt articol asupra influenței revoluției ruse din 1905 1907 asupra mișcării revoluționare din Franța, autorul trage concluzia că după Comuna din Paris avîntul revoluționar din anii 1905—1907 din Franța, care a dat naștere unei acute crize politice, a fost cea mai puternică mișcare de clasă a proletariatului francez de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea.

Articolul despre relațiile ruso-franceze după pacea de la Frankfurt (1871 1872) și comunicarea pe aceeași temă ținută la conferința istoricilor francezi și sovietici din octombrie 1958 la Paris se ocupă de istoria și însemnătatea alianței franco-ruse. Alte două articole sînt închinate studierii legaturilor culturale ruso-franceze de la sfîrșitul sec. al XIX-lea, care au avut o influență favorabilă asupra culturii ambelor popoare. În articolul *Mișcarea revoluționară franceză după Comuna din Paris și N. G. Cernîșevski*, autorul încearcă să demonstreze pe baza studierii presei socialiste și democratice, a publicațiilor muncitorești și a mărturiilor activiștilor mișcării revoluționare influența marelui democrat revoluționar rus asupra mișcării socialiste din Franța.

În partea a treia a volumului sînt incluse șase articole consacrate unor probleme din istoria contemporană a Franței. Unele din aceste articole, scrise imediat după evenimentele la care se referă, au un caracter publicistic. Astfel, două din ele reprezintă o analiză critică a memoriilor cunoscuților adepți ai politicii müncheneze, A. Lebrun și generalul Gamelin, și a cunoscutului om politic Edouard Herriot. Alte două articole tratează despre evenimentele care au dus la instaurarea celei de a V-a republici în Franța și unele aspecte ale relațiilor franco-vestgermane în etapa actuală. Ultimele articole sînt închinate studierii relațiilor franco-sovietice de la 1917 și pînă în zilele noastre. Ideea centrală care străbate aceste articole, desprinsă din însăși experiența istorică, este că aliatul firesc și cel mai de

www.dacoromanica.ro

nădejde al Franței în lupta împotriva militarismului german a fost și rămîne Uniunea Sovietică.

Cartea istoricului sovietic A. Manfred este străbătută de sentimentul de prietenie și respect față de poporul francez, care a adus o contribuție imensă la tezaurul culturii universale, a jucat un mare rol în dezvoltarea și progresul omenirii.

A. L.

* * * *Maximilien Robespierre. 1758—1794.* Prefața de Georges Lefebvre, sub îngrijirea lui Walter Markov, Berlin, Rütten und Loening, 1961, 606 p. și un portret.

Cu ocazia împlinirii a 200 de ani de la nașterea lui Maximilien Robespierre — 6 mai 1758 — „Société des études robespierristes" a editat o culegere de lucrări referitoare la viața și activitatea marelui revoluționar francez. Prefața „A la mémoire de Maximilien Robespierre" scrisă de Georges Lefebvre relevă rolul lui Robespierre în evoluția evenimentelor revoluționare dintre anii 1789—1794. Intrat în viața politică ca modest reprezentant al stării a treia din provincia natală Artois, Robespierre ajunge în scurtă vreme să aibă un rol însemnat în timpul marii revoluții burgheze. Avînd o concepție a valorii umane bazată pe muncă, inteligență și talent — concepție formată din propria experiență îmbinată cu ideile lui Jean Jacques Rousseau — Robespierre a cerut și a apărat cu intransigență egalitatea socială și politică. Interpret energic și conștient al poporului el și-a pus întreaga activitate revoluționară în slujba acestuia, pentru libertate, pentru lichidarea orînduirii feudale, pentru înfrîngerea dușmanilor din țară și din afara granițelor.

Biografia „Maximilien Robespierre", cuprinsă în acest volum, de A. Z. Manfred, înfățișează un om cu o serioasă pregătire juridică și istorică, dublată de un caracter energic și voluntar. Înfățișînd principalele momente din viața lui Robespierre, Manfred arată că el consideră că „revoluția este războiul între libertate și dușmanii ei"; de aceea el devine un „incoruptibil" apărător al cuceririlor revoluționare.

Interesant este studiul lui Jean Bruhat: „Maximilien Robespierre und die Kolonialprobleme" în care sînt arătate ideile revoluționarilor francezi despre populația din colonii. Robespierre, dușman al rasismului, a cerut aplicarea principiului egalității și în colonii, dar referindu-se numai la coloniștii francezi și la băștinașii liberi; el nu s-a pronunțat pentru emanciparea sclavilor. Ca și mulți alți contemporani, Robespierre nu a înțeles însemnătatea revoltelor din colonii unde băștinașii liberi și sclavii, colaborînd cu elementele revoluționare franceze, ar fi răsturnat clasa stăpînitoare.

Trei studii „Robespierristen und Jacquesroutins" de Walter Markov, „Robespierre und der Hebertismus" de Louis Iacob și „Die Ideenwelt von Anaxagoras Chaumette und ihr Verhältnis zum Robespierrismus" de J. M. Sacher, analizează amplu poziția marelui democrat față de acele elemente formate în timpul revoluției, dar care prin politica lor puneau în pericol cuceririle revoluționare. Robespierre — și el un produs al revoluției — a urmărit consolidarea acesteia prin acțiuni, combătînd fără cruțare pe acei care prin vorbe încercau să zdruncine încrederea poporului.

Problema armatei revoluționare este tratată de Richard C. Cobb în „Robespierre und der general Boulanger: Nationalgarde und Revolutionsarmee". Robespierre a fost unul din creatorii armatei revoluției; încă din 1793, luînd cuvîntul în cadrul clubului iacobinilor insista asupra alcătuirii unei forțe populare represive. El considera că un sprijin puternic în apărarea revoluției îl putea da și acele „Société populaire et patriotique" al căror rol fusese imens în triumful montagnarzilor împotriva monarhiei. Dar, după cum arată Albert Soboul în „Robespierre und die Volksgesellschaften", Robespierre făcea o distincție între societățile amintite și „les sociétés sectionnaires" care provocau tulburări dăunătoare revoluției.

În ceea ce privește situația muncitorimii, George F. Rudé în „Die Arbeiter und die

www.dacoromanica.ro

Revolutionsregierung" arată că aceasta nu a fost suficient sprijinită şi înţeleasă, lucru explicabil prin însăşi esenţa burgheză a revoluţiei franceze. Cîteva studii „Robespierre und Babeuf" de V. M. Dalin, „Eine literarische Parallele zwischen Kant und Robespierre" de Delio Cantimori şi „Jakobinisches in Fichtes ursprunglicher Rechtsphilosophie" de Manfred Buhr oferă mult material documentar oglindind superioritatea gîndirii lui Robespierre şi influenţa ideilor sale politice.

Răsunetul şi entuziasmul provocat de revoluţia franceză asupra altor popoare sînt tratate în studiile „Amerikanische Freunde der Französischen Revolution" de Samuel Bernstein, „Die polnischen Jakobiner während des Aufstandes von 1794" de Boguslaw Lesnodorski, „Die Jakobiner in der tschechischen offentlichen Meinung" de Kveta Mejdricka, „Die ungarischen Jakobiner" de Kálmán Benda şi „Zum Prozess gegen die österreichische Jakobiner-Verschwörung" de Leo Stern.

Foarte util este studiul „Karl Marx Stellung zur Französischen Revolution und zu Robespierre" (1843—1845) al lui Auguste Cornu care înfăţişează interesul marelui învăţător al proletariatului pentru revoluţia franceză. Intenţionînd să scrie istoria Convenţiunii, Marx a cercetat mult material referitor la această perioadă. Privind revoluţia franceză din punct de vedere al luptei de clasă, Marx a arătat greşelile conducătorilor ei. Principala greşeală a lui Robespierre — arată Marx — s-a datorat concepţiei lui eronate despre stat : dorea să organizeze un stat burghez folosind modelul antic.

În ultimul studiu „Zum Meinungsstreit über Robespierre", A. Z. Manfred arată părerile care s-au exprimat timp de 200 de ani despre Robespierre. După ghilotinare şi în prima jumătate a secolului trecut, istoriografia burgheză l-a prezentat ca pe un tiran. Din perioada următoare pînă în zilele noastre părerile au variat. Studierea profundă a faptelor a aruncat o nouă lumină asupra revoluţiei franceze. Marx, Engels şi Lenin considerau perioada dictaturii iacobine una din cele mai însemnate etape în lupta pentru eliberarea claselor asuprite. Ei au privit cu simpatie pe Robespierre, cel mai democrat dintre revoluţionarii francezi.

Cartea *Maximilien Robespierre* se încheie cu un util index bibliografic şi de nume.

I. V.

PHILIPPE ERLANGER, *La vie quotidienne sous Henri IV*, Paris, Hachette, 1958, 256 p.

Cartea lui Philippe Erlanger face parte din colecţia „La vie quotidienne", avînd ca tematică reconstituirea vieţii societăţii în diferite perioade ale istoriei sale.

Într-o scurtă introducere autorul face o paralelă între situaţia politică şi social-economică a Franţei în 1589, anul urcării pe tron al lui Henric al IV-lea şi situaţia Franţei în 1610. Se subliniază refacerea economică şi întărirea monarhiei centralizate.

Ocupîndu-se de situaţia diferitelor clase ale societăţii franceze autorul arată că dintre acestea, clasa care ducea întreaga greutate a statului pe umerii ei era ţărănimea. Copleşit de greutatea obligaţiilor către stat şi de exploatarea nobiliară, ţăranul francez ducea o viaţă mizeră, locuind în colibe pe jumătate îngropate în pămînt, la un loc cu animalele. Ph. Erlanger subliniază că ţăranul care s-a putut elibera de mult din şerbie devenise un fel de arendaş. Unii dintre ţărani au reuşit să-şi creeze o stare materială mai bună, cumpărînd pămînt, vii şi mori. Prin urmare avem de a face cu un proces de diferenţiere în sînul clasei ţărăneşti, pe care din păcate autorul nu-l analizează, mărginindu-se doar să-l semnaleze. De asemenea autorul nu ne spune nimic despre mişcările ţărănimii împotriva exploatării feudale, mişcări care luaseră o mare amploare la sfîrşitul sec. al XVI-lea.

Relativ la populaţia urbană, autorul subliniază că încă din vremea lui Henric al III-lea,

www.dacoromanica.ro

în cadrul corporațiilor s-a format o pătură de patroni bogați, care a luat aspectul unei oligarhii impunînd tot felul de bariere intrării în corporație. Henric al IV-lea a încurajat această oligarhie instituind un regim de venalitate la acordarea diplomelor de meșteșugari, în sensul că numai meșterii care plateau taxe mari dobîndeau diploma. În felul acesta Henric al IV-lea n-a încurajat „o eră de libertate industrială", cum le place unora din istoricii burghezi sa susțina, ci dimpotrivă, a paralizat meșteșugurile libere, integrînd în corporații pe cele existente și refuzînd orice sprijin celor create ulterior. În ce privește paturile muncitoare din orașe, Erlanger arată ca acestea duceau o viață deosebit de grea fiind victimile foametei, epidemiilor, inundațiilor etc. Muncitorii erau grupați în „compagnonnages" asociații cuprinzînd muncitorii aceleiași meserii. În timpul frămîntărilor sociale orășenești muncitorii aveau un rol considerabil, ei reprezentînd elementul cel mai combativ al populației urbane.

Tot cu privire la populația orașelor, Erlanger subliniază procesul formării unei pături de funcționari judecătorești și administrativi, care se considerau singurii și adevărații reprezentanți ai natiunii. Această pătură era grupata în jurul parlamentelor și autorul o caracterizează ca reprezentanta conservatorismului retrograd, ostil înnoirilor. Datorită faptului că unele funcții se cumpărau de la rege și puteau fi lăsate moștenire, un număr restrîns de familii a beneficiat de un adevărat monopol al funcțiilor publice. În afară de pătura funcționarească, autorul arată că în orașe mai existau și alte grupări sociale ca : negustorii, financiarii și speculatorii. Dar spre deosebire de Italia și Germania, negustorii și bancherii din orașele franceze nu au constituit un patriciat care să dețină și puterea politică. Activitatea lor se limita doar la domeniul economic.

Autorul se ocupă pe larg și de situația categoriilor sociale privilegiate ale regatului : clerul și nobilimea. Clerul, cu toată criza serioasă prin care a trecut, din cauza reformei, continua să ocupe primul loc în stat. Clerul avea o situație privilegiată : era scutit de impozite către stat percepînd în schimb propriile sale impozite sub forma dijmei, era scos din competența tribunalelor laice și reprezentanții săi erau adesea chemați în consiliul regal. Referitor la nobilime, Ph. Erlanger arată că în timpul lui Henric al IV-lea această clasă beneficia de o situație specială : de o parte erau cîțiva mari seniori, care se comportau ca un fel de satrapi în provinciile puse sub jurisdicția lor, sfidînd în permanența ordonanțele regale și nefiind devotați statului decît numai în măsura în care acesta era un izvor de venituri pentru ei, de cealaltă parte era nobilimea mică și mijlocie care a asigurat victoria lui Henric al IV-lea : acum, sărăcită de războaie, era redusă la mila regelui. Acesta a alocat 1/5 din bugetul său pentru pensiile micilor nobili. Dar încetarea războaielor religioase și reducerea trupelor personale ale nobililor au avut și alte urmări asupra clasei nobiliare. Astfel, unii dintre nobili încep să se preocupe de ameliorarea domeniilor lor, îndepărtîndu-se tot mai mult de activitatea militară. Sub Ludovic al XIII-lea mulți nobili de țară vor prefera să nu meargă la război și se vor declara „roturieri", pentru a fi scutiți de îndeplinirea obligațiilor militare.

Date interesante prezintă autorul și asupra lumii protestante din Franța. În mod just el arată că protestantismul a prins în special la orașe, unde burghezia vedea în noua religie justificarea aspirațiilor ei materiale de îmbogățire. La recensămîntul din 1598 erau în Franța circa 2 500 familii nobile și 272 000 familii de rînd aparținînd religiei protestante, adică 1/12 din populație. Hughenoții mai dispuneau de 150 locuri fortificate și de o armată de 25 000 oameni, plătiți din vistieria regală. Era deci un adevărat stat în stat instituit prin cunoscutul edict de la Nantes.

Alte capitole ale cărții lui Erlanger sînt rezervate evoluției spirituale a societății din vremea lui Henric al IV-lea, învățămîntului, educației, moravurilor Trebuie subliniate considerentele judicioase făcute de autor asupra spiritului religios din acele timpuri. Ph. Erlanger arată că acesta era în plină

www.dacoromanica.ro

decădere în epoca lui Henric al IV-lea. Manifestarile pioase nu constituiau decît o mască pentru interesele materiale.

În general interesantă și conținînd multe caracterizări și aprecieri juste, cartea lui Ph. Erlanger ar fi trebuit să stăruie mai mult asupra situației social economice a acelor clase care formau marea majoritate a societații franceze, să fi expus mai amplu raporturile dintre țărănime și seniorii stăpîni ai pămîntului, precum și raporturile dintre pătuile muncitoare urbane și patronii bogați din corporațiile meșteșugărești. Ar fi ieșit în acest caz în evidență contradicțiile ascuțite care frămîntau societatea franceză în anii 1590 1610 și astfel domnia lui Henric al IV-lea nu ar mai fi apărut în culorile atît de trandafirii în care e zugrăvită de mulți reprezentanți ai istoriografiei burgheze.

S. C.

*** *Atti del XXXIX Congresso di Storia del Risorgimento Italiano*, Roma, 1961, 585 p.

Lucrarea de față cuprinde documentele referitoare la cel de-al XXXIX-lea Congres de istorie al Risorgimentului care a avut loc între 17—23 octombrie 1960 la Palermo și Neapole. Comunicările din prima parte a volumului pun în discuție mai mult aspecte ale unor probleme locale, legate de organizarea socială și administrativă a Siciliei, de starea de spirit a populației determinată de prezența lui Garibaldi etc.; în partea a doua, comunicările ținute la sesiunea din Neapole subliniază îndeosebi legăturile politice ale Italiei cu celelalte state europene.

Istoriografia actuală italiană, corectînd unele afirmații ale vechii istoriografii siciliene, extinde sfera noțiunii, înțelegînd prin Risorgimento o mișcare mai amplă, generală „care cuprinde în sine toată viața spirituală, morală și politică a întregii Italii". În ceea ce privește Sicilia, perioada risorgimentală este socotită ca începînd după 1820, pînă atunci semnalîndu-se doar lupta pentru autonomie care se intensifică spre 1848; ea se încheie în 1860 cînd istoria insulei se încadrează în istoria generală a Italiei.

Problema structurii sociale și administrative înainte și în timpul unificarii este analizata în cîteva comunicări semnate de Virgilio Titone, Francesco Brancato etc. Trebui subliniat faptul că Titone, vrînd să stabilească noțiunea de „clasă politică" neagă importanța factorului economic în dezvoltarea societății. Bazîndu se pe o concepție idealista, el sustine că „nu economia sau sistemele de producție determina natura societății sau a raporturilor între clase, ci omul" (p. 85). Necunoscînd noțiunea marxista de clasa dominantă, autorul neagă existența unei astfel de clase, deși admite existența unei clase „suprapuse" în societatea italiană.

Relațiile cu statele europene, atitudinea acestora față de unificare determinata de interesele guvernelor pe care le reprezentau, conflictele din interiorul acestora, poziția lui Cavour sînt prezentate detaliat în volum, împreună cu discuțiile care au avut loc. La comunicarea lui Eugenio Koltav despre contribuția maghiară la lupta pentru unitatea Italiei (prin legiunea din Piemont din 1859), remarcăm intervenția acad. A. Oțetea care a menționat cauzele comune ce au determinat unirea în aceeași perioada a Principatelor Romîne și a Italiei: victoria capitalismului asupra feudalismului, înfrîngerea acelorași forțe interne (aristocrația feudală) și externe (Austria). Acad. A. Oțetea a scos în relief aportul Sardiniei, al diplomației și al opiniei publice italiene la unirea Principatelor Romîne.

În volum sînt înfățișate apoi legăturile cu Polonia, unde lupta pentru independență și progres politic se desfașura în condiții similare cu cele din Italia. Kalist Moravski analizează cu multă atenție momentele care marchează colaborarea politică dintre cele două state, cu punct de intensitate maximă în expediția lui Garibaldi în Sicilia.

www.dacoromanica.ro

În privința relațiilor cu Franța [1], Jacques Godechot, bazîndu-se pe corespondența diplomatică și presa contemporană, încearcă o sinteză a acestor materiale căutînd să elucideze două aspecte obscure încă pînă astăzi: intențiile lui Napoleon al III-lea pe de o parte, reacția poporului francez pe de alta.

Istoricul englez Denis Mack Smith prezintă politica lui Palmerston și Russel care au sprijinit revoluția italiană. Articolul lui Angelo Tamborra despre Garibaldi și Europa este axat pe participarea patrioților italieni la războiul de independență din Balcani și, în special, pe influența și legătura lui Garibaldi cu poporul romîn. Este menționată scrisoarea lui T. Dunca, patriot romîn care în 1860 a luptat cu un număr de 1500—2000 voluntari în armata lui Garibaldi, la Trentino [2]. La discuții a participat și acad. A. Oțetea care a subliniat legătura dintre italieni și romîni în cadrul politicii lui Cavour, în scopul creării unui front unic împotriva Austriei.

Ca o întregire a prezentării luptei politice desfășurate în Sicilia în perioada unificării, lucrarea ilustrează și cîteva momente de eroism ale maselor populare.

A. I.

[1] Sub îngrijirea lui Armando Saita, Istituto Storico Italiano a publicat *La guerra del 1859 nei rapporti tra la Francia e l'Europa*, vol. I—V, Roma, 1961. Lucrarea reprezintă partea a III-a (Rapporti tra stati europei) a colecției *Documenti per la storia delle relazioni diplomatiche fra le Grandi Potenze europee e gli Stati italiani dal 1814 al 1861.*

[2] Archivo del Risorgimento, Roma, Busta 45, fasc. n. 27, T. Dunka a Garibaldi, Iassy, 9 febbraio 1876.

JACQUES HEERS, *Gênes au XVe siècle. Activité économique et problèmes sociaux*, Ecole pratique des Hautes études, VIe section. Centre de recherches historiques. Paris, 1961, S.E.V.P.E.N., 741 p.

Preocupările istoricului Jacques Heers în cercetarea diferitelor aspecte ale comerțului maritim din Marea Mediterană în evul mediu, cunoscute istoricilor noștri prin cele cîteva articole publicate, s-au concentrat în ultimii ani în alcătuirea unei ample monografii asupra Genovei în sec. XV, într-o perioadă cînd această cetate se afla încă în plină activitate și cînd în istoria economică a țărilor mediteraneene s-a produs o importantă cotitură determinată de un complex de fapte istorice. Această republică italiană s-a angajat cea dintîi pe drumul strîngerii legăturilor economice cu noile piețe europene din Peninsula Iberică și de pe coasta răsăriteană a Atlanticului. Pentru documentarea acestei monografii autorul a folosit un foarte bogat material din arhive italiene, spaniole și belgiene.

Lucrarea cuprinde trei părți, destul de disproporționate ca întindere. În partea I, intitulată „Mediul natural și mișcările de populație" (p. 9—47), istoricul Heers arată rolul mediului geografic, al forțelor de producție în orientarea economică a Genovei și stabilește, pe baza înregistrărilor fiscale, numărul populației care se ridica în sec. al XV-lea la aproximativ 100 000 locuitori.

Partea a II-a, cea mai întinsă (p. 47—507), intitulată „Viața economică", cuprinde date pe cît de ample pe atît de interesante referitoare la sistemul monetar, operațiile de bancă și bursa de valori mobiliare a Genovei (cap. I), relativ la rolul capitalului comercial și industrial în economia Genovei (cap. II), privind marele comerț internațional pe care-l practica Genova cu Orientul și cu Occidentul (cap. III), relativ la direcțiile traficului genovez (cap. IV).

Informațiile cunoscute pînă acum referitoare la problemele ridicate de autor în aceste capitole sînt îmbogățite mai ales cu date referitoare la condițiile în care s-a desfășurat

www.dacoromanica.ro

comerţul exterior genovez pe mare, ca, de ex. : tipul şi numărul navelor, taxele de transport, categoriile de mărfuri şi variaţia preţului lor, pieţele de achiziţionare şi de desfacere etc.

O atenţie deosebită acordă autorul desfăşurării comerţului internaţional genovez în Orient şi în Imperiul otoman. Informaţiile destul de ample privind regiunile limitrofe Mării Negre despre comerţul cu diferite produse şi cu sclavi, precum şi despre activitatea comptoarelor genoveze de la Brussa, Pera şi Chio, mai ales după 1453, se dovedesc a fi extrem de sărace cînd se referă la legăturile negustorilor genovezi cu Principatele romîne unde autorul se mărgineşte numai sa enumere categoriile de mărfuri achiziţionate de aceştia · grîu, porci, lînă, mei, ceară, peşte (p. 366), fară a stabili volumul lor care ar fi avut o d osebită importanţă în expunerea concluziilor. Ca şi alţi istorici burghezi, Jacques Heers consideră, în mod neştiinţific, pe negustorii genovezi ca animatori ai vietii feudale în nordul Dunării, ca factori hotarîtori ai existenţei celor două principate (p. 389), iar pe cuceritorii turci ai Constantinopolului drept cauză principală a decăderii comerţului în Marea Neagră. El stabileşte în mod artificial data de 1460 ca moment al cotiturii pe care o ia comerţul genovez în Orient. Istoriografia noastră marxista, încă de acum zece ani, a combătut această teză. Într-un amplu şi documentat articol intitulat *Despre rolul genovezilor la gurile Dunării în sec. XIII XV*, Barbu Câmpina a demonstrat că scăderea rapidă a volumului afacerilor negustorilor genovezi în nordul Dunării începuse din sec. al XIV-lea şi s-a accentuat în sec. al XV-lea, înainte de 1453, *pe măsura ce s-a accentuat progresul economic al Moldovei* (vezi „Studii", nr. 1, VI, 1953, p. 191 236 ; nr. 3, VI, 1953, p. 79 119).

În cursul expunerii sale, J. Heers stabileşte totodată schimbările care s-au produs în sec. al XV-lea în exercitarea comerţului de tranzit de către negustorii genovezi în Marea Mediterană, pe drumurile de uscat în Europa centrală şi vestică şi pe drumurile maritime din Oceanul Atlantic. Pe baza documentelor folosite se arată că în a doua jumătate a sec. al XV-lea s-a produs o deplasare a centrului activităţii comerciale genoveze, din Orient către Occident prin strîngerea legăturilor economice cu pieţele din Peninsula Iberică şi cu acelea de pe coasta estică a Atlanticului.

Ultima parte a lucrării cuprinde date referitoare la structura social-economica a societăţii genoveze în sec. al XV-lea. Sînt astfel studiate aristocraţia funciară, aristocraţia negustorilor şi a bancherilor şi „ciocnirile" dintre seniori şi oamenii de afaceri, componenţa politica a Comunei Genoveze şi formele luptei politice dusă de nobili împotriva conducerii republicii. Referitor la „tulburările politice", al căror conţinut social autorul nu l studiază, materialele prezentate sînt sarace, reducîndu se numai la acţiunile familiei Fieschi din 1459 şi 1477 şi ale „căpitanilor de meşteşugari" din 1462.

Pentru înţelegerea multor probleme discutate in text, Jacques Heers a anexat lucrarii sale un număr apreciabil şi variat de tabele, diagrame şi hărţi. Lucrarea se încheie cu o bibliografie a izvoarelor de arhivă şi publicaţii şi cu indici de nume şi de lucruri.

Monografia lui Jacques Heers, interesantă prin problemele ridicate şi prin izvoarele de arhivă folosite, este utilă cercetatorilor din domeniul istoriei universale.

C. Ş.

www.dacoromanica.ro

BIZANTINOLOGIE

DÉMÉTR US CYDONÈS, *Correspondance*, publi e par Raymond J. Loenertz, Città dal Vaticano, I 1956 (XVI + 219 p.), I 1960 (XXIV 496 p.).

' crisorile lui Dimitrie Kidonis continuă să rețina atenția bizantiniștilor datorita importa ței lor deosebite pentru studiul relațiilor dintre bizantini și occidentali în sec. al XIV-lea. Unele din scrisorile lui Kidonis sînt cuno cute din vechile ediții. Prim le editate au fost c le opt scrisori publicate de învațatul ru C. F. Matthaei în lucrarea sa: *Isocratis, Demetrii Cydone et Michaelis Glycae aliquot epistulae*, Mo cova, 1776, p. 34 43. O ediție care a premers celei de fața, dar care cuprinde numai 50 de scrisori, a fost alcătuită de Giuseppe Cammelli, *Démétrius Cydonès, Correspondance*, Paris, 1930.

Raymond Loenertz, bizantinist din rîndurile clerului catolic, editează 450 de scrisori ale lui Kidonis, folosind 32 de manuscrise din diferite biblioteci pentru stabilirea textului grecesc al acestei bogate corespondențe. Textul grecesc este însoțit de note referitoare la izvoar le istorice ale corespondenței, făcîndu se și trimiteri de la o scrisoare la alta pentru a înlesni cercetătorilor interpretarea cuprinsului. Fiecare volum cuprinde indici onomastici și cronologici. Volumul 1 cuprinde și o amplă listă bibliografică (p. 203 219).

Editorul a rectificat ortografia și accentele textului grecesc unde a fost cazul, dar rectificarile sînt de importanță foarte redusă, deoarece Kido i și a redactat scrisorile sub o formă îngrijită, unele fiind copiate cu aceeași atenț ramaticala de către secretarul sau Mihail l al Kas. Mai grea a fost pentru editor datarea scrisorilor, deoarece, potrivit uzului din vremea sa, Kidonis nu și data corespondența. Loenertz propune datarea unui num r de 3 0 d scrisori folosindu se de referirile lor la unele evenimente sau de locul scrisorilor în manuscrisele resp ctive. Destinatarii sînt indicați de editor în fruntea fiecărei scrisori. după cum au putut fi identificați din textul respectiv; mulți însă au rămas an nimi. Editorul nu traduce scrisorile pe care le editează. El anunță însă ca într-un al treilea volum va analiza aceste scrisori și va comenta datele lor istorice și biografice.

Ediția are caracterul unei publicații de erudiție. Cercetarea savantă ce stă la baza acestei ediții reflectă intere ul învațaților catolici de a pune în lumină activitatea des fășurată de Dimitrie Kidonis în favoarea bisericii papale. În așteptarea interpretarii istorice pe care o făgăduiește editorul, con tatăm că informațiile pe care le posedăm cu privire la Kidonis atestă în general zelul său procatolic și străduințele sale active pentru unirea bisericii bizantine cu biserica Romei sub conducerea acesteia.

Aparținînd aristocrației bizantine, Kidonis a fost de tînăr în serviciul curții imperiale din Constantinopol, ocupînd apoi înalte dregătorii sub împărații Ioan al V-lea Paleologul și Ioan al VI-lea Cantacuzino, cu începere din 1341 pînă în 1385. A fost și cleric. A tradus în grecește opere teologice catolice. În anii 1369 1371 a însoțit pe împăratul Ioan al V-lea la Roma pentru tratarea unirii bisericilor. A voit să treacă la catolicism, dar a fost împiedicat de funcția de ministru al curții imperiale. Cronicarul Ducas relatează că pe Dimitrie Kidonis bizantinii îl socoteau „eretic" (Ducas, *Istoria turco-bizantină*, ediție critică de Vasile Grecu, București, 1958, p. 328).

Am relevat aceste cîteva date biografice, pe care le evită Loenertz, spre a explica a tfel interesul învațaților catolici pentru corespondența lui Kidonis. Aceasta corespondență are totuși un conținut documentar foarte prețios pentru studiul istoric al societații bizantine din sec. al XIV-lea. Îngrijorarea aristocrației bizantine față de amenințarile turcești, apelul ei disperat la ajutorul mult precupețit al occidentalilor, contradicțiile

www.dacoromanica.ro

interne ale clasei dominante rezultînd din luptele pentru putere în condiţiile aservirii feudale a ţărănimii, toate acestea se reflectă direct sau indirect în scrisorile lui Kidonis.

Multe din scrisorile lui Kidonis au fost concepute ca opere literare, pregătite pentru a deveni publice. De aceea, o parte din această corespondenţă este lipsită de sinceritatea proprie scrisorilor particulare; în schimb, reflectă concepţiile politice şi sociale care aveau circulaţie în sec. al XIV-lea, precum şi lupta dintre palamism şi antipalamism din societatea bizantină. Este importantă de asemenea, pentru studiul culturii bizantine din perioada respectivă, însăşi limba greacă folosită de Kidonis în scrisorile sale. Autorul scrisorilor este un purist şi modelele limbii sale sînt operele scriitorilor antici.

Figurează între scrisorile lui Kidonis şi una pe care acesta a adresat-o în 1386 unui prieten al său din Ţara Romînească (vol. II, p. 272 271). Prietenul plecase din Constantinopol de frica unei epidemii de ciumă şi se adapostise în Ţara Romînească. În scrisoarea sa plină de consideraţii filozofice, Kidonis îndeamnă pe prietenul său „să uite că trăieşte împreună cu romînii" şi-i urează să se întoarcă mai curînd în ţara sa. Importanţa acestei scrisori nu va scăpa istoricilor noştri. Loenertz menţionează în ediţia de faţă pe N. Iorga, O. Tafrali şi V. Grecu pentru unele referiri ale lor la opera lui Kidonis.

Gh. C.

FRANZ DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches*, 4 Teil, München, 1960, XXX + 165 p.

În marea lor majoritate, actele normative şi poruncile administrative ale împăraţilor bizantini au fost publicate în diferite colecţii şi în anexele unor lucrări istorice. Studiul textelor originale şi cronologia lor n au format însă obiectul unor cercetari critice şi de aceea în lucrările de bizantinologie se mai fa şi trimiteri la hrisoave greşit datate sau la texte îndoielnice.

Bizantinistul german Franz Dölger şi a luat sarcina de a cerc ta sistematic actele cancelariei imperiale bizantine, identifi l textele originale, copiile şi falsurile lor. Rezul tatele cercetărilor sale, deşi publicate ub indicaţia de *reges'e*, constituie o operă cr'ti a bazată pe analiza migăloasa a element lor constitutive ale documentelor.

Dölger a publicat primele trei parţi din lucrarea sa în 1924 1925, identificînd un numar de 2075 de acte ale cancelariei bizantine de la 565 pînă la 1282. În această a patra parte a lucrării sale, autorul publică în c n tinuare 787 de regeste ale actelor din anii 1282 1341.

Fiecare regest cuprinde descrierea materială a documentului respectiv, menţionează numele destinatarului şi indică foarte sumar conţinutul actului. Se menţionează şi publi caţiile în care a apărut textul respectiv. Se indică în greceşte primele cuvinte ale actului. Se identifică falsurile. Pentru determinarea cronologiei actelor se folosesc atît izvoarel , cît şi lucrările istorice. În literatura istori cercetată de Dölger figurează şi lucrările bizan tiniştilor ruşi şi sovietici, precum şi ale a rilor romîni, unguri, sîrbi şi bulgari.

Lucrarea are caract rul unei cerce i erudite şi este de mare utilitate pentru b'z n tinişti. Însă indicaţ ile auto u i pr'vitoa la conţinutul actelor sînt în general p ea sumar şi formale. Se dau indicaţii mai ale cu p i vire la persoanele care fi urca a în l cume tc. Nu se menţionează cu ac i at nţie mentele economice, sociale, pol tic i cultu e caracteristice cuprinsului fi carui act.

Gh. C.

www.dacoromanica.ro

G. TANKOVA-PETKOVA, *Българо-византийските отношения при управлението на Тервел и Кормесий* (Raporturile bulgaro-bizantine în timpul domniei lui Tervel şi Kormesios), Изследования в чест на Марин С. Дринов, Sofia, 1960, p. 615—620.

Autoarea relevă în studiul de faţă o contradicţie de datare în cronografia istoricului bizantin Theophanes. Atunci cînd acesta relatează despre intervenţia bulgarilor din anul 718 în luptele interne din Bizanţ, menţionează că ei erau conduşi de chanul Tervel (Theophanes, ed. de Boor, p. 100). Acelaşi autor, la sfîrşitul istoriei sale, povestind despre luptele dintre bulgari şi bizantini la începutul sec. al IX-lea, arată că în anul 812 Krum pretindea să încheie pace cu Bizanţul în condiţiile tratatului semnat în anul 716 cu chanul Kormesios (Theophanes, ed. de Boor, p. 497).

În lista chanilor bulgari (imennik), după numele lui Tervel este o lacună, dar din cronica lui Siegebert (Siegeberti Chronica, M.G.H.S. s. VI, p. 329), şi mai ales din cronica lui Alberic (Alberici monachi trium fontium Chronica, M.G.H.S.s. XXIII, p. 703) rezultă că al treilea chan bulgar, succesorul lui Tervel, a fost Kormesios. Faţă cu cea de-a doua informaţie a lui Theophanes nu mai putea fi în anul 718 chanul bulgarilor Tervel de vreme ce tratatul cu Bizanţul fusese încheiat cu doi ani mai înainte de Kormesios, succesorul lui Tervel. Cu toate acestea, toţi istoricii bulgari nu au dat nici o importanţa contradicţiei semnalate şi au admis sfîrşitul domniei lui Tervel în anul 718, adică au considerat exactă numai prima afirmaţie a lui Theophanes.

G. Tankova-Petkova socoteşte că trebuie acordat mai mult credit celei de-a doua informaţii a lui Theophanes, atît pe baza datelor furnizate de cronicile lui Siegebert, Alberic şi p triarhul Nicephor, cît şi pentru o serie de motive analizate de autoare. Într-adevăr, contrazicerea relevată în acest articol nu este singura în opera lui Theophanes. Istoricul bizantin şi-a cules informaţiile din surse diferite, astăzi dispărute, inegale ca valoare documentară şi fără nici un spirit critic. În ce priveşte relatările sale cu privire la evenimentele de la începutul sec. al IX-lea, acestea sînt mult mai exacte deoarece coincid cu perioada în care Theophanes şi-a scris istoria sa. Bogăţia de amănunte cu privire la clauzele tratatului din anul 718, numele persoanelor care au participat la încheierea lui, toate acestea dovedesc că Theophanes a dispus de acte oficiale devenite actuale în anul 812 în urma pretenţiilor lui Krum de a fi din nou aplicate în relaţiile bulgaro-bizantine.

Cu excepţia acestei singure informaţii, numele lui Tervel nu mai apare nicăieri după anul 711. Datorită relaţiilor strînse pe care Tervel le-a avut cu împăratul Justinian al II-lea şi ajutorului militar acordat acestuia între anii 705—711, probabil numele lui Tervel a devenit foarte cunoscut în Bizanţ. În aceste condiţiuni este explicabil că istoricul anonim, a cărui relatare a stat la baza informaţiei lui Theophanes, să-l fi considerat pe Tervel chanul bulgar din vremea tratatului cu Bizanţul. Pe baza acestor argumente, autoarea consideră că domnia lui Tervel a luat sfîrşit între anii 711 şi 716 şi a fost urmată de aceea a lui Kormesios.

În ultima parte a studiului sau autoarea se ocupă de importanţa primului tratat bulgaro-bizantin din anul 718. Acesta fixa frontierele dintre cele două state, contribuţia anuală plătită Bulgariei de către Bizanţ, problema extrădării fugarilor politici şi reglementarea schimburilor comerciale. Preocupările de natură economică din tratat învederează dezvoltarea Bulgariei în acea vreme şi importanţa ei în comerţul de tranzit pentru regiunile din sud-estul Peninsulei Balcanice.

E. Fr.

H. GLYKATZI AHRWEILER, *Les forteresses construites en Asie Mineure face à l'invasion Seldjucide*, în *Akten des XI Internationalen Byzantinisten Kongresses. München, 1958*, Editura C. H. Beck, München, 1960, p. 182—183.

Pentru a face faţă atacurilor persane şi apoi arabe, Asia Mică poseda o linie de for-

www.dacoromanica.ro

tărețe situate pe marile drumuri. Fiecare fortăreață era apărată de circa 300 500 soldați. Înaintarea turcească și crearea sultanatului de Rum și emiratului Danichmandid a impus noi construcții defensive. Primul care are inițiativa reconstruirii fortărețelor și fortificării orașelor din Asia Mică este, după spusele lui Attaleiates și Psellos, Roman al IV-lea Diogene. Urmașii săi imediați însă nu s-au mai preocupat de continuarea operei începute de acesta. De-abia Alexios Comnenul, după ce a devenit împărat, a început opera de restaurare a puterii imperiale, eliberînd cîteva orașe de pe litoralul Asiei Mici, devenite apoi baze de operații pentru acțiuni în interior. El construiește în această vreme o fortăreață în fața Nicomediei, reconstruiește orașul Adrammytion, și fortărețele Hieron, Kurikos și Seleucia.

Opera de fortificare a Asiei Mici este continuată de urmașul său, Ioan Comnenul. Acesta construiește de-a lungul drumului militar din Frigia și Pamphilia fortărețe și linii de apărare ἄπληκτα în scopuri mai mult ofensive. Opera de fortificare a Asiei Mici este urmată și de Manuil Comnenul, așa cum se arată în elogiul ce i-a făcut Eustathie din Thessalonic. Atenția lui Manuil a fost îndreptată în special asupra Bithyniei, mereu amenințată de raziile turcești. A întreprins lucrări pentru a schimba cursul afluenților Meandrului ca astfel acest fluviu să devină impracticabil pentru turci. A construit fortărețe pe întreaga linie de comunicații din regiunile periferice ale Imperiului, care mai înainte fuseseră abandonate din cauza deselor atacuri turcești. Manuil a fost preocupat și de reorganizarea teritoriului cucerit de predecesori, ridicînd din ruine mai multe orașe, ca de exemplu Pergamul și construind altele noi. După autoare, în vremea lui Manuil, viața își reluase cursul normal în Asia Mică.

E. Fr.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

* * * *Библиотеки в Румынской Народной Республике*, Бухарест, Изд. „Меридианы", 1961, 80 p. + 7 pl.

* * * *Les bibliothèques dans la République Populaire Roumaine*, Bucarest, Meridiens-Editions, 1961, 76 p. + 7 pl.

* * * *The Libraries in the Rumanian People's Republic*, Bucharest, Meridiens, 1961, 68 p. + 7 pl.

Activitatea bibliotecilor din Republica Populară Romînă este în continuă înflorire și prin intermediul lor cartea devine tot mai mult un instrument de îmbogățire a cunoștințelor. Dintr-o țară cu un număr foarte restrîns de biblioteci, Romînia a devenit în anii regimului democrat-popular o țară cu un sistem de biblioteci dezvoltat și bine închegat și cu o activitate multiplă și în continuă creștere. Din păcate, această activitate nu a fost cercetată pînă acum în ansamblul ei, fiind puțin cunoscută peste hotare. Iată de ce considerăm binevenită inițiativa publicării, în mai multe limbi, a lucrării de care ne ocupăm în rîndurile de față.

Lucrarea înfățișează dezvoltarea bibliotecilor din patria noastră din perioada feudală pînă astăzi. În mod normal se insistă mai îndelung asupra stării și activității bibliotecilor din perioada contemporana. Pentru epoca de după 23 August 1944 se expun succint principiile care stau la baza organizarii sistemului de biblioteci din R.P.R., se prezinta rețele de biblioteci și aspecte din activitatea lor. Întrucît cititorilor noștri le sînt cunoscute aceste fapte, nu considerăm necesar sa ne oprim asupra lor. Ținem numai să subliniem că, în linii generale, lucrarea reușește să dea o imagine aproape veridică a trăsaturilor esen-

www.dacoromanica.ro

ţiale ale sistemului şi activităţii bibliotecilor din patria noastră.

În întocmirea lucrarii s au întîmpinat desigur o serie de greutăţi izvorîte din lipsa unor cercetări monografice despre cele mai reprezentative biblioteci sau despre bibliotecile din diverse perioade ale dezvoltarii culturii şi ştiinţei noastre. Căci ceea ce s a făcut pina acum în domeniul cercetarii istoriei bibliotecilor romîneşti este şi insuficient şi nesatisfăcător. Totuşi, daca s ar fi folosit cu mai mult discernămînt informaţiile cuprinse în studiile şi articolele anterioare — puţine cîte sînt , s-ar fi înlaturat unele lacune şi impresia de arbitrar în prezentarea materialului.

Astfel, enumerîndu se, în introducerea despre dezvoltarea cărţii la noi, „date semnificative din prima fază a istoriei cărţii romîneşti'' (p. 5), nu se amintesc unele tipărituri de o deosebită importanţă în dezvoltarea culturii romîneşti, cum sînt: *Noul Testament* (Alba Iulia, 1648), ale cărui predoslovii exprimă idei ce depăşesc cadrul îngust al epocii; *Pravilele* lui Vasile Lupu (Iaşi, 1646), unul din primele coduri laice de legi în limba romîna etc.

Vorbind despre bibliotecile din ţările romîneşti din perioada feudală, lucrarea nu aminteşte nimic despre biblioteca Mavrocordaţilor, una din cele mai vestite biblioteci europene din sec. al XVIII lea. Această bibliotecă prezintă interes atît prin bogăţia şi raritatea colecţiilor pe care le avea, cît şi, mai ales, prin faptul că avea carţi cu „legatură romînească'', marturie indirectă a aprecierii de care se bucura cartea în ţarile romîneşti. Deşi lucrarea vadeşte o înclinare pentru prezentarea mai largă a bibliotecilor din Transilvania, ea omite sa amintească biblioteca Astra de la Sibiu, înfiinţată în anul 1862 din iniţiativa unor cărturari progresişti ca Axente Sever, Timotei Cipariu, George Bariţiu etc. Este ştiut că biblioteca Astra, mai ales în prima perioada, a desfaşurat o activitate pozitivă în răspîndirea şi dezvoltarea culturii noastre.

În legatura cu bibliotecile mănastireşti, pentru sec. XIV XVII ar fi trebuit subliniat faptul că ele erau totodată şi biblioteci şcolare, căci primele şcoli romîneşti, cu un program relativ cuprinzător pentru acea vreme, au funcţionat pe lîngă mănastiri şi biserici. În felul acesta, bibliotecile şcolare romîneşti îşi au începutul în sec. al XV lea. Iar în ceea ce priveşte biblioteca din Blaj, ea era, în primul rînd, biblioteca şcolara a seminarului mitropolitan şi, cu tot caracterul ei predominant teologic, a jucat un rol pozitiv dupa cum reiese şi din faptul că aici au cercetat şi studiat o serie de carturari, ca Samuil Clain, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Timotei Cipariu etc.

În prezentarea colecţiilor diverselor biblioteci din trecut consideram că era necesar să se stăruie nu numai asupra unor manuscrise sau tiparituri cu valoare mai mult muzeistică, ci şi asupra materialelor care ajută la cunoaşterea istoriei poporului. La biblioteca Batthyaneum, de pildă, există o serie de scrisori care conţin ştiri contemporane despre mişcarea lui Horea, Cloşca şi Crişan, care nu sînt amintite în lucrarea de faţa. Ar fi fost interesant să se fi dat informaţii despre activitatea din trecut a acestor biblioteci, spre a se putea vedea rolul pe care l au jucat în răspîndirea ideilor şi a cunoştinţelor.

În ceea ce priveşte bibliotecile de după 23 August 1944, avem de semnalat modul expozitiv de prezentare a materialului. Dacă acest procedeu duce la o înfăţişare satisfacatoare a reţelelor de biblioteci şi a rolului lor cultural-educativ, el nu dă posibilitatea oglindirii conţinutului şi creşterii activităţii desfaşurate de bibliotecile din ţara noastra. Pentru aceasta ar fi fost necesar să se fi făcut o analiză a cifrelor prezentate (de ce oare se dau cifre din 1958, într-o lucrare apărută în 1961?) şi o comparare a lor cu cifre din trecut şi din alte ţări. Desigur, această analiză ar fi trebuit să fi cuprins nu numai cifrele globale, ci şi pe cele referitoare la cărţile citite, la categoriile de cititori etc. Analiza cifrelor referitoare la activitatea bibliotecilor ar fi trebuit împletită cu cea a datelor referitoare la producţia de carte din R.P.R. Cele cîteva informaţii despre tipărirea cărţii în perioada

www.dacoromanica.ro

socialistă, incluse la începutul lucrării, sînt cu totul insuficiente pentru a arăta bogăţia şi complexitatea producţiei noastre editoriale şi în plus, cu totul răzleţe de perioada la care se referă.

Prezentarea expozitivă nu dă posibilitate sublinierii în mod satisfăcător a strînsei şi multilateralei colaborări care există între bibliotecile de toate tipurile din R.P.R. Nu sînt oglindite în mod suficient de clar nici sarcinile unor biblioteci ca Biblioteca Institutului de documentare tehnică, Biblioteca centrului de documentare medicală sau Biblioteca centrală de stat a R.P.R. Explicarea cauzelor care au dus la înfiinţarea Bibliotecii centrale de stat — rezumată numai la necesitatea de a avea o bibliotecă ştiinţifică enciclopedică de lectură publică (vezi p. 22 şi 48) — este simplistă şi nu corespunde realităţii. Înfiinţarea Bibliotecii centrale de stat a fost impusă de cerinţele revoluţiei culturale din patria noastră, de necesitatea existenţei în noile condiţii create de puterea democrat-populară a unei mari biblioteci care să îndeplinească multiplele funcţii ale unei biblioteci naţionale.

Avînd în vedere destinaţia lucrării, considerăm că ar fi trebuit prezentate şi alte aspecte ale activităţii biblioteconomice din R.P.R., ca, de pildă, problema organizării bibliotecilor arătîndu-se principiile călăuzitoare în acest domeniu (organizare în funcţie de cerinţele cititorului şi în folosul lui) etc. În felul acesta valoarea lucrării ar fi crescut şi s-ar fi dat o imagine mai cuprinzătoare a activităţii biblioteconomice din patria noastră.

M. T.

* * * *„Годишник на Българския библиографски Институт «Елин Пелин»“* (Anuarul Institutului bibliografic „Elin Pelin"), vol. VII, Sofia, 1961, 378 p.

Volumul VII al „Anuarului Institutului bibliografic bulgar", apărut de curînd, aduce noi contribuţii din domeniul culturii bulgare şi universale.

La rubrica comunicărilor semnalăm două articole care privesc istoria relaţiilor romîno-bulgare. Primul dintre acestea se referă la istoria presei progresiste bulgare în Romînia în sec. al XIX-lea şi este intitulat *Cînd a început să apară ziarul „Dunavska Zora" al lui Dobri Voinikov?* Pînă acum era acceptată data de *10 septembrie* 1867, Brăila. Analizînd conţinutul articolelor primului număr al ziarului, E. I. Andreeva a semnalat că ele se referă la luna *noiembrie* 1867 şi că deci data de apariţie acceptată pînă acum este greşită. Cercetînd mai departe această problemă Gh. Borşukov a descoperit în Biblioteca Universităţii din Sofia colecţia pe un an a ziarului „Dunavska Zora" în care pe primul număr este lipită deasupra datei — tipărită greşit iniţial — o bucăţică de hîrtie tipărită cu data exactă: *13 noiembrie 1867.* În felul acesta trebuie corectată data apariţiei acestui ziar şi în bibliografia *Publicaţiile periodice romîneşti* de Nerva Hodoş şi Al. Sadi-Ionescu, Bucureşti, 1913, p. 220. Cel de-al doilea articol aparţine Tatianei E. Kirkova şi are titlul *Pe urmele unei greşeli.* Pînă acum biografii d-rului Atanas Bogoridi — participant în mişcarea eteristă la 1821 — susţineau că teza de doctorat a lui a fost intitulată „De piscium medalla [sic !] spinali". Lucrarea în original nu fusese descoperită însă pînă acum. Studierea „de visu" de către autoarea articolului a acestei lucrări a dus la descoperiri noi: titlul în întregime şi aflarea adevăratului ei autor. Titlul este: *De piscium cerebro et medulla spinali. Dissertatio inauguralis quam consensu illustris Facultatis Medicae Halensis publico eruditorum examini subiicit APOSTOLUS ARSAKY Epirota, Medicinae et chirurgiae doctor. Accedunt tabulae aeneae tres,* Hale, Typis Hendelianis. Anno MDCCCXIII (1813), 2 + 46 p., 4°. Autorul este cunoscut istoriografiei noastre: d-rul Apostol Arsaki. Autoarea reconstituie legăturile de prietenie pe care le-a avut dr. Arsaki cu dr. A. Bogoridi în timpul şederii lor la Bucureşti şi ulterior. A. Arsaki a dăruit această lucrare d-lui Bogoridi, iar biografii acestuia, găsind un exemplar fără foaia de

www.dacoromanica.ro

titlu în arhiva sa, i-au atribuit greşit şi paternitatea lucrării.

„Anuarul" mai conţine articole privitoare la probleme actuale ale bibliografiei. Astfel, D. D. Ivanov, colaborator ştiinţific la Biblioteca Fundamentală pentru ştiinţele sociale de pe lîngă Academia de Ştiinţe a U.R.S.S., publică articolul *Ce este bibliografia ştiinţifică?* Autorul arată necesitatea şi utilitatea ca fiecare om de ştiinţă să ştie să alcătuiască, să folosească în mod critic şi să se orienteze în bibliografia problemei pe care o studiază sau asupra căreia urmează să elaboreze o lucrare. Acest articol este dedicat directorului Institutului bibliografic bulgar, prof. Todor Borov, cu prilejul împlinirii a 60 de ani. Tot cu acest prilej se publică şi un supliment festiv, de 13 p., la acest volum, conţinînd: bibliografia lucrărilor lui T. Borov (anii: 1920 1960), tabula gratulatoria în care sînt prezente instituţii şi personalităţi ştiinţifice şi de la noi , ecouri în presă ş.a. Veselin Traikov, în articolul *Aparatul ajutător în literatura ştiinţifică*, dezbate problemele legate de elaborarea indicilor de diferite feluri (alfabetic, cronologic, pe materii etc.) subliniind că este de dorit ca ei să însoţească orice lucrare ştiinţifică de proporţii mai mari, înlesnindu-se astfel într-o importantă măsură consultarea de către un cerc larg de cititori şi deci mărindu-se utilitatea lucrării respective. Ca deosebit de valoroasă considerăm şi minuţioasa *Bibliografie a bibliografiilor bulgare pe anii 1958—1960* (p. 184 361), întocmită de Z. Petkova, care încheie volumul. În această lucrare sînt incluse bibliografiile separate sau cele din lucrări (în note, la începutul sau la sfîrşitul lor etc.) din domeniul marxism-leninismului, filozofiei, istoriei, al relaţiilor internaţionale şi al activităţii ştiinţifice în diferite alte domenii.

În acest substanţial volum mai sînt publicate recenzii, referate, indice alfabetic, cronica şi dări de seamă asupra activităţii Institutului bibliografic bulgar.

A. C.

* * * *Извори за историју првог српског устанка. Грађа из Земунских архива. Књига I. 1804 1808.* (Izvoare pentru istoria primei răscoale sîrbeşti. Material din arhivele din Zemun (Semlin). Volumul I. 1804 1808). Publicat de Arhiva istorică din Belgrad. Belgrad, 1955, 631 p.

Primul volum de materiale inedite privind răscoala antiotomană a sîrbilor conţine o serie de informaţii care merită să fie reţinute de istoricii romîni, dat fiind faptul că în perioada acestei răscoale încep să se dezvolte mai intens relaţiile romîno-sîrbe.

După cum se subliniază chiar în introducerea volumului (p. VII), romînii, printre care şi Tudor Vladimirescu, au luat parte alături de ruşi la luptele sîrbilor în Craina. Numeroşi delegaţi sîrbi au venit în această vreme la Bucureşti, Craiova şi Iaşi pentru a lua legătură cu ruşii şi romînii sau au trecut prin Braşov şi Sibiu spre Rusia.

Printre aceştia sînt menţionaţi, fie în documente, fie în notele biografice de la indice următorii: Ieremija Gagić (p. 73, 77, 80), Ianikije Djurić-Dimitrijević, secretarul lui Karagheorghe (p. 510 511; 574), polcovnicul Stefan Živković (p. 52, 155, 156, 165, 367, 375, 575), Vule Ilić-Kolarac (mort în Bucureşti la 1831, om apropiat lui Karagheorghe; p. 511, 575), Stefan Jeftić, Petar Novaković-Čardaklija (p. 370, 521, 583) ş.a.

În unele note biografice sînt omise datele privind şederea unor personaje importante în ţara noastră. Este cazul lui Ivan Iugović, secretar al Consiliului sîrbilor răsculaţi, Mladen Milovanović, participant la luptele Eteriei în principate, Ianko Popović şeful unei organi-

www.dacoromanica.ro

zaţii eteriste care încă mai exista în Rusia între 1821 1825 etc. În privinţa lui Milan Obrenović, mort la Bucureşti în 1810 (p. 511, 583), putem preciza că mormîntul lui se vede şi astăzi la Hereşti, regiunea Bucureşti.

Negustorul N. Crestonosić, cu care Tudor Vladimirescu are legături de afaceri în 1814 (*Răscoala din 1821*, III, p. 244), în 1808 livrează mărfuri răsculaţilor sîrbi (p. 524). Pe Fleischhackl von Hackenau, mai tîrziu consul al Austriei la Bucureşti, îl găsim în această perioadă în postul de translator de limbi orientale pe lîngă comandamentul din Petrovaradin (p. 186, 325, 450, 534). Reţinem menţiunile documentare despre interzicerea exportului de sare din Ţara Romînească spre Serbia şi Bosnia (p. 489) şi a exportului de arme cumpărate de la cetăţenii Ţării Romîneşti (p. 524).

În legătură cu alte situaţii sînt menţionate Transilvania şi Moldova, precum şi oraşele Bucureşti, Sibiu, Timişoara, Bistriţa, Moldova Veche etc. La Craiova, Isaiev elibera un atestat lui Kolarović, comandant peste două escadroane de cazaci, organizate de Const. Ipsilanti (p. 292). Se afirmă însă greşit că ar fi vorba de un Ipsilanti grec, cneaz rus şi comandant al cazacilor (p. 575). În realitate este vorba de Const. Ipsilanti, domnul Ţării Romîneşti (1802 1806) care a organizat diverse formaţii militare, printre ele şi un polc de cazaci.

Datele despre diverse persoane din ţara noastră sînt destul de numeroase. Pe lîngă romîni veniţi la Zemun din ţară sau din Belgrad (p. 38, 145, 466, 552, 558 etc.), întîlnim date despre Gyulaj Ignac din Sibiu, ulterior ban de Croaţia (p. 32, 133), Simpschen Josef din Bistriţa, comandant la Petrovaradin (p. 586), Costa Gheorghe din Transilvania, Wachtmeister la Zemun (p. 145, 552) etc. Aceste date, în cea mai mare parte necunoscute, credem că vor fi utile istoriografiei noastre.

Socotim bună metoda de a publica documentele în limba originalului (germana) cu traducerea sîrbă şi binevenită iniţiativa de a da la sfîrşit, printre altele, şi un indice de instituţii. Indicele toponomastic are unele scăpări, paginile la care se trimite necorespunzînd totdeauna. Aceste scăpări, precum şi numărul mare de erate, justificată în parte prin dificultăţile pricinuite de textul german, vor fi desigur evitate la volumele următoare.

S. I.

Rubrica „Î n s e m n ă r i" a fost alcătuită de :
P. Diaconu, L. Demény, C. Şerban, S. Iancovici, I. Babici, I. Corfus, M. Moldoveanu, I. Totoiu, O. Cicanci, A. Lazea, S. Columbeanu, I. Valasoglu, A. Ioachim, Gh. Cronţ, E. Frances, M. Tomescu, A. Constantinescu.

www.dacoromanica.ro

СОДЕРЖАНИЕ

SOMMAIRE

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

*** **Istoria Romîniei**, vol. I, 831 p. cu 190 fig. + 16 pl., 45 lei; vol. II, 1 159 p. + 20 pl., 45 lei.

*** **Din istoria Transilvaniei**, vol. I, ediţia a III-a, 356 p. + 15 pl.; vol. II, ediţia a II-a, 552 p. + 1 pl.; banderolate 65,60 lei.

*** **Studii şi materiale de istorie contemporană**, vol. II, 508 p., 21,90 lei.

CRITOBUL DIN IMBROS, **Din domnia lui Mahomed al II-lea. Anii 1451—1467.** Ediţie de Vasile Grecu, 379 p., 19,60 lei.

PROCOPIUS DIN CAESAREEA, **Războiul cu goţii**, traducere şi introducere de H. Mihăescu, 307 p. + 2 pl., 20,40 lei.

*** **Documente privind Unirea Principatelor, vol. I, Documente interne (1854—1857)**, 783 p. + 8 pl., 38,30 lei; vol. II, **Rapoartele Consulatului Austriei din Iaşi (1836—1853)**, 552 p., 32,30 lei.

*** **Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821. Izvoare narative**, vol. V, 628 p., 23,40 lei.

*** **Documente privind istoria Romîniei. Colecţia Eudoxiu de Hurmuzaki (serie nouă), vol. I. Rapoarte consulare ruse (1770—1796). Din „Arhiva politică externă a Rusiei", Moscova**, 815 p., 43,30 lei.

GEORGE POTRA, **Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594—1821)**, 820 p., 34,60 lei.

*** **Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea**, vol. I, **Ţara Romînească**, 961 p., 40,20 lei.

CARL GÖLLNER, **Turcica. Die europäische Türkendruke des XVI. Jahrhunderts**, I. Band, 464 p., 26,50 lei.

ARHEOLOGIE

VLADIMIR DUMITRESCU, **Necropola de incineraţie din epoca bronzului de la Cîrna**, 386 p. + CLXIII pl., 89 lei.

D. BERCIU, **Contribuţii la problemele neoliticului în Romînia, în lumina noilor cercetări**, 594 p. + 15 pl., 80 lei.

IORGU STOIAN, **Tomitana. Contribuţii epigrafice la istoria cetăţii Tomis**, 384 p., 48,60 lei.

*** **Materiale şi cercetări arheologice**, vol. VIII, 868 p. + 16 pl., 111 lei.

*** **Arheologia Moldovei**, vol. I, 309p. + 1 pl., 46,10 lei.

*** **Studii şi comunicări. Arheologie—Istorie Etnografie**, vol. IV, 312 p. + 25 pl., 18,70 lei.

www.dacoromanica.ro

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ
„INFORMAȚIA"
BUCUREȘTI

c. 2460

www.dacoromanica.ro